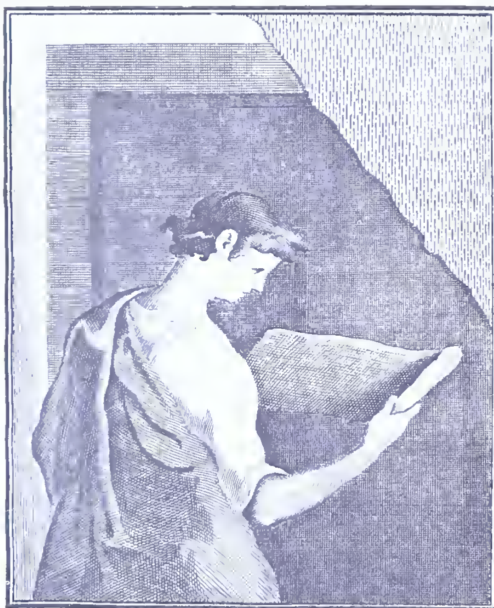

ELSEVIER'S

JAARGANG XV
DEEL XXX
MCMV

ELSEVIER'S

GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

REDACTIE: HERMAN ROBBERS EN PH. ZILCKEN.

JAARGANG XV
DEEL XXX * *

JULI - DECEMBER
MCMV * * * *

AMSTERDAM — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
64 N. Z. VOORBURGWAL * MCMV * * * * * * * *

Typ. AMST. BOEK- EN STEENDRUKKERIJ, v/h. Ellerman, Harms & Co.

Inhoud van Deel XXX.

ALPHABETISCHE LIJST DER MEDEWERKERS.

„OPGAANDE MAAN"
SCHILDERIJ
GEMEENTE MUSEUM
AMSTERDAM

A. STENGELIN, DOOR PH. ZILCKEN.

Van alle schilders die hun artistiek leven geheel hebben gewijd aan het weergeven van het hollandsche landschap, van onze rivieren, dorpen, hei- of strandgezichten, polders en plassen, is er wel geen enkele, die in Nederland zoo weinig bekend is als Stengelin, alhoewel hij sedert lang geregeld de helft van het jaar hier doorbrengt.

Alphonse Stengelin, van Zwitsersche afkomst, werd in 1852 geboren te Lyon, de stad vanwaar ook Vollon en Meissonnier kwamen, en de in den laatsten tijd eerst vermaard geworden Seignemartin, de te vroeg gestorven brillante colorist, die in het voetspoor liep van Monticelli.

In zijn geboorte-stad werkte Stengelin reeds op jeugdigen leeftijd onder leiding van den Directeur der Ecole des Beaux-Arts, Guichard, een leerling van Eugène Delacroix, tegelijk met Seignemartin, die zijn vriend werd, maar op zeven-en-twintigjarigen leeftijd kwam te sterven. Fleury Chenu, een schilder die aan nevelachtige, mistige lichteffecten en aan sneeuwlandschappen de voorkeur gaf, deed, evenals Cabane, een in Provence zeer bekend portretschilder, zijn invloed gelden op Stengelin.

Misschien zijn de bij Lyon vrij dikwijls voorkomende dunne nevels, die aan die streek sommige stemmingen van een Hollandsch landschap geven, niet zonder invloed geweest op vele schilders dier stad, die door de Hol-

LAAGHALEN (DRENTHE) TEEKENING

Museum Mesdag

landsche meesters bizonder aangetrokken werden en in het fraaie stedelijk museum in de eerste plaats stilstonden voor de werken van Ruijsdael, Hobbema, Van Goyen, Van de Velde, Brekelenkamp, Potter, e.a.

Maar niet alleen hier werd Stengelin getroffen door onze oude meesters: ook te Montpellier, Florence, München en in het Louvre-Museum vielen zij hem op, en spraken zij luide tot hem.

Hun werken trokken hem zoo aan, dat hij copieën maakte naar de Van de Velde voor het Museum te Lyon, naar een gezicht op Dordrecht, door Jan van Goijen, in het Louvre, en naar een zeer fraaie Van der Poel, in het bezit van een zijner familieleden, in Provence.

Maar met Rembrandt, wiens Susanna hij te Parijs ook copieerde, met welk werk hij zelfs de goedkeuring verwierf van den romanticus Chenavard, dweept Stengelin. Van zijn begintijd af kende hij diens etswerk door en door, en spoedig bezat hij een groote verzameling photo's naar teekeningen van den genialen meester.

Een feit is het, dat deze invloed onzer oude schilders Stengelin er toe bracht om omstreeks 1876 een eerste reis naar Nederland te ondernemen, met zijn meester Chenu, van welke reis zijn eerste schilderijen uit ons land dagteekenen. Zij werden te Parijs toen reeds opgemerkt, met het gevolg dat het bekende tijdschrift *l'Art* in 1878 er een van reproduceerde.

Meer dan ooit, na die reis, werd Stengelin geënthousiasmeerd door onze groote oude schilders, hoewel zijn meester Guichard, ook een echt romanticus, van de school van Chenavard, minder voor hen voelde.

Van dien tijd af begon Stengelin geregeld elk jaar geruimen tijd in Holland te vertoeven, beurtelings in Drenthe en te Hardingsveld, Oudekerk, Zevenhuijzen, enz., alsook bij Dordrecht en Gorkum, waar hij een zeilsloep had om op de rivieren te werken.

In die dagen had Stengelin 's winters een atelier te Parijs, bij de Place Pigalle, in die zoo onbedorven schildersbuurt van Montmartre, waar o. a. Puvis de Chavannes, Ben-

„AVOND OP DE NOORDZEE" SCHILDERIJ

Eigendom van den Heer Simonson

jamin Constant, Yon, Zuber, e.a., hem kwamen bezoeken. In het Louvre trokken hem nog altijd het meest aan de schilderijen van onze oude landschapschilders; van de stad zelve hield Stengelin niet.

Hoewel hij wel vindt dat Parijs mooie aspecten heeft in blank, zilverig licht, kan hij in zulk een stad niet aarden, omdat de straatdrukte en het groote stadsleven hem hinderen, en dáár meer dan ooit een sterk verlangen bij hem opkomt naar landelijkheid en ruime, wegdoezelende horizonten.

Het is een vreemd en onverklaarbaar verschijnsel, dat zich van sommige kunstenaars, hetzij schilders of schrijvers, een eigenaardig gevoel van „nostalgie" meester maakt, een heimwee naar landen of tijden die schijnbaar niets gemeen hebben met hun geboorteland of tijdsomstandigheden.

Dit verschijnsel, al komt het niet zoo vaak voor, is toch zeer zuiver omlijnd en van een zeer bepaald karakter.

In hun *Journal* spreken de Goncourts er over met Th. Gautier, die dit „exotisme" een ziekte noemt; onder de tijdgenooten die aan deze „ziekte" leden noemt hij op: Flaubert met zijn verlangen naar het oude Carthago; zichzelf met zijn „sehnen" naar het Egypte der Pharao's; de Goncourt's met hun hartstocht voor de 18de eeuw.

In meerdere of mindere mate toont zich dit verschijnsel bij land- en tijdgenooten als Alma Tadema of Bauer.

De „nostalgie", die Stengelin naar Holland trekt is wel te vergelijken met die van Tadema voor Rome, van Bauer voor het Oosten. Immers Bauer, nog maar leerling aan de Akademie, had reeds dien onweerstaanbaren drang om naar Oostersche landen te gaan; reeds toen maakte hij voornamelijk composities uit de *Duizend en Eene Nacht*, die al geheel het karakter hadden van zijn later werk, nadat hij Constantinopel, Caïro of Hindoestan had bezocht.

Gemakkelijk verklaarbaar is deze bizondere trek niet; hij laat evenwel zien hoe de gedachte van sommige artisten uit hun omgeving wordt weggerukt, zoodat hun werk dan in het geheel niets meer te maken heeft met den „invloed van het midden."

Gedurende al de jaren, die Stengelin te onzent doorbracht, heeft hij zeer weinig kennissen gemaakt. Hij gaat geheel op in zijn werk, en leeft vrij eenzaam, een weinig „sauvage" van karakter, zooals hij zelf zegt.

Bij uitzondering maakte hij kennis met Lodewijk Mulder, met wien hij door tusschenkomst van een Lyonneesche familie in relatie werd gesteld; door dezen schrijver, die ook volstrekt niet onverdienstelijk schildert, leerde hij Julius van de Sande Bakhuijzen kennen, die een zijner beste vrienden werd. Wanneer ik nu noem: Israëls, de familie Mesdag, Dr. Bredius, met wien hij in aanraking kwam naar aanleiding van zijn geschenk aan het Mauritshuis van een schilderij „Jachthonden" door Verschuring, en Blommers en Toorop, dan kan ongeveer het kleine lijstje zijner bekenden buiten Frankrijk gesloten worden, wat weinig is, wanneer men in aanmerking neemt, dat hij sedert bijna dertig jaren geregeld ons land langdurig heeft bezocht.

Stengelin woont gedurende een gedeelte van het jaar — voornamelijk in den nazomer en in het begin van den winter, te Ecully, dicht bij Lyon. Lyon is een groote, niet mooie, geelachtig grauwe stad. Maar 's morgens zijn er prachtige mist-effekten, omdat uit het Rhône- en Saône-dal veel dampen opstijgen, die het grauwe der muren in blanke tinten omhullen en aan het geheel een geheimzinnigen, en dàn mooien toon geven.

Steeds klimmende, langs hooge tuinmuren, op kronkelende bergwegen bereikt men Ecully, een kleine gemeente, hoog op heuvelen gelegen.

Een ruim, van natuurlijken steen gebouwd huis, omgeven door een grooten tuin, en wij zijn bij den talentvollen schilder, die tevens een ongemeen welwillend en goedhartig mensch is, eigenschappen welke zich eveneens en zeer sterk vertoonen bij een broer van hem, wiens leven geheel opgaat in het bewijzen van weldaden, en het bezoeken van armen en ongelukkigen.

„KANAALTJE BIJ HOOGEVEEN" LITHOGRAPHIE

Het landhuis, zoodra men is binnengekomen, toont den kunstsmaak van den bewoner. Reeds langs de trappen zijn de wanden behangen met schilderijen en teekeningen.

Trouwens de woning in haar geheel is een klein museum.

Niet lang geleden mocht ik hier eens een dag doorbrengen, terugkomende van het Zuiden. Het was najaar, en hoewel in Provence de thermometer dagelijks ruim 20 graden warmte aanwees, was het, in deze hoog gelegen bergstreek, reeds zoo koud dat in alle vertrekken vlammende houtblokken fantastische lichtstralen wierpen op de reeds in schemering wegdoezelende wanden. Tot mijn verwondering zag ik in mijn eenvoudige, huiselijke logeerkamer, een aantal groote photografiën naar Ruysdael, Van Goijen, Hobbema, Paulus Potter, Berchem, Van de Velde, e. a. die in het flikkerende licht, dat telkens uit den haard opkwam, een half reeël-aspect kregen,

„ONDERGAANDE ZON"
SCHILDERIJ
EIGENDOM VAN MEVROUW CHALAMET

„ZONSTRAAL OP ZEE" SCHILDERIJ

Museum van Carcassonne

zoodat ik niet meer precies de gewaarwording had in Midden-Frankrijk te zijn, maar mij soms waande ergens langs onze Hollandsche rivieren....

Toen ik met den huiselijken familie-kring was gaan aanzitten, wachtte mij een nieuwe verrassing: naast de laatste *Figaro Illustré* en andere geïllustreerde bladen lag, zoo bescheiden maar hier bijna aandoenlijk voor een landgenoot, de *Provinciale Drentsche en Asser Courant*....

De tuin die het huis omgeeft is een echte schilderstuin; naast enkele bloemperken, die trouwens minder de aandacht trekken, zijn natuurlijk gegroepeerde boomen, zorgvuldig vrij gelaten in hun groei, tot ergernis van tuinlieden, zelfs niet ontdaan van hun dood hout! Prachtige berken, wier gerimpelde zwart-en-witte stammen hier meer de aandacht trekken dan rozen-bedden, hooge beuken en andere boomen zijn de grootste aantrekkingspunten, als het ware

„HERFSTLANDSCHAP" SCHILDERIJ

Museum van Marseille

„modellen" voor den schilder, die dan ook in dezen tuin vaak schilderde.

Zóó is een zijner doeken in het Museum van Avignon niets anders dan een pad langs deze berkengroep.

Van af een klein terras ziet men een groote uitgestrektheid; naar het Oosten, over Lyon, bij zeer helder weder zelfs tot aan den Mont-Blanc; en wanneer de zon ondergaat profileeren zich in paarsachtige nevelen in het Westen de silhouetten van den Mont-Doré tegen het avondlicht. Maar deze effekten trekken Stengelin niet aan. Hij verlangt meer naar de intimiteit van ons zoo zuiver harmonieerend landschap, of — bij gebrek aan dit, naar die der vlakten van la Bresse.

Deze streek, niet heel ver van Lyon gelegen, heeft veel van sommige streken van Nederland; talrijke moerassen maken er de lucht dampig, vooral in het najaar; en groote boomen, evenals in Drenthe, niet vlak naast elkander gegroeid, teekenen zich ook hier af, bijna geïsoleerd, tegen de grijze, dunne, wolken-

massaas, waartusschen de zon tracht door te breken. Hier is ook veel waterwild, evenals in onze meren nabij Leiden, en ziet men reigers, ganzen en eenden vliegen, terwijl ook, op den drassigen grond, vaak herderinnen een kleine kudde . . . varkens begeleiden.

Wanneer het najaar is gekomen, — Stengelin vertoeft te Ecully ongeveer van Juli tot Februari, — dan gaat hij naar la Bresse, en daar vindt hij weer terug de charme van het wazige, van het onbestemde, van het zacht wegdoezelende landschap, van het mooie zwart der stammen en takken, met hier en daar wat gouden of purperen bladeren.

Zoo wordt voor Stengelin, bij gebrek aan het origineel, la Bresse een surrogaat van Nederland!

In een hoek van den tuin verrijst een vrij hoog gebouw, waarin zich drie ateliers bevinden.

De twee, beneden, zijn de eigenlijke werkplaatsen van den schilder hier ziet men tallooze studies en schetsen van Katwijk aan Zee, de Koog, Hooghalen, en zooveel andere plaatsen nog. Niets dan studies verbreken den cel-achtigen eenvoud van deze vertrekken; het zijn wel de plaatsen, aangewezen voor een rusteloozen, hoewel kalmen, arbeid, voor overpeinzingen en mijmeringen, die den geest verplaatsen heel ver van de plaats waar men zich bevindt.

Hier dan ook, na een pooze, is men niet meer bij Lyon, maar in de meest schilderachtige plaatsen van Nederland; hier zweven onze rijke, afwisselende en atmospherische luchten ons voorbij. Stengelin, zeer terecht, heeft veel studie gemaakt van luchten, ook in dit opzicht volgende het voetspoor van Ruysdael.

Eens, toen ik hem vroeg of hij zich niet erg eenzaam gevoelde na weken en weken van zijn gezin gescheiden te zijn geweest, ergens in een verloren achterhoekje, met geen ander gezelschap dan enkele boeren, — toen antwoordde hij mij: *mais je converse avec les ciels*. . . . En dit is waar; hij bestudeert voortdurend de wolkenmassaas die voorbij trekken, hetzij dat hij ze schildert, teekent, of observeert. Daarom is hem niets onaangenamer, „assommant" zooals hij zegt, dan effen blauwe luchten; daarom staat hij op, midden in den nacht, om het schemerlicht der maan, door de wolken heen brekende, te bestudeeren en in zich op te nemen.

„MOLEN BIJ GIESSENOUDKERK" LITHOGRAPHIE

Het bovenste atelier is zeer groot en tamelijk leeg. Hier zagen wij aan den wand slechts enkele voltooide werken, en, op een ezel, heel aan 't einde, verrassend in hooge mate, een enorm doek.

Toen Rodin in Holland was, en in Den Haag zijne bewondering uitte voor de schilderijen van Rembrandt in het Rijksmuseum, toen zeide hij, dat, vóor de Nachtwacht, en voor de Staalmeesters vooral, het hem geweest was: *comme si je recevais un coup en pleine poitrine*, doelende op den machtigen, geweldigen indruk die deze meesterwerken op hem hadden gemaakt.

Niet in verhouding tot deze gewaarwording maar toch wel analoog, was de indruk, —

die mij bij gebleven is, — ontvangen bij het binnentreden van dit atelier.

Het zeer groote schilderij „Omstreken van Laaghalen", dat aan het einde staat, is een der allerbeste werken van Stengelin, en zeker een zijner meest omvangrijke, vele vierkante meters groot.

Zijne zoo doorwerkte, opgevoerde en toch delicaat gebleven teekening in het Museum-Mesdag, geeft hetzelfde onderwerp: eenige boerenwoningen in Drenthe omgeven met enkele boomen, waarbij een herder met wat schapen.

Het effekt is rustig; een helderblanke grijze dag; de lichte, zilverige lucht transponeert het geheele landschap in een fijnen toon, en in hooge mate treffend was het voor mij, juist komende uit het zonnige Zuiden waar ik weken vertoefd had, dezen bepaald machtigen indruk te krijgen van een echt hollandsch effect, zeer compleet en harmonisch uitgesproken.

AAN DE ROTTE — LITHOGRAPHIE

Dit belangrijke doek, wellicht het meesterstuk van Stengelin, was op den Salon te Parijs in 1887, maar na den dood van zijn vader, op diens verzoek, bleef het staan in dat atelier, waar het rust als in een mausoleum, slechts voor zeer enkelen te zien.

Stengelin heeft zijn voorliefde voor ons land niet alleen in zijn werken getoond; tengevolge van zijn langdurige verblijven in Nederland is hij onze taal bijna volkomen machtig geworden, hoewel een eigenaardig accent hem is bijgebleven. Maar lezen kan hij alles, en toen er sprake van was dit opstel in *Elsevier's Maandschrift* uit te geven, hoorde ik van de Directie, tot mijn trouwens niet zóó groote verwondering, dat hij tot de allereerste en meest trouwe inteekenaren op dit tijdschrift behoorde.

Maar óók in de keuze der schilderijen die hij verzamelt toont zich zijn smaak voor veel wat Hollandsch is.

Ik zeide zooeven, dat reeds bij het binnenkomen van het huis, de gangen en trappen den smaak van den bewoner toonen; komt men in de vertrekken, dan ziet men de wanden bedekt met kunstwerken, met méér, zorgvuldig en smaakvol uitgekozen Hollandsche schilderijen, dan men wellicht elders in heel Frankrijk zou kunnen vinden.

Reeds dadelijk treft een rijk-harmonisch stilleven van Mevrouw Mesdag van Houten, (tulpen en vruchten in gloedvolle kleuren), dat een deftige houding heeft naast brillante werken in hetzelfde genre door Fransche schilders als Martin en Canarve.

Dan vallen op: een nettenboetster van Artz, een Nunspeetsche boerin van Willy Martens, twee studies door Julius van de Sande Bakhuijzen, en een paar landschappen van diens vriend Lodewijk Mulder; verder een fraaie, expressieve schets van Blommers, een onstuimige zee door Mesdag, en zeer gelukkig gekozen doeken van Willy Sluijter, Willem en Albert Roelofs, Akkeringa, en nog andere landgenooten.

Al deze werken maken een zeer goed figuur naast een prachtige „meisjeskop" door Roll; een der belangrijkste doeken van den sympathieken landschapschilder Rapin; naast werken van Brun, den orientalist, van Benjamin Constant, Cabane en van den Lyonnees Bourgeois.

„MAAS TE DORDRECHT" SCHILDERIJ

Museum te Avignon.

Ik noem terloops maar enkele namen op, want het huis is vol kunstwerken: in elke kamer hangen schilderijen, schetsen of teekeningen.

Jammer was 't, toen ik deze collectie mocht zien, dat juist een aantal werken van Seignemartin afwezig waren.

Deze overleden vriend van Stengelin, waarover ik aan het begin van dit opstel reeds sprak, wordt in den laatsten tijd in zijn geboortestad naar waarde geschat en in het museum van Lyon wordt nu een aparte zaal voor zijn werken ingericht.

Een genot was het ook hier, na het eten, in het zachte lamplicht, een groot aantal fraaie etsen te genieten, in uitmuntende proefdrukken meestal. Zoo defileerde voor mij het elegante et teere „œuvre" van Duez; talrijke en zeer mooie proeven van Appian, Jeanniot, Helleu, Lalanne, Jongkind, Witsen, Storm van 's Gravesande, en zooveel anderen nog.

Stengelin is een „solitaire", niet menschenschuw of menschenhater, maar, iemand die, ondanks de banden die hem aan zijn talrijk gezin innig binden, zich voor zijn werk gaarne opsluit, isoleert, ver van elk gerucht of leven.

Dáárom staat zijn atelier te Ecully geheel afgelegen in een uithoek van zijn tuin, waar bijna geen enkel geluid hem kan bereiken. Daarom onttrekt hij zich, zij het niet zonder inwendigen strijd, aan zijn huiselijken kring, om plotseling, in ééns door, zonder ergens op te houden, den afstand van Lyon naar Hooghalen af te leggen. In ééns wordt hij dan verplaatst, zonder eenige afleiding te hebben, van zijn atelier, in dat hoogst primitieve, maar zoo schilderachtige Drenthsch dorp, waar het dan koud en mistig is, maar mooi.

Te Hooghalen komt hij sedert meer dan twintig jaren elk jaar eenige maanden doorbrengen, evenals te Katwijk aan Zee. Daar woont hij altijd bij dezelfde boeren die de kleine herberg besturen. Hij is vol lof over die vriendelijke menschen, die alles voor hem over hebben.

Hier, evenals te Katwijk, heeft hij een

„DRENTSCH GEHUCHT MET SCHAPEN" SCHILDERIJ

Eigendom van den Heer G. Petit

gemakkelijk te verplaatsen atelier, een soort slede, waarop een vierkant hokje in den vorm van een coupé, van voren open. Daarin gezeten trotseert hij koude en wind en werkt hij in het slechtste weer steeds trouw naar de natuur. Maar hij heeft hier ook een schuur, als atelier ingericht, waarin hij zijn schilderijen doorwerkt, terwijl, ook binnen, koeien, zoo noodig, voor hem poseeren.

Met merkwaardigen ijver studeert Stengelin altijd even hard. Zijne nauwgezetheid is groot, wanneer hij uiterst uitvoerig met de pen teekeningen maakt naar groote, ingewikkelde boomgroepen; zoodoende tracht hij het intieme leven van wat hij schildert te doorgronden. Maar naast deze studies weer maakt hij vluchtige schetsen van voorbijgaande effecten, vlugge impressies van snelverdwijnende momenten.

Tegen Februari, wanneer het uit- en binnenzeilen der bommen aan het Katwijksche strand een groote levendigheid geeft, trekt hij daarheen, en weldra komt zijn familie zich bij hem aansluiten, want dáar bewoont hij een villa op het duin, vlak bij de kerk gelegen. Dan brengt hij zijn dagen door aan het strand, in zijn verplaatsbaar atelier gezeten, wel bekend bij de Katwijker visschers, en zijn onvermoeide ijver doet hem alle mogelijke aspecten van het strandleven bestudeeren. Dan schildert hij uitvoerig de visschersschuiten, langs het strand geschaard, in nevelig grijs wêer, of hij bespiedt de schitterende kleur-effecten, wanneer de zon langzaam achter der horizont verdwijnt. Want twee hoofdmotieven karakteriseeren zijn werk: de stille, grijze stemmingen, aan ons land zoo eigen, èn de avond-momenten, het spattend goud en zilver der ondergaande zonnen.

Niet dikwijls, maar meermalen toch, komen in zijn oeuvre ook maneschijn-effecten voor.

Stengelin heeft enkele etsen gemaakt, maar

„AAN HET STRAND TE KATWIJK"
SCHILDERIJ
MUSEUM VAN ANGERS.

het is of dit procédé, misschien wel tengevolge van het onzekere en lastige „bijten,” hem niet bizonder aantrekt.

Daarentegen is het aantal lithografieën dat hij geteekend heeft, vrij groot. De steenteekening, hoewel ze nooit de fraaie, intense krachten van een ets bereiken kan, is echter veel gemakkelijker van behandeling: met een stiftje, vrijwel gelijkend op een stuk Conté-krijt, teekent men gewoonweg op de geprepareerde oppervlakte van den Solenhofer steen.

Ten eerste ziet men precies wat men doet, wat bij het etsen niet het geval is; ten tweede heeft men, wanneer de steen is afgewerkt, niets meer te maken met zijn teekening; de lithografische drukker zorgt voor de rest. Dit procédé is dus aanmerkelijk veel eenvoudiger dan het etsen.

Zoo lithografeerde dan ook deze onvermoeide schilder veel motieven van echt hollandschen aard.

Onlangs had ik het voorrecht, bij Dr. Bredius, een klein zak-schetsboekje van Jan van Goijen te doorbladeren.

Hoe interessant was het, op die blaadjes, alle bedekt met luchtige krabbels, dikwijls later met wat sepia opgewerkt, geheel het intieme gemoedsleven van dien schilder, buiten, op de wandeling, te volgen! Het waren soms gedeelten van een horizont, of kleine détails, als palingfuiken en eendenkooien, van vele kanten bestudeerd, vlondertjes en brugjes, groepjes figuren aan het strand, en zooveel meer nog, alles maar even aangezet, maar alles even levendig van expressie.

Toen ik de collectie steenteekeningen van Stengelin doorliep, kwam mij dit zeldzaam schetsboekje in herinnering.

Op een aantal grootere bladen na, voorstellende bosch- en hei-landschappen uit Drenthe, of rivier-gezichten met schepen en windmolens, en enkele vee- en figuurstudies, zijn het kleine stukjes van ons polder-landschap, die wel zijn liefde voor onze intieme hoekjes en brokjes toonen.

Soms geven zij, in enkele lijnen, de silhouet van een dier geestige kleine watermolens op een driehoekig voetstuk; een oude knotwilg, half over het water hangende, met een roeiboot tusschen hoog riet aan een paar palen vastgemeerd; maar vóóral, telkens terugkomende, studies van hooge, luchtige boomen, en van zeilende schuiten met verre vergezichten.

Deze overeenkomst met Van Goijen verklaart veel van de wording van Stengelin: hij heeft Holland leeren kennen en leeren zien door de werken der oud-Hollandsche schilders heen. Zij hebben hem niet alleen den weg gewezen, hierheen, maar ook in ons land zelf. Zelfs in de kleur zijner grijsachtige schilderijen, soms eerst op het doek met de pen zorgvuldig geteekend, dan met dunne „frottis” langzaam opgebouwd, is er een overeenkomst merkbaar met werken van Ruijsdael en Van Goijen, maar met een bijvoegsel van modern sentiment.

Zijn andere noot, zijn kleur- en zoneffekten zijn geheel vrij van dezen invloed. Beide uitingen zijn toch, elk in hun genre, wel van zeer individueelen aard.

Vele museums bevatten werken van Stengelin. In het Rijks Museum te Amsterdam kan men zijn *Nocturne* zien.

Het Museum-Mesdag, naast de doorwerkte teekening van zijn groot schilderij *Omstreken van Laaghalen*, bezit een kleine, levendige impressie van een opkomende maan achter een molen, te Grenoble kan men een Drenthsch landschap vinden uit de omstreken van Zweelo en te Avignon een groot gezicht op Dordrecht van zijn hand.

Eenige jaren geleden was er in de Galeries Georges Petit te Parijs een groote tentoonstelling van werken van Stengelin. De Directie van het Musée du Luxembourg kocht daar aan een groot doek, *Soleil couchant sur la mer du Nord*.

Verder bevatten de openbare verzamelingen van Marseille, Lyon, Angers, Nantes, Bordeaux, Montpellier, ja van alle voorname steden van Frankrijk, belangrijke schilderijen van dezen schilder.

Naast Gabriël, Roelofs en enkele anderen nog, heeft Stengelin zich een plaats weten te verwerven in een genre dat door velen beoefend wordt, wel een bewijs van de kracht der persoonlijkheid op kunstgebied. Zijn werk is niet van overweldigende macht; het trekt niet onmiddellijk de aandacht door sterk sprekende eigenschappen; maar lang-

zaam dringt het zich op, tengevolge van den eenvoud, de fijn-dichterlijke opvatting, de conscientieuse doorwerktheid, den ernst en de oprechtheid die het kenschetsen. Het is niet „*tape à l'oeil,*" zooals de Parijzenaars zeggen, maar van een latente kracht en een teer sentiment, die op den duur veel waarde en bekoring hebben.

DE KONING-STADHOUDER WILLEM III, PRINS VAN ORANJE.

DOOR PROF. DR. P. J. BLOK.

De figuur van Willem III trekt in den jongsten tijd zeer de aandacht ten onzent. Het plan tot oprichting van een standbeeld voor den grooten Oranjevorst heeft vele pennen in beweging, vele gemoederen in onrust gebracht: de nationale eer is met de oprichting gemoeid volgens sommigen; de eer der natie zou er door geschandvlekt worden, roepen anderen; de Leidsche „maskerade", die zijn intocht in Den Haag in 1691 tot onderwerp had gekozen, heeft de herinnering aan den man en zijn omgeving bij velen nog meer verlevendigd.

Hoog is de roem gestegen van den vorst, die een zoo aanzienlijke plaats bekleedt in de geschiedenis van onze Republiek, van Engeland, van de wereld en wien zijn tijdgenooten soms den naam van Willem „den Groote" toekenden. De eerste geschiedschrijvers hebben bladzijden vol bewondering aan hem gewijd. Macaulay zong zijn lof in de schitterende History of England; Ranke stelde in de zorgvuldig bewerkte Englische Geschichte zijn zegenrijke werkzaamheid in het licht; Fruin schreef over hem en zijne verhouding tot Engeland een zijner beste studiën; ook Fransche geschiedkundigen onthouden hem hunnen lof niet, al kunnen velen hunner hem, den tegenstander van Lodewijk XIV, niet met onpartijdigheid behandelen. Maar zoo hoog als zijn roem steeg, zoo diep is ook de ergernis, die hij wekte. Tegenover de hooggestemde loftuitingen kwam een heirleger van aanklachten opdagen. Reeds in zijn eigen tijd verhieven zich, vooral van Fransche en Stuartsgezinde zijde, stemmen tegen den vorst, die zijn oom en schoonvader van den troon wierp om er zelf met zijn vrouw op plaats te nemen; tegen den veldheer, die veel meer veldslagen verloor en belegeringen moest opgeven dan hij als gewonnen kon aanteekenen; tegen den staatsman, die zich, meer dan wenschelijk scheen, tevreden stelde met „koning" in een Republiek en „stadhouder" in een monarchie te zijn en het belang van zijn vaderland ondergeschikt scheen te achten aan dat zijner algemeene staatkunde, volgens velen aan dat zijner persoonlijke, dynastieke belangen zelfs; tegen den mensch, op wiens levensgedrag en dagelijkschen omgang gegronde aanmerkingen te maken waren, tegen wiens karakter ernstige bedenkingen werden geuit.

Het aantal zijner bittere vijanden was en is legio, dat zijner vurige bewonderaars slonk nog bij zijn leven. Ook in onze dagen vond hij heftige bestrijding tegenover warme bewondering. De kerkhistoricus Nippold hief zijn naam ten hemel als dien van den kampvechter, den redder van het Protestantisme tegenover Roomsche aanmatiging; de Leidsche hoogleeraren Fruin en Muller verdedigden zijn beleid bij Saint-Denis tegen den aanval van generaal Knoop; prof. Krämer nam den handschoen voor hem op tegenover anonieme en pseudonieme vijanden van het standbeeld, dat men voor den bewonderden Oranjevorst wenscht op te richten; generaal Den Beer Poortugael teekende verzet aan tegen prof. Kernkamp's opmerkingen. De kwestie van het standbeeld scheen een „vraag des tijds" [illegible]min of meer „staatkundig" gewicht, een z[illegible] van „nationale eer" of wel van „nationale [illegible]ande"!

Het is hier niet de plaats om de „bezwaren" tegen het standbeeld te bespreken, nog minder om ze uitvoerig langs den weg van nauwkeurig historisch onderzoek toe te lichten *). Hier zal slechts een poging worden gedaan om 's Prinsen daden in verband met zijn persoon, met zijn karakter beter te doen begrijpen. Want een der groote fouten, die velen, vooral

*) Ik hoop dit in een stuk in de „Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde" te doen.

vele leeken — daaronder gerekend de ten onzent zoo talrijke dilettanten op historisch gebied — bij de beoordeeling dier daden plegen te begaan, is deze, dat men een of meer daarvan geheel op zichzelf beoordeelt zonder in het oog te houden, dat dikwijls iemands daad op een gegeven oogenblik iets toevalligs is, afhankelijk van min of meer toevallige of liever voorbijgaande omstandigheden. Voor de kennis van de persoonlijkheid is een losse daad, zijn enkele op zich zelf staande daden niet voldoende; elke daad moet beschouwd worden in verband met het geheele leven, met het gansche wezen van den mensch. Dan alleen kan men over dezen een wetenschappelijk oordeel vellen — en daarom is het hier te doen, niet om het boekstaven eener losse meening, gegrond alleen op wat feitenkennis en oppervlakkige lectuur.

Het karakter van prins Willem III kan dus niet worden begrepen zonder kennis te nemen van zijn afkomst, van zijn lichamelijke gesteldheid, van de omstandigheden, waaronder zijn jeugd verloopen is. Ook zonder ons te begeven in de netelige vraag van de onderlinge verhouding der „aangeboren" en der „later verkregen" eigenschappen, ook zonder ons te wagen in die geheimzinnige diepten van den menschelijken geest, waarin onze psychophysiologen en biologen ons eenmaal den weg hopen te wijzen, mogen wij aannemen, dat genoemde drie elementen van groote beteekenis zijn voor de vorming der persoonlijkheid.

Laat ons zien, hoe een en ander bij Willem III zich vertoont.

Van vaderszijde geboren uit een geslacht van krachtige figuren, mannen en vrouwen van meer dan gewone beteekenis, door groote gedachten tot groote daden bezield, begaafd met onverzettelijken wil en onwrikbaren volhardingszin, met buitengemeen staatkundig en oorlogstalent, draagt zijn geest van jongsaf in hooge mate de kenmerken dezer afkomst. Ook in de fouten van zijn leven, zijn neiging tot uitspatting, tot goede sier, tot een stevigen dronk zelfs, was hij een echte zoon van zijn vader: de jonge Constantijn Huygens getuigt het in diens minutieuse „journalen", die het dagelijksch zijn van den vorst laten zien, en zij, die hem hadden op te voeden, hebben van den aanvang op die erfelijke eigenschappen van zijn geslacht, dat van prins Willem I en zijn zonen, gelet. Naar den

geest was hij een echte Oranje van den ouden tronk, die ons een Willem I, een Maurits, een Frederik Hendrik heeft geschonken en uitnemende vrouwen als Louise de Coligny en Amalia van Solms met hen verbonden heeft gezien.

Maar naar het lichaam heeft hij meer van zijne familie van moederszijde, de schotsch-engelsche Stuarts: teer en fijn gebouwd, lang en smal opgegroeid, met het aan de beide engelsche Karels herinnerende ovale gelaatstype, den koelen blik en den scherpgeteekenden langen neus, die de kenteekenen zijn van deze familie. De van jongsaf kuchende lijder heeft zich nooit door zijn lichaamskwalen laten beheerschen, integendeel zich door jacht en paardrijden gehard tegen de zware vermoeienissen van het kampleven, maar zijn gansche leven lang heeft hij niet het minst te strijden gehad met de erfelijke eigenschappen, die hij, zoon van een teedere vrouw uit het Huis van Stuart, als zoodanig bij zijne geboorte heeft medegekregen.

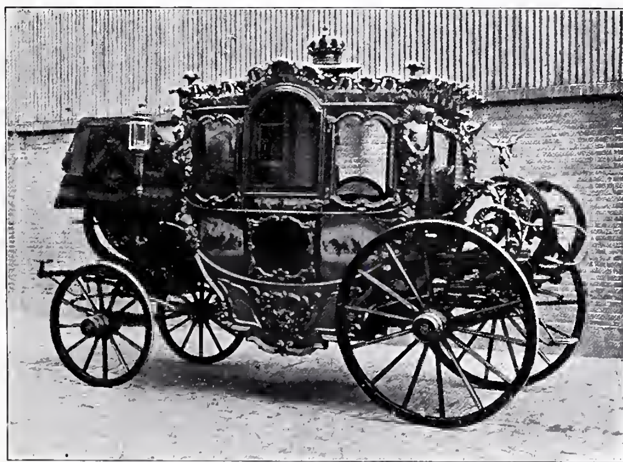

WILLEM III OMSTREEKS 1661, NAAR DE SCHILDERIJ VAN EEN ONBEKENDEN SCHILDER (MAURITSHUIS, NO. 498).

Treurig was zijn jeugd. Even vóór zijn geboorte (14 Nov. 1650) stierf zijn vader. Om zijn wieg streden moeder en grootmoeder, de trotsche Engelsche koningsdochter Mary Stuart en het Duitsche gravenkind Amalia van Solms, fiere weduwe van Frederik Hendrik, streden voogden en toezieners, begeerig naar de leiding der jeugd van den wellicht tot hooge waardigheden in de machtige Republiek bestemden Oranjetelg. Jorissen's prachtige studiën in zijn Historische Bladen, Schimmel's aangrijpend drama schilderen ons het medelijdenswaardige „Kind van Staat", slachtoffer van persoonlijke eerzucht en heftigen partijstrijd, om wiens rechten en vorming werd gekuipt tot op het oogenblik zijner meerderjarigheid. Is het wonder, dat de zestienjarige ons wordt beschreven als een terughoudend, in zichzelven gekeerd, vroegrijp, begaafd jongman, zorgvuldig een wacht plaatsend voor zijn lippen, in de diepste diepten van zijn gemoed overwegend, eenzaam zijn weg zoekend, voor zachtere gevoelens weinig toegankelijk, een streng en hard meester, een koel vriend, een onverbiddelijk vijand, een niets ontziend oorlogsman, het „ruwe handwerk" met hartstocht uitoefenend, een berekenend staatsman, gematigd uit staatkunde, streng dogmatisch volhardend in zijn eenmaal met volle overtuiging aangenomen Calvinistisch geloof? De vriendelijke tegemoetkoming van zijn vader, zijn grootvader, zijn overgrootvader waren hem geheel vreemd; norsch en kortaf in zijn bevel, een „zwijger" meer dan een zijner voorvaderen, meer ook dan de man, dien men zoo pleegt te noemen, scherp en ruw in zijn berisping, was

hij nooit populair om zijn persoon, veeleer om de traditiën van zijn geslacht en de beteekenis zijner daden.

Als hij den 5den Februari 1691 in het kwistig versierde Den Haag onder het losbranden van kanon en musket zijn plechtige eerste intrede als koning van Engeland doet — het onderwerp der Leidsche Maskerade van Juni 1905 — na dien gedenkwaardigen tocht over de stormachtige Noordzee, waarop hij den bootsluiden van den sloep, die hem uit zijn jacht naar de kust van Goeree zou overvoeren, onversaagd de vraag stelt „of zij bevreesd waren te sterven in zijn gezelschap?", komt het volk hem juichend tegemoet; de Engelschen in zijn schitterenden hofstoet om de prachtige koets, die hem onder eerepoorten en zegebogen doorvoert, verwonderen zich over de warme volksuiting, die hij, onbevreesd voor aanslagen op zijn leven, luide aanmoedigt met een „houdt ze niet tegen, laat ze dicht bij mij komen, het zijn mijn goede vrienden." Maar te midden van die schitterende ontvangst voegt hij zijn over zooveel geestvervoering bij den kalmen Hollander verbaasden Engelschen vrienden toe: „ja maar ik ben eigenlijk hun lieveling niet; het gejuich is niets bij wat het zou geweest zijn, als Maria bij mij geweest was." Hij wist, dat hij persoonlijk niet zoo populair was als het den vreemdeling schijnen moest *).

KOETS VAN WILLEM III, GEBRUIKT BIJ DE LEIDSCHE MASKERADE VAN 1905.

Slechts een enkele maal in zijn leven, als hij kort vóór zijn vertrek naar Engeland in 1688 met zijn bewonderenswaardige Maria dat aangrijpende gesprek houdt, dat zij in zoo treffende termen in haar dagboek aanteekende †) breekt het gevoel door de harde schors heen; slechts bij uitzondering hooren wij hem spreken van zijn gehechtheid aan den vaderlandschen bodem, als het moeilijke leven in Engeland hem een oogenblik te zwaar wordt. Maar overtuigende bewijzen zijn er bovendien van de gehechtheid dezer in den regel verstandig-koele ziel aan enkele personen, die hem dierbaar waren: op zijn sterfbed door vrienden omringd, roept hij zijn ouden vriend Bentinck na lange verwijdering tot zich en legt diens trouwe vriendenhand op zijn hart, dat spoedig zou ophouden te kloppen; op zijn borst vond men na zijn dood een haarlok van de liefhebbende echtgenoot, die zijn wispelturige liefde ten slotte door haar onovertrefbare zachtheid had weten te boeien en hem sedert dierbaar bleef, lang na haar al te vroegtijdig heengaan.

Waarom dien onverbiddelijken oorlogsman, dien staatsman „aux entrailles diplomatiques", dien onpopulairen mensch een standbeeld opgericht?

Het is waar, dat zijn persoon weinig beminnelijk is geweest, dat hij als staatsman ten slotte in het bijzonder voor onze oude Republiek, ook zijn vaderland, niet gedaan heeft wat hij had kunnen doen; dat hij hare bijzondere belangen niet op den voorgrond heeft gesteld zooals vóór hem Johan de Witt wèl had gedaan; dat hij haren gebrekkigen regeeringsvorm heeft laten voortbestaan, ook toen het in zijn hand lag om dien te verbeteren, omdat zijne algemeene staatkunde het best daarmede gediend was. Alles waar, meer dan waar, zou men bijna zeggen. Maar het is ook waar, dat hij, met al zijn hardheid en ongevoeligheid, zijn strakheid en starheid, zijn onverbiddelijkheid en slimme staatsmanskunst, zijn gansche levèn heeft gewijd aan het streven naar een hoog ideaal. Wat Wil-

*) Macaulay VI, 115 ff.

†) Vgl. Fruin, Verspreide Geschriften, V. 188.

WILLEM III, KONING VAN ENGELAND,
STADHOUDER VAN HOLLAND
EN ANDERE GEWESTEN,
KAPITEIN EN ADMIRAAL-GENERAAL
DER UNIE (NAAR JOH. VERKOLJE).

lem I en diens beide groote zoons geweest zijn tegenover de universeele monarchie en de universeele religie, waarnaar Philips II en zijn opvolgers met alle macht hebben gestreefd — dat is Willem III geweest tegenover de universeele monarchie en de universeele religie, waarnaar Lodewijk XIV de machtige hand heeft uitgestrekt. Hij heeft gevoeld, welke gevaren de persoonlijke vrijheid zijner medeburgers in de Republiek, de staatkundige vrijheid van Europa, van de wereld bedreigden, wanneer zoodanige beginselen de zegepraal behaalden. Hij heeft de kracht van zijn genie, de macht van ons land, van Engeland, zooveel hij kon, onverdeeld in dienst gesteld van dien grooten strijd om de goederen, die de mensch van onzen tijd het hoogst pleegt te stellen en die ons, Nederlanders, in het bijzonder dierbaar zijn: persoonlijke vrijheid op staatkundig, maatschappelijk en godsdienstig gebied, voorzoover die in zijn tijd konden bereikt worden. Daarom alleen zou de Prins-Koning aan de nakomelingschap een standbeeld ook ten onzent verdiend hebben, gelijk Engeland hem er meer dan een oprichtte, gelijk er bij zijn leven reeds ook in ons land sprake van is geweest. En men werpe hier niet tegen, dat een gemengde, voor $\frac{1}{3}$ katholieke natie als de onze „den kampvechter der Protestanten tegen het Catholicisme", zooals Nippold hem gaarne noemt, moeilijk een standbeeld kan oprichten. Wat Willem III met al zijn krachten heeft bestreden is — wat Nippold ook moge beweren — niet het Catholicisme als zoodanig geweest, maar alleen de alleenheerschappij daarvan in de wereld, met name op de eigenaardige wijze zooals Lodewijk XIV het wilde zien zegepralen. En in dien strijd tegen Frankrijk, niet tegen het Catholicisme, vond hij als bondgenooten den vroom-katholieken keizer Leopold en... den Paus zelven. Bovendien heeft niemand dezen overtuigden Calvinist ooit een woord van geloofshaat, nauwelijks van geloofsijver hooren uiten; integendeel, herhaaldelijk heeft hij, hoewel zich geroepen achtend om het Protestantisme van zijn vaderland, van Engeland, van Duitschland te beschermen tegen Lodewijk's en Jacobus' aanslagen, betuigd nooit te zullen toelaten, dat iemand werd vervolgd om des geloofs, om des gewetens wil — het beginsel, waarvoor zijne voorvaderen hadden geleden en gestreden, ja het leven hadden gelaten. Zoowel in Engeland als hier te lande heeft het katholieke deel der natie zich onder zijne regeering nooit kunnen beklagen over vervolging of achteruitzetting; hoogstens was er onder hem zoowel hier als daar sprake van handhaving, maar niet eens in volle kracht, der bestaande wettelijke bepalingen, geschapen in een tijd van scherpen geloofskrijg en in veler oog ook in zijn tijd nog niet geheel overbodig te achten. Met dankbaarheid herdacht en herdenkt nog menig Hollandsch en Engelsch katholiek zijn verdraagzaam bewind, dat van geen scherpe intooming der „paapsche stoutigheden" hooren wilde, hoe dringend soms protestantsche of anglikaansche orthodoxie daarop aandrong. „Moderatie" was steeds zijn wachtwoord op godsdienstig gebied, ook „in de saecken der Papisten".

Het hoogtepunt in zijn leven is de groote onderneming tegen Engeland in November 1688, toen de Staatsche regeering vloot en leger der Republiek tot zijne beschikking stelde om aan de overzijde der Noordzee de bedreigde protestantsche religie en erfopvolging, de bedreigde staatkundige wetten en vrijheden te gaan redden zooals zijne meesterlijke „declaratie" betuigde. „Pro religione et libertate" stond op zijne vroolijk wapperende oranjevanen geschreven naast het fiere devies der vaderen: „Je Maintiendrai". En hij is aan die edele spreuken getrouw gebleven, zijn leven lang, ook te midden van de grievende teleurstellingen, die het staatkundig leven in Engeland hem baarde en die hem dikwijls zoozeer het leven verbitterden, dat hij er ernstig aan dacht zijn koninklijke waardigheid op te geven en weder de stadhouder der Republiek alleen te worden. Maar wat hem ten slotte van zulk een besluit weerhield: het was de strijd zijns levens, dien hij op den Engelschen troon ging uitvechten, de groote staatkundig-religieuse kamp tegen het Frankrijk van Lodewijk XIV.

„Nunc aut numquam"! „Nu of nooit" was de leus, waarmede hij naar Engeland ging;

gesteund door zijn getrouwen Waldeck, den deelgenoot zijner legertochten en diplomatieke overwegingen, door den raadpensionaris Fagel, zijn vertrouwde in de Nederlandsche zaken, door zijn veeljarigen vriend Willem Bentinck, door den hem verknochten Cornelis Tromp, heeft hij geen oogenblik, ook in zijn verder leven, dat doel uit het oog verloren, al zijn denken en willen, al zijn krachten en middelen op dat ééne hooge doel gericht — een heerlijk voorbeeld van trouw aan het ideaal, van geheele overgave met al zijn ziel, aan datgene, waartoe hij zich door God geroepen achtte.

Maar naast dat hoogtepunt, dat hem een eervolle plaats in de wereldgeschiedenis verzekert, is er in zijn leven een ander jaar, dat hem aanspraak geeft op de innige dankbaarheid van het Nederlandsche volk in het bijzonder, hem, den redder onzer eigen onafhankelijkheid.

WILLEM III IN 1672, NAAR EEN PENNING VAN DAT JAAR OP HET BELEG EN ONTZET VAN GRONINGEN. (DE ORANJE-NASSAU BOEKERIJ EN DE ORANJE-PENNINGEN IN DE KON. BIBL., PLAAT VII, NO. 327).

Herinnert u den toestand in den zomer van 1672, den tijd, dien onze schoolboeken met het bekende „radeloos, redeloos, reddeloos" aanwijzen. En denkt dan ook aan dien in December van datzelfde jaar. En ziet wat er veranderd is onder zijne leiding, de leiding van den aamborstigen jongman van 22 jaren, den schijnbaar zwakken spruit van het roemrijk geslacht der Oranjes. Samen met de na een kort oogenblik van wankeling weder zich schrap zettende regeering van het fiere Amsterdam, gesteund door scherpzinnige en ervaren staatslieden als Van Beverningh en Van Beuningen, door met roem overdekte krijgslieden als De Ruyter en Cornelis Tromp, als Waldeck en Maurits van Nassau-Siegen — maar niet als ondergeschikte, als tweede in rang doch als leider, als aanvoerder, als organisator, zijn eigen stafchef, zijn eigen minister van buitenlandsche zaken, heeft hij, hersteller van den gezonken moed, herwinner van het verdwenen vertrouwen, het vaderland gered, niet slechts door zijn naam, ook door zijn daden.

Herinnert u zijn moedig voornemen — geen grootspraak maar diepe ernst — om eerder te sneuvelen in de laatste gracht dan te buigen onder Frankrijk's juk. Herinnert u zijn optreden tot verzoening van de groote zeehelden De Ruyter en Tromp. Herinnert u zijn energiek aangrijpen van de kans om onder de tusschen Frankrijk en de Republiek aarzelende vorsten van Duitschland bondgenooten te werven en hunne legermachten te lokken naar den Rijn om de Franschen te doen wijken. Herinnert u zijn onvermoeid pogen om leger en vloot beiden zoo krachtig mogelijk te organiseeren en niet te vallen in de fout van De Witt, die lange jaren het eerste opzettelijk verwaarloosde om de laatste te kunnen betalen, ja erger nog, uit vrees voor den jongen Oranjetelg, die eenmaal legerhoofd kon zijn. Herinnert u zijn talrijke fiere woorden van bemoediging tot hen, die versaagden. Herinnert u zijn legerorders en legeroefeningen, zijn onverbiddelijke handhaving der krijgstucht en zijn jonge legerbenden, waarvan Schimmel's „Sinjeur Semeyns" spreekt, weldra in staat om zich te meten met de beste soldaten van Europa. Herinnert u zijn herhaalde vermetele pogingen om met het achter de veilige Hollandsche waterlinie gevormde jonge Hollandsche leger den ervaren en machtigen vijand in den rug te bestoken, totdat eindelijk en eindelijk die pogingen met goeden uitslag bekroond werden.

Met bewondering vervult ons de dapperheid, het beleid, de bekwaamheid van den jongen held, die door zijne staatsmans- en zijne oorlogskunst beiden het overschot des lands heeft weten te redden uit de overmacht van twee groote en twee kleine vijanden, die nog op het uiterste oogenblik alle krachten

heeft weten te verzamelen en . . . het groote doel heeft bereikt, het vaderland na twee jaren van onophoudelijken kamp geheel van 's vijands legerscharen heeft bevrijd. Hem, den held van 1672, wil men eeren, en terecht, door de oprichting ook in Nederland van een standbeeld.

Maar ernstige verwijten klinken ons in de ooren. Oppervlakkige kenners van eenige uit hun verband gerukte feiten beschuldigen hem in los neder geschreven woorden van niets minder dan het ongeluk des lands te hebben willen gebruiken om zich met Engelsche hulp te verheffen, ten koste van de welvaart zijner medeburgers, tot souverein van het overschot der zieltogende Republiek, eene beschuldiging, die door Fruin overtuigend is weerlegd. Partijzucht of wel neiging om zijne daden en gevoelens in eene bepaalde richting uit te leggen, verkeerd inzicht ter goeder trouw ook wel in den loop der zaken op den noodlottigen 20sten Augustus, „dies ater" van deze periode onzer historie, verwijt hem zijne werkeloosheid tegenover de woeste moordenaars der De Witten, schrijft hem zelfs lichtvaardiglijk op losse vermoedens medeplichtigheid toe in den schandelijken moord, het werk, zooals wederom Fruin bewees, eener opgeruide volksmenigte, door misdadigers verleid, door felle staatkundige vijanden aangezet of ten minste niet weerhouden. Een derde groep werpt hem met hardnekkigheid het leveren van den slag bij St. Denis in Augustus 1678 voor de voeten, het slagleveren immers nadat de vrede van Nijmegen reeds geteekend was; maar niemand heeft nog ooit het bewijs kunnen leveren — waarop het aankomt — dat hij inderdaad geweten heeft van het sluiten van dien vrede; integendeel, met warmte is door deskundigen als P. L. Muller en generaal Den Beer Poortugael aangetoond, dat hij als veldheer in deze militaire kwestie niet anders mocht, niet anders kon doen dan hij deed in het belang van de op vallen staande Spaansche vesting Bergen, die hij door dien slag hoopte te ontzetten. Een vierde verwijt hem — in die eeuw en bij die zeden! — zijn tijdelijke ontrouw aan zijne voortreffelijke vrouw, die hij, door staatkundige overwegingen aan haar verbonden, eerst jaren na het sluiten van zijn huwelijk heeft leeren eeren en in al hare voortreffelijkheid waardeeren. Een vijfde

AANKOMST VAN DEN PRINS IN ENGELAND OP 14 NOV. 1688, NAAR ROMEIN DE HOOGHE.

slingert naar aanleiding van lakeienpraatjes, hofkabaal en loszinnige jacht op viezigheden, waarvan Constantijn Huygens (junior) zooveel hield, beschuldigingen van nog erger onzedelijkheid tegen hem. Een zesde spoort, zonder zich te bekommeren om omstandigheden en redenen, uit de archieven het „bewijs" op, dat hij den moordenaar van een Schotsche bandietenbende niet voldoende heeft gestraft, het bevel tot het uitroeien dier bende met eigen hand heeft geteekend . . . en veroordeelt hem op losse gronden. Een zevende vindt in zijn pensioenlijsten het overtuigend bewijs, dat hij tot zijn dood geld uitkeerde aan den door hem zelven als „hondsvot" geteekenden Tichelaer . . . dien hij in gemoede kon houden voor den aanbrenger van een aanslag op zijn leven, waarvoor de Hollandsche rechtbank — naar wij thans beter weten, ten onrechte helaas — Cornelis de Witt had veroordeeld tot verbanning en verbeurdverklaring van goederen.

Nog wordt de strijd over dit alles, dat voor een groot deel zijn oorsprong, voor een ander deel zijne verklaring vindt in den heftigen partijkamp zijner dagen en van de 18de eeuw — een partijkamp, die zijn noodlottige sporen nog in onzen tijd heeft nagelaten. Of zou men meenen, dat in het onverstandig, immers onkritisch ophemelen van Oldenbarneveldt, van De Witt gelijk in het aan de andere zijde dikwijls overdreven goedpraten van de daden onzer stadhouders bewuste of onbewuste partijzucht geen rol speelt? Maar de geschiedschrijver moet zich stellen boven de partijen en afweren wat uit partijzucht

voortkomt, in den juisten zin van het woord: niet smadelijk verguizen, niet overdreven bewonderen, maar verklaren — en verklaren niet met behulp van eenige algemeene feitenkennis, redeneering in de lucht of losse onderstelling, onder den invloed van latere gevoelens en denkbeelden, maar op grond van nauwkeurig en zelfstandig onderzoek alleen zooals het den wetenschappelijken door langjarige oefening geschoolden onderzoeker past en alleen hij doen kan.

Ook in het leven van Willem III — niemand denkt er aan het te ontkennen of te verbloemen — zijn donkere plekken, zijn vlekken zelfs. Welk groot man is zonder deze? Ook hij was een mensch onder de menschen, een mensch met vele, met hinderlijke, met ernstige gebreken, naast groote deugden. Maar dat mag ons niet weerhouden om, als nakomelingen, zijne deugden te eeren, onze dankbaarheid te betoonen voor wat hij is geweest zoowel voor het vaderland, welks bestaan hij in 1672 redde, als voor de wereld, wier hoogste goederen hij heeft helpen verdedigen.

Moge zijn standbeeld dan spoedig onder ons verrijzen ter herinnering aan een groot man, aan den redder onzer onafhankelijkheid, aan den verdediger van die hoogste goederen — als een aanmaning voor de nakomelingschap om zijn voorbeeld te volgen, wanneer nieuwe gevaren onzen staat, onze maatschappij zouden bedreigen, als een opwekking om, gelijk hij, ons leven in dienst te stellen van een hoog ideaal. Waar dat standbeeld ook moge verrijzen, het zal ons spreken van een held en een voorganger, van een der grootste zonen van ons vaderland.

En moge dan eenmaal, spoedig hopen wij, naast het zijne, ook het standbeeld verrijzen van Johan de Witt, dien de Prins zelf eenmaal noemde „een van de grootste mannen van zijn tijd, die zijn land getrouwelijk had gediend *). Zij beiden toch, Willem III èn Johan de Witt, vertegenwoordigen in hun groote persoonlijkheden het schitterendste tijdvak onzer rijke geschiedenis. Moge de natie beiden eeren met gelijken eerbied, met gelijke vereering, hun den tol betalend eener dankbare nakomelingschap en in de dubbele eer, hun bewezen, toonend, dat de oude partijschap vergeten is en de diensten aan het gemeenschappelijke vaderland in de oogen dier nakomelingschap even zwaar wegen, hetzij zij door Staatsgezinden, hetzij zij door aanhangers van het Oranjehuis zijn bewezen. En laat ons geen van beiden veroordeelen, omdat zij de volmaaktheid niet hebben bereikt, omdat hun staatkundige werkzaamheid, hun leven in het algemeen misschien hier en daar vlekken vertoont of zelfs maar bedenkingen wekt. Toegegeven, dat er reden zou kunnen zijn om De Witt en Willem III niet in alle opzichten van alle schuld of zwakheid vrij te pleiten, zij hebben genoeg gedaan voor onze natie, voor de menschheid, om aanspraak te hebben op de vereering der nakomelingschap.

---

*) Burnet, History of my own times, II, 547.

WILLEM III IN 1692, NAAR EEN PENNING VAN DAT JAAR (DE ORANJE-BOEKERIJ, PLAAT IX, NO. 490).

PUNCH.
DOOR CORNELIS VETH.

I.

. . . O noble fool!
A worthy fool! Motley's the only wear.

Als ik zeg, dat wij tegenwoordig leven in het teeken van den Ernst, dan spreek ik geen kwaad van onzen tijd. Maar uit ik het vermoeden, dat de Ernst ook vroeger wel bestond, doch dat hij er niet beter, slechts tyrannieker op geworden is, dan word ik beschuldiger en zal voor mijn aanklacht bewijzen moeten bijbrengen.

Ach, dat is gemakkelijk genoeg. Wij hebben weliswaar een nadrukkelijk dusgenaamd Humoristisch Album, maar wij hebben

geen humor meer. Wij worden wel ruimschoots vergast op dat soort van uitheemsche grapjes, die buiten het leven staan, die ons daarom moeilijk kunnen kwetsen, maar ook niet zoo heel erg bekoren; doch in het daadwerkelijke leven, dat thans bijna een openbaar leven is, heeft die verfrisschende geest geen plaats, die weet te kruiden met zaken, die — zooals Busken Huet het noemt, — in een kruidenierswinkel niet te bekomen zijn.

De kunst kreeg niet meer burgerrecht dan vroeger, de humor minder. En dat is een verlies. De ernst deed er verkeerd aan den humor te verdringen, want zij waren elkander nooit vijandig en de laatste nam in ons land altijd een bescheiden plaats in. Nu zijn de flauwe grap en de bitse schimp gekomen en deze zijn ten slotte noch wijs noch leerrijk; *zij* verdragen zich niet met een wijze levensleer.

Het is hier niet de plaats om te spreken over wat in Nederland de geest van den humor, den ernst ter zijde staande, heeft gepraesteerd. De studie zou niet onbelangrijk kunnen zijn. Maar tot concentratie is het bij ons nooit gekomen. Het bekende recept van den lach en de traan werd te veel zóó uitgelegd, alsof men om beurten sentimenteel en grappig moest zijn, terwijl ook dit toch evenals alle recepten, vermenging der ingredienten wil en men sentiment kan toonen in het lachen zelf. Een blad, geheel aan den Lach gewijd, een litterair en grafisch goed en dus serieus spotblad heeft hier niet bestaan.

JOHN LEECH, NAAR J. E. MILLAIS.

Over de beste publicatie van deze soort die bij menschenheugenis verschenen is, zal ik hier een en ander vertellen. Ik zei niet de schitterendste, want dan had ik den *Simplicisimus* bedoeld. Niet de meest grootsche, dat was onbetwist de *Charivari*. De meest populaire zullen *die Fliegenden Blätter* wel zijn. Maar de beste, dat is de meest perfecte, is het Engelsche weekblad *Punch, or the London Charivari*.

Punch is, zooals men weten zal, de naam niet alleen van een drank, maar ook van den Engelschen poppenkastheld, — wiens loopbaan zeker aan avontuurlijkheid en vermakelijkheid veel gewonnen heeft door zijn buitensporige liefde voor het mengsel, waarnaar hij genoemd is — van onzen Jan Klaassen. Het is karakteristiek voor den tijd, dat het geestrijk vocht zelf van zijn voorkeur de oprichters op het denkbeeld bracht, om hun blad den naam te geven van den populairen, geestigen drinkebroer met zijn drollige mismakingen en zijn joviale scherpzinnigheid. Inderdaad heeft de naam van dezen schutspatroon wel een stimulant voor de menigte en een prikkel voor het zonderlinge zoodje oprichters zelf beduid.

In Frankrijk had ongeveer 1840 de *Charivari*, met den inventieven, handigen Philipon tot redacteur een prachtig succes en de faam daarvan had Engeland bereikt. Dáár bestonden evenmin als elders buiten Frankrijk, weekbladen van deze soort. De groote heftige spotprentteekenaars, die het Brittannië der negentiende eeuw tot dusverre had gekend, Gillray, Rowlandson, Cruikshank, publiceerden hun prenten òf apart, òf — vooral de laatste — illustreerden pamphletten en almanakken. Enkele weekbladen van een zeer partijdig karakter en grove manieren waren verschenen en weder verdwenen.

Men wilde een poging doen met een spotblad van beter gehalte. Eerst waren het de toen nog niet zoo beroemde Thackeray met Douglas Jerrold, Laman Blanchard, Percival Leigh en Poole, allen schrijvers, Kenny Meadows, John Leech en Crowquill, teekenaars, die door het succes van den Parijschen bekoord, afspraken maakten tot het oprichten van een Londenschen *Charivari*, afspraken, waaruit toen niets gekomen is. Kort daarna, doch onafhankelijk van hen, beproefde een houtgraveur, vroeger leerling van den voortreffelijken Bewick, — Ebenezer Landells, uitgevers voor een dergelijk plan te winnen en eindelijk gelukte het hem met een klein

en niet zeer vermogend boekdrukker Joseph Last. Medeoprichter met Landells was de humorist Henry Mayhew en zij samen verzekerden zich de hulp van een vrijwel mislukt tooneelschijver Mark Lemon, toen herbergier, later redacteur van het blad; een taak waarop de niet overdreven talentrijke, maar taktvolle man zich misschien in zijn vroeger beroep van gastheer en als tapper van „spirits" niet kwaad voorbereid had. Medewerker werd ook dadelijk de scherpe, geestige Douglas Jerrold, een vurig democraat, die aan het blad zijn leven lang een zeer radicale richting gaf. De oprichters zelf droegen de kosten. Later namen uitgevers van kapitaal het blad over, en de arme, onpractische graveur, wien eigenlijk de eer van het initiatief toekwam, werd bij die gelegenheid aan den dijk gezet. Van toen af ging het financieel prachtig.

THE RISING GENERATION IN PARLIAMENT.

PEEL. —„WELL, MY LITTLE MAN, WHAT ARE YOU GOING TO DO THIS SESSION, —EH?"
DISRAELI (THE JUVENILE). WHY—AW—AW—AW—I' VE MADE ARRANGEMENTS—AW—TO SMASH—AW—EVERY BODY.
JOHN LEECH, 1847.

Zonder eenigen twijfel waren in de eerste jaren de litteraire bijdragen het belangrijkst. Die uitbundige fantast en onweerstaanbare humorist George Cruikshank, wilde niets weten van het blad, dat na hem schier alle grafische humoristen voor zich heeft kunnen pressen. Mannen als Henning, Hine, Newman, konden niets leveren, dat bij boekillustraties en komische almanakken van den grooten George mocht worden vergeleken. En John Leech kwam eerst in het derde jaar meedoen. Alfred Crowquil en Kenny Meadows, waren begaafde lieden, doch dillettanten.

Maar Douglas Jerrold, Gilbert a' Becket, Percival Leigh, Thomas Hood en William Makepiece Thackeray waren de beste vernuften van hun tijd. De eerste was weldra de overwegende persoonlijkheid in *Punch;* hij was een epigrammist van de onuitputtelijkste soort, daarbij vinnig politicus en werkelijk beteekenend letterkundige (Mrs. Caudle's Curtain lectures, Punch's Letters to his son) — A' Becket's kracht en ook wel eenigszins zijn zwak, waren de woordspelingen (puns) waarvan al wat hij schreef, gekrioeld heeft. Leigh beschreef in „Mr. Pipps his Diary" een gelukkige parodie van het dagboek van Samuel Pepys (laatste helft 17e eeuw) met luchtige satire de zeden van zijn tijd. Thomas Hood was, behalve een humorist (hij zelf zei dat het alleen voor zijn „livelihood" was, dat hij een „lively Hood" is geweest) een dichter voor wien niemand minder dan Poe groote bewondering heeft gehad en zijn pathetisch, wonderlijk gepassioneerd „Song of the Shirt", dat de uitbuiting der naaisters denonceerde, in het komische blad geplaatst, had een ongehoord succes. En over Thackeray's verdiensten behoeft niet uitgewijd. Behalve zijn Book of Snobs, schreef deze er burlesken, balladen en zangen, brieven, kritiek, reisverhalen, onder een reeks van pseudoniemen. Zijn medewerking hield op met het verschijnen van de *Newcomes.* De goedige reus Thackeray was, integenstelling met den malicieuzen dwerg Douglas Jerrold, een aristocraat in zijn hart, hetgeen aanleiding gaf tot meer dan half gemeende twisten op die befaamde bijeenkomsten, waar de politieke prent werd besproken en in het ruwe ontworpen door de gansche bent.

De inhoud van *Punch* is altijd in zekeren zin superieur geweest, tenminste tot in de allerlaatste jaren. Men verstond er de niet

SON AND HEIR. „HOW MANY OF US ARE THERE? WHY, IF YOU COUNT THE GIRLS, THERE ARE SIX— BUT SOME PEOPLE DO'NT COUNT THE GIRLS—I'M ONE." LEECH, 1853.

gemakkelijke kunst van aardige dingen te zeggen op een aardige manier; uitstekend is steeds de redactie der prentonderschriften gebleven, de bladzijde-verdeeling was goed; het geheel had een aangenaam verzorgd voorkomen. Dit is vóór het geheele karakter van het gedistingeerde blad te zeggen, men gevoelt zich er steeds in goed gezelschap. Er is geklaagd over het gemis aan temperament, aan pikanterie, aan geniale flapuit-manieren, een gemis dat het blad in tegenstelling met zijn Fransche en jong-Duitsche confraters tot iets tams zou maken, maar ik geloof dat men geen recht tot klachten heeft. Men kan in een spoortrein-coupé naast een slag van lieden komen te zitten, die ons binnen het half uur van toevallig samenzijn hun geheele levensgeschiedenis meenen te moeten meedeelen. Ik bewonder deze openhartigheid, en ben dankbaar voor de menschenkennis, die het mij zoo vergund wordt op te doen; toch geloof ik dat een meer gereserveerde houding hier wijzer ware geweest. De schrijvers en kunstenaars van *Punch* zijn niet van zulk een „candeur effrayante". Waartoe moedwillig het vertrouwen van een sympathiseerenden lezerskring door onnoodige confidenties te verbeuren en den gastvrijen „fireside" door te groote felheid hunnerzijds te doen verkoelen. Een blad als *Punch* behoeft niet door de heeren

OLD LADY. „AH THIN, BAD LUCK TO YE, GRIGORY! WHERE'S YOUR MANNERS? ONE WOULD THINK YE WAS IN A GINTLEMAN'S HOUSE, STANDIN' BEFORE THE FIRE WITH YER COAT-TAILS UP, AND LADIES PRESENT, TOO!" JOHN LEECH.

te worden weggestopt; het mag vrij de huiskamer binnen komen, waar het ook vrouw en kinderen kan plezieren. Nemen wij ons maar voor, hier naar geen zaken te neuzen, die de huiskamer zouden ontstichten, de gemoedelijkheid verontrusten, naar geen titanischen spot, geen hartstochtelijke maatschappelijke kritiek, geen min of meer geraffineerde erotiek, geen hard realisme.

Van den aard der letterkundige bijdragen is het hier ondoenlijk een denkbeeld te geven, maar heel enkele van de op zichzelf staande snakerijen kunnen toch den *Punch* van de eerste jaren wel eenigszins doen kennen. Zoo verscheen er in den tijd, toen Benjamin Disraeli zijn schitterende carrière op wat luidruchtige en niet geheel smaakvolle wijze begon, een „beroep op het Engelsche volk": „*Wil nu niemand den heer Disraeli eens te dineeren vragen?*" Korter en raker had men de opdringerige figuur van den staatkundigen parvenu wel niet kunnen tracteeren. Een andere, maar onpersoonlijke aardigheid was deze annonce: „*Raadgeving aan trouwlustige personen*: *Doe het niet!*" Doch, naar men weet, zijn goede grappen gewoonlijk niet alleen onbe- maar ook onvertaalbaar en ik zal er dus geen andere meer opnoemen. Wat nu betreft de langere artikelen, ondeugende kritieken, parodieën, politieke beschouwingen, was een zekere kwajongensachtigheid aan den toon van den jeugdigen *Punch* niet oneigen, ook had zijn radicalisme iets onbehouwens, al waren zijn aanvallen op den prins-gemaal en den leelijken shako dien hij had uitgevonden, lang niet onvermakelijk en is zijn onberispelijke loyauteit van later juist niet in allen deele verkwikkelijker. Doch de geheele waarde van het blad had altijd daarin gelegen, dat het beschaafder allures aannam dan het vroegere pamphlet, de vroegere spotprent, de ephemerische blaadjes van voorheen; de tijden waren rustiger, de smaak voor het onstuimig-brutale mocht een vorig geslacht hebben gekenmerkt; nu vroeg men naar puntigheid en vooral naar „bon ton".

GENERAL FEVRIER TURNED TRAITOR. LEECH, 1855.

Punch onderstelt zelfs altijd ontwikkeling en belezenheid in zijn publiek; citeert Shakespeare en de klassieken, zinspeelt op historische feiten, maakt toespelingen op buitenlandsche litteratuur. Die gebochelde harlekijn met zijn potsierlijke gedrochtelijkheid en zijn karikaturaal gezicht, de welbedachte genius van het blad, kan een geletterd en geposeerd heer zijn, die de beste gezelschappen frequenteert en met de verlichtste mannen van zijn eeuw op gemeenzamen voet verkeert. Weinig is hem bijgebleven van de oploopende onverdraagzaamheid dier canailleuze grooten, de drieste boekaniers Gillray en Rowlandson, weinig van de kinderlijke opgewondenheid die in alles Cruikshank karakteriseerde. Deze moderne Jan Klaassen, heeft steeds meer met speldeprikjes dan met de stokslagen van zijn prototype gewerkt. Zijn optreden is daarom zeker niet minder toegejuicht, en blijvender gewaardeerd. Het jaar van oprichting was 1841; nu in 1905 is het overwicht van het blad zoo groot als ooit te voren!

Bij het Diamanten feest van koningin Victoria's regeering teekende Caran d'Ache in den *Figaro*, ter vergelijking, de staatshoofden van Frankrijk en Engeland. In zijn eigen land had men achtereenvolgens in die zestig jaren Louis Philippe, president Louis Napoleon, keizer Napoleon III, Thiers, Mac-Mahon, Grevy, Carnot, Périer, Faure en Loubet zien heerschen, in Engeland niemand dan Victoria. Men zou een dergelijke statistiek kunnen opmaken van de Fransche en de Engelsche spotprentkunst. En toch, met alle respect voor traditie zij het gevraagd, was koningin Victoria na 60 jaar regeerens niet wat oud? En is Mr. Punch nu, na 64 jaar gekscherens, nog wel de oude?

Doch het is de glorie van *Punch*, die wij willen zien en prijzen. Die glorie leeft toch vooral in de schare van teekenaars die hij aan zich verbond en waarvan de treffelijkste zijn, dit zestal: Leech, Tenniel, Keene, Du Maurier, Sambourne, Raven Hill.

Moest ik zeggen op welke figuur uit zijn tijd die van den teekenaar John Leech, zooals wij ze uit zijn werk kennen, het meest geleek, ik zou niet zijn schoolkameraad en vriend Thackeray noemen, maar dien anderen, nog beroemder schrijver, Charles Dickens. Men kan den schat van gemoedelijk-geestige teekeningen van den éen nauwelijks dóorzien zonder aan die andere geestige gemoedelijkheid te denken; men kan het oog niet laten weiden over dit veld van blij vernuft, zonder aan dien anderen lusthof der montere fantasie te worden herinnerd. Misschien was het talent van Leech nog gelukkiger uitgegroeid dan dat van zijn gevierden tijdgenoot den romanschrijver. Zijn kunst had evenveel, doch ook even weinig met de nuchtere werkelijkheid gemeen, maar niemand denkt er aan, van den humoristischen teekenaar de compleetheid, de consequentie, de waarachtigheid te eischen, die Dickens evenmin bezat, bij hem heeft men genoeg aan de fijne beeldingskracht, de beminnelijke schalkheid, de natuurlijke, verrassende vinding, die Dickens evenzeer vermocht te toonen. Het specialiteit-zijn schijnt bij den teekenaar vergefelijker, dan bij den schrijver van romans, waarin zoo van alles gebeurt....

SIR JOHN TENNIEL, DOOR HEM ZELF.

Deze Leech, hoe pretentieloos, hoe onschoolsch en hoe prachtig begaafd was hij. Spontaner dan zijn kunst geloof ik niet dat zelfs het naieve werk van zijn verbeeldingrijken voorganger George Cruikshank was, wiens uitbundigheid in het groteske intusschen evenals zijn verwonderlijke dramatische kracht noch door Leech, noch door een ander na hem werden geëvenaard. Maar het werk van Leech treft niet door verbazende afwisseling of door groote bekwaamheid, door machtige fantasie noch door vreemde schoonheid, zelfs niet door bizondere juistheid of opvallende deugd, maar door het losse, vrije, bevallige, frissche, jeugdige, gemakkelijke van zijn voordracht. De expressie zijner typen was niet zelden subtiel, maar altijd klaar, de mise-en-scene was nimmer gezocht en altijd gevonden, hij teekende nooit conventioneel, doch steeds eenvoudig, door heel zijn werk gaat een geluid van opgeruimdheid, waarin men geen wanklanken ontdekt. En de jonge vrouwen die hij geteekend heeft, hoe bekoorlijk, hoe verleidelijk waren zij. En de kinderen, de tallooze kinderen, de gracelijke kleine meisjes en koddige broekemannen, onmiskenbare voorloopers van Miss Greenaway's popperiger, verfijnder kleuters, van Caldecott's heerlijke dreumessen, de kinderen, die van de rijken en die van het volk, somtijds oolijk, aanvallig, geestig en met een tikje belachelijke grootmensch-achtigheid, of ook grappig-leelijk, schelmsch, clownachtig en benijdenswaardig

zelfbewust. Bewust, en dat is geloof ik de trek, die Leech maakt tot zoo zeer één van de romantisch-fantastische school waartoe ook Cruikshank en Dickens wel behoorden, bewust zijn al hun personages; zij spelen hun dankbare, boeiende rol met vol begrip van hun mooie verdienste als welgevonden type. Zij zijn afgeronde typen, zóó en zóó, met *die* deugden, met *die* gebreken, dan wel met enkel deugden en geen gebreken of andersom, en och, wat prettig vinden wij het daarvan te lezen, en daarnaar te kijken, iets te hooren van die menschjes, niet menschen als die wij kennen, maar veel vermakelijker of ondeugender. Maskeradestoeten van grimmige of jolige, domme of schrandere, grove of fijne, goedige of barsche, deftige of vulgaire bakkessen, van slanke en gezette, zware en vlugge, houten-klazige en slangachtige menschengestalten, allen creaties — welk een lust voor het oog waart ge in uw grillige levendigheid, in uw levende stelligheid van doen. De middelen van den schepper dezer lustige wereld waren zoo eenvoudig, zoo oorspronkelijk. Hij was somtijds wat slordig en maakte er zich wel eens met een Jantje van Leiden af, er bestaan zeker nauwgezetter teekenaars en over het geheel bleef hij zijn beste zelf niet steeds gelijk, maar uit al wat hij gaf, spreekt zijn telkens onverwachtfijne, zijn nooit falende humor.

Als expressief illustrator van boeken en van de ontelbare grappen van *Punch* onovertroffen, behaalde John Leech ook onmiskenbare triomfen op het gebied van de politieke spotprent. Niet altijd vertoonde het groote formaat der *Pencillings* zijn gaven op het schoonst; men moet deze platen niet op de hand bekijken. Maar behalve in het komische — en hoe riant, hoe intiem-plezierig zijn die dwaze tafereelen waar de figuren der beroemdheden van den dag, Peel, Wellington, Brougham, Louis Philippe, Disraeli, Palmerston, Bright tot kluchtspelhelden worden, daar de nooit moedwillige, doch snaaksche teekenaar lustig mee weet te mallen — behalve in het komische wist de veelzijdige kunstenaar, die hij was, ook in het tragische effecten te bereiken als er die prachtprent „General Février turned traitor" één vertoont. Nikolaas I van Rusland had bij den Krim-oorlog, doelende op den winter, die den vijand meer dan zijn troepen schaden zou, gezegd: „Rusland heeft twee generaals, waarop het vertrouwen kan: Januari en Februari". Generaal Februari verried hem, de keizer stierf op den tweeden van die maand. De vinding van deze eenvoudig-pathetische prent is even mooi als de uitvoering, die niet soberder en expressiever kón.

Zoo was Leech, geestig en glunder zonder affectatie, zonder manierisme, met een vinding die hij wist te beheerschen, met een spotzucht die niets onedelmoedigs had. Een dartel, nerveus-fijn, smaakvol teekenaar, niet zoo razend bekwaam, niet zeer diepzinnig, niet volmaakt, maar met een oprechte observatie, een rustelooze scheppingskracht. In alles een echt Engelschman van zijn tijd, vol vooroordeelen, bij hem beminnelijke vooroordeelen, onverzoenlijk slechts in één opzicht, in zijn vijandschap tegen de pretentie, de blaaskakerij, het snobbisme, den bluf.

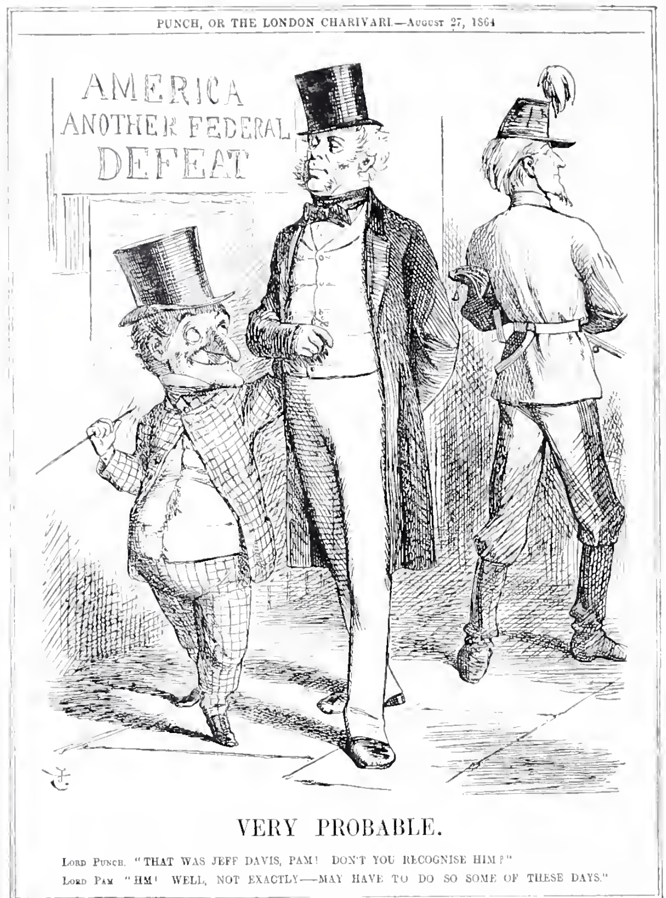
Is het wonder dat deze onderhoudendste der teekenaars een populariteit bezat, bijna even groot als die van den man met wien ik hem vergeleek en die wel een van de onderhoudendste der schrijvers mag worden genoemd, wat hij anders ook moge geweest zijn.

ILLUSTRATIE VOOR THE BOOK OF SNOBS, DOOR THACKERAY.

IK weet niet, in hoever de Thackeray van *Punch* als schrijver waardig is om naast den auteur van Pendennis en de Newcomes met eenigen nadruk te worden genoemd; de teekenaar, die hij als illustrator van zijn eigen tekst en met vele aparte bijdragen is geweest, zal zijn roem, dunkt mij, niet beduidend verhoogen. Of om het maar eens ronduit te zeggen: de man die zijn tijdgenooten Cruikshank en Leech zoo wist te waardeeren, de fijne romancier en keurige schrijver, had op dit punt wel bitter

weinig zelfkritiek en men kan niet nalaten zich te verbazen over zijn ongepermitteerde productiviteit. Het had nog weinig gescheeld of hij, met zijn onafwijsbare gaven in andere lijn, was teekenaar van professie geworden! Hij dong, na den plotselingen dood van Seymour, die de *Pickwick Papers* illustreerde, mee naar diens verlaten post en werd, evenals Leech, afgewezen, terwijl Hablot Knight Browne (Phiz), een eigenaardig teekenaar met wel iets van Cruikshank's gaven, Dickens' illustrator werd en het langen tijd bleef. Deze afwijzing was naar zijn eigen zeggen, in Thackeray's loopbaan het keerpunt, doch het besef, dat hij als dilettant wel is waar vele vellen papier, als grafisch kunstenaar echter nooit iets kon beteekenen, kan niet sterk zijn geweest bij den scherpzinnigen man, ofschoon hij van bizonder slecht werk eens zeide hoe hij zich verheugde te zien, dat er nog slechter prenten werden gemaakt dan de zijne. Hij bleef immers veel en velerlei krabbels bijdragen. Daaruit koos ik den hier gereproduceerden als den besten; toch is dit prentje uit het „book of snobs" iets minders dan een mingeslaagde Doyle.

(IN DEN AANVANG VAN DEN AMERIKAANSCHEN BURGEROORLOG WONNEN DE ZUIDELIJKEN VOORTDUREND. JEFFERSON DAVIS WAS HUN LEIDER). TENNIEL.

RICHARD DOYLE.

De oude Doyle, John, had nog vóór het bestaan van *Punch* een soort van tijdprenten gemaakt, die opmerkelijk waren door beschaafde teekening, hoffelijke scherts en inoffensieve portretteerkunst, in een tijd toen vooral de erge charge en de felle spot een niet kieskeurig publiek boeiden. Richard, zijn zoon, was overigens heel wat beter kunstenaar een fijn, levendig teekenaar. Zijn omslag voor *Punch*, een goed staal van de drukke, met sprookjesachtige figuren volgeteekende titelbladen uit dien tijd, was het zesde dat werd gebruikt; het werd zoo goed gevonden, dat men het is blijven behouden. Hij muntte uit in boertige figuren op kleine schaal, die somtijds voortreffelijk zijn van expressie; beroemd waren verder zijn creaties Brown, Jones and Robinson. Zijn jokkernij was evenals die van Leech van de onschuldigste soort, doch zijn talent werd nooit zoo sterk. Een onbetwistbare mooiigheid vertoonen intusschen zijn beginletters, waarbij hij den stijl van de Gothische letters der monniken-handschriften op even vindingrijke als smaakvolle wijze navolgde. Iets bizonders in zijn genoeglijke prentjes is de zin voor het feërieke, die er prettig met den kinderlijken humor samenging. Een kneuterige sprookwereld van drollige kaboutertjes en grillige wezens van het goedigst soortje was zijn

AJAX DEFYING THE LIGHTNING.
(EEN WET VAN GLADSTONE, DIE HET KOOPEN VAN OFFICIERSPLAATSEN AFSCHAFTE, WERD DOOR HET HOOGERHUIS VERWORPEN. DE KONINGIN MAAKTE TOEN, OP ZIJN AANDRANG, GEBRUIK VAN HAAR RECHT OM DE WET TOCH VAN KRACHT TE MAKEN). TENNIEL, 1871.

beste vondst. De relaties van *Punch* met dezen beminnelijken fantast duurden echter niet lang genoeg, dan dat ik hier veel over hem zou mogen zeggen.

Want toen *Punch* in ongeveer 1850 eenige heftige aanvallen op den Paus en de bisschoppen deed, nam Richard Doyle, een oprecht katholiek, zijn ontslag en voor hem in de plaats werd in allerijl een jong teekenaar, John Tenniel, benoemd.

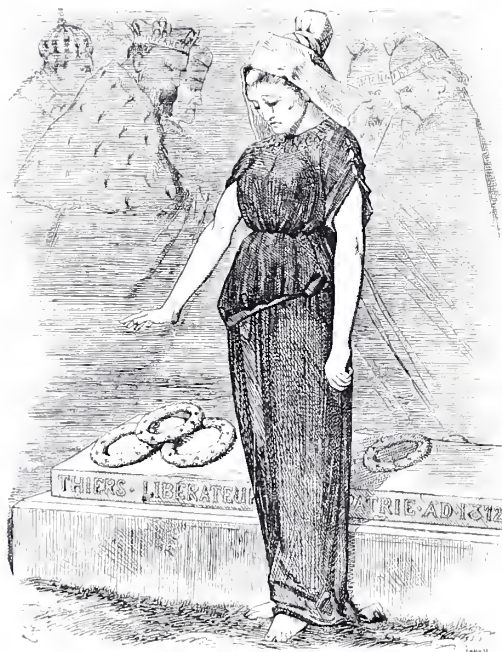

TENNIEL 1851.

EEN beginner meer en reeds bekend, niet alleen door het vervaardigen van dor-academische muurschilderingen, maar toch ook als teekenaar van goede fabelillustraties, was Tenniel bij ziehzelf niet zoo dadelijk besloten of hij zich geheel aan de taak, waarvoor hij zoo opeens geroepen werd, zou willen geven. Zelfs zag hij waarschijnlijk niet zonder spijt op zijn hooge aspiraties van weleer terug; zijn neigingen gingen zonder twijfel naar het groote en machtige, meer dan naar het komische. „Denken zij," vroeg hij een vriend, „dat er iets komieks aan mij is?" Er was gewis komieks genoeg aan hem, dat is, hij bezat humor genoeg, om te kunnen beginnen met in den door Doyle in den steek gelaten *Punch* een tijdlang een allernuttigst duvelstoejager te zijn. Jaren lang leverde hij allerhande kleine teekeningen, beginletters, kleine illustraties; deed hij met onloochenbaar talent en eigen geest wat eens Thackeray vergeefs gepoogd had; gaf hij een luimig karakter aan die bladzijden of gedeelten van pagina's welke niet door grootere prenten van Leech zelf werden ingenomen. Er zijn meer, veel meer bewijzen voor zijn komische kracht. Laat ik nog niet eens iets zeggen van zijn kostelijk werk in Carroll's Alice in Wonderland en slechts van zijn *Punch* werk gewagen, dan moet ik spreken van een niet precieuze, niet geraffineerde, maar eenvoudige, klare, kloeke geestigheid, den bedachtzamen scherts van een au fond ernstig en zelfs vrij gestreng man. Zonder heel vernuftig of speelsch van zin te zijn, wist hij juist door zijn droge manier van doen, door het onverstoorbaar-leuke van zijn voordragen, door den onbewogen vertooners-ernst van zijn verteltrant, die onverbeterlijk helder en logisch was, een rustigen glimlach bij den beschouwer te provoceeren. Met zoo goed als niets van Leech's pittige subtieliteit, of van diens precieuse joligheid, bezat hij in hooger mate dan deze een kernachtige welsprekendheid, de aangeboren bondigheid van den uitlegger of den pleiter. Een deels zelf-bedachte, deels op de traditie geïnspireerde grafische terminologie stond hem ten dienste en bij hem vooral verloor de politieke allegorie alle onduidelijkheid en verwikkeling.

Vijftig jaar lang heeft deze teekenaar van de groote prent, het z.g. cartoon, op zijn eigen besliste, afdoende manier de meening van zijn blad aanschouwelijk gemaakt. Vele navolgers kwamen gedurende dien tijd elders op, geen enkele kwam hem op zijde in wat zijn beste verdiensten waren.

Hij was wel een man uit één stuk, een teekenaar van taaie kracht doch zonder veel schoonheidsgevoel: zijn voordracht hield aan de hoofdzaken vast, zijn kunst begaf zich niet op de schoone zijwegen der verbeelding. Zijn zeggingskracht was wel het tegendeel van bloemrijk, de teekentrant miste alle sierlijkheid. Al zijn menschen, de vrouwen en kinderen niet uitgezonderd, zijn houtig en schonkig van bouw, met harde knieën en kuiten, puntige ellebogen en stroeve gewrichten; hun houding is steeds meer ferm en stevig dan wel gracieus. Eigenaardig is hun manier van staan en gaan, ze zijn nooit erg op hun gemak, het zijn allen linksche, onredzame klanten, hoe parmantig ook hun optreden wil zijn; de ernst van de meesten is een onplooibare, de glimlach der anderen is stijf. Dit ontegenzeggelijk pootige volkje, welks kleeren en draperiën zelfs iets straks en hoekigs hebben, dit ras van sta-vast schijnt wel in al zijn schakeeringen min of meer familie van één stoeren, stuggen stamvader: het John Bull-type van onzen cartoonteekenaar.

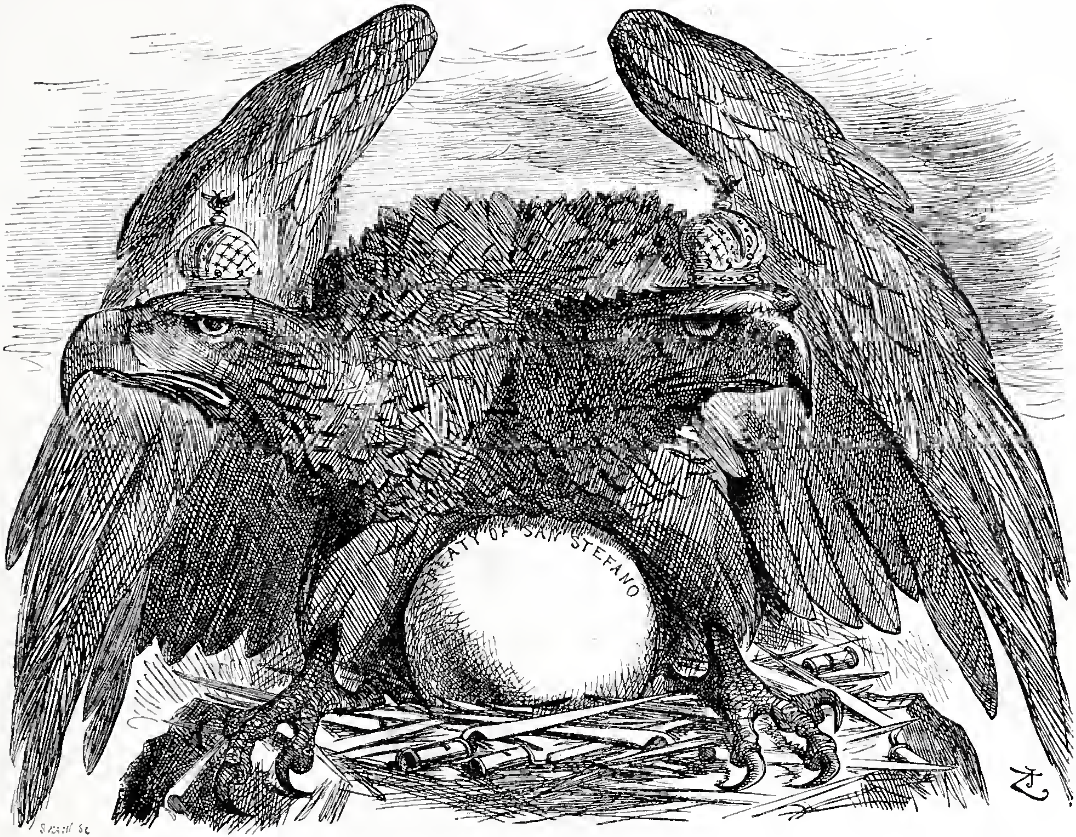
THE BROKEN LINK (DOOD VAN THIERS).
TENNIEL, 1877.

Des te volmaakter is daarom dan ook het werk van Punch's Grand Old Man als document ter kennisneming van den nationalen geest in doorsnede, met zijn tekortkomingen en zijn deugden. Aan die deugden van Tenniel den cartoonteekenaar wil ik mij haasten alle recht te doen.

Er was dan toch ook waarlijk niets kleins aan dit werk, niets slaps en niets onechts. Zijn aspiraties naar het klassieke, naar het stijlvol-grootsche, werden in Tenniel's Puncharbeid tot volkomen werkelijkheid. Geen dramatische voorvallen uit lang verleden tijden, geen momenten in een treurspel der fantasie maar de groote evenementen in den levensloop der wereld van zijn eigen tijd werd hij geroepen af te beelden: den Amerikaanschen burgeroorlog, den strijd tusschen Rusland en Turkije, tusschen Frankrijk en Duitschland. En altijd vond hij de populairen maar ook den welsprekenden vorm, waarin kort en krachtig, treffend en compleet de toestand werd veraanschouwelijkt. Stierf een groot man, de prent van Tenniel was een waardige hulde aan zijn verdiensten. Het dramatisch gebaar van de spanning, de bewondering, de deernis, den rouw, gelukte hem immer. Niet van hem zelf was steeds het juiste woord op het juiste oogenblik gesproken, maar den geest van dat woord wist hij in zijn stout opgevatte prenten met onovertroffen ernst door een sobere geste te vertolken.

Ik wil van Tenniel niet scheiden zonder te hebben getuigd van die tallooze prenten waarin hij de daden van de twee groote staatslieden zijner dagen heeft gecommentariseerd. Gladstone was voor hem zeker nooit zoozeer een voorwerp van spot als van bewondering, zoodat zijn beste portretten van den grooten liberaal de zeer ernstige zijn, waarvan ik die wil noemen, waar, na den vergeefschen strijd voor Home Rule, de grijze krijger zijn wapens aan den muur hangt. Een eenvoudige, nobele daad is deze geheele prent.

Beaconsfield daarentegen is Tenniel's beste komische creatie. Zijn ijdelheid, zijn leelijk-

THE EASTER EGG. „WHAT'S TO COME OUT OF IT? TENNIEL, 1878.

heid, het opzichtige, avontuurlijke en geniale van den man boeiden reeds Leech, maar in Sir John's prenten vooral blijkt de schitterende Tory een bijna pover dupe der lustigste satire. Als vele groote geesten was Disraeli zeer gevoelig voor een bespotting, — die dan ook zoo raak was, dat eens een jonge dame, die aan hem werd voorgesteld, hem had toegevoegd: „Ik ken u al, ik heb u in *Punch* gezien — en in zijn roman Endymion „vleide de minister zich, dat Scaramouche de aanvallen op hem voortaan zou temperen:" „Hm!" zegt de snedige Mr. Punch op een van Tenniels aardigste prenten, terwijl hij Endymion-Disraeli met een hoofsche buiging begroet „*hij vleide zich inderdaad*". En de spotternijen duurden voort.

Bij het jubileum van het blad in 1891 werd het officieel gehuldigd in den persoon van den ouden Tenniel, die naar een populaire zegswijze een „handvatsel" aan zijn naam kreeg. Meer dan deze schenking van hoogerhand, geloof ik, zal de sterke deugdelijkheid van zijn kunst in de oogen van het nageslacht waard zijn. In mij althans zal de herinnering blijven aan den imposanten Britschen Leeuw van zijn schepping, aan de sinistere Roofvogels, die gretig den strijd tusschen den Beer uit het Oosten en den Turk gadeslaan, aan den plechtigen eersten Napoleon die den derden van zijn naam waarschuwt voor zijn hopeloozen strijd, aan den droeven ridder Gladstone die den kamp voor Home Rule gaat bestaan, aan den rustigen ouden loods Bismarck, die het schip van Staat verlaat. En ik zal naast den nuchter-komischen Tenniel den straf-klassischen historie-teekenaar en zijn eenvoudig modern epos gedenken.

De jaren van worsteling die *Punch* gekend heeft, waren voorbij. Zijn reputatie was gevestigd. Enkele oppositie-blaadjes, opgericht door afgunstigen en haters, hadden het afgelegd en slechts de belangstelling van het publiek verhoogd. Kunstenaars van naam als Gilbert, Millais, Stacey Marks zonden bij-

THE SCHOOLMASTER ABROAD.
BIZZY: „I FANCY OUR FRIEND THE TURK DON'T HALF LIKE IT!"
DIZZY: „HA! THAT'S ANOTHER PARTY THAT WILL HAVE TO BE EDUCATED!" TENNIEL, 1879.

dragen. Tennyson maakte eens gebruik van de kolommen om op Bulwer's aanvallen te antwoorden. Dit weekblad werd de noodzakelijke lectuur van den gezeten burger en zijn huisgezin.

Zooals de meeste menschen had Mr. Punch, toen hij een man in bonis begon te worden, meer en meer van zijn radicalisme verloren. Zijn campagne tegen de doodstraf hield gaandeweg op, de glossen op het koninklijk huis verminderden. Het is slechts tegenover het buitenland, dat de spotter zich steeds met de oude hevigheid wist te weren. Een strijd dien hij nooit opgaf, was die tegen den „Engelschen Zondag" en in het algemeen tegen al wat bigot en geborneerd was. Maar de toon van het blad werd noch conservatief, noch radicaal, doch een echte middenmanskritiek.

Inmiddels kwam een ander geslacht aan het woord. Leech stierf in 1864; Thackeray was tien maanden vroeger overleden. In 1851 reeds verscheen de eerste teekening van Charles Keene; in 1860 van George du Maurier; in 1867 van Linley Sambourne.

(Slot volgt).

HET VOORJAARSWONDER VAN DEN BLOEIENDEN KASTANJE.

DOOR F. J. VAN UILDRIKS.

't Zijn een paar takjes maar van 't luisterrijk geheel, en toch zijn zij volkomen goed in staat, het beeld voor ons te doen verrijzen van den bloeienden kastanjeboom, den vorst van onze in 't wild groeiende boomen, hem, die het rijkst getooide lentekleed van allen draagt.

Laat maar uw oog eens gaan langs iepen, beuken, linden, berken, wilgen, populieren,

eiken, eschdoorns en platanen, die alle bij ons thuis en weltevreden zijn in 't lage land van Maas en Rijn en Schelde, waar vindt ge onder hen een enkelen, die in bloesempracht het wint van den kastanje? Geen is er, die het daartoe brengt, zelfs de iep niet met zijn roode bloesemhoopjes, noch de liefelijke linde met haar laten, geurigen bloei, noch ook de eschdoorn met lichtgroene bloemen, en wat de katjesdragers, eik en berk en beuk en wilg en hazelaar en populier, betreft, zij staan in schoonheid van hun voorjaarskleed ver achter bij de kastanjes, hoewel bij wilg en hazelaar de rijpe katjes wezenlijk tot sieraad dienen.

Wat is dat echter alles bij den luister van *Aesculus hippocastanum*, den paardekastanje, die zijn forsche, krachtige bloempluimen aan de uiteinden der takken draagt als een reuzenkandelaber, waarop wonderschoone pyramiden van het liefelijkst licht te prijken staan? Waar werd ooit een kerstboom glansrijker versierd dan zoo'n kastanjereus, die, vrijstaand, al zijn takken en zijn takjes tooit met hooge, witte pluimen?

Hij doet in Mei ons denken aan het Kerstfeest, maar in dien wintertijd bewaarde hij nog al zijn schatten veilig in de welbeschutte knoppen. Die dichte huisjes met de kleverige schubben omvatten toen nog heel een wereld van tak en blad en bloem, zoo keurig ingepakt en teederlijk omhuld met zacht, wit pluis, zoo fijn geplooid en zuiverlijk gevouwen, als de ideale huismoeder haar eêlste stoffen bergt in kist en kast.

Als een zachte, stompe kegel van heel kleine knopjes schuilt de bloempluim midden in den knop, en als twee handjes sluiten daaromheen twee bladeren, elk bestaand uit vijf of zeven vingers. Die vingertjes, de latere deelen van het vijf- of zeventallige kastanjeblad, zijn elk weer overlangs gevouwen om hun hoofdnerf en dragen overal vrij lange, zachte witte haartjes, zoodat de handen, om den tros gevouwen, in witte wollen wantjes zijn gestoken. Hoe goed is dus het teere weefsel tegen kou beschermd, met al die luchtkolommetjes tusschen de plooien; de wol, die slecht de warmte geleidt, en over alles heen het dichte schubbenkleed, dat donkerbruin is en ten overvloede met een harsig overtrek bedekt, waar alle vocht bij af moet druipen.

Als in de voorjaarszon die schubben zacht uiteen gaan schuiven, ziet men, hoe 't bruine en de harslaag enkel het gedeelte dekten, dat des winters van de buitenlucht te lijden had. Dat deel der schubben, dat te zien komt, wanneer de coulissen uit elkander schuiven, is bleekgroen en zou, nu 't licht en lucht kan krijgen, ook wel de gewone groene kleurstof in zijn celletjes gaan maken; maar zie, bij 't verder groeien van het takje en de tegenoverstaande bladeren, heeft het alles zich al spoedig gansch geëmancipeerd; het groeit zijn knopschubben te boven; die hebben uitgediend en vallen af.

Toch schijnt de levensstrijd kastanjebladeren in 't begin nog hard te vallen. De vijf of zeven lotgenootjes, die te zamen aan één steel het handvormig blad samenstellen, hangen bij hun punt van samenkomst slap neer. 't Is of hun alle energie ontbreekt, zoo hangerig en lusteloos bengelen ze maar heen, het middelste en grootste omgekeerd eironde en wigvormig toegespitste blaadje al niet flinker en moediger dan de gelijk gevormde kleinere op zij.

Maar die suffe lijzigheid duurt niet zoo heel lang, al gaat er toch licht een weekje mee heen, vóór ze krachtig en stevig genoeg zijn geworden, om zich uit te spreiden en vroolijk 't zonlicht op te vangen op hun door de nerven rimpelige schijven.

De bloempluim is intusschen opgericht gebleven, dragend eerst nog de gesloten knopjes op den vijflobbigen kelk, die, als de bloem zich opent, spoedig afvalt. Dan vertoont zich in haar volle pracht de bloemkroon met de zacht gegolfde kroonbladen, wit, en zoo mooi geteekend met een roode of gele of purperen vlek. De meeldraden, zeven meestal, hangen eruit naar buiten en dan is er in de bloem beneden 't vruchtbeginsel, dat uitgroeit tot de stekelige vrucht, waarvan het groote, glanzigbruine zaad, zoo schilderachtig kijkend uit gebarsten vruchtwand, een aanlokkelijk kinderspeelgoed is.

Zoo al de bloemen vruchten werden, zou zoo'n kastanje in den herfst wel onder een

FOTO MARIE BIJL, STEENWIJK.

zwaren last moeten gebukt gaan; maar wie zag ooit een tros kastanjes, waar de vruchten als bij een druiventros elkaâr verdrongen? Toch zou dat bij den bloemenovervloed der pluimen te verwachten zijn, indien niet onder al die bloemen vele waren, waarin 't vruchtbeginsel klein en onontwikkeld blijft en waarvan ieder al vooraf kan weten, dat ze nimmer vrucht zullen voortbrengen.

In 't leven van den boom hebben ook zij hun waarde; hun stuifmeel en hun honig lokken even goed als die van de volkomen bloemen de insecten en dragen zij niet tot de schoonheid van 't geheel het hunne bij?

Is dan in Juni 't uur van scheiden voor de bloemen aangebroken en dekt hun bloesemsneeuw den grond, dan werkt de boom voort aan de vruchten uit de weinige volkomen bloemen en heel den zomer is het dichte bladerdak van den kastanje een weelde voor het oog, een bron van koele schaduw en een van de meest gezegende der broedplaatsen van vogels. Wat bouwen vinken graag zich nesten in kastanjes, hoe hebben merels, lijsters er hun vreugd aan, in de zware vorken van de takken 't nest met leemen vloer te laten rusten!

FOTO MARIE BIJL, STEENWIJK.

Dan in den herfst, hoe aardig is 't, den val der bladeren na te gaan! Zoo grillig valt nu eens 't volledig blad, en dan weer laten successievelijk de onderdeelen los, zoodat de blaadjes al gaan scheiden, vóór de steel nog losgelaten heeft en deze dan vereenzaamd op den grond ligt.

't Litteeken, dat hij nalaat aan den tak is zeer bijzonder duidelijk, diep en licht van kleur en de hoefijzervorm, die wel bij meer van zulke bladlitteekens is te zien, vertoont zich nog al sprekend hier, zoodat men er den naam van paardekastanje mee heeft in verband gebracht.

En de kastanjes, die ons aan gezellige winteravonden doen denken, aan een bros en pittig openbarsten van den donkerbruinen vruchtwand, die het rimpelige zaad, door 't koken smakelijk en week geworden, in een paar helften vrijlaat, lekkere hapjes met een stukje boter; die kastanjes, die, op andere wijze toebereid, de smakelijke marrons glacés, een edel snoeperijtje, leveren, zij hebben niets met onzen *Aesculus* te maken, zijn daaraan niet verwant; 't is maar een oppervlakkige gelijkenis. *Castanea vesca*, onze tamme kastanje, heeft enkelvoudige, scherpgetande bladeren en draagt in zijn bloeitijd lange mannelijke katjes, waar de kleine vrouwelijke bloemen aan den voet van zijn gezeten; hij is familie van eik en beuk en hagelaar, alle napjes-dragenden, Cupuliferen.

De boom met de niet-eetbare kastanjes kan ook heel mooi zijn, als hij roode bloemen draagt. Dan heeft men een andere soort van Aesculus, de *Aesculus carnea*, die, zoo hij rijk in bloei staat, even goed een voorjaarswonder heeten mag, als onze witte, bekende paardekastanje.

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

. . . .

En meengen ongezienen dag en nacht
Dreef ik, een donker beeld om al uw licht
En vind ons beiden nu hierheen gered
In 't eigen rijk van Droom, ons eerste thuis,
Dat zooveel dichter bij het land der goden is,
Dat ik in vreeslooze vertrouwlijkheid
U zien mag buiten mij en in mij weten.

. . . .

P. C. BOUTENS.

HOOFDSTUK I.

Maarten stond in zijn kamer voor het venster van waaraf hij overzien kon het met hooge boomen begroeide pleintje. Daarachter was de vijver met de zwanen bij de laan.

Hij zag uit naar het water en de boomen.

Het najaar had de blauw-grijze nevels gebracht overal, tot wijding van den ouderen dag.

In de lange reeks van heerlijk schoone Octoberdagen, gekomen met lichtgloeden die denken deden aan het glorierijk verschijnen van stoeten goudgeharnaste ridders, had hij zich blij gevoeld, had hij duidelijk herkend in zich vele malen, de opgetogenheid waarmee hij als kind rondging, wanneer het een verrukking was de blauwe lucht te zien, de vogels te hooren en te ademen den geur van gras en bloemen.

Maar nu, staand voor het raam, proevend de blijheid der tijden, was te zelfder wijle die herkenning het volkomener besef van een altijd wijder en wijder zich strekkende levensvreugd, die in zijn latere dagen zaligend, lichtend was verschenen.

Voor enkele weken had hij zijn eerste boek voltooid en aan den uitgever verkocht en na een ganschen morgen van nieuwen arbeid had hij zijn maal genomen en wilde naar buiten gaan.

Het was nu prachtig weder om naar Het Huis te rijden buiten het bosch.

Daar waren de velden en de lage houtgewassen, de landwegen en de boerenwoningen, daar was de heldere lucht, de tuin van Holland voortreffelijk gespreid.

Buiten op het pleintje werd een raam opengestooten en het zonlicht dat er van wegbliksemde straalde in Maarten's kamers. Het bracht een moment meer helderheid over de donkere kleuren van de tapijten, de Oostersche kleeden, het oude koper, de boeken langs de wanden, over de reuzige eiken kast waarop de antieke aardewerken stonden, en Maarten schrikte wakker, de zon riep, de tijd verging, zijn vrijen middag was het! Naar buiten! waar het najaar feest vierde als een god over de lage landen!

Toen hij uitging sloeg de klok van den hoogen toren. Drie uur.

Maarten luisterde naar de natrillingen van de klok; die stierven altijd zoo zonderling uit vond hij, met korte rukken stootten de trillingen zich voort en dan ving het aan vreemd te zoemen alsof er bijen om den toren gonsden tot de stilte herbegon, en het leven zweefde verder, verhelderd door die aanraking van het klokkegeluid, het leven van de kleine stad.

Alles was hem welbekend. Het pleintje met de boomen, de vijver daarachter.

Hij kende de steenen bijna in die omgeving. Op een hoek van het pleintje stonden twee hardsteenen palen en vlak daarbij een lantaarn, en verderop in de straat links de massale woningen met weer boomen er voor, aan iederen kant stonden er wel zeventien, twee rijen tot de volgende straat.

In die straat woonde de geneesheer die een operatie aan zijn oogen gedaan had toen hij nog een kind was. Neen toch niet, de man was lang verhuisd, maar hij kon zich dien dokter niet anders voorstellen dan in dat huis, daar was het gebeurd, en hij keek altijd naar de vensters als hij er langs ging.

Die straat was ruim en er reed een tram doorheen. Het leek er nooit erg druk, in de buitenwijken kon het drukker zijn, maar deze straat was wel eens zoo breed als de straten van de nieuwe buurten.

Zijn leven was kalm en gelijkmatig geweest, en zijn eerste groote verdriet kwam pas toen zijn werk beoordeeld werd. Het was wel goed, maar niet vast genoeg. Het was wel

iets. Het kon wel worden iets misschien. Er was in dit werk nog betrekkelijk weinig belofte. Dat was het oordeel.

Dan kwamen de droeve tijden van verbijstering, van twijfel en verlang, de dagen van mijmering en terugtrekking.

Zoo vergingen er jaren.

Maar de kentering kwam.

Die kwam in een zomernacht, toen de lucht zwaar was als oude wijn en de wereld het lied van tijdeloosheid zong, toen het feest was in de zielen der droomers, toen de branden van lust en goddelijk weten hun vlammen diep uitwierpen, en het geweldige licht de duisternis wond sloeg. Dat was de verbazende krisis die deed bijna sidderend sterven van overgroot geluk.

Het waren de boomen die roerloos stonden in den nacht, en het gras dat sliep en de sterren in de eeuwigheid, het was de wind die ademde over de aarde.

In herinnering was dat alles zoo helder lichtend, de herinnering daaraan bracht een lange, vreemd bestorven gelukslach, en hij ging voort in hecht vertrouwen, want hem waren alle tresoren die zijn in der ruimten voort-durende vreugd.

Van die tijden uit vereerde hij het leven en de arbeid in altijd meerder mate en hij zou dit schoon en heerlijk blijven vinden onder elke omstandigheid.

Hij reed nu uit de buitenwijken. Voor hem rees de diepe laan langs de velden met den boschrand in de verte. De boomen waren al kaal, soms schommelde een laatste blad naar beneden, geel verdord en als hij er langs reed moest hij er naar kijken.

Die arme bladeren waren omgekruld aan de randen en er waren zwarte vlekken op alsof ze aan een kwade ziekte waren gestorven. En dan naderhand zou de Westenwind komen met de koude watervlagen, en de ijzige Noord-Oosten winden zouden ze dragen weer, en losgemaakt zoo uit de wegen waarin ze lagen neergeregend, zouden ze voortgejaagd worden, rust-loos in de stormen mee, de lucht weer in, hoog, hooger misschien wel dan ze gevallen waren, want de wind was machtig. Ha! Hoe hoog zouden ze wel vliegen voor de allerlaatste maal?! . . .

De velden blauwnevelig, wijd gebreid onder den helderen najaarhemel, het bosch ver weg met al zijn geheimen, het lag daar als een ver voorgebergte, donker en bovenop scheen lang gras te groeien. Midden in het weiland stond een boom, een knotwilg over een half uitgedroogde greppel, er waren maar weinig koeien meer want de nachtvorsten waren vroeg ingevallen.

Een paar voetgangers en een rijtuig gingen voorbij en dan was de weg weer verlaten en de boomen alleen, roerloos, ver aan veldekimmen de duistere boschrand verwaasd.

Links naast den weg was nu een breede sloot, het water stond daarin stil en weerspiegelde den hemel, er dreven ook dorre bladeren in. Voor een wit huis, ergens diep achter boomen, groeiden populieren. De zon begon lager te staan.

Rechts reed Maarten een breede laan in, door die laan zou hij in het bosch komen.

Achter het bosch kwam de lange weg naar *Het Huis*. In de verte lag de stad met de zon daarboven, de kerktorens spitsten de lucht in.

Dikwijls als hij een welbekend gezicht zag, bracht dit een plotselinge, ijle gedachte aan iets dat vroeger zeker was gebeurd, het kon geen herinnering genoemd worden en ook geen visioen, het was zoo uiterst onbepaald dat het veel eerder een geur kon zijn, een voorstelling in geuren, die wondere aandoeningen bracht van stille vreugd en warm vertrouwen. En soms als hij dit heel sterk had dan kon er ook wel plotseling een heerlijk beeld verschijnen, meestal een landschap met boomen en daarboven blauwe lucht en een geur van eikenloof en bloemen. Die oogenblikken gaven veelal een innig zielgenot, een vreugde als die welke er bestaan moet wanneer een verloren schat wordt teruggevonden. Bij het gezicht van de verre stad ondervond hij nu deze aandoening in zoo hevige mate dat een huivering hem door het lichaam ging, te zelfder tijd merkte hij op hoe stil de boomen waren, geen blad bewoog, het gras stond hulpeloos en verkleumd.

Hij voelde het duidelijk, de lucht ging zwaar van belofte.

Een groote blijheid was in hem.

Hij reed door het bosch en dacht aan de

groote verandering die er in zijn leven gekomen was nadat weggetrokken waren als wilde stormen de zwarte tijden van twijfel en verlang, de dagen van wilszwakte, nu was hij sterk, zijn werk was al zijn verlangen en vreugde en hij wilde het opvoeren tot een volkomenheid van krachtigen eenvoud waarvan de weerga niet zou te zeggen zijn.

Zou ze nu komen die zijn hart verwachtte?

De boomen rezen glad en zwijgend, de ernst van eeuwen was over hen heengegaan; zij hadden hem zien geboren worden en ook die hij lief zou hebben haar hadden zij zien geboren worden, de boomen, ze werden zoo oud, zoo oud en ze zouden nog leven lang na hun ouderdom.

Jaar na jaar vielen de bladeren en maakten den grond vruchtbaar en de vruchten vielen neer en stierven af, of ze zochten het leven in den grond, het leven, het schitterende, stralende, en na honderd jaren zouden er boomen staan, taai en hoog en zwijgend . . .

Een oud man ging langs de wegen in het bosch. Hij liep langzaam, zijn oogen staarden, dof en betraand, hij ging gebukt, zijn kleederen waren kaal en onzindelijk.

Wie zijn het die de eenzaamheid zoeken als zij staan aan den vooravond van het nieuwste leven? Die dan gaan in versleten en onzindelijke kleederen, somber, met doffe oogen, nat van tranen?

Daar was een man die rijk was en zijn geld verkwistte. Hij had een groot huis en vele bedienden en hij kende vele vrouwen die de zonde lief hadden, zoo kocht hij zich de vreugde die ziekte brengt en armoede en onvruchtbaarheid. En toen hij vóór zijn dagen oud werd en een middag koud en hongerig in slechte kleederen ging, bedelend langs de wegen, met een zotte wrok in het hart tegen het leven, ontmoette hij een jongen man, die het leven lief had om der reinheid wille en die hem niet aanzag.

Daar was een ander oud man die door de bosschen ging, slecht gekleed en met een duistere ziel, hij had al zijn dagen in zelfzucht doorgebracht en toen hij oud geworden was en half blind en vervuild aan de boomen zijn nood klaagde, dat hij geen kinderen kende die hem wilden koesteren en troosten om zijn blindheid, suisde de wind hoonend in de takken vol vruchtbloesems en een jonge man die het leven lief had om der reinheid en der vruchtbaarheid wille, zag hem niet aan en ging zwijgend langs hem.

En weer een ander oud man ging met oogen rood en nat van tranen klagend langs de wegen in het bosch. Zijn haren waren wit, zijn kleederen jammerlijk verwaarloosd en onzindelijk, hij had dagen en nachten geloopen, zijn voeten bloedden, al zijn kinderen waren lang begraven, alleen één dochter leefde nog ver weg, maar zij ging sterven en dagen en nachten liep hij om haar nog te zien vóór ze stierf. Hij viel neer, uitgeput, maar hij bad God om nieuwe krachten.

En een jonge man, groot en sterk en breed, die het leven lief had, nam den ouden, vuilen mensch op en droeg hem naar zijne dochter, zoodat hij haar nog kon zegenen voor zij stierf . . . .

Een zachte tocht suisde in de boomen, de laatste bladeren schommelden traag en eikels en stekelige beukenvruchten tikten neer op het pad waar hij ging. Het bosch was verlaten dezen dag, soms een enkel maal reed een man voorbij op een lagen wagen met honden er voor, die voortzeulden met buitenwaarts gekromde pooten en tongen uit den bek.

Wonderlijk waren zijn gedachten.

Als zij nu kwam die zijn hart verwachtte.

O! Der lieve beloften helle verschieten! Zijn zij niet rozenrood en stralend?

Zij zijn als de jonge zomermorgen wanneer de leeuwerik stijgt in het nieuwe licht en zijn zang van lusten over de velden.

Als de vruchtboomen in Meimaand, wonderlijk bloesem-besneeuwd.

Als de lach van kinderen in het gouden graan. Zij geven pijn soms, want het geluk grijpt vast, sterk en neemt de ziel in knellende omhelzing.

Hij was buiten het bosch gekomen op een straatweg met de duinen aan den zeekant en rechts licht, laag houtgewas; nog een half uur en dan zou hij op Het Huis zijn. Maar dat was het doel niet. Het doel was het rijden zelf, het gewaarworden van alles wat op zijn weg kwam, het helle najaar, de bosschen en heesters, de velden, de luiste-

rende, vertrouwelijke boomen en dan het teruggaan als de avond komen zou met het bang makende purper aan de Wester-kimmen en heel de levende wereld angstig starend naar den strijd der schaduwen.

Vlak voor hem liep een haas snel over den weg en verdween tusschen de heesters zoodat de dorre bladeren ritselden.

Een vogel zong in een hoogen boom.

Stil was het op den weg en aan beide kanten groeiden jonge eiken.

De zon scheen Maarten op den rug en hij keek naar zijn schaduw op den witten weg.

Vreemd was die schaduw van het roerlooze bovenlichaam en de beenen bewegend op de pedalen der machine.

Een diepe laan reed hij door.

De boomen waren pilaren, dof-groene krachtig-hooge zuilen, en ze hadden een wonder huis gebouwd waar God in woonde. Boven tegen den lichten hemel aderden de bladlooze twijgen, grootsch gebarend nijgden zij tot elkander en wrochtten in zeldzamen stijl de ijle gewelven dier Godsgebouwen van opperste pracht.

En van die gewelven zegen altijd en altijd nog gestorven bladeren weg, schommelden ze loom onwillig af en kwamen neer, wuivend een laatsten groet het leven toe, dan raakten ze den grond en kantelden, en lagen stil, als schepen die na lange reis ten anker zijn gegaan.

Andere landschappen drongen vooruit uit het nevelgemijmer van verre, verre vlakten, achter den dunnen najaardamp schemerden de roode daken van hofsteden met rondom het waze opgaande hout en ook molens waren er, vreemde symbolen van Hollandsche vlakke rust, de eerlijke uitgespreidheid van hun dikke wieken goedig afzettend tegen lichte kim.

De arglooze, simpele schoonheid van dit volstrekt eenige onder de landgedaanten was overal, Maarten zag het en nam er zijn heiligste vreugden van.

Hij reed een lange dorpstraat uit met vele oude huisjes, waarvoor boomen groeiden in figuren geknipt, de menschen waren er vriendelijk, ze zeiden goeden dag. Aan het einde van de dorpstraat zag hij in de velden Het Huis, wit naast het geel van het verzamelde hooi en het donker van de koetshuizen achter doorschijnend hoog en laag geboomte.

Als het rustdag was kwamen er velen van de steden en de dorpen naar Het Huis. De binnenplaatsen stonden vol rijtuigen en de paarden trappelden in de stallen. In den tuin daarachter zaten de stedelingen en de boeren, er was dan groot rumoer overal.

Nu was het stil.

Het oude, witte huis stond als uitgestorven, dicht bij de plek waar de samenkomst van drie landwegen een ruimte had gemaakt, maar in den tuin hoorde hij stemmen toch en op een der binnenplaatsen stond een groot rijtuig. De paarden hinnekten zachtjes en krasten met de voorpooten over de geel geschrobde netjes rijende steenen. Tusschen de pooten van de paarden en over den weg liepen kippen.

Ergens kraaide een haan.

Maarten wandelde den tuin binnen die vol dorre bladeren lag van kastanjeboomen, van eiken en beuken, ook op de houten tafeltjes lagen ze ineengekruld en op de rieten stoelen.

Voor de veranda zat een gezelschap. Twee heeren en enkele dames, ook twee jonge meisjes.

Dicht bij dat gezelschap ging hij zitten.

Tegen een ouden steenen muur groeide wilde wingerd, een festijn van zeldzame bloedroode tinten. Achter den muur stonden zeer hooge populieren waarin nog een enkel blad verlaten trilde.

„Kom lieve menschen" zeide een van de dames, „het wordt nu toch werkelijk tijd om naar huis te gaan."

„Nog even, nog even" vraagde de grootste van de jonge meisjes en ze keek naar Maarten toen hij zitten ging.

De beide heeren stonden op.

Een blaffende, jonge hond jaagde door den tuin een paar kippen achterna zoodat de dorre bladeren opstoven.

„God moeder wat prachtig is het hier toch, en zoo warm nog in de lucht, kijk dat rood, wat prachtig dat rood van de wingerd tegen den muur."

En het andere meisje zeide: „Ja heerlijk! Heerlijk!" Maar te zelfder tijd zag zij naar

Maarten ook, toen bukte ze en raapte een handschoen op die gevallen was.

Allen waren opgestaan en wandelden naar de plaats waar het rijtuig te wachten stond.

Het jonge meisje dat het eerst gesproken had keek om en zag naar Maarten, zij had donkere oogen en donker haar, hare wangen en lippen waren rood, zij was lang en haar gestalte was bekorend. Maarten hield niet op naar haar te zien totdat ze in het groote rijtuig zat.

Een paard begon te stijgeren. Hij hoorde den koetsier klappen met de zweep, toen ratelde de wagen over den straatweg.

In den tuin werd het volkomen stil nu, alleen de hoenders liepen rond, ze wierpen met de gravende pooten soms de kiezelsteenen naar achter en maakten tevreden geluid.

Nog was er geen wind, de boomen leefden roerloos, maar de lucht schitterde van gelig, laat licht, er waren geen wolken en de zon daalde in altijd heller gloed.

Toen Maarten naar huis reed stond de avond over het land, ingetogen rein, heilig meer van stilte. De nevels kwamen onbespeurbaar in dichter drommen laag geschoven, de wegen waren eenzaam.

De vogels sliepen al, een vochtige geur trok uit de bosschen en de schemering begon.

En in de teere stemmingengeruchten die nu leefden in Maartens ziel kwam altijd zelfde harmonie terug:

„Geheel zijt gij schoon mijne"
„vriendinne, daar en is geen"
„gebrek aan u...."

Achter de boomen zonk de zon, dof purper, een groote ster blonk rustig-hoog in het Zuid-Westen.

Door de rust van den avond kwam het verre suizen van de zee.

Melkblauw lagen op de velden dichte, vlakuitgerokken dampen.

Er werd een klok geluid in de stad en een donkerroode brand blonk mat in de vensterglazen van de eerste huizen.

HOOFDSTUK II.

„Tot ziens" had ze gezegd en ze had hem een hand gegeven.

Haar hand was warm, het had geluk in zijn hart gebracht, het geluk beving zijn lichaam en hij had gesidderd van vreugde.

Alice.

Zij was zacht en goed, en haar ziel was rein.... Zij scheen ontwikkeld ook, ze had talent, zij schreef wel, maakte verzen en kleine opstellen voor háár genoegen alleen.

Maarten zat op zijn kamer bij het vuur.

Het was laat in den nacht. Er was feest geweest bij een van zijn vrienden.

Hij had met Alice gedanst. Zij had hem beloofd, hem haar werk te laten zien.

Er waren maanden voorbij gegaan sinds den dag dat hij haar voor de eerste maal ontmoet had, nu stond ze in zijn leven wonderbaar.

Nog voelde hij haar stralende heerlijkheid, de warmte van haar hand en ze had hem aangezien zooals ze hem altijd aanzag, lang, en de oogen vol belofte.

O! Zij was goddelijk en zonder zonde!

Aan haar te denken alleen was verblijdend, hij vereerde haar diep en met groote eerbiedigheid.

Maarten keek in het vuur.

Daar blonken de rood-gloeiende kolenrijen, gloeiende grotten waren het, als hij er lang in tuurde, warm-roode brandspelonken met afgestompte, ruwe hoeken, rotsbrokken stil op en neer gloeiend, dan zakte het vuur een weinig en vonken vlogen op, vurige slangen omhoog.

Hij begon achter in zijn stoel te leunen en deed de oogen dicht, ze deden pijn van het staren in den gloed en de hitte....

Dan zag hij een kleinen jongen die een vuurtje stookte op een zandvlakte en die in het vuur iets neerlei.

„Wat verbrandt je daar jongen?"

„Ik weet het niet...."

Uit de vlammen kwam Alice. Zij was in het wit gekleed en ze droeg in haar rechterhand een tak vol witte bloesems. Zij wenkte hem, het was op een heel breed strand, en ebbe, in de verte zag hij wit van branding, uren weg, zoo laag stond het water.

Achter hem een dennenbosch.

„Hier zal ik mijn hart begraven," zeide zij.

Met hare handen groef zij een holte in het zand en hare zwarte haren vielen over de holte, toen wierp zij de opening dicht weer en zij legde haar vingers op zijn oogen.

Hij voelde dat die nu altijd gesloten zouden zijn, maar toch zag hij haar.

Zij kuste hem op den mond en zeide:

„Ik moet weg naar de zee."

En ze begon van hem heen te zweven.

„Alice! Alice!" ...

Nog zag hij haar zwarte haren die vaanden uit in den wind.

Tot ze verdween.

In de verte bruiste de zee. De winden ontwaakten en achter hem dreigden de sombere dennen onder zwarte, stormenzware lucht.

Dichter kwam de zee, schuimend en bruisend. De golven zwart onder den zwarten hemel, maar de toppen waren wit.

De storm begon in de dennen te suizen.

Een groote, zwarte vogel vloog in wijde kringen boven de golven, steeg hoog, omhoog tot een zwarte stip alleen maar te zien was en dan daalde hij geweldig snel naar de plek waar Alice met hare handen een holte in het zand gegraven had.

Toen kwam de zee en overstroomde alles en hij stond boven op een berg.

Beneden lag de wereld, blauw en goud.... Hij zag Alice in een tuin waar bij een steenen muur hooge populieren groeiden, er liepen hoenders door den tuin en een jonge hond jaagde ze, zoodat er dorre bladeren opstoven, achter Alice brandde het bloedrood van wilde wingerdbladen en het werd avond.

Een oud man stond op den weg en viel neer met de handen tegen het gelaat voorover in den modder en hij tilde hem op. Het was Alice's vader.

„Zij is dood! Ik heb haar vermoord! Ik heb het gedaan want zij wilde niet wat ik haar gezegd heb, zij wilden een jongen man die het leven lief had!"

Hij lachte en riep: „Een droom, een droom vader, een droom, ik heb haar zooeven nog gezien in een tuin toen het avond werd."

Hij droeg den ouden jammerenden man voort.... „Een droom vader! Een bange droom!"

Maar toen zij in den tuin kwamen lag daar Alice dood op dorre bloedroode bladeren....

Het vuur zou uitgaan, het was kil in de kamer geworden.

Had hij gedroomd?

Hij wierp een paar blokken hout in de smeulende kolen en er kwam opnieuw warmte, hoog sloegen de vlammen. Bange gedachten! Bange gedachten! Hij was overspannen misschien, wellicht had hij zich te veel vermoeid.

En hij zag Alice weer zooals ze de jongste dagen voor hem verschenen was, rein en teeder. Hoe gaf ze hem lust tot arbeid, onafgebroken stug voortwerken.

Als hij haar gezien had dan brandde zijn geweldige eerzucht op, werken, werken, hij wilde groot zijn, beroemd, de grootste zou hij zijn. Haar vader was een rijk en hoovaardig man. Trotsch op zijn groot vermogen en zijn afstamming van welvarende geslachten. Jaar na jaar hadden zijn zaken grove winsten gegeven!

Ha! Wat meende die mensch met zijn zakenhartstocht? Wat was die hartstocht, dat kille geldbedrijf naast de stille weelde van den kunstenaar die zijn werken schrijft tot zijn vreugde?

De minachting van dien man kom hem niet bereiken, in zijn ziel droeg hij schatten rond die van zooveel edeler aard waren dan alle kostbaarheid in de aarde.

Ha! Was een kunstenaar dan niet de onaan-tastbare, de gelukzalige die god-vreugden kent?

Een kunstenaar! Een koning rijk en machtig!

Wie zal de gebenedijde aantasten die het leven weet, die vermetel stijgt in sferen van hoogste vreugd, van heiligen hartstocht?

Eeuwig, eeuwig diep branden de zonnen, wentelen de werelden, oneindig veel zijn de lichtoasen in der ruimten tijdelooze nacht, oneindig is de vreugde van den kunstenaar. Heil! Heil! den kunstenaar! De tijden hebben hem gezegend, God heeft hem lief.

Neen van dezen hoovaardigen kortzichtige was waarlijk niets te duchten.

Niets van hen allen, de armzaligen, de lieden van den engen kring, want zij staan diep

beneden, grijs zal het leven gaan langs hen heen.

De grootste van al, zou hij zijn; het vele werk wachtte, het blanke papier wachtte den werker, voort, voort! En hij begon opnieuw.

Hij werkte tot iemand luid klopte op de deur van zijn slaapvertrek.

Het werd toen dag en hij liep naar het venster.

Het had gesneeuwd, de stille straten en de daken der huizen waren wit.

Hij maakte het venster open.

Geen geluid ging.

De besneeuwde boomen, de telefoondraden over het pleintje, het groote koffiehuis op den hoek, alles doodstil, het had ook gevroren, de vijver lag dicht en wit.

Toen viel het spel van de klokken in den grooten toren neer, vast en helder, zeker en rilde weg door den schemermorgen. De geluidhuiveringen tintelden voort over de huizen, neer in de onbevolkte straten, de duistere steegjes, de oude grachten, over de witte velden, de besneeuwde nevelweiden van het lage land.

Hij sloot het venster en hij hoorde als in verdooving hoe buiten de zware klok het vroege uur afbonsde.

Er was een uitnoodiging gekomen van Alice.

Hij werd zeker verwacht des avonds, als hij wilde zou hij iets mee kunnen brengen om voor te lezen, er werd in de couranten zooveel goeds van zijn werk gezegd den laatsten tijd, haar vader, doch vooral haar moeder, ze waren zeer nieuwsgierig iets van zijn werk te zien.

Zij woonden in een villa in een groot park

Dicht bij de villa stond een stal en een koetshuis in een eigenaardigen nieuwerwetschen bouwtrant die Maarten „l'art des barbares" noemde.

Het grootste gedeelte van het huis was oud. Hij had zich dikwijls verwonderd over het volkomen gebrek aan schoonheid in de nieuw bijgebouwde huisgedeelten.

Het vroor nog toen hij in den avond voortging naar Alice's huis. Het had voor enkele dagen weder gesneeuwd, en toen had het gedooid, maar met het opnieuw invallen van de vorst waren de vuile sneeuwplekken hard geworden en sporen van wagens en voetgangers zouden een tijdlang zichtbaar blijven. Die bevroren sneeuw gaf in de straten dan een stemming van groote, witte kilheid, vooral in den morgen en de vroegmiddaguren, en eerst met de schemering, kwam er een zweem van blauw gouden warmer getint, en de nacht was het schoonst, de schitterende hemelruimten; en de Oostenwind die zoo zelden waait, die moest het geboomte wel vreemde verhalen vertellen, verre, warme verhalen.

Hij ging de straat links in, de straat met de boomen en de hooge huizen en dan volgde hij de tramrails en ging een brug over en een groot plein waar midden in een standbeeld stond.

Hij wandelde voorbij het huis van zijne moeder.

Het venster boven de deur was licht, maar hij kon de kamer niet inkijken want er was een wit gordijn neergelaten, maar de overgordijnen waren niet gesloten.

Het was haar slaapkamer.

De onnoozele, oude vrouw woonde er al jaren. Maarten kwam er niet dikwijls, het was er treurig in dat huis, maar toch bezocht hij haar geregeld want hij hield van haar, het was zijne moeder.

Hij keek naar het verlichte venster en bleef even staan. Het was stil en hij was alleen in die straat. Hij wist het, nu zat ze bij den haard en keek in het vuur, of ze hield een handwerk vast en ze zei woorden tegen dingen die niet in de kamer waren.

De meubels in de kamer waren donker en oud, zijne moeder zat in een stoel die zeer oud was, een oude hooge klok stond bij een zware kast van eikenhout tegen den muur en tikte, tikte en sloeg dof de uren af. . . .

Hij liep verder en kwam in het park.

Er was een ijle nevel opgekomen, het rijpte en in de lichtkring bij de lantaarns glinsterden de boomtakken.

Het speelde half negen van den toren.

Door de boomen zag hij de lichten van Alice's huis. Wazig schemerden ze op uit den nevel. Daarachter was ze in de warme kamers.

Hij liep de oprijlaan in.

Het huis stond wit en zwijgend. Onder zijn schoenen kraakte het kiezel niet, of maar heel even, want het was stijf aan elkander gevroren. Een wagen reed hem achterop voorbij en verdween achter het huis.

Toen drukte hij op de schel.

In de kamer was Alice met hare moeder en haren vader.

„Ik heb niets mede gebracht" zeide Maarten toen hij zitten ging. „Er was niets belangrijks. Ik vrees dat u zult moeten wachten tot mijn nieuwe boek uitkomt mevrouw. Dàt had ik u kunnen voorlezen, maar het manuskript is bij den uitgever."

„En waar u nu aan werkt?" vraagde de vader op onverschillige manier.

„Dat is nog lang niet af en liever niet lees ik van werk dat onafgemaakt is."

Zij zaten om den haard en Alice maakte de thee gereed.

De meubels waren rijk maar stijf en smakeloos. en het zou ongezellig in de kamer geweest zijn als er geen Turksche kleeden op den grond gelegen hadden, wanneer er geen roode kappen op de lampen geweest waren en als het vuur niet in een open haard gebrand had.

Tusschen al dat pompeuze, leelijke, waarin de banale, grove smaak des burgers stak, was toch wel iets meerderwaardigs. Er hingen aan den wand drie antiek-Gothische waschbekkens of vruchtenschalen, er stond een oud-Hollandsche eikenhouten pronktafel met dé gebeeldhouwde onderkant opgeslagen in een hoek, ook zag hij oud Delftsch aardewerk op een kast. Maar de kast was wederom verschrikkelijk als een stroeve vloek tegen het aardewerk.

Die antiquiteiten waren door de vrouw des huizes gekocht die embryonnaire begrippen had van kleur-en-lijn-mooiheid. Dikwijls zocht zij van die oudheden, maar haar man vond dergelijke zaken afschuwelijk, hij wilde liever zoo min mogelijk van zulke oude prullen in huis hebben zeide hij.

Maarten keek naar het Gothische koper aan den wand terwijl Alice naast hem bij den haard was komen zitten.

Er werd thee geschonken en gesproken over antiquiteiten, over werkstakingen, over thee en banketbakkerij, waarbij de vader opmerkte dat alles wat eetwaren en drinkwaren betrof Frankrijk boven aan stond. Hij deed veel zaken met Parijs, goede zaken zelfs, maar de Duitschers en de Engelschen daar kon hij geen zaken mee doen, dat waren dieven. Daarom was Frankrijk waarschijnlijk „het eerste" land.

Hij had zijn zaken met Parijs, liet zijn wijn van de „campagne" komen, een kennis in Frankrijk bezorgde hem die, hij ging dikwijls naar Parijs om zich te „kleeden" en te „voeden," om de boulevards te zien en „les femmes" in het „Pavillon d'Armenonville," in de „Allée des Acacias," om in het Bois te rijden. De mooiste muziek die er gecomponeerd was, was Fransche muziek. Wagner, Beethoven, Mendelsohn 't was alles niets bij Gounod, hij dweepte met Gounod. Faust, wat was dat niet goddelijk, dat was toch 't mooiste dat ooit gemaakt was.

Maarten zweeg.

„Houdt jij ook van Parijs Maarten?" vraagde Alice.

Hij wilde antwoorden, maar Alice's moeder was hem voor, zij merkte op:

„Ach die „vrouwen" in Parijs, het is alles vulgair."

„Ach" klaagde ze, „er is geen voornaamheid. Alice en ik, we waren in Londen in het voorjaar."

„O ja!" zeide Alice. „Dat was heerlijk. In Mei was het . . . ."

„Ah!" zeide Alice's vader. „Daar zijn we er weer?"

„Begint het weer? Londen la terre promise, land van gratie. . . ."

„Ja", zeide de koppige moeder die embryonaire schoonheidsbegrippen kweekte, die graag tegensprak en die tegen haren echtgenoot *altijd* in de contramine was. „Ja! Natuurlijk, het land van verfijnde beschaving, van voornaamheid en distinctie en vooral, vergeet dat vooral niet, het land van welopgevoede, goedgekleede, voorkomende mannen."

„Weet je nog Alice dat we in de „tube" dikwijls in overvolle wagens te-recht kwamen. Nooit kwam het voor dat we behoefden te

staan, onmiddellijk stonden er heeren op en boden ons hun plaatsen."

„En alles," vervolgde zij, in 't vage wild door redeneerende, een weinig opgewonden, „is beter degelijker, ruimer van opvatting in Engeland," en achtereen noemde ze de treinen, de soldaten, de marine en de machinerieën, de jams, het vleesch, de cakes, de zijde van Liberty, de schoenen van Manfield, de hairnets van Peter Robinson en de beleefdheid van de heeren; „en zeg jij nu eens Maarten, zeg nu eens, jouw symphathieën, ik geloof die zijn ook meer bij de Engelschen, welke man is het beleefdst en het meest welopgevoed tegenover vrouwen, de Engelschman of de Franschman?"

Alice's vader was rood van kwaadheid geworden en knauwde op zijn snor.

Maarten antwoordde:

„Voor zoover ik het genoegen gehad heb met Franschen om te gaan, voor zoover ik ze ken, moet ik het om u de waarheid te zeggen wel met u eens zijn. Tot versterking van wat u daar net opgemerkt hebt, zou wel kunnen dienen dat, en ik geloof al weer niet onverdiend, de Franschen zich een zekere reputatie van „blagueurs" hebben verworven, wellicht nog wel nader bevestigd door hun débâcle in den oorlog van '70, toen ze zoo overmoedig „A Berlin!" geschreeuwd hebben; en verder kan ik mij veilig beroepen op wat Sarcey de eerste bladzijden van zijn „Beleg van Parijs" gezegd heeft."

Alice boog zich naar Maarten en fluisterde: „Wees voorzichtig, zeg niet te veel kwaad van de Franschen, dat is het zwakke punt van vader."

Haar vader wipte overeind en begon de kamer op en neer te stappen, maar hij ging dadelijk weer zitten, zijn gezicht was rood geworden, alsof hij aan een plotseling opgehitte, bedenkelijke congestie leed.

Maar Alice's moeder riep: „Hoor nu eens, daar heb je 't nu, wat ik altijd gezegd heb, onbeleefd, oppervlakkig, blagueurs! Zeg Alice herinner je je nog op de Place du Palais Royal dat we weggeduwd werden bij de omnibussen door dat kleine, zwarte ventje, dat naderhand sprak met die ordinaire vrouw die zoo'n schelle stem had en hoe die andere, gele, bleeke jongen zitten bleef, terwijl we konden blijven staan, toen onze schoenen er zoo uitzagen?"

De vader was woedend.

„Bliksems!" zeide hij vreeslijk opgewonden maar niet durvend uitbarsten in het gezelschap van een nog weinig bekende.

Het was een klein, zeer gesoigneerd, driftig man met schaarsch, blond haar op zijn al wat ziekelijk kalend schedeltje en hardscherpe, blauwe oogen achter lorgnetglazen.

Hij speelde nerveus met de franje aan zijn stoel, en begon te stotteren: „En ... En ... jullie Engelschen! ... Mooi volk! Dieven ... en moordenaars zijn 't. 'n Vuil „dégéneré" ras. Ze zijn als sluipmoordenaars, jullie vriendjes, die om den hoek van een straat staan te loeren en je overhoop steken onverwacht. Terwijl ze je afmaken, stelen ze je zakken leeg. Zóó zijn jullie Engelschen, dàt is de kern van hun vuile, hebzuchtige, buitenlandsche politiek ook. 'n Roovernatie!! Bah!!... „Une sale race!"

„Nu! Nu!", tergde mevrouw, na genietend toch nog haar triomf. Er was een oogenblik stilte en Alice begon verlegen te worden.

Maarten zeide om een eind aan het dispuut te maken en toch te onderhouden den vertrouwelijken, laag-bij-den-grondschen gesprektoon: „Maar de Duitschers hebben dan toch iets dat zoowel de Franschen als de Engelschen missen. Hun zin voor het forsche, vermogende, het natuurlijke en gezonde leven. In Duitschland heeft de physiatrie zich kunnen ontwikkelen. Terwijl in Duitschland en Zwitserland de „Naturheilanstalten" bloeien, de inrichtingen waar niet geopereerd wordt, waar de zieken met gezond voedsel, met licht, lucht en water worden genezen, gaan de Fransche en Engelsche doktoren voort hunne patienten met velerlei medicijnen te vergiftigen. In Duitschland is het eerst geroepen, sluit de abattoirs! laat de menschen leven van wat de bodem voortbrengt, duizenderlei zijn de producten die een mensch volkomen goed kunnen voeden buiten het vleesch, maar in Frankrijk zorgde de „Fransche keuken" er wel voor dat het volk zich bij voorkeur met vleesch en brood voedde en Engeland scheen door zijn „splendid isola-

tion" een nog afschuwlijker vleesch-dieët voorbeschikt, want daar is bovendien de bodem schraal en voor tuin- en ooftbouw ongeschikt, als Engeland eens van de buitenwereld afgesloten werd zou de hongersnood al gauw voor de deur staan."

Hoewel deze gezichtspunten geheel nieuw waren voor Alice's moeder, poogde zij onmiddellijk partij te trekken van wat gezegd was, om zoodoende haren echtgenoot nog meer te prikkelen.

Zij herbegon: „Ja de Franschen zijn vreeslijk peuterig, ouderwetsch en muf, vol ongezonde...."

Maarten coupeerde opzettelijk, om hatelijk dispuut te voorkomen: „Vergeef me dat ik u in de rede val.... Mijnheer, er is toch iets dat belangrijker is, gewichtiger en meer waard om besproken te worden."

De moeder ging wat wrevelig verschuiven op haar stoel, maar Alice keek met verwachtende oogen.

„Waarom blijft u in Holland wonen terwijl Parijs u nader aan het hart ligt?"

„Wanneer ik mijn zin kon doen werd ik Franschman, „vraiment", maar mijne vrouw en Alice houden van Holland en daarom zullen we hier blijven", zeide hij en hij zuchtte, alsof het leven ontzettend moeilijk te dragen was.

„Dat is toch vreemd. Uw geheele uiterlijk Germaansch, haar, oogen, alleen uw gestalte....

Ik wil niet onbescheiden zijn, maar hoe komen uw symphathieën zoo met het Zuiden?"

„Kwasterigheid," zeide mevrouw beleedigend-brutaal. „Kwasterigheid!" Dezen avond scheen zij het er op gezet te hebben haren echtgenoot onaangenaam te zijn. Deze werd wederom vuurrood, maar deed alsof hij die nieuwe vriendelijkheid niet opgemerkt had. Hij antwoordde: „'t Verveelt me hier. 't Is hier een prulleboel, kleingeestige stijve boerentroep. 'n Beestachtig klimaat. O! Mon Dieu! Dat klimaat! Altijd je handen aan je hoed, altijd regen, mist, kilheid, vochtigheid, slecht gekleede mannen en vrouwen met uitgestreken, lange gezichten, is er hier dan nergens iets goeds, zat er dan tenminste nog maar leven in de menschen.... wat levendigheid, wat „vivacité" en...."

„Het gracelijke, het degelijke... „Fransche" bracht zijn echtgenoote in het midden.

„En wat een land! ging hij voort: Afschuwelijk! Slecht voedsel, slechte huizen, slechte straten, akelige éclairage. Bah! En het landschap, verwaterd, melancholiek. Ach hemel! Ik wil zon, het zuiden, olijvenboomen, palmen, myrthen!"

„Ja! Op den Boulevard des Italiens, in het Pavillon d'Armenonville," merkte kalmpjes de moeder op.

Alice zeide: „Maar het land is niet leelijk. Holland heeft toch beroemde schilders. Ik vind het land mooi. Als het zomer is dan"...

Onzin Alice. Dat kan je overal vinden. Kijk de Rijnstreek eens, of... of n'importe"...

„Maar dààr heeft u dan toch geen zuivere vergelijking mijnheer," hervatte Maarten. „Ik herinner mij wat een van onze beroemdste schilders van de Rijnstreek gezegd heeft: „The toyshop of nature," noemde hij die landschappen."

Heeft een Hollander dat gezegd? Nu ja een Hollander, de roem van een Hollander blijft binnen de grenzen.

„Miserable chauvinist!" zeide mevrouw en Maarten ging verzitten op zijn stoel. Hij voelde hoe in deze ruimte verschillende invloeden een atmosfeer van twist brachten. Graag had hij er zich door laten nemen. Hij vond het wel eens aangenaam zijn gedachten vrij uit en scherp te zeggen, maar hij deed 't niet, hij merkte alleen maar kalm op dat er toch tal van Hollandsche kunstenaars als beroemd bekend waren, en nog werden in elk land van de wereld, hij sprak schertsend van Rembrand, vraagde vergoelijkend of de roem van Rembrand wel over de Hollandsche grenzen was gegaan, en waar het Hollandsche mooi eigenlijk buiten Holland gezocht moest worden.

Maar de heer des huizes die graag had dat hem werd toegegeven antwoordde wat geraakt en minachtend, dat je dàt vond wáár je maar ging; België, Frankrijk, Zwitserland. Toen kon Maarten niet nalaten even op te merken, dat iemand die het aparte Hollandsche mooi niet te zien vermocht, veel vreugd moest missen.

En de heer des huizes bitste hevig:

„Nu *die* vreugd mis ik dan graag! „Wat voor schoon? Een paar „tuberculeuze" koeien en een molen in het gras, onder een piekregen, of een paar verkleumde boompjes, „courbés" door 'n kille wind, en een paar havelooze, stinkende menschen?"

Maarten antwoordde stil: „'t Is jammer dat u de dingen alléén maar van een leelijke kant bekijkt." En hij zweeg, vol wrevel in zijn diepste binnen om zóóveel harde, botte kortzichtigheid. Tegelijkertijd verwonderde hij er zich over hoe 't mogelijk was dat deze mensch toch een dochter had als Alice, een sensitief, begaafd, goedhartig meisje.

Onderwijl keef Alice's moeder met haren echtgenoot, en Maarten begon met Alice te spreken die hem enkele verzen en opstellen lezen liet.

Hoe fijn en eenvoudig was haar werk, wat een zachte, reine schoonheid vond hij er in, in die weinige, rustig-voorname arbeid van een lieve ziel, die hem van oogenblik tot oogenblik inniger aanhuiverde.

„Mag ik je werk meenemen, vraagde hij.

„Zeker, en zeg me dan eens hoe je 't vindt...

„Ik" ... „Ik houd niet van appreciaties, maar ik had toch graag dat je" ... zij kreeg een kleur, en ging niet verder Maarten zeide, dadelijk bemerkend haar verlegenheid: „Zeker ik stel er heel veel prijs op 't nog eens op mijn gemak te lezen, ik kan je nu al zeggen dat 't mij heel zuiver en oorspronkelijk lijkt."

„Wil je dit eens inzien," vraagde Alice, dit heb ik mij zelf eens cadeau gedaan," en zij gaf hem een portefeuille vol kunstige prenten, Hollandsche landschappen.

Nu en dan maakte zij een opmerking.

Later kwam er stilte in de kamer.

„Kom Alice", zeide mevrouw eindelijk, „speel eens wat."

„Speel wat uit Lohengrin."

Alice staarde voor zich uit als was zij in diepe gedachten.

Ze bewoog zich niet.

Zij had een wit kleed aan met korte mouwen tot de ellebogen en een blooten hals, en zwarte, gelakte schoenen met zilveren gespen.

„Kom kind, kom, hoe is het?"

„Wat moedertje? O, ja, Lohengrin, ik zal...."

Alice ging naar de piano en begon de inleiding van Lohengrin te spelen. Zij had geen muziek genomen. Alle drie luisterden.

Maarten zag haar zitten in de schemering van den weinig verlichten kamerhoek waar de piano stond.

Wonderteeder was haar zittende gestalte terwijl haar handen over de toetsen schoven. Er was lange kant aan hare mouwen en die hing los en gracelijk neer. Het vele zwarte haar was achter op haar hoofd vastgemaakt Het trof hem dat het zoo volkomen glad en kunstig gekapt was, het was donker en het glinsterde.

De klanken ruischten. Zij speelde door, altijd door.

In het half duistere kamergedeelte zat Alice als een heilige, een wezen van uiterste bekoring....

Twee malen hadden de herauten de bazuinen geblazen voor het godsgericht.

De witte zwaan zwom aan in de rivier en de zoon van Parsifal kwam, zijn harnas was van zilver, en het schitterde, het fonkelde. Ha! Het licht er in zong van belofte.

Onder de boomen zat de koning en rondom stonden de ridders in stalen rustingen en maliënkolders, zij zagen toe.

De kampplaats was afgebakend en het gevecht begon.

De witte ridder liet zijn tegenstander leven nog, overal was zijn schild.

Dof het wapengerucht onder de oude boomen.

Maar dan donderde hij vooruit, o zijn zwaard was verschrikkelijk, het beukte en stootte.

De zwarte ridder viel, voorover op zijn schild.

Het woud sidderde van gejuich....

Daar was een vrouw in het wit.

Zij liep naast hem, en zij stonden boven de wolken in het gebergte. De zon scheen eeuwig en de hemel straalde blauw. Maar de wolken zweefden heen, en de aarde blonk beneden, de heuvels, de groene weiden en de bosschen en de zilveren rivieren....

In de vlakte kwam een leger van kunstenaars aangetrokken en die bespeelden violen, de klanken ruischten. Een ging voorop, heerschte over het leger. De drommen schoven voort naar achter de bergen, en de zon daalde rood als bloed achter een donker bosch.

Zij stonden daar rood in het laatste licht en zij daalden naar de rivieren. . . .

Het was gedaan.

Alice ging van de piano weg. Zij had een roode kleur van inspanning en haar oogen schitterden.

Het was zoo stil in de kamer geworden alsof er nooit eenig gerucht geweest was.

Later zag Maarten op zijn horloge en zeide: „Het is bij half twaalf, ik moet nu gaan.”

En zij namen afscheid.

Alice bracht Maarten tot in de vestibule.

Toen zij de kamer uitgegaan waren zeide de vader, opgewonden nog dat hem niet in alles gelijk werd gegeven:

„Wat een onbeschaamdheid! Maar dat is van heeren artiesten te verwachten! En dat wordt erger. Zie je niet dat hij hier komt voor Alice? Maar ik wil niet! Ik wil niet!” zeide hij hard. „Een stumper is het, ze moet een man hebben die geld verdient, goed geld verdient, die een goede zaak heeft. Ze kunnen rondloopen. Zóó heb ik er aan iedere vinger tien. Ze is groot gebracht om fatsoenlijk te trouwen. Maar dàt zal niet gebeuren. Hij zàl hier uit huis!”

„Dat zal hij niet zeide mevrouw. In mijn huis wil ik ontwikkelde menschen zien, intellectueelen, intellectueel ontwikkelden. Wat Alice wil dat zal . . .”

„Het gebeurt niet!!” schreeuwde mijnheer, bijna heesch, buiten zich zelve.

Mevrouw zeide heel langzaam: „Hij *zal* hier komen in *mijn huis*.”

Aan de deur bleef Maarten staan:

„Het was wonderbaar. Alles wordt licht zoo. Weet je hoe het nu is?

Het is feest. Een prachtig feest den ganschen dag, en het is avond geworden. Er wordt gezongen en de klanken dwalen door de oude burcht, ze zijn als geur van vrouwen. Een man, een lijfeigene komt naar de zaal waar het avondmaal geweest is. De tafels staan daar in wanorde, het licht dooft in de kronen boven. Hij neemt een glas; fonkelend kristal en hij stort er den wijn in, geel goud, in het uitgaande licht en hij drinkt: „De bruid! Zij leve!” zegt hij en drinkt en lacht. Dan wil hij het glas keilen voor zich uit, maar hij hoort gerucht en sluipt weg achter een gordijn . . . .

In de zaal waar bruid en bruidegom kwamen branden kaarsen, het ruikt er naar bloemen en alle ridders en edelvrouwen vriendelijk en mild van harte, want het bruidspaar is zóó schoon.

Een page komt en neemt zijn mantel af. Die is van witte zijde met een koord blauw en goud. Ook de bruid is wit gekleed en beiden zijn zij blond. De koning is groot en zwaar en breed, een reus en hij spreekt met hen. Er wordt gezongen. Dit is het laatste vreugdetintelen van den schoonen dag die alles goed gemaakt heeft, zorgenvrij . . . .”

In de achterkamer werd hard gesproken een oogenblik, toen sloeg er een deur dicht en iemand ging de trap op.

„Het is niets”, zeide Alice. „Waarom ging je niet door?” Maarten antwoordde niet en luisterde.

„Laten we voorzichtig zijn,” fluisterde hij. „Ik ga”.

„Ja, met vader moeten wij voorzichtig zijn.”

Zij ademde diep. Toen deed zij de deur open. Onder de ganglantaarn zag hij dat zij bleek geworden was.

Hij nam haar hand en zeide vriendelijk: „Ik had niet mogen blijven praten hè, vergeef me dat ik er niet aan dacht, je was moe van het spelen”.

„O, neen! O, neen! Dat was het niet zeide ze snel en toen hij goeden nacht gezegd had en zijn hand uit de hare wegnam voelde hij dat haar vingers nog een oogenblik teeder vast hielden, en afgleden over de zijne als een streeling.

Toen hij buiten stond bleef zij een oogenblik in de half geopende deur.

„Wel te rusten”, zeide zij. Zij glimlachte en zeide nog eens: „Wel te rusten”. En dan sloot zij zacht.

Nog even zag hij haar schaduw op het gekleurde deurvenster.

Buiten was de heldere, tintelende winternacht.

HOOFDSTUK III.

Het voorjaar was gekomen.

Het was het gerucht, dat een groot feest voorafgaat. In het park stonden de boomen vol knoppen, de vochtige aarde rook zoetachtig, er waaide een landwind, de wolken dreven uit het Zuid-Oosten aan, de vogels zongen, witte vlinders wapperden de zonnige wegen langs, de zomer beidde aan de lage kimmen.

Maarten had de vensters van zijn kamer opengestooten. Het was een Zondagmorgen. De klokken luidden. Beneden in de straat gingen de menschen naar de kerk. De vrouwtjes braaf het kerkboek tegen zich aangeklemd. De mannen stijf, in zwart en wit en heel gewichtig. Zij hadden hooge hoeden op.

Dikwijls als de zon zoo scheen en buiten het helle lachgezicht van de wereld afstaarde, dan golfde een stroom van lusten in zijn lichaam op, dan voelde hij zich opengaan, zooals een bloem opengaat die het licht drinken wil, en om hem het licht, en overal het licht, het leven. Dan lachte hij stil en liet het gaan dat algoede, wondere, dat het hem bestralen kon en nemen, voorbeschikkend vreugden in den glansenden, langen dag.

En nu was de rustdag gekomen,

Dan wist hij een plek ver buiten de stad, dicht bij de zee, hij kon er wijd uitzien over de duinen van uit een dennenbosch, hij kon de stad zien, de torens, de rook uit de schoorsteenen, hij kon er kijken over de bosschen en achter de bosschen over de velden, wijd, wijd, waar andere steden lagen in het platte land en dorpen en boerderijen. Het was hooger dan eenige andere plek uit den omtrek.

Die plek was weinig bekend. Hij had het kunnen zien aan den grond. Ook de opgang was stijl en moeilijk te vinden door de dennen heen die daar zeer dicht opeengedrongen stonden, maar hij had een smal pad gemaakt en om na te gaan of niet anderen kwamen op die plek ook, had hij eens takken neergelegd op dat pad, maar alles was onveranderd gebleven.

En dezen middag zou Alice bij hem zijn.

De winter was heengegaan als een droom. De werkdagen waren hem kort gevallen, de morgenuren vlogen om. Dan ging hij naar een restaurant en wandelde daarna het bosch in en verder werkte hij den geheelen middag, voort, voort en soms den ganschen avond nog.

Hoe wonderlijk was zijn leven in de kleine stad geweest. Zijn werk nam hem, het schrijven van een boek eischte het geheele lichaam, de geheele ziel van den schepper. Er waren kleine beleefdheidsvormen in acht te nemen, een bezoek bij een familielid, bij een goede kennis en hij moest zich forceeren die kleine vormen niet te verwaarloozen, ze waren zoo nietig, ze beteekenden niets bij het werk.

Maar Alice wilde hij zien geregeld, altijd als 't kon, bij haar te zijn was een zóó innige vreugde.

Hij was wel heel erg veranderd de laatste jaren. Hij kon het 't best merken aan zijn vrienden met wier levensbekijken hij 't in het geheel niet meer eens kon zijn. Het waren jonge menschen, schilders, die het leven van den eenen kant oppervlakkig en alleen maar erotisch bekeken, nu eens uitgelaten, kinderlijk bijna, dan weer naar hunner stemmingen willekeur, cynisch van opvattingen, en er van den anderen kant graag naar loerden, door de gekleurde glazen van de kathedraaltjes, waarin zij de mystiek vereerden. Evenals zij had hij in die dagen rond zich getrokken het enge cirkeltje, waarin elk hunner opgesloten bleef, naar eigen peuterige begripjes van egoïsme, met een bepaald soort, door hen als model gekozen literatuur. Zij lazen eerst de reuzen-decadenten en wel in het tijdperk toen een ferm cynisme onder hen „très à la mode" was; Wilde en Aubrey Beardsly werden door hen de beste schrijvers genoemd die ooit geleefd hadden; Verlaine Raimbaud, Mallarmé, Rossetti, Rodenbach, Poe, Ibsen en Nietsche werden als goden aangebeden.

Maarten schreef onder den invloed van die literatuur zijn boek Helen Randolph dat hij naderhand dikwijls als curiositeit bekeek, zich er bij het lezen zonder ophouden over verwonderend, langs welke vreemde wegen een talent soms gaan moet, voor het in staat is, iets van belang te scheppen. Maar op den duur besefte hij dat er iets haperde aan den kunstigen aanleg van zijn vrienden, het ving aan met kleine oneenigheden, wat hatelijke

disputen, al gauw volgde een volkomen losscheuring, alleen Emile bleef nog omgang met hem zoeken, die hem weer in aanraking met andere kunstenaars bracht naderhand.

Telkens meer voelde hij behoefte aan het gemeenschapsleven toen hij een forscher, levens-echter literatuur lief kreeg. Met welk een diep ontzag las hij Flaubert en Zola en Hamsun, Garborg en Björnson, wat een besef van kracht deed dat werk in hem geboren worden, hoe hoorde hij het leven bruisen om en om, hoe ruischte het bloedzwaar als een geweldige en gillend heerlijke verkondiging.

Het tintelde in hem van hevigen werklust die hem er toe bracht elk ding en elke gebeurtenis van het leven nauwkeurig na te gaan. Dat bracht verlangen ook. Bij 't ouder worden, miste hij sterk in zijn eenzaamheid het vrouwelijk-zachte en aanhankelijke. Hoe dankbaar was hij nu hij Alice kende, hoe fel verheugd nu zij wijding bracht in al zijn dagen. En was het niet een heerlijke gebeurtenis geweest, toen hij ontdekte niet alleen om zich zelf te houden van Alice, maar alleen om haar, voornamelijk om haar, omdat hij door vereering had lief gekregen?

Het was Alice's moeder geweest die haren echtgenoot gedwongen had er in toe te stemmen dat Maarten Alice op haar wandelingen vergezellen mocht. Het was haar belang dat Maarten bezoeken aan Alice bracht, zij kende kleine verlangens en zag hem graag, hij was groot en breed en donker. De heer des huizes was een nietig man, ziekelijk, blond. Hij had de gewoonte in zijn slaap te snurken en hij riekte zoo sterk naar veel rooken. Maar hij aanbad zijne vrouw en hij zou haar nooit iets blijven weigeren.

En zoo gebeurde wat zij verlangd had, een wordende verhouding van genegenheid tusschen Alice en Maarten werd geen belemmeringen in den weg gelegd.

In het restaurant was het druk. Drukker dan in de weekdagen.

Hij had koffie besteld en rookte een sigaar. De rookkrinkels spiraalden recht de lucht in. Hoog boven door de gekleurde vensters viel de zon naar binnen en in die lichtstralen werd de rook duidelijker zichtbaar en warm rood en geel getint. Een rumoer van tikkende messen en vorken, van pratende menschen en heen en weer loopende bedienden had de ruimte gevuld. Een wonderlijke stemming leefde in hem; hij voelde de blijheid, het glanzende en beloftevolle van dezen dag die eindigen zou, zooals een muziekfeest eindigt, gloeiend en tintelend.

Dan werd de ruimte hem bedompt, te zeer besloten, buiten was licht en het zingende lentegeluid, het lokte. De straten waren zonnig, de kastanjeboomen hadden hun bladeren al ontvouwd. Op het eilandje midden in den vijver stonden de struiken in waze, lichtgroene en lila gewaden, er waaide Zuidenwind en die bracht warmte mee.

Het was een voorjaarsdag, van vele schoone de schoonste, geurig en welriekend, bedwelmend bijna, het was de tijd der opengaande bloesems, van het gonzende, nieuwe leven.

Maarten wandelde naar het park, naar Alices huis. Alice zou hem tegemoet komen.

De lucht was warm. De boomen en struiken dekten blij het heuvelige park. De atmosfeer was er krachtig naar rood gestemd, rood en goud en de nevels waasden blauw. Vogels vlogen af en aan, bouwden hunne nesten en zongen den dag ter eere.

Toen hij eenige minuten geloopen had zag hij aan het einde van een laan Alice.

Zoodra ze hem zag wuifde zij en Maarten nam zijn stroohoed en wuifde er mee terug.

Op een open plek tusschen de boomen ontmoetten zij elkander.

Als een breed gezang van wijding scheen het zonlicht over Alice neer. Zij was in het wit gekleed.

O! Heel haar zachte, slanke wezen was een wondertuin van beloften.

Als hij later in zijn leven aan Alice dacht, dan zag hij haar veelal weer zooals zij dien morgen was, hoog, een witte zonnemaagd, dat was het mooiste beeld dat hij van haar kon maken, voorstelling van gloeiende lichtkracht, van vocht-warm, jong, krachtigst leven.

Al gauw waren zij buiten het park op den duinweg gekomen die naar het dennenbosch ging.

Zij spraken weinig, een stille stemming die

een komende, heerlijke gebeurtenis wel scheen vooraf te gaan, deed hen zwijgen. De weg was schoon, het zonlicht viel zoo zeldzaam door de jonge takken; zij luisterden naar de nieuwe geboorte, de insecten, de vogels. Kleine, witte bloemen waren tusschen de bladeren onder de boomen uitgegroeid. Rechts vlakte een water en daarnaast laag houtgewas en links het duin achter boomerijen. Op den weg gingen zij alleen.

Een koekoek riep in de verte.

„Hoor," zeide Alice, en zij stond stil.

Zij luisterden.

Alles suisde en gonsde en zij hoorden den koekoek weer.

„Wat een lief geluid."

„Ja," zeide Maarten.

„Bij ons in het park hebben wij geen koekoek."

„Als je er veel van houdt laten we hier dan maar dikwijls gaan wandelen, hier kan je hem altijd hooren."

Dan spraken zij van vogels.

Alice zeide: „Mama houdt niet van vogels in kooien. Zij wil ze hooren zooals ze zijn, vrij. Papa heeft duiven achter in den tuin. Die zijn tam dat zijn zulke goedige beesten, zij komen op mijn arm en schouders zitten en eten uit mijn handen."

„Ja een paar weken geleden zag ik je zoo, maar jij hebt mij niet gezien, ik liep op het paadje dat achter den tuin gaat, je weet dat donkere paadje."

„Ach neen, daar heb ik werkelijk niets van gemerkt," zeide Alice

Hij zag dat haar wangen zeer rood gekleurd werden en dat ze het hoofd boog.

Toen keek ze hem aan, er was uiterste teederheid in haar oogen en hij voelde een groot geluk in zich uitzetten een vreugde als hij nimmer gekend had, maar nog durfde hij haar niet te zeggen.

Zij waren een nauwen weg, links af tusschen de zandheuvels geloopen. Toen zij bij een hoog duin gekomen waren zagen zij het dennenbosch donker tegen een grooten heuvel aan.

De zon scheen fel op het witte, harde zand van de kleine vlakte die nu voor hen lag.

„Daar is het, bovenop", zeide Maarten. „Zie je links dat witte pad tegen den heuvel, dat komt boven uit bij den top, het buigt om den top heen en dan weet ik een andere plek op het volgende duin, daar is het uitzicht prachtig."

„Is het tusschen die dennen niet donker?" vraagde Alice.

„Neen, dat lijkt zoo van buiten-af gezien, onder de boomen in het bosch is het schemering en het is er zoo stil en de bodem is er glad en zuiver."

Maarten voelde zijn hart snel en gejaagd kloppen. Wat moest er gebeuren? Wat ging er gebeuren?

Toen spraken ze niet meer een tijd lang,

Hij luisterde naar het ritselen van haar kleed. Het zonlicht dat er op viel kaatste terug, het was alsof zij licht en warmte uitgaf en hij voelde het heerlijke afstralen in hem dringen, het betooverde hem, hij voelde zich alsof hij wijn gedronken had, een zware, vurige wijn.

Aan den voet van den heuvel bleef Alice even staan en hij hoorde hoe haar stem begon te spreken.

Hij wilde het niet gelooven, het gebeurde alles anders dan hij gedacht had.

Daar stond Alice en zag hem aan en ze zeide hem dat zij hem zoo lang al had lief gehad. Dat zeide zij zoo stil en eenvoudig en goed, rustig-klaar.

Zóó gebeurde dat toch nooit....

Nog voelde hij het gouden geluk niet zooals het om hem was nu, een groot vuur van vreugde, de stem van Alice die het heerlijke, ongewone had gezegd.

Maar dan kwam het over hem, het donsde uit in zijn ziel en tintelde innig door zijn wezen, hij hoorde de vreugdgeluiden en alle wereldgerucht zich zamelen om hem tot wondere harmonie.

God! O! God! Dit was aanbiddelijk, dit was ongelooflijk van schuldeloos vertrouwen, van heilig vertrouwen.

En dan eerbiedig zeide Maarten:

„Ja! Ja! Alice. En ik... dat heb je gezien niet waar dat ik innig veel van je houdt niet waar?"

„Ja zeker Maarten."

Hij nam zacht haar hand om haar tegen de helling het gaan gemakkelijk te maken.

Toen viel de schaduw en de koelte van het bosch op hen en hij zag hoe het zonlicht ovalen plekjes op den droogen bodem gaf en hoe die lichtjes langzaam gleden over Alice's witte kleed, over haar handen, hoe tooverachtig in fijnste verdeelingen schitterde het licht in haar glansende vele, zwarte haren, over haar prachtige schouders.

En nog had hij alleen maar haar hand gevat, die was bedekt, maar hij voelde hoe warm ze was.

Even stonden ze stil weer.

Haar borst zag hij bewegen en haar lippen had ze wat geopend, haar roode, fijne mond, zij ademde sneller. Hij voelde hoe haar hand de zijne drukte, telkens, klein, heel weinig voelde hij haar hand klemmen de zijne.

„Zijn we gauw boven?" vraagde ze.

„Heel gauw, nu gaan we over op het andere duin waar het uitzicht is. Je weet toch, het gezicht op de stad en de velden."

„Ja, dat heb je me gezegd."

Boven was de vlakke top van den heuvel. Onder een dennetak door, die als een donker vaan het bovenste deel van de helling overhing, konden zij ver zien over het land.

Laten we hier gaan zitten zeide Maarten.

Toen zij zaten nam Maarten haar hand weder.

Zij spraken niet. Alice had hare handschoenen uitgedaan en hij streelde hare handen en kuste ze.

Hij voelde sterke behoefte in zich haar goede en zachte dingen te zeggen. Maar tot woorden kwam het niet.

Hij dacht er over haar werk te prijzen dat hij nu gelezen had, ieder woord van eenvoud doorproevend, haar te overtuigen, dat hij van haar arbeid had geleerd, hoe onpretentieus hij het vond, hoe heilig bijna van reine bekoring, dáárom alleen.

Dan wilde hij haar stil en aanhoudend bekijken, voor haar gaan staan, om te zien hoe ze was nu, en dat schoone beeld lang, lang bestaren, het in zich opnemen, opdat het in zijn herinnering zou kunnen blijven, sterk en koninklijk, in pracht van herdenken. Maar hij deed het niet, want haar handen waren in de zijne, hij voelde haar leven. Dit mocht hij niet breken.

Suizelend leefde de dag om en om, overal het gouden licht over het vlakke, warmtesidderende landschap. Eerst de lage eikenboschjes op de witte duinen, met hier en daar een witte berk, slank, zilverig, en de golvende afdaling naar de platte, groene velden. Daar blonk soms een lange sloot, er waren molens en hofsteden met roode daken bij violet verwazend geboomte, en overstelpend hemelblauw vloeide tot de kimmen neer, tot de trillende in rood tintelende horizonten.

In het Zuid-Westen brak de kleine stad de rust van het neergeplatte, heldere land, daar staken de torens uit over de zonnige daken en achter de stad lag het bosch en hij kon den weg zien die naar Het Huis ging.

Toen dacht hij aan dien eersten dag en hij zag naar Alice op.

Hoe wonder-wonderschoon zat ze daar op het zuivere droge van de gladde dennennaalden. Alles aan haar wezen wademde heerlijkheid en goedheid.

Hij kuste haar op haar zacht gezicht en op haar rooden mond en zij vond het goed dat hij haar kuste. Zij had zich tegen hem aangedrukt en kuste hem weder. Zij sidderde van geluk. Hij voelde haar groote zuiverheid als heilige vlam naast zich, haar witte, stralende frischheid. Hij rook den zoetigen geur van haar zeer zachte vel, van haren koelen adem die als aroom van vruchten was en dan haar zwarte, glanzende, vele haar in dikke wrongen achter op haar hoofd vastgemaakt. . . .

„Een zoete, bedwelmende geur is om je Alice."

Zij glimlachte en kuste hem weder en drong zich dicht bij hem. . . .

Buiten de schaduw, over de wereld vierde het voorjaar lichte triomfen in den hoogen zonnedag. Zij hoorden de vinken slaan, den leeuwerik diep in de blauwe lucht zingen zijn machtig teeder, lief geluid; de krekels gonsden in het warme, jonge gras, het nieuwe leven drong zich naar buiten voort, het barstte los, scheurde weg uit den gebalsemden lentebodem; het wondervreemde raadsel van het onverwinlijke, nieuwe leven sprong uit en zwierde juichend op de wereld in.

Er dansten elfen overal in wit, ze bogen

over zich de bloesemvolle vruchtboomtakken, wit en geel-rose; kapellen en bijen kwamen voor hen uit; en alles zong den dag ter eere, de elfen zongen het in rijen dansend, en de bijen zwevend om de bloemen, de kapellen wapperend uit hun korte, zonnige leven. Ja overal van alle kanten ging een gouden gerucht, over de velden, over de stad, de blonde duinen, over de vlakblauwe, wijde zee, ja overal wrong en worstelde, en dartelde het jonge leven dat de liefde is, zich met blij gebaar voort in de blauwende ruimte, in het Al-Goede Licht. . . .

„Je blijft altijd bij mij, niet waar? Altijd. . . . Altijd. . ."

En Maarten stom bijna van geluk fluisterde: „Ja. . . Ja. . ."

„Wij moeten bij elkander blijven. Het moet zoo, het is goed zoo, het kan niet anders. . . ."

Later in den middag daalden zij den heuvel af en gingen den grooten, stillen weg naar huis.

Zij gingen als twee betooverde zielen naast elkander, dicht tegen elkander, sprakeloos soms langen tijd.

Maarten voortgaand, droomde zich in een tuin, waar de latere dag den dofrooden avond beidde. Daar liep hij langs vele paden waar bloemen groeiden, groote bloemen, uitgevend zoete geuren. Daar bloeiden witte jasmijnen en tulpen, witte, aan hooge boomen, daar was ook een bosch van rozen, er waren dichte rozenstruiken vol roode, zoet geurende rozen, en iedere bloem fluisterde van de liefde, hoe ontroerend schoon die is, en hoe wonderbaar.

(Wordt vervolgd).

VACANTIE,
DOOR HERMAN ROBBERS.

Aan J. R.

I. De uren vóór het vertrek.

Een late Pinkster dat jaar, en vóór Pinkster was het al zomer, vol-zomer. De Juni-zon heerschte over de stad en over den blauwwit gloeienden hemel, wind uit het oosten bracht droogte en hitte, fel schitterde 't zonvuur in rimpelend water, 't vlamde in 't glas van de ramen, 't vonkte in glanzing van koper en staal, 't leek te steken, steenen in brand. . . .

Hel was het licht, en alom, en de luchten weertrilden van heete zwoelte, teruggekaatst door den gloeienden grond.

De lange leege buitenwijkstraten der, altijd nog groeiende, groote stad lagen gelaten te blakeren; over breede klinker-bordessen en droog-grijze keien kwam telkens met ritslend geruk en geveeg een vlaagje heete woestijnwind gevaren, dat opjoeg het zandige, brandige stof, tegen de vale, verschoten-bleeke, hoekige, holige gevels aan van de nieuwe, scherp-steenige woninghuizen. Waar de schaduw kwam leefden de huizen op in het diepe duister der open ramen, maar de gevels in zonlaaing bleven gesloten, doodsch-blind, strak néér de gordijnen, gelig of goor wit, stroefdicht de balcondeur- en raam-jaloeziën — als in een algemeen zwijgend ontzag, een verslagenheid, die versterving scheen.

In 't hart van de stad, in de winkelstraten, de drukke pleintjes, waar tremmen gaan, waar de menschenvolte zich woelig roert, was het dompig zwoel, een benauwenis soms; stank kwam er walmen uit grachtjes en sloppen; maar 't glans-gladde water, onder de boomen, lag zwart en stil, koel-wasemig tusschen de muurgesteenten; in de oud-nauwe straten, langs donkere gevels, een kerkportaal, onder luifels van winkels en koffiehuizen, was laafnis van schaduw, weldaad van schemer. . . .

Terwijl in de nieuwe woningwijken — waar bouwdoos-boompjes te schroeien stonden in fraaiig gekrulde rood-ijzeren hekjes, waar 't grijze hardsteen in 't zongespetter af te schilferen leek, waar rond de gorig-verdroogde fonteinbakken plein-plantsoentjes schamelen schijn van natuur vertoonden — hitte, licht en het zandige stof fel heerschten, vereend.

't Echtpaar Brouwer bewoonde in een van die straten een benedenhuis; toen Gerard na vieren van school kwam — 't Hoogerburgerschool, waar hij leeraar was in 't Nederlandsch en de Geschiedenis — liep hij, moe sloffende, dadelijk door naar het achterver-

trek, dat, met een kleine veranda, op 't schaduwig tuinbakje opende, vierkant grondje van groen, besloten in groenhouten heiningen. Puffende liet hij zijn lange lijf op de eerste-de-beste stoel daar zakken, groette dofmompelend Jeanne. Loom-zwijgend daarna en onmachtig ineengezakt zat hij 't bewegingloos aan te kijken, hoe 't vlugge vrouwtje nog rusteloos rondliep, 't valies inpakte, de tafel dekte — dan weer in-eens hippel-tipte ze haastig de gang in, de trap op, of even naar vóór, haar salon, of ze was in 't smalle, gehoorige gangetje aan 't overleggen, rad pratend, met Betje, wat er nu verder nog was te doen, te beredderen.... Gerard was suf en moe.

De Pinkstervacantie ging in, dien Vrijdag-avond. Ze zouden terstond na 't eten vertrekken, tien dagen er uit gaan, naar Gelderland. Vacantie, die ánders zoo lang niet was.... Maar Gerard had er een paar dagen extra-verlof bij weten te krijgen. Hij had het hoog noodig. Tenminste, dat zeiden zijn dokter, zijn vrouw en zijn vrinden. Zelf vond hij 't... óch! wel goed... Niet onaangenaam ook. Maar dwaasheid eigenlijk, geld weggooien. Snapte niet waar het voor dienen zou. Je moest immers toch maar weer voort, wist dat nu langzamerhand, 't was nu eenmaal zoo-en-niet-anders. Een rosmolen was het, een drukke herrie, tot aan je dood of je pensionneering....

Moe en suf zat hij nu voor zich heen en naar 't vlugge gedoe van zijn vrouwtje te kijken, rustte toch ook niet uit, voelde zich wrevelig, lam-en-gejaagd, egoïst in zijn loome geslagenheid.... Och! als zoo vaak, ja wel bijna altijd, in de laatste weken... en maanden...

„Zeg, Jean... kan 'k je soms helpen?" vroeg hij dof-aarzelig. „Of... gaan we eerst eten?"

„Hè?..." Zij was weg in haar werk. „Eten? Nee, ik wou dit nou maar eventjes afmaken!... Ja, zeg, toch, als je wilt, sluit jij dan je koffer vast effen... En bind er de paraplu's op, hè?... En je stok..." Met een was ze weggewipt, praatte ze alweer in de keuken, met Betje. Gerard, traag opstaande, mopperde wat, deed sukkelig langzaam wat ze 'm gevraagd had....

Toen ze over elkaar aan tafel zaten, wreef Jeanne de wilde haren weg, die, uit haar kapsel gesprongen, haar warme voorhoofd en slapen bekriebelden. En ze knikte haar man met een lachje toe. „Zoo!" zei ze, „klaar, hoor!... Reisvaardig!"

„Wat zie je moe en geëchauffeerd."

„Nou ja, natuurlijk!... Maar dat is nou niks!... We gaan nou ook heerlijk naar buiten, hè.... Waar iedereen opknapt!"

„Jawel", zei hij dof, zaagde de koude rollade, keek er naar, schijnbaar aandachtig.

God ja!" begon zij weer, met stem van extase. „Dol!... Zoo'n poosje heelemaal lekker d'r uit en buiten te zijn!... Languit liggen, hè? in de hei, of onder een boom.... En niks geen gepieker! Bijkomen!... We hebben 't verdiend, hoor! Jij vooral. Je hebt je portie gehad!"

Zij doelde op allerlei extra drukte, die Gerard zich, in dien winter, dat voorjaar, gegeven had om een broer van haar, en een vriend van hem, in hun zaken te helpen, vervelende soesa, geld-zaken, niets voor hem, ellende van schulden, achterstallige boeken. Maar Gerard schokte in wrevel, kwasi baloorig en ruw-onverschillig zijn schouders op, zette dof-oogig een martelaarsgezicht, mompelde zonder op te kijken; „Och, nou ja!... D'r is altijd zoo wat, hè?... Doet er ook niks toe.... 't Went wel ten slotte... Je weet niet beter of 't hoort zoo!..."

Ze zwegen. Hij vleide voorzichtig, plakje voor plakje, 't vleesch op een bord neer; zij keek er naar. Er viel rust in de kamer. Maar 't was of zich daardoor te scherper betóónden de vele geluiden, die uit de door grauwen rommel van achtergevels triest-saaig omslotene huizengeul van de tuinbakjes kwamen, neurie-zingen, lijzig gerekt, hobbelig harken in grint en gichel-gekwebbel; een ijzeren pan, die koeldonker volliep, dan, omgespoeld, met schel hengsel-gerinkel werd neergekwakt; 't spelend krakeelen en drenzen van kinderen, en, boven in 't huis, zoekend en maatloos piano-studeeren, telkens een weeig-weifelende wanklank.... Gerard wrevelblikte opzij, naar de openstaande verandadeuren, dacht even te vragen ze dicht te

doen, maar bezon zich nog: 't ging immers niet met die hitte.

Jeanne had het gezien, ze wou afleiden: Wèl, en hoe was 't op school?"

„Och, vervelend, druk, benauwd!... Je begrijpt, met die plotselinge snik-hitte. En dàn... zoo'n laatsten dag!... De jongens waren woelig...." Toen kwam er in-eens wat klank in zijn stem: O ja, zeg!... dat 's waar ook, je weet wel, die jongen van me, Jan Broekman, dat 's toch een gekke kwibus!... Anders een ongezeglijk heer!... Maar wél een goed ventje!... Staat om vier uur zoo'n beetje te teuten, en te draaien, komt eindelijk na me toe, steekt een hand uit... Nou meneer, 't beste met u!... Een kleur as 'n boei!... 'k Zeg, malle kerel, ik ben niet ziek!... Nou ja, zeit-ie, 't zal u toch zeker wel goed doen.

Hoe vin-je-'m?... Toch nog al aardig, hè?... Want... e... Nou! Stroopsmeerderij is dat niet bij hem, daar zou je de jongen voor moeten kennen, en daarvoor zei die 't ook veel te ruw-weg, verlakkeratief haast, zoo'n beetje grapperig, zie je, van verlegenheid.... Maar aan z'n manier van kijken kon-je zien dat-ie 't meende...."

Jeanne's groote bruine oogen stonden dof-glanzig van vochtigheid. „God, wat een dot van een jongen!" riep ze, wipte in-eens, om de tafel heen en omhelsde haar man, pakte zijn baard vast, zoende hem stijf op zijn beide wangen. „En jij niet minder," zei ze vol innigheid.

„Hé, hé, vrouwtje, wat ga je beginnen, 't is warm vandaag," had hij gebromd. Maar gelachen ook even, gebloosd tot onder zijn haar. En hij schudde zich, trok aan zijn boord, verlegde dingen op tafel, deed of alles ineens in de war was en uit z'n fatsoen....

Toen aten ze, zwijgzaam.

Gerard sjouwde 't valies naar de trem. Hun straat uit, een hoek om, en nog zoo'n straat. Een paar meiden aan buitendeuren keken hen na, glimlachten spottend, lach-oogden tegen elkaar. Jeanne wou helpen, maar hij, weer wrevelig: „Zeur nou niet.... Laat me nou asjeblieft!... Denk je dat ik niet-eens zoo'n ding kan dragen?... Zoo ver is 't nog niet met me!"

De trem was haast vol, net nog één plaats binnen en één achterop. Doodelijk moe en bezweet van 't sjouwen, verlegen nu met den vrij grooten koffer, waarvoor amper-aan ruimte was — de achteropstaanden keken er aldoor naar, wenkbrauwen hóóg- of samengetrokken; twee poentjes grappigden tegen elkaar: zeg, wist-jij dat je tegenwoordig per trem kan verhuizen? Wel makkelijk, als je geen kruier hebt, in de buurt, zeg! —, en in 't midden staand, zonder houvast, benauwd door die volte van mannelijven, voelde Gerard zich aldoor kregeler worden. Beroerde geschiedenis ook! Hij had veel liever, thuis blijvend, kalm wat gewerkt met de Pinksterdagen. Klets van zoo'n dokter!... Makkelijk praten!... Overspanning!... Och wat!... Slecht geslapen had hij wel meer, en dan kreeg je koppijn, natuurlijk, hè? was je wat lam en moe en uit je humeur overdag... Maar dat gaat wel weer over!...

De trem schuurde gonzend en brommend een hoek om. Hé... pas op!... Daar was hij bijna voorover geslagen, had een van de poentjes bij 'n arm gegrepen. De jongens lachten. Ook de andere achteropstaande menschen keken even, hadden een glimlach.... Nou ja, die konden ook allemaal een hand aan den tremrand slaan of aan een van de koperen stangen, hij was 't alleen, die zich zonder houvast in evenwicht houden moest!... Enfin!... Laat ze lachen, de ezels, de vlerken!... Gun zoo'n vlegel ook zijn genoegentje, hè?...

Toen ze in de oude stad kwamen rijden, in donkere volten, in stratenherrie, rijtuig-geratel, ventersgeschreeuw, relde de bel onophoudelijk bijna en telkens stopte het tremgevaarte — dan was het een lastig, benauwd gedrang met half onderdrukt gevloek en gemopper op 't achterperron. Ieder oogenblik schopten hakken en laarspunten tegen 't valies, en Gerard, verlegen, trok het dan dezen, dan dien kant op. Soms keek hij eens schielijk naar Jeanne, die binnen zat, kinderlijk-triestig verlangend een glimlach-blik of knikje van haar, schoon hij zelf in zijn stugheid niet glimlachen kon. Maar 't vrouwtje moest aldoor

beleefd zitten luisteren. Een juffrouw, schuin over haar, kennis van vroeger, sterk naar Jeanne voorovergebogen, schel-schreeuwerig pratend om te overstemmen het bellen en schuren, 't gejengel van een paar drenzende kinderen, deed een verhaal. In de vol-nauwe straten en rommelpleinen van 't alleroudst stadsdeel kwam 't leven nu, tegen de avondkoelte, na middagbroei, druk-driftig los; in de jodenbuurt drongen ze op stoepen, om karren, beweeglijk en schreeuwend, laaide 't brom-smeulende stemmenvuur op met gesteun en gekwetter, lolden en heeschten de roep- en joel- en lachschatergeluiden, en soms, uit een diep-zwarte raamopening, kwam, door zoetigen stankwalm heen, langzaam treurend vioolgepiep even stemmen 't begin van dien avondval. Maar 't tremgebel kinkte daar wreed over heen, de wielen gonsden in 't sidderschokkende dreungerol van het zwaar-volle voertuig.

Tot de trem voor het groote station bleef staan en zich snel ontlastte, Gerard weer zijn valies opnam, even opgelucht wel doordat ze er waren, een witkiel den koffer nu dragen kon. Maar dadelijk toch weer geagiteerd in de haastende volte. . . .

II. De Reis.

Voor 't derde-klasse-loket wachtte een lange staart menschen, en Gerard, wanhopig gejacht, zond den witkiel met het valies vast vooruit naar 't perron om plaatsen voor hen bezet te houden. Haalden ze dezen trein niet, dan konden ze 'r niet meer komen van-avond. 't Was een doordrijverij van hem geweest derde te reizen, om 't dan ten-minste goedkoop te doen. Nu stond er geen mensch voor het andere loket. Maar Jeanne wachtte, kalm-zeker en rustig; met de oogen knikte ze 'm vredig toe zich bedaard te houden.

Het schoot gauw op, 't viel mee, gelukkig; toch dreef Gerard zijn vrouw nog tot haast aan, liepen ze, half op een draf, naar den trein, maar toen ze den witkiel afgedankt hadden, in 't broeiig half-duistere, houten coupé-hok waren gekropen, zich over elkander elk in een raamhoekje hadden gedraaid, was het nog wel een minuut of vijf, zes, voor 't vertrek van den trein, die zich langzaam vulde. Dat afgeschoten „niet-rooken" coupétje van hen werd achteloos aldoor voorbijgeloopen; 't zou verder geheel zijn leeg gebleven, wanneer niet op 't laatste moment nog een zingende troep boerinnen en boeren was aan komen zwieren, een achttal waarvan, na potsierlijke buigingen, gierend gedagzeg, geknuffel en zoenen, bij hen waren ingestapt.

Terstond daarna kwam de trein in beweging; met dof gebonk en gestommel, als van een onderaardsche beroering, begon langzaam-aan alles — banken, ramen en schotten — te wiegen, te schokken; de menschen en bouwsels ter weerszijden schoven naar achter, en wèg, zacht glijdend, ál vlugger. Tusschen Jeanne en Gerard bukten en wrongen de zware boeren, de vleezige jonge boerinnen zich, één voor één, langs hun knieën dringend, het raampje uit; gierden nog groeten in dolheid, giechel-lachten, kletsten en juichten luid-uit. Tot ze 't station niet meer konden zien en in druk gepuf, zich met handen en mouwen de wangen wisschend, tot zitten kwamen.

Gerard keek norsch, maar zijn vrouwtje had er wel danigen schik in, had overal schik in; telkens flikkerde lustigheid, van voldoening en blijdschap op in haar oogen, lachte ze 'm toe. Tot hij toch even teruglachen moest: „Zoo! . . . Nou heb jij je zin, hè? . . . Is 't niet? . . . Hè? . . . zeg! . . ." Zij gaf eerst geen antwoord, stralend ondeugendheid, knikte toen ja; dan, hem wenkend en zelf zich voorover-buigend tot ze haar mond bij zijn oor kon brengen: „'k Heb d'r mijn man toch maar lekkertjes onder, hè? . . ."

Hij glimlachte even maar, dadelijk dan strakte zich weer zijn gelaat, ging hij wrevel-stil zitten turen naar buiten, onwillig Jeannes driest-vroolijke blikken telkens weer te ont moeten. O! ze was allerliefst, zijn vrouwtje, één-en-al zelfopofferende goedheid, maar ze kon soms nog zoo kinderlijk-doen en uitbundig zijn. . . . En bij hem was dat er wat uit! . . . Och, als je wat ouder wordt! . . . Ja, hij was heel wat bedaarder dan vroeger, wist 't wel . . . Vooral in den laatsten tijd. . . . Nou ja, 't leven is er dan ook waarachtig niet naar om zoo vroolijk te doen. . . . Als je jong bent,

je nog illusies kunt maken.... Maar dat leer je wel af, ieders leven wordt toch ten slotte een sleurgang, de dagen en weken en maanden door, een plicht-gedoe, met nog allerlei zorgen en zorgjes, die je je zélf op je hals haalt.

Voor hem werd het er ook in den loop der tijden niet beter op.

Als je, bij al je gewone werk en soesa nog anderen krijgt te helpen, nog meer verantwoordelijkheid.... En je kon ze toch ook maar niet laten stikken, je naaste familie, je vrinden....

Zoo zat hij te kniezen, zag toch intusschen de laatste stads-einden, — straten in aanbouw, kaarthuizen waar je door heen kon kijken — aan weerszij verdwijnen, en 't wekte toch ook bij hem een gevoel van verlichting, van vrij en er-uit zijn. De groote stad lag achter zijn rug, en — dat was altijd weer zoo — hoe verder je 'r afkwam, in ruimte van wei, water, moerassen, hoe verder en verder naar alle kanten een wijdte zich strekte ten horizon, hoe dieper 't besef in je groeide van wat dat toch was in je daaglijksche denken, zoo'n stad om je heen, de voortdurende druk dier massaas benauwde, óp en óver elkander gestampte, gestapelde woningen vol, en het haastende-jachtige hurrieleven, als was er geen ruimte en tijd meer, als kromp en verschrompelde 't menschenbestaan in een durende koorts.... Zoo lang je 'r in was, voelde je 't niet zoo, maar toch, het frat je wel op....

De boer-mannen pruim-kauwden, spuwden en grinnikten, knipoogden, brompraatten al maar door, grappigden — meest onverstaanbare moppen — scheefgetrokken tot weebreeden lach de barstig en raspig roode gezichten; de vrouwen gierden het telkens weer uit, sloegen zich hard op de vleezige dijen of grepen hun wieblende buiken vast; soms begon er in eens een te zingen; vielen de anderen ongelijk in met rauw-schrille geluiden. Gerard keek hen van tijd tot tijd geërgerd norsch in de dof-lichte oogen; die schenen daar niets van te merken; maar Jeanne had er een soort van genoegen in, ook in zijn boos kijken, lachte soms onwillekeurig mee, blikte dan even naar Gerard op, om te zien of hij nu ook niet kwaad werd op haar, dat ze lachte.

Maar ze keek toch ook liever door 't raampje uit naar de dalende zon in den wolkloozen, vlam-en-vuur-tintigen hemel, die al wat er spiegelde en glansde beneden in 't liggende land, met de slooten en poelen, de lage rooddakige huisjes met ruitjes, windwijzers, emmers, deed gulden en flonkeren. Ze wachtte het naderen, volgde dan met een koesterende aandacht het glijdende, draaiende weg-zich-schuiven van weien en bouwland — soms leek het één reuzen-groot wiel, dat zich wentelde, waren de slooten staal-glinstrende spaken, dàn weer zag ze er de vurige wieken in van een betooverd-lichtstralenden molen —, ze lette ook graag op het altijd weer éven onverwacht te voorschijn schieten en snel krimpend wegdeinzen der telegraafpalen; genottelijk keek ze naar 't bonte vee, naar de glanzende, vlug-vrije paarden, naar 't grappige jonge gedartel vooral van veulens, die om de moeders galopten, hoogpootige lammetjes, malle kalven, die maakten dwaas stijve sprongen de lucht in. En in korte roepjes van: „kijk 's, kijk nou 's, Gerard!" uitte zich telkens haar vroolijk genieten: „Prachtig, de zon in die poel daar!... En zeg, zég, zie je dat kalf daar gek lummelig wegloopen, kijk dan toch gauw, gauw!... daar!... Och nee, jij kijkt altijd te laat...."

Hij zat maar te soezen, te piekeren.... Hij herinnerde zich hoe hij vroegerjaren ook wel zoo met haar weggevlucht was, weg uit de stads-benauwing, en hoe dan hij ook zich dol-blij en jong-dartel gevoeld had. En hij merkte 't verschil wel. Hoe hij nu ingezakt, lusteloos zat, z'n hoofd op z'n schouders te balanceeren, te onverschillig, te lui of te moe, zelfs om wat meer z'n gemak te zoeken, aldoor gehinderd door 't joelen der boeren, en aldoor over z'n werk en z'n zorgen thuis aan 't denken en tobben — zijn moeilijke, veel-omvattende werk onder 't altijd veranderend schoolvolk, zijn groote boek, over de zestiende eeuw, met zoo'n hartstocht begonnen en dat maar niet opschoot, daar tijd en rust en bezieling ontbraken, en dan nog die drukkend-groote verantwoordelijkheid voor het op zijn raad handelen van anderen. Soms

had hij lust om dien lijzig-lachenden, lijmig-leuterenden boer, die schuin over hem zat, met een gebalde vuist in z'n bakkes te stompen, striemde hem 't gieren der wijven met pijn; zelfs van het hortige treingeschok had hij flauwen hinder. En, terwijl hij dit merkte, ergerde Gerard zich 't meest aan zich-zelf. Hij kon dan toch blijkbaar niet veel meer velen, hij was dan toch wel achter-uitgegaan in die zeven getrouwde jaren.... Anderen hadden nog véél méér zorgen, en waren toch opgewekt, mannelijk-moedig, monter en flink.... Waarachtig maar goed dat hij kinderloos bleef. Stel je voor dat er dat nog bijkomen moest!... Ofschoon!... Voor Jeanne was 't zonde-en-jammer, 'n braaf moedertje ging er in haar verloren; wat zou ze 'n plezier gehad hebben in 't eigen, jong-dartlend nieuw-leven!... Maar hij!... Och! hij was een sukkel!...

Aan 't vierde station stapte 't luidruchtige boerengezelschap den trein uit. Gelukkig!... Maar 't gaf toch even ijl-leege verlatenheid in de coupé.... Toen kwamen er twee jonge jongens in, broers, met vacantie op reis, tasschen en botaniseertrommels om; in de gelijke, bleeke gezichten schuchter-stil jongens-verlangen.

Nu waren ze midden in Gelderland; wijde, zwak-heuvelende zwart-bruine hei aan weerskanten; de bloed-roode vuurbol ráákte bijna de even golvende, donker-fluweelige horizon-lijn. Over het triestig eenzame land groeide de weemoed van 't avondvallen en reikte ál hooger, schoon aan den zonkant de hemel-diepten nog stonden in glorie, groot-grandioos, goud-rosse kleuring, gloeiing en flonkering.

Maar 't was of de ziekelijk groote, damp-verdofte, zonneschijf ál haastiger daalde. Nog ééne glimp.... Toen was er plotsling een killende leegte, geluidloos klagen van smartlijk gemis om de enkele opstaande dingen in 't hobblige hei-land. De schaduwen, die op de glooiingen lagen, vervaagden lang-zaam in 't vale duister dat vreemd uit de gronden scheen op te doemen. Er vielen geheimend donkere kuilen tusschen de bobbels en diep-zwarte struiken.

Jeanne tuurde nu ernstig-zwijgend naar buiten, en Gerard, in 't kijken naar haar, naar 't geestig-belijnde profiel, zoo mooi in het avondlijk-bleeke licht, voelde zich plotsling rijk aan teer-bewonderende liefde, en trots op zijn vrouw, genoot heel fijn de gedachte hoe diep en hecht zijn bestaan met het hare vergroeid was geraakt in die zeven jaren van samenzijn en zich aan elkaar geven, hoe hij haar kende, zijn Jeanne, hoe al wat hij wist van haar, al wat Jeanne was in hem, lag opgetast tot onuitputlijken voorraad van troost en innigheid, koesterende warmte... En tóch... 't was afschuwelijk!... tóch bijna dadelijk weer klopte die angst in zijn borst op, die vage angst die hij altijd terugdrong, niet kennen wou — naar de oorzaak had hij nog nooit durven zoeken —, was 't eensklaps of hij haar anders zag, of er iets was vervloeid... Snel zich buigend greep hij haar hand, en zij keek hem aan, verrast blij-helder in 't eerst, maar toen ze zijn angst-groote oogen zag in 't strakke gezicht, verteederde zich haar gelaatsuitdrukking tot groote, mee-lijdende innigheid. Ze kwam naast hem zitten, stoorde zich niet aan de jongens, — die telkens tersluiks naar hen tuurden, dan weer hun raampjes uit; ze dorsten niet mees-muilen —, maar drong zich tegen hem aan en fluisterde: „Lieveling!... Moed houden, hoor!... Als wij maar weer samen zijn, onder de boomen, hè?... Dan wordt alles weer goed!...."

Ze bleven verder zoo zitten in vaalte van schemering. Aan het volgend station bonsden dreunende stappen boven hun hoofden, een olielampje rammelde neer in de lampenkom. 't Vlammetje flakkerde stil in z'n glazen kooitje, deed geligen schijn zwak-schommelend drijven langs de zolder-en-wanden van 't houten compartiment.

De trein ram-rommelde, zwoegde, stamp-stootte een uur nog voort, toen waren ze 'r, stopten de ijzeren wagens rumoerig gil-snerpend voor een alleenstaand station-huisje, spaar-zaam verlicht.

Over de landen was 't donker nu.

III. De Aankomst.

Toen ze uitgestapt waren, naast het valies

op de klinkers van het perronnetje stonden, keek Gerard scherp turend links en rechts uit naar den knecht van het logement. Er zou er toch zeker wel een zijn gestuurd om hen af te halen! In 't groezel-gelig half-duister — petroleum-lampen schenen, van binnen-in het stationsgebouwtje, door de beslagen glazen deuren — bewogen zich wel een paar zwarte figuren met groote, wazig-verijlende schaduwen, maar geen gaf blijk de hotelknecht te zijn; niemand kwam naar hen toe. Dus pakte Gerard zelf zijn valies maar weer op en liepen ze langzaam, wat aarzelend nog, door den droomigen schemer 't perron af, naar 't hek waarbij de beambte stond, die de kaartjes moest nazien, schimmig-zwart mannetje, bijna verdwijnend in schaduwspelonk van de haag die hoog achter hem duisterde; alléén zijn kaartjes-knippende handen zag je bewegen, als levende krabben, glim-rood, in 't drijvende licht van het kleine lantaarntje, dat op zijn borst hing.

Voor Gerard en Jeanne uit teen-tripten vlug-veerend twee hooggehakte jeugdige dames in ruischende zij, en een dandy-achtig wieglijvend jongmensch, voor wie de beambte, en de achter het hek op den donkeren weg gebogen-stil-staande schim-gestalten met onverstaanbaren mompelgroet aan de petten tikten. Die drie bewogen zich vrij en voornaam, pratend als waren ze alleen, met luid heldere stemmen, brutalig hard in den teer-luchten avond; ze wipten met snelle gewendheid in de hen wachtende équipage, patsten 't portier dicht, en dadelijk vingen de wielen aan in het grint te knarsen, te snierpen fel. De kappen van 't rijtuig lakglimmerden even in den flauwen, week-schommelenden schijn van 't lantaarntje.

Buiten 't stationshek gekomen, sprak Gerard norsch-schorrig den vriendlijken naam uit van 't logement. Nu slofte een slappige jongens-figuur een paar passen naar voren, schoof, kort groet-brommend, zijn pet heen en weer, stak dan met boersch-onverschillig gebaar een arm uit naar het valies. „Zeg, vrindje, kon jij niet wat gauwer komen," begromde hem Gerard, terwijl hij den handkoffer overreikte, zich ergerend, ook aan zichzelf, om z'n na 't lang-zitten-zwijgen, barstig-schorre, klanklooze stem. Maar Jeanne vroeg, vrindelijk van toon, of 't hôtel hier dicht in de buurt was. „Ja, juffer, me ben-d-er zoo aanstonds," bromde de jongen, en ging vooruit, met z'n wijde, slappige stappen.

Zwijgend volgden ze hem, in de koelende, landelijk-geurende duisternis, liepen achter elkaar, ietwat voorzichtig en schuifelend, op 't smalle voetpad, terzij van den weg, kleer-schuivend soms langs het diep-zwartwarrelend, telkens dan schrik-achtig ritselend getak van de hooge haag, die de spoorwegbaan scheidde van 't overig nachtland. Aan den anderen kant van den weg stonden zwaart-zwarte boomen, en zagen ze, dóórturend tusschen de stammen, op 't twijfellicht van den horizonhemel, 't hoekig-lijnende dorpssilhouet, sluier-zwart met rood-vonkende puntjes, enkele gelige, lamplicht doorgloeide venstervierkantjes, 't hoogste de toren, vaal-lichtloos, als een rechtopstaande schaduw. In de ijle luchten boven hun hoofden niets dan dampig-druilende schijn van een koel-blank-glanzenden manesikkel, eenzaam-hoog in een wittigen mist-krans; daar wijd omheen waren enkele sterren, opflitsend vreemd-onbestendig.

't Was een dauwige, zwoel-stille avond.

In de verte hoorden ze 't diep-dof bonzende hoefgestamp op een houten brug, dan weer het nu tot ruischen verzachte geknars van het rijtuig. Achter zich, aan het station, één schelle, koperen belstoot. Daarna 't met traag-ongelijke schokken bóm-bómmende trein-vertrekken.

„Wat is 't hier stil nu in-eens," zei Gerard, met gedempte stem.

„Ja, hè... 't Is net of je droomt," fluisterde Jeanne terug.

Zoo bleven ze gaan, 'n minuut of wat; toen eindde plotseling 't heggeduister, stond daar een baanwachterswoning; laag-gedakt vierkant gebouwtje; 't binnenlicht, gloeiend door 't venstergordijn van het eenige raam, strooide goudpoeder uit in den dauw van het kleine, bloemvolle tuintje.

En, dáár voorbij, lag de spoorbaan wijd open; de afsluitboom van den overweg stond hoog en bijna recht-op in de avondruimte. De jongen, 't valies op zijn nek, sloom-slofte er stil onderlangs, en hem naloopend zagen

ze nu, dáár aan den anderen kant van 't spoor, tusschen zware boomen, wier hooge kruinen van onder-op werden licht-beschenen, een huis staan, dat wel een hôtel leek te zijn. Er was een lange veranda. In 't licht van lampen met roode kappen zaten daar menschengroepen aan tafels.

Hier, op den openliggenden spoorweg, een dikke laag bleek mul zand tusschen gladde staal-zwarte staven, leek de avond lichter, ijl-koeler de lucht met wat zwakken wind; te weerszijden schoven de in matten maneschijn flauw-blauwig glimmende rails naar het duister uit, naar de verre steden..., onwerkelijk nu.... Stil was het er; éven alleen, als een kreet uit de verte, gegil van een trein, van de hunne misschien nog....

Maar in de laan aan den overkant was 't in-eens weer veel donkerder, dik-zwoel-warmer de lucht, knarste de versche grintlaag luidruchtig, hoe ingehouden ze ook trachten te stappen; ze naderden nu onder hoog ge-boomte den stroef-ouderwetschen, stemmig-eenvoudigen baksteenbouw van het logement. De éénige, niet-hooge verdieping, de breede lijst en het pannendak lagen verscholen in nachtlijke schaduwen, zwart en vast in 't altijd-durige fluister-ruischen, 't wiegen en deinen der boomenkruinen, maar onderop werd het rustige huis door de dof-rossig-omfloerste lampen stil-vredig belicht.

De ingang was in den frontgevel, vlak in 't midden, met korte veranda's rechts en links, maar een ruime opene uitbouw was langs den ganschen rechterkant, den naar de spoorbaan gerichten kant, van het diepe huis in den tuin gezet. Daar zaten de gasten, gebogen meest onder hun lampen, met handwerkjes bezig, of lezende — 't waren er niet zooveel als ze eerst hadden meenen te zien; — vóór, links van de schemer-donkere opening, waardoor je in de spaarzaam-ver-lichte hotelgang keek, waren alleen een paar jonge dorps-heerige mannen gezeten, die staar-den hen zwijgend aan, en ook in de zij-veranda richtten zich enkele lamp-overglansde gelaten op, strak naar hen turend.

De eigenaar stond in de breede deur, hij glimlachte, ietwat verlegen-beleefd, vaag-blozend bij 't stoep-opkomen van Gerard en Jeanne, groette, stijfjes buigend 't hoofd alleen: „Meneer Brouwer zeker?... Mevrouw!... Meneer!..." Daaruit maakten ze op dat hij 't was, want in 't strakke, flets-bleeke, ge-brilde gezicht met het nietige vlas-kneveltje, 't kort-stijle boerenhaar, noch in de ietwat gebogen, benig-grove figuur met den vergroeid-dikken rug, waar de te wijde pandjas, van vaal-zandkleurige, wollige stof, slap-plooiig om heen hing, was iets dat den waard deed ver-moeden; een plattelands-schoolmeester leek hij veel eer. Daarmee in stemmige harmonie, had zijn vrindlijk-bedaarde stem niets van 't opzettelijk druk-joviale der buikige dorpsher-bergiers, noch ook 't gemaakt-verheugd-hooge geluid van een stads-hotelier, veel meer dien doffen, eenigszins hoornig eentonigen klank waarmee voor de rustige middag-klas een dictée wordt gegeven.

Met een schichtigen zwaai van zijn linksche lijf draaide hij Gerard en Jeanne dadelijk botweg den rug toe; zacht loopende ging hij hen voor, vol beleefde bescheidenheid, zwaaiend boersch met zijn lange armen, door 't schemerlicht van de lange gang, aan 't eind waarvan hij een deur openduwde. Ze kwamen twee dames-gasten tegen, die hen, terzij wijkend, glimlachstil, maar oplettend bekeken. Even later stonden ze, met z'n drieën, bij flakkerschijn van een enkele kaars op 't rood-en-bruin gestreepte karpet van een smalle kamer, waarin het een beetje kil-gronderig, duf en besloten rook, en de vloer-planken onder hun stappen kraakten. Gerard schoof dadelijk 't eenige raam, dat op een kier stond, open, zoo hoog als het ging, maar 't kon zoo niet blijven staan, bibber-dreunende zakte 't weer, lammerig-langzaam, terug, op een kier. „O! dat's waar, meneer!... dat raam...", zei de logementhouder, kalm, maar met een verlegen lach op 't mat-zweetende bleeke gezicht, „daar schijnt be-paald wat aan te mankeeren, dat wil niet hooger, 'k denk dat de touwen te lang zijn...."

„Daar zou 'k dan eens na' laten kijken", vond Gerard.

„Ja!... zeker.... Vindt u de kamer anders naar zin?" Hij keek er hen beurtlings bij aan.

O ja!... hè, Gerard?... héél best!", zei Jeanne, toen hij even draalde met antwoord geven.

„Wàt?... Och, zóó!... jawel!...", kwam haar man toen langzaam, rondturende soezig in 't smalle vertrek, naar de twee ijzeren ledikanten, schuin over elkander in hoeken geschoven, de vlammend-mahonie geverfde kast, het roode dun-doekige tafelkleedje, 't goddank nogal groote wasch-stel; „jawel... 't zal wel gaan...."

„Zeker!... En, meneer," vroolijk-stemde Jeanne, „we komen straks natuurlijk daar buiten, in die gezellige veranda zitten. Wilt u daar thee laten geven?"

„Best mevrouw!... 'k Zal er voor zorgen!" Hij zei 't met iets dankbaar-verblijds in zijn bromstem, boog even zijn stijven hals, en ging weg, de deur voorzichtig, geluidloos haast, achter zich sluitend..., en nauw was die dicht en stil, of Jeanne hipte op Gerard toe, pakte zijn baardige hoofd in haar beide handen, schudde en draaide en trok 't naar zich toe, zoende hem stijf op zijn mond, al roepende: „Nou!... hè?... Daar zijn we 'r dan!... Dol! Dol!... Zeg, vent, nou gauw effen wasschen, en dan gaan we uit zitten puffen en thee drinken!... 't Lijkt me een heerlijk rustig hotel, jou ook niet?... En wat een fatsoenlijke man is dat, zèg!"

„Ja, ja!" zei Gerard, „zeker... zeker!" en lachte, toch nog niet gansch zonder wrevel, „hè, zeg, m'n kop! Ik ben toch al zoo suf!"

„Dat's niks!... Haast je maar liever!" riep Jeanne, terwijl ze een kom vol schonk.

(Wordt voortgezet).

EEN VRIEND VAN MULTATULI DOOR H. R.

Hij was boekverkooper en „gaf" er bij „uit", o. a. een tijd lang voor Multatuli.

Douwes Dekker noemde hem in den regel kortaf d'Ablaing, of ook wel, bij zijn aangenomen naam, Meijer. Doch ziehier de titel van het over hem verschenen boek, waarvan mij een recensie-exemplaar gezonden werd:

„Rudolf Charles d'Ablaing van Giessen„burg (firma R. C. Meijer, Amsterdam, Dam„rak 97) 1895—1904. Persoonlijke herinne„ringen door M.... Alsmede d'Ablaing's „omgang met Multatuli (Ed. Douwes Dekker) „in de jaren 1860 - 1866, geschetst uit beider „nog onuitgegeven brieven en bescheiden. „Met een voorwoord van Chr. Nuijs. Amster„dam, P. van Rossen, 1904".

En die voorwoordschrijver, de heer Chr. Nuijs, vangt aldus aan:

„Aan den heer M....

„In een tijd toen het nog de gewoonte was „lange titels voor boeken te bedenken" (houje me nou voor de gek, of hoe heb ik 't met je, moet, dunk-me, de heer M.... gedacht hebben, toen hij dit las), „zou ik u den raad „gegeven hebben, uw levensschets van onzen „vriend d'Ablaing den ondertitel te geven: „of: de loopbaan van een merkwaardig man".

„Want dat was Rudolf Charles d'Ablaing „van Giessenburg. En het heeft slechts aan „de omstandigheden gelegen, dat hij geen „groot man is geworden".

„Al het materiaal daarvoor was bij hem „aanwezig; slechts het worstelen met de „„materie", de onafgebroken „strijd om het „bestaan", dien hij van jongsaf heeft moeten „voeren, heeft hem belet de vleugelen uit te „slaan, en de wereld te verbazen door zijn „dichtersarbeid".

Is het niet alsof de heer Nuijs die taak, de wereld te verbazen, over heeft willen nemen? Weinigen zullen 't zeker maar geweten hebben dat wij in dien goeden ouden heer d'Ablaing een genie bezaten, dat alleen maar door het „worstelen met de materie" is „belet" in het „uitslaan van zijn vleugelen" enz.!

Ik geloof, om de waarheid te zeggen, niet, dat men een „vriend" een dienst bewijst door hem zoo op te hemelen na zijn begrafenis. Ik zou zelfs vreezen dat zulk een overdrijving bijna belachelijk maakt iemand, die in zijn eenvoud achtenswaardig was. Wij gelooven het immers volstrekt niet, dat in den boekverkooper van het Damrak al het „materiaal" voor een groot man „aanwezig" was, en de heeren Nuijs en M.... zijn er dan ook absoluut niet in geslaagd bewijzen te geven voor die bewering.

Een Vriend van Multatuli.

Een „merkwaardig man", wel ja, een goede, beste, hulpvaardige en ook wel knappe man, stellig, een trouw, opofferend vriend, zeer zeker, en dan, als ge wilt, een denker, een dichter.... Waarom niet! Er is al zooveel met die woorden gesold!... Maar is het dan nog niet genoeg? Kom, kom, gij weet ook wel, mijnheer Nuijs, dat een *groot* man zich niet door de omstandigheden zou laten „beletten", enz. enz....

In 't algemeen kan ik niet vinden, dat de heer d'Ablaing, die van zijn dierbaren Multatulie ook al niet enkel vreugde beleefd heeft, na zijn dood veel gelukkiger is geworden met zijn vrienden. Wordt hij in 't voorwoord van dit, aan hem en Douwes Dekker gewijde boek bewierookt op een wijze zooals hij dat stellig niet voor zich begeerd zal hebben, de auteur der „persoonlijke herinneringen" en de „schetser" zijns omgangs met Multatuli maakt het niet veel beter met zijn holle frasen, zijn gemeenplaatsen, zijn rechtaf erbarmelijk stijltje. Als gij niet schrijven kunt, schrijf dan niet, of laat uw gebrabbel tenminste eens nakijken voor ge 't uitgeeft!

Zoo begint het boek:

„Men heeft een mensch begraven, een mensch in den waren zin des woords. Hij is heengegaan velen tot voorbeeld strekkende, wat plicht, karakter en overtuiging vermag (lees: vermogen, H. R.) Getrouw is hij gebleven aan zijn woord „voor alles waarheid". Op zijn graf staat een schoon gedenkteeken, een daad van piëteit verricht door vrienden en vereerders."

Kan het maller en holler? De eerste de beste lijkredenaar spreekt beter tegenwoordig! Er zijn dan toch nog toostenboekjes te krijgen!

Mag ik u nog een klein tuiltje stijlbloempjes uit deze schoone gaarde aanbieden? Ziehier dan:

Bl. XVI „Zijn bezoek aan St. Helena op „den terugweg naar Holland is vooral zeer „belangrijk te lezen. Als hadde hij in Indië „nog niet genoeg geschreven, geeft ons het „reisjournaal op den terugtocht naar Nederland „meer dan drie zeer boeiende novellen, die, „hoewel jaren geleden geschreven, meer degelijke moraal bevatten, dan menige penne„vrucht welke ons heden ten dage wordt „voorgelegd."

Blz. XXVIII: „Eigenaardige persoonlijk„heden heeft ieder mensch, doch waar alles „zonder wrok of haat geschiedt, daar is men „geneigd *hem* de hand te drukken, die liefde „en huisgezin ter wille van zijne overtuiging „ten offer bracht."

Blz. 85. „Eén briefje van genoemde Mej. „de Graaff uit haar briefwisseling met d'Ablaing „achten wij geenszins onbelangrijk genoeg „mede te deelen."

Blz. 172. „In het thans in ons bezit heb„bend exemplaar van Multatuli, getiteld: „Annales d'Association internationale etc."

Laat het maar voldoende zijn zoo!

Wat Multatuli betreft, ik zal niet zeggen dat wij genoeg van hem weten, integendeel: wel zijn er massaas „brieven en bescheiden" (sommige zeer onbescheiden) openbaar gemaakt, doch aan een goede, ordenende biografie bestaat waarlijk behoefte. Ook dit boek kan er zijn bijdrage toe leveren. Maar niet meer dan dat. Nieuw licht verschaffen ze niet, al de brieven en kattebelletjes hier gepubliceerd. D'Ablaing's meening over den grooten man was zeker in menig opzicht juist, maar... 't is dan ook de meening van velen, al tallooze malen geuit. Misschien heeft van al het hier gegevene de nauwkeurige persoonsbeschrijving (blz. 162 en 163), voorkomende in de „aanteekeningen" door d'Ablaing in „het jaar 1901/1902" geschreven nog de meeste waarde als bijdrage tot de kennis van Multatuli. „Dekker", schreef „d'Ablaing, had een middelmatige lengte, „een nette, tengere gestalte en kleine wel„gevormde voeten; de handen en vooral de „vingers waren nu niet juist van wat men „noemt een aristocratischen vorm. De nagels „waren breed en plat, maar zij waren met „zorg onderhouden en steeds scherp gepunt „als om het gemis van de dubbele welving „minder te doen in het oog vallen; de licht„blauwe oogen hadden iets ijls, zware wallen „lagen dááronder en boven de ingevallen „wangen. De neus en de mond waren wel„gevormd, een dunne, blonde knevel dekte „de bovenlip, het overige van het gelaat was

„glad geschoren omdat de haargroei daarop „verre van welig was. Het fijne, blonde „hoofdhaar, in den regel vrij lang, was luchtig achterover gekamd, en viel daar recht „neder. Het stond goed geplant op het „hooge voorhoofd en geleek in zijn volheid „wel wat op leeuwenmanen. Het steendruk- „portret door Mitkiwitz te Brussel geteekend „naar het door hem vervaardigd photographisch portret is goed gelijkend, maar verjeugdigd. Men kan zich voorstellen dat „Dekker er zo ongeveer een tiental jaren „vroeger moet hebben uitgezien.

„Het photographische portret door M. is „het beste dat ik ken. Dat is Dekker in den „tijd toen ik met hem omging. De kleeding „van Dekker, gewoonlijk van een lichtgrijze „kleur, was altijd hoogst eenvoudig, maar „net en zindelijk. Zijn rechte houding en „ranke lichaamsbouw werkte uitstekend mede „hem goed te doen voorkomen. Hij was „buitengewoon lenig en bewegelijk; zijn gang „was vlug en veerkrachtig.

„In den beginne (bedoeld is zeker: toen „d'Ablaing hem pas had leeren kennen. H. R.) „liep hij steeds bij den weg met een rotting „in de hand; maar toen zijn uitgever hem „eens vroeg, waarom hij toch altijd dat lastige „stuk hout meêsleepte, hij kon daartoe toch „niet veroordeeld zijn geworden, want hij was „nooit in China geweest, wierp hij het ding „in een hoek. Sedert heeft hij er nooit meer „gebruik van gemaakt."

Maar laat ons niet vergeten, dat het boek, waarvan wij hier spreken, niet in de eerste plaats aan Douwes Dekker, doch aan d'Ablaing van Giessenburg gewijd is. Al geeft de correspondentie der beide mannen op 't karakter van den altijd belangwekkenden „Dek" weinig nieuw licht, zij doet ons den uitgever der „Minnebrieven" en der eerste twee „Ideeën"-bundels kennen. D'Ablaings typische briefjes en dagboek-notities zijn 't vooral, die dit boek van onleesbaarheid redden, ja waaraan het zelfs eenig algemeen belang te danken heeft.

Alleen een oprecht vriend en ruiterlijk karakter kan in een briefje schrijven dingen als dit (bl. 80): „Gij verbeeldt u trots te zijn „en men beschuldigt u ervan, — ik daarentegen zeg u, dat gij en publiek beiden liegt, „ge zijt niet trots, gij verheft u niet boven „anderen, gij gevoelt u niet sterk, gij kent „niet uw waarde. Ware dit zoo, ge zoudt „het niet enkele malen, maar altijd zijn, uwe „daden zouden spreken meer dan uw woorden, „gij zoudt niet hulpbehoevend naar anderen „de armen uitstrekken, en anderen de magt „vragen, die ge in u zelf hebt; ge wilt hervormen, schrijf, gij wilt heerschen, spreek —, „ge wilt schitteren, vermoedelijk onafhankelijk, willekeurig zijn. Werk, maar roep niet „de hulp van anderen in, terwijl ge uw kracht „door werkeloosheid laat verlammen, de schat „van uwen geest nutteloos verspilt, uw kostbare tijd werkeloos laat voorbij gaan. Ware „*ik,* de man met zijn bekrompen denkbeelden, „Eduard Douwes Dekker, Multatuli zou bevelen, in plaats te vragen, hij zou regt verschaffen in stede het te zoeken, hij zou „ondersteunen, in plaats hulp te vergen; „omdat ik reeds nu zoo trots ben, dat ik „bezig ben mij zelf vrij te werken, en de „zedelijke overtuiging heb nog eenmaal nuttig „te kunnen worden, kan ik dit zeggen. Ik „kan gevoelen, wat ik zou kunnen, als ik u „was, kunnen uit eigen kracht, omdat ik de „wil zou hebben om te slagen en de trots „om mij zelf genoeg te zijn. Neen Dekker, „ge zijt niet trots, zooals ik u zou wenschen, „ge kunt *hoog*moedig zijn in uwe oogen, mijn „trots is meer dan uw *hoog*moed. Bij uw „*hoog*moed is twijfel aan eigen kracht, twijfel „aan eigen waarde, wel niet tegenover anderen, „maar in u zelf; wees overtuigd dat gij zijt zoo- „als ge u schildert, en de hoogmoed waarop „gij u beroemt en die men u verwijt zal zich „ontwikkelen tot trots, publiek zal tot u opzien, „omdat ge ze het evenwigt zal (doen) gevoelen, „van hem die bewijst hoezeer hij zijn waarde „begrijpt en zijne macht weet te gebruiken. „Het verwijt zal zich oplossen in een eerbiedige „erkenning. Help u zelf, Dekker, en de noodzakelijkheid zal u helpen ...."

En later (bl. 91): „Vraag geen sympathie „en ze zal u aangeboden worden. Vertoon u „sterk, andere hulp minachtend, en men zal „u volgen, hulp verleenen ...."

Dit is — als ik mij niet zeer bedrieg — wat men levenswijsheid noemt. En hoe

typeerend zijn ook deze zinnetjes over Dekker uit d'Ablaing's briefje aan den heer de Lespinasse: „Nog Zaterdag l.l. heb ik het hem „gezegd, dat hij geene verdienste had van „*wat* hij deed, omdat het uit zijn gemoed „opwelde. Verdienste vooronderstelt een „voorafgegaan streven, en strijd, eene over„winning, gelijk bijv. *voor hem*: zuinig zijn, „en voor *mij* het boekverkooper spelen".

Een paradox! ... Doch men voelt dat deze man een persoonlijkheid was. En dat is waarachtig al veel! Laat ons toch wat kariger worden met het epitheton „groot".

BOEKBESPREKING.
DOOR H. R.

Wat komen zal, door INA BOUDIER-BAKKER, Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon, (zonder jaartal).

Margo Scharten-Antink, Augusta de Wit, Marie Metz-Koning, Top Naeff, Jeanne Reyneke van Stuwe, Ina Boudier-Bakker ... Waarlijk er wordt tegenwoordig in roman-kunst heel wat verdienstelijk werk door vrouwen gepræsteerd. Vergis ik mij niet, dan was het, zelfs toen die groote Nederlandsche schrijfster, mevrouw Bosboom-Toussaint, nog leefde, moeilijk drie of vier dames te noemen, die, met háár, de vrouw in de novellistische litteratuur vermochten te vertegenwoordigen.

Mevrouw Boudier heeft ons aangenaam verrast met haar roman. Wij wisten wel, dat zij een klein „geval" sober, eenvoudig, wat droog en vaal soms, zonder taal-schoon, maar ook zonder sentimentaliteit, vertellen kon, maar een roman componeeren vereischt weer een ander vermogen. En zij is er in geslaagd, zonder nochtans haar talent te forceeren.

Dit juist lijkt mij van deze schrijfster een verdienste: zij forceert zich niet. Zij kent de grenzen van haar talent, zij geeft precies wat zij geven kan. Dit maat-houden getuigt misschien niet van eerzucht, noch van drang naar een dieper levensbegrijpen, 't bewijst zelfkennis, bescheidenheid en een zekere distinctie. In elk geval: de lezer wint er bij, want een welgeslaagd eenvoudig stuk werk geeft meer zuiver genot dan een geniale ... mislukte poging, al mag dan misschien ook de mensch, die de poging deed, en mislukte, ons liever zijn dan de knappe werker, die wist wat hij kon en dat netjes deed.

„Wat komen zal" is het droevig, maar, zoo al niet blij- dan toch hoopvol-eindigend verhaal van een meisje, een ongedurig, zelfzuchtig, maar lief-gevoelig, werkzaam en vaak aantrekkelijk kind, dat het saai heeft thuis en „er uit" wil, en dan — wel wat heel onvoorzichtig plotseling op haar eigen beenen gezet — in haar nog onergdenkend vertrouwen gemakkelijk „verleid" wordt. De verleider is een kantoorvlerkje zonder veel besef van zijn daden. Na wat gekibbel en verveling laat hij haar in den steek. Kort daarna bevalt ze van een meisje, dat ze liefheeft, zooals een natuur als zij in haar kinderen niet den man maar zich zelve bemeelijd, bemint en koestert.

Kleine Treesje is in het gasthuis geboren, waar de moeder is opgenomen door toedoen van dokter Bolke, een nog vrij jonge, ongetrouwde medicus, wiens goede zorgen voor haar, helaas, niet enkel uit plichtmatige toewijding, maar ook wel eenigszins uit zekere — langen tijd maar half bewuste — begeerte blijken voort te spruiten. Helaas, want deze gepassioneerde welwillendheid wordt niet met meer dan dankbare vriendschap beantwoord. Dit blijkt intusschen nog net bij tijds, zoodat lastige dingen voorkomen worden.

De dokter heeft Trees ook aan naaiwerk geholpen, met hulp van een andere patiente, liefderijke dame, die echter plots en onverwacht doodgaat, zoodat ook dat werk aan een eind komt. En na eenig getob en een moeilijke overwinning op de wanhoop moet het dappere zwakke vrouwtje wel besluiten haar kind naar „moeder" te brengen, die met zuster Net ergens op een dorp woont in de buurt van het stadje, waar zij, Trees zelf, een betrekking vindt in een hoedenwinkel, intern.

Klein Treesje gaat daar op 't dorp voor een kind van haar moeder's broer Bertus door, die gestorven is.

Nu volgt, in de enkele dagen, die 't vrouwtje

zelf bij haar kind en bij haar ongevoelige moeder en saaie zuster mag doorbrengen, voor ze in betrekking gaat, de kennismaking met Vos, een lieve man, niet oud nog en ongehuwd, die ook op 't dorp van zijn centjes leeft. Deze wordt haar door zijn vriendelijke zachtheid tot grooten troost. En ook Vos blijft niet koud voor de charmes van 't bleeknerveuse gezichtje onder het rossige haar. Hij maakt plannen. . . .

Maar dan wordt het kindje doodelijk ziek, Trees komt midden in de week over, Vos ziet haar thuis bij de wieg. En nu zou men mogelijk meenen dat het arme vrouwtje in haren angst en smart bij den eenigen vriend uitsnikt, zich ontboezemt? Of dat Vos haar bizondere teederheid voor het kind bemerkend daaruit gissingen maakt? Mis! — En dit, mevrouw Boudier, lijkt mij een vooze plek in uw overigens gezonde boek — Vos blijkt plotseling een oud kameraad van Bolke te zijn en hij gaat den dokter eens opzoeken, zoo maar eens, zonder eenig vermoeden van Bolke's bekendheid met zijn geliefde Trees, en dan hoort hij — heel toevallig, doordat Bolke hem vraagt of hij niet een zekere Trees Stolk kent op zijn dorp — wie de moeder is van het zieke kind. En daar komt nog de toevalligheid bij dat de dokter, plotseling uitgehaald, in de gauwigheid vergeet er bij te zeggen, dat de vader dood is, zoodat Vos, die goeierd, onnoodig nog erger geplaagd wordt en, wezenlijk zeer tegen zijn aard in, met moorddadige voornemens rondloopt.

INA BOUDIER-BAKKER.

Het is wel jammer, dat de schrijfster zich op deze wijze heeft trachten te redden, dat zij een, ongetwijfeld zeer moeilijk, gesprek tusschen Vos en Trees, waarin beiden zich aan elkander ontdekken, niet aangedurfd heeft.

De volgende hoofdstukken zijn dan weer veel beter. Vos houdt nu eenmaal van 't arme vrouwtje, en als 't kindje dood is, neemt hij de moeder in zijn armen en laat haar — „figuurlijk" gesproken! — niet meer los.

Wat nu de karakter-teekening aangaat, ik zou zeggen: de vrouwen zijn 't best. Trees, haar moeder, zuster Net, de vrouw Bes (bij wie Trees haar kamer heeft), lijken mij gaaf en juist. Maar de mannen voel ik veel minder sterk levend. Dokter Bolke nog 't meest — zijn afscheid van Trees is misschien wel de beste bladzij in 't boek — maar Frans, de verleider, lijkt mij wel een graad ál te vlerkig en Vos komt mij ook zoo voor meer gedacht dan gezien te zijn. Hij zegt zulke boekigelief-altruïstische dingen (hoe weinig spraakzaam hij overigens zij!), hij praat zoo wijs en doet zoo onbeholpen voor een man op zijn leeftijd, wij begrijpen niet goed dat de levendige Trees, die toch altijd nogal een bijdehandje geweest moet zijn, soms niet eens frisch om hem lachen moet. Zijn al te prenterig-ernstige figuur versentimentaliseert toch eigenlijk wel een weinig het laatste deel van het boek.

Deze roman van Ina Boudier-Bakker heeft overigens de kwaliteiten zoowel als de onaantrekkelijkheden van haar novellen, waaruit blijkt dat zij zichzelve blijft en eerlijk, persoonlijk werk geeft. Wat men voornamelijk, en noode, ontbeert is wat litteraire charme en wat gloed. Dit werk is goed, degelijk, het is ook wel levendig en onderhoudend, maar er is iets dors en kils in, men kan er moeilijk van gaan houden, zooals dokter Bolke, tot zijn eigen verbazing en ergernis, van die lieve, nerveusgevoelige vrouw, die toch zoo nurksch, ja soms wel een beetje onhebbelijk kon wezen. Het ligt zeker wel grootendeels aan de taal, die hier niets is dan het voor de hand liggend middel om gedachten en gevoelens weer te geven, geen eigen klank of kleur, kernige kracht of sappigheid rijk is.

Laat ik u tot slot de bladzij overschrijven waarin Bolke's laatste bezoek aan Trees beschreven staat. Bet had haar al voor hem

gewaarschuwd, hij kwam zoo dikwijls, maar ze had er niet eens op willen antwoorden. Gemeene praatjes! Waarom kon er nu niemand haar gaarne eens zien, louter uit sympathie:

(Bl. 181) „Hij zweeg en stond achter haar „stoel, en al dien tijd keek hij stil op haar „neer en kon zich haast niet bedwingen haar „in zijn armen te nemen. En *in* het weten, „dat het voor 't laatst was, zei hij nu, wat „hij den vorigen keer voor zich-zelf niet had „durven zeggen.

„'t Zal me vreemd zijn, als je weg bent."

„Ze snikte door, en weer keek hij stil naar „haar in dat hemzelf-verwonderend gevoel, „dat verlichting was én leegte. „Morgen is „ze weg — morgen al — ik zie haar nooit „terug waarschijnlijk." En weer in dat besef „ging hij verder dan ooit te voren.

„Hij sloeg zijn arm om haar heen, lichtte „zacht haar gezicht op, dat hij 't zag....

„„Eéns maar, ik wil 't ééns doen . . .", dacht „hij wild.

„Hij trok haar overeind en hield haar in „zijn armen, haar aanziend, alles van haar „gretig in zich opnemend, haar haren, haar „oogen, den fijnen nerveuzen mond, alles....

„Ze bleef een oogenblik roerloos; hij zag „een plotselingen schrik in haar oogen, terwijl „ze een oogenblik willoos tegen hem aan „hing.

„„Wat was dat, wat deed hij, en wat Bes „toen zei....?"

„En terwijl hij zijn gezicht naar 't hare „boog om haar te kussen, zag hij dien schrik, „voelde haar zwak tegenworstelen in zijn „armen. Toen kuste hij haar niet.

„Zacht, terwijl zijn handen sterk beefden „nog nà de groote opwinding, zette hij haar „neer op haar stoel.

„„Dag, mijn kind, zal je me schrijven als „je moeielijkheden hebt, dan moet je altijd „bij mij komen, zal je?"

„Hij was nu weer kalm, alleen zijn stem „klonk heesch.

„Ze zag hem aan, bevend van overspan„ning en ontsteltenis — en knikte alleen „maar....

„Hij liep van haar weg naar de wieg en „keek een oogenblik naar 't kind. Toen, „zonder een woord meer, stak hij nog eens „zijn hand naar haar uit, zijn oogen zich „hechtend aan haar gezicht, en keerde zich „toen om.

„Zij bleef hem stil nakijken met door tranen „verblinde oogen. Hij liep door naar de deur, „keek niet meer om. En wachtend, stil „luisterend naar zijn voetstappen, hoorde ze „hem zoo voor 't laatst van haar weggaan, „de trappen af, de straatdeur dichtslaan.

„Toen legde ze haar hoofd tegen de wieg „en schreide — niet alleen meer om zijn „heengaan — om dat andere, het heel „bittere, dat ze niet eens op dit oogenblik „zuiver ontleden kon, — maar dat er wàs...."

JOHAN VAN VELSEN, *Van een Dood Bankiertje*, Amsterdam, Scheltens en Giltay (zonder jaartal).

Dit boekje is niet bepaald wat de titel en ook niet wat de eerste bladzijden den argeloozen lezer zouden doen vermoeden. Het is een heel ernstig-bedoeld pleidooi voor de theosofie, een populair „kort begrip" van die levensopvatting en leer, lang niet onverdienstelijk.... Doch halt! Ik herinner mij daar de woorden der laatste bladzijde: „Tot „besluit van dit toch al lange naschrift een „enkel woord tot hen, die zich geroepen of „verplicht mochten voelen als beoordeelaars „van mijn geschrift op te treden. Mag ik hen „verzoeken zich niet met de gewone Westersche „oppervlakkigheid en overhaasting te wagen „aan eene beoordeeling der hier gegeven „denkbeelden, indien zij niet een behoorlijke „dosis der levensbeschouwingen van het „Oosten in hun gedachteleven hebben ver„werkt en met eigen vooropgezette meeningen „vergeleken. Hebben zij dat niet gedaan, „dan hoop ik, dat ze zich tot taal- en stijl„kritiek willen bepalen, welke door den „schrijver dankbaar *ad notam* zullen worden „genomen, indien afkomstig van beoordeelaars, „wier eigen taal en stijl niet al te veel te „wenschen laat."

Dit tegen-over-elkaar-stellen van ons, oppervlakkige en overhaaste Westerlingen, met „het Oosten," dat van diepte en geduld 't monopolie schijnt te hebben, moge eenigszins zonderling schijnen, er is geen reden waarom

wij niet gehoor zouden geven aan Johan van Velsen's verzoek. Want waarlijk... een behóórlijke dosis..... Ik durf mij niet vleien!... En daar ook mijn taal en stijl mij nog wel zéér veel, zoo niet ál te veel, te wenschen overlaten, zie ik tevens af van de vormkritiek....

Maar, niet waar, mijnheer Van Velsen, ik mag mijn lezer wel een knipoogje geven, en zeggen: je moet het toch eens lezen, als je 't in handen krijgt, dat „Dooie Bankiertje"....

J. C. HOL, *Muzikale Fantasieën en Kritieken*, 2 dln., Amsterdam, S. L. van Looij, 1904.

Een paar belangwekkende bundels, ook voor leeken, als ik ben. De heer Hol is jong en geestdriftig, artistiek ontwikkeld en zeer belezen. Hij spreekt op een toon van gezag, en schijnt daar ook wel eenigszins het recht toe te hebben.

Veelzijdig is hij zeker. Ziehier de titels zijner opstellen in deze twee deelen verzameld: De Dans, Frans Liszt, Joh. M. Messchaert, Glück's Iphigénie en Tauride, Champfleury over Wagner, Gustave Doret, La Vita Nuova, Hans Huber's Böcklin-Symphonie, Mozart in Bologna, Volksmuziek, Het Zwitsersche Festspiel, Oratorium Sanctus Franciscus, Alphons Diepenbrock, De Mozart-opvoeringen in het Residenz-Theater te München, Don Juan en Feuersnot, Een moderne avond, Gugeline, Hans Pfitzner, Carmen, Het Klavierspel, Tschaikowkys' eerste Klavier-concert, Charles Smulders, Drie composities van C. Smulders, Rosch Haschana en Chant d'Amour, Freischütz, Willem Mengelberg en Felix Weingartner, Weingartner en het doel der Muziek, Beethovens Vioolsonaten, Rafaël's Santa Cecilia, De toekomst der Katholieke Kerkmuziek, Stabat Mater Dolorosa.

Aardige dingen zegt de schrijver al dadelijk in dat eerste opstel over „De Dans". Tegen het vooroordeel als zou het beneden de waardigheid van een ontwikkeld mensch zijn zich in de danszaal te bewegen, wil hij protesteeren. „Al was het maar omdat een dergelijke levensopvatting ons wat onbedorven blijmoedigheid zou doen verliezen." Men merkt het al gauw, deze schrijver mag gaarne zijn belezenheid toonen, hij mag ietwat wijsneuzig oordeel vellen, ook over de hoogste kunstuitingen, een vervelende pedant is hij stellig niet. Ik betwijfel eigenlijk of hij het wel doet, zooals hij zegt, om „tot vol begrip van het leven te geraken", maar hij gooit blijkbaar graag de beenen eens van de vloer!

Een kijk op Hol, den man, geeft ons ook het volgende stukje, gelicht uit zijn opstel over „Weingartner en het doel der muziek" (2e deel, blz. 23). „Van dit vermogen der muziek om den mensch buiten 's werelds gedrang te brengen en hem daar zijn ingeboren egoïsme te doen afzweren, wil Weingartner zich in het muziekdrama bedienen, om den mensch dichter te brengen tot de volmaking in boeddhistischen zin, hem rijper te maken voor het Nirwana, den toestand waarin de individueele levensdrang, de ikheid met haar streven, haar levensbegeerten en levensvreugde zal zijn opgeheven. Dat deze aanwending mij persoonlijk niet voldoet, komt er minder op aan, maar, wat erger is, zij is tegen de natuur der dingen en zou daarom op den duur de menschheid ook geen voldoening geven. Ik las de brochure, welker hoofdgedachte ik hierboven op mijne wijze weergaf, kort nadat ik met Weingartner als dirigent te Napels had kennis gemaakt. Hierdoor gingen mijne gedachten al lezende nogal eens terug naar het levensvreugdig Italië, en vooral naar de golf van Napels, waar ik op een zonnigen voormiddag van uit de Trattoria dell'Allegria (herberg der vroolijkheid) op den Posilipo (een heuvelrug aan de kust die terecht „hou-op verdriet" heet) genoot den al-omvattenden lach van de diep-blauwe zee, en waar ik dusdanig vervuld werd met een gevoel van behagelijkheid, van oer-plezier in het leven op deze mooie aarde, dat een philosophie, die van ons eischt dit gevoel te loochenen en in ons mensch-bestaan niets anders te zien dan een plaag waar wij moeten af zien te komen, dat een dergelijke philosophie er bij mij niet in wil...."

Is hij niet jong en aardig in zijn brutale beslistheid?

Miss Isadora Duncan is onlangs hier, in Nederland, geweest. Er is veel over haar

geschreven bij die gelegenheid, maar ik herinner mij niet ergens aangehaald gezien te hebben wat Hol over haar schreef, blijkbaar al een paar jaar geleden, van München uit.

Toch schijnt zijn opstel over haar de moeite van het herlezen wel waard voor wie het geluk hadden deze zeer bizondere kunstenares te zien dansen, b.v. dit: „Toen de jonge danseres met haar moeder, zuster en impresario in het eind van Augustus 1902 naar München kwam om hier voor het eerst in Duitschland op te treden, werd haar door de politie een „Befähigungs-schein" gevraagd, dat zij werkelijk dansen kon; een balletmeesteres der Hof-Opera werd daarbij bevoegd verklaard om het verlangd getuigschrift te geven. De impresario antwoordde hierop met goed-aangebracht aplomb, dat Duncan's „Leistungen" te ver boven het gangbare ballet-gedans staan, dan dat zij voor een balletmeesteres op proef zou dansen; stelde de politie zich echter met het oordeel van een der professoren aan de Akademie der Künste tevreden, dan zou voor een dezer heeren gaarne het dans-examen worden afgelegd. Zoo geschiedde, en Franz Stuck verzekerde „mit dem grössten Vergnügen, dass die Leistungen der Miss Duncan den allerhöchsten Anforderungen der kunst entsprechen." Toen mochten de deuren van het Künstlerhaus 's avonds open, en Lenbach, Stuck en al wat autoriteit op schildersgebied is of meent te zijn, was bij de eerste séance aanwezig. Daarmee zijn echter de schilders niet uit hun hokje gekomen, zij hebben Miss Duncan met alles wat zij kan en doet eenvoudig daarin gehaald. Hierop ging Miss Isadora naar Florence om voor Botticelli's meesterwerken haar aesthetische opvoeding te voltooien; zij had ook daar in den Circolo degli Artisti veel succes en bracht van den president een fraai getuigschrift mee.

„Dit is alles heel natuurlijk en het ligt voor de hand dat „die Duncan" zich aanvankelijk tot beeldende kunstenaars heeft gericht, want zoo ergens dan was bij hen het gevoel voor lijnen en vormen bewaard, en van hen waardeering te verwachten. Toch hoort ten slotte de mimische dans, zoo men hem nu eenmaal uit het kader van het muzikale drama haalt, nog eer tot de muziek dan tot de schilderkunst. Daarom is het zoo jammer dat, nu de begaafde danseres haar optreden in het Münchener Künstlerhaus sedert midden-November eenige malen heeft herhaald, dit de belangstelling der leiders van het muzikale leven hier evenmin tot zich heeft getrokken als vroeger. Want de muzikale beteekenis van Duncan's optreden, de beteekenis als bewegingskunst-in-den-tijd, als rhytmiek, is veel grooter, dan de picturale of plastische zijde er van als kunst, die in de ruimte door schilder of beeldhouwer kan worden gefixeerd".

Verder zijn het vooral nog de opstellen over Volksmuziek en over Alphons Diepenbroek, die ik met bizonder genoegen gelezen heb en al mijn mede-leeken (want tot de kenners mag ik mij niet richten) van harte aanbeveel.

Een welsprekende verwensching van de draaiorgels treft stellig niet enkel een door die moordende instrumenten veel geplaagden Amsterdammer, en wie zal het niet goed doen den grooten hollandschen componist te hooren prijzen — zij 't dan ook eenigszins ten koste van zijn tijd- en bentgenooten, de litteratoren van de *Nieuwe Gids*.

Het is niet enkel uit deze bladzijden, er zijn er verscheiden in deze bundels waaruit blijkt dat het dezen geestdriftigen muziekkenner aan 't ware begrip van wat litteratuur is min of meer mangelt, dat hij, dientengevolge, ook niet voldoende waardeert wat wordt tot stand gebracht in deze zuster-kunst van zijn veelbeminde muziek. Al dadelijk, op bl. 3 van het eerste opstel, lezen wij: „Er is een moderne neiging, die ondanks de krachtige reactie hiertegen door Wagner begonnen, nog wel langen tijd zal voortbestaan, om het leven in zijn hoogste uitingen als uitsluitende hersen-werking op te vatten. Deze neiging uit zich sterk in alles wat wij onder litteratuur verstaan, zooals onze niet, gelijk bij de Hellenen, voor zang en expressief gebaar bestemde poëzie en het realistisch beschrijvend proza, waarin de werkelijkheid zelf tot een hersenarbeid wordt teruggebracht; hersenarbeid eerst van den schrijver, die haar in woorden uitdrukt, en daarna van den lezer,

die deze woorden in zijn hersenen opneemt, om een sensatie (meestal geen beeld) te krijgen van het door den schrijver geziene".

Dit lijkt wel eenigszins op een sneer tegen de litteratuur. Maar zoo erg is 't nu niet gemeend zou ik denken. Het was blijkbaar schrijvers bedoeling de lichaams-beweging, de dans, als een manier om kunstsensatie met het geheele lichaam op te nemen te stellen tegenover die andere wijze, waarbij het lichaam stil blijft en enkel de ziel wordt bewogen. Doch hij vergist zich ten eenenmale door hier van hersenarbeid te spreken, hij was verbazend onbillijk door enkel de litteratuur te noemen in dit verband, en dat zinnetje over de „werkelijkheid" die tot „hersenarbeid" wordt „teruggebracht" is wel het ongelukkigste dat in de beide boeken Hols te vinden is!

Nog een ander bewijs dat deze musicus zich op zijn eigen kunst eenigszins blind gestaard heeft, of liever doof geluisterd. Hij bespreekt Champfleury's boekje over Wagner gericht: au romancier Barbara, den schrijver van een roman, getiteld: „L'assassinat du „Pontrouge".

(Bl. 86): „Elles ne sont donc pas perdues, „mon cher ami, zoo luidt de de aanhef van „het vlugschrift, les longues soirées qu'il y a „dix ans nous passions à étudier en com- „pagnie les œuvres d'Haydn, de Mozart et „de Beethoven".

„Zij waren opgehouden met die kwartet- „avonden uit hun jeugd, omdat zij meenden „dat deze uren aan de schrijfkunst ontnomen „ten bate der muziek, hun nadeelig zouden „zijn. „Les efforts nerveux dépensés au service „de la musique étaient autant de perdu „pour le roman".

„Men zou kunnen meenen dat de voort- „gezette omgang met Beethoven den bon- „homme Barbara het inzicht had kunnen „bijbrengen dat er belangrijker kunsttaak is „dan het beschrijven van moorden op rooie „bruggen"

Bij 't lezen van zulke zinnetjes voelt men zich eenigszins onzacht uit den hemel gevallen! Wat is dat voor geleuter over een „belangrijker kunsttaak". En dat in 1905! Schaam u een weinig, geachte Hol.

't Is waar, niet enkel de litteratuur, ook de schilderkunst zou zich mogen beklagen over de wijze waarop deze muziekman haar soms op de teenen trapt. Op bl. 122 (1e bund.) b.v. lezen wij: „Onder ons gezegd, ik stel de kunst van Böcklin niet zeer hoog".

Onder ons gezegd, mijn waarde heer, dat kan ons nu eigenlijk geen blikslager schelen. Onder ons gezegd, wij lezen maar 't liefst wat u over muziek te vertellen heeft, want dát schijnt ons zeer de moeite waard.

Tweede Bundel Liedjes, Wijzen en Prentjes, door J. H. SPEENHOFF, Dichter-Zanger-Teekenaar, met pianobegeleiding door Johan Schmier, Rotterdam, W. L. Brusse (zonder jaartal).

De populaire zanger was al niet meer in zijn eerste „fraicheur", toen hij dezen tweeden bundel bijeenbracht en deed verschijnen! Waren er bij zijn vroegere „liedjes" nog wel dingen die, uit de verte, aan een cabaret op Montmartre, aan den werkelijken modernen Bohême, herinnerden, met deze nieuwe verzameling zijn we genaderd aan lofliederen op generaal van Heutz en op de „Grenadiers en Jagers" (geschreven bij gelegenheid van het vijf-en-zeventig-jarig bestaan van dat befaamde regiment). Als dat zoo doorgaat vrees ik op den duur concurrentie voor Chrétienni en zijn „leerlinge", dichtregelen even schoon en schalksch als dat bekende: „Geliefde Koningin, die ik met eerbied min"....

Populariteit schijnt toch dikwijls snel te vergroven.

Het is jammer. Deze Speenhoff leek in 't begin wel naar iets. En teekenen doet hij ook nu nog wel aardig.

Och! hij kent zijn vereerders nu!

Sommigen brengen hun dagen door met het tokkelen op voortreflijke pianino's der wijsjes (!) — liefst uren lang 't zelfde! — van den geliefden zanger, tot groot soelaas van hun huisgenooten, en buren. J'en sais quelque chose!

Ja, populariteit schijnt dikwijls een berg, maar is vaker een afgrond.

SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID
IN DEN TUIN VAN HET PAVILJOEN

ONDERWIJZEND PERSONEEL EN DIRECTEUR VAN DE SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID TE HAARLEM.
J. P. VAN DEN BERG. L. J. VREUGDE. J. J. C. LEBEAU. J. DE MEIJER. H. M. KRABBÉ. G. J. H. KERKHOFF. W. SWART. L. OGER J. P. STRIJBOS.
F. T. GRABIJN. E. A. VON SAHER. S. JESSURUN DE MESQUITA. H. J. M. WALENKAMP

Herinneringen aan de Haarlemsche School voor Kunstnijverheid.

DOOR K. SLUYTERMAN.

SPIEGELLIJST, IN HOUT GESNEDEN VERVAARDIGD DOOR DEN LEERLING H. J. VAN BELKUM.

ALS we vacantie hadden, mochten wij bij de tantes in Haarlem komen logeeren.

Dat strekte voor een deel tot voltooiing van onze opvoeding. Van dorpsknapen moesten wij langzamerhand wat meer tot stadsmenschen gemetamorphoseerd worden en van kunst en samenleving wat meerdere notie krijgen dan het dorpsleven ons kon bieden.

'n Paar fonkelnieuwe handschoenen — als wij met de tantes uitgingen — en een schetsboek vormden de hoofdbestanddeelen van onze uitrusting.

De handschoenen werden als een noodelooze verfijning met weerzin aanvaard.

Het schetsboek werd op onze evolutiën door Haarlem, spoedig met caricaturen van de tantes volgekrabbeld.

Haarlem bood een tallooze reeks van afwisselingen; het stadhuis en de Halzen, en vooral het groote schilderij van Egenberger,

Haarlem's beleg voorstellend, boeiden ons bovenmate.

Kenau Hasselaer, hevig gepassioneerd, met potten kokende olie de Spanjaarden van hun ladders doende tuimelen, vonden wij prachtig.

Soms gingen wij naar Teyler's museum, waar vooral de kristallen en de fossielen en ook de groote Leidsche-flesch onze bewondering wekten.

Dan weer werden er wandelingen naar de duinen ondernomen, — dan gingen de handschoenen uit en trad het schetsboek in werking — of wij bezochten het orgel-concert als de tantes meenden ook aan het muzikale deel van onze ontwikkeling de hand te moeten leggen.

De scheepjes in de Groote Kerk, het gesneden koorhek, de beschilderingen der kolommen of van de zoldering — toen nog half voltooid — en de gekleurde glazen, boezemden ons véél meer belangstelling in, en plachten toen méér op onze fantasie te werken, dan de wondere tonen van het machtige orgel.

SCHOTEL MET HET WAPEN VAN HAARLEM, IN KOPER GEDREVEN DOOR DEN LEERLING WIENER.

Zoo waren die dagen te Haarlem doorgebracht vol indrukken en lang nadat de Damiaatjes voor ons het klokje van gehoorzaamheid hadden geluid en de torenwachter reeds eenige malen van den hoogen trans van den Sint Bavo naar de vier windstreken zijn horen had doen schallen, vielen wij in slaap en droomden verwarde tafereelen van Spanjolen en kruisvaarders, die elkaar, met Leidscheflesschen vol kokende olie, van de wallen van Damiate wierpen.

Om der moderne kunst de eere te bewijzen die haar toekwam hadden de tantes, met fijnen takt, een bezoek aan het Paviljoen, dat toen ter tijde de schilderijen van Apol, van Kruseman en Pieneman huisvestte, voor een van de laatste dagen van de vacantie bewaard.

In stomme bewondering zaten wij dan uren lang voor den „Slag van Waterloo", werkelijk aangedaan door de vochtige blikken van Pieneman's figuren, die elk „een naar zijn omstandigheden geëvenredigden hartstocht uitdrukten", zooals wij in den catalogus lazen.

De Prins van Oranje, gewond, op den voorgrond, Wellington zelf, in avondkleedij, op een prachtigen voshengst gezeten; de fransche generaal Cambronne gevangen, snikkend van verbeten spijt, — Cambronne, van wien wij jongens dekselsch goed wisten dat hij eens, in een ernstige aangelegenheid, een heel onfatsoenlijk woord gebruikt had — wij vonden dit alles aangrijpend mooi, en konden ons maar niet voorstellen, hoe al dit gedoe tegelijkertijd, en binnen een betrekkelijk zoo beperkt bestek kon plaatsvinden.

„En juist op dit tijdstip brak de zon door" zoo vermeldde onze catalogus, „hetgeen den schilder de gelegenheid had geboden het dichterlijke met het geschiedkundige te vereenigen, daar de verbonden legers zich als het ware door de zon der overwinning zien beschijnen, terwijl er nog donkere wolken boven de hoofden der Franschen samen pakken!"

„Heeft de jongeheer Napoleon opgemerkt?" hoorden wij een stem aan ons oor, en een vriendelijke suppoost bood ons een groengelakten blikken koker, welke eerst goed de wonderen der perspectief voor onze gretige blikken tot hun recht deed komen.

En wij zagen heusch, heel bovenaan op de schilderij, Napoleon in galop over het slagveld rennen, „in persoon eenige batterijen

kommandeerend, welke hij op het centrum der geallieerden deed werken."

Napoleon!

Welk een groote figuur sloot daarmede onze historische cyclus van de laatste dagen.

Wat was dat toch, dat ons knapen de Histoire-bataille het meeste trof? Was het dat wij op onze scholen — de H. B. S. nog wel — bij de geschiedenislessen niet anders dan van vechten hadden gehoord? en op ons duimpje wisten welke veldslagen er waren geleverd en welke plaatsen belegerd sinds eeuwen her?

Want dat er ook wel eens vrede was geweest, dat Kunst en Wetenschap zich in vredestijd hadden ontwikkeld en dat een volk door zijn Kunsthandwerk had gebloeid, dáár hadden wij nooit iets van vernomen!

Vrede vonden wij dus ook maar iets tams, iets waar men zich niet mede ophield in de geschiedenis van een volk.

Ik herinner mij ook nog levendig hoe boos wij ons zelfs maakten op dat groote schilderij van Van Bree, waarop een héél andere, veel te pacifieke Napoleon voorkwam, de sleutels van de stad Amsterdam aanvaardend, met een gelaat zóó bloemzoet, en een gebaar zoo geaffecteerd, als werden hem ulevellen of chocolade-babbelaars — ons toen nog wel bekend — aangeboden.

De Amsterdamsche vroedschap, met hun ronde buikjes in de gespannen witte broekjes, den heerscher met poezele glimlachjes tegemoet tredend, vonden wij griezelig, nadat we voor de fiere XVIIde eeuwers van Frans Hals en van der Helst zoo'n sympathie gekregen hadden *).

Den goedhartigen suppoost was blijkbaar onze belangstelling voor Napoleon en zijn tijd niet ontgaan.

Om ons genoegen te doen ontsloot hij een zijvertrek en als door een tooverslag zagen wij opeens een serie kamers vóór ons, welke ons in onze verbeelding geheel in den franschen tijd verplaatsten.

De strenge betimmeringen, de geschilderde paneelen, de marmeren schoorsteenmantels met hun fijne candelabres, de geheele inrichting in zuiveren Lodewijk XVI-stijl, zoo ernstig en zoo gedistingeerd, maakten op ons een diepen indruk.

PANEEL MET PLATAANBLADEREN, GEBOETSEERD EN IN HOUT GESNEDEN.

---

*) Ik vond later eens in de voorhal van het Antwerpsch Kunst-Museum het volgend rijmpje door een spotvogel onder Van Bree's standbeeld geschreven:

La gloire ici-bas, certainement est fruste,
Van Bree a une statue et Rubens n'a qu'une buste!

Die leelijkheid, die ons als jongens zoo'n deceptie had bezorgd met zijn suikeren Napoleon. —

DE GROOTE ZAAL IN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID.

De warm paarsche toon van de interieurs, ten gevolge van het door de oude ruiten invallend licht, was voor ons van een magische bekoring.

De tapijten waren wel wat gesleten en de gordijnen ietwat gefaneerd, maar in onze gedachten bevolkten wij die zaaltjes met de rijk gekleede hovelingen, van welker kostuums wij, uit de platen in mijn vaders boekenkast, eenige vage voorstelling hadden.

En toen de bewaker ons een omstandig verhaal deed hoe het Paviljoen, oorspronkelijk als lustverblijf voor den Amsterdamschen bankier Hope, omstreeks het laatst van de XVIII[de] eeuw gebouwd, later door koning Lodewijk Napoleon werd betrokken, was de illusie van die smaakvolle vertrekken voor ons eerst recht volkomen.

Wij ontwaarden nù eigenlijk pas dat naast de kunst die zich openbaart in schilderijen of afbeeldingen van gevechten er nog een andere kunstuiting bestond, een uiting waaraan wij als jonge knapen nog wel niet den naam van decoratieve kunst wisten te geven, maar van welker krachtige expressie wij toch ten volle doordrongen werden.

Wat 'n onbenullig onderwijs hadden wij dan wel gekregen op onze scholen, dat wij nù eerst in een museum moesten ontdekken dat er ook een VERSIERINGSKUNST bestond!

En een kunst die op hoogen trap stond in tijden waarvan ons geschiedenisboek geringschattend sprak als van heidenschen voortijd.... of van duistere, onbeschaafde middeneeuwen, waarin alleen ruw geweld en botte barbaarschheid zouden geheerscht hebben!

Waarom niet eerder eens dáárvoor onze belangstelling gewekt in plaats van ons die jaartallen in te pompen van oorlogen of „binnenlandsche twisten"? — jaartallen die wij op onze manchetten moesten schrijven om ze te kunnen onthouden, zoo weinig samenhang hadden zij — terwijl men onze belang-

RAADZAAL IN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID.

stelling had kunnen ontwikkelen voor nijverheid en kunst en het mooie van vroegere eeuwen, en een weinig kunstgeschiedenis den eerbied voor onze voorouders had kunnen aankweeken en onzen smaak bovendien.

En toen wij dan ook op onze verdere dooltochten om het Paviljoen eenmaal voor den ingang terecht kwamen, waarboven Museum van Kunstnijverheid te lezen stond, was het alsof er zich een nieuwe wereld voor ons opende, waarvan men ons altijd onkundig had gelaten, en waarvan wij slechts onbestemd het bestaan hadden vermoed. De tantes hadden goed gezien deze verrassing voor het laatst te bewaren. Met de snelheid waarmede kinderen soms een situatie overzien en daar plotseling een juiste conclusie uit trekken, hadden wij begrepen dat onze onverwacht gewekte belangstelling voor de kunstnijverheid een ernstig keerpunt voor ons was.

Achter ons: de kruistochten, Kenau, Napoleon, de historie-schildering, onze geschiedenisboeken met hun verheerlijking van de krijgslist en den bloeddorst......

....Vóór ons: al het mooie, het knappe, den smaak van vroegere eeuwen, uitingen van welvaart en artistiek gemoedsleven!

* * *

Een jonge man, vol enthousiasme, met levendigen blik en gebaar, een tintje vreemd accent dat een langdurig verblijf buitenslands verraadde, leidde ons met groote voorkomendheid rond en vertelde met een aantrekkelijke opgewektheid veel, héél veel interessants van de kunstnijverheid, van dit

jonge museum, van een pas opgerichte school. . . . . .

Die school viert dit jaar haar 25-jarig bestaan en den geestdriftvollen jongen man van toen, Von Saher, valt het voorrecht te beurt met groote voldoening op den groei van museum, en school — voor het grootste deel z ij n arbeid — te kunnen terugzien.

De school heeft zich in die jaren tot een belangrijke instelling ontwikkeld en het museum dat aanvankelijk slechts een paar vertrekken in het Paviljoen omvatte is aangegroeid tot een verzameling, die eerst de Louis XVI-kamers vulde, toen gaandeweg de schilderijen verving — welke uit de groote zalen naar het Rijksmuseumm te Amsterdam verhuisden — en nu zelfs de gangen en de bovenverdiepingen van het Paviljoen heeft in beslag genomen.

Von Saher's geestdrift, waardoor beide stichtingen zoo'n vlucht namen, is nog onverzwakt, en met evenveel opgewektheid als voor 25 jaren toont hij u ook nu weer zijn laatste emplettes: een Balineesch Ikat-weefsel bijvoorbeeld, of een, op Nieuw-Guinea, uit boomschors vervaardigd kinderkleedje, en voert hij u rond door de schoollokalen, u dan hier, dan daar, op een welgeslaagd werkstuk van een zijner leerlingen attent makend.

* * *

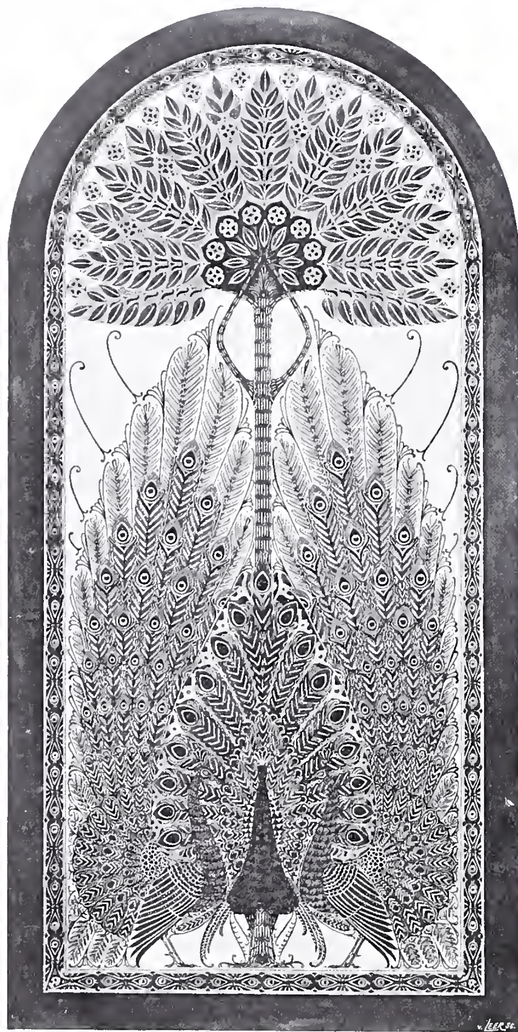
Het mag hier nog wel eens weer in herinnering worden gebracht, dat de k u n s t n ij v e r h e i d, die zich thans, alsof 't zoo van zelf spreekt, weer vrij aardig in de algemeene populariteit begint te verheugen, een dertig, veertig jaar geleden zich nog in een geheel andere faze bevond.

Wèl begon men, voornamelijk na de groote wereldtentoonstelling, die omstreeks 1850 te Londen gehouden was, hier en daar tot het inzicht te komen, dat de gebruikskunst van toen de vergelijking met die kunst van vroegere eeuwen niet doorstaan kon; en van dat tijdstip dagteekent ook werkelijk een opbloei, waartoe voornamelijk in Engeland en in Oostenrijk de eerste stooten gegeven waren.

M a a r d e z i n v o o r h e t s c h o o n e i n d e v o o r w e r p e n v o o r d a g e l ij k s c h g e b r u i k w a s n a g e n o e g a f g e s t o m p t.

De toegepaste kunst was gedaald tot een zinledige versiering; toegepast, zeker! maar zonder zin, zonder liefde, zonder eenig aesthetisch begrip, op voorwerpen van elken aard, en waarbij het ornament zelden eenig verband hield met het karakter van de vormen, noch met hun bestemming of hun materiaal, terwijl er allerminst een logische gedachte bij de vervaardiging in het oog gehouden was.

De sobere, natuurlijke, maar schoone vormen van voorheen hadden plaats gemaakt

ONTWERP VAN EEN PANEEL DOOR DEN LEERLING C. BOTKE.

voor wanstaltige producten, waarbij voor de overladen versieringen kwistig gebruik was gemaakt van allerlei gegevens en motieven uit vroegere stijlperioden, maar zonder dat met grootte en schaal of verhouding eenige rekening was gehouden.

Mode-dingen, speelsch-vernuftig van vorm misschien, vulden de markt en wat heette van „goeden smaak" te zijn was, zoo meende men, alléén te Parijs te vinden.

Parijs had het monopolie van wat „elegant" was, maar van een bedenkelijk schoon.

En terwijl men de copieën van wat de Fransche stijlen hadden nagelaten voor alleen zaligmakend hield en slechts voor min of meer goede nabootsingen van de Lodewijken of het Empire misschien eenig oog had, bleef men hier te lande volkomen blind voor het feit, dat vreemdelingen, sneller van blik dan wij, onze beste dingen uit de XVI[e] en XVII[e] eeuw, prachtige meubels, aardewerk, koper of tapijten, voor „antiek" opkochten en zoo langzamerhand — of liever gezegd vrij snel — al deze kostbare kunstschatten naar Engeland en Amerika deden verdwijnen.

WIJLEN A. C. KRUSEMAN, OUD-VOORZITTER DER COMMISSIE VAN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID.

Ja, men had zelfs de ergerlijke zorgeloosheid een prachtig marmeren oksaal, heerlijk brok XVII[de] eeuwsche renaissance, een sieraad van den Sint-Jan te 's-Hertogenbosch, voor een luttel bedrag te verkoopen om het weder te zien opstellen ... in het South Kensington Museum te Londen. *)

Doch eenmaal zou aan die schennis een einde komen.

Bekende schilders van die dagen, andere mannen van invloed en smaak, zij sloegen de handen ineen en verbonden zich tot een krachtig protest.

Onze nationale schatten moesten voor ons eigen land, voor eigen leering behouden blijven; schatten, die wèl de belangstelling van anderen, van vreemdelingen, vermochten te wekken, konden, mochten niet langer door ons zelf, met onverschilligheid worden aangezien.

Zij moesten en konden den kern vormen voor een eigen verzameling, een eigen nationaal museum.

Onze eigen nationale kunstwerken van vroegere eeuwen moesten de bronnen zijn en blijven, voor e i g e n s t u d i e, voor e i g e n i n i t i a t i e f, het eenige waardoor onze kwijnende versieringskunst weêr uit haar slaap gewekt kon worden.

„Kunst was geen regeeringszaak" luidde eens Thorbecke's uitspraak, en met dit dorre woord tot leuze had 's Lands regeering gedurende geruimen tijd zich aan een ernstige bemoeiing tot verbetering van dit volksbelang, weinig laten gelegen liggen.

Des te meer valt het daarom te prijzen dat de Regeering later een afzonderlijke afdeeling voor kunsten en wetenschappen in het leven riep, aan welker hoofd de wakkere Victor de Stuers kwam te staan.

Maar nagenoeg gelijktijdig staken ook andere vereenigingen de handen uit de mouwen.

Nadat vroeger, in 1861, de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid er een groot gedeelte van haar fondsen voor over had gehad om een nationale tentoonstelling te houden in de daartoe geheel en al verbouwde lokalen van het stadhuis te Haarlem, was het eindelijk in 1877, — zestien jaren later dus eerst — dat deze poging op grooter schaal werd herhaald.

*) In 1866 werd dit stuk (uit omstreeks 1610), het werk van Coenraad van Norenborgh te Namen, verkocht voor £ 900 welke som: „b y p u b l i c s u b s c r i p t i o n" was bijeengebracht.

Een scherp verwijt aan onze eigen kortzichtigheid, voorwaar.

WIJLEN PROF. ALLARD PIERSON, OUD-VOORZITTER VAN DEN RAAD VAN BESTUUR VAN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID.

De Vereeniging van Fabrieks- en Handwerksnijverheid toch organiseerde in dat jaar in het Paleis voor Volksvlijt een tentoonstelling van voorwerpen uit vroegere eeuwen en van later, uit ons land, en schreef daarbij een wedstrijd uit waaraan ook andere natiën konden deelnemen.

De Regeering droeg daarbij aan een commissie de taak op: „een onderzoek in te stellen aangaande den toestand der Nederlandsche nijverheid uit het oogpunt van kunst en smaak beoordeeld; alsmede omtrent de middelen welke tot verbetering en ontwikkeling van die kunstindustrie zouden zijn aan te wenden."

En het resultaat van dit onderzoek, grondig geleid, was een rapport, snijdend en scherp waarvan de conclusie luidde: *dat de toestand der Nederlandsche kunstnijverheid* BEDROEVEND *was!*

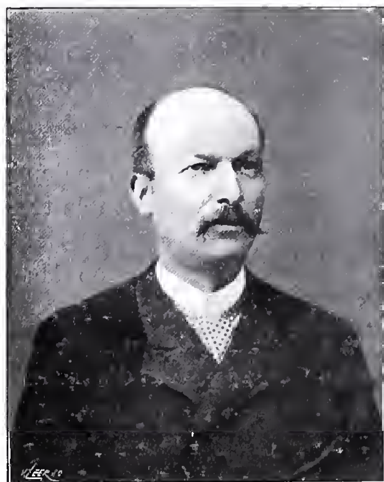
Toen kwam er ook van andere zijde beweging en het was wederom de Maatschappij van Nijverheid, die ter gelegenheid van haar 100-jarig bestaan, in 1877, den grond legde voor een museum van nijverheid en naast het reeds bestaand koloniaal museum, te Haarlem een bescheiden collectie van kunstnijverheid opende.

De maatschappij zonderde hiervoor iets van haar fondsen af, de departementen gaven iets, de Staat, de Provincie, de Gemeente, elk wat, de leden van het Vorstelijk huis, enkele particulieren brachten iets bij, en het museum begon op bescheiden voet: „op hoop van zegen".

En die zegen bleef niet uit: het museum groeide gestadig en won gaandeweg in belangrijkheid en reeds 9 jaren na de oprichting, in 1886, werd het museum heropend in de groote zalen van het Paviljoen, dat daartoe door de Regeering goedgunstig ten gebruike was afgestaan.

Maar toen eenmaal het museum was gesticht en met de verzameling een begin was gemaakt, zag men alras in, dat zulk een collectie dàn eerst recht nut kon afwerpen wanneer er ruim gebruik van werd gemaakt voor studie. Waartoe toch baatten de fraaiste afgietsels, of de schoonste voorwerpen wanneer niet door teekenen of opmeten, hier direct nut van werd getrokken?

En wat vermochten eenige boekwerken of platen, wanneer deze niet meer systematisch tot een bibliotheek werden vereenigd, maar een bibliotheek welke haar werken uitzond, leende over het geheele land, en waarbij die werken zelfs verbruikt, versleten

WIJLEN S. J. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM, OUD-VOORZITTER VAN DE COMMISSIE VAN HET MUSEUM EN DE SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID.

zouden mogen worden, zooals de leus van de oprichters luidde.

Teekenen, zien, studeeren, werken, dàt waren de middelen om onze kunstnijverheid van weleer te verheffen; op die wijze kon een bijna afgestorven tak van ons volksbestaan weêr nieuwe sappen krijgen!

Bestuurderen der Maatschappij van Nijverheid zagen dit maar al te wel in, en de oprichting van een school, — een teekenschool aanvankelijk — die naast het museum gelegenheid zou bieden tot de studie der decoratieve kunst, werd toen een gebiedende eisch.

Een goede, eenvoudige teekenschool moest er komen waar praktisch en verstandig gewerkt kon worden, vlak naast het museum waar in elk vak de toepassing, van haar eenvoudigsten tot haar hoogsten trap, in honderden voorbeelden te aanschouwen viel, en waardoor de zucht tot eigen bekwaming het beste geprikkeld werd.

En ook dit denkbeeld zagen de voortvarende bestuurderen verwezenlijkt.

Gestuwd door de krachtige hulp van A. C. Kruseman, den welbekenden uitgever, en F. W. Van Eeden, toen algemeen secretaris der Maatschappij, kwam in 1880 die Teekenschool tot stand, of — liever gezegd — werd een reeds op kleine schaal te Haarlem gevestigde inrichting van dien aard, die door de leeraren

WIJLEN F. W. VAN EEDEN, OUD-SECRETARIS DER MAATSCHAPPIJ VAN NIJVERHEID.

H. J. SCHOLTEN, CONSERVATOR VAN TEYLER-STICHTING, PENNINGMEESTER DER COMMISSIE VAN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID.

Bouwmeester en Van Looy gedreven werd, op meer stelselmatigen voet hervormd, waarbij er in de eerste plaats rekening mede werd gehouden, dat het teekenonderwijs zich voortaan voornamelijk op het gebied der decoratieve kunst zou bewegen, en zich, op passende wijze, bij de studiën in het — te voren opgericht museum — zou aansluiten.

En toen met de oprichting van die school, de taak van Directeur van het museum voor Van Eeden te veel omvattend werd, moest gezocht naar de hulp van een man die én als conservator van het museum, én tegelijk als leider van de jonge school kon optreden.

Iemand die de leiding van kunst-nijverheidsonderwijs op zich kon nemen? die genoeg studie achter den rug had van decoratieve kunst?

Zoo iemand was in die dagen met een lantaarntje te zoeken.

Ge zult het niet gelooven, lezer, dat waar wij nú de beoefenaren van de versieringskunst op velerlei gebied, bij de vleet kunnen aanwijzen, er toen ter tijde, en dit is toch nog slechts 25 jaar geleden, hier te lande eenvoudig geen krachten te vinden waren, zelfstandig genoeg en voldoende aesthetisch ontwikkeld om als „leaders" op te treden.

Onder de architecten waren er ook toen hier wel mannen van naam aan te wijzen, maar zij, die de decoratieve kunst om haar zelfs

DAMESKLASSE VOOR HET PLEISTERTEEKENEN ONDER LEIDING VAN DEN HEER F. T. GRABIJN.

wille beoefenden, waren buitengewoon schaars.

De eenige docent, onder wiens leiding dat vak in dien tijd bestudeerd kon worden, was eigenlijk Le Comte, sinds kort aan de Polytechnische School werkzaam, waar met zijn komst een afdeeling voor decoratieve kunst gecreëerd was.

Maar bij gebrek aan voldoend decoratief werk hier in Holland, moesten zijn leerlingen hun verdere *praktische* ontwikkeling buitenslands zoeken en werden deze meestal naar Parijs gezonden om daar de praktijk van het „*vak*" meester te worden, terwijl het ontbrekende: figuurstudie en anatomie, later aan de Antwerpsche of Brusselsche akademie moest aangevuld worden.

De commissie voor de Haarlemsche teekenschool had dus evenzeer, bij gebrek aan beschikbare onderwijskrachten in ons land zelf, daarvoor naar het buitenland het oog te richten.

Zij slaagde er in, door bemiddeling van een harer leden, graaf van Limburg Stirum, te Brussel een jongen beeldhouwer te vinden, die na geruimen tijd in Belgie en Frankrijk getoefd te hebben en daar op verschillende der voornaamste ateliers te hebben gewerkt, genoegzaam waarborgen bood dat hij zich een voldoend juist begrip van versieringskunst had eigen gemaakt, om zelfstandig als leider van museum en school te kunnen optreden.

Eduard von Saher, die op 15-jarigen leeftijd voor de Militaire akademie te Breda, zijn geboorteplaats, voor zijn oogen moest afgekeurd worden, werd daarop naar Brussel gezonden en op het atelier van Sala geplaatst, om kort daarop naar het atelier van George Houtstont over te gaan, terwijl hij zijn opleiding met lessen op de Brusselsche akademie aanvulde, deze later op dè polytechnische school te Zürich verder voltooiend.

In '68 toog von Saher naar Parijs, maar ging in '70 — vóór het beleg — opnieuw naar Brussel terug, waar hij toen voor Carrier Belleuse en Torret de sculpturale versieringen van de Nieuwe Beurs hielp uitvoeren.

Onze jonge beeldhouwer, rusteloos van aard, trok er echter nogmaals op uit, om na reizen door Oostenrijk en een kort verblijf in Engeland eindelijk in de Rijnprovincie te belanden, waar toen druk gebouwd werd en hij zoodoende een werkkring vond bij den bouw van het Stände-Haus te Dusseldorf.

Hier begon von Saher zelf voor eigen

DRIJF- EN CISELEERKLASSE ONDER LEIDING VAN DEN HEER F. ZWOLLO.

rekening te werken en in zijn atelier kwamen de modellen van prof. Moor en prof. Albermann tot uitvoering.

Juist had hij den zetel van zijn werkzaamheid weer voor de derde maal naar Brussel overgebracht, toen hem het aanzoek bereikte uit Haarlem.

De eischen, welke de commissie aan haren nieuwen directeur stelde, waren, — voor dien tijd tenminste — niet zoo heel gering; en het mag geen wonder heeten, dat von Saher eerst na zekere aarzeling de propositie aanvaardde.

„Een wetenschappelijk gevormd man, die zijn taak liefheeft en er met alle toewijding voor arbeiden wil" — zoo luidde het werkprogram. — „een conservator van het museum die niet een oppervlakkige gids is, die den bezoeker van het eene voorwerp naar het andere l o k t," maar, „een bevoegd en bekwaam ambtenaar, die den bezoeker in diens eigen kring thuis brengt en voorthelpt in het geen hij zoekt", . . . „iemand die zich geheel op de hoogte houdt van hetgeen er op kunst-industrieel gebied ook in het buitenland voorvalt" . . .

Dit zijn slechts énkele grepen uit de wèl véél eischende instructie.

Bravo, Von Saher, dat ge zooveel liefde voor uw vak toondet, en zooveel enthousiasme voor de herleving van onze vaderlandsche kunstnijverheid om die betrekking aan te durven niet alleen, maar er uw praktischen, en zeker meer lucratieven werkkring buitenslands voor te laten varen.

Want lucratief moet de betrekking in Haarlem, in den aanvang zeker niet geweest zijn.

Met veel moeite had de commissie hare gelden in den vorm van verschillende subsidies bijeen gekregen om de oprichting van de teekenschool mogelijk te maken, maar dat dit op zeer bescheiden schaal geschiedde, behoeft geen betoog.

De Provinciale Staten van Noord-Holland gaven *f* 1000 voor 3 jaar, het Gemeentebestuur van Haarlem *f* 500 — en een geschikt lokaal,

— de minister van Binnenlandsche Zaken *f* 1500; ziet dat waren geen cijfers die een weelderigen opzet deden verwachten.

Na een jaar bestaan sloot de rekening der jonge school dan ook met een nadeelig saldo van . . . zeven-honderd-twintig gulden, vier en veertig en een halven cent. Maar mannen als Kruseman, Van Eeden, Van Limburg Stirum of Scholten lieten zich niet zoo gauw uit het veld slaan door wat geldelijk tekort; daarvoor hadden zij te vast het doel voor oogen, dat zij wenschten te bereiken en dat ze ook wisten — zij het na veel moeite — te zullen bereiken.

Er werd een leening gesloten van *f* 4000, om het nadeelig saldo, dat in de vorige jaren tot bijna dat bedrag gestegen was, te dekken.

De schoolgelden waren reeds aanmerkelijk toegenomen, en met de bijdragen, die eenigen vasten vorm hadden gekregen, was nu — alhoewel een royaal bestaan voorloopig nog tot de vrome wenschen bleef behooren — het voortbestaan der School voor Kunstnijverheid toch verzekerd.

KLASSE VOOR HET TEEKENEN NAAR DE NATUUR ONDER LEIDING VAN DEN HEER R. STROTH.

Waren de geldmiddelen bescheiden, de lokaliteiten, waarin de eerste lessen gegeven zijn, deden daarvoor niet onder. . . .

Immers het waren de vroegere stalgebouwen van het Paviljoen, die — zoo doelmatig als dit mogelijk was — tot werklokalen ingericht werden.

Het spreekt echter van zelf, dat een zoo volijverige commissie op middelen zon om in dezen toestand verbetering te brengen, en zij slaagde er in reeds betrekkelijk spoedig de fondsen bijeen te krijgen, benoodigd voor de verbouwing dezer stallen, eventueel voor den bouw van een geheel nieuwe teekenschool.

Niet lang behoefde men te wachten. Den 19en September 1883, nauwelijks 3 jaren na de stichting der school werd het nieuwe gebouw ingewijd.

En met 178 leerlingen zette de nu goed behuisde inrichting haar nieuwen cursus in.

Van dat tijdstip af kon er ook aan gedacht worden, meerdere uitbreiding te geven aan het leerprogramma.

De oprichters der school hadden altijd vooropgesteld dat het onderwijs in hoofdzaak moest dienen om jongelui te vormen, zoodanig praktisch onderlegd, dat het door hen gekozen vak hun later ook, voor zoover mogelijk, een broodwinning zou verzekeren.

Nevens het teekenen en boetseeren als de grondslag van een meer algemeen-artistieke ontwikkeling dienden ook speciale vakken: graveeren, lithographeeren, houtsnijden, kunstnaaldwerk, decoratiefschilderen, metaalbewerking, beoefend te worden, terwijl er gelegenheid moest zijn ook het bouwkundig teekenen en de projectieleer te bestudeeren; en er bovendien voor de meeste leerlingen die enkel de lagere school hadden doorloopen ook een cursus van herhalingsonderwijs: rekenen, schrijven, lezen moest gegeven worden; voor de toekomstige practici met oefeningen in het opstellen van brieven en rekeningen aangevuld.

Stijl- en ornamentleer, kunstgeschiedenis stonden al van het begin af op het werkplan.

Een zoodanige leergang eischte vanzelf de hulp van meerdere leerkrachten en zoodoende moest er uitgezien worden om een uitgebreider staf van leeraren aan de instelling te verbinden.

Ik wil den lezer hier niet vermoeien met

de opsomming van alles wat op het programma der teekenschool voorkwam:

. . . .„in de eerste klasse begint elke leerling „met het teekenen op een zwart bord met „krijt van loodlijnen, waterpaslijnen, en schuine „lijnen. Vervolgens moet hij deze verschillende „lijnen samenstellen tot kwadraat, rechthoek, „gelijkzijdigen driehoek, ruit, trapezium, regel-„matigen achthoek, vijfhoek, zeshoek; daarna „volgt het teekenen van den cirkel of ovaal. . ."

Zoo luidde in '81 de aanhef van het leerplan; of iets verder: „de theoretische „lessen dezer klassen bepalen zich tot de „aanschouwelijke perspectief, waartoe draad-„figuren gebruikt worden, en wel de volgende: „kubus, regelmatige driezijdige „pyramide, regelm. achtvlak, „driezijdig prisma, afgeknotte, „driez. pyramide, afgeknotte „vierz. pyramide" — waarom juist deze twee afgeknot zou men vragen — „kegel, cylinder en bol".

Sakkerloot, een taai begin nietwaar, en om de jongens voorgoed den schrik van teeken-onderwijs te laten krijgen.

Laat ik mij haasten er bij te voegen dat de uitvoering heel wat prettiger, op heel wat minder droge wijze geschiedde dan men dit uit dien grijnzenden aanhef van het programma zou opmaken.

Behalve die voorbereidende theorie die nu eenmaal in een leerplan moeielijk wat vriendelijker te omschrijven bleek te zijn, werd er ruim gelegenheid gegeven voor de studie der natuur: bloemen, planten, dieren, en, waar deze tot ornament, werden gestyleerd, is het altijd een zeer bepaalde eigenschap geweest van de Haarlemsche school zich hierbij op de natuur en nog eens op de natuur te blijven inspireeren, waardoor de versieringen dat frissche, dat telkens afwisselende hebben gehouden, wat er een blijvend modern karakter aan geeft.

Nevens die natuurstudie en hare toepassing vormde het teekenen naar pleister, ornament of figuur, en het opmeten en teekenen van de mooie specimen uit het museum den hoofdfactor van het voorbereidend onderwijs.

En in de hoogere klasse, werden al naar gelang van de verschillende hoofdvakken die studies voortgezet, waarbij in de allereerste plaats met de eigenaardigheden der technieken en de praktische toepassingen werd rekening gehouden.

Het sprak dus als het ware vanzelf dat die hoogere klassen meer op werkplaatsen geleken dan op leerlokalen, hetgeen den overgang tot de praktijk en tot het praktische leven geleidelijker deed zijn.

En daarbij, om recht begrip van de natuurkennis te geven, behoorde het leiden van schetswandelingen tot de taak der leeraren.

IN KOPER GEDREVEN VAAS DOOR DEN LEERLING TH. GILIAN.

Die zoogenaamde „schetswandelingen" in de schoone omstreken van Haarlem waren niet alleen zoo leerzaam omdat de flora van Kennemerland zoo'n ruim en opwekkend veld voor plant- en bloemstudies bood, maar hadden, behalve dit, het nut dat buiten, in de natuur zelve de opmerkingsgave der leerlingen zoo veel meer werd ontwikkeld.

En ook juist die gemeenschappelijke tochten droegen bij tot vertrouwelijker omgang tusschen scholieren en leeraren.

Wij *) gingen dan ook wel eens uit om te schetsen en kwamen... zonder schetsen thuis, als er veel was dat onderweg ons had geboeid: een monument, een ruïne, een bizonder voorval.

Altijd de jongens te beletten eens tegen een duin op te vliegen of een sloot over ging ons niet best af... wij waren in dat opzicht al heel slechte leiders!

Zulke voorvallen die ons van het werk hielden waren niet altijd te voorkomen — er is buiten zoo ontzaggelijk veel meer aflei-

*) Zie de noot op bl. 89.

ding dan binnen de vier muren van een schoollokaal.

Zoo waren wij eens ijverig aan het schetsen tusschen Haarlem en Zandvoort, aan den duinzoom. Wij, leeraren, liepen rond, onze correcties gevend; en alles ging zoo geregeld als in de klasse zelf.

„Een luchtballon! Dáár!"

„Hij daalt!"

. . . En weg waren de jongens, over heggen slooten; in een oogenblik verdwenen. . . .

Hier baatte het weinig of wij als echte schoolmeesters: „op de plaatsen blijven," kommandeerden; weg waren de knapen, een héél eind weg al, . . . vlak bij den steeds sneller dalenden ballon.

En wij achter hen aan; juist bijtijds om kapitein X — den naam van den beroemden aëronaut is mij waarlijk ontschoten — met zijn bekoorlijke gezellin te recht te zien komen in een appelboomgaard.

Hen daaruit te verlossen was voor de jongens het werk van een oogenblik... „merci messieurs, merci," en de coquette française schudde uit dankbaarheid haar redders de hand.

Onze jongens kleurden, vuurrood:

„M e s s i e u r s" had ze gezegd! En wat 'n snoeperige handjes had ze!

En alsof dàt hun dagelijksch werk was, hielpen zij ijverig den ballon leegdrukken, die veel geleek op een griezelig groot dood beest en het heele tuintje vulde met een afgrijselijken gas-stank.

Den ballon ingepakt op een wagen, den luchtschipper en zijn lieve gade vaarwel gezegd, nogmaals een kushand: „adieu messieurs, au revoir!", en het incident was hiermede afgeloopen.

Ons gezag kwam, toen de omstandigheden weer normaal werden, terug: „Vooruit jongens, op weg!"

„Allemaal present?"

„Bakker!"

„Waar is Bakker?"

„Die zal vastzitten in het duin, meneer," riep er een.

Bakker was een van de vele Haarlemmers wien, door een toen ter tijde bekend chirurg een been was geamputeerd.

De veronderstelling, dat de arme jongen met zijn kunstbeen, — zijn „poot" zooals zijn vrienden dat noemden, — in het mulle zand was blijven steken, bleek juist.

En nadat met vereenigde krachten het vastgezogen been weer was losgewerkt trok ons troepje lustig naar Haarlem terug.

KLASSE VOOR HET TEEKENEN NAAR DE NATUUR, ONDER LEIDING VAN DEN HEER F. T. GRABIJN.

En of deze excursie nu uit een p a e d a g o g i s c h standpunt w e l n u t t i g w a s g e w e e s t?

Zeker. De prettige band tusschen leerlingen en meesters was er weer meer door versterkt en een volgende maal werd er weer harder gewerkt om de schade in te halen.

Trouwens, die wandelingen — waarbij ook wel eens geen avonturen voorvielen — pasten geheel in de opvatting van het onderwijs: meerdere liefde voor de natuur, meerdere vertrouwdheid met bloemen, planten en beesten, werd juist bij de jonge decorateurs zooveel mogelijk aangekweekt.

De firma's Groenewegen en Krelage hadden

daarom ook hare tuinen voor ons opengesteld en tot de prettigste dingen hoorde het „halen van blommen;" als wij tot de ellebogen midden tusschen hooge bloeiende pioenstruiken, of irissen of papavers mochten loopen, en naar hartelust plukken.

En het kwam menigmaal voor, dat een bezoeker aan de school een geheele klasse met planken en teekengerei onder de boomen van den Paviljoenstuin vond zitten, teekenende naar het levend model: . . . een geit of wat kippen.

Op die wijze wordt de inspiratie frisch gehouden en ik acht het een van de grootste verdiensten van de Haarlemsche school een deel van het onderwijs op deze wijze te hebben opgevat.

Niet duf, niet afgezaagd, niet conventioneel, maar natuurlijk, vrij en gezond en daarmede... geheel modern.

Ja, men is zelfs nog wel eens verder gegaan: men heeft eens enkele van de verdienstelijkste leerlingen in de gelegenheid gesteld een buitenlandsch reisje te maken en wel naar Parijs, ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in '89.

Zelf in dien tijd daar woonachtig had ik het genoegen op een mooien Zondag de jongens uit Haarlem tot gids te mogen zijn naar Versailles; een ware recreatie voor die arme kerels, die een week lang al de vermoeienissen van de groote tentoonstelling getrotseerd hadden en bek-af waren *).

Dankbaarder gezelschap heb ik zelden gehad. Het verrukkelijke park, met zijn klaterende fonteinen en uitgestrekte gazons trof hen meer dan al de herrie van de groote stad.

En als men hier wederom het *leerzame* van zoo'n dag buiten, in een park doorgebracht, in twijfel mocht trekken, dan antwoord ik met het argument dat de herinnering dááraan veel vaster, veel blijvender en voor de ontwikkeling van den smaak van veel grooter waarde was dan het pedante, over-vermoeiend afrennen van musea en „bezienswaardigheden".

BOETSEERKLASSE ONDER LEIDING VAN DEN HEER L. OGER.

Haalde ik zooeven een citaat aan uit de programma's van de eerste jaren van het bestaan der school, dan eischt de billijkheid, dat ik u ook inzage geef van het programma van later.

Twintig jaren later, in 1900, lezen wij, in plaats van deze regelmatige vijf- en zes- en achthoeken en hun afgeknotte confrères de pyramides, héél andere dingen:

Het leeren behandelen van teekengereedschap.

Het opwerken der teekeningen met kleuren.

Oefeningen uit de vrije hand, op het oog, zonder eenig meetwerktuig, op flinke schaal uitgevoerd.

De beginselen der kleurenleer.

Het teekenen naar voorwerpen uit het dagelijksch leven: planten, bladeren, bloemen en het styleeren daarvan.

En dan: boetseeren, praktische oefeningen

*) De heer Sluyterman was vóór '88 een paar jaren aan de School voor Kunstnijverheid werkzaam was als leider van de decoratief-schilderklasse; in '88 nam hij een betrekking aan te Parijs, (waar hij ook vroeger geruimen tijd was werkzaam geweest) en bleef daar ongeveer 3 jaar; daarna nam hij opnieuw de lessen te Haarlem op zich tot 1895, in welk jaar hij als leeraar naar de Polytechnische School te Delft ging.

in de metaalbewerking, ciseleeren, emailleeren, de artistieke houtbewerking.

Weer deed ik eenige losse grepen uit het 24 pag. compres gedrukte programma.

Merkt ge op hoeveel frisscher, gezonder geest u uit die leerstof tegemoet komt?

De Haarlemsche instelling ging met haar tijd mede, moderniseerde haar leerplan al naar gelang zich de behoefte daartoe voordeed en de eischen op het gebied der verschillende technieken dat wenschelijk maakten.

En daar waar het buitenland ons in sommige vakken vóór was, volgde Haarlem spoedig.

De in de oorspronkelijke instructie opgenomen bepaling dat de Directeur der school zich op de hoogte moest blijven houden van de vorderingen der decoratieve kunst in het buitenland, is door hem waarlijk nimmer als een doode letter opgevat.

Integendeel; als wij nagaan waar Von Saher tijdens zijn betrekking al zoo eens heenreisde, dan vormt dit een respectabele lijst: de tentoonstelling te Parijs in 1889 en die te Chicago waar hij lid der Jury was; zijn expeditie naar de binnenlanden van Java, vanwaar hij een kostbare collectie afgietsels van de Hindoemonumenten meebracht, welke voor de reproductie dienden van den tempel in onze Indische afdeeling op de Parijsche tentoonstelling in 1900.

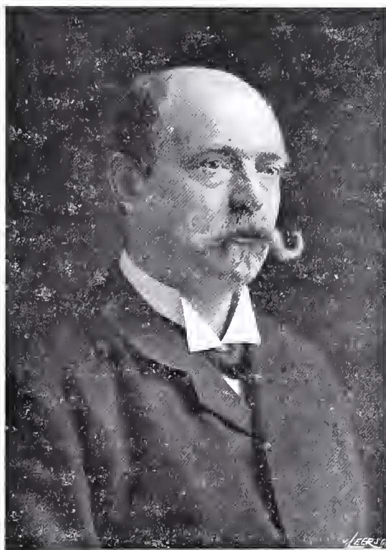
Zijn reis naar Italië, waar hij te Turyn Nederland in de Jury vertegenwoordigde; nog onlangs zijn reis naar Spanje; inderdaad, hij hield zich wèl op de hoogte van wat er buitenslands gebeurde; terwijl hij in een groot aantal geschriften de belangstelling voor zijn vak en zijn school bleef levendig houden.

Op elke plaats waar de school haar werk exposeerde trok zij de aandacht en zij verwierf menige onderscheiding *).

Intusschen moet hier wel in gedachte gehouden, dat de verschillende leeraren der school een levendig en werkzaam aandeel namen aan den vooruitgang der inrichting.

Juist omdat het bestuur hen immer zooveel mogelijk vrij liet in de uitvoering van partikulier werk, bleek het meestal mogelijk nieuwe en jonge krachten te krijgen, en ging ook zoodoende onderricht en praktische vorming van de leerlingen hand in hand.

De gave om die leerkrachten op te sporen bezit Von Saher in hooge mate; en van die krachten zoo nuttig mogelijk partij te trekken, 't gaat hem uitstekend af.

F. T. GRABIJN, HOOFDLEERAAR VAN DE AFDEELING NATUUR- EN PLEISTER-TEEKENEN.

Voor den goeden gang van zulk een school — half werkplaats — is een goede verhouding tusschen directie en personeel en tusschen personeel en leerlingen een eerste vereischte.

In den regel — kleine conflicten uitgenomen — liet die verhouding niet te wenschen.

Of wij leeraren met onzen directeur bepaald vertrouwelijk waren? Gulweg gezegd, wij vonden het wel eens onplezierig zoo g e l e i d te worden; wij waren daarover wel eens knorrig.

Ook vonden wij, allen teekenaars, dat onze directeur zijn uitleggingen wel eens wat te veel toelichtte met boetseeren... in de lucht, bij welk gebaar ons de lust bekroop hem ongemerkt een potlood of stuk krijt in de hand te stoppen, om de proef te nemen of

*) Ook Von Saher's rustelooze arbeid bleef niet onopgemerkt. De Nederlandsche Regeering benoemde hem tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

In Frankrijk ontving hij het Legioen van Eer, terwijl hij nog onlangs tot Commandeur in de Italiaansche Kroon Orde bevorderd werd.

Von Saher zijn verhaal ook op papier of bord wilde illustreeren.

Niet aardig van ons? Neen, dat geef ik nù dadelijk toe, maar ons die zelf den godganschen dag teekenen moesten, en laten teekenen, was zoo'n kleine opwelling wel te vergeven.

Ook konden wij onzen directeur niet altijd geheel vrijpleiten van een zekere terughoudendheid, ook al uitte deze zich meestal in een bizondere beleefdheid. Maar met dit al bebereikte hij zijn doel: den goeden gang van het onderwijs, en dat wel naar *zijn* begrippen en *zijn* wil.

Wat ons echter wel eens jaloersch maakte, was dat de directeur verre reizen mocht ondernemen, terwijl *onze* bezoldigingen niet hoog waren.

Men versta mij wèl: dat ik dit hier neerschrijf, 't is allerminst om aan Von Saher eenige onaangenaamheden te zeggen, — hij kenne mij lang genoeg om te weten, hoe zeer ik hem overigens apprecieer — maar die herinneringen kwamen mij zoo levendig voor den geest, dat ik vreesde aan het onpartijdige van mijn vertelling tekort te doen door deze kleine trekjes te verbloemen.

Nu ik dit alles weêr eens naga, geloof ik dat wij vroeger te subjectief oordeelden, niet wetende met welke moeielijkheden Von Saher zelf te kampen had, om met de beschikbare middelen de school boven water te houden; terwijl de groote lijnen, waarlangs hij zijn inrichting naar boven werkte, voor ons onzichtbaar bleven, maar wij meer met de détails in aanraking kwamen die wij niet aangenaam vonden.

DE VOORSTE FIGUUR IS WIJLEN DUCO CROP, LEERAAR IN HET DECORATIEF SCHILDEREN

Er was één ding echter — van zuiver zakelijken aard trouwens, — waarover Von Saher en wij het op den duur moeielijk eens werden: de jaarlijksche tentoonstelling van het werk der leerlingen; in onze oogen een werken „for show", van weinig praktisch nut voor de scholieren zelf, — een „geuren" met hun werk, zooals wij dat beliefden te noemen.

Wij, die de leerlingen béter kenden, wisten dat een zekere bepaling in het Reglement, die voorschreef dat elke leerling een paar van zijn *béste* werken aan de school moest afstaan, hen, — en ook hun ouders — zéér verdriette en vaak deprimeerend werkte op hun toewijding.

En de jongelui, die den directeur dat niet dorsten te zeggen, maakten ons den tolk van hun grieven.

Nù, veel later objectief bezien, begrijp ik wel, dat Von Saher hier, misschien tegen wil en dank, voor de noodzakelijkheid stond, die tentoonstellingen jaarlijks te gebruiken als een onvermijdelijk propagandamiddel om de telkens te vernieuwen subsidie te behouden.

Over de leeraren, mijn vroegere collega's, meest tijdgenooten van mij, te schrijven gaat mij moeilijk af en het is geenszins gebrek aan waardeering voor hun aller streven wanneer ik hier vermijd in beoordeelingen te vervallen. Integendeel.

Maar den oudsten van hen, hem die sedert de oprichting der school onafgebroken met groote opgewektheid zijn lessen heeft gegeven komt een bizonder woord van waardeering toe: Grabijn, die bij alle leerlingen der school, zonder onderscheid een hechte basis van goed, voorbereidend teekenen heeft gelegd.

Ook mijn goeden vriend Duco Crop wil ik herdenken, trouwe, nobele makker, die bij zijn leerlingen en zijn collega's zoo hoog stond aangeschreven, als een fijngevoelend kunstenaar, die nog zóóveel mooie dingen had kunnen maken, ware hij niet, zoo jong nog, aan een vreeselijke ziekte bezweken.

Ook anderen, die hun beste krachten aan de School voor Kunstnijverheid wijdden ... zij zijn niet meer daar om te zien wat zij geworden is.

Allard Pierson, wiens lezingen over het schoone der klassieke kunst daardoor bij een wijderen kring belangstelling wekten voor het jonge museum.

Van Eeden, Van Limburg Stirum, Kruseman, het past hen hier te gedenken.

Ik zie den laatste nog voor mij, den wakkeren oprichter der school, kort voor zijn dood.

Men was bezig een rij oude boomen te vellen op den Dreef, vlak voor zijn woning.

En Kruseman ging van kuil tot kuil, en hij, de man van smaak, hij die Haarlem zoo liefhad, schudde mêewarig het hoofd bij zooveel vandalisme dat zijn oude makkers deed vallen, stuk voor stuk.

De resultaten die de Haarlemsche school heeft bereikt, en de invloed dien zij heeft uitgeoefend op den bloei van onze vaderlandsche nijverheidskunst zijn ontegenzeggelijk groot.

Niet alleen dat de meeste oud-leerlingen een goed bestaan vonden, anderen werden zelf leeraar daar of elders en bleven zoo doende medewerken om de gezonde denkbeelden daar opgedaan bij een nieuwe generatie aan te kweeken.

Of in het algemeen scholen ter beoefening van de kunstnijverheid alleen, o p d e n d u u r aan een bestaande behoefte zouden beantwoorden?

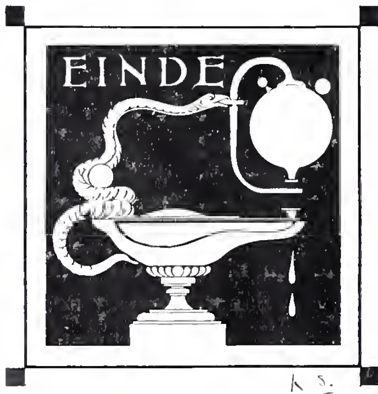
Nu in den laatsten tijd ook andere onderwijsinrichtingen, in het bizonder vele ambachtscholen, zoo veel beter zijn dan vroeger, heeft de eigenlijke kunstnijverheidschool, in den aanvang „the missing link" tusschen het tè eenzijdige kunstonderwijs in de tè gebrekkige technische school, een ander standpunt moeten innemen.

Zij had zich méér te richten op de techniek en naar den eisch des tijds schiep zij, naast de teekenklasse, w e r k p l a a t s e n waar in aansluiting aan de praktijk de artistieke en praktische bewerking der materialen: hout, metaal, steen, aardewerk, textielstoffen werd geleerd.

In de 25 jaren van haar bestaan heeft de Haarlemsche school dit onderwijs tot steeds grootere perfectie weten te brengen.

Wij wenschen haar van harte een nog even lang en even vruchtbaar tijdperk toe.

Mei, 1905.

PUNCH.
DOOR CORNELIS VETH.
II *).

Aan weinige vrienden, zelfs zelden aan zulken, die in hun ouderdom een helder hoofd en een wakker geheugen mogen bewaren, zal het gelukken een zuiver oordeel te vormen over de waarde der persoonlijkheid van voortreffelijke tijdgenooten in de verschillende tijdperken van hun leven. De regel is wel, dat de herinnering aan de stoute beloften van de jeugd het winnen zal van de waardeering der rijpere daden van later jaren. Want ook de vriend was ouder, kritischer en sceptischer geworden en ontdekte in de vervullingen een leemte, die hij in de beloften niet kon zien.

CHARLES KEENE.

Zoo ging het ook met dit mooie weekblad. Zij die de oprichting hadden bijgewoond en aan den levenslust van den eersten tijd hadden deelgenomen, oordeelden over een latere periode niet zoo vriendelijk meer. „Het komt mij voor, dat *Punch* minder goed is dan vroeger", zeide een dame tot een der medewerkers. „Dat was hij altijd", antwoordde de man gevat. Hij had gelijk met niet ernstig haar vonnis te bestrijden. De eigen frischheid der vrouw had in dat tijdsverloop geleden en de indruk die een blad als *Punch* op haar geest maken moest, kon niet zijn wat hij geweest was. Wij, die er verder af staan, zien beter en kunnen vrij uit zeggen, dat de periode van 1870—1890 de beste is geweest. Altijd wat de prenten betreft en die interesseeren ons nu het meest.

John Leech, Doyle en Tenniel behoorden al wel niet meer tot die hevig chargeerende meesters in het groteske, waarvan de achttiende eeuw er enkele aan de negentiende had gelegateerd, tot de buitensporige kolossen die een excessieve fin-de-siècle-geest had gebaard; maar de school die zij hadden doorloopen heette met dat al, inventie, niet: natuur.

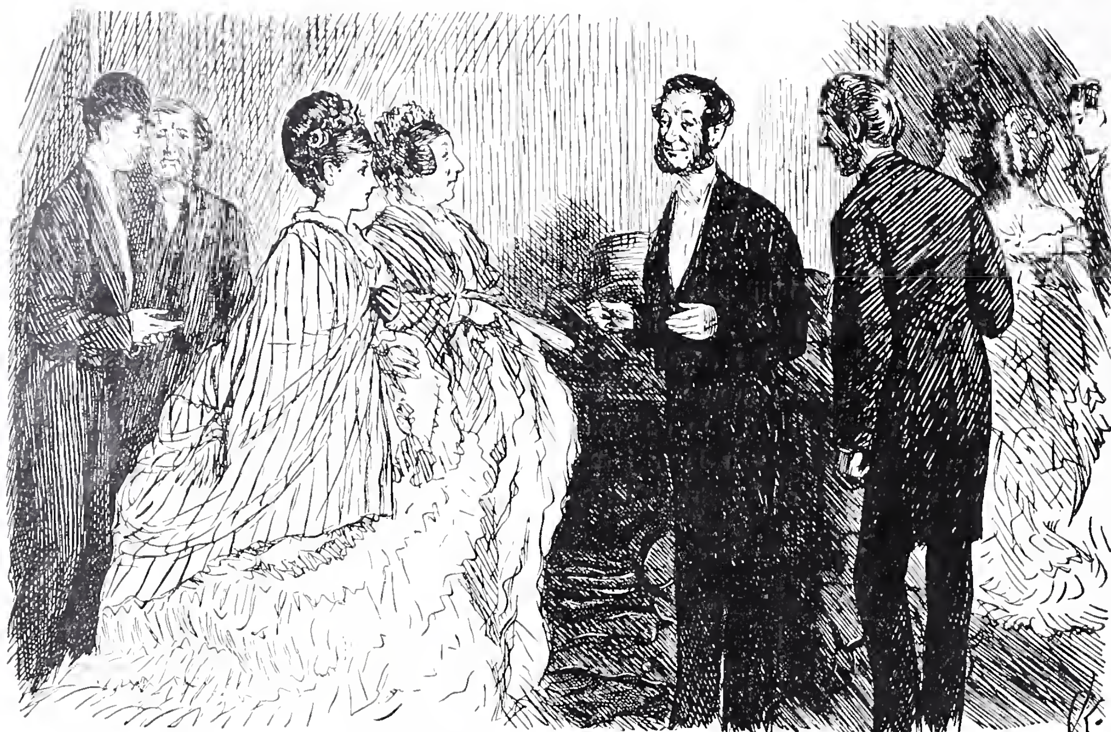
Die onstuimige ouden, Rowlandson, Gillray, Cruikshank, en hunne verbeelding werkten na zelfs in het eerlijk realisme van Leech, in de sprokigheid van Doyle, in Tenniel's populaire symboliek. Doch deze invloed kon niet langer domineeren. Zelfs deze levensvolle kunst zou conventioneel geworden zijn. Men moest weer tot natuur en waarheid terug, men moest zich verlost zien, niet van den preektoon, maar van een te bedachte, te excentrieke mimiek, een te bandelooze uitbuiting van het enkel-expressieve.

De prachtige groep van teekenaars, die om en bij 1860 de illustratie der tallooze tijdschriften en boeken ter hand namen, hadden, hoe verscheiden hun aanleg en bedoelingen waren, één ding gemeen, zij toonden zich aandachtige bestudeerders van de natuur. De opnoeming van hun namen zal reeds een denkbeeld geven van den uiteenloopenden aard van hun streven en bereiken en tevens van hun verdiensten. Rossetti, Millais, Hunt, Leighton, Sandys, Madox Brown, Lawless, Houghton, Walker, Barnard, Whistler, Burne Jones; voor een groot deel ver vanelkaar afstaande kunstenaars, wier serieus werk door die bekwame houtgraveurs, de gebroeders Dalziel, werd vertolkt.

Een van hen was ook Charles Keene.

De geduldigste, nauwgezetste aller werkers, tot zijn zeven en twintigste jaar nog een weinig opgemerkt lid van een teekengenootschap, behoorde hij niet tot de vroeg-rijpen, maar tot hen wier talent eerst door inspan-

*) Onvoorziene omstandigheden dwongen ons dit tweede gedeelte over twee nummers te verdeelen. Slot volgt in 't September-nummer. RED.

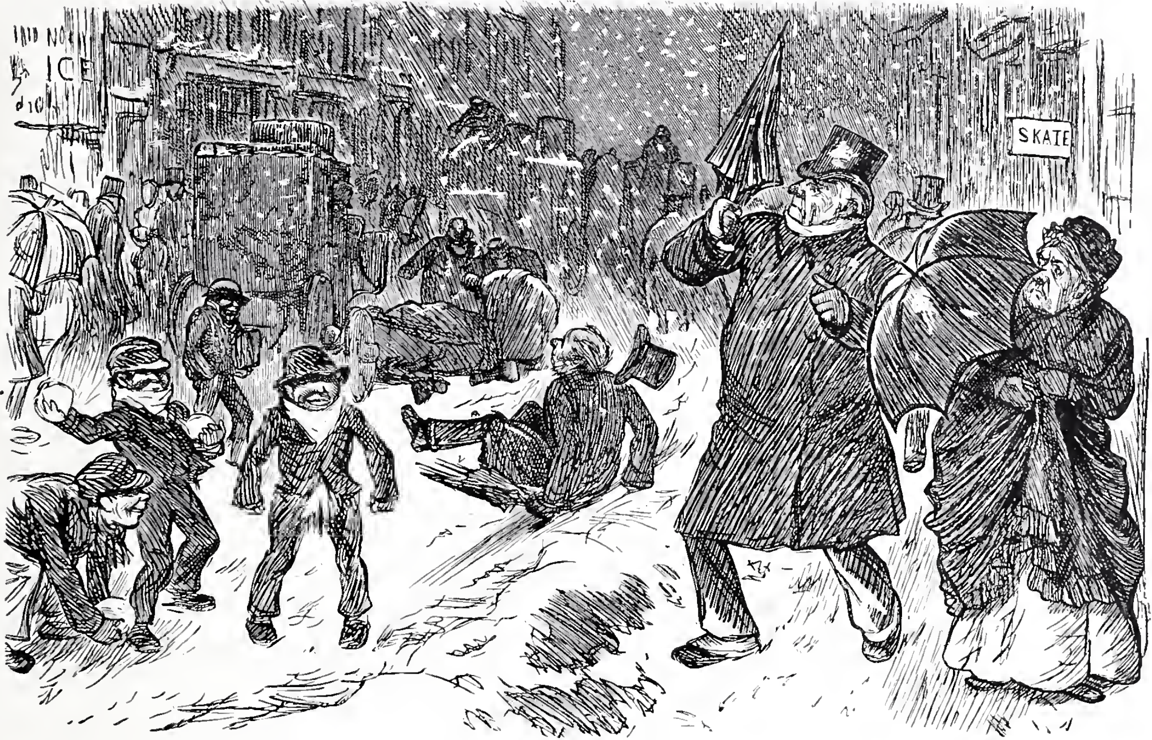
WHICH OF THESE TWO RESPECTABLE PHILISTINES IS WAITER, WHICH HOST? CH. KEENE 1870.

ning en groote volharding iets groots bereikt. Hij was iemand, die opging in zijn kunst, die er een eigen glorie in vond het zich moeilijk te maken, die voor niets stond, waar hij de natuur haar schoonheden af wou zien en ze in zijn prenten weergeven. Alles werd naar de natuur of naar het model bestudeerd. Vele teekeningen werden herhaaldelijk over gemaakt vóór ze hem voldeden. Hij placht altijd direct met pen en inkt te teekenen, ook buitenshuis en werd dikwijls op de onwaarschijnlijkste plaatsen schetsende gevonden om een tafereel van een bizonder punt gezien te noteeren. Welk een verschil met Leech, die steeds uit het hoofd teekende, met Thackeray, die terwijl het blad gedrukt werd, fluks nog wat plaatjes placht te maken.

Keene's werk was de wanhoop van den houtgraveur. Het was ondoenlijk in enkel zwarte lijnen die subtiele teekeningen in verschillende inkten, op bizonder soort getint of oud papier te vertolken. Toch wist Swain, de graveur, veel te bereiken en kunnen wij de groote kwaliteiten van Keene's prenten wel uit *Punch* zelf begrijpen.

Nu is dit het opmerkelijke en het heerlijke, dat dit studieuze werk, deze uitkomst van moeizaam wroeten, een levende en lustige, onbevangene en blijhartige kunst is, zoowel als een volmaakte.

Wonderbaarlijk als de techniek, het boetseervermogen, de stofuitdrukking in deze prenten zijn, nog schooner is de eenvoud, de vlotheid in de onopvallende wijze waarop dit alles is bereikt. Er is nooit nadruk gelegd op de prachtigste triomphen, nooit wordt een mooiigheid, een overwinning op de materie ons onder den neus geduwd. De schijn van spontaniteit leeft in al dit, na zooveel zwoegen veroverd schoons. Alles heeft zich opgelost in een evenwichtig en impeccabel geheel. Het onophoudelijk raadplegen van het leven zelf verwierf, behalve een onfeilbaar kunnen ook nog de onverdachte natuurlijkheid van doen, die maakt dat wij bij deze prenten nooit aan iets gecomponeerds denken, maar aan iets van zelf gegroeids, niet van een mise en scène kunnen spreken, maar van een onverbroken en volkomen echt samenspel, zoodat de onwillekeurige vergelijkingen met een tooneelvertooning, die bij zooveel andere van de beste genre-teeke-

CH. KEENE.

ningen ons komen hinderen, hier geheel uitblijven.

En wat de manier van teekenen zelf betreft, ze is de ruimste en soberst denkbare. De forschheid van de lijn sluit de aandachtigste vormgevoeligheid niet uit. Deze weergalooze realist heeft nimmer volgens een vast plan de vondsten uit de werkelijkheid in lijn gebracht, maar het gansch bizondere van verschillende waarnemingen deed hem telkens tot andere uitdrukkingsmanier besluiten. Bij den Parijzenaar Forain, dien anderen grootmeester in de zwart en witkunst, kan men nog denken aan een methode, bij de Japanners desnoods aan een manier, maar deze argeloos-eerlijke teekentrant is die van de volstrekte overgave. Zoo is het ook met den tonalist in zwart en wit, die Keene tevens bleek. Wel verre van steeds eenzelfde aspect te bezitten, heeft vooral bij zijn werk van na '70 iedere prent de met het milieu en het moment overeenkomstige... kleur zou ik bijna zeggen. Er zijn slechts meer of minder geestig-grauwe Leech's, slechts droge Tenniels, inkt-achtige du Mauriers, maar er zijn grijze, koel of warm verlichte, dof-duistere, rustige en actieve, blonde en vochte Keene's. In de kunst van het weglaten was deze kunstenaar wel een onnavolgbare. Hij teekende met zijn wit evenzeer als met zijn zwart. Nooit in enkel omtrekken schetsende — inderdaad kan een tafreel, en ieder prentje is bij hem een tafreel, zonder uitgesproken lichtwerking niet voor hem hebben bestaan — betrachtte hij toch in het aanbrengen der grijzen en donkeren een voorbeeldelooze spaarzaamheid.

Het atmospherische in deze prenten is verwonderlijk. De man teekende den wind en den regen, den mist, de zon en het maanlicht met evenveel gemak en klaarheid als een stoel of een tafel.

Dit talent was misschien ook wel daarom tot zoo schoone rijpheid gekomen, omdat het zeer duidelijk omlijnde grenzen bezat. Charles Keene was geen fantast, noch een dichterlijk droomer, geen dramaturg en geen denker. Zijn scheppingsvermogen was groot en oorspronkelijk, maar het was geheel ondergeschikt aan zijn waarneming. Doch zijn kracht lag hierin, dat hij dit alles wist en

zich blijmoedig wijdde aan de ontwikkeling van zijn zeer positieve, zeer rijke gaven. Hij was voorzeker en zonder twijfel een realist, al was zijn realisme van de goedigste, vriendelijkste soort. Lieden als Keene zijn niet geschapen om ons een statistiek van de slechtheid en het bedrog op te maken, hun zachtzinnige kijk doet hen vóór alles opmerken wat om hen voor eigens, behagelijks en geestigs leeft. In hun realisme ziet het er met de gemeenschap gemeenlijk nog al schappelijk uit. Bedenk dat het streven naar documenteele volkomenheid in deze eerst van den laatsten tijd is en dat Keene, behalve een tonalistisch impressionist met pen en inkt, een goedmoedig humorist, geen gestreng man en geen dweper was; een gematigd conservateur wien zelfs de houding in de politiek van *Punch* eer te heftig dan te deftig is voorgekomen. Hij was oprecht in zijn genegenheid voor de kleine burgerij en het volk, tot en met wie hij in zijn geestig werk prettig wist te schertsen.

De typen, die hij gaf, waren het onvervreemdbaar eigendom van zijn schepping; hij was wel de eerste karakterteekenaar van het Londensch en provinciaal leven, die niets aan George Cruikshank te danken had. Het waren niet zoozeer vindingen als ontdekkingen, doch welk een ontdekkingen!

„ALL ALIVE!"

CHEESEMONGER. „WHAT IS IT, MY DEAR?"

LITTLE GIRL. „OH, MOTHER'S SENT BACK THIS PIECE O' CHEESE, 'CAUSE FATHER SAYS IF HE WANTS ANY BAIT WHEN HE'S A GOIN' A FISHIN', HE CAN DIG 'EM UP IN OUR GARDEN!" CH. KEENE.

Predikanten en kosters, ouderlingen, de geestelijken der afgescheiden kerken (een geheel ander slag dan de officieele) koetsiers, winkeliers, renteniers, straatventers, landjonkers, daglooners, heereboeren, pachters, buitenkinderen, lakeien, coiffeurs, geurmakers, matrozen, groenvrouwen, dienstmeisjes, waardinnen, schoolmamsels, dorpsbabbels, vischwijven, allen fijn geobserveerde, doch tevens genoegelijk bekeken personages, waarvan niet één — en hier raak ik aan een der beste deugden van dit werk — waarvan niet één vermoedt, dat het komisch is. Zij treffen ons juist zóó om hun gewóne doen, met uitzondering slechts der dagdieven en baliekluivers, wier nietsdoen dan ook zoo óngewoon juist getroffen is...

En dan de straatjongens, die narren aan het hof van koning Demos!

In hen heeft deze kalme humorist een schik, die bijna het uitgelatene nadert. Hun kritische opmerkingen over voorbijgangers en de wijze waarop deze opmerkingen worden ontvangen hun combats d'esprit onderling, hun satirieke woordenwisselingen met dienders en stekelige dreigementen en schampere uittartingen hebben zulke avontuurlijke schepselen tot hooge-kluchtspelfiguren in deze grafische comédie-humaine gemaakt. Hun clowneske facies, hun onversaagde houding en het romantisch-grillige van hun ervaringrijke kleedij, die hen wel niet als geschilderd, maar toch juist zoo schilderachtig aan het lijf zitten kan, hebben den het particuliere minnenden karakterteekenaar tot telkens nieuwe prachtcreaties bezield.

Eén zoo'n kleine kwelduvel, straatveger van zijn geloof, heeft zich gekrenkt gevoeld omdat een deftige equipage, — met een edel span van straffe paarden, en op den bok een vetten, mooien koetsier, met gewichtige onderkin en gepoederd haar, die evenals het juffershondje, dat vadzig op kussens ligt te dutten, kalm en eerbiedig de terugkomst der dames afwacht, die een winkel binnengingen met den lakei om de pakjes te dragen, — omdat dit aristocratisch eigen rijtuig het terrein van zijn werkzaamheid voor onbepaalden

tijd ontoegankelijk maakte. En dadelijk heeft zijn moedwillig kwajongensbrein met al het instinct van de strijdbaarheid, de meest grievende beleediging geformuleerd, die in deze omstandigheden te vinden was en heeft zijn groote mond ze uitgesmakt naar den van verontwaardiging spraakloozen dignitaris. Als je niet gauw van mijn plaats weg gaat, moet ik *je nummer* weten. Onduldbaarste smaad voor den equipage-menner, om voor een aapjeskoetsier te worden uitgemaakt!

Niet in het woord, maar metterdaad geeft een viertal andere jeugdige schelmen ergernis. Een populair Schotsch openlucht-prediker van de smalle gemeente heeft nabij het kerkhof een groep om zich getrokken van ernstigeluisteraars, die zijn op een verhooging staande vulgair-puriteinsche persoonlijkheid gesticht aanstaren. Ongevoelig voor zijn welsprekendheid hebben zich echter enkele joggies, de grijnzende smoelen vol leut om hun eigen profane mop, op de grafsteenen achter het muurtje gezet en geven zich over aan het wereldsch genot van pijpjes rooken. Het publiek staat met den rug naar hen toe, maar de spreker heeft hen ontdekt. „Ik zie je wel," roept hij, „ik zie je wel, jullie rekels achter de steenen! Rook jullie maar, rook maar, jullie — maar je zult nog veel erger rooken daar ginder waar je hiernamaals naar toe moet!!" Een dreigement, dat geen indruk maakt op althans de twee naar ons toegekeerde witkoppen, dan dat het hun jool nog aanmerkelijk schijnt te verhoogen.

Van een lakonieker humor en niet over straatjongens is deze prent. De crinoline is uit de mode geraakt en dus dragen mevrouw en haar dochters nu gladde rokken. Het schijnt echter niet bij haar opgekomen te zijn, dat de dienstbode, geen volwassen meid, maar een kittig, brutaal-verlegen klikkebelletje, de ongepastheid zou hebben de oude mode ook maar zoo dadelijk af te schaffen. Hetgeen ze desniettegenstaande heeft gedaan. De situatie is àl het grappige van dit kleinburgerlijk tafreel. De onstelde juffers, de booze mama, de snibbige wel-heb-ik-van-mijn-levenblikken dier drie en de halftartende houding van het meisje, dat toch wat onthutst is door die ontvangst en verlegen aan haar schort plukt als ze merkt, hoe deze onvoegzaamheid haar congé heeft uitgelokt, zijn met een onnavolgbare natuurgetrouwe leukheid uitgedrukt in een nog wat strak prentje uit des teekenaars eersten *Punch*-tijd.

„DE GUSTIBUS NON EST DISPUTANDUM."
DARBY. „BUT, MY DEAR, THERE ARE NO MICROBES IN TOBACCO".
JOAN. „UM—SHOWS THEIR SENSE!" (SUBJECT DROPPED).
CH. KEENE.

Maar ook met zijn broeders uit Bohème, met de schilders nam Keene menig loopje. Daar zit er één bij een schutting, in laagstruikgewas, met mooi geboomte vol glinsterlichtjes door het donker gebladert achter zich, op een veldstoeltje te schetsen. Ernstig, verdiept. Tot over de schutting een paar boeren zijn komen leunen, met de zware handen in behagelijke werkeloosheid rustend op het hout, de grove bakkessen tot een minachtenden lach om deze vreemde moeitedoenerij verbreed. „Dat is toch beter dan niksdoen, denk ik George"; wil de filosoof van de twee desnoods wel toegeven.

Die landlieden zijn altijd mooi op deze prenten en behalve dat, achter hen strekken zich die prachtige landschappen, waarin ook

Engelsche critici het gevoel voor „out-of-doorness" zoozeer hebben geprezen. Zware kleiwegen met het oude geboomt aan weerskanten of de hoeven te midden van het kreupelhout, de schotsche heuvellanden of meren, dat zijn de achtergronden waarvoor die doodgewone ontmoetingen van levendkaraktervolle menschen plaats hebben. En dan de straten in de hoofdstad zelf, hoofdstraten met al hun gewoel, dan de kalmer buurten, de sloppen en stegen, de buitenwijken met de villa's der patriciers. Verder, de scholen, vooral de armscholen en die op de dorpen met de liefdevol opgeteekende eigenaardigheden der kinderen van beiderlei kunne, van allerlei soort. Voor Keene bestonden geen bijzaken. Nooit is er stoffage, nooit is een nevenfiguur minder conscientieus geteekend. Het zijn altijd juist de typen van menschen, die deze bizondere grappige of belachelijke dingen moeten zeggen en zij zeggen die dingen ook; ik bedoel men ziet aan hen, wat voor gewaarwordingen, stemmingen of gedachten hen doen spreken. De goedgeluimde teekenaar moge geen vernuftig wijsgeer geweest zijn, hij kende zijn volkje, „our people," als hij het in zijn album van verzamelde teekeningen noemde. Terwijl geen van zijn confraters minder inventief was in het bedenken der onderschriften zelf, waarvoor hij er vaste leveranciers op na hield, was er niet een onder, die zich zoo intens tot een goede grap indacht, die zoovér den geest ervan in zijn prent wist door te voeren. Zoo wisselen ergens een heer en zijn huisknecht van gedachten over een onaangenameu reuk in de gang. Maar nu hun verschillende manier van snuffen. Die is kostelijk. De lakei snuift met pompeus dédain, vol ijver om te doen opmerken, hoe vies zijn fijnbewerktuigde huurlingen-ziel wel van onfrissche lucth is; de meester haalt en passant even den neus op, om terloops zijn ongenoegen te kennen te geven, ongeduldig het einde afwachtend van de uitvoerige verklaringen, waartoe de ander zich geroepen voelt.

DISPLACEMENT.

OLD GENTLEMAN (MILITARY MAN, GUEST OF THE SQUIRE'S, CONVERSING WITH SMART-LOOKING RUSTIC). „WOUNDED IN THE CRIMEA WERE YOU? BADLY?"

RUSTIC. „THE BULLET HIT ME IN THE CHIST, HERE, SURR, AN' CAME OUT AT ME BACK!"

OLD GENTLEMAN. „THE DEUCE! COME, PAT, THAT WON'T DO! WHY, IT WOULD HAVE GONE RIGHT THROUGH YOUR HEART MAN!"

RUSTIC. „OCH, FAIX ME HEART WAS IN ME MOUTH AT THE THOIME, SURR!!"

CH. KEENE.

Beschamend voor alle exclusivisme van minder sterke kunstenaars is het, hoe een man als Keene evenals onze oude Hollandsche meesters, weet te toonen, dat alles de moeite van het teekenen loont en dat alles *mooi* kan geteekend worden. Zijn besef van het karaktervolle der plompheid maakt alle voorkeur voor élegance vrijwel belachelijk. Wat drommel beduidt het klagen over de dwaas-

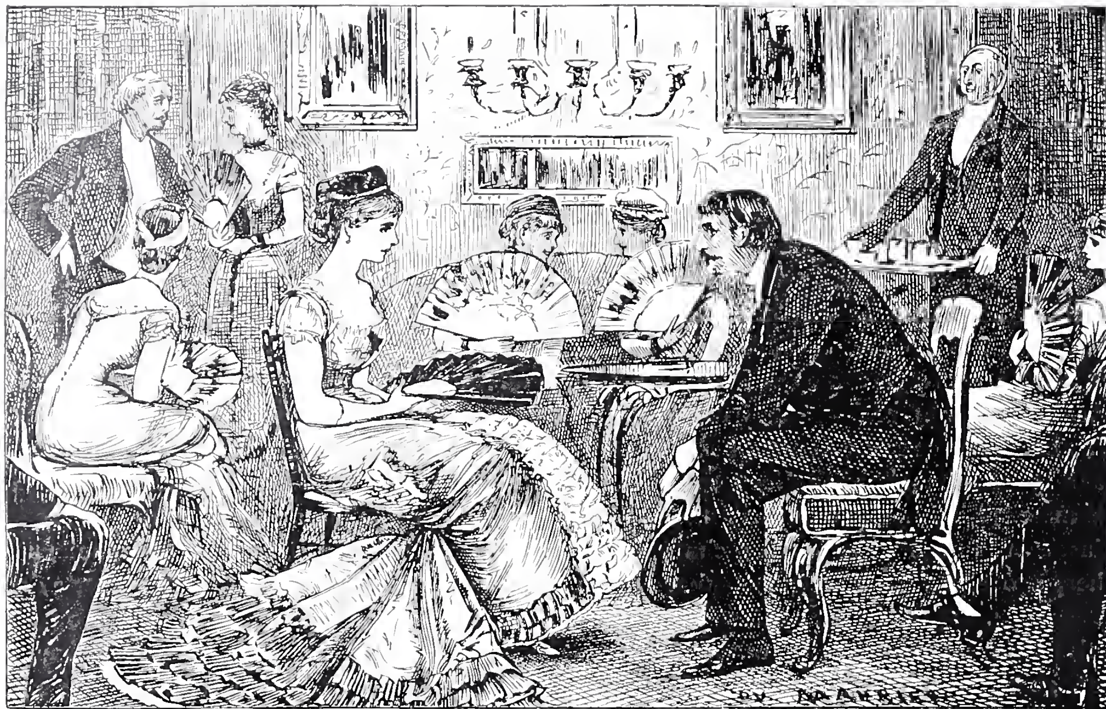
heid en het leelijke van hoepelrokken, pofmouwen, lange broeken en hooge hoeden, voor wie beseft hoe mooi en teekenachtig dit alles kan zijn. Dat Keene geen mooie jonge dames kon teekenen is een door tallooze voorbeelden uit zijn werk te weerleggen onjuistheid, maar hij heeft geweten dat het meerendeel niet mooi en toch evenzeer het teekenen waard is. Met eenige overdrijving zou men hem, evenals aan Forain, een voorliefde voor het plompe, vormlooze, slobberige van zware bedaagde vrouwen kunnen toeschrijven en van een vijandschap tegen het steriele en het correcte kunnen beschuldigen. Maar la bête humaine, dat leeft in die dikke schommelige huismoeders, boerinnen, keukenprinsessen, is, dank zij zijn onschuldige onscherpe observatie, een goedig beest, een lobbes. Ja, hij heeft de pittoreske vormen gezien van vooral datgene, waar, naar men zegt, geen fatsoen aan is. Hij hield niet zoo erg als de Pruis Menzel, zijn verwante in veel,van het manhafte, het straffe van voorbeeldig gedrilde soldaten; hij had eens Engelschmans plezier in den gekken kant van het militaire, in onhandige „volunteers" en schutterige recruten. Hij mocht eigenlijk de straatmormels wel liever dan de rashonden, de oude magere koetspaarden grager dan die in het renperk. Hij had meer schik in natuurlijkdoende volksmenschen en kleine luiden dan in vormelijke wereldlingen; daarin geleek hij Dickens, Eliot en Leech. En evenals zij wist hij van hun leven iets intiems en tevens iets grilligs te maken; het banale, onbelangwekkende bestaat voor zulke geesten niet.

Zelf was hij eenvoudig van smaak en gewoonten, een stil man, vrijgezel, liefhebber van antiquiteiten, van muziek en van lezen, zeer gehecht aan een ouden hond, vrijwel verslaafd aan het rooken. In den kring zijner *Punch*-collega's behoorde de bescheiden, weinig schitterende man tot de luisteraars; doch als hij eens wat zei, moet het raak geweest zijn. Het is eigenaardig, dat zijn bij zijn leven zelden gewaardeerd werk door weinigen toen reeds beter is begrepen dan door den edelmoedigen du Maurier, zijn door veelzijdiger, maar veel geringer gaven zoo populair geworden makker. Op een lezing over „Social Pictorial Satire" wist deze door de volgende woorden te doen verstaan, hoezeer hij de superieure kwaliteiten van Keene begreep. „Ik houd Keene's manier", sprak hij „voor de fermste, de meest losse, de eenvoudigste en de beste, die ooit bestaan heeft — en voor die, welke het moeilijkst na te volgen is. Zijn penlijnen hebben, voor den kenner, een schoonheid en belangrijkheid, die geheel los is van het ding dat zij uitbeelden, of hij ze gebruikt als enkel omtrekken om den vorm van bezielde of onbezielde dingen te geven, zelfs van zulke vormlooze, onregelmatige zaken als de steenen bij het strand, dan wel ze gebruikt om den toon en de kleur van een jas of den rooden neus van een lap, of een cab of een omnibus uit te drukken — van een berg in de verte door mijlen atmospheer van de figuren op den voorgrond gescheiden." En verder behandelt hij al de deugden, waarop hier al gewezen is.

Een ander bewonderaar van Keene was een bescheiden Hollandsch schilder, wiens geestdriftig schrijven aan den teekenaar na diens dood in zijn papieren werd gevonden. Adolf Menzel beantwoorde de geestdrift van den Engelschman voor zijn prachtige karakteristiek met een evengrooten eerbied voor diens eigen in veel opzichten nog schooner bereiken.

Het blijkt niet, dat Keene zelf zich heel veel rekenschap gaf van de onbetwistbare herkomst van zijn kunst uit die der oude Hollandsche, dwaselijk zoo genaamde, kleinmeesters. Wel schrijft hij ergens vol vuur over den achttiende-eeuwschen Duitscher Chodowiecki, wiens eigen werk ontwijfelbaar direkt daaruit voorkwam. Tot zijn verdere liefden behoorden blijkens opmerkingen in brieven Fantin-Latour, Whistler en Millais. Ook toont hij zich ergens zeer ingenomen met den vindingrijken Oberländer, den grooten *Fliegende Blätter*-teekenaar.

Charles Keene stierf in 1891, vóór de bekende officieele huldiging van zijn vriend Tenniel en het feest van Punch — op 68 jarigen leeftijd. Zijn kunst had geen vervaltijdperk gekend, ofschoon zijn uiteinde allerdroevigst was. Zijn aard was, als die van vele humoristen, ook Leech en Thackeray, nerveus

HIGHLY GENTEEL.
SIR CHARLES. „BY THE BYE, MRS. DE TOMPKYNS, DO YOU KNOW YOUR NEIGHBOURS THE PONSONBY DE TALBOTS?
MRS. PETER DE TOMPKYNS. „A—NO!—STRANGE TO SAY, FOR THEY ARE A KIND OF CONNECTION OF OURS."
SIR CHARLES. „INDEED! HOW SO?"
MRS. PETER DE TOMPKYNS. „WE HAVE THE SAME MONOGRAM, YOU KNOW!" DU MAURIER.

en neigende naar een zwaarmoedigheid, die in zijn laatste levensjaren steeds toenam.

George du Maurier was een Parijzenaar van geboorte. Toen hij in 1860, op zijn zes en twintigste jaar zijn eerste teekening voor *Punch* bijdroeg, bevond zich de later zoo geheel ver-Engelschte man reeds eenigen tijd te Londen. Ook hij hoorde tot de teekenaars, wier werk, door de Dalziels in hout gesneden, in de mooie publicaties van omstreeks '60 tot '70 verscheen. Meer dan Keene neigde hij naar de eenigszins idealistische leer der Pre-Raphaelieten, wat niet wegneemt, dat tot zijn beste werk behooren de voortreffelijke parodiën in prent van den geest der schilderijen dier school. Du Maurier's kunst is op den duur niet verbeterd. Beschaafd is zijn werk altijd geweest, bekwaam was het van den beginne af, en van een heel vér doorgevoerde, luchtige geestigheid was het steeds vol. Maar aan zuiver mooi heeft het niet gewonnen, werkelijk was zijn stijvere manier van de vroegere periode iets achtenswaardigers dan de zwieriger van na '80, het tijdvak van zijn grootste vermaardheid. Iets volkomen moois zijn die gezelschapssatiren van hem als prent nooit geweest. Ze hadden iets te geacheveerds en weinig opens, de teekening was niet vlot, maar pieterig, er zat geen merg, geen durf in. Hij was niet van het echte bloedkrachtige ras der gepassionneerde karakterteekenaars, maar een sybariet die op fijne wijze en met onafwijsbaar talent zijn geestig bedachte mondaine aardigheden met een prent wist toe te lichten. Gekunsteldheid kan men den snedigen bespotter van de malle consequenties der aesthetische beweging niet verwijten, maar met een zekere kunstigheid van doen heeft hij toch nooit kunnen breken. In heel zijn gedistingeerd werk zit toch iets maks — om nu niet tams te zeggen. Evenals Thackeray, de vijand der snobs, niet geheel vrij was van hun zielsziekte, was du Maurier als teekenaar toch behebt met minstens een tikje van de onnatuurlijkheid der elegante

HUMILITY IN SPLENDOUR.

THE REV. LAZARUS JONES (WHO HAS BEEN HONOURED BY AN INVITATION TO LUNCH WITH THAT GREAT MAN, SIR GORGIUS MIDAS, JUST RETURNED FROM AMERICA). „I SUPPOSE YOU ARE GLAD TO GET BACK TO YOUR COMFORTABLE HOUSE AGAIN, SIR GORGIUS?"

SIR GORGIUS MIDAS (WHO PERHAPS DOES NOT LIKE HIS PALATIAL RESIDENCE TO BE CALLED A „COMFORTABLE HOUSE"). „YES, JONES! BE IT EVER SO 'UMBLE, JONES, THERE'S NO PLACE LIKE 'OME!" DU MAURIER.

wereld die hij zoo smakelijk wist uit te lachen. Tot een vrije, kloeke toepassing van technische middelen is het bij hem nooit gekomen; men kan het gevoel niet overwinnen dat die prenten meer samenstellingen van lijnen zijn, dan brokken leven. Met de compositie is het eveneens. Men merkt te zeer „die Absicht", En wat zijn typen betreft, ook daar is al dadelijk iets heel wezenlijks op af te dingen. Met al die langhalzige dames en haar regelmatige profiels namelijk is het naar gekkigheid. Zelfs ongekruiste menschenrassen bieden meer verscheidenheid van physionomie. Deze concessie aan de tyrannie eener door hem zelf geschapen mode, is niet geheel vergefelijk. Temeer omdat deze gracieuse schepseltjes altijd zooveel meer dames dan vrouwen zijn en daarenboven omdat ze iets hebben van de als repoussoir dienstdoende helden in oude romans, men gelooft niet aan haar bestaan.

Intusschen zou men om de charme van du Maurier's werk geheel te ontkennen, min of meer een pummel moeten zijn. Die oude dikke romans, met die papieren menschen er in, zijn nog zoo verwerpelijk niet als uitspanningslectuur. Bovendien zijn veel van du Maurier's menschen, en wel vooral het komische element onder hen, wel naar het leven geteekend.

Daar hebt ge Sir George Midas, met wiens grove geldmannenbluf het allergezelligst was den draak te zien steken. En de aesthetische familie Cimabue Brown, wier kindertjes den neus ophalen voor den dierentuin en de pantomine en met de zwaarste muziek van Händel en Beethoven dwepen, de Ponsonby de Talbots en de Peter de Tomkyns, die „hetzelfde monogram" hebben; verder de Snubbingtons,

die altijd aan het werven van celebriteiten zijn voor hun soirée's en wat al niet meer voor parvenu's, raffiné's, avonturiers, malloten en ingebeelde zotten uit die groote wereld, waar de altijd jeugdige, plezierige teekenaar steeds welkom bleef en door gevierd werd — en waarvan ook de burgerman zoo graag leest. Erkennen we dat de grappen perfect geredigeerd niet alleen, maar ook in hooge mate stijlvol waren en dat de gemakkelijke, behagelijke voordracht in de illustraties niet licht verveelt. Dan blijft nog over de zeer oorspronkelijke vinding van dit alles. Bijvoorbeeld het aardige bedenksel van de geheele rubriek: „Things one would rather have left unsaid," de onhandigheden der in de conversatie-taal nog niet geschoolde aankomers of van de verstrooide lieden die zich altijd blijven vergissen. Dan die goede grappen over de aesthetics, wier geestverwantschap met zijn eigen ideale type hij toch wel wat al te nadrukkelijk heeft getracht te verloochenen. Over den diepzinnigen Prygsby bijvoorbeeld die interessant wil zijn met de bêtise, dat hij niet met Mozart en Bach kan sympathiseeren en die zoo prachtig op zijn nummer wordt gezet door de naïeve vraag van zijn dame: of dit het gevolg is van gebrekkige muzikale opvoeding of van een gemis aan gehoor?" En dat klassieke geval van de, ook al aesthetische, juffer die een niets kwaads vermoedenden partner, een prozaïsch city-heertje, zulk een schrik op het lijf jaagt door hem na lang zwijgen plotseling met een paar wijd open oogen aan te staren en op een graftoon te vragen: „ARE YOU INTENSE?" Zulke tooneelen zijn met evenveel esprit geteekend als bedacht. Nu waren die slappe lui wel zeker niet zonder reden zijn beste typen....

Welaan, de nabijheid van Keene's zooveel mooier en forscher werk was misschien niet gunstig voor deze knappe, beschaafde en boeiende prenten die jarenlang meer dan één ander deel van Punch's wekelijksche verzameling een wijden kring van Engelsche burgers en aristocraten op onschuldige en genoeglijke wijze bezighielden. Misschien ook mag men deze prenten, die nog meer illustratie van badinage zijn, niet meten naar denzelfden maatstaf als den in beeld en in beeld vooral levenden humor. Ze zullen curieus blijven, niet alleen als onschatbaar document voor het begrip van de eigenaardige zeden der Engelsche beau-monde in de laatste helft der 19[e] eeuw, maar ook als het belangwekkende geestesproduct van een zeer talentvol en uiterst intelligent teekenaar. En zou iemand in een ongeduldige bui de eenigszins paardenhaar-achtig ingevulde gesoigneerde, gecomponeerde prenten voor het werk van een amateur willen uitmaken, dan zou geloof ik het bezien van de zooveel frisscher gedane burlesken uit een vroeger tijdperk hem nog wel op betere gedachten kunnen brengen.

Van de ongelukkige romans die 's mans roem op het laatst wel wat hebben geëncanailleerd, zullen dan, wil ik hopen, geen exemplaren meer bestaan.

Dat de gedeelten van die verhalen als droogzand aan elkaar zitten en dat het eenigszins spiritistische en somnabulistische erin toch àl te veel dillettanterigs bevat, is eigenlijk nog niet zoo slim. Maar het gekeuvel over zijn eigen vak en het liefhebber in spullebaas-uitleggingen over zijn eigen kunst, het uit de school klappen ten aanhoore van een iegelijk, dat was toch voor iemand van zijn gaven compromittant.

Was deze vergissing een ander bewijs bij de velen, dat Punch na '90 aan het aftakelen ging? Twee teekenaars hebben, ook na George du Maurier's dood in 1869, de eer van het blad waardig kunnen ophouden: Linley Sambourne en L. Raven Hill — toch ontken ik niet, dat het totaal geleden had nadat de elkaar eenigszins aanvullende grooten van de samenlevingssatire gestorven waren en Sir John Tenniel de zeventig gepasseerd was. „Sied-il bien" — zegt Molière, „à des dieux de dirè qu'ils sont las?" Zonder den kranigen ouden cartoonteekenaar voor ook maar een halfgod te houden, moet men gelooven, dat ook hij de gepastheid van de erkenning dat hij vermoeid en stijf werd, lang, te lang, in twijfel heeft getrokken. Te meer daar een waardig opvolger in den stijlvollen Sambourne bij de hand was.

(Slot in 't volgende Nummer.)

ONDERZEESCHE TORPEDOBOOTEN, DOOR „ZEEOFFICIER".

Nu zoo herhaaldelijk in woord en geschriften dit onderwerp behandeld wordt, zal het waarschijnlijk den lezers van Elsevier's belang inboezemen het een en ander te vernemen omtrent deze soort van vaartuigen, waarover zoo uit elkander loopende berichten het licht zien. Daar Frankrijk het land is waar men zich reeds het langst en het meest met het onderwerp der onderzeesche navigatie heeft bezig gehouden, willen wij in hoofdzaak de Fransche onderzeesche booten behandelen, waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat slechts betrekkelijk weinig daaromtrent bekend is, aangezien in Frankrijk alles wat betrekking heeft op de onderzeesche navigatie met de meeste zorgvuldigheid wordt geheim gehouden en verborgen, met de bedoeling om den voorsprong, dien men in dat land heeft op andere mogendheden, die zich eerst gedurende korter tijd ernstig met de zaak hebben ingelaten, niet te verliezen.

Haast over geen enkel wapen is men het in maritieme kringen over de geheele wereld zoo oneens als over onderzeesche torpedobooten. Waar de een er het wapen bij uitnemendheid in ziet, wordt door den ander alle praktische waarde aan die booten ontzegd. De voorstanders laten zich in den regel te veel door hun enthousiasme medeslepen, en als men kalm nagaat tot welke resultaten zij komen, dan ziet men hen reeds spoedig theorieën bouwen op de toekomst en op zaken, die nog uitgevonden moeten worden, waarbij zij gewoonlijk slechts de voordeeligste omstandigheden aanraken, en de ongunstige verzwijgen.

De tegenstanders daarentegen zijn maar al te zeer geneigd om de mogelijkheden van onderzeesche booten geheel over het hoofd te zien, en alleen te spreken over de talrijke fouten, welke deze vaartuigen aankleven, waarmede zij dan trachten aan te toonen, dat in géén omstandigheid een onderzeesche boot eenig praktisch nut kan hebben.

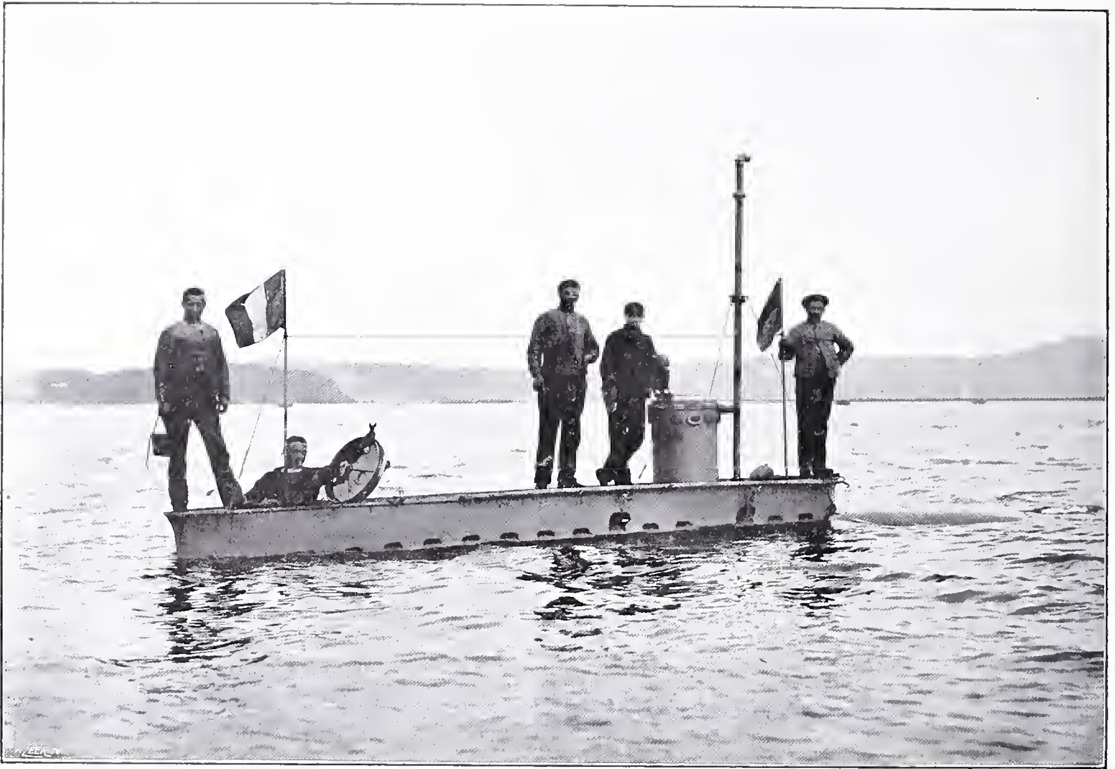
Overbodig om te zeggen, dat zoowel het standpunt van de eene partij als dat van de andere te veroordeelen is, en dat vooral in een geval, waarbij men zich verplaatst moet denken in zulke geheel bijzondere omstandigheden als het gebruik van een onderzeesche boot met zich brengt, groote nuchterheid en een volstrekt objectieve beschouwing der zaken, onafwijsbare eischen zijn.

Gaan wij nu over tot een beschouwing van wat in Frankrijk op het gebied der onderzeesche navigatie is gedaan, dan blijkt het al dadelijk, dat de admiraal Aube de man is, aan wiens belangstelling in de zaak, en aan wiens doorzettingsvermogen de Fransche marine te danken heeft, dat zij thans in het bezit is van een betrekkelijk groot aantal onderzeesche booten. Toen genoemde admiraal in 1886 Minister van Marine was, stelde hij voor iedereen de gelegenheid open om ontwerpen in te dienen voor een onderzeesche boot.

Van vele zijden werden zijne denkbeelden bespot, en vele scheepsbouwkundigen van die dagen aarzelden niet om te verklaren, dat zulke vaartuigen nooit eenige oorlogswaarde konden bezitten, en dat de onderzeesche navigatie meer een onderwerp was voor romanschrijvers dan voor ernstige en degelijke bouwers van schepen. Admiraal Aube liet zich echter niet van zijn stuk brengen, en bestelde tegen de raadgevingen van den Directeur van het Materieel in, op den 12en September 1886 bij den heer Goubet een kleine boot, en in hetzelfde jaar teekende hij een contract met de Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée, om een grootere boot te bouwen naar de plannen van den ingenieur Gustave Zédé. Het oorspronkelijk ontwerp van deze boot was uitgewerkt door den beroemden ingenieur Dupuy de Lôme, die echter overleed voordat met den bouw begonnen was.

Zijn vriend, Gustave Zédé, werkte het ontwerp verder uit, en admiraal Aube liet, zooals gezegd, de boot, die den naam kreeg „Gymnote", bouwen door de Société des Forges et Chantiers de la Mediterranée, waarvan Zédé een der direkteuren was. De bouw geschiedde onder medetoezicht van den assistent-ingenieur der 1e klasse van de Fransche marine, Romazzotti.

De „Gymnote" is van staal gebouwd in den

GYMNOTE.

vorm van een sigaar, is 17 meter lang, en de middellijn van de grootste dwarsdoorsnede bedraagt 1.8 meter. De waterverplaatsing bedraagt ongeveer 35 ton en de vaart is 6 mijl. Boven op het sigaarvormig lichaam is een kleine smalle bovenbouw aangebracht, waarboven een klein observatietorentje uitsteekt, dat van boven door een deksel wordt gesloten, en ruitjes bevat om gelegenheid te geven tot uitkijken. De voortstuwende kracht is electriciteit, waartoe een electrische accumulatoren-batterij is opgesteld, welke het vermogen levert voor het draaien van een electromotor. De boot gaat onder de oppervlakte door water toe te laten in drie tanken, waarvan één vóór — één achter — en één in het midden van de boot is gelegen. Dit water kan worden verwijderd door middel van samengeperste lucht of door een rotatiepomp, welke gedraaid wordt door een electromotor. Twee horizontale roeren dienen om de boot in het verticale vlak te besturen, terwijl een gewoon roer dient voor het sturen in het horizontale vlak. Bovendien zijn ter plaatse van de grootste dwarsdoorsnede aan weerszijden twee horizontale borden geplaatst, welke onder verschillende hoeken kunnen worden gesteld, en met de horizontale roeren dienen om de boot in het verticale vlak te besturen. Bij het varen op kleine diepten onder de oppervlakte kan men op de „Gymnote" een periscoop gebruiken, zijnde een kijkinstrument, dat door een samenstel van spiegels en prisma's, in de zich onder de oppervlakte bevindende boot een beeld geeft van een gedeelte van den omtrek boven de oppervlakte, een soort van verticale kijker dus. Zoodra men zich op grooter afstand onder de oppervlakte bevindt dan de lengte bedraagt van het instrument, doet het natuurlijk geen dienst meer. De „Gymnote" werd op den 24^{en} September 1888 het eerst beproefd in de haven van Toulon, en de geheele Fransche pers uitte zich op de meest geestdriftige wijze over de verrichtingen van het vaartuigje. De boot is voorzien van twee lanceerinrichtingen voor torpedo's. Zij wordt thans gebruikt voor het geven van onderricht aan officieren en manschappen bestemd voor de submarine flottille.

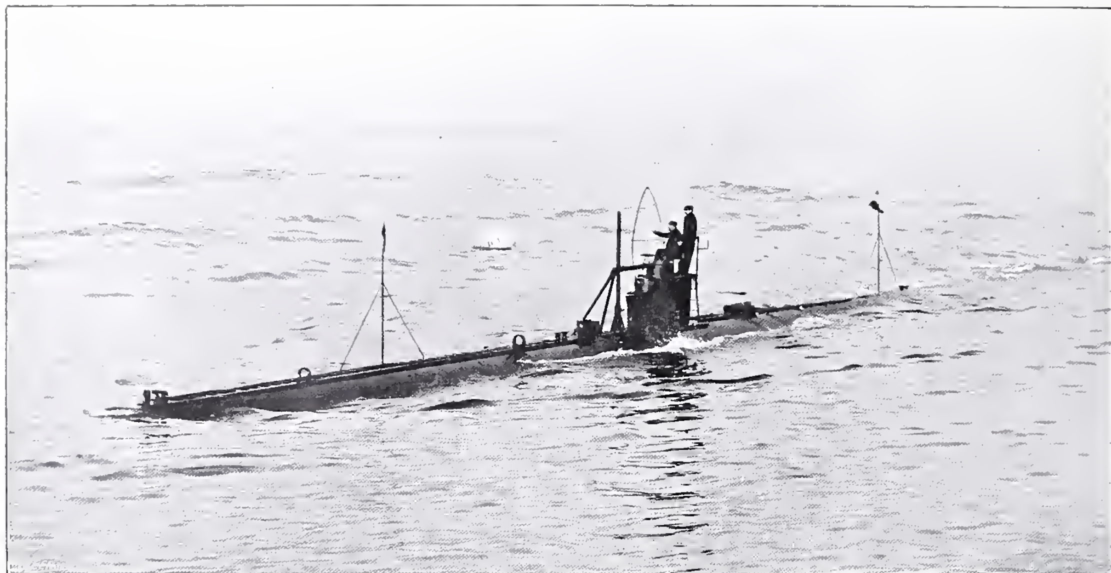

NARVAL.

Na de „Gymnote" werd een andere boot op stapel gezet, welke den naam zou voeren van „Sirène", naar de plannen van Romazzotti, maar daar tijdens den bouw van dit vaartuig de ingenieur Gustave Zédé overleed, besloot de toenmalige minister van marine, de boot naar dien ingenieur te noemen.

De „Gustave Zédé" liep den 1en Juni 1893 te Toulon te water, de lengte is bijna 50 meter, en de waterverplaatsing 266 ton. De huid is van Roma brons, een non-magnetisch metaal, dat niet door zeewater wordt aangetast. De in deze boot geplaatste electrische accumulatoren-batterij voldeed zeer slecht, en de opvolgende bemanningen van de „Gustave Zédé" hebben veel te lijden gehad van de vergiftige dampen der accumulatoren, en bij de eerste proefnemingen werden alle zich aan boord bevindende personen ziek. Hoewel het horizontale roer op de „Gymnote" niet had voldaan, voorzag men de „Gustave Zédé" toch van dezelfde inrichting, maar de boot stuurde daarmede zóó wild, dat somtijds duikingen onder een hoek van 30 à 35° plaats vonden, zoodat de bemanning door elkander werd geslingerd. Men kwam zoodoende tot een stelsel van 6 roeren, 3 aan elke zijde. De boot wordt bemand door een officier met 8 man. De eerste reis van eenigen duur was van Salins d'Hyères naar Toulon. Er stond een frissche bries waardoor er nog al wat zee kwam, maar niettegenstaande dat ging toch alles goed. Ook op een tocht van Toulon naar Marseille (41 mijl) hield de boot zich uitstekend, en de geheele Fransche pers juichte weer in koor, en voorspelde in gedekte termen de mogelijkheid om de Engelsche vloot te kunnen vernielen.

Naar aanleiding van het Fashoda-incident opende het blad *Le Matin* een publieke inschrijving voor de aanschaffing van twee onderzeesche booten, en gaf zelf het voorbeeld door voor 5000 francs te teekenen. Het resultaat der inschrijving was dat twee booten aan de regeering konden worden aangeboden, de Français en de Algérien, de kosten waarvan, voor het meerendeel met kleine bedragen bijeengebracht, gedragen waren door het volk. Het gebeurde met de „Gustave Zédé" toont wel aan hoe ernstig de

GUSTAVE ZÉDÉ.

Fransche autoriteiten het meenden met het onderzeesche-bootvraagstuk. Toen genoemd vaartuig pas te water was geloopen, was het in bijna alle opzichten een mislukking, en eerst na een paar jaren, gedurende welken tijd vele veranderingen en verbeteringen waren aangebracht, kon men er iets mede doen. Eerst was het ondoenlijk om de „Zédé" onder water te krijgen, en toen de boot eindelijk dook, deed zij dit met zoo goeden wil, dat zij met een hoek van 30 graden in tien våam water in den bodem vastliep. De beproevingscommissie was toen juist aan boord, en het pleit voor hun vaderlandsliefde, dat zij als een gevolg van hun onaangename ondervinding de regeering niet adviseerden om het bouwen van zulke onhandelbare vaartuigen maar te staken.

Voordat de „Gustave Zédé" voltooid was, had Romazzotti een ontwerp ingediend voor een andere boot, de „Morse" welke 146 ton water verplaatst. Deze boot heeft een looden valsche kiel, welke men van binnen uit de boot kan laten vallen, en dus een soort van veiligheidsgewicht vormt. Deze boot is zeer lang in aanbouw geweest, en liep eerst den 5den Juli 1899 te water. De kosten bedroegen 648,000 francs. Met de „Morse" werd een bewoonbaarheidsproef genomen door de boot 8 uur lang met de volle bemanning aan boord onder water te laten, gedurende welken tijd niemand moeilijkheid had om te ademen, en na afloop waarvan niemand eenige onaangename gevolgen ondervond, terwijl het scheikundig onderzoek der lucht aantoonde, dat het mogelijk zou zijn geweest om de proef nog geruimen tijd te rekken.

De „Français" en de „Algérien" zijn van het type „Morse" maar met verschillende verbeteringen. Zij werden beide in het begin van 1901 te water gelaten.

Vervolgens werd de zoogenaamde Farfadet-klasse gebouwd, bestaande uit vier booten, en daarna de Perle-klasse bestaande uit twintig booten.

Al de tot nu toe genoemde booten zijn op het oogenblik in dienst en over de verschillende Fransche havens verdeeld. Het zijn alle wat de Franschen noemen „sousmarins", dat zijn duikbooten van den sigaarvorm met een zeer geringen bovenbouw.

Bovendien bezit de Fransche marine nog een aantal zoogenaamde „submersibles", waarvan de „Narval" de voorlooper is. In Februari 1896 had de toenmalige minister van marine Lockroy inzenders opgeroepen voor een ontwerp van een onderzeesche torpedoboot, waaraan zoowel Franschen als vreemdelingen mochten deelnemen. De commissie, die benoemd was om de verschillende projekten te beoordeelen, besloot ten gunste van het ontwerp ingezonden door den ingenieur Laubeuf.

Dit vaartuig werd op stapel gezet, en de uitvinder kreeg een gouden medaille.

De „Narval" werd te Cherbourg in 1897 begonnen, en liep van stapel in October 1899, maar eerst na het aanbrengen van een aantal veranderingen oordeelde men dat de boot in staat was om de voorgeschreven beproeving te ondergaan. De romp van de „Narval" is dubbel, dat wil zeggen, dat het uit dikke staalplaten vervaardigde sigaarvormig lichaam omhuld is door een scheepsvormigen buitenromp vervaardigd van dunnere platen. De bedoeling hiervan is het verkrijgen van meerdere stabiliteit, grooter bewoonbaarheid, en beter zeewaardigheid. De bovenbouw is plat en vormt een dek, en de boot wordt lager op het water en met het dek gelijk met de oppervlakte gebracht, door water toe te laten in daartoe bestemde ballasttanken. Het òndergaan wordt verkregen met vier zijborden, twee vóór en twee achter aan het schip, welke door middel van een handwiel binnen boord kunnen worden versteld. De „Narval" is bijna 35 meter lang, en verplaatst aan de oppervlakte 106 en onder de oppervlakte 200 ton water. Er is een machine om de boot aan de oppervlakte voort te stuwen, en een electromotor voor onder water. De bewapening bestaat uit vier torpedo's en aan elke zijde zijn twee Drzewecki lanceerinrichtingen, waarmede torpedo's gelanceerd kunnen worden onder elken hoek tusschen 30 en 120 graden van voren af. De inrichting is ongeveer als volgt: Ter zijde van de boot ligt een horizontale spar, welke aan de huid scharnierend verbonden is, en door een stang van voren af naar buiten kan worden geduwd. Aan de spar is met twee klampen een torpedo bevestigd. Door middel van een hefboom binnen in de boot duwt men de spar den vereischten afstand naar buiten, waarbij het water, dat daar vóór tegen aan slaat, medewerkt. Zoodra de stang, waarmede de spar wordt uitgevoerd, stuit, ontsluit de waterdruk de beide klampen, waarmede de torpedo aan de spar is bevestigd, en zet de luchtmachine van de torpedo aan. Dit is de oorspronkelijke Drzewecki inrichting, waaraan later nog tal van verbeteringen zijn aangebracht.

In Mei 1901 volbracht de „Narval" een mooien tocht, daar de boot toen 40 uur lang gevaren had zonder stoppen, en met 6½ mijls-vaart 260 mijl aflegde in ruw weder en met een moeilijke zee. Gedurende dien tocht bleef de boot herhaaldelijk een paar uren achtereen onder water, en herlaadde haar accumulatoren tweemaal. Intusschen had de bemanning nog al geleden, en waren sommige der opvarenden na dezen tocht vrij wel uitgeput. In Juni 1901 bleef de „Narval" met de volle bemanning 12 uur aan één stuk onder water, maar toen waren verscheidene leden der bemanning na afloop van de proef vrij onwel. Tot de Narval-klasse behooren de „Sirenè", „Triton", „Espadon" en „Silure", waarvan de buitenhuid van gewoon staal en de binnenhuid van nikkelstaal is.

Een ander type van submersibles, en wel van 172 ton waterverplaatsing, zijn de „Aigrette" en de „Cigogne", welke een bemanning hebben van 20 man en 10.5 mijl loopen.

Verder de „Emeraude", „Opale", „Rubis," „Saphire", „Topaze" en „Turquoise van 415 ton en 12 mijls vaart.

Eindelijk nog de proefbooten „X", „IJ", „Z" en de „Omega", terwijl voor nog een vrij belangrijk aantal booten, welke op verschillende werven in aanbouw zijn, de gelden zijn toegestaan.

Van deze booten zijn er enkele van een gemengd systeem, tusschen „sous-marin" en „submersible" in.

Zooals men ziet heeft de Fransche marine reeds een groot aantal onderzeesche booten, maar tot nog toe is men er niet in geslaagd een bepaald type te vinden, dat werkelijk aan de verwachtingen voldoet, en men is nog steeds aan het zoeken naar het meest geschikte systeem. Om dit te bevorderen is een permanente commissie benoemd, die zich geheel wijden zal aan de bestudeering van het vraagstuk in al zijne onderdeelen.

Zeer kortelings zijn vergelijkende beproevingen gehouden tusschen de „Aigrette" en de „Z", de eerste een echte submersible, de tweede van een gemengd systeem, waarbij de „Aigrette" volgens de berichten de gunstigste uitkomsten heeft gegeven, zoodat op het oogenblik in Frankrijk de submersibles het best staan aangeschreven.

VERZEN

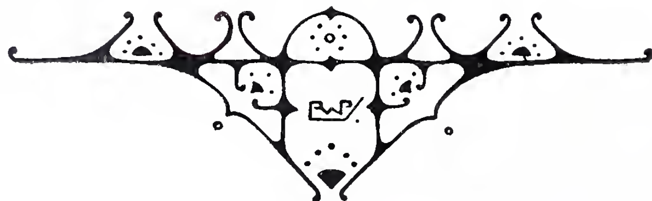
DOOR

M. RIETBERGER.

Mocht tusschen ons beyden de werelt staen
In wapenen fier ende stout,
Myn lief si vermocht er nemmermeer iet,
Die minne van ons waer te bout.
En mocht men mi geven geld ende goet
En segghen, ai laat hem syn
Ic droegh er wel liever den bedelsack
En lievekens aim in de myn!
En mocht men mi segghen, ai mi, met recht,
De woorden syn ydel, die hi u seght
Hi sal di doen welcken eens bleeck ende stil,
Ic sprack er so trotsch nog, so isset myn wil.

* * *

Een traen voor de wilde vogelkens
Nu winter se pynt met syn beten,
Die lustlycke vroudige sangers van 't woud
Ic can er se niet vergheten.
Een traen voor de sondighe sielekens
Die wreed er de werelt verstiet,
Si dwalen als vogelkens in de sneeuw
In dolen en sieleverdriet.

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

HOOFDSTUK IV.

In de serre van het huis in het park waren Alice's ouders.

Het was in de eerste dagen van Juni. Buiten was het warm, de zon scheen onbevangen. De serredeuren stonden wijd open. Duiven vlogen heel achter in den grooten tuin, klapten met de vleugels en koerden.

„Voor jouw verantwoording! Jouw verantwoording!" schreeuwde de kleine, blonde man.

„Die neem ik op mij," antwoordde de groote, donkere vrouw, ijzig kalm als altijd. „Die wil ik graag op mij nemen, die verantwoordelijkheid, maar wees jij dan zoo vriendelijk, toe wees zoo goed je hoofd koel te houden. Dit geraas duurt nu al twee weken en je verbittert twee beste, jonge menschen het leven, er bestaat niet de minste reden om je zoo aan te stellen. Wil je Alice altijd bij je houden? Heb ik niet altijd gezegd dat ze absoluut vrij in haar keus moest blijven. Ik dank je vriendelijk voor je opvoedingssysteem, zij is nu oud en wijs genoeg en zij weet heel goed wat zij wil, dat verzeker ik je, zet je egoïsme maar op zij manneke, je kind altijd bij je houden zal je tóch niet, ze heeft nú haar man gevonden. Ik heb haar geleerd zelfstandig te zijn."

„Ja jouw opvoedingssysteem dàt is goed geweest. Met dàt systeem zou je alles van je dochter kunnen maken, heb ik...."

„St! St! Stil wat," viel mevrouw tergend langzaam, rustig in de rede, „François werkt achter in den tuin, die zou je kunnen hooren, en gaan babbelen met de meiden...."

„Ik zeg je," vervolgde de heer des huizes zachter nu, „*alles* had er van kunnen komen."

En mevrouw:

„Ja, Alice is wel een kwade dochter geworden onder mijn leiding, ze is wel altijd ongezeglijk en brutaal geweest.... Zeg eens, heeft ze jou of mij ooit tegengesproken, is ze ooit lastig, hoe ook, geweest? En nu nog, nu je haar na haar geheime verloving zoo allerdwaast hebt toegesnauwd, nu je haar aanstaande zoo ongeveer als een minderwaardig individu behandelt, hem nauwelijks aanziet als hij hier komt, zeg, is Alice nu soms...."

„*Dat* moest er waarachtig nog bij komen!"

„Kalm, kalm, je weet achter in den tuin werkt François."

„Dat moest ze eens wagen," vervolgde mijnheer.

Zeer langzaam zeide mevrouw: „Als ik Alice was, zou ik er geen oogenblik over denken dat te wagen; *ik*, ging ze wat luider door, *ik* zou het zeker wagen en ik zou niet zoo dwaas zijn als zij, ik zou je eens flink de waarheid zeggen. Er is van Maarten niets dan goed te vertellen. Een uiterst welopgevoed jongmensch, dat geld heeft, zich tegenover jou altijd volkomen correct gedraagt, hoewel je dat niet waard bent, een werkzame, symphatieke jongen met heel veel talent, een jongen die een prachtige, een roemrijke toekomst tegemoet gaat...."

„Wat geld! Wat geld?" vraagde mijnheer schamper. „Die armzalige zes duizend gulden s'jaars waar die van renteniert en dan die roemrijke toekomst! Puh! Belachelijk! In *onze zaak* hebben we honderd, honderdvijftigduizend 's jaars verdiend. In *onze zaak!* Heeft-i een *goeie zaak?!* Doet-i goeie zaken?!

„Neen gelukkigerwijze doet hij geen...."

„Nou," schreeuwde de heer des huizes schor van woede en in een grove stemming: „Alsdie *dat* niet doet, dan kan-die rondloopen, dan kan-die naar de bliksem loopen!!"

Alices moeder was bleek geworden, maar zij wist zich te beheerschen. Blijven weigeren deed hij toch nooit, ten slotte zou ze hem dwingen toch, toe te stemmen.

„Ik zal je nu maar weer alleen laten," fluisterde zij bijna, en wandelde kalm naar de deur.

In de gang luisterde zij nog even.

Zij hoorde haren echtgenoot woedend rondstappen in de serre.

De weken gingen voorbij en deze kwade verhoudingen bleven bestaan. Alice's vader, stijfhoofdig, wilde zijn toestemming niet geven, maar hij kon het niet verhinderen dat Maarten geregeld zijn bezoeken bracht. In zijn verregaande laatdunkendheid deed hij alsof hij niets van Alice's verbintenis afwist. In het

begin van een avond groette hij Maarten, stijf, zonder hem aan te zien, even een hand reikend, hij zeide geen enkel woord; bij zijn heengaan groette hij voor de tweede maal en wederom zonder hem aan te kijken. Ook tegen Alice was hij hard en stug, maar uit vrees voor hare moeder durfde hij haar geen verwijt te doen. Hij beschouwde zijn dochter nog als een kind, als een voorwerp dat weggeschonken kon worden, een wezen waarover naar welgevallen kon worden beschikt, als een ding zonder wil waarop hij recht had, iets dat niet denken mocht, waar hij voor dacht en deed.

Toch had hij naar zijn begrippen wel goede bedoelingen met zijn kind gehad, hij had haar in kringen willen brengen waar ze een rijken man kon vinden, een kil handelsmensch en daaraan had hij haar willen geven. En ook later nog toen Alice hem meer en meer deed zien, dat zij zelfstandig wilde zijn, dat ze een persoonlijkheid was, had hij altijd de dwaze hoop, dat ze hem dan ten minste op dat eene gewichtige punt, een huwelijk, vertrouwen zou, dat ze daarin zou toegeven, gehoorzamen.

Toen had hij haar kennis laten maken met een zeer gefortuneerd man. Die was niet jong meer, klein en zwak, „hij had maar één long", wist Alice's moeder te verhalen, hoewel dat niet algemeen bekend was, hij had de gewoonte zeer fijn en altijd te veel te eten en te drinken en Alice's moeder kon zeker zeggen dat hij niet volkomen soliede leefde, maar hij had een prachtige zaak.

Dit nu zeide zij hare dochter alleen omdat zij in alle gevallen met haren echtgenoot van oordeel wenschte te verschillen, daarom had zij ook geen enkele gelegenheid laten voorbijgaan om iedere wijze van opvoeden die door haren man werd geprezen, onvoorwaardelijk af te keuren. Zoo had het onderwerp „vrije liefde" al dadelijk haar groote aandacht getrokken, want voor haar man bestond geen heiliger zaak dan het huwelijk, de wettelijke altijd durende verbintenis. Zijn geheele leven en werken was er naar ingericht om dat huwelijk naar zijn eigen stijve, dogmatische, dweepachtige begripjes te versieren. „Goed te zijn" voor vrouw en kind, maar voor die menschen ook alleen, dat was het voornaamste in dat drijven. Maar zijn „goed zijn" miste alle spontaniteit. Hij was „goed", omdat hij altijd had hooren zeggen dat het goed is goed te zijn, omdat dat goed-zijn hem zekere zielerust, zekere behaaglijkheid bracht in het altijd opgejachte leven van handelsmensch, zekere ontspanning voor die voortdurend over-prikkelde hersens. Hij was goed naar zekere voorwaarden, zooals zijn vader en diens vader dat geweest waren. „Eert uwen vader en uwe moeder, opdat het u welga", hij had het niet begrepen. Hij was goed zooals alleen harde, dorre zielen goed kunnen zijn, die het goede geven op woekerwinst, die goedheid geven in de hoop meer goedheid terug te krijgen.

Het vrije huwelijk, daarmede plaagde zij zeer dikwijls dezen armen dorre. Daar kon ze hem razend mee maken.

Rustig kalm pratend over dat onderwerp had zij hem eens dol gemaakt, toen had hij haar bezworen dat wanneer zijn dochter ooit zoo iets durfde doen er het allerergste zou kunnen gebeuren. En de vrouw des huizes had daarna zeer dikwijls, in het bijzijn van haren echtgenoot, Alice over de gemakken en voordeelen en over „het hooge" in die zoogenaamde vrije-liefde gesproken. Alice had zwijgend aangehoord, soms een slimme opmerking makend, een beetje plagend ook wel gezegd dat ze er iets voor voelen kon misschien.

Dikwijls kwam Maurice, zoo heette de man dien de heer des huizes als echtgenoot voor Alice gekozen had. Hij kwam dineeren, of hij kwam des avonds en mevrouw wist hem altijd bedektelijk nieuwe, kleine hatelijkheden te zeggen, of zij sprak minachtend over zaken die door haren man en Maurice vereerd werden, terwijl zij Maarten als kunstenaar allerlei complimenten maakte.

Zoo begon Alice's vader er stil wel zeer aan te wanhopen dat Maurice ooit met zijn dochter trouwen zou, want verliefd op zijn vrouw, en tevens vol angst voor haar, durfde hij niet krachtig tegen haar op te treden.

Een onverwachte, kleine gebeurtenis maakte aan deze kwade verhoudingen een snel einde.

Maurice was voor eenige maanden naar het buitenland gegaan en een zuster van

Alice's moeder kwam logeeren op het huis in het park.

Het was voornamelijk door haar toedoen, dat Maarten eindelijk ook van den vader de toestemming kreeg zich met Alice te verloven.

De twee vrouwen dwongen hem er toe niet langer te weigeren. Maurice's hulp miste hij en alle gesprekken werden door de zusters dadelijk op dat eene onderwerp teruggebracht. Iederen dag bood hij zwakker weerstand en eindelijk nadat hij dagenlang gekweld was, zonder in de tegenwoordigheid van zijn schoonzuster zijn kwaadheid voluit te durven toonen, toen de zorgen hem mager en bleek hadden gemaakt, toen mocht het gebeuren.

De dag waarop de verloving algemeen in de kleine stad bekend werd, kwam Maurice van zijn reis uit het buitenland terug, hij had zijn zaken vlugger kunnen doen dan hij gedacht had en al meer geld verdiend dan hij berekend had te zullen maken.

Alice's moeder noodigde Maurice op het diner dat door de oudelui gegeven werd ter eere van de jong-verloofden.

Een warme zomeravond was het.

Het huis was groen gemaakt en vol opgeruimde menschen. De tafel stond gedekt in de ruime eetkamer die op den tuin uitzag.

Alle deuren waren open en overal rook het naar bloemen. Maarten en Alice zaten in den tuin nog, waar ze alleen gewandeld hadden, een oogenblik, terwijl de gasten zich gereed maakten aan tafel te gaan.

De gastheer en zijn vrouw waren met enkele familieleden en de anderen in den salon. Alice's vader had zich den laatsten tijd wat minder van het gebeurde aangetrokken. Hij begon zich alweer tevreden te voelen. Hij was „goed" geweest voor zijn vrouw door haar toe te geven, goed voor zijn dochter; aan Maarten dacht hij bijna niet. Zijn zelfzucht en onbeschaamdheid ging zoover dat hij het niet eens onaangenaam vond dat Maurice ook op het diner zou komen. Het was nu eenmaal niet anders mogelijk geweest. Hij had Maurice nooit iets beloofd, hem alleen maar geïntroduceerd en Alice, *die* had zich niet met hem bemoeid, en hoe Maurice er zelf over dacht, wel dat ging hem niet aan, die had de uitnoodiging aangenomen, net als zijn oude kennissen Frits en Arnold die een goeie wijnzaak hadden en als Martinus die zoo voorspoedig in effecten werkte, zooals die heeren met hunne vrouwen, die veel van lekker eten hielden dat hadden gedaan.

O! Om Maurice daar behoefde hij zich niet om te bekommeren, het was après-tout nog tot niets gekomen, neen, er was nog niets gebeurd. En wat nu dien Maarten aanging, ja, kwaad zat er niet in schijnbaar, maar wat een ellende dat-i geen zaak had. Ja! God mocht hem bewaren, maar wat een bestaan, te leven van je geld, niets weg te leggen, te schrijven! Te schrijven! Wat was dat eigenlijk? En deed die dat nou voor z'n plezier of om geld te verdienen? D'r was niks an te verdienen! Hij was waarachtig toch benieuwd om die paar kennissen van zijn aanstaande schoonzoon te zien, een troep rare kwasten natuurlijk, en allemaal renteniers, heeren met geld die niet van werken hielden, die van alles verstand hadden behalve van een goeie zaak.

Zij zaten achter in den tuin.

„Nog begrijp ik niet dat hij toegegeven heeft," zeide Maarten.

„Ja, zóó is vader, nog nooit heeft hij mama iets geweigerd, hij kan het niet volhouden tegen haar."

„Maar Maurice komt toch."

„Dat is werk van mama en ik meen dat papa het volstrekt niet onaangenaam vindt."

Het was stil een oogenblik, uit het huis hoorden ze gelach en gepraat en een geting van glazen. Zij zagen de lange, gedekte tafel en de knechts die nog wat schikten.

„Vreemd toch dat met Maurice," zeide hij.

Toen hoorden zij de gong slaan, de maaltijd ging beginnen. Een bediende noodigde hen uit aan tafel te komen.

Langzaam liepen zij over de gazons naar het huis.

Het werd laat in den namiddag.

Door de boschjes achter het huis scheen een lage gouden zon naar binnen en er kwamen lange strepen rood licht schitteren in het kristal door de bloemen heen en het fijne groen, dat overal in figuren zorgzaam

op de tafel geschikt was; en in het geslepen glas raakten de zonneglansen nog verdeeld en fijn trillende kleurbogen teekenden ze achter het fonkelend drinkgerij op het witte laken.

Een gedenkwaardig en heel bizonder voorval was het, deze verlovingsmaaltijd. Er waren twee gedeelten, twee kampen aan den feestdisch, het gedeelte dat gevormd werd door den heer des huizes met zijne goede kennissen en naaste bloedverwanten en dat van Maarten en zijn collega's, enkele jonge letterkundigen en schilders. Een deel intellectueelen, het andere deel handelsmenschen.

Met het donker worden van den dag liet de gastvrouw de lichten aansteken, kaarsen werden er gebrand dien avond, dat was een voornaam, feestelijk licht, vond mevrouw, voornaam en feestelijk niet alleen, maar het was vóór alles zoo artistiek.

Haar man merkte ze op, Maarten aankijkend, even met oogen aanduidend haren echtgenoot, haar man hield van koud en dood electrisch en van gasgloeilicht.

Toen de kaarsvlammen met zachten gloed de gezichten duidelijk te onderscheiden maakten, was het een vermakelijke zaak waar te nemen, met welk een vreemde verwondering de handelslieden het groepje kunstenaars zaten aan te staren.

Een van de wijnhandelaren zeide zachtjes tegen een assuradeur naast hem: „Zoo'n mooi kind had nu toch waarachtig wel wat beters kunnen krijgen dan zoo iets. Wat zit z'n haar geplakt en wat heeft die 'n raar boord om, en goeie hemel wat een stuk das!"

„Toch 'n nette jongen," zei Martinus, die goedig was en in effecten deed, „maar die goeie vrind van 'm, zeg is heb je nou ooit zoo'n kwast gezien!"

„Nee, maar hij mot heel veel geld hebben en dat gooit die maar weg op reis, altijd op reis is-die, heb 'k gehoord."

Met buitengemeene handigheid wist de vrouw des huizes ieder voorval, elke toestand voor zich vermakelijk of voor haar belang geschikt te maken. Uit alles bijna wist zij een zeker genot te trekken, dat moest in haar vermogen zijn, had ze weten op te merken; zij was rijk en onafhankelijk, mooi en aangebeden door haar man die alles voor haar over had, handig en verstandig zoo moest ze in het leven zijn en listig ook.

Zoo had ze dan al dagen voor het diner voorzien, dat het aan tafel stil en doods zou kunnen worden, wanneer de diverse temperamenten niet in directe aanraking met elkander werden gebracht. Dat mocht vóór alles niet gebeuren, zoo'n scheiding. Het was *háár* feest. Twee soorten menschen zouden er zijn, twee zeer verschillende soorten menschen, dat voorspelde weinig opgewektheid, maar het zou ook zeer opgewekt en onderhoudend, hóógst vermakelijk kunnen worden, wanneer het tot een kennismaking kwam. Ja, zij zou daar voor zorgen. De materialisten en de idealisten tegen elkander opdrijven en dàn te luisteren naar de heftige disputen dat moest interessant zijn.

„Wat flikkeren die kaarsen hinderlijk," zeide mijnheer tegen Maurice die naast hem zat, „beroerde, onpraktische verlichting, en dan in zoo'n oud prul van een kroon, die moest dan absoluut naar beneden, uit de rommelkamer gesleept worden."

„Hoeveel heb je d'r voor gegeven," vraagde Maurice."

„Denk je dat ik zoo iets koop!"

„Ze moeten veel geld waard zijn, deze is misschien wel achthonderd gulden waard."

„Dan ga ik hem verkoopen."

Zijne echtgenoote had het gehoord: „Wat!" riep zij verbaasd, „zoo'n prachtig antiek stuk verkoopen! Zeg eens Frits," vraagde ze den groothandelaar in wijnen, waarvan zij wist dat hij het ergst aanmatigend in zijn beweringen kon zijn, „Frits, hoe vindt je me dat? Daar wil mijn man die prachtige kroon gaan verkoopen."

„Kroon! kroon! Wat voor kroon?!"

„Die kaarsenkroon boven je."

„Verkoopen wil die-'m? Nou, gelijk heeft-i! Waarom neem je geen nieuwe gaskroon? Da's toch wel zoo goed."

„Neen maar Maarten. Hoe vindt je zoo iets, daar vinden ze m'n kaarsenkroon niet mooi."

„Onbegrijpelijk," zeide Maarten.

„Duister, heel duister," zeide een van de jonge schilders.

„Duister! Duister! Wat duister?!" vraagde Frits die dadelijk beleedigd was altijd.

Emile, de jonge schilder, uiterst correct gekleed, glad geschoren, lang en wat mager, zijn zuivere, lichtblonde haren glansend van brillantine, jasmijnen in het knoopsgat, stond zwijgend half uit zijn stoel op, steunde op de tafel, boog zich naar den groothandelaar in wijnen en zeide: „Duister hier bedoelt het volstrekt onbegrijpelijke, het zeer onaannemelijke."

Emile ging weer zitten.

Er was groote verbazing, ontsteltenis bijna in het kamp der handelaren. Zooiets durfde dat te zeggen. Ze begrepen het maar half. Zou je zooiets niet...

Toen begon de wijnhandelaar met dikke stem woorden te zeggen, wartaal waarom door zijn vrienden hartelijk gelachen werd.

De jongelieden verstonden al die vreemde onsamenvoegbare termen niet, wel voelden ze dat er een groote geringschatting voor de kunst mee aangeduid werd, maar de meesten waren te bescheiden om iets te antwoorden en dan voelden zij tevens duidelijk, dat elke logische redeneering tegenover den hun natuurlijk-antipathieken kring nutteloos moest zijn.

Mevrouw bemerkte dat haar plan mislukken ging. Niet alleen was het niet tot dispuut gekomen, er was zelfs geen onderhoud, daarom, zij zou het voorbeeld geven, de jongeren aanmoedigen, die waren veel te schuchter. Emile, dat was de eenige die durfde, die brutaal was. Ja, Emile, dat kon een goed werktuig zijn, of Maarten. Maar Maarten mocht aan dit feest ter zijner eere de aanvallende partij niet worden, daarom zou Emile het doen.

Toen begon ze druk over kunst te redeneeren met haar zuster.

„Ai! Dat is gevaarlijk," zeide Maarten tegen Alice.

„Ja, als Frits straks in het dispuut raakt over die dingen."

„Een ontzettend materialist is dat, die Frits", zeide Maarten. Ik heb hem nu tot nog toe bijna over niets dan over eten hooren spreken. Hij vertelde daar aan Maurice dat, toen hij voor zaken op reis was in Frankrijk, hij daar een tijd lang op de campagne bij een boer gelogeerd was en daar had hij het zoo goed gehad, daar had hij zoo heerlijk gegeten. Iederen dag: „un bon pot-au-feu."

Alice lachte en vraagde: „Hoe vond je Emile?"

„Prachtig was hij, 't kwam me voor dat meneer Frits niets van zijn antwoord begreep."

„Natuurlijk niet, hoe zou Frits zoo iets kunnen vatten," zeide Alice.

„Ja de kunst," redeneerde mevrouw nu tegen Emile, „dat is het eerste noodzakelijke in het leven."

De wijnhandelaar, die de dwaze gewoonte had op te staan wanneer hij meende iets heel gewichtigs te moeten zeggen, had plotseling zijn stoel achteruitgeschoven en daar stond-i nu, zenuwachtig gesticuleerend, zijn glas in de hand; smal was hij en klein met zwartgrijs haar, dat op de kruin al heel dun was; zijn vierkant baardje was zwart-grijs ook, zijn zuinig bewaard, veel gedragen, gekleedejasje hing hem slapjes van de tengere schoudertjes, hij droeg een heel laag boordje en daarbij een dasje, zwart en smal.

„Wijnhandelaarke van de droevige figuur", zeide een van de jonge schrijvers aan een vriend tegenover hem.

Toen begon Frits, die in wijnen deed, opdringerig, onbeschaamd luid te beweren:

„Neé geachte gastvrouw, dat ben ik niet met je eens. Ik geef je de kunst cadeau, en, de woorden liggen me op de tong, net wilde ik het je waarde echtgenoot zeggen, geef mijn': 'n goeie eend, een lekker Bordeauxwijntje, une bonne pêche! Frankrijk! In Frankrijk dáár eet je goed. Wat zeg jij Arnold? Hè? Hier! Hier! Niks dervan, 't is 'n ellende hier!"

„Een leelijk, beroerd, ongezond land zonder zon, zonder vruchten, zonder wijn."

„Weet je 't nog, in dat prachtige Bayonne hoe goddelijk we daar gegeten hebben en gedronken?" En naar den gastheer kijkend: „Ik zeg met een leege maag doe je niet veel, wat? Eerst je maag vullen en dan wat anders en dan gaan wij dat doen in Frankrijk wat?" Toen hief Frits zijn glas: „Daar heb je goed eten, goed vleesch, goeie wijn, goeie groenten. Il n'y a que la France messieurs! Il n'y a que la France!!" En hij dronk zijn glas leeg.

Alice's vader knikte en zeide „Bravo! Bravo!"

De opschudding was volkomen.

De schilders voelden zich zwaar beleedigd. Het vreemde Frankrijk boven hun zeldzaam kunstenaarsland verheven. De jonge letterkundigen waren ontstemd.

Een materialisten-troep was het, daar waren ze het over eens. Als ze het niet over zaken hadden dan hadden ze 't toch zeker over lekker eten en over La France.

„Mag ik den geachten spreker antwoorden, mevrouw?" vraagde Emile aan de gastvrouw.

„Ja! Ja! Doe dat," zeide mevrouw met enthousiasme.

„Geachte tafelgenoot," begon Emile. „Gun mij een oogenblik uw hoogst gewaardeerde aandacht en vergun mij dat ik zitten blijf, dat ik mijn glas onaangeroerd laat, zooals het hier is, óp de tafel. Vergun mij dat ik, sprekend zuivere taal, zonder slechte klank van lokaal accent en wat daarbij behoort, vergun mij dat ik zoo een oogenblik u onder de aandacht breng dat de woorden die onze geachte gastvrouw gezegd heeft, onaantastbare woorden zijn.

Ik stel er prijs op, en ik vertrouw, dat met mij mijn vrienden, collega's er prijs op stellen, dat er worde bekend gemaakt, dat wij zonder voorbehoud met de woorden van onze gastvrouw ingenomen zijn geweest."

Komisch plechtig wendde hij zich naar de vrouw des huizes: „De kunst mevrouw, de schoone Nederlandsche kunst. Het voornaamste in ons leven! De Nederlandsche kunst zij leve!"

Emile dronk even uit zijn glas.

Groote geestdrift was er in het kamp der kunstenaars. Het handelskamp keek bedrukt, beleedigd.

Het dispuut der partijen raakte nu hevig, altijd heftiger, naarmate de maaltijd naar het einde kwam.

Na Emile's dronk op de Nederlandsche kunst had Frits een paar onverstaanbare klanken uitgebracht en daarna volgde weer een dikke stroom woorden waarvan niemand onder de ontwikkelden wederom iets begreep. Enkele woorden verstonden zij dikwijls, als: „kwastjes", „fijne flesch", „goed eten", „zaken", de woorden struikelden over elkander. Soms pulkte Frits zenuwachtig met zijn leelijke vingers in zijn zwart-grijzig baardje.

Onderwijl onderhield de vrouw des huizes op voortreffelijke wijze deze stemming, zij had een hoog-roode kleur van vermaak gekregen; wat was dàt een prettige avond, ze amuseerde zich kostelijk. Alle kunstenaars had zij op haar hand. Aanhoudend sprak ze over schilderijen, over etsen, over Holland als land waar wel de heerlijkste tot schilderen aanmoedigende atmosfeer bestond, over letterkunde. Vooral over letterkunde, dat ging haar goed af, want ze had betrekkelijk veel gelezen, de Russen, de Engelschen en de Nooren, ze had ook nog al Fransch gelezen, maar zij gaf voor van die kunst niets af te weten, waarschijnlijk om haar man en Frits een genoegen te doen.

De assuradeur die toevalligerwijze wat minder onontwikkeld was dan zijn overige handelsvrienden waagde goedig schuchter op te merken:

„Maar Frankrijk is toch een rijk literatuurland mevrouw".

„Ja, ja, zeker, Frankrijk *was* een rijk literatuurland, maar wat was die rijkdom dan eigenlijk?" Toen kwam ze een oogenblik op glad ijs en zeide een paar geweldige dwaasheden. Die rijke literatuur bestond dan voor het grootste gedeelte toch maar uit obsceen geschrijf. Er was de laatste jaren geen enkel leesbaar boek in de Fransche taal geschreven, had ze gehoord, het was alles plat en gemeen, onverkwikkelijke verhalen van onvoorspoedige huwelijken en zoo.

De assuradeur, die vooral veel van de door haar bedoelde lectuursoort genoten had, wist niet beter of de gastvrouw was volkomen op de hoogte en beschaamd zweeg hij verder en waagde het eerst veel later na die terechtwijzing, weer te spreken.

Maar toen was het over zaken met Maurice.

Emile, die mevrouw's flater goed wilde maken, begon opnieuw over de schilderkunst te praten. De vrouw des huizes slim als ze was, ging daar dadelijk op in, ze begreep dien kleinen wenk onmiddellijk. Onder de letterkundigen was er natuurlijk niemand het met haar eens geweest, en ze moest hare goede stelling behouden, de kunstenaars te

vriend houden, dat was de groep die tegenover de andere, het hechtst en het sterkst moest staan, dat deed ze om de haar zoo antipathieke handelaren in een hoek te drijven.

Het dessert was nu begonnen en Maartens vrienden hadden al dikwijls de verloofden heil toegedronken. De wat gespannen verhouding der beide kampen begon tot verdriet van de vrouw des huizes zachtaardiger karakter aan te nemen. Een oogenblik kon ze nog genieten, toen er in het handelskamp dispuut ontstond over het al of niet mooie van ongeslepen edelsteenen. Een groothandelaar in oudheden, die ook veel heel goede zaken met Engeland deed, en die daarom door zijn vrienden altijd eenigszins met den nek werd aangekeken, Engeland immers was de groote kweekplaats van misdadigers van alles wat laaghartig was, vond de primitieve, ongeslepen edelsteenen het mooist. Frits wist onmiddellijk te vertellen dat geslepen, schitterende steenen toch maar 't heerlijkst waren om te zien. Als 't maar schitterde. Hem moesten ze maar geslepen geven. Hij besloot met de verschrikkelijke opmerking dat hij er nog wel mee wilde gestraft zijn.

Later tikte Emile tegen zijn glas. Hij had al eenmaal de verloofden geluk en voorspoed toegewenscht.

„Daar komt het,” zeide Maarten tegen Alice, „nu gaat het voor de kunst. Ja, waarachtig, daar komt het.”

Emile begon:

„Een schoon feest is het, onze gastvrouw! Dit is een heerlijk feest! Welk een eensgezindheid. Laat mij vol geestdrift ook eens woorden van hartelijke waardeering zeggen tot dàt deel van onze dischgenooten dat ons naar den geest niet verwant is, doch waarvan wij stellig hebben opgemerkt dat het onze beste vrienden zouden kunnen zijn. Ja, gij allen vermoedt het reeds, ik wil drinken op den handel, ja! op den handel in het algemeen, wil ik vol vreugde drinken.

Hebben wij het daareven al niet gehoord: Eerst moeten wij eten, zonder voedsel geen leven, geen genot, geen schoone gedachten, met een leege maag doen we niets, hoe treffend juist; het kapitaal dat wij ons door den handel hebben verschaft, verschaft ons tevens voedsel, het leven! Ook ik stam uit een handelsgeslacht. Mijn vader zaliger vermaakte mij groote fabrieken, toen begon ik te handelen, ik wist voor zeer veel geld mijn fabrieken te verkoopen, hoe zegen ik het oogenblik waarop ik tot het besef kon komen, dat ik tot het einde mijner dagen leven mocht van kapitaal dat door noeste vlijt vergaard werd. Ja dat was hartverheffend, mijne dischgenooten.

Maar hoezeer ik ook doordrongen was en altijd blijven zal van het immense nut des handels, hoezeer handelsmensch ik eigenlijk altijd geweest ben, chauvinist wilde ik niet zijn, daarom ook, heb ik in stille oogenblikken zélfs de kunst lief gehad!

Mijn geachte tafelgenoot van de overzijde heeft het een oogenblik goed gevonden een bijna onwelwillend woord te spreken over ons vaderland, het land dat wij kunstenaars om velerlei redenen vereeren en graag verkiezen boven andere landen. Vooraleer ik nu mijn feestrede met betrekking tot den handel vervolg, voel ik mij gedrongen mijn geachte dischgenoot van de overzijde enkele goedgemeende woorden toe te voegen:

Waarlijk, onze geachte dischgenoot heeft zich niet als eerlijk materialist verloochent en hij vergun mij dat ook ik mijn overtuiging zeg.

Laat ik dan beginnen met hem te verzekeren dat het hier in Holland zeker 'n ellende is voor de mensch die alleen oogen gekregen heeft om het leelijke en armzalige in een zaak te zien.

'n Materialist is een ongelukkig mensch, hij is kortzichtig en daarom aanmatigend. Alleen wat zeer nabij is kan hij waarnemen om van begrijpen niet te spreken. Hij kan genieten aan een fijne eetpartij, zijn grove smaak wordt bevredigd in een omgeving als, laat ik noemen de Rijnstreek. Hij kent geen liefde voor zijn geboortegrond, want het waarlijk mooie er van ligt niet voor de hand, kan niet als lekker eten dadelijk gegeten worden, daarom zoekt hij andere streken, vreemde steden waar het schijnleven als gerecht wordt toebereid, waar menschen leven die hem naar hun aard en afstamming volstrekt vreemd, vijandig moesten zijn, maar die hij harteloos neemt als afleiding. Hij kent

geen emoties, geen ware smart, geen groote vreugde, geen weldadige, rustige tevredenheid, hij is geboren om ontevreden te zijn. Hij is ongelukkig omdat hij niet geleerd heeft te genieten. Daarom is hij de gevaarlijkste vijand van de kunst, want kunst is hoog-genot in den goddelijken, heiligen zin, ja daarom is een materialist een beklagenswaardig individu, omdat hij de bedreiger is van wat een kunstenaar grootsch en goddelijk en heilig weet! En daarom zou het niet waar zijn wanneer hij zeggen zou dat Holland een leelijk land is, want hij merkt niet op wat de kunstenaar ziet, die het goede, het schoone vermag waar te nemen. Hij is niet competent tot oordeelen. Hij is een vijand in zijn eigen huis... »A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!"... Maar, om tot den handel terug te keeren:

Handel! Wat is handel?! Het koopen om met winst te verkoopen. Handelaars waren onze voorvaderen, handelaars zijn wij en onze nazaten zullen handelaars zijn. Allen hebben gekocht, zullen koopen om te verkoopen. Hoe noodig is het dat deze schitterende toestand bestendigd blijve!

Dàt en dàt alleen heeft Holland rijk gemaakt!

Holland was praktisch en machtig, altijd gaf het weinig en vraagde het veel, zeiden booze en ijverzuchtige, vreemde volken, maar het ging vooruit, altijd vooruit, dank juist dat immer doorgevoerde zuinigheidsbegrip.

Geachte dischgenooten, ik heb den handel hartstochtelijk lief.

Wàt weet een handelsman van verfoeilijke sentimentaliteit, van weekheid? Hij is de vermogende, hij gaat recht door zee, links en rechts slaat hij met harde hand neer wat hem in den weg komt, hij kent geen anderen weg dan de weg die vóór hem ligt en die weg voert naar den rijkdom, naar de onafhankelijkheid!

Zie het machtige, veelgehate, hooghartige Engeland. De bodem was er schraal, het voedsel stond er niet, zooals op den rijken bodem van Frankrijk, Duitschland, Rusland in overvloed, het moest naar buiten uit, handelen, handelen. Schepen zond het uit en hoe meer het leerde handelen, hoe meer schepen het uitzond, hoe meer het overal op de aarde zijn schepen had. Overal zette de Engelschman zich neer, stug, onverzettelijk, vermetel, wreed, maar hij bleef waar hij was, want zijn energie van handelsmensch overtrof verre die van andere volken, en zoo is het volk van Engeland ruim drie eeuwen het machtigst en het meest geliefd onder de volken geweest.

Daarom mijne dischgenooten, met dit grootsche voorbeeld van het eerlijke Engeland vast voor oogen, ganschelijk er van vervuld, kunnen wij eerst ter dege overtuigd raken dat alle kracht ter wereld van den handel uitgaat, dat de handel den mensch verheft, hem groot en machtig, menschlievend, bescheiden, zachtzinnig, deugdzaam maakt!

Mijne dischgenooten, ik stel u voor te drinken op den handel!"

Emile, den groothandelaar in oudheden aankijkend, dronk staande, het glas vóór hij het neerzette even hoog heffend de richting van het handelskamp uit, toen ging hij zitten.

De jonge kunstenaars klapten, als op een gegeven sein, overdreven hard, wild bijna in de handen. Maarten en Alice klapten mee, de vrouw des huizes riep, krachtig applaudisseerend, „Bravo! Bravo!" En toen moesten de handelaren wel bonne mine à mauvais jeu spelen en mee-klappen.

Alleen Frits zat stil voor zich te kijken, bleek van kwaadheid, alsof hij het geheele feest vergeten had.

Later stond Alice's vader op en zeide heel onhandig een toespraakje, waarvan de voorbereiding hem klaarblijkelijk veel moeite en zorg had gekost, ook een oom, een rechtsgeleerde, sprak nog een paar hartelijke woorden en de maaltijd eindigde.

De kaarsen brandden laag in het oude koper toen de dames in de groote salon thee gingen drinken. De heeren kregen koffie en een sigaar buiten onder de veranda.

De nacht was stil en de sterren schitterden.

Hoofdstuk V.

Het had een dag en nacht zonder ophouden geregend en nog regende het den volgenden dag, van heel in de vroegte tot den middag

en altijd, altijd viel de regen door de warme Juli-lucht.

Het had ook geonweerd, maar de wind ging voort uit het zuiden te waaien en ook zonder zon bleef het drukkend nog.

Alice was voor een paar dagen in een andere stad te logeeren gevraagd; in den avond zou Maarten haar gaan halen van den trein.

De heer des huizes reisde in Frankrijk voor zijn zaken.

Alice's moeder had Maarten tegen één uur in den middag aan het dejeuner geïnviteerd. Zij wilde vroeg déjeuneeren.

Daar zat ze, lag ze half te wachten in de groote kamer voor. Zij lag op haar sofa in haar ochtendkleed; het boek dat ze had gelezen was op den grond gevallen en nu keek ze wat rond, zag door de naar buiten opengestooten vensters.

Het begon lichter te worden merkte ze, ja waarlijk, tusschen de boometoppen in de laan, daardoor zag ze telkens wat blauwe lucht; het hield op met regenen en nu hoorde ze alleen nog maar het kleine, verblijdende, na-regen-rustige neertikken van de uit de boomen neerdruipende droppels, zij zag de droppels schitteren en in bleeken schitterglans neer-vallen, en zij voelden den warmen, vochtigen wind.

Zij had het goed in het leven dacht ze, maar ze was ook slim, ze wist er van te maken wat er van gemaakt moest worden. Wat was het prachtig en verrukkelijk te genieten als er geld was. Maar er moest lust zijn, veel lust.

Ach! Haar man! Zóó een dwaasheid deed je maar eens in je leven en helaas voorgoed. Zoo een kleine, blonde man! . . .

Maarten. . . .

Hoe benijdde ze Alice.

Zij wrong zich wat van verbeten lust op de sofa en zag Maarten's lijf voor zich, ze verbeeldde zich dat het bij haar was en sloeg de armen uit alsof ze iets omhelzen wilde. Ah! Maarten! Klaagde ze bijna en stak de lippen uit. Ah! Maarten! kreunde ze en sloeg hare armen om de kussens heen.

O! De heerlijke verlangens, wat had zij ze lang gekend. Ze keek terug in haar leven van vroeger, haar lustige, zonnige meisjesjaren. Op school als de lente kwam, als 't zoo lauw werd in de lucht dan hadden ze er over gesproken en als de lessen gedaan waren nam een haar altijd in den arm, en dan fluisterden ze, dicht tegen elkander aan, over al dat vreemde dat ze ondervonden.

Een zuiden wind waaide door de boomen en deed de druppels vallen in grooter getal, ze tikten neer in de groote plassen, waar het groen van de bladeren en het nu strakke ultramarijn van den hemel in spiegelde en op de plassen kwamen dikke bellen dan, die later weer uit elkander spatten en de wind, de lauw-vochtige, uit het zuiden, waaide naar binnen de kamer en ze kreunde van lust op haar warme, ruime sofa.

Heel vroeger op school, daar was die eene vriendin geweest. Oh! Die Charlotte, die haar altijd mooie jongens wist aan te wijzen. Eén mooie jongen, dat herinnerde zij zich nog, dien hadden ze het hof gemaakt, met dien jongen waren ze eens ver gaan wandelen. Hè. Ze kon zich dien dag nog zoo goed voorstellen. 't Was zulk weer als nu, zoo vochtig warm. Wat waren ze opgewonden geweest, met vuurroode hoofden waren ze naar huis gegaan. Later gingen zij nog dikwijls met dien mooien jongen.

Die was nu al lang getrouwd en had kinderen.

Meer dan één kind wilde zij niet hebben. Prachtig had ze het met Alice getroffen die was kalm, bedaard, heel schrander, een voortreffelijk kind was het. Maar wat gaf ze om kinderen, hoe lastig konden die zijn, wat een ellende kon dat geven, neen liever alleen; maar een man, dat was zóó noodig, een mooi, slank mandier, breed en sterk en donker.

Wat een mispunt was haar echtgenoot eigenlijk. Hoe kon ze in een huis met hem wonen? Bah! En kaal werd hij al! En dat afschuwelijke, vele rooken. Ze had hem al eens een Russisch bad aangeraden, een heetedamp-bad, uitgestoomd moest hij worden, dan ging die nare rookgeur misschien wat weg. Als 't niet om zijn vele geld was! . . . Veel geld te hebben, maar dan vrij zijn, volkomen vrij, wat een vreugde. Geen man, geen kind, en dan te kunnen nemen dien ze wilde, vele

knappe, goed gekleede mannen, dikwijls bij haar in huis, wanneer ze er lust in had.

Als Maarten maar gauw kwam.

Het werd tijd, het was bij eenen.

Alles was heerlijk in orde gebracht. Zij voelde zich veilig. Er kon niets gebeuren.

O! Wat verlangde ze. Wat verlangde ze.

Alle wolken waren nu uit den hemel weggedreven en de zon scheen weer fel en onbevangen in de strak-blauwe, bijna zuidelijke Julilucht.

Zij schelde. Het heete licht viel zoo te veel naar binnen, het werd te warm, de marquises moesten neergelaten worden. Ook liet zij de vensters sluiten. Het was toch een voorrecht zoo lui, languit te liggen in de luchtige mousseline, zij genoot van oogenblik op oogenblik, hoe verrukkelijk prikkelend was het nog-niet-gewetene, het-te-komene, zoofrisch-nieuwe, na het déjeuner, alleen en Maarten bij haar.

Van het déjeuner had ze naar haar smaak werk laten maken, riviervisch, Samos, Poularde truffée en nog een goed wijntje, Riz à l'Impératrice, dan koffie, Grand marnier jaune, sigaretten. Naderhand Maarten dicht tegen haar, hier op de sofa, de kamer half duister door de neergelaten marquises, wat een heerlijke stemming moest dat zijn, en alles zoo veilig, er was niets dat haar zou komen storen, daarvoor had ze bizondere maatregelen genomen. Een rijtuig reed de oprijlaan in en knarste over het kiezel.

Daar was hij!

Zij raapte snel haar boek op en ging weer terug liggen in de kussens, zoo wilde ze hem ontvangen, dat was een warme, prikkelende verwelkoming.

Het rijtuig hield stil voor het huis, tusschen de gordijnen zag zij Maarten even, hoe hij op de voordeur aanstapte en zij hoorde dat hem opengedaan werd. Weinig later stond hij in de kamer.

„Goeden middag mevrouw," zeide Maarten. „Hoe gaat het? Het spijt mij als ik misschien wat later kom dan u verwachtte, maar ik heb den uitgever bij mij gehad, ik ben zoo gauw mogelijk in een rijtuig gesprongen. Die man had zooveel te vertellen."

Toen naar de sofa toestappend, reikte hij haar de hand en zeide nog eens: „Hoe gaat het?"

Zij bleef even liggen met haar boek tikkend op den rand van den sofa, zij wist dat haar arm die voor de helft bloot was zóó heel voordeelig gezien werd, en schertste:

„Bonjour mon prince! Ik dacht dat je niet komen zoudt nu Alice er niet is. Stond het je wel aan? Maar half geloof ik. Bij zoo'n oud mensch alleen ook."

Vlug kwam ze van de sofa, zij greep Maarten's hand. „Gelukkig dat er goed eten is vanmiddag voor je. Zeg, bevalt je dat? Dat vergoedt meteen het gemis van je aanstaande misschien."

„Alice mis ik, ja, dat is waar," zeide Maarten, „maar het vooruitzicht dat ik haar van het station ga halen vanavond vergoedt mij al ruim. Het goede eten zal mij een verkwikking zijn, maar een antipathie tegen mijn zeer gewaardeerde aanstaande schoonmoeder zal het niet te verdrijven hebben."

„Hoor eens aan! Hoor eens aan! Maar de ouderdom, het afgeleefde, dat blijft toch."

„Nog geen vijf en dertig durf ik u geven op m'n woord," zeide Maarten lachend, terwijl hij zijn hoed neerlegde en zijn handschoenen uittrok.

„Heel galant," lachte ze gevleid en schelde. „Kom, my dear. We gaan aan tafel."

De tafel was gedekt in de dichtst bijzijnde kamer. Vóór ze gingen zitten zeide zij: „Blijf even daar staan, juist daar bij den hoek, zoo valt het licht 't best, ik moet je toch nog even bekijken. Mooi-zoo, schitterend als altijd en pas uit het bad natuurlijk, frisch hoor! Waar heb je die schoenen gekocht? Ik wed in Londen."

„Ja dat zijn schoenen uit Londen, dertig shilling kostten ze me. „We cannot guarantee the patent-leather boots" stond er op de doos."

„Een mensch moet zich gewichtig voelen met schoenen van achttien gulden aan de voeten en dan de overtuiging ronddragend, dat het lakleder nog niet eens gewaarborgd is. Eigenlijk niet zuinig, mon gendre, had je geen chroom-leder kunnen nemen? Je neemt me zoo'n kleine aanmerking toch niet kwalijk?"

„Maar u weet toch, dat ik geen chroomleder kan zien".

„Nu ja, best hoor, grapjes natuurlijk, je ziet er weer magnifique uit. Kom aan tafel nu maar".

„Die gekleede jas is ook prachtig. Maar je vest, dat is het prachtigst van al. Zilveren knoopjes, een dubbele rij. En wat kort is het. Wat staat dat vlug. Waarachtig ik maak je mijn compliment."

„Zich goed te kleeden, dat is een van de eerste groote noodzakelijkheden in het leven. Maar zich goed te baden, dat is ook aesthetisch een vorname zaak. Ik ben voor den bouw hier van Romeinsche baden; zooals die van Caracalla bijvoorbeeld", zeide Maarten.

„Ik geloof, dat er weinig kans is, dat we in jou nog eens een „sale coquet" zullen ontdekken Hè?"

„Neen, absoluut geen kans", antwoordde Maarten. Toen begon hij van Alice te spreken, hij hoopte haar maar goed en wel aan het station te zien des avonds. Maar de vrouw des huizes bracht dadelijk het gesprek weer een andere richting uit en vraagde: „Zal ik nog eens inschenken? Of doe jij dat liever, en wees niet karig."

Van wijnen had ze bizonder veel verstand. Zoo wist ze een nauwkeurg verhaal te geven van den Samos, die ze op tafel had, ze wist te zeggen hoe groot de druiven waren, waaruit die wijn geperst werd, hoe de gehuchten heeten, waar dat soort druiven groeide. Van witte wijnen vooral scheen ze veel te weten. Sommige Grieksche vond ze bij visch. veel lekkerder dan de beste Fransche. Een goede Patras was zelfs beter dan de fijnste Graves. Van de Spaansche vond ze een volle Val de Piñas verre te verkiezen boven het slappe Bordeautje dat haar echtgenoot van de campagne liet komen. Die Val de Piñas kreeg ze van een neef in Madrid, die een prachtige zaak en ook wijnbergen had. Maar in het algemeen waren de Spaansche wijnen haar toch te dik, te wild; het vuur en de gloed van het Spaansche land zat er wel overvloedig in, maar ze waren te ruw afgewerkt. Een uitmuntende Spaansche wijn bij visch vond ze voor haar smaak toch de Teneriffe, wijn van de Kanarische eilanden. Zij had een Teneriffe gedronken, die bijna strooperig was van dikte. Dat was iets voortreffelijks geweest, maar dat soort werd natuurlijk niet aan tafel gebracht, aan tafel moest de wijn dunner zijn, mocht de wijn niet dik zijn.

Het eten was uitmuntend en de wijnen allerfijnst. Mevrouw animeerde steeds tot drinken en Maarten voelde, dat de ware eetstemming over hem kwam, het doffe, sufmakende eetgeneugt, met de wat onzuivere, niet-geheel-prettig-geziene atmosfeer van het heldere laken, het zware zilver van de schalen, het eetgerij en het kristallicht-getintel in de drinkglazen.

De vrouw des huizes ving aan eenige dubbelzinnige grappen te zeggen, terwijl ze er wel voor zorgde, dat het drinkgerij aldoor gevuld bleef.

Maarten, bijna zonder het te weten, begon meê te doen, begon te vragen: kende mevrouw de verhalen van Cats? Toen vertelde hij van het „Verhael vol jammers en bedroghs" en van de „Mandraeghende Maeghd". Ook kwam hem nog een oud Hollandsche geschiedenis in het hoofd: „De pleisante historie van Florisse ende Blanche Fleur, en hoe die beiden, na veel perijckelen tot den houwelijcken staet quamen." Ja, hij ging zoo ver, dat hij wat voorzichtig eerst, maar dadelijk door vriendelijk en hartelijk lachen van mevrouw aangemoedigd, te vertellen begon: „De vermaeckelijke boertige historie van den knaepe van Dordrecht". Mevrouw verslikte zich in den wijn, schuddend van benauwd lachen, zij lachte, dat de tranen haar langs de wangen vielen.

„Oh! . . . Mon cher! . . ." Riep ze, telkens hoestend nog, „Je bent prachtig! Laat me . . . je daar een . . . zoen voor geven. Hoe kom je aan al die alleraardigste pikante verhalen?"

Zij stond op, liep naar hem toe, sloeg hare armen om zijn hals en zoende hem op den mond. Dit maakte haar brutaler en zij zoende hem nog eens wild, zij had haar armen om zijn lijf gedrukt.

„Your health dear!" zeide ze, dralend nog bij de tafel, Maartens glas en het hare vullend opnieuw: „Geluk en veel vreugde." Zij stootte met haar glas het zijne aan en zij dronken.

Maartens denken was onzuiver geworden. Het had hem niet te zeer verwonderd, dat zij hem gezoend had. Al heel spoedig na

zijn verloving met Alice, had zij gewild, dat hij haar bij zijn komen en heengaan kussen zou.

„Geef mij je morgenkus." „Geef me een afscheidskus", had ze altijd gezegd en dan had zij hem omhelsd en snoof stillekens zijn geur in. In zijn nek zoende zij hem naderhand meestal, daar, wist zij, was die geur het sterkst.

Maarten, die altijd snel bekoord raakte door schoonen vrouwelijken lichaamsvorm, had haar wel altijd mooi gevonden, maar veel meer dan aesthetische bewondering had hij nooit voor haar gevoeld en toch had hij wel een enkel maal aan haar gedacht als aan de vrouw van lusten, het groote, forsche verlangende lustdier, gedacht aan haren echtgenoot, den kleinen, blonden, kleinzielige. Hij begreep, dat ze van dien mensch niet ontving wat haar fel-vrouwelijke natuur wilde.

Toen zij hem zoende, had hij door den nevel van zijn onzuiver denken heen het dierlijke in zich voelen opworstelen, zijn bloed voelde hij verhit in zich, een wilde begeerte nam hem en hij keek naar haar, onder haar dunne morgenkleed vermoedend het felle lijf. Hij zag haar schouders. Haar hals was onder haar nog vol-donkere haar onbedekt, blank, en dan kwamen de krachtige schouders en daaraan waren de bij de ellebogen naakte, wat te vleezige onderarmen, met heel dunne kant daar alleen over.

Zij merkte dadelijk, dat hij haar bekeek.

„N'est-ce pas mon chéri, ça te plaît? Quoi?"

Maarten, wijnbevangen, lachtte grof en antwoordde een paar banaliteiten.

Een oogenblik had hij aan Alice gedacht, maar die gedachte was onmiddellijk weggedrongen onder den geweldigen stroom van zijn aangewakkerde driften en nu verlangde hij haar sterk.

Wat later nam ze hem bij den arm, kustte hem in den hals en zij gingen naar de kamer waar de sofa stond. Daar liet zij de koffie, de likeuren en de sigaretten brengen. Toen sloot zij de deuren en trok Maarten bij zich op de sofa. Zij was vol van een dierlijke vreugde om het goed gelukken van wat ze zoo lang en met zorg voorbereid had. Het was vooral van groot nut geweest, dat ze nu stellig wist, hoe weinig wijn Maarten verdragen kon.

Zij had hem een sigaret in den mond gedrukt en streek een lucifer aan.

„Voorzichtig, zacht wat", lachte hij bot, „anders vat mijn snor vlam."

„Ach Hemel," zeide ze zacht, „wat jammer zou dat zijn van dat mooie, zwarte snorretje", en zij hield het brandende houtje vlak voor hem vast, terwijl hij begon te rooken. Zoo bekeek ze zijn verhit gezicht, ze zag zijn wat gezwollen en door den wijn lichtelijk ontstoken oogen, het heete, wat glimmende van zijn zuiver gezichtsvel en de komende uitdrukking van afgestomptheid om zijn prachtigen, rooden mond.

„Laat mij de eerste trekjes nemen", zeide zij, „of neen, om beurten."

En zij rookten om beurten.

Toen leunde zij dicht tegen hem aan sloeg haar arm om zijn hals, zoodat zij de warmte van zijn lijf voelde. Dit maakte haar razend van wellust, zij stond op, neep haar beide armen om hem, kroop half over hem en zoende hem woest, hard haar lippen knellend om de zijne.

Toen hij haar zwaarte over zich voelde en haar wondenden zoen op zijn mond, had hij langs haar heen gekeken, niet dadelijk vermogend zijn zien te bepalen op wat vlak bij hem leefde.

Hij staarde toen naar den kamerhoek waar de piano stond. Daar boven op waren versche bloemen te pronk gezet, en ook een paar kleine fotografieën achter dik glas. Door een kier tusschen de marquises en de vensters schuinde een smalle streep zonlicht in de kamer, tendeele juist door de dikte van de geslepen portretglazen; het licht brak er in en hij vermocht aan de randen verscheidene teere tinten te zien, geel, blauw, groen en oranje, violet. Dat bracht ook vage herinnering aan een vroeger wel waargenomen, zonderling lichtspel door de prisma's van een kaarsenkroon, waarmee hij zich als kind vermaakte in den salon vol ouderwetsche meubels van zijne moeder. En hij voelde opeens hecht het verband der dingen en hun wijde onderscheid. Er pijnde iets snel hevig in het afgestompte van zijn denken, alsof hij zich van een booze, vuile werkelijkheid ging bewust worden, van zijn dronkenschap voornamelijk.

Tegen zich aan voelde hij het vreemde lijf en hij besefte het onzuivere, gore van dit samenzijn met een intensen afkeer. Maar over hem bleef drukken haar zware verlangen, haar sterke vleesch dat zich begeerend om hem knelde, hem aan-tastte; ruw duwde hij weg, van zich af, de groote, donkere vrouw....

Niet dadelijk begreep ze, had ze gevoeld zijne ruwe afwering en ze greep feller en met meer hartstocht....

Maar alle beschonkenheid was uit hem weg al. Met veel geweld drukte hij haar in de kussens en stond al midden in de kamer, duizelig zoekend zijn hoed en handschoenen.

„Ik ga," zeide Maarten.

Zij hield haar japon dicht, tikte zenuwachtig met haar hand op de sofa, ordende iets in haar haren, waarvan een lok lachwekkend-onbehoorlijk langs haar wang wiegde. Zij deed verwonderd toen, en vraagde:

„Ga je *nu* al?"

„Ik was... Ik ben wat verlaat geloof ik..."

Hij ging naar de deur en zette zijn hoed op.

Zij legde twee vingers op den mond.

„Adieu, half acht komen we," zeide hij.

„Maar je bent niet..." Hij hoorde niets meer, de deur deed hij achter zich dicht.

Toen ze alleen was, schoof ze nijdig de groote deuren open. „Stommert!" vloekte ze. „Lamme stommert!" Ze patste de deuren uit elkander dat de kamer dreunde.

„Ik zal je! Ik zal je!"

Zij maakte vuisten en dreigde voor zich uit en zij trappelde van nijd, en siste weer: „Stommert! Stommert!"

Toen liep ze terug naar den sofa, smeet zich in de kussens voorover, huilde van woede en van spijt.

Tegen half acht hield het rijtuig stil voor het huis in het park.

De warme dag had de wegen droog gemaakt, maar bij het huis waren de plassen nog niet alle door den grond ingezogen. De schemering begon; een rosse gloed van scheidend licht waarde in de boomen. De zuidenwind begon sterker te waaien en de bladeren ritselden.

Maarten hielp Alice uit het rijtuig. Zij hield een groote bouquet in de hand.

In de wijd geopende voordeur stond de vrouw des huizes, ze had een zwart zijden japon aan.

„Daar zijn ze weer," riep ze lachend.

Zij omhelsde Alice: „Hoe gaat het kind? Heb je veel pleizier gehad?".

„Ja, vele groeten van tante, allemaal waren ze even hartelijk. We hebben heel veel plezier gehad."

„Wat heb je daar Maarten?" vraagde mevrouw.

„Gedichten van Edgar Allan Poe, Alice heeft me een week geleden gevraagd ze eens mee te brengen."

„Ja heerlijk zeide Alice, hij gaat van avond voorlezen; kom moedertje, laten we nu gauw wat gaan eten, ik heb in den trein zoo'n honger gekregen."

„Alles staat klaar binnen, ga maar mee. Zoo Maarten dat is aardig dat je ons straks gaat voorlezen."

Zij gingen door de hooge gangen in schemering van het groote huis en kwamen in de kamer die uitzag op den tuin. De deuren waren naar buiten opengemaakt en de zoete lucht van den warmen zomeravond zweefde naar binnen. De dunne, geel monsselinen gordijnen die het vertrek van de serre scheidden bewogen zacht heen en weer en bolden nu eens de kamer in en dan weer naar buiten uit. Er was een rosse gloed nog in de toppen van de hooge boomen achter in den tuin, de boomen ruischten in den zwellenden avondwind. Maar ergens diep achter in het park klonk de klagende roep van een vogel, een vreemd, smartelijk gerucht.

Op den breeden schoorsteen stonden in vazen judaspenningen en pauweveeren.

Toen het licht werd aangestoken gingen zij om de tafel zitten voor het avondmaal. De bloemen van Alice stonden in het midden.

Mevrouw vraagde veel: hoe haar zuster het maakte, hoe het met de nichten ging, of het oude foxterriertje dat blind geworden was al was afgemaakt, was dat dier niet buitengewoon oud geworden? Zestien jaar voor een foxhond dat was veel. Waren de bloemen in den tuin van tante geplukt. Had tante dit jaar weer zooveel frambozen in haar moestuin, kon ze dat al weten? Ze moest

er bepaald weer een paar kilo van hebben om te laten conserveeren. Zij sprak monter, alsof ze heel goed en zacht gestemd was. Zij bediende Alice en Maarten met groote zorg.

„Ik heb timbale milanaise laten maken, daar houden jullie zoo van zeide ze, neem er maar goed van Alice, jij hebt honger En jij Maarten heb jij ook veel trek?"

Neen, Maarten had niet zooveel trek als anders aan het avondeten.

„Van de warmte misschien," zeide mevrouw.

Alice sprak weinig, zij sprak nooit veel, maar luisterde scherp en antwoordde kort en spoedig.

Maarten zweeg, hij keek Alice aanhoudend aan.

„Wat ben je stil van avond Maarten," zeide mevrouw. „Is er iets gebeurt, is je iets overkomen? Zeg eens."

„Neen, er is niets gebeurt. Ik bewonder Alice en denk aan wat ik uit Poe voor zal lezen."

„Ja zeg eens, wat denk je wel voor te lezen?"

„Ik weet nog niet. Ik heb de *Tales* ook bij mij. Ken je de *Tales*, Alice?

„Ja, alleen de *Black Cat* en *The Gold Bug* ken ik niet."

„Zal ik die voorlezen? Goed daar zal ik straks eerst mee beginnen, en laat mij dan nu nog wat nadenken over de poems, ik bedoel, laat mij eens bezinnen welke ik nemen zal."

Na een korte poos zeide Alice's moeder:

„Wel, heb je nu al iets gevonden?"

„Ja en ik zal iets heel moois nemen, iets dat ik het allersubliemst gevonden heb altijd."

„Wat is het dan," vraagde ze, en Alice zeide: „Ja toe Maarten zeg het eens."

„Neen laat dat nu eens een verrassing blijven."

„Goed, dan moet dat maar een verrassing blijven, dat spant aangenaam onze verwachtingen," merkte mevrouw op.

„Een oogenblik. Dat had ik bijna vergeten jullie te zeggen," zeide mevrouw nog. „Even voor jullie thuis kwamen werd er een brief uit Parijs gebracht. Alice, je vader komt morgen-ochtend hier terug. Hij heeft prachtige zaken gedaan, zegt hij, en in één week naar zijn beweren meer verdiend dan alles te zamen van de geheele voorgaande maand."

„Zóó, komt vader nu al thuis?"

„Hoe lang is hij weg geweest?" vraagde Maarten, „was het niet al acht dagen?"

„Zeven dagen is hij nu weg geweest."

„En heeft hij niet beloofd dat hij iets voor ons mee zou brengen", vraagde Alice.

„Ik zeide hem dat hij voor mij een groote vaporisateur moest meebrengen, maar wat hij voor jouw heeft kind, dàt weet ik niet. Wacht maar, hij zal je wel niet vergeten."

„Is hij dikwijls bij die familie geweest waar die jongste dochter pas overleden is. Ik meen dat dat meisje ziek geworden is door haar corset zoo overdreven sterk aan te trekken."

Straks zal ik je zijn brief laten lezen. Ik geloof wel dat hij een paar keeren bij die familie gedineerd heeft."

Er werd enkele oogenblikken niet gesproken en in de kamer kwam met den zachten tocht van buiten mee de zware warme stilte van den zomeravond.

Alle drie luisterden ze zonder gedachte, nemend het avondmaal. De judas-penningen ritselden en de hooge pauweveeren bewogen soms als de wind wat sterker aankwam, laag warend door de avondkamer, dan waren de lichte mousselinen gordijnen kalm uitgebold naar binnen toe, wat later negen ze weer heel zacht terug en hingen roerloos.

„Ruik dien heerlijken geur die van buiten komt", zeide Alice.

„Ja," zeide Maarten, „het gras, de bloemen en de boomen."

Zij zaten zwijgend weer een poos onder het doode lamplicht om de tafel.

Stil zeide Maarten: „Dans le soir les chambres meurent réellement."

Uit het park steeg van verre het treurige vogelgeluid.

„Wat was dat?" vraagde mevrouw. Verschrikt had ze opgekeken.

„Die zelfde vogel die we altijd hooren des zomers," zeide rustig Alice.

„Een akelig geluid, vind jullie niet?"

Geen van beiden gaf haar antwoord.

Toen sloeg de oude hangklok met veel

geraas, de koperen kettingen rammelden en het lange, glimmend gepoetste gewicht zakte steunend neer.

Dat plotselinge gerucht had alle stemming uit het vertrek weggenomen en Alice's moeder begon weer druk te praten: over de klok die zoo vreeselijk hard sloeg, over horloges, over klokken in torens. Maarten merkte op, dat in den nacht het geluid van de torenklok zoo prachtig wegtrilde over de stad, eerst het spel van de lichtere klokken en dan later, donker de tijd afgebonsd.

Het avondmaal liep ten einde.

In den salon had de vrouw des huizes de lichten laten aansteken. ,,Willen we eerst nog wat buiten gaan zitten?" vraagde ze.

,,Liever niet moeder, of wanneer je er erg op gesteld bent, ik verlang zoo te hooren wat Maarten voorlezen gaat."

,,We kunnen even wat rond wandelen," stelde Maarten voor.

Dat deden zij.

Later zaten ze weer bij elkander in den salon.

Alice's moeder zat diep achter in den sofa geleund, Alice dicht bij haar op een laag stoeltje en Maarten tegenover hen.

Hij had het boek voor zich op zijn knieën.

,,Eerst de verhalen Maarten, wil je?" vraagde Alice.

,,Goed," zeide Maarten. Hij zocht in het boek en wachtte even, luisterde naar de stilte, zij hoorden in den tuin de wind weer suizen in de boomen.

Toen begon hij . . .

,,For the most wild, yet most homely narrative which I am about to pen, I neither expect nor solicit belief. . . ."

Soms maakte Alice's moeder aanmerkingen nadat ze gespannen had zitten hooren: ,,Hè, wat naar! Verschrikkelijk! Hoe akelig? Hè, afschuwelijk!"

Toen het verhaal uit was vraagde ze: ,,En zijn de gedichten van den zelfden aard?" Ze vraagde dat wat bits, alsof ze zeer ontstemd was en keek Alice aan.

,,Ik dacht dat je iets heel moois had, maar dit is akelig en het is geen heele mooie verrassing."

Toen las hij *The Conqueror Worm* en daarop had ze dezelfde aanmerkingen,

,,Dit was de verrassing ook niet, dit vind ik ook alles behalve een mooie verrassing."

,,Ik voel het nu komen, het mooiste," zeide Alice en hare oogen schitterden. ,,Toe Maarten, lees nu wat jij het mooiste vindt."

Hij keek haar aan en kuste hare handen, streelde haar een kleine krul van het voorhoofd weg.

,,Goed, Goed," had hij gezegd en dan herbegon hij:

I dwelt alone
In a world of moan
And my soul was a stagnant tide
Till the fair and gentle Eulalie became
My blushing bride—
Till the yellow-haired young Eulalie
Became my smiling bride.

Ah, less-less bright
The stars of the night
Than the eyes of the radiant girl!
And never a flake
That the vapour can make
With the moontints of purple and pearl,
Can vie with the modest Eulalie's
Most unregarded curl—
Can compare with de bright-eyed
Eulalies most humble and careless curl.

Now Doubt now Pain
Come never again
For her soul gives me sigh for sigh,
And all day long
Shines bright and strong
Astarte within the sky,
While ever to her dear Eulalie upturns her matron eye—
While ever to her young Eulalie upturns her violet eye.

— — — — — — — — — — —

Alice stond op sloeg hare armen om hem en kuste hem. Langen tijd hielden zij elkander innig omvat. De pauweveeren wuifden, de judas penningen ritselden, zacht zweefden de gordijnen naar binnen de kamer, de boomen ruischten in den donkeren tuin. . . .

Maar Alice's moeder zat vol afgunst en felle spijt naar hem te staren, ongemerkt mompelend, kwaad glimlachend voor zich heen.

En aan veel slechte dingen dacht ze den ganschen nacht.

(Wordt vervolgd).

VACANTIE, DOOR HERMAN ROBBERS.

IV. In de Veranda.

Toen ze een poos later, de gang weer langs en door de stille, avond-lichte, geheel verlaten gezelschapszaal voor 't eerst in de zij-veranda traden, waren er blijkbaar al eenige gasten naar bed gegaan; er zaten er minder nog nu dan zooeven. 't Was er plechtiglijk stil; enkel 't zachte koelte-gesuis van den donkeren tuin, en hun eigen stappen en stoelen-verzetten, dat kraste over den steenen vloer. Ze waren beslist van plan, Gerard en Jeanne, zich, zoo min als maar mogelijk zijn zou, in te laten met andere gasten. Ze groetten dus niet, keken niemand aan, maar bloosden beiden, van plagerig nare, onverwachte verlegenheid, die ze verbergen wilden, ook voor elkander, trachtende luchtig te doen. Gerard zei, ongewoon-vriendlijk en helder: „Wat vin-je, zeg, als we dat eens namen," — hij knikte, kijkend naar 't verste tafeltje, — „'t lijkt wel een aardig hoekje." „O! ... ja! ..." zei Jeanne, op eenderen toon. Maar toen ze er wilden gaan zitten, kwam rochel-kuchend een oude heer, die aan de tafel daarnaast zat kranten te lezen, half-op van zijn stoel, keek hen van onder zijn ruig-dikke wenkbrauwen over zijn bril heen turende aan, en bromde, met wat sarcasme, dor-droog, in zijn oude stem: „Als 'k u attent mag maken, dát tafeltje daar is gereserveerd.... Maar u kunt hier wel gaan zitten.... Die menschen zijn weg". Hij wees met zijn hoofd naar een ander leeg tafeltje, tusschen het zijne en dat van een tweetal oudachtige dames, ook, over haakwerk heen, in kranten verdiept. Plofte dan zwaar weer neer, in zijn rieten stoel.

„Ah zoo! .. Dank u zeer," zei Gerard, nog heviger blozend; ze gehoorzaamden dadelijk; met gansch onnoodige, ietwat schutterige haast zetten ze zich aan dat tafeltje, in hun verlegenheid groet-buigend nu naar de beide dames, die opkeken, even oplettend, en met een beleefden glimlach terugneigden, deftig en langzaam; daarop hadden ze plotseling iets met elkaar te befluisteren. De oude heer, die zijn bril weer omhoog had geschoven, zijn dik, witharig gelaat voorovergebogen tot vlak bij het uitliggend Handelsblad, las door, met ernstig nadenkend gezicht, de zware wenkbrauwen fronsend als sprak het blad in diepzinnige raadselen. Soms mompelde hij halfluid een paar zinnen, stil voor zich heen, schurkte dan even, als ongeduldig, zijn schouders.

Verderop nog twee andere menschenparen; het eene, ook blijkbaar pas aangekomen, was aan 't soupeeren, een ploooiig-pafte, kaalhoofdige vijftiger, die zich geducht zat te goed te doen, 't voos-bleeke gezicht met de groezele propneus vlak bij zijn bord, en een veel jonger vrouwtje, rijzig op 't magere af, wat schichtig-schuw van bewegen en kijken.

Van 't andere paar, menschen van tusschen de veertig en vijftig, tamboerde de norsch-rondkoppige man, stok-recht in zijn stoel zittend, nijdig-verveeld op de houten tafel; de vrouw, schoon al éven recht-op, haakte met ernstigen ijver, een ster voor een sprei, de wijd-open oogen strak turend, als in een soort starre begeestering; zij spraken geen woord, keken elkaar ook geen oogenblik aan.... Maar de twee soupeerenden zaten te babbelen, eerst gedempt, onder 't smakelijk schransen; na 't tweede of derde glas wijn ook wel lustig-luider, maar 't vrouwtje bracht telkens met schijn van schrik haar servet voor haar mond, blikte snel-schuwig naar rechts en links....

Door het tuingrint tredende kwamen nu ook nog twee andere dames — veertig jaar scheen de eene zoowat, de andere jonger — en gingen aan 't tafeltje zitten dat door den ouden heer gereserveerd was genoemd. De oudste sprak met een hooge stem, als een bedorven kind, ontevreden, een plagerig kind, waar de andere sussend op doffen toon tegen in scheen te gaan. Maar 't leek niet te helpen. 't Was veel te koel om buiten te zitten, vond ze, die oudste; en plotseling stond ze weer op, liep met nerveuse haast de hotelkamer in, die daar achter was. De andere volgde, glimlachend even, met een verstandhoudingsblik naar een van de half-grijze dames, die omkeek.

Toen werd het heel stil.... Het krantenkraken, het vorkentikken en 't soms dan

even wat luider gepraat en gegichel der etenden, kleine geluiden, konden het alom zwijgen niet breken, maar juist kwam er daardoor iets stars in de stilte, dat onbestemd drukte. Weldoende was dan van tijd tot tijd — want de wind ging geheel en al liggen — het ruischen der avondkoelte in 't tuintje vóór de veranda. Het was maar een smal lapje grond. Onder de boomkruinen door keek je, en over de bloembedjes heen en een donkeren greppel, tegen de zwart-warrel takkende haag van den spoorweg op. 't Leek daar ginds bij greppel en heg, in 't zwakke geschemer dat zoo ver reikte, een mysterieuse, afgezonderd-levende wereld, nachtelijk-stil, met een eigen sfeer....

„'k Wou dat die thee nou maar kwam," waagde Jeanne te fluisteren.

„God, ja! dat 's waar ook! waar blijft die?" riep Gerard, wrevelig opschrikkend, „'k zal 's gaan bellen! Waar zit dat ding?"... En zijn rieten stoel achteruitstootend, niet zonder opzet wat ruw, stond hij snel-heftig op, stapte het huis langs, zoekend een schelknop.

De oude heer en de beide dames keken hem na met zóóveel verschrokken verwondering, dat Jeanne er even om glimlachen moest.... Maar Gerard, die 't ook wel zag, werd er nog meer door geërgerd. 't Scheen waarachtig of je niet praten mocht hier! Wat was dat voor nonsens?... Bespottelijk, hoor! Kom! hij zou 's flink luien....

Maar juist kwam de jongste kelner — er waren er twee, dat wisten ze al, ze hadden den oudste voorbij zien stappen, even gelachen om zijn piassig voornaam doende, hoekige neus-in-den-wind-figuur — de jongste, een onverschillig-robuuste jongen van achttien of negentien, kwam daar juist kalmpjes de zaal uit; aan zijn eene hand hing een zwart gelakte, metalen theestoof, waar dampend en suizend een keteltje in stond, met de andere droeg hij een bultig theeblad, bruin blik, met wat glimmerig wit porselein: „Aha!" riep Gerard, „dat 's zeker voor ons!" en hij ging weer zitten, op nieuw schaamachtig en warm verlegen met zijn figuur.

De roodwangige jongen, in 't kort-zwarte pakje, deed alsof hij 't niet hoorde, behield zijn glad onverschillig gezicht, naar de kopjes kijkend; toen hij 't tafeltje van de dames nabijkwam, zette een van de twee, de langste, zich deftig recht-op in haar rieten stoel en zei langzaam, zuiver articuleerend op uiterst minzamen toon: „Och, Hendrik, wil jij zoo meteen onze lamp wel een klein weinig hooger draaien?" „Zeker, juffrouw," was 't strakke antwoord, en dan tot Jeanne... „Waar wenscht mevrouw de theestoof te hebben?"

„O! dank je wel! Zet hier maar neer," zei 't vrouwtje blij. „Kijk's, Gerard, wat 'n leuke ouwerwetsche theestoven ze hier nog hebben!" En geanimeerd schoof ze recht voor de tafel, spoelde zorgvuldig haar trekpot om, schepte thee en schonk water op, schikte de kopjes met snelle bewegingtjes, vroolijk kijkend, nu Gerard eens aan, dan weer naar 't doen van haar tastvlugge handen. Hendrik stond in dien tijd op een stoel met strakke aandacht de lamp te bepeuteren — die kón niet hooger, ging staarten en walmen; de pit was scheef afgeknipt, — en de juffrouwen zaten gansch verdiept naar zijn handen te kijken, knipoogend, licht-overgoten de plooiige, gaaf-roze dames-gezichten onder 't verzorgde, grijzende haar, bij de eene in golf-ronde kuif op het hoofd staand, bij de andere glad achteruit gestreken.

Toen 't eindelijk klaar was, de jongen weg, voegde de stilte zich dadelijk weer, groeide, en nam de veranda-ruimte geheel in bezit — maar 't suizende water weldadigde nu, gaf intimiteit, — en toen Jeanne de kopjes had ingeschonken, praatten ze 'n beetje, zij aldoor met opgewekt-fluisterende stem, hij eerst nog korzelig hard en laag, gewild-mannelijk barsch, maar hij voelde wel, 't was toch niet vol te houden in 't nachtelijk stille en doodsche zwijgen; die anderen konden natuurlijk ook alles verstaan, al zag je 't niet aan hun rechte gezichten. Toen Jeanne dus kwasi strak ernstig bestraffend haar wenkbrauwen fronsde, dan glimlachend nee-schudde, schouderschokte Gerard een paar maal, baloorig van wrevel, maar temperde daarna zijn stem toch maar tot gemoedelijk brommend gemompel.

Kort daarop zochten de juffrouwen vingerplukkend, hun doekjes, doosjes, draadjes, naaldjes en schaartjes bijeen, vouwde stijfmoeizaam de oude heer zijn Handelsblad op,

kwam er ook in 't zwijgende paar wat beweging, stonden die allemaal op, bogen even en gingen 't hôtel in; 't laatst bleef met Gerard en Jeanne het tweetal over, dat had gesoupeerd. De vlekkig-goor-bleeke man zat nu met een langen tandenstoker tusschen zijn telkens los-paffende lippen te stooten en wroeten, piepzuigend soms en trekkende scheeve gezichten. Gerard die half met z'n rug naar hem toe zat, draaide zich nu en dan om, ongedurig, keek hem dan gemelijk aan, maar hij scheen 't niet te merken, ten minste hij peuterde, smakte en snerpte ijverig door. Maar soms ook, vadsig, boog hij zich even naar zijn slankhalzige jonge vrouw en fluisterde iets, waar zij dan met heftige lichaamsschokken maar zonder geluid om te lachen zat.

'tPraten van Gerard en Jeanne stierf nu ook uit. 't Stadsvrouwtje had zich al in-geleefd, genoot wèl-bewust van de stom-strakke stilte, ze gaf zich volkomen aan rustgevoel over, lag achterover behaaglijk-uit in haar leunstoel van riet, soms loom wippende, even.....

Hij niet. Hij voelde zich naar-ongedurig, wrevelig-denkloos en half verdoofd, als een kind dat doodmoe, maar over zijn slaap is, niet genietend de rust en de stilte. Integendeel, 't was voor hem als een dreinig vervelende plechtigheid, tirannie van iets buiten hem, vorm en omgeving, waaraan hij weigerde zich te onderwerpen, 't in zijn onmacht toch deed. Een paar malen schrok hij, uit zijn verdooving, door plotselinge gedachte-scheuten aan plichten thuis en op school, die hij meende verzuimd te hebben, vergeten, maar als hij daar over door wou denken wist hij niet meer, och, wat was 't ook... 't Gaf naar getast in zijn hoofd als in donkere wattige massa, liet bijna pijn-doende moeheid na. Dat zwijgend leeg-suffende zitten zoo, met dat telkens tergende mondgeluid, de doodsche stilte..., 't werd hem àl meer onverdragelijk. Hij stond in-eens op, bromde wat, van maar naar bed gaan....

Jeanne was graag nog wat blijven genieten.

V. Eerste nacht buiten.

Moe en suf als hij was, hoopte Gerard gauw in slaap te geraken. Maar toen hij de kaars had uitgeblazen, in-ééns alleen, op zijn smalle harde matras lag gestrekt, de kamerruimte donker spelonkend tusschen zijn bed en dat van zijn vrouw, merkte hij juist helder wakker te zijn, vreemd koortsig en al-te-volkomen wakker. Zijn hoofd in het kleine, weg-slappende kussen lag lager dan hij gewoon was; dat gaf het benauwend gevoel of hij lag op een helling, zijn beenen het hoogst, of 't bloed hem zakte naar 't hoofd. Ook kon hij niet zóó gaan liggen of ergens deed zijn magere lijf op de bultig harde matras hem pijn. Hij draaide zich telkens om, wrong zijn lange lichaam in bochten, vond soms ook voor een poos een draaglijke houding, maar hield het toch nooit langer uit dan een paar minuten. Intusschen lag hij met scherpe vizioenen van menschen, huizen, gebeurtenissen, aan thuis en aan school en de jongens te denken, den directeur, de vele collega's. Hij debatteerde met hen over taal-onderwijs, en met Fransen den wiskundeman, dien zoogenaamden poëet, dien conservatieven pedanteling, over socialisme, en maakte zich boos, en meende dat hij ontslag moest nemen, niet langer ambtenaar blijven kon, begreep maar niet, dat hij dat nú pas zoo duidelijk inzag, tobde daarover....

't Raam stond open, 'n klein endje, maar 't bleef muf-warm in de kamer, er kwam geen nachtlijke koelte naar binnen, hij verbaasde er zich over, daar toch de wind fel scheen opgestoken, immers hij hoorde 'n voortdurend gerekt, zwellend en afnemend, snerpend gepiep. Storm om een huizenhoek leek 't. 't Hield maar niet op, zelfs geen oogenblik. Soms deed het aan huilend beestengeloei, dan weer aan vér-wég gekwek van veel menschenstemmen, in schreeuw-ruzie, denken. Plotseling hief hij zich op, van onder zijn dek, ging zitten luisteren, zag toen dat Jeanne ook al recht-op in haar bed zat; in de duisternis schemerde 't weeke wit van haar nachtjapon.

„Wat zou dat toch zijn, zeg, dat hooge geluid," vroeg ze fluisterend, „wind is 't niet, 't is bladstil."

„Daar luister ik ook al na.... O!... och, 'k weet al... 't Zijn kikkers!... Dat geeft op een afstand zoo'n vreemd gehuil."

„Ach ja, natuurlijk!" zei Jeanne, en liet zich weer neerploffen, „nou hoor!... wèl te rusten dan!"

Maar Gerard bleef er nu naar liggen luisteren, wilde zich door dat nachtlijk-een-tonig-zich-rekkende huilen in slaap laten wiegen. 't Lukte niet gauw.

Hij meende nu zeker wel koortsig te zijn, zoo gloeiden zijn hoofd, enkels en polsen; hij voelde zich ook op zijn borst beklemd, met pijn in zijn schoudergewrichten en lenden van 't harde liggen.

Hij tobde nu weer: hoe moest dat toch gaan, tien dagen hier, dat 's negen nachten, en wrevelde tegen zich zelf: waarom doe ik 't ook, met al die vervelende menschen, niks-nutten, in zoo'n halfbakken hotelletje.... 't Stinkt naar petroleum, overal.... 'k Hou 't niet uit.... Thuis heb je tenminste je daaglijksche korte rust- en genotmomentjes, kalm zitten eten met Jeanne, een bed waar je lekker op ligt.... Och, eig'lijk ál wat je noodig hebt!... Verder valt immers toch álles tegen..., ja álles....

Ook Jeanne lag een poos wakker. Zij vond het een vreemden, onrustigen nacht. Ze lag zoo onveilig alleen en ver van haar Gerard af, en vlak bij dat open raam; nacht-lucht koelde over haar dek en haar liggend hoofd, en ze hoorde, behalve de kikkers, nog allerlei kleine, onverklaarde geluidjes buiten, van duiven dacht ze, of waren 't kippen, die onder het raam kwamen fladder-trippen, hippen en pikken; naar 't kikkergezang lag ze ook te luisteren. Maar ze vond 't toch eigenlijk allemaal heerlijk. Zoo weer eens heel wat anders dan thuis, zoo eens veel dichter bij de natuur te leven! Morgen zouden ze dwalen door lanen en over de hei en langs korenvelden. O! langs het koren te gaan en het hooren ruischen!...

En dan al die menschen in zoo'n hôtel, op te merken wat die deden, hoe die leefden, vermakelijk was dat.... Ze sliep eindelijk in, maar niet heelemaal rustig, ze droomde van kippen die pikkende over haar heen en vlak bij haar hoofd kwamen trippen, terwijl ze 't maar aldoor niet op kon lichten, dat hoofd...

VI. Ontbijt en ochtendwandeling.

Toen ze, dien Zaterdagmorgen dan, de eetzaal inkwamen om te ontbijten — 't was een zonnig-lichte, hel-vervige zaal, aan de achterzij van 't logement, veel glazen deuren met witte vitrage, waardoor je in het nog lummelig jonge bloementuintje, en daarover-heen in het zomergetintel op malsche, glans-groene weiden keek — toen ze inkwamen zagen ze 't dadelijk — en Jeanne voelde wat schaamte, een beetje verlegenheid met het geval — de meeste gasten waren al klaar met ontbijten, er schaduwden kreukels in 't tafel-laken; hier en daar slingerden nog gebruikte eierdopjes, en bordjes, melkglazen, theeser-viesjes; Albert, de oudste kelner, was bezig de schaaltjes en trommels weer recht te zetten, sloeg kruimels van tafel met een servet. Maar toen hij Jeanne en Gerard zag, boog hij ten kwasi-deftigen groet, en harlekijnde de zaal weer door om hun theestoof te halen, houtig recht-op, zijn hoofd achterover, frak-punten piekend naar voren, 't zwartig ge-schoren gezicht in lakei-strakken plooi, maar de wenkbrauwen clownachtig opgetrokken. Hij bewoog zijn armen en beenen als waren ze stijf-uit één stuk, en voor zijn knieën, in de oude glim-zwarte broek, bolden de slap-holle bulten als voozige kwabben.

Alleen die beide oudachtige dames zaten er nog, aan een hoek van de tafel, en neigden met een herkenningsglimlach de nette, grij-zige hoofden; een minzame morgengroet. Schuin over hen zetten zich Jeanne en Gerard, slordig-weg, als maar éven, ter loops; ze wilden gauw klaar zijn. De langste dame keek Jeanne aan en zei, in een keurig voltooiden, als een gamma op-en-afdeinenden volzin, dat het waar-schijnlijk weer warm zou worden vandaag, immers de barometer ging nog gestadig voor-uit, waarop Gerard een onverstaanbaar ge-brom liet hooren, en Jeanne zei, dat het met zoo'n warmte buiten toch heel wat beter was dan in stad, hetgeen de dames nu beiden beaamden, met liberale welwillend-heid, breed-vorstlijken glimlach. Maar ál te warm was toch nergens heel aangenaam.... Kort daarna stonden ze op, negen opnieuw en vertrokken, met een bescheiden stil-statigheid.

Gerard en Jeanne, die zich, nu nog te meer, aan de geeuw-leege tafel als neergegooid en om hun luiheid gemin-acht voelden, hadden een jachtend verlangen óók naar buiten te

komen; haastig ontbeten ze af, haalden hoeden, stok, parasol, en liepen de lange gang weer door, waar 't schemerkilde, ook overdag, waar ze den eigenaar tegen kwamen, die met zijn doffe, vermoeide stem hen begroette en zei dat het warm was vandaag, en waar ze den plattegrond van het dorp en den omtrek aangeplakt vonden, dien ze bekeken een poosje; Gerard wilde zich oriënteeren.... Maar Jeanne liep hunkerend vooruit, naar buiten, snoof daar met welbehagen de zondoorstoofde, warm-geurige lucht op. Ze zag in de zij-veranda een groepje gasten de krant zitten lezen, lachen en praten.

Ze liepen rechtsaf door de breede laan, die naar het kasteel voeren moest, en zoo verder naar bosschen, heiden en poelen daarachter. Op 't lekker vaste, zwart-aardene pad, tusschen het steenig-stoffige puin van den rullen rijweg en grasglooiingen, waar de hooge boomen uit opstonden, voetten ze voort, van stam tot stam, en Jeanne had dadelijk een klein plezier in het stappen op de wortels, de harde ribben en hobbels in 't pad, zooals kinderen doen, die er zich dan bij verbeelden te dwalen in oer-bosschen. Links lag het duister beschaduwde erf van een boerderij, weldadig al in de volle zwoelte en 't lichtgevlam van den hellen jong-zomermorgen — de hooge hemel blank-blauwde egaal, van glanzen door-vuurd en door-schitterd; er zuchtte bijna geen wind — de donkere hooiberg-kap hing nog halverwege de lange masten, een leege tent; dan kwam de woning zelf met z'n lage, zwartige klinkermuurtjes, veelruitige vensters, geheimig-dicht, achter bloempottenrijen, waar 't tweemaal zoo hooge, turfbruine stroodak groot bóven en zwaar overheen stond. Er was een rustig, rumoerloos gedoe; in 't heggegetak tók-tókten en krieuwelden kippen en kuikens; een bruin-ruige Kees kwam het erf afhollen, om wat te brommen en barsch te bassen, brave hond, achter de wandelaars aan. Dan kwamen ze op een tweesprong; de puinige rijweg boog zich naar links, strekte zich, vóóraan een heel eind open, schel-geel belicht, tot een boomenspelonk, waar hij donker in voortschoof; zelf gingen ze door in dezelfde richting, een lage, jonggroene laan in met breede, bochtige wagensporen tusschen de slanke stammen die te weerszij in de van frisch, hoog gras geheel overgroeide hellingen van slootkanten stonden.

Kippen hipten mal-wijdbeens en fladdervlerkend in schrik voor hun voeten, een troepje ganzen, aanééngesloten, vluchtte rekhalzend, waggelde, grappig gelijk, over den weg, glanswit de gladgevederde lijven en schel oranje de pooten en snavels in het van zonnevonken doorwemelde schaduwgebeef. Die weg lag dwars door malsche weiden, vol overzond, waarin hier en daar groepen boomkolossen groot-donker vlekten, een rust voor de oogen; reuzenkastanjes in bonten pronk van wit-en-roze, dicht-op-elkander bloeiende, kaarsen; eiken met kruinen als wouden, enorm; daaronder, maar ook wel in 't helle licht, lagen herkauwend, of graasden staande, bruin-en-blank-huidige koebeesten, koppen en ruggen glad in den gloed, maar klontig bemest en bemodderd de flanken, en gore buiken, opsommige na, die in de zwarte slooten stonden, tot over de knieën in 't olieachtige, ondoorschijnende, spiegelend glanzige slootenwater. Droomerig wendden de loome koppen zich soms naar hen om, staarden hen na met moe peinzende oogen.

In 't verdere, achter de glanzende weiden was schemergegolf van dof-grijs-groene rogge en bleekere tarwe; links voor je uit kon je 't oude kasteel al zien tusschen popels en bruine beuken; nu bochtte de weg zich óók dien kant op, áf van de zonnige weiden die rechts lagen, volgend nu den vocht-zwartigen greppel, den schimmel-drassigen schaduwrand van „het bosch," dat eigenlijk wel een sinds lange jaren verwaarloosd park leek te zijn; allerlei boomsoorten, heester- en varengewassen zag je er in, woest en opeengedrongen.

Zoo kwamen ze langzaam wandelend vlak voor het Huis te staan, een eenvoudig-statige, hoefijzervormige baksteenbouw van om-ende-bij het jaar achttienhonderd; 't had één verdieping; dan volgde 't stompe wijd-hoekige dak van blauw-grijze leien; in 't midden de ingang, met ronde, zich bréed-uit-breidende stoep; dáarboven stond, uit het dak, het lage koepeltorentje op, waar de bel in hing, stil, zwart en zuiver belijnd tegen 't blank van de

lucht. Eén enkel, zwak heuvelend, bloembed rondde in 't midden van 't effene, bruine, klam-killige klinkerpleintje, tusschen de korte, vierkante vleugels van 't puriteinsche, bijna armelijk-eentonige huis, dat afgezonderd een eind van den weg af stond, achter de breede, haast droge sloot, waar een houten brug over lag, en achter het ijzeren hek met de vele punten en kronkelige krullen. Een paar groote gelijke dofgrijs-steenen vazen en bloemfestoenen op zij van den ingang strekten verder tot eenige, trotsch-bescheiden, versiering. Er wademde weemoed van zwijgend verval, een zwaarmoedige rust, over die stille, oude gesteenten.

Recht over het huis, als een zaal in 't bosch, pleinde wijd open een breede laan, vooraan bemuurd door hoog-stammige beuken — als zuilen elkander gelijkend, wier kronen, in eeuwige ruisching, toch onbewegelijk schenen — maar verderop door laag geboomte, heesters en struiken omzoomd, zoodat daar de zandige grond, onder 't stralende hemelblauw, wijduit te blakeren lag. Dan vernauwde de laan zich aanmerkelijk in een omlijsting van vol-op bloeiende rhododendrons, honderden wijnroode, of wit-en-roze gevlekte, bloemboeketten in 't donker groen van het dichte gebladert. En daaraan voorbijgaande kwamen de schuifelig-langzame wandelaars in een wéér andersoortige laan, niet breed en met welig onkruid schier overgroeid, aan weerszijden pijnbosch, avondlijk dampig en duister, en, vooral de ontzaglijke sparren die vlak aan het pad stonden, donkergroen, blauw-grauwig dikwijls, laag getakt, zich naar beneden verbreedend als reuzen-kerstboomen; zij doopten hun wuivende toppen puntig-fier in 't levende zonlicht, maar de oudste, onderste takken, zwart, als verkoold, of baardig grijs, hingen moe zwaar neer op den schimmel-vochten, in 't eeuwige duister kil-drassigen bodem, vormden met het daar overal wassende onkruid een ondoordringbare vegetatie, geheimende onder 't gezoem van insecten, 't eenig geluid in die diep-stille, afgezonderde laan.

Bij hun eerste verlangende uitgestap in dien zonnigen morgen, in geurige wei-en-bosch atmosfeer, onder de lanenboomen gekomen, had Gerard dadelijk wel een soort lichtheid gevoeld in zijn lijf, zijn leden, en loom-doffe hoofd; z'n kalme gestap op de vaste paden had ook wel gegeven een flauw genot van je gemakkelijk maar-laten-gaan..., 't zongespeel in het jonge loover vóór en boven zijn peins-starre oogen, 't gesparkel vooral van de lichtvlekjes over den weg, deden in zijn afwezige, altijd naar binnen getrokken gedachten soms toch even een vaag besef van dat goede rondom, van zonlicht en sappige kleuren leven, van zomersche luwte, boomen geruisch, wei-malschheid, vogelbestaan. Dan keek hij een oogenblik op naar 't zondoorvuurd, wit blinkend azuur, dat tusschen de takken, 't vreemd dichtbije getak door, te zien was, dan voelde hij toch wel iets als physieke verkwikking, die aanzweven kwam, als van ver, als uit andere landen en hooge luchten..., maar van het móóie genieten kon hij nog niet, veeleer kwam er, ook daartegen, kregelheid in hem op; het stoorde; het was zoo aan alle kanten; 't benauwde, hij kon het niet aan, had dat vermogen van vroeger verloren, leek oud geworden, ongevoelig voor indrukken, afgestompt.

In den toon van zijn stem overwon hij zijn ergernis — wou niet dat Jeanne te lijden zou hebben onder zijn slecht humeur — zei kwasi-vroolijk: „We treffen 't, hè?... Wat een heerlijk weer!" En zij, die stil aandachtig liep te genieten, was blij verrast, waande hem écht in zijn opgewektheid, zijn meê-genieten. „Heerlijk, ja! O zoo goddelijk!", zei ze extatisch. En telkens slaakte ze weer zoo'n verrukt-blijen uitroep: „Kijk is hoe prachtig, die koeien daar onder die boomen, hè"?... Wat een weldaad om na' te kijken!... Nee, maar, zeg, zie je die kolos! Wat een boom! Heb je 'r nou toch ooit wel 's zoo een gezien?... Enorm!" Zoo meer. En Gerard was vriendelijk, maar telkens toch weer te kort en abstract in zijn antwoorden. Jeanne merkte 't, zag 't ook wel als ze 'm aankeek.... Toen werd ook zij triestiger; ze had éven wel willen huilen, zoo overviel 't haar; 't was zoo'n verschil met vroeger, toen ze zoo uitgelaten, echt jong-en dol konden zijn zoo'n eersten

vacantie-morgen. Ze was stil een poos en wat stuursch nu ook, had moeite zuiver te voelen dat het zijn schuld niet was, dat hij eenvoudig, dood-op van vermoeienis, overspanning, niet anders kon. Zoo jammer ook, och zoo afschuwelijk jammer! Dat akelige altijd-maar-werken-moeten, dat hem bedierf, hem verknoeide.

Ze stonden een tijd lang zwijgende naar 't kasteel te kijken. Hém was dat als een rust, het even niet voelen van al die jongkrachtige weligheid rondom zijn stijve, verkamerde lijf; hij zag het huis kilsteenig en somber, voelde er iets als een triestige troost in. En Jeanne kwam er weer heelemaal bij, leefde er zich in, in die droomende, stil-weemoedige-kalmte-van-zijn op zoo'n rustige plaats, waardeerde dien wijsgeer-eenvoud van bouw, ernstig, strak-deftig, wel trotsch ook, toch niet te zwaar, en niet somber, vond ze. Zij was weer in harmonie met zichzelf en in-eens blij-hopend, zeker van Gerards genezing, hier buiten. Op 't ruime plein in het bosch, in die kerk-hooge, wijd-lichte, zon-door-huiverde zaal werd ze van weelde zelfs duizelig dronken. Ze had nu even wel willen dansen, slank-zwevend walsen in 't stille en ijle, op den glad-aarden vasten vloer van die heelleege, zacht suisruischende woudzaal. Maar dat kon nou nog niet... met Gerard... nee, jammer, jammer... O maar, 't kwam weer wel!

Maar toen zij in die sparrenlaan kwamen, in den drukkend-stillen, vagelijk dreigenden luister dier geheimzinnige sprookenlaan, toen sloeg ze plotsling haar armen stijf om zijn lijf en huilde even, zoo tegen hem aanstaand.

Gerard kuste haar, op haar oogen, praatte een beetje op vriendelijk-vroolijken toon. 't Was gek, nu had hij in-eens zijn doffe neerslachtigheid voelen vergaan, een óógenblik van geluk gehad. Weg was 't weer, dadelijk weg bij 't denken er aan. Maar hij hield er een droomigen weemoed uit, die toch anders was, beter dan straks zijn kregele onrust. 't Was zóó: hij wist nu wel dat al die dofheid en triestige wrevel, die onmacht kwam van oververmoeidheid, dat hij weer anders ging worden. Maar toch, het was hem, als had hij veel meer, en smartlijker, ondervinding nu, als kon hij nooit meer zoo levensrijk en zoo moedig worden als vroeger, vroeger....

Nog een tijdlang dwaalden ze voort in die buurt daar, langzaam, om zich niet warm te maken, doorwandelden lanen, met breede, slangende voren diep in den rul-weeken, aardzwarten grond, zaten aan poelen die onbeweeglijk, in 't bosch, tusschen heide-heuveltjes lagen te spiegelen: hemelblauw, hei-bruin en sparrengroen.

Tegen half een, slenterend, kwamen ze aan, het hôtel in, want Albert had 's morgens gezegd: om half een werd er „het tweede ontbijt gediend". Hij had hun deftig gevraagd wat ze dan zouden gebruiken: koffie of cho-co-la-de.

VII. In 't Logement.

Ze waren nog naar hun kamer gegaan, kwamen een paar minuten te laat in de eetzaal binnen, vonden de andere gasten dan ook al doende met dejeuneeren. Er stond nu geen zon meer, 't was rustig licht en niet overwarm in die zaal. Wel dreef er een zomersche geur en kwam hoog-zuiver vogelgetjielp naar binnen, langs twee van de glazen dubbele deuren, die openstonden. Gerard en Jeanne, eén beetje verlegen vooroverloopend, maakten stilzwijgende mine zich heel aan 't eind van de lange tafel te zetten, maar Albert groette, met korte, snelle, rechthoekige buiging hun tegemoet, stond dan staaf-stil, strak zijn grauw, geschoren gezicht — alleen weer die glim-zwarte wenkbrauwen, clownig, tot midden in 't voorhoofd getrokken — en wees met beleefd gebiedend gebaar een paar stoelen aan, die tusschen de heer- en dame-figuren nog onbezet wachtten.

Onderling schenen de andere gasten al kennis te hebben gemaakt. Ten minste ze zaten te praten, elk met zijn over- of zijbuur, bedaardelijk, latende tusschen hun langzaam en niet zonder nadruk gesproken gezegdetjes — alsof die fijn-geestig, of diplomatisch-gewichtig waren — kleine pauzen, waarin ze hunne fatsoenlijk kleine hapjes of nietige teugjes namen, glimlachend altijd dan dadelijk weer, minzaam-deftig, vriendlijk-wel-

willend, luchtig of breed-joviaal. Dezelfde gezichten van gisteren-avond — behalve de zenuwzieke en haar gezellin, die ook niet kwámen aan tafel —, en buitendien twee andere echtparen. Een van ver-in-de-vijftigers; hij een gebruinde magere man, met glad langs zijn beenige hoofd nog maar weinige haren, zij'ig en wit, doch een weligen puntbaard, grijzig bruin, dien hij telkens in vroolijke viefheid, blijen trots op zijn grijs-en-nog-jong-zijn, met éénen vinger naar voren duwde. Zijn oogjes glansden, bij 't prettig praten, van zelf-ingenomen, goedmoedige levenslust. Zij een stil-vriendelijke, slap-dikke moeke, dom-goedig kijkend, voortdurend een beetje beschaamd over haar lomp-kolossale, figuurlooze lijf. Toch had ze aldoor ook zwijgenden schik in 't aardige levendig-doen van haar man.

Het andere menschen-stel, een breed-gezette mijnheer in 't zwart met een wit-piqué vest, en groote, mat-blinkende valsche tanden tusschen zijn fel-zwarte bakkebaardjes, die aangeplakt schenen op 't poppig gaaf-blanke gezicht — een man van zes- of zeven-en-veertig — de vrouw, een kleine, prop-dikke plooi-vette, benauwd korthalzige dame in-'t-zij en met gitten, die hadden een tweetal kinderen bij zich. Een jongen van tien ongeveer, zeurig-kniezende, telkens drens-vragende aap, bleeklijzig en opgemaakt mooi, met zijn haar, als gekamd door een kapper, glans-nat, en een ventje van twee of drie, net zoo week-plooiig en varkensvet als de glimmende ma. Daarnaast zat een slavig-schuw blikkend, pareltjes-zweetend jong kinderjuffie, onvermoeid bezig 't kind zoet te houden met weeliefvleemend gefluister, beloften van lekkers en prettige spelletjes, „strakkies, hè, liefie, as-t-ie dan zoet z'n boteram op het. . .?"

Ze hadden allemaal, kwasi-terloops en vluchtig nijgend, teruggegroet, schenen verder niet veel te letten op 't jonge paar menschen, die samen maar nu-en-dan even praatten, stemmen brommig gedempt, zich ietwat haastig bedienend. Zoo scheen het. Maar inderdaad, met kwasi-abstracte blikken, bekeken ze Gerard en Jeanne nauwkeurig, waren benieuwd wie en wat ze waren. En plotsling, terwijl er een stilte was, draaide 't wit-piqué vest naast Jeanne zich half naar haar toe, vroeg die man met de bakkebaarden, een dom-laffe grijns in zijn opgeblazen gezicht: „Mooie wandeling gemaakt, mevrouw? 'k Zag u en meneer d'r al vroeg op uit gaan, meen ik, van ochtend."

„Vroeg? . . . Nou, u meent zeker 't tegenovergestelde," zei Jeanne, verwonderd, „we waren juist vreeslijk laat! . . . Maar ja, we hebben erg prettig gewandeld."

„En waar was de wandeling heen, als 'k vragen mag?"

Gerard ergerde zich, hij zat inwendig te mopperen: God-nog-'an-toe, wat gaat dat zoo'n kapper 'an, zou je toch zeggen. En hij viel lomp in de rede, alsof hij de tweede vraag niet gehoord had: „Zeg, Jeanne, schenk mij nog 'n kopje in! . . . wil-je?"

„O! zeker, . . ." zei Jeanne, maar onder dat schenken, 't hoofd gewend naar haar anderen buurman, vertelde ze vriendlijk, schoon zonder lachen, van 't oude kasteel en 't bosch, en de hei met de poelen, en van een beroemden dikken boom, die daar ergens achter het landgoed stond op een boerenhof. Dat wekte verbazing, ook bij de andere gasten, die allemaal even geluisterd hadden, toen 't nieuwe mevrouwtje voor 't eerst tegen een van hen sprak. Ze bekenden elkaar: ze waren nog geen van allen voo ver dien kant uitgeweest. Ja, die dikke boom, hij had er wel van gehoord, zei de man met het blink-witte valsche gebit, breed grijnzend: „Wel, wel, en dat alles op éénen ochtend, verbazend!" zei hij.

„U werkt 't heele programma op één dag af," gromde schor de oude Handelsbladlezer, over Jeanne gezeten; hij blikte haar boven z'n bril weifelig-zoekende aan, met z'n doffe, dor-omrimpelde oogen, die niet meer meelachen konden; alleen zijn mondhoeken trilden even in 't grauw-witte baardhaar.

„Nou, meneer!" — Jeanne glimlachte vroolijk — „we hopen toch dat er wat meer te zien is, we zijn nog pas éénen kant uitgeweest."

„Ja! . . . Maar die andere kant . . . da's ook niet om te doen met die hette," pufte het varkentje, eigenlijk niet tegen Jeanne, zoover kon ze haar vette nek ook niet draaien, ze keek er die altijd zenuwig lachende vrouw van den vozen gore bij aan. „Niks as zon,

hè?"... Ik kan er ten minste niet tegen!"

„Ja, mevrouw, 't is al warm, vindt u niet?" gaf de rankhalzige toe, met een schichtig dartelen hoofdschok.

„Menschlief, zwijg stil, niet om uit te houwen!" Er was ergernis in de stem van de dikke. Ze hield niet van jonge en slanke vrouwtjes, van knappe vooral niet. Malle schapen! Die man van haar haalde ze altijd aan. Hoor nou weer!

„Maar nou blijft u toch zeker van-middag eens rust nemen, hè, mevrouw?... Ik kan 't u recommandeeren. 't Is zoo lekker hier in de veranda!"

„Nee!... 'k Denk het niet!... We wilden het dorp eens door en dan naar de heuvels daar verder op."

De rijzige, schuin over haar, spot-lachte nu luid: „Mijn hemel! Nou, u is onvermoeid!... In de middaghitte!... Nee, hè, man, wij gaan liever een toertje maken na drieën."

„Ja!" zei de bol-vooze luiig-langzaam, och, nie-waar, ik zeg altijd maar, met dat warme weer mot een mensch z'n gemak er van nemen!... Ik zeg altijd maar: je komt dan toch om 's uit te blazen...."

Hij keek er Gerard even bij aan, maar die blikte, kwasi-dof-droomerig, over hem heen, en dan neer op zijn bord, bleef zwijgen, ofschoon hij 't wel voelde, ze zaten er nu op te wachten dat hij wat zou zeggen. Er groeide een stugge vijandschap op tusschen hem en die lach-grimassende hoofden, die al maar doorgingen zich te verbazen over hun wandelen. Och, ze deden maar zoo, hij voelde dat wel, ze vonden hen beiden stug volk, bespottelijk trotsch, vooral hem, en ze wilden nu enkel maar dat hij zou praten, vriendelijk, zich assimileeren. Daarom zou hij 't nu juist niet doen, nam hij zich voor.

Maar toen de goor-bleeke man, vet zelfvoldaan, had zitten vertellen van 't lekkerlui liggen, kwast slobberen, dat hij gedaan had — die rieten stoelen in de veranda waren zoo best — viel hij, ondanks zich zelf, schor brommerig in: „Ja, wij houden er eenmaal niet van zoo'n mooien dag in een suf logement te blijven verlanterfanten." Hij had dadelijk spijt. En er volgde een ietwat pijnlijke stilte. De rankhalzige gooide haar hoofd rechts en links, keek met schuwen schrik langs de hoofdenrijen, de mannen glimlachten wijs voor zich heen, trokken hun wenkbrauwen op, alleen de grijze zocht Gerard's blik met zijn weifel-knippende oogen, fronsde zijn dikwitte brauwen, zachtjes knikkend zijn harig oud hoofd.

Maar, na een poosje stilte, zei, met haar vriendelijk zingende stem, die goedige lijvige vrouw van den vieven meneer, zich een beetje naar voren buigend en Jeanne aankijkend: „Ja, hè, voor menschen, die niet zoo dik zijn als ik, mot 't wel prettig wezen zoo te wandelen.... Hè, nie-waar man?... Mijn man hier houdt er toch ook zoo van...."

Ze keken nu allen haar echtgenoot aan, die zijn spitse baardje lustig vooruit stak en parmantig-deftigjes zei: „Ja! Wandelen! Een aartsliefhebber! Ik ben er van-morgen op uit getogen toen de heeren en dames al te gader vermoedelijk nog in de veeren lagen; tusschen zessen en half negen heb ik 't waargenomen. 't Marcheert het beste zoo in den morgenstond...." Hij noemde een paar dorpen daar in de buurt waar hij was geweest. Hernieuwde verbazing! Hoe 't mogelijk was, op zijn leeftijd!

Gerard voelde nu dreinige schaamte, wist zelf niet waarover. Maar Jeanne vermoedde 't, keek hem eens aan. En beiden luisterden ze, hij nu ook met oplettend gezicht, naar de verhalen van wandeltochten, die 't beenige heertje glinsteroogig zat op te disschen, levendig, toch ouderwetselijk deftig, gebruikend ambtenaarstermen en boekige woorden, die hij, met voorliefde luider, kraak-scherp accentueerde.

Maar den meneer met de bakkebaarden begon dit gesprek al gauw te vervelen. Hij zette zich fattig recht-op, liet zijn wit piqué vest breed glanzen over de tafel, sprak dan zijn ouden overbuur maar eens aan, over dingen van politiek in de krant gelezen. Hij scheen dien oude al lang te kennen, behandelde hem met beschermend dédain, trachtte hem af-en toe grof-weg in de maling te nemen, waarbij hij dan knipoogjes gaf aan 't rijzige vrouwtje, die schichtige lachbewegingen maakte. Zijn grijns had dan vaak iets doortrapt gemeens, zijn vet-krakende stem

klonk valsch-vlijerig. Maar de oude man scheen daar niets van te merken, — of vond hij 't misschien niet de moeite waard? — hij gromde maar door, dikwijls nauwlijks verstaanbaar, gebogen over zijn bordje. Er ergerden hem . . . och! velerlei dingen, die ze niet wilden snappen „daar gunter." Hij meende op 't Binnenhof. . . .

(Slot in het volgende Nr.)

DE HOED.
DOOR J. EVERTS JR.

Ze zaten met d'r drieën onder de lamp, die rustig suisde. Arie was nog niet thuis van kantoor. Liesb'th breide, Sientje stopte en Neel verstelde een onderbroek.

Liesb'th, tante van Sientje, eigen zuster van Neel, zat bovendien met den buitensporig-grooten spitsen neus, waarlangs bijziende schitter-oogjes klein-sluw tuurden, bijna onafgebroken over haar boek gebogen. Slechts nu en dan, om haar oogen rust te gunnen, keek zij even op, voor zich uit in het leege, waarbij zij met het druk-stille beweeg der naalden onder zich onweerstaanbaar aan een kip deed denken, die vinnig-bedrijvig en quasi-onachtzaam naar een zaadje of wormpje krabt. — Op eens schoof ze het boek een eind van zich af over de tafel, liet haar bril zakken tot over den natuurlijken bobbel, waarachter hij immer, volgens Arie, „zeevast" lag, en legde haar knokelige handen, nog steeds de breikous houdend, gekruist op den rand der tafel. Toen d'r zuster aanziende, zette ze teemend in:

„Ja, ik zal d'r van 't jaar toch an motte geloove."

„Waaran?" — vroeg Neel, hoewel ze van het eerste oogenblik af begreep waarop Liesb'th doelde, en met Sientje onverstoorbaar doorwerkend.

Liesb'th ging op denzelfden toon voort:

„M'n ouwe blauwtje is nog wel niet versleten — dat heb ie d'r van as-ie goed goed koop: 't is nou verleej' jaar winter het zesde jaar al geweest, da'k 'm droeg — maar je raakt er zoo mee ten achtere. Wi'je gelooven, dat ik er eigenlijk met goed fatsoen nie-meer mee over de straat durf?"

„Dat heb ik al drie jaar geleje gezegd: ik begrijp niet . . . "

Maar tante Liesb'th, die jarenlang kinderjuffrouw was geweest bij een aanzienlijke familie in de stad, en die op grond van dat groot en trotsch verleden nog steeds op het gebied van kleeren en fatsoen een laatdunkend en dikwijls streng air aannam tegenover de familie van haar zuster, bij wie ze inwoonde, en in het bijzonder tegenover haar nichtje Sientje — tante Liesb'th liet Sientje niet uitspreken. Ze wierp haar met een nauw'-merkbare beweging der felle oogjes een blik vol supreme minachting toe, en met een nijdigen vervaarlijk-dun-snetterenden ophaal van haar geweldigen neus, waarbij de geheele rechterhelft van haar gezicht verfronste, schimpte ze:

„Nou ja, hè, dat wete we allang. Iedereen is nou geen nuf van negentien jaar, die een man van noode heef'."

„'t Is wáar ook: Hou je d'r buiten, Sien. Maar een nieuwe winterhoed heb-ie dan toch ook brood en brood noodig, Liesb'th" — viel Neel met een vergoelijkend lachje haar dochter bij.

„Goed, maar daar hoef' zij me dan nog niet attent op te maken. Strak' wil ze nog meer verstand van 'n hoed hebben, as ik zelf."

„Je heb mense, die ook nooit is geraje wille weze" — mokte Sientje.

„Althans niet van zoo'n jonge blaag, die pas komt kijken — zooas jij d'r één ben" — relde de ander.

„Blaeg, blaeg" — bauwde Sientje haar na.

„Ja zeker! of: snotneus, as je dat soms beter versta."

„Mensch, hou je gerege, dan blijf ie netjes!"

„Je zou je ouwe blauwtje dan altijd nog is met slecht weer of zoo, of 's avonds kenne drage" — bracht Neel's goedige stem zacht in het midden.

„Dat spreekt. Ik zal 'm niet weg gooie! Maar daarom wil je d'r eerst nog wel-is over praten. Een nieuwe hoed koop-ie niet elke dag."

„Lieve ziel, 't is zonde! 't Is een besluit voor jare!"

„Daarom! En alzóo een winterhoed. Een zomerhoed kan je nog is af met een flodje, dat is meer strik dan hoed dikwijls, dan doe je een boel met wat garnituur. Ja, is 't niewaar...?"

„En waar wou je gaan?" — vroeg Neel, die geheel opging in het gewichtige geval.

„Je mot bij Meijer Soeurs gaan op de Blaak, daar hange prachte van hoeje" — adviseerde Sientje spottend.

„Ach chott, wat ben je lief!" — kaatste tante Liesb'th valsch-lieverig terug. „As je nog is een goedkooper adres weet...!"

„Nou, je wil ommers altijd zulk goed goed hebben? Ga dáár dan Dan kan je d'r weer zes jaar mee loopen."

„Zoo. Nou, zoo gauw as ik jouw raad noodig heb, zal ik 't zeggen, hoor hartje!"

Tante Liesb'th besloot deze woorden met een nieuwen geweldigen ophaal van haar neus, wat altoos een teeken van zenuwachtigheid was. Doch opeens vervolgde ze weer kalm tot Neel: „Nee, ik wou je vragen om is mee te gaan... als je lust heb tenminste. Dan kanne we is kijken. Waar we dan wat geschikts zien, daar valle me binnen. Dan kan je me nog-is raje."

Neel vond het verzoek op z'n minst genomen vereerend. Bovendien was ze zeer goedhartig. Waarom zou ze ook weigeren?

„As ik je van dienst kan zijn, mens, me' plezier. Wanneer wi'je gaan?"

Maar Liesb'th had volstrekt zoo'n haast niet; op een mooien dag moste ze d'r maar is op uittrekken, 't kwam er ommers op geen dag, op geen week opan!

. . . .

Ze trokken er niet eens, maar drie keer op uit, en ten slotte ging Liesb'th den vierden keer alleen om dan maar een hoed te koopen, die wel „beestachtig duur" was, maar die haar toch zoo buitengewoon goed stond, dat ze er na lang beraad toch maar „op besloten" was.

't Was een zwarte hoed met een breeden opgeslagen rand, waarin aan ééne zijde een groote veer lag.

Toen ze 'm in huis had, moest iedereen 'm haar nog eens op zien hebben.

De vrouwen waren er over het algemeen nogal mee ingenomen. Maar Arie, Neel's man, zei:

„Dat ding stinkt."

„Ja, hij ruikt een beetje vreemd" — vond Neel ook, aarzelend.

„Dat is de lijm" — zei Liesb'th vergoelijkend, als hadden ze kwaad van haar bloedeigen kind gezegd. „Dat gaat er wel af mette tijd."

De hoed werd zorgvuldig opgeborgen in een kast achterin de nauwe donkere gang. Een paar dagen werd er niet over den hoed gesproken, was hij zelfs uit aller gedachten, behalve natuurlijk uit die van Liesb'th, want bij al haar zuinigheid was ze in niet geringe mate ijdel.

Op een avond echter stapte Arie, van kantoor thuiskomend, verdacht snuffelend de huiskamer binnen:

„Wat hangt er een raar luggie in de gang als je inkomt."

De anderen keken verwonderd, haalden eens op, doch roken niets.

„Dat luggie zal je dan wel zelf meegebracht hebben" — opperde tante Liesb'th.

Hij moest z'n beenen één voor één hoog oplichten of er ook „iets" aan zijn laarzen zat. Doch daar was niets onbehoorlijks te bespeuren, en hij moest ook bekennen: nee, in de huiskamer rook-ie niks

Den volgenden avond was 't echter dezelfde „comedie", volgens tante Liesb'th.

„Nou mag ik toch een drie-dubbele rolberoerte krijgen, als ik in de gang niet nóg die hoed ruik!

„Kom, man!" — spotte Liesb'th, lichtelijk gepikeerd.

„Ruike jullie dan niks?"

„Ja, ik dacht 't van morgen ook, toen de kast openging" — zei Neel twijfelzuchtig. „Maar ik dacht: 't zal an mijn legge, en toen is 't me weer ontgaan."

„Och vent, je zal wat in je neus hebbe," lachte tante Liesb'th.

„Wat in me neus hebbe? As jouw hartje zoo rein was as mijn neus, dan... dan was je plaassie in de hemel al lang besproken, mensch!"

„Toe maar . . . !"

Er werd verder niet over gesproken. Arie's humeur was niet van de lastigste.

Maar 't werd steeds erger; ook de anderen roken 't nu duidelijk. Liesb'th kreeg den goeden raad den hoed eens buiten te leggen, dan hadt je kans dat die lucht er tenminste wat aftrok . . . . En waarlijk, toen de hoed een geheelen dag buiten op de achter-warande gelegen had, scheen 't of de „lucht" verminderd was.

Maar toen Arie den volgenden Zondag met Liesb'th en z'n vrouw ging wandelen, was 't „weer net zoo," en hij maakte daarbij de opmerking dat ze „aan den eenen kant harder stonk dan aan den andere."

Liesb'th, die wel een zeer groote maar geen zeer fijnen neus bezat, vond, behalve dat dergelijke uitdrukkingen ongepast waren, ze ook nog onredelijk. Ze verzweeg dit echter en droeg haar leed en ergernis in stilte. Ze was de eenige, die nog niets bijzonders aan haar hoed geroken had, of indien ze al iets rook, 't toch niet van dien aard vond, om er zoo'n belachelijke herrie over te maken. Maar natuurlijk! . . . ze had weer-is een aardigen hoed, ze hàd weer-is iets, en dat moèst en zòu d'r nou tegen gemaakt worden, anders was 't niet goed!

Deze meening zette zich vast in haar hoofd en 't kwam tot groote standjes, want na dien Zondag kon Arie geen avond thuis komen of hij zei wat van die stank in de gang; en al spoedig was 't niet meer alleen de gang, maar het geheele huis dat er naar rook, dat „erdoor verpest werd," en hij had dat niet voor z'n schoonzuster's hoed over, al was die ook nog zoo mooi en al had-ie ook honderd gulden gekost, in plaats van elf vijftig, wat zij er voor betaald had. Hij verzocht haar daarom den hoed eenvoudig op te ruimen, welk verzoek hij met eenige zeer kernachtige termen kracht bijzette.

Tante Liesb'th handhaafde haar positie van iemand die betere manieren kent en antwoordde haar zwager tamelijk koel en uit de hoogte, waarop hij zich echter hoe langer hoe nijdiger maakte, grof werd en sprak van haar buitenmodelschen snotkoker, dezen vergelijkend bij een schoorsteen waar geen trek in zat.

De hoed bleef intusschen waar hij was, en wie weet tot welke ernstige familie-verwikkelingen dit kleedingstuk aanleiding had kunnen geven, hadde het toeval op een goeien dag tante Liesb'th niet in de tram gevoerd. Ze had haar nieuwen hoed op, en juist was er dien dag bij het opendoen van de kast ook een vleugje van de „luch" in haar neus doorgedrongen. Het vertrouwen in haar hoed was dientengevolge aan het wankelen gebracht. Nu echter in de tram kreeg zij zekerheid, volkomen zekerheid: de wagen was vol toen ze erin kwam, doch na korten tijd vertrokken de passagiers één voor één, sommigen haar verdacht aanloensend, terwijl er één was die den conducteur vroeg of er visch werd meegevoerd.

Hier was boos opzet onmogelijk. De nieuwe hoed werd haar nu werkelijk tot een klein levensverdriet, hij had haar ruim elf gulden, ruim elf gulden! gekost, en wat voor plezier had ze er tot nu toe van gehad? Niets dan ellende en narigheid. Ruzie gemaakt met menschen, die nota bene groot gelijk hadden. Wat zij dan toch ook voor een lucht had, dat ze 't nog nooit geroken had! Nou mòest ze 't wel gelooven. Wonder, dat Arie nog niet anders opgetreje was! Nou kon ze 'm nog der ekskuzes make! En in Gosnaam, ze zou dan maar d'r toevlucht weer neme tot d'r ouwe blauwtje. 't Ging zoo 't ging. Dan maar voor gek loopen . . . Ze kon nou toch niet weer een nieuwe hoed gaan koope! Ja, het geld groeide d'r op d'r rug! . . . .

Dit waren haar overpeinzingen, toen ze dien middag thuis kwam, en — toch nog voorzichtig — haar hoed afzette, de beide armen omhoog geheven, de lange speld tusschen de tanden.

Opeens stiet ze een rauwen gil uit.

Sientje en Neel kwamen toeschieten.

Met een gezicht vol afgrijnzen hield tante Liesb'th de vingers van haar linkerhand, krampachtig van één gesperd, ver van zich af.

Ze gaf nog een gil.

„Mensch, wat is t'r? Wat heb-ie?"

„O! Asjeblief, neem me hoed is af! Gauw, gauw asjeblief!"

Haar stem trilde. De beide anderen aarzelden. „'t Is wat lekkers, die stinkdop" — mompelde Sientje en stak geen hand uit. Ook Neel scheen dit te machtig.

„O toe, toe! As je blief! Gauw, gauw dan toch!" — krijste tante Liesb'th, het hoofd voorover, een flauwte nabij.

Toen vermande Neel zich, greep den hoed, en wilde hem naast zich op een stoel leggen.

„Nee, nee!" — riep tante Liesb'th. „Gooi 'm buiten, gooi 'm buiten! D'r zit een beest in!"

Neel begreep niet, stond verdwaasd te kijken, den hoed in de hand. Doch nu was 't Sientje's beurt van kordaatheid: ze greep den hoed bij een uitstekende piek, rukte de glazen tuindeur open, en keilde hem in het tuintje. Meteen kletterde de deur weer dicht. Sientje zag wit na dit heldenfeit.

„Een beest? — herhaalde Neel ontsteld".

Toen eerst kwam tante Liesb'th wat bij. Ze smakte, hijgend nog, op een stoel neer, de linkerhand nog steeds van zich af gestrekt:

„O God, is dat schrikken! . . . Oe, oe . . . 't zat in den rand, onder de veer, iets kouds, iets kils en nats. . . .

„In de rand, zeg-ie?"

„Ja mensch. Ik greep er net in met me hand. O, arrejazzus, as ik er nog an denk!". . . .

„En wie weet hoelang je daarmee op je hoofd geloopen heb!"

„Hou op mensch, hou op! Ik mot er niet an denken. Me hart draait om in me lijf."

„Wat zou 't voor een beest zijn?"

„Weet ik 't! Ik heb niet gekeken! . . . 't Was nat, koud, kil en zacht, dat weet ik wel. Oe, wat een engigheid!" — Ze bewoog haar hand trillend, als wilde ze er zoo de „engigheid" afschudden.

„Misschien is 't wel een kikker, of" — Sientje's stem klonk op eens beducht — „een slang".

„Hij heb je toch niet gebeten?" — vroeg Neel snel.

„Liesb'th's vingers trilden, van angst nu. Ze werden op eenige distantie bekeken, doch er was niets bijzonders aan te zien.

„Laa's ruike" — zei Sientje. „Brr, dezelfde vuile bedorve luch'. Mensch, ga toch gauw je hande wassche!"

Liesb'th ging. Men had haar nog nooit zoo gedwee gezien.

„Neem 'n stukkie soda!" — riep Neel haar na.

Buiten, midden in den tuin op het eenige armzalige grasperkje lag de hoed, plat, roerloos. Sientje was niet van de tuindeur afgeweest om te zien of „het beest" er soms uitkroop. Maar er kwam niets.

De toestand bleef dezelfde tot Arie thuis kwam om te eten. Hij hoorde het geheele verhaal geduldig aan, deed daarna eenige zaakkundige vragen, als: „heeft de hoed niet bewogen zoolang die in den tuin lag?" „Gaf 't geen geluid?", en Liesb'th moest hem precies aanduiden, waar het dier zat in den hoed.

Toen hij dit alles wist, ging hij naar buiten gewapend met de kolenschop. Sientje liet hem uit, en bleef achter de deur staan, de knop in de hand, om haar vader als hij voor het gevaar op de vlucht mocht slaan dadelijk binnen te laten. De harten der vrouwen klopten voelbaar. — Uiterst voorzichtig naderde Arie den hoed, loerde even of hij niets zag, dook toen plotseling neer op z'n hurken, gaf een geweldigen slag en holde weg.

Sientje wierp de deur open. Liesb'th wou de straat op vluchten. Maar op de warande kwam Arie tot staan. Toen er niet het minste onraad te bespeuren viel, sloop hij nogmaals naar den hoed, gaf weer een slag juist op de veer en toen, als de bliksem zoo snel, rees en daalde de schop, neerploffend en nog eens en nog eens, op den hoed, die inéen dutste en òp- en samen kromp als een levend gemarteld wezen. Met elken slag scheen Arie aan moed te winnen, op het laatst sloeg hij in het wilde als een razende, en 't was als koelde hij meteen op den hoed z'n woede, die hij zoolang had moeten verkroppen.

„O m'n hoed, m'n mooie hoed" — jammerde tante Liesb'th. „D'r blijft niks van over".

Eindelijk kwam Arie tot bedaren. Hij stond op, en dorst den hoed nu dichter te naderen en hem nauwkeuriger te bekijken. Met de kolenschop wroette hij de totaal-verpletterde veer wat uit elkaar. Binnen zagen ze met

angst dat hij wat opschepte uit de misvormde massa, en weldra kwam hij, met de éene hand z'n neus dichthoudend, de schop voor zich uitgestoken, naar de kamer terug. De vrouwen wilden aan de haal gaan, maar ze beheerschten zich voor elkaar.

„Je houdt de deur dicht, hoor!" — gebood Liesb'th.

„Is-tie dood?" — riep Neel tegen Arie toen hij dicht genoeg genaderd was.

„Zeker al wel vier weken!"

Toen dorsten ze te kijken. Ze rekten zich, elkaar verdringend, op de teenen, en zagen het meer dan half-vergane, plat-geslagen lijkje van een muis....

Dit lijkje is begraven heel achter in het tuintje. Ter gedachtenis is er een wilgenstokje boven geplant.

De hoed heeft den ganschen nacht buiten gelegen in een stortregen. Tante Liesb'th heeft hem daarna uit laten stoomen, 'm zelf nieuw opgemaakt en 'm nog jaren — misschien wel weer zes — met plezier gedragen.

Februari 1905.

DE JONGE KUNST.
DOOR H. R.

Een woord van welkom aan het „Orgaan der Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst": De Jonge Kunst, waarvan, onder redactie van den voorzitter der vereeniging K. van Leeuwen, in samenwerking met H. Ellens; H. Hana, R. W. P. de Vries Jr. en Jac. Ph. Wormser, nu twee nummers verschenen zijn. De sympathieke jonge vereeniging — zij werd in Juni van verleden jaar gesticht — komt met dit haar orgaan ernstig en beginseltrouw voor den dag; wij bevelen zoowel haar zelve als haar blad allen, die belangstellen in de zich zoo krachtig openbarende reactie tegen de gedachte- en smaak-looze machinale productie dezer tijden, in den opbloei en ontwikkeling onzer jonge ambachtskunst, van harte aan, daarbij opmerkende dat de vereeniging ook kunstlievende leden en begunstigers heeft, en dat haar maandblad voor ieder verkrijgbaar is, en wel à *f* 6.50 per jaar.

De redactie-commissie heeft het zich zelve alles behalve gemaklijk gemaakt. Zij laat in het tweede no. het jaarverslag van haar secretaris afdrukken, en wij lezen daarin dat zij, „bij de aanvaarding harer taak met geestdrift geschreven" heeft: „Het orgaan moet worden een voorbeeld van typografische kunst," en verder dat zij „deze belofte wilde houden". Dit is fier! Een voorbeeld! Dit is gedurfd — vermetel bijna! Maar de redactieleden zijn dan ook geen bezadigde oude heeren en wij moeten hun belofte zeker zóó begrijpen, dat de vervulling niet onmiddellijk al, in de eerste pogingen, maar op den duur, na tijden van studie, arbeid en... ondervinding te verwachten is. Immers, bepalen wij onze aandacht bij het uiterlijk dezer eerste twee nrs., dan vinden wij zonder twijfel veel te waardeeren, maar in alle opzichten zouden wij dit typografisch geheel toch niet als voorbeeld wenschen te aanvaarden.

De bladspiegel van de gewone, ongeïllustreerde, pagina, maakt een aangenamen, rustig-fatsoenlijken indruk, ofschoon ons de eisch van het „één geheel" en „rechthoekig" zijn *) eenigszins brutaal opgelost schijnt met het zwarte kader waarin het zetsel is gevat. Wij denken aan het ei van Columbus en de jongensachtige uitroep: „zoo kan ik het ook!" zweeft ons op de lippen. Doch het succes is daar niet minder om. Het ei staat werkelijk op z'n punt. En het staat zeer rustig en waardig, het heeft houding en is van een beminnelijke, zij 't misschien ietwat benepen ingetogenheid.

Meer bezwaar hebben wij tegen de geïllustreerde bladzijde. Het reproductie-procédé hier gevolgd voor de „batiks" van Lebeau, de lichtdruk — hoe prachtig ook, op zich zelf! — lijkt ons totaal ongeschikt voor illustraties tusschen den tekst. De prentjes hebben een heel anderen tint dan het zetsel, maken daarmee geen geheel uit, geven integendeel zeer beslist den indruk niet er in, maar

*) Vgl. het verslag van J. W. Enschedé's lezing, bl. 15 en 16 van het eerste no.

er boven óp te liggen Ook komt ons de wijze van plaatsing der prentjes onharmonisch, niet mooi voor, terwijl ook al weer het lichtdruk-procédé, dat dubbel drukken noodzakelijk maakt, schuld is aan 't hier-en daar veel te dicht op de illustraties gedrongen staan van den tekst.

Hoe moeilijke kwesties wij hier aanraken — weinigen kunnen het beter beseffen dan wij juist! Hoe dikwijls dringt de praktijk de beste illustratie-theorieën omver! Doch — hier is de bedoeling een „voorbeeld" te scheppen. En dus schijnt kritiek ons gewettigd:

Aan wat men noemt typografische versiering, ornamentatie van de blz., is in deze eerste nrs nog niet veel gedaan, doch wat er gedaan werd lijkt ons haast alles sober en wel-overwogen. Het „hoofd", door H. Hana, is logisch geconstrueerd, fraai, met distinctie, toch doet het ons, op zich-zelf gezien, niet zoo mannelijk rustig en open aan als B. Nienhuis' ontwerp (op blz. 14 van no. 1 gereproduceerd). Maar dit laatste was zeker te zwaar en te zwart. Eenheid van tint in de bladzij is een van de grootste moeilijkheden.

En 't omslag? Wel, eerlijk gezegd, wij lazen met eenig genoegen dat het „voorloopig" is. Want — het ontbreekt ons waarlijk niet aan bewondering voor 's heeren Berlage's machtige talenten; met de redactie waardeeren wij „de zeggingskracht die ligt in deze eenvoudige allegorie": het jongetje, pas uit de kool gegroeid, dat daar nog staat, eerlijk naakt, met zijn vertrouwensvol afwachtend, argloos zich gevend gebaar; ook brengen wij gaarne lof aan belangloosheid; maar toch — het schijnt ons zulk een bij uitstek dankbare taak, het teekenen van een omslag voor een blad als dit, met zoo'n ideëele bestemming, — een omslag zonder de minste advertentie! — en wij betreuren dat de voortreflijke bouwmeester er niet iets mooiers van heeft gemaakt, iets frisschers en krachtigers, iets fijners, voornamers.

Ook wat den inhoud betreft lazen wij in het jaarverslag een en ander over de plannen der jonge redactie: „Ons Maandblad moet meer zijn dan het officieele orgaan onzer vereeniging alléén. Het moet juist hen, die buiten de vereeniging staan den weg wijzen op het gebied van Ambachts- en Nijverheidskunst. Dit moet de „Inhoud" doen"... „Waar getracht is den uiterlijken vorm zoo schoon mogelijk te maken, moet het inwendige niet achter staan. Juist op den „Inhoud" komt het aan, zal ons blad waarlijk in eene behoefte voorzien, zal het waarlijk de uiting zijn van de hedendaagsche Jonge Kunst."

Scheen het nu al eenigszins onbillijk, het uiterlijk der eerste nummers aan het moedig optimisme der redactie te toetsen, deze onbillijkheid zou groeien tot een ongerijmdheid deden wij 't zelfde met den inhoud. Wij willen dus uiterst matig zijn met kritiek, te meer daar wij de beide nrs voor een groot gedeelte met genoegen lazen. In dat „gedeelte" neemt Hana's stuk over Lebeau de verweg voornaamste plaats in. Een artikel dat getuigt van kracht tot aandacht-concentratie, van ronde eerlijkheid, maar tevens ook van dien eerbiedigen schroom die ieder past tegenover werklijke kunst.

Doch wat ons 't minste genoegen verschafte — en deze opmerking, toch eigenlijk meer nog „vorm" dan „inhoud" betreffend, wenschen wij niet achter te houden — 't was het artikel van den president der vereeniging zelf, de lezing van den heer Van Leeuwen, hier afgedrukt. Waarlijk het is ons niet te doen om goedkoope vitterij, en wij weten wel dat wij onze eischen in deze niet te hoog mogen stellen, maar men dient dan toch niet te vergeten, dat er inderdaad eenige harmonie behoort te bestaan tusschen geestelijken en uiterlijken vorm, dat een fraai typografische uitvoering van een slecht gesteld stuk, aan de overbekende „vlag op een modderschuit", aan iets... ondegelijks, iets voos-leegs doet denken, kortom juist aan het tegendeel van wat deze jonge ambachtskunst zoo geestdriftig voorstaat: bewuste schoonheid, overeenstemming van uiterlijk met innerlijk, de heldere gedachte in een logischen vorm. In het artikel nu van den heer Van Leeuwen — in het eerste gedeelte vooral — komen zóóvele grove en verwarrende stijl- en taalfouten voor, die met nauwkeurige correctie, door iemand die 't schrijven gewoon is, gemakkelijk te verwijderen waren geweest, dat men eigen-

lijk niet kan beweren, dat dit artikel geschréven is, wanneer men tenminste aan dat woord een iets ruimere beteekenis wenscht te hechten dan: het brengen van letters op papier.

Er wordt veel geschreven tegenwoordig, vooral over kunst; talloozen achten zich geroepen, want zij meenen iets te zeggen te hebben. Doch zij vergeten zoo vaak, dat het zuiver uiten van gedachten, ja zelfs het logisch vermelden van feiten, hoe eenvoudig 't ook lijkt, ieders werk nog niet is, zoomin als het ontwerpen van een stoel, een ding om op te zitten — 't lijkt óók zoo eenvoudig! En, wat het schrijven betreft, het *is* ook eenvoudig, volstrekt niet moeilijk. Wanneer men zich maar volledig rekenschap geeft van wat men eigenlijk te vertellen heeft en dat dan, zoo simpel mogelijk, zégt op 't papier. Niet beginnen met de versiering en vooral geen gedachteloos aanwenden van allerlei beeldjes, krulletjes, kwikjes. Dat is even verderfelijk bij 't stellen van een artikel als bij 't ontwerpen van een meubel.

BOEKBESPREKING DOOR H. R.

J. EIGENHUIS, De Waterwolf, een dorpsvertelling uit den tijd der droogmaking van het Haarlemmermeer, Amsterdam, H. J. W. Becht, 1904.

De heer Eigenhuis is onderwijzer; wie dat niet weet zal het na lezing van „De Waterwolf" toch stellig vermoeden; en een goed onderwijzer ook moet hij zijn, want hij houdt van jongens en kent ze. En wat weet hij een boel! En wat heeft hij een smakelijke manier van zijn kennis meedeelen! Zoo'n boek van hem is als een causerie over wetenswaardige onderwerpen. University Extension!

De heer Eigenhuis n.l. is niet enkel onderwijzer, hij is tevens een goed schrijver, in den engeren zin. Hiermee bedoel ik dat hij goed kan schrijven, maar daarom nog geen goed schrijver is in den ruimeren zin. Want zóó noem ik iemand die niet alleen door de kunst van het woord en den stijl uitmunt, maar tevens iets schrijven kan dat als geheel goed is, of móói — hoe ge 't noemen wilt — een daad van schoonheid en beteekenis. Dit nu kan de heer Eigenhuis nog niet, althans in „De Waterwolf" heeft hij zoo'n gaaf-mooi geheel niet gegeven. Maar ik acht de mogelijkheid geenszins buitengesloten, dat hij, door meer denkkracht, wellicht ook meer rust en geduld, aan de conceptie van zijn verhalen te besteden, eenmaal zoover zal komen.

In „De Waterwolf" dan wordt veel wetenswaardigs uit den tijd der droogmaking van het Haarlemmermeer en over die droogmaking zelve verhaald, en dat in een taal, die zich met de woorden uit dien tijd, en uit die streek, duchtig verrijkt heeft, een frissche, lenige, toch sterke, een klankvol-welluidende, toch pittige taal. Een Dorpsvertelling. Zeker, vertelling is 't ware woord. De heer Eigenhuis vertelt, rustig, aangenaam rustig, beheerschend zijn taal als een boer zijn troep koeien. Krachtig beelden doet hij zijn menschen juist niet; hij vertelt van hen, praat over hen, maar vervalt toch ook nooit in den babbeltoon, en 't is altijd te merken — aan kleinigheden soms — dat hij voor zich ziet wat hij tracht te beschrijven. Ook de lezer ziet er wel hoekjes van, en hij kan van de rest zich een voorstelling maken. Wat hij altijd voelt is de atmosfeer, echt, door-en-door Hollandsch, frisch-vochtig, den „waterwind", die om zijn ooren blaast.

Maar wat nu 't verhaaltje zelf betreft, de intrige, of wat men den draad noemt — dat is eigenlijk nogal onnoozel.... Ik las in de recensies van anderen over dit boek, dat ze er den aanleg van iets geweldigs in hebben gevonden, de tragedie van den ondergaanden visschersstand bij de droogmaking van hun meer, of, nóg grootscher, den weemoedsvollen laatsten strijd van de machtige wateren tegen de menschelijke listen en lagen, tegen de vernuftige en geduldige belegering, het uitputtende gezuig van die duizenden vampyrs. En 't scheen hen te spijten dien aanleg niet tot een daad, tot de werkelijkheid te zien worden. Ten onrechte dunkt me. 'k Geloof niet dat de schrijver bedoeld heeft zoo hoog

te reiken en acht het onbillijk, althans voorloopig, iets dergelijks van hem te verwachten.

Eigenhuis' stof en zijn taal vormen een zekere tegenstelling. Hij is een moderne Cremer; hij schrijft ouderwetsche, goedig-romantische verhalen, in een taal die onmiskenbaar van „na 1880" is, hoezeer ook zijn eigen, door de gewestelijke verrijking, het voortreflijk geheugen en de liefde voor klank van den schrijver. Het romannetje van Hein Voet en zijn Batje is te kinderachtig om over te vertellen, het geval van de brandstichting niet minder, en vooral die „voorstormen," de tot waarheid wordende voorspellingen van Hein-oom de Bruin, zijn al heel inferieure motieven! De schrijver behandelt al die fraaiigheden gelukkig ook niet als kostbare vondsten, hij is er vrij onverschillig voor, schijnt te meenen: 't hoort er nu eenmaal zoo bij, maar 't is hem om gansch wat anders te doen. Ware dit niet zoo, men zou hem een stevig verwijt kunnen maken van jacht op effect van een heel goedkoop soortje....

Cremer — om hem geen onrecht te doen — wist in zijn dorpsvertellingen vrij wat meer stijging en spanning te brengen; voor hem was de boeiendheid van het verhaal lang geen bijzaak! En ook zijn psychologie was serieuzer en dieper.

Maar Eigenhuis mist weer — gelukkig — Cremers sentimentaliteit, en is ook veel forscher, eenvoudiger, raker van taal. Hij heeft een manlijke zeggingskracht, die ons dikwijls verspild lijkt, maar vaker genot geeft. Als hij maar niet van liefde of andere diepe emoties behoeft te spreken, geen brand van zeven-en-veertig huizen beschrijven, maar zich veilig mag overgeven aan 't verhaal van een schaatsentocht, of een otterjacht, of een vaart over 't stormige meer.

Een enkele maal overtreft hij zich zelf, deze kalm-geaarde auteur, en geeft hij, al beschrijvend het water, het drassige land, de regenlucht en de ploeterende menschen ook wel iets van de dramatiek, die in zoo'n omgeving is te onderstellen. Ziehier tot slot een paar bladzijden, die mij toeschijnen tot de beste van 't boek te behooren, en ditmaal niet om de taal alleen. 't Is de dood van Kees Voet, den visscher, die vischt tot het laatste, tot er geen levende visch meer zwemt in het stervende meer. Wel is zijn dood niet het somber-noodzakelijke, wreede gevolg van het grootsche ontginningswerk, dat zijn economische ondergang is, wel krijgt hij op dit kritieke moment een ongeluk... dat te vermijden geweest was, tóch, de laatste strijd van den krachtigen man is er maar weinig minder ontroerend, niet véél minder tragisch om:

(Bl. 210). „Heere God," krijschte Kees „ineens, wegschietend tot de dijen, en Hein „zakte mee, eer de angstkreet hem had ge„waarschuwd. In den eersten schrik wrikten „ze de bovenlijven wild heen en weer, met „de handen omhoog grijpend naar houvast. „Maar de vingers grepen alleen door de stralen „flatersneeuw. En schreeuwend om hulp, „smeekten ze de vuisten gevouwen op. Maar „de kille wind snerpte er onverschillig over „heen en sloeg hun de opgespalkte oogleden „dicht met scherpen ijzel. Tot over het middel „zonken ze weg. De darie *) golfde taai om „hun lijven, er omheen kringelend in stroeve „cirkels als van teer. Zuigend hing de moerbrij „aan hun lichaam en bij hun zwingelen met „den romp kroop ze op al likkend zich op„heffend langs hun kleeren. Ze sloegen de „handen wild om zich heen, dat de modder„spatten hun in de haren flepten. Ze staken „een vuist in den valschen vloer om zich op „te geven. Maar tot over de ellebogen zonk „de arm dan weg en liet zich er met moeite „uit opheffen. Ze spreidden de leeggesmeten „haaf voor zich neer en steunden zich één „voor één voorzichtig op den stok, zacht zich „opbeurend. Hein eerst omdat hij de lichtste „was. Zijn schouderspieren krampten, zijn „gebeente kraakte. Zwaar likte en zoog de „modder hem neer, hangend als kwik aan zijn „lijf met onvertilbaren last. Zelfs dook de „stok, de heele driehoek waar 't net aan „hing, weg in de darie, één twee handen diep. „De vader werkte 't ding weer boven en „wroette en steunde en wrong zich er op, „dat de adem in zijn borst piepte en zaagde. „Altijd door likte de modder op, hen dieper „slurpend, zuigend en taai kringelend bij hun

*) Veen.

„angstig geploeter. Tot de oksels waren ze „neergetrokken. Lam spreidden ze de armen „uit, een op de haaf, den ander op de darie, „die er stil om heen zich trachtte te sluiten. „Ze bewogen zich niet meer, om niet dieper „zich in te wringen, en draaiden onder 't „angstgekrijsch het verwrongen gelaat klage- „lijk naar elkaar toe.

„„Vader," sidderde Hein, „vader, vader!"

„„Schreeuwe, eer je niet langer ken," hijgde „de man schor. „'k Bevries. Mijn bloed wordt „ijs. De derrie knijpt mijn borst dicht.... „Schreeuwe, Hein schreeuwe."

„'t Hulpgeroep snauwde Hein uit den „wijdgespalkten mond en gleed over het „moeras door de schemering. Zijn oogen „glansden star voor zich uit, tot de wind ze „volsmeet met sneeuwflaters. De leden kneep „hij pijnlijk heen en weer, en af en toe keerde „hij het gelaat af van den wind, scherp „luisterend. Geen ander geluid dan het „briessuizen en het doofsmijten met flater- „sneeuw in het oor.

„„Vader, vader," huilde hij.

„De man liet een dof gehuil hooren, met „moeite het schuinhangende hoofd opbeurend „en knikte slap als vaarwel. Zijn stijve vingers „scharrelden om zich heen, krauwelend over „de modder. Tot de handen mekaar vonden „van vader en zoon. Zoo voelde Kees een „doffe berusting over zich heen killen van „aanstaand sterven ..."

J. B. MEERKERK, Een Levensdag, een verhaal, Sneek, J. F. van Druten, (zonder jaartal).

Virginie Wickel is verliefd geworden op een getrouwd man: Oscar Vreede. Maar die getrouwde man leeft al sinds jaren van zijn vrouw gescheiden en ver, en 't ligt klaarblijkelijk niet aan hem, dat de scheiding niet definitief is geworden. Dat eerste huwelijk van Oscar, wij hooren 't niet precies, maar 't schijnt een vergissing geweest te zijn, en nadat hij en Virginie zich een tijd lang dapper hebben „goed gehouden" — is het gebeurd!.... D.w.z. — maak vooral geen verkeerde gevolgtrekkingen, lezer! — er is eigenlijk niets gebeurd, dan dat ze elkaar hebben gezegd wat ze allebei al lang wisten. En daar blijft het ook bij. Het lijkt hun nu echter maar 't best tegenover de familie Wickel open kaart te spelen.

Papa Wickel, die zijn dochter nog altijd treurende dacht over een oud vrindje, in Atjeh gesneuveld — en feitelijk nooit door haar „bemind" — is hevig ontsteld en uit zich o.a. in de volgende lieflijke bewoordingen:

„Dit zal mijn dood verhaasten, dit is het „allerijselijkste van wat ik beleefd heb en „ooit zal kunnen beleven.... Ik voel me „doodziek.... Ik ben zielsbedroefd... ik „kan bijna niet spreken.... Wat je gedaan „hebt, is zonde, is hemeltergende zonde, is „erger dan 't laagste, dan 't gemeenste, het „is onvergetelijk en onvergefelijk... tenzij „blijkt, tenzij je openlijk erkent, dat je ge- „biologeerd bent door dien door en door „slechten man... door dien eerlooze, door „dien van God vergeten en losgelaten „schurk."

Aan Oscar wordt „het huis verboden," en Virginie moet beloven alle relaties met hem af te breken. Zij doet het in haar angst dat vader, die aan een hartkwaal lijdende is, 't anders besterven zal. Maar natuurlijk heeft ze daar al gauw erge spijt van, en wanneer — vele jaren later — de vader, zijn einde voelende naderen, en achterdochtig geworden door een bezoek van Oscar's zoon aan Virginie, waarvan het geheim hem verraden is, nogmaals de belofte eischt, dat zijn dochter nooit meer aan een verhouding tot dien „avonturier" denken zal, weigert zij — en hij sterft!

Ook het bericht, dat Oscar's wettige eega al drie jaar geleden gestorven is, heeft geen verandering vermogen te brengen in Wickel's gezondheid; Vreede is een schurk, is Godvergeten slecht, hij zou Virginie „ongelukkig maken" enz..... Natuurlijk komt de zaak na papa's dood in orde, maar dan is de charme er wel een weinig af. Een Oscar van 50 en een Virginie van 34 jaar kunnen moeilijk meer samen gaan dwepen over de verrukkelijkheid hunner jonge liefde!

Van de waarschijnlijkheid van dit geval nu heeft de heer Meerkerk mij niet kunnen overtuigen. Maar hij zegt zelf zoo uitdrukkelijk dat het zóó en niet anders is

gebeurd, dat zijn boek „geen roman" is, maar „waarheid", dat . . . enfin, dat we 't wel gelooven moeten!

Zeker is, dat de schrijver zijn verhaal met talent heeft gedaan. Vooral de dialogen zijn dikwijls heel goed, heel natuurlijk tenminste. Maar er is iets verwarrends in den aanpak, de wijze van behandeling: de heele geschiedenis wordt gezien van uit dien „éénen levensdag", den dag van vader Wickel's dood. De schrijver is er zelf soms een beetje van in de war geraakt; hij wist blijkbaar niet altijd wanneer hij den tegenwoordigen, wanneer den verleden tijd moest gebruiken. Zoo lezen wij, bl. 12: „Virginie i s eene schoone vrouw, „wel niet zoo heel jong meer — ze is al „34 jaar — maar mooi toch nog. Ze h a d „niets van haar vader dan zijn lengte" (ik spatieer)

En deze wijze van behandelen was, dunkt me, onnoodig. Uitdrukkelijk noemt de heer Meerkerk zijn boek een verhaal. Waarom er dan met eenig geweld „de eenheid van plaats en tijd" van het drama ('t klassieke!) aan gegeven?

C. A. Ikkink, De Jonge Bernulf, of Amsterdam bij dag, schemering en nacht, Breda, Marius J. Janssen, (zonder jaartal) Een „woordje vooraf" van J. Mathys Acket. Daar lezen lezen wij in — wat we trouwens al wisten uit dat boekje over de „Imitatio Christi" — dat de heer Ikkink een „ras-filosoof" is, een „van 't echte zeldzame soort" En verder „zoo'n zonderlinge auteur". Hij „schreef maar: boeken, opstellen, vertellingen, vertoogen", hij schreef maar, en „'t kwam alles in zijn laden en portefeuilles terecht". „Het Publiek kreeg niets. Maar nu heeft gezegde Ikkink dan „besloten zijn geschriften uit te geven en hij begint met De Jonge Bernulf, die nu reeds veertien jaar oud is".

Zoo, dus nu „krijgt" het Publiek iets. 't Is nu maar te hopen dat het Publiek 't geschenk waardeert en niet zoo ondankbaar blijkt als ik, die wel wenschte dat de „zonderlinge auteur" maar volhard had bij die gewoonte: zijn boeken etc. in laden en portefeuilles op te bergen, dat hij zich maar nooit door vrienden en leerlingen — als Acket — had laten overhalen tot dat onzalige besluit, ze uit te geven. Het zou wel eens zoo kunnen wezen! Publiek, — hoezeer dan ook door Multatuli veracht — heeft zich die verachting nooit erg aangetrokken, wist wel, dat het niet zoo kwaad was bedoeld; Multatuli wordt nog altijd veel gelezen, maar dat is dan ook Multatuli zelf, de echte thee, het onvervalschte eerste zetsel, en niet dit vijf-en-twintigste, dit slappe, duffe, smakelooze vocht — wat zeg ik! Was het maar smakeloos! Maar 't is bedorven, zeker door het lange staan, en 't stinkt als een sloot!

In vredesnaam, mijnheer Ikkink, kom nog tot inkeer, laat dat begin tevens 't einde zijn, houd het restje kalm in uw laden en portefeuilles; wij zijn er niets nieuwsgierig naar.

Gij zegt, en terecht, dat wij allemaal zoo ijdel zijn en zoo begeerig naar lof, en dat er maar één waarheid is, één wetenschap, één geloof: zelfkennis! Maar dat schijnt ge zelf weer vergeten te zijn; geen wonder, 't is ook al veertien jaar geleden, dat ge 't schreeft. Er was heel weinig zelfkennis noodig geweest om u te doen inzien, dat ge beter deed althans dit boekje maar thuis te houden. Of was bij u de zucht naar lof gróóter dan de zelfkennis? Nu dan hebt ge niet precies bereikt wat ge wenschte, zou ik zoo zeggen! Er waren er al meer die u niet konden vleien!

O ras-filosoof van het echte soort, 't is maar goed dat Acket gelijk heeft, dat die soort zeldzaam is!

Gij zegt ook — nu ja, Bernulf dan! saluut, hoor! — dat, als „wat gij spreekt ons niet bevalt" wij u moeten „dooden" zooals wij „zooveel anderen gedood hebben die woorden spraken welke ons niet bevielen". Ha, ha! N'est pas dupe qui veut, waarde heer! Er is nog een ander middel om geen last te hebben van „woorden, die ons niet bevallen". Men neemt er geen notitie van. Maar waarom te dooden wat zoo volkomen onschadelijk is!

O! J. Mathys Acket, was deze uw meester? Dan maak ik u mijn compliment.

NIEUWE JONGENS- EN MEISJES-BOEKEN.

Anna Hubert van Beusekom, Ben, met illustratiën van L. W. R. Wenckebach, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1904.

„'t Is net of de zon en de wind krijgertje „met 't water spelen", dacht Ben van Hoven, „die met z'n handen in z'n zakken voor 't „raam van de speelkamer stond . . ."

Dit geloof ik nu eigenlijk niet. Ik vrees dat Anna Hubert van Beusekom dat maar verzonnen heeft. Jongens van tien jaar „denken" zoo iets niet. En ouderen evenmin.

Anders een lief boek, „Ben". En zulke... onwaarschijnlijkheden zijn er zeldzaam in, gelukkig. De schrijfster vertelt prettig, opgewekt, vriendelijk. Haar boek zal de kinderen wel boeien en hun niets kwaads leeren. Toch zou ik taal en stijl nóg wel minder conventioneel willen hebben. Een verhaal voor jonge kinderen moet eigenlijk bijna in niets op „een boek" lijken. Hier geldt toch zeker wel het: schrijf zooals ge spreekt, waar Huet niet aan wou.

Wenckebach is wel eens beter op streek geweest. De plaat bij bl. 183, waar hij dan ook weer een sprookje te illustreeren had, leek mij de beste.

J. G. Kramer, De Adjudant van Generaal Daendels, illustratiën van Médard Tijtgat, Bussum, C. A. J. v. Dishoek, 1904.

„Kramer" is — als ik mij niet bedrieg — een geliefd merk voor jongensboeken. En dat is begrijpelijk ook. Jongens lezen nu eenmaal graag iets uit de vaderlandsche geschiedenis en over vechten — zekere wijze dames ten spijt, die wel zouden willen, dat woorden als sabel en geweer „latijn" voor hen bleven tot ze . . . loten moeten! De Adjudant van Generaal Daendels, een hollandsche jongen, vecht nog al tegen zijn eigen volk, zij 't dan ook als „vriend" — de slagen komen daarom niet minder hard aan! Tot troost lezen wij veel over verbroedering met de Franschen.

De heer Kramer had den jongens wel wat meer mogen vertellen over hun land, hoe dat er uitzag in die Patriottische dagen, en de menschen en de huizen. . . Wij weten nu alleen dat er werd . . . gevochten! Maar, boeiend is het!

Het illustratief talent van den heer Tijtgat kan ik niet zeer bewonderen. Niet veel distinctie! Wat hij wél heeft is een jongensachtige zin voor duidelijkheid, tot in het overdrevene. Om b.v. den held, Jacob Roos, vooral goed kenbaar te maken, heeft hij hem overal in hetzelfde uniform afgebeeld, ook op bl. 157 bij de ontmoeting met den wolf, ofschoon de schrijver nadrukkelijk vermeldde, dat Roos bij die gelegenheid een „eenvoudig burgerpak" droeg.

Molt, De Laatste Strijd, Historisch Verhaal uit den tijd der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, geïllustreerd door B. W. Wierink, Medemblik, K. H. Idema (geen jaartal).

„Wie van Haarlem den weg naar Bloemen- „daal wandelt en dan voortgaande een zijpad „aan den voet der duinen volgt, ziet weldra „in het boschrijke landschap boven het groen „der bosschen de muren van een oud kasteel, „de ruïne van Brederode."

'k Zou zweren, dat ik dit al eens meer heb gelezen! Maar 'k zal me bedriegen. 't Is zeker enkel de toon, die mij ietwat bekend is.

Ook in dit boekje wordt braaf gevochten. De jonge Frans van Brederode tracht een troepje Hoekschen nog eenmaal ter overwinning te voeren en den ouden roem van zijn geslacht te doen herleven. Hij laat er zijn eigen leven bij. . . . Alles is natuurlijk louter historie, maar de jonge lezers moeten toch wel den indruk krijgen, dat het leven vol wonderlijke toevalligheden is.

Drie plaatjes; dat tegenover den titel vind ik wel goed, het tweede veel minder, maar het derde weer aardig. In figuren teekenen schijnt de heer Wierink niet sterk.

Jan Lion Cachet, Van Drie jongens in Zuid-Afrika, geïllustreerd met 22 plaatjes door Louis Raemaekers (Geïllustreerde Bibliotheek voor Jongens en Meisjes van 11—14 jaar, IV). Groningen, J. B. Wolters, 1905.

De titel, binnen-in, is 't met den band niet

eens, want daar wordt het boek genoemd: „Van een paar Afrikaansche Jongens". Hoe dit zij, 't is een aardig boek, wel het aardigst van mijn stapeltje, geloof ik. 't Vertelt van een hollandschen jongen die met zijn vader in Transvaal komt wonen. En daar hij dan natuurlijk kennis moet maken met allerlei hem vreemde toestanden en gewoonten, deelt de lezer op heel ongezochte wijze in die kennismaking, krijgt hij een frisschen kijk in 't dagelijksch leven op een Boerenhoeve. En hij leert meteen, dat het ergens wel goed kan zijn, al gaat 't er niet als bij moesje thuis.

Ook Raemaekers' teekeningen zijn meerendeels knap. Jammer dat de uitgever zulk dun en doorschijnend papier koos; dat schaadt nog al aan den indruk dier mooie plaatjes. Maar... zoo'n boekje is goedkoop en dat is ook wat waard.

Ch. Krienen, Uit de Jeugd van een Geldersche Jongen, met oorspronkelijke teekeningen van C. van der Sluijs (Joan), 's Gravenhage, J. C. F. Carrière (geen jaartal).

„Ik werd geboren den 5en Mei van het „jaar achttienhonderd en zooveel. Ik had „een heel groot hoofd en heel groote oogen, „twee lang niet aardige voorwerpen, die den „dokter zachtjens tegen vader deden zeggen, „dat ik 't niet lang maken zou. Maar de „dokter heeft zich leelijk vergist, want ik ben „niet dood gegaan, hoor. Ik groeide zelfs „na mijn geboorte dadelijk flink op, en mijn „hoofd en mijn oogen zijn heel goed terecht „gekomen...."

Dit laatste kunnen wij bevestigen. 't Moet wel waar zijn. Want, 't staat op de laatste pagina, Kees Duiven is thans „onderwijzer te Arnhem, de hoofdstad van Gelderland." Géén gekheid!

Ge merkt intusschen aan dat eerste zinnetje, dit boek is wel „natuurlijk," maar toch een beetje gewild grapperig geschreven. De teekeningen ter illustratie lijken mij ook maar matig, al zijn ze dan nog zoo „oorspronkelijk." 'k Zou vreezen dat de jonge lezers gaarne bereid zijn die originaliteit op te offeren voor wat meer aantrekkelijkheid.

A. C. C. de Vletter, De Zusjes van Paljas, met platen van mevr. A. Mar. Stork—Kruijff. Uitgegeven voor den Volksbond, Vereeniging tegen Drankmisbruik, door G. J. Slothouwer, Amersfoort (geen jaartal).

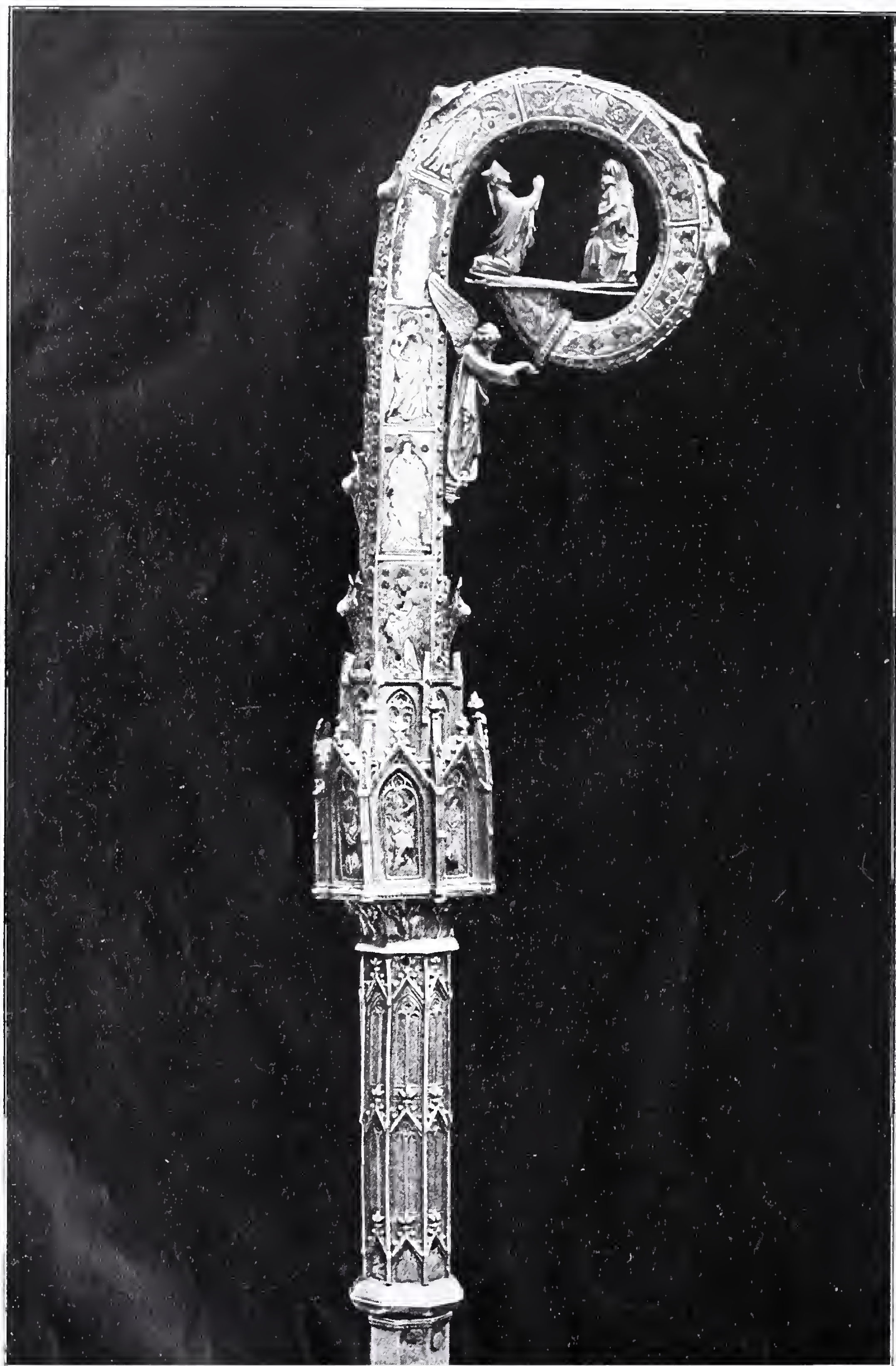
Is dit eigelijk wel voor de jeugd geschreven? Dan toch zeker niet voor jonge kinderen. De ouders moeten het in elk geval eerst zelf maar eens doorzien; hun kan dat ook geen kwaad en zij kunnen dan wellicht door eenige voorbereiding hun lievelingen voor al te groote schokken bewaren.

Overigens is dit, niet zonder talent geschreven, boekje (een vervolg op 't bekende „Paljas") als propagandamiddel tegen drankmisbruik uiterst aannemelijk, dunkt me. De zeer lage prijs (75 cts) beveelt het als zoodanig mede aan.

Wilhelmina van Heffen, 't Kereltje, Utrecht, A. W. Buma en Zoon (geen jaartal).

Ook dit is geen boek voor jongens en meisjes, althans niet voor wie nog niet weten mogen wat „zingenot" is, en een „heftig begeerd vrouwtje...." Toch, ouderen verlangen gewoonlijk wat meer substantie van inhoud en een minder kinderlijken verhaaltrant. Althans tegenwoordig en bij ons in Holland. In Duitschland is misschien nog wel een publiek voor zulke Gartenlaube-lectuur. Maar vooral in Engeland! Daar gelden dikwijls voor romans, groote-menschen-boeken, werkjes die, in het Hollandsch vertaald, tot de jongens- en meisjesboeken gerekend worden. Ik geef als voorbeeld: Misunderstood, 't bekende boek van Montgomery, waaraan dit „Kereltje" van Wilh. van Heffen sterk doet denken. Bertie Indermey is ook zoo'n onbegrepen, zwak kind, dat alles doet om toch maar „flink" genoemd te worden door zijn sterken papa, een sportbluf-heer van de alleronaangenaamste soort. Ten slotte lukt het „'t Kereltje" een blijk van heldenmoed te geven, maar... 't is z'n dood. Dan jammert de potige pa!

Een mooi onderwerp. Ik kan eigenlijk niet vinden dat Wilh. van Heffen er veel van terecht gebracht heeft. Toch zou men wenschen dat alle worstel-, jaag-, en koffiehuis-papa's 't boekje eens lazen.

AFB. 1. BRONZEN BISSCHOPSSTAF
UIT DE XIVE EEUW

DE HERLEVING DER KLEINKUNSTEN

DOOR H. HANA.

INLEIDING.

„Elk kunsttijdperk is als het leven van elken mensch." BERLAGE.

„Elk kunsttijdperk is als het leven van elken mensch," zegt Berlage, en ik zou er bij willen voegen: of als het leven van elke plant. Want de toestanden van opkomst, bloei en verval, die het leven van plant en mensch in drie hoofdafdeelingen splitsen, vinden we bij iedere kunst-periode in dezelfde volgorde terug.

En ik neem *daarom* de plant als tweede analogie, omdat het frissche ontluiken van nieuw en krachtig leven, naast en uit het doodsche en dorre dat heeft afgedaan, zooals we dat ieder voorjaar in de plantengroei waarnemen, een zoo zuiver beeld geeft van de „Herleving der Kleinkunsten," die thans onze aandacht vraagt.

Dat ik van herleving spreek, doet u onderstellen dat wij op dit gebied een toestand van dood, of van schijndood, pas achter den rug hebben, en nog niet geheel te boven zijn. Dat is ook zoo.

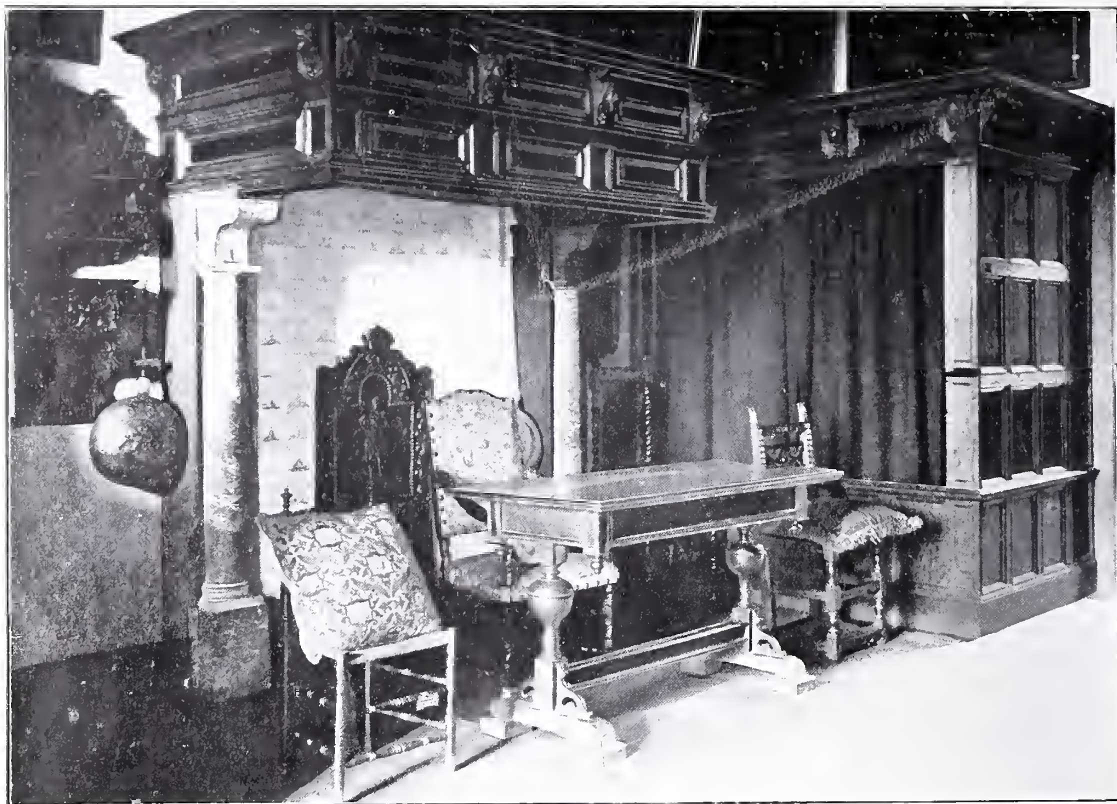
In een tijd, waarin de kunst leeft, is zij in alles wat de menschen maken, en, zou ik wel willen zeggen, in alles wat de menschen doen. Er is dan een innige harmonie tusschen levensopvatting, levensbegrip en levensuiting, die alle standen der maatschappij doordringt en verbindt, en elk ding dat in zoo'n tijd gemaakt wordt vanzelf zóó doet worden, dat het bij al het andere hoort en zich daar zuiver bij aansluit. De menschen, die in zoo'n tijd leven, worden door het zien en gebruiken van de allergewoonste dingen, b.v. hun huisraad, gelukkig en tevreden gestemd, en dat komt doordat deze dingen zich dan zoo natuurlijk voegen in de manier waarop zij het heele leven bekijken, en zelve van dien „kijk op het leven" alweer een sterke en zuivere uitdrukking zijn. Zoo'n tijd heet een stijl-periode, en de stijl dien men dan heeft, is een bewijs van, en tegelijk een steun voor het maatschappelijk en geestelijk evenwicht, dat dan voor een tijd is bereikt.

Evenwicht, wijsheid, schoonheid, kunst en geluk zijn zeer verwante dingen; waar één er-van is, daar zijn de andere niet ver weg, en we weten wel, dat we ze nu zoowat alle missen.

Henri Borel beschrijft een zuivere stijlperiode in zijn mooie boek: „Wijsheid en Schoonheid uit China," en in het gedeelte, dat hij „Wu Wei" genoemd heeft, komt een gesprek met een heel wijs man voor, waarvan ik hier een klein stukje overneem:

„Hoe mooi zou het leven zijn," zeide ik, „als alle menschen in eenvoud zulke dingen maakten, en die overal om zich heen zetten."

„Alle menschen," antwoordde hij, „is nu wel wat veel. Maar er is werkelijk een tijd geweest, dat dit groote rijk één schoone kunsttempel was. — Gij kunt er de sporen nog van zien hier in China. Er was een tijd, dat het meerendeel der menschen zulke simpele kunstenaars waren." (Kunstenaars als de man die het beeldje maakte, dat tot dit gesprek aanleiding gaf). „Alle dingen, die hun omgeving vormden, waren mooi, de kleinste en de grootste. Een tempel, een tuin, een tafel, een stoel, een mes. Kijk eens naar de theekopjes uit die eeuw, en de kleinste wierookvaatjes! De armste koelies aten van schalen, die in hunne soort even volmaakt waren als mijn porceleinen beeld.

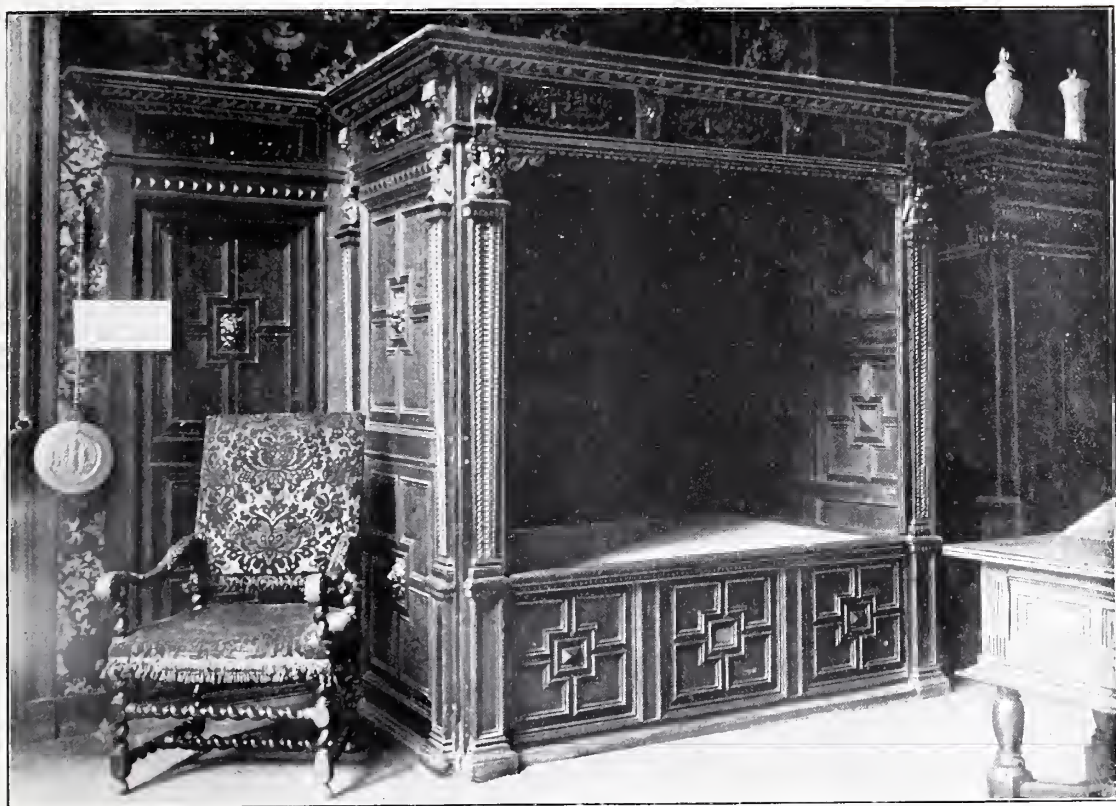

AFB. II. DEEL VAN EEN OUD-HOLLANDSCHE KAMER (NED. MUS. V. GESCH. EN KUNST).

Alle artikelen, die gemaakt werden, waren mooi, en waren dat van-zelf. — Natuurlijk vonden de eenvoudige werklieden zich geen artiesten, of andere menschen dan anderen, en ontstond er geen kleingeestigen strijd onder hen, want dan zou het gedaan zijn geweest met de kunst. Alles was mooi omdat allen eenvoudig waren en te goeder trouw werkten. Het was toen even natuurlijk dat alle dingen mooi waren, als het nu natuurlijk is, dat ze leelijk worden. De kunst in China is tot het uiterste achteruitgegaan, een gevolg van den ellendigen socialen toestand. Gij zult wel gezien hebben, dat de kunst van dit land in verval is. Wel zijn bijna alle onze dingen van dagelijksch gebruik nog altijd mooier dan de afschuwelijke voorwerpen der Europeesche industrie, maar het wordt toch al minder en minder. En dit is een veeg teeken voor dit groote rijk. Want de kunst is met den bloei van een land onafscheidelijk verbonden. Gaat de kunst achteruit, dan vervalt het geheele rijk. Ik bedoel niet in politieken zin, maar in zedelijken zin. Want moreel sterke, eenvoudige menschen brengen van-zelf sterke gezonde kunst voort. Ja, wat gij zegt is waar, hoe veel beter zou het leven der menschen zijn, als zij een betere omgeving konden maken. En hoe vreemd, dat dit niet zoo is! Want de natuur is altijd overal om hun leven heen! Zie de wolken! Zie de boomen! Zie de zee!"

Ja, de kunst was ook hier wel op sterven na dood-gegaan. Een enkele tak vertoonde nog eenige levenskracht, maar de rest was dor. Als wij van kunst spraken, dan dachten wij aan schilderijen, en het is nog niet zoo heel lang geleden, dat men iemand die in uwe tafels en stoelen en kasten en kleeden, de dingen van allen dag, die uw huisraad vormen, naar kunst wou gaan zoeken, al even mal zou hebben aangekeken als de Grieken wijlen Diogenes met z'n lantaren. Zijn zoeken zou ook trouwens even vruchteloos zijn geweest. En hoe dat wel kwam?

Ik noemde de Grieken. Zij hadden stijl. Kunnen zij ons zeggen hoe wij onze schoonheid hebben verloren? Gedeeltelijk.

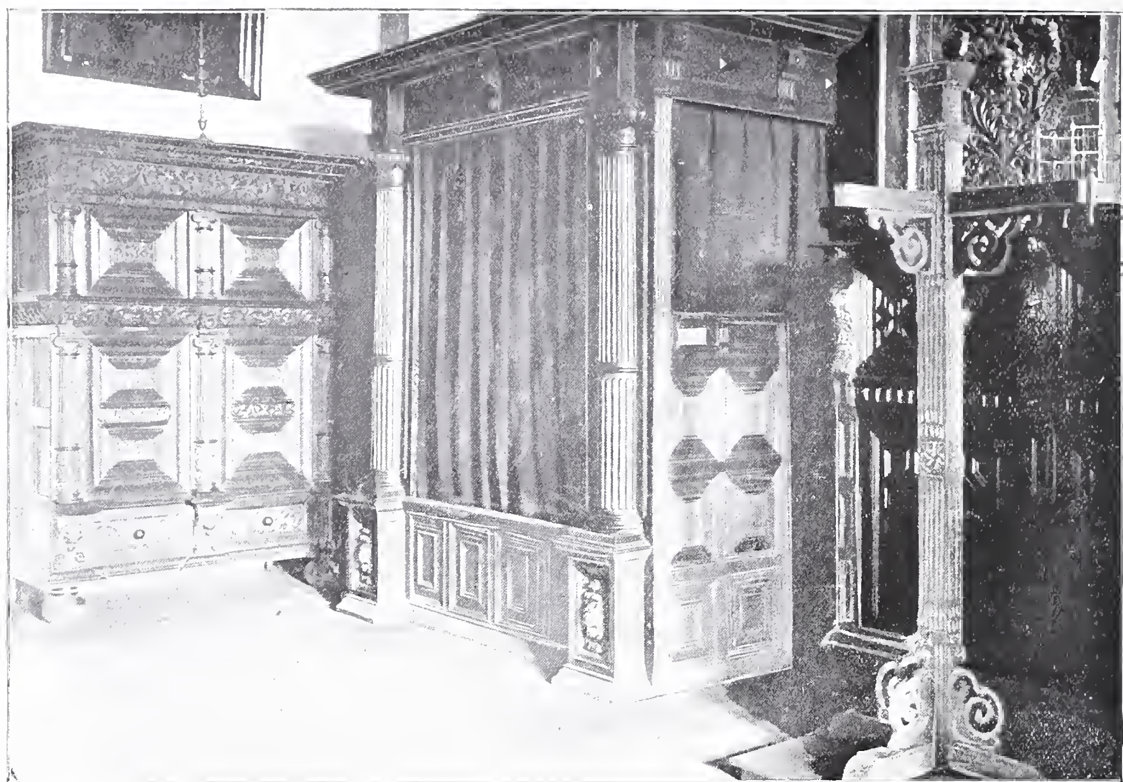
AFB. III. DEEL VAN OUD-HOLLANDSCHE KAMER (NED. MUS V. GESCH. EN KUNST).

We weten allen genoeg van de Grieken, om, als wij dien naam weer lezen die daar nog altijd als symbool hunner oude glorie staat, en dan tegelijk denken aan een hoogen hoed, een kelner of een commissionair in effekten, ons een beetje onbehagelijk te gaan voelen. Want we leggen het tegen de Grieken af. Vooral in eenvoud. Onze maatschappij is zóó gecompliceerd, en zóó verward, dat een Griek er niet uit wijs zou kunnen worden. En wij zelf ook niet. Ik zal u dit bewijzen.

De Grieken hadden één sterke geestelijke houvast in hun eenvoudig bestaan, en dat was hun religie, hun godendom. Het culminatiepunt van àl hun kunnen en van àl hun schoonheids-aspiraties was hun tempel. Dien tempel hebben zij volgens enkele zeer eenvoudige, maar zeer fijngevoelde en goed begrepen beginselen gemaakt. Al hun andere kunstuitingen blijven min of meer aan dien tembelbouw ondergeschikt. We weten ook, dat hun religie eigenlijk was een vereering der natuur en der natuurkrachten. En zij hebben ook alles wat niet natuurlijk was uit hun kunst geweerd. En waar is ònze houvast? Is het de godsdienst, de wetenschap, de politiek of de rijksdaalder?

Dit is een vraag die geen antwoord behoeft, omdat het ook niet te geven is. Wat wij missen is een grootsch gemeenschappelijk ideaal, een religie. Fr. van Eeden zegt: „De groote uitingen van kunst zijn nauw verbonden met de groote religieuze bewegingen. De Hindoe-tempels in Azië, de Moskeeën van den Islam, de bazilieken van Byzantium en de kathedralen van het middeneeuwsch Europa geven de hoogste toppen aan."

Bij elke stijlperiode die we beschouwen, zien we als het ware een regelmatige groepeering der vormen rondom één gemeenschappelijk middenpunt: het godsbegrip, de religieus-philosofische levensbeschouwing. Daar ligt het zwaartepunt, waarom heen de gansche vormencomplex, van tempel tot vloermat in evenwicht staat. En dit evenwicht is bij ons verstoord. Wij hebben het toch noodig voor ons levensgeluk; daarom ontberen wij mèt het evenwicht, ook dit. En

AFB. IV. DEEL VAN EEN OUD-HOLLANDSCHE KAMER (NED. MUS. V. GESCH. EN KUNST).

dat we het hebben verloren kunnen we heusch niet helpen. Wij niet, noch onze vaders. *Het getij der eeuwen wordt beheerscht door natuurwetten waarover menschen geen macht hebben.* Wij kunnen praten over schoonheidsdrang, eenheid van vormgeving, stijlbegrip enz., maar we kunnen geen oude stijlperiode vasthouden en geen nieuwe maken.

Dit klinkt misschien wat hopeloos, maar het *is* dat niet. Of vindt gij het hopeloos dat ge den zomer niet vast kunt houden, en 's winters geen lente kunt maken? En bovendien, voor klagen is het nu althans geen tijd, nu de kentering der tijden ons nieuwe verheugenis brengt, nu een nieuwe schoonheid ontluiken gaat en de eerste teekenen van zich herstellend evenwicht ons getreur weer in blijheid veranderen. Van zich herstellend evenwicht; verstaat gij wat dit beduidt? Het beduidt dat een nieuwe maatschappij, maar dan een echte, met een nieuw ideaal, bezig is zich te vormen. En hoe ik dit weet? Doordat ik weer echte kunst zie groeien. En dat wil zeggen dat de makers dier kunst, de kunste*naars*, met hun gevoelige ziel reageeren op de eerste ijle stroomingen die in den chaos weer richting beginnen te brengen. Gij ziet de aandacht der menschen al schuchter in die voor hen zoo ongewone richting meegaan, der komende schoonheid tegemoet.

De belangstelling ontwaakt. En hoe duidelijk kwam deze belangstelling reeds aan den dag tijdens de tentoonstelling van oude en „moderne" kamerinrichtingen, eenige maanden geleden ineengezet door de Vereeniging „Kunst aan het Volk," die de Amsterdamsche lezers zich nog wel zullen herinneren. De sterke contrasten tusschen het rustige, waardige mooi van vroegere tijden en de lawaaiige ploertigheid van thans, hebben op vele bezoekers een heilzamen invloed gehad. Het is wel zeker, en ik weet dit ook heel goed, dat verscheidene dier bezoekers in een zeer ontevreden stemming naar hun woning zijn teruggekeerd, omdat ze nu zoo duidelijk hadden gezien, dat hun eigen te huis, dat ze met zóóveel zorg en overleg hadden ingericht, toch maar armzalig en banaal was,

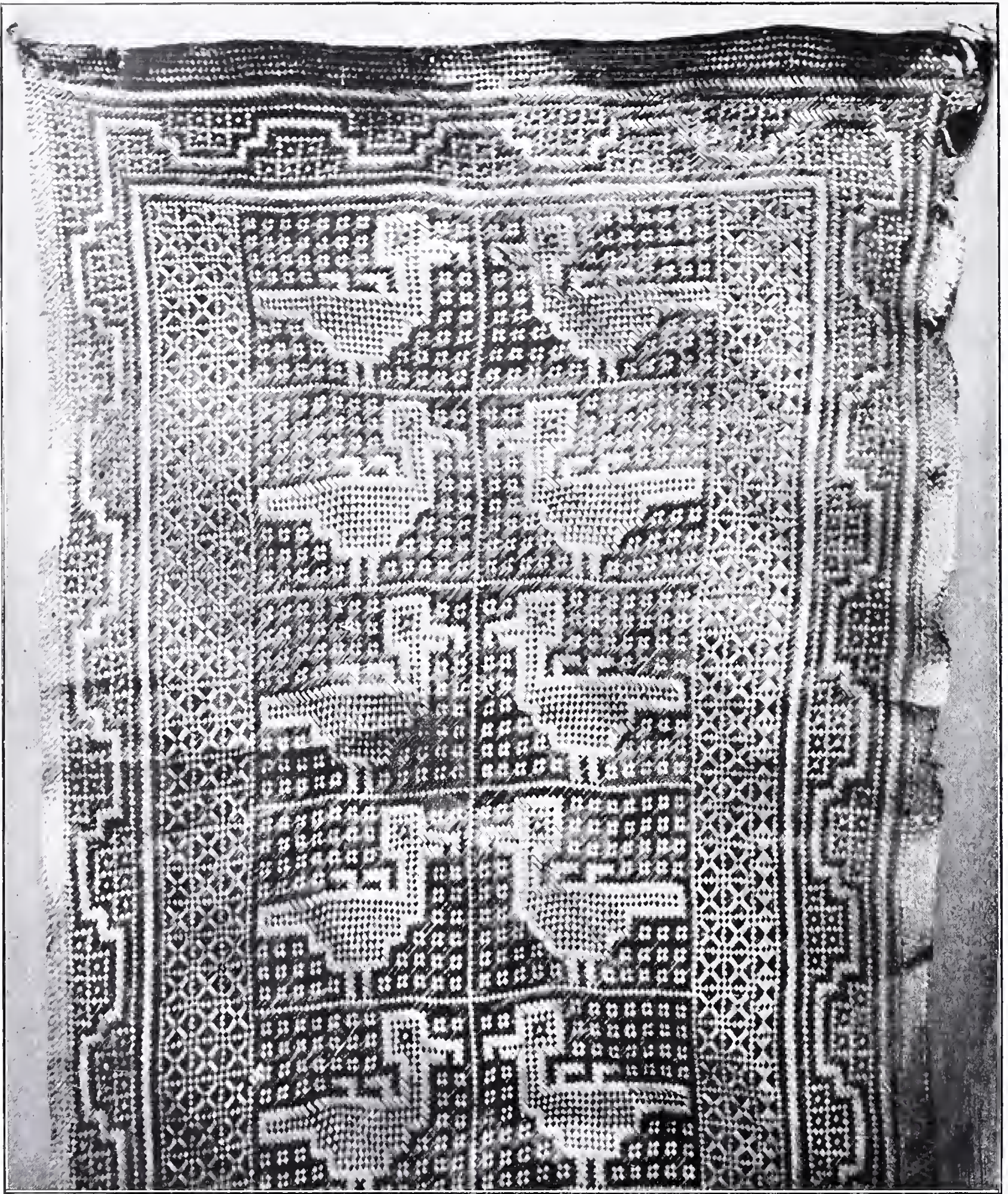
vergeleken met de sterke schoonheid, die de gewone burger van vroeger eeuwen als een van-zelfsch-heid in zijn dagelijksche omgeving aanvaardde. En het getuigt wèl krachtig voor het helder schoonheidsbesef onzer vaderen, dat zelfs wij, menschen van nieuwen tijd en van nieuwe zeden, die toch tegenover die vergleden eeuwen als vreemden staan, niettemin door het ensemble van hun vormenspraak, weldadig als door zonnewarmte aangedaan worden.

Op de afbeeldingen vindt ge enkele stukjes Oud-Hollandsch intérieur, (in den geest der oude kamer-inrichtingen, zooals die te zien waren op de genoemde tentoonstelling), gereproduceerd. Zie naar fig. 2, en verdroom u in de wegsleepende poëzie die uwe aandacht in dezen kamerhoek gevangen houdt Ik zal het milieu niet stijlkundig ontleden, en ge moet ook niet aan al de hygiënische tekortkomingen denken, waarvan een dergelijke inrichting met haar begordijnde bedstede naast een rookende en kolendamp verspreidende schouw getuigt. Denk aan den bewoner, den stoeren 17 d'eeuwer en voel een moment het krachtige, bezadigde gemoedsleven dat in dit ensemble zoo welsprekend is uitgedrukt. Zie ook de figuren 3 en 4, ga ze bovendien in de werkelijkheid zien (ja, doe dit vooral, want deze mooie reproducties geven toch niet meer dan een vage aanduiding), ga daarom naar het „Nederlandsch Museum" *) en beken dan maar, dat uw lits-jumeaux het naast deze bedsteden afleggen. Evenwel, niet namaken; dat middel is, geloof me, erger dan de kwaal. Een enkele schilder mag z'n atelier, „op zijn Oud-Hollandsch inrichten," omdat hij zich verbeeldt, anders niet te kunnen werken, maar *onze* plicht is, aanvaarden wat we hebben en, als we kunnen, daaruit het beste nemen.

Want de namaak-periode hebben wij achter den rug en wij hebben dien tijd veroordeeld als een tijd van schijnkunst, waarin men niet beter te doen wist, dan de afgevallen blaadjes weer aan de takken te spelden. Ach, „zoo was het toch geweest." — Is de naïviteit daarvan eigenlijk niet aandoenlijk? Maar wij, wij hebben uit kracht der nieuwe eenheid die we voelen geboren worden, thans beter bezigheid. De drang des nieuwen tijds roept zijne kinderen tot waardiger bedrijf. Den schijn verwerpend, hebben we de zware taak aanvaard het voetspoor der waarheid te volgen, en onze voorman Berlage roept hartstochtelijk uit: O eeuw van schijn, bedrog en leelijkheid, thans is het genoeg en uw rijk heeft uit! Laat ons los naar de waarheid, de waarheid is naakt! „Er moeten weer," zegt hij, „*eenvoudige, natuurlijke* dingen gemaakt worden" en ik voeg er bij: als gij een vloermat koopt, die aan z'n doel beantwoordt, of tien van de nonsensdingen die gij er op nahoudt „voor de chic," gooit uit uw raam, dan doet gij een grooter weldaad aan de vertrapte schoonheid dan wanneer gij een marmeren paleis laat bouwen in „style empire." Wij moeten niet vragen: „Hoe *deed* men dat?" noch: „Hoe *doet* men het?" zelfs niet: „Hoe *zou het worden gedaan* door de besten onder ons?" maar: „Hoe *moet* het zijn!" Reeds Taine zeide: „l'Esthétique moderne diffère de l'ancienne en ce qu'elle est historique et non dogmatique, c'est à dire en ce qu'elle n'impose pas de préceptes, mais qu'elle *constate des lois!*" Wetten zoeken wij, wetten van natuur, van constructie en van zuivere esthétiek. „O wee," roept gij, „daar heb je weer zoo'n grauwen theorieman die er met philosofisch gepraat denkt te komen. Laat hij toch eens gaan naar de Patagoniërs en Dajaks (en hoe die on- of halfbeschaafde volken verder heeten mogen) „en hunne werken aanschouwen." Die praten niet en theoriseeren niet maar ze doen; en ze doen het subliem." Lezer, hier wilde ik u hebben. Dàt juist hebben wij verloren. De naieve onbewustheid, die uit kracht van een onbedorven natuur niet anders *kan* dan goed. Want *onze* natuur is *wèl* bedorven, doordat wij in den modder der stijlloosheid geboren en getogen zijn. Ons getheoretiseer is niets dan een onvermijdelijke bezweringsformule tegen de booze krachten die ons aan alle kanten omringen.

En wij worden in dien strijd krachtig bijgestaan door diezelfde onbeschaafde volksstammen waarvan gij zooeven spraakt. Zij maken die eenvoudige, natuurlijke dingen, waar mannen als Berlage naar terug ver-

*) Rijks-Museum, linker ingang.

AFB. V. GEVLOCHTEN MAT AFKOMSTIG VAN HET EILAND CELEBES.

verlangen. Ik wil er u enkele laten zien en ze met u bespreken.

Plaat N°. 5 stelt voor een strooien mat, afkomstig van het eiland Celebes.

Wees eens oprecht.

Hadt gij het niet niet voor een produkt gehouden van „modern" *Hollandsche* origine? En twijfelt gij niet *nòg* een beetje? Laat ik het u maar ronduit zeggen: De Hollander, die een zóó knap ontwerp voor stroovlecht maken kan, bestaat niet. Vooreerst is er onder de moderne kunst-nijveren niet één, die zich met stroo-vlechten bezig houdt. En *als* er een was, die een ding kon maken als dit, dan zou hij gerekend worden onder de allerknapsten. Men zou zijn naam kennen,

dat verzeker ik u. Daar is iets scheefs in dien toestand nietwaar? Stroovlechten is toch een simpel bedrijf, en als ons kunst-handwerk niet zoozeer was verbasterd, dan zou een gewoon werkman zoo'n ding kunnen maken. En in het land waar dit prachtstuk vandaan komt, *wordt* het ook door een gewoon werkman gedaan. — Laat ons thans deze mat eens aandachtig bekijken. Geef mij daarvoor een tiende part van de aandacht en liefde waarmee het ding gemaakt is. Want anders doe ik maar wijzer er niet met u over te beginnen.

Aan de afbeelding ontbreekt een stuk; het origineel is drie vogelmotieven langer. Het geheel is zoo groot, dat een man er uitgestrekt op kan liggen. De man die deze versierde mat bedacht en gevlochten heeft, heeft niet gedacht: „Dit moet iets heel moois worden; dus zal ik daarop zoo natuurlijk en precies mogelijk afbeelden dingen die ik mooi vind", (zooals een hedendaagsch fabrikant die een haardkleedje maakt met bloemen, en amortjes) maar hij heeft, als ik dit zoo zeggen mag, zijn fantasie, zijn drang naar schoonheid, geheel ondergeschikt gehouden aan het eigen karakter van het ding dat hij maken ging.

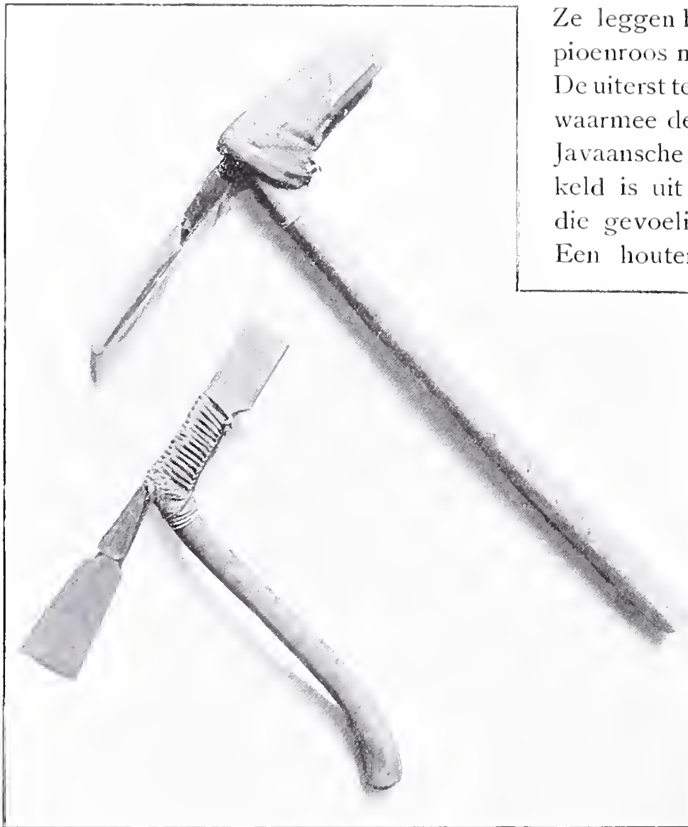
Hij voelde heel goed, dat alle versieringsvormen die hij in zijn werk ging aanbrengen, verwantschap moesten hebben met den vorm van de mat. Hij wist ook hoe hij vlechten wou, stroovezels „haaks" op elkaar, onder scheeve hoeken van gelijke grootte met de zijkanten. Het wezen van de mat is de rechthoek. Het wezen van de makelij is deze vlechting. Toen hij nu aan het werk ging, heeft hij de tegengestelde richtingen van het vlechtverband opgelost in de twee hoofdrichtingen, die met het karakter van den rechthoek het zuiverst strooken. Als omlijsting nam hij het bedachtzame, statige gaan en keeren van de meanderlijn, die ge als vlecht- of weefbordure in oneindige variatie bij allerlei volken kunt terugvinden. Links boven heeft hij een leelijken hoek gemaakt. Jammer, het had ook goed kunnen zijn; gij kunt dat zelf zien, als gij het vlechtsel nagaat. Van den rand overgaande naar het midden verpoost uwe aandacht in het fijn gespeel van vlecht- en rechthoeklijntjes dat, wel omhoed binnen den vasten kontoer die rand en midden scheidt, in zijn teere gratie het juiste tegenwicht tegen de zwaarder werking der hoofdpartijen geeft. Heel even komen in deze strooken de richtingen van de vlechtvezels zelve wat meer naar voren. En nu die vogels. Geen mooie beestjes wel? Gelukkig niet. Voor de sobere gratie van het strak gevlecht is hun natuurlijke zwier op de vlucht gegaan. Het zijn ornamentplekken, die in hun rythmische klim-en-val nog juist genoeg aan den vluggen vogel denken doen, om u te beter te doen waardeeren hoe sterk en klaar het ware karakter van vorm en makelij ook in dit hoofdmotief is volgehouden. Toch heeft de maker nog gelegenheid gevonden om zijne liefde voor z'n motief uit te spreken. Hij deed dat in de vleugelstompjes en in het overbuigen van de bovenkaak. En kijk nu nog even naar den aardigen fond van figuurtjes waarop de vogels uitkomen, en bewonder den fijnen takt waarmede hier, èn in den rand, èn in de scheidende strooken telkens de meest geschikte kleurverdeeling is gevonden, om een zuiver evenwicht tusschen de hoofd-partijen te bereiken.

Het zijn gelukkige, sterke menschen, die zulke dingen in eenvoud maken, en als u het bekijken van dit werkstukje niet heeft verveeld, dan heb ik hoop, dat gij ook de dingen van gelijke pracht, gemaakt in ons eigen land, naar verdienste zult waardeeren. Want aan het modepubliek, dat koopt wat „en vogue' is, heeft de ernstige werker niets. Alleen oordeelkundige waardeering kan hem in zijn arbeid steunen en zijn liefde voor z'n werk versterken.

„Car les artistes ne sont pas des hommes isolés. C'est leur voix seule que nous entendons en ce moment à travers la distance des siècles; mais, au dessous de cette voix éclatante qui vient en vibrant jusqu'a nous, nous démêlons un murmure et comme un vaste bourdonnement sourd la grande voix infinie et multiple du peuple qui chantait à l'unisson autour d'eux. *Ils n'ont été grands que par cette harmonie.*" — (Taine).

Gij herinnert u de tentoonstelling van vrouwenarbeid in Den Haag? Gij hebt daar

ook de Javaantjes zien dansen, en de katachtige gratie van hun lichamen en bewegingen bewonderd? Afb. 6 geeft een paar van hun gereedschappen weer. Een bijl en een dissel. Gij herkent er de schoonheid der makers in, gij voelt hoe innig die menschen en dit gereedschap bij elkaar hooren. Wij maken die dingen niet zoo, en we moeten dat ook niet doen, omdat we menschen zijn van een ander ras en een andere maatschappij. Maar toch is de liefdevolle aandacht, waarmee in deze dingen zoo'n groote schoonheid is bereikt, voor ons eene aanwijzing van wat ons ontbreekt. Gij ziet hoe die dissel gemaakt is. Een stuk ongelooide huid is nat over de verbinding van ijzer en hout gespannen en vastgeregen met een taaien rietvezel. Er is geen reden om te vreezen dat het ijzer er bij 't werken af zal vliegen. Maar hoe prachtig van doelmatigheid is die steel met z'n omgebogen kolf die, behalve den vereischten houvast voor het leer, tevens zoo'n welkome verzwaring van den slag veroorzaakt. En dan dat bijltje. Gij zoudt het in werkelijkheid voor u willen hebben om het eens even in de hand te nemen en . . . er een mal figuur mee te maken. Het hoort niet bij u. Het is alles gratie wat er aan is. Dit ding is in z'n soort volmaakt. Vindt gij óók niet, dat het door versiering (d. i. òpsiering) bederven zou? Het is de incarnatie van den zwierigen slag. Het is *gemaakt* van sier. Toch — de Javaan heeft door twee inkeepingen het lemmet gescheiden van het deel, waarmee het aan den steel verbonden is. Den vorm, die daardoor ontstond, vond hij mooi, en hij heeft dat uitgedrukt door dien vorm met een kleine indeuking boven de keepen nog wat te markeeren. *Dat* is versieren. Het is wel aardig om er de strijdbijlen van de Congo-negers (fig. 7) eens mee te vergelijken. Als gij de schoonheid van dit Javaansche bijltje zuiver gevoeld hebt, dan voelt gij ook, dat deze dingen daarnaast wat aanstellerig doen. Ze leggen het af, als een roode pioenroos naast een witte lelie. De uiterst teedere gevoeligheid, waarmee de schoonheid van de Javaansche bijl geheel ontwikkeld is uit funktie en makelij, die gevoeligheid mist ge hier. Een houten knods met rood koper bekleed, waar een scherp stuk ijzer in is gestoken. Maar als we dat nu zoo laten zijn, en eens de lemmets van de bijlen zelve bekijken, dan zien we toch echte schoonheid, niet? Om te beginnen de hoofdvorm. Doelmatig en sierlijk. Zie de fraai verloopende golflijn der snede van de bovenste bijl, met het kleine uitspringende gedeelte in het midden, bestemd om bij het neerkomen op uw schedel, met al de kracht van den slag daarin te dringen, waardoor de rest dan zooveel gemakkelijker volgt. Bij de onderste bijl is dit voordeel verkregen door de geheele snede zooveel sterker te buigen. En vindt ge verder die versiering met menschekoppen niet bijzonder expressief? En merkt ge wel op, hoe eenvoudig en stijlvol de kopjes gesmeed zijn? Hier evenals bij

AFB. VI. JAVAANSCHE BIJL EN DISSEL.

de vogels in het matje, heeft de maker zich vergenoegd met een aanduiding, juist voldoende om aan de versiering, die als het ware uit de bewerkingswijze zelve gegroeid is, een dieper zin te geven. Hoe aardig is bovendien die bandvlechting in de onderste bijl, die het trouwens in meer dan één opzicht van de bovenste wint. Bij beiden echter vindt ge nog een paar gevoelige trekjes: de stippellijn die het scherpe deel, dat „het werk" moet doen, scheidt van het versierde. En dan, de verbreeding van den steel aan het ondereind, om het uit de hand glijden te voorkomen, en de ringversiering iets onder het midden, die den knods in steel en handvat scheidt. En laat ik u nu ten slotte eens iets mogen toefluisteren: Ik geloof niet, dat er in ons gecultiveerde Holland tien smeden zijn, die dien bijl kunnen *namaken*.

Enfin, genoeg thans van de kunst der „wilden." Wij zijn gelukkig niet alleen op hen aangewezen om te leeren langs welke wegen van toewijding, begrip en oordeel ons gevoel naar de hoogten der pure schoonheid stijgen kan. Want ik heb u nog iets te laten zien uit den tijd toen ons Westersch ras zijn meest glorieuse werken heeft gemaakt, toen het religieus gevoel tot zijn grootste hoogte gestegen was; toen de vaardigheid in de uitvoering, na eeuwen van oefening bereikt, het mogelijk maakte, ook aan het allertederste, toch zonder eenige weekheid een sterke uiting te geven. Gij begrijpt dat ik de Gotiek bedoel, en gij weet dat de menschen toen alles gaven tot zelfs hun leven, als hun kerk daar maar mooier van werd; hoe prinsen en ridders dag aan dag het zware werk van sjouwers en opperlui deden. Hun kerk was hun alles, en zij leefden altijd met hun gedachten in die bogen, contreforten, fioelen en torenspitsen.

AFB. VII. STRIJDBIJLEN VAN DE CONGO-NEGERS.

Zie nu naar dien bronzen bisschopsstaf. (Afb. I). Kijk van onderen af naar boven. Gij komt aan een verbreeding, gedragen door teere eiketakjes, want wat daarboven ligt is niet aardsch meer. Die blaadjes duiden aan dat het zweeft. Een slanke, slanke toren met omgebogen spits. Daarop afbeeldingen van heiligen, en rijen van bloempjes hebben die langs zich heen. Dit samen zoo teeder beschut door de over elkaar groeiende blaadjes (waarvan er nu vele gebroken zijn). De bovenste heilige het gelaat naar de plaats waar ik niet van spreek. Daarna de *neergang* van de krul. Geen heiligen hierop. Monsters en duivelen die de kerk overwonnen heeft. En zie nu hoe die engel daaronder staat. Eerbied, eerbied in de gansche figuur met het afgewend gelaat. Liefde in het lieve gebaar van steun. Een parelsnoertje om de spits op de plaats waar het handje daartegen rust. Wees niet bang dat ik nu over het andere zal gaan spreken, wat door de ombuiging van de

spits wordt omhoed. Ik zal het heilige niet met mijn harde woorden schenden. . . . . .

Nu is die tijd vergaan, zijn schoonheid weggezweefd. Na de asceze en het strenge geloof een tijd van weelde en forschen zwier. De Renaissance. Als gij naar afb. 8 ziet, naar dien standaardhouder met ring om een paard aan vast te leggen, bevestigd in den muur van een Italiaansch kasteel (Pal. Mancini) dan maakt uwe aandacht, die nog verwijlt bij den bisschopsstaf, een sprong van twee eeuwen. Het zou wel aardig zijn de geschiedenis der vormen die gij aan dien standaardhouder ziet, eens na te pluizen, maar ik acht dit tijdschrift niet de plaats om daarop in te gaan. Dit ding is overal versierd en toch niet overladen, omdat er enkele hoofdpartijen zijn. Vooral de bovenste ring met zijn versiering die aan edelgesteenten herinnert. Dan de bak daar onder met zijn aardige versiering van taeniën (bandjes, koorden) en de omgebogen acanthus-bladeren — (ontleend aan het Corinthisch kapiteel) — op de plaats waar de standaard gedragen wordt. Aan den onderkant van den paardering scherpe punten (een is er a1). Vermoedelijk daar gemaakt, om te voorkomen dat het paard het moois beschadigen zou. Gij vraagt mij: „Wat moeten die kronen daar in het midden van den ring?" Ik weet het niet. Gij moogt de meeste dingen van dien tijd niet al te zeer au sérieux nemen.

AFB. VIII. SMEED-IJZEREN STANDAARDHOUDER (ST. RENAISSANCE).

Want de renaissance, de wedergeboorte, de herleving van toen was een andere dan die van thans. Het *was* een herleving, *toen*, vooral van oude (klassieke) vormen. Het *is* een herleving, *thans* van zuiver vormbegrip.

Gij weet dat deze nieuwe beweging waarheid wil. En die waarheid in een zóó eenvoudigen vorm, dat niet slechts de maker, maar dat ook gij haar verstaat. Gij zijt nu nog gewend (ik bedoel niet u, lezer, maar „de massa") naar „kunst" met een soort van heilige verbaasdheid om u heen te willen staren. Gij wilt overbluft worden. Gij gaat naar kunst kijken als naar een goochelaar. Of: zooals iemand die geen Fransch verstaat een Fransch redenaar gaat hooren. Wat spreekt hij rad. Hoe lief klinkt

AFB. IX. KAMER VAN EEN VILLA AAN DEN SCHEVENINGSCHEN WEG.
(ONTWORPEN DOOR DEN ARCHITECT BERLAGE).

die taal. Hoe lenig zijn z'n gebaren en wat draait-ie z'n oogen mooi. Thuis vertellen dat het prachtig! — prachtig! was. Zoo iets wilt gij ook voelen achter uw gepolitoerde mahoniehouten tafel met z'n geheimzinnige krullen en slingers in de pooten, uwe buffetten met spiegels, en menschehoofden op de paneelen, uwe salontafeltjes met gepolijst-groen-marmeren blad, roode, aalachtige pootjes en verguld. Het is een groot genot voor u, om te midden daarvan met een deftig gezicht uwe gasten te ontvangen. En de strakke, strenge vormen, „zoo kaal en stijf," van „die modernen," gij gruwt ervan.

Ik wend mij thans van »de massa" weer tot u, lezer en ik laat u in afb. 9 een kamer van Berlage zien. Hier bevangt zelfs u een lichte huivering, als bij het zien van een geraamte. Dit is ook de naam, dien Berlage zelf aan zulke uitingen geeft. Hij doet zoo iets niet maar eens voor de grap, of in een geblaseerde artiestenluim. Het is ernstige, ernstige studie. *Te* ernstig, *te* star voor u. Maar het is toch gelukkig voor ons allen, dat er menschen zijn, die tot het maken van zulk werk gelegenheid geven. Gelukkig voor ons, »kunst-nijveren", vooral, om het voorbeeld van moed en van volkomen zelfverloochening dat hier gegeven wordt. Ontdoe de waarheid van alle bedekking, die haar ware wezen voor ons verborgen houdt. Wij kunnen de schoonheid niet vinden, zonder *Haar* door en door te kennen. Ontneem haar daarom zelfs haar laatste bedekking: het vijgeblad. De man die dit voorbeeld geeft, zal zelf niet beweren, dat hij hier *de* schoonheid heeft gevonden. Maar hij wil door zulk werk alleen weer eenige hinderpalen uit den weg trappen, die ons beletten haar te vinden. En daarom is mij die kamer lief. Toch niet alléén daarom. Want vooral in de meubelen, en in het bijzonder in het buffet is reeds echte schoonheid bereikt. Wél kunnen velen de schoonheid in *dezen* vorm, den vorm der

AFB. X. KAMERINRICHTING DOOR JAC. VAN DEN BOSCH.

naakte waarheid, nog niet apprecieeren, ja, zij *willen* niet, zooals:

. . . . 't kind, dat slechts in droom
de goede moeder kent, die 't heeft verloren,
maar op een dag, in blijden, bangen schroom
haar echt beeld ziet, reëel, met stroeve voren,
zal schreiend haten 't onbekend gelaat
wijl 't heeft in 't hart zijn lieven droom verkoren.
Toch was in waarheid waarheids strenge staat
van eed'ler schoon dan's kinds naive droomschijn.

F. VAN EEDEN.

Van eed'ler schoon. Er zijn nog niet veel menschen die dat door en door begrijpen, maar er komen er dagelijks meer. Menschen die het gegoochel zat zijn. Die genoeg hebben van het gedraai en gelieg. Die steen als steen, hout als hout, en geen blik als marmer of een zakmes in den vorm van een menschebeen willen zien. Wij zoeken naar strenge principes, want wij weten dat, naar mate het ons gelukt strenger en eenvoudiger te blijven, de pracht die na ons komt grooter zal zijn. Iedere nieuwe stijl is begonnen met die tot in het grimmige doorgedreven strengheid. Zelfs de — en dat hadt ge misschien niet gedacht, — zelfs de zoo rijke en weelderige Renaissance. De eerste Florentijnsche paleizen in dien stijl zoudt gij kazernes noemen. De oude plant is dan verdord, en wat verwacht ge van de nieuwe wel het eerst te zien, de bloemen of de zaadhobben? — Maar met *onzen* stijl zijn we toch al door de zaadhobben-periode heen. De nieuwe beweging groeit en breidt zich uit. Niet naar alle kanten in gezonde richting, daar zijn beunhazen en maakwerkers meer dan genoeg die hier hun kans schoon zien om u te grazen te nemen. En wat merkwaardig is, verschillende van die menschen kent gij onder namen, waarvoor ge respekt hebt. Maar dat hindert niet heel veel, althans niet aan de goede zaak, want de ware kern ligt boven hun bereik, dien zullen zij niet aanvreten. De tijd die komt zal hen oordeelen en de volle maat van geringschatting geven aan hen en hun bedrijf. Meer daarvan te zeggen is mij thans de zaak niet waard en daarom wijs ik u liever nog even op het werk van een paar zuiver voelende artisten.

AFB. XI. MEUBELEN DOOR T. LANDRÉ.

De schoorsteenmantel in de kamer van afb. 10 (ontw. Jac. van den Bosch) breekt op hinderlijke wijze de intimiteit, en doet vooral veel kwaad aan het mooie haardje, dat daar nu als in een roofdierklauw gevangen zit. Het plafond, waarvan gij nog even eene hoekje ziet, past ook al niet erg in deze sobere, doch gedistingeerde omgeving. Maar dat kan Van

den Bosch niet helpen. Als gij bedenkt dat hem de opdracht werd gegeven, een kamer bij voorbaat gebouwd in „ploertenstijl", in te richten zonder dat hij er aan mocht breken, dan zult ge respekt hebben voor wat hij er van heeft gemaakt.

Afb. 11 geeft u een kijkje in een kamerhoekje van T. Landré. Hij behoort tot degenen die hun kracht in de allergrootste eenvoud zoeken. Landré zegt zelf: „Indien ik maak een ontwerp voor een gebruiksding, dan moet ik zorgen in de allereerste plaats dat dit gebruiksding schoon zij. In de tweede eerste plaats moet ik mij vol ijver en nauwgezet onder mijn werk rekenschap blijven geven van den aard van 't materiaal dat ik zal bezigen, en van de bestemming die zal hebben 't ding dat volgens mijn ontwerp zal gemaakt worden. Hierin ligt opgesloten, dat ik er naar streven zal te doen uitdrukken door het voorwerp wat de aard en de eigenaardigheden zijn van het materiaal waaruit het is samengesteld en zeer uitdrukkelijk de bedoeling waarmee 't is gemaakt, de bestemming. Want onze taak wordt niet geformuleerd door te zeggen: Wij moeten schoonheid maken en kiezen daarvoor een objekt, — neen, onze taak is de zeer nederige van te maken meubels en weefsels en aardewerk en metaalwerk, alle dingen voor gewoon dagelijksch gebruik, maar ook de zeer grootsche van deze dingen zoo te maken dat zij schoon zijn".

Doet u de intimiteit, de vertrouwdheid, die u reeds bij den eersten aanblik uit zijn kamerhoekje tegemoet komt, niet sterk denken aan dezelfde eigenschappen in de Oud-Hollansche kamer van afb. 2? Sla die nog eens op en vergelijk ze eens. Er is daar met gansch andere middelen gewerkt, middelen die ons niet meer passen, maar het resultaat is het zelfde. En dat is bemoedigend, want het belooft voor de toekomst een even groote (misschien zelfs een grooter) verheuging, die dan weer voor allen, en altijd om allen heen zal zijn.

Zal dat spoedig gebeuren? Zullen wij het nog beleven? Ik denk het niet. Stellig niet binnen de eerste vijftig jaar. Zie maar eens om u heen, naar den chaos van „idealen", waarvan ik het bestaan niet ontken, maar waarvan ik, met u, de onderlinge tegenstrijdigheid betreur, en herinner u even, wat Nietzsche *) zegt van deze „Cultur".

„Fast ist es ihm (dem Philosophen) als ob er die Symptome einer volligen Ausrottung und Entwurzelung der Cultur wahrnähme, wenn er an die allgemeine Hast und zunehmende Fallgeschwindigkeit, an das aufhören aller Beschaulichkeit und Simplicität denkt. Die Gewässer der Religion fluthen ab und lassen Sümpfe oder Weiher zurück; die Nationen trennen sich wieder auf das feindseligste und begehren sich zu zerfleischen. Die Wissenschaften, ohne jedes Masz und im blindesten „laisser faire" betrieben, zersplittern und lösen alles Festgeglaubte auf; die gebildeten Stände und Staaten werden von einer grossartig verächtlichen Geldwirthschaft fortgerissen. Niemals war die Welt mehr Welt, nie ärmer an Liebe und Güte."

Pessimistisch? Waar. Hoor hem echter verder:

„Wie hoffnungsvoll dürfen dagegen alle die sein, welche sich nicht als Bürger dieser Zeit fühlen; denn wären sie dies, so würden sie mit dazu dienen ihre Zeit zu tödten und sammt ihrer Zeit unterzugehen, — während sie die Zeit vielmehr zum Leben erwecken wollen, um in diesem Leben selber fort zu leben".

En hoor ten slotte zijn troostroep, die bijna klinkt als een zegekreet:

„Auch über dem grössten Menschen erhebt sich sein eignes Ideal".

*) Unzeitgemässe Betrachtungen.

PUNCH.
DOOR CORNELIS VETH.
II *(Slot).*

ILLUSTRATIE BIJ EEN PARODIE OP OUIDA'S ROMANS. SAMBOURNE 1878.

IN 1900 trad de toen bijna tachtigjarige Sir John Tenniel af als eerste teekenaar van *Punch*, als teekenaar van de groote prent, het zoogenaamde Cartoon.

Zijn opvolger Linley Sambourne, geboren 1855, bezat niets van die algemeen erkende kwaliteiten, die Tenniel zoo gevierd hadden gemaakt. En zijn eigen curieuze gaven waren er niet naar, om hem bij het gewone publiek bemind te maken; meer dan die van een zijner makkers deed zijn kunst een beroep op de ontvankelijke intelligentie, die nu eenmaal slechts het bezit van een minderheid is. Er was niets intiems en niets familiaars aan de figuur, die hij in *Punch* maakte.

Een zeldzaam hooghartige was zijn geestigheid, die zich nooit tot gezelligen kout kwam nederzetten, maar altijd vóór zich uitsprak in zijn eigen bloemrijken, zwaargetourmenteerden, schier overladen stijl, mooi-overladen als die welsprekendheid, die beeld op beeld, citaat op citaat, finesse op finesse, machtwoord op machtwoord, vondst op vondst stapelt en door iedere bijvoeging wel de kracht van het betoog doet toenemen, doch enkel voor de weinigen die het kunnen volgen. De allegorie was bij hem een alleroorspronkelijkste, allerfraaiste, maar ze was geen duidelijke. De bijna oostersche vindingrijkheid was te vermoeiend, te moeilijk te bevatten, en de vormen waarin ze zich vertoonde waren onmiskenbaar westersch in hun zwaarte en doordachtheid. De meesterlijk ontworpen prenten gaven nooit onmiddellijke sensatie of emotie. De even krachtige als precieuze *puzzle artist* van de jaren '70—'90 maakte het zelfs den bewonderaars van zijn hoogen stijl en superb vernuft nooit gemakkelijk. Een ook in de meest nuchtere beteekenis zeer knap teekenaar te zijn en zich verder van de aanwijzingen der natuur los te maken, schijnt nauwelijks mogelijk. Het genre-achtige is hem nooit gelukt. De samenstelling der prenten is zoo overmoediglijk opzettelijk, dat de naar een werkelijkheids-getrouwen samenhang, naar een gemeenzame, huiselijke mis-en-scène zoekende beschouwer bij voorbaat wordt afgewezen. Alles is opzettelijk, de wonderlijkheid, de grillige mimiek, de overvloed van bijkomstigheden, de volheid van de prent, de wildheid, maar alles is tevens leukweg voorgedragen, met smaak en met plezier alsof het er zoo bij hoorde. Naar het direkt aangrijpende van een dramatisch moment, of het direkt lachwekkende van een malle situatie is zelfs niet gestreefd. Het groteske is ál-gewild, maar het is van breeden opzet. Het is misschien niet des teekenaars eerste instinkt, om de menschen tot groteske kobalden, de tafereelen tot burleske tooverlantaarnvoorstellingen te vervormen, maar het is zijn tweede natuur, die zijn fantastische zin gaarne volgt. Niemand ziet de menschen, die gebeurtenissen zoo vreemd, maar hij kan ze zoo zien, als hij wil, en zijn uitbundige verbeelding heeft het vaak gewild. Zeker, aan dezen teeke-

LINLEY SAMBOURNE.
DOOR HEM ZELF.

naar ontbrak iets van de intuïtie, die in de meest alledaagsche zaken schoonheid onderkent, maar in dienst van zijn verwonderlijk vernuft en zijn neigingen tot het hevige stond een heerlijk talent voor het subtielst karakteriseeren, een groote liefde voor het mooie, en bovenal een voorname stijlvastheid, die geheel de zijne was. Nooit verliep zijn schitterende begaafdheid van hand in een leeg chic-teekenen. Nooit verloor de weelderige fantasie aaneengeslotenheid, al dit grillige paste in elkaar, was organisch en zuiver. Het ontbreekt tusschen zijn sarkastische snedigheid niet aan bravades, maar de geestigheid schijnt steeds vooral in de voorstelling, niet naar buiten te werken. Hoewel hij vele en krasse charges van persoonlijkheden uit die dagen maakte, denkt men niet zoozeer aan een bespotting; de eigenaardige toon van de prent, vermoedt men, schijnt het zoo te willen. En die toon, die taal van de prent heeft nooit iets benauwends, onplezierigs. De zonderlingste ficties zijn hier nooit nachtmerries; de dolste van deze gecompliceerde burlesken zijn toch eerder onschuldig dan onheimelijk. Zoo is het met de portretten. Die kop van Disraeli, hoe heeft hij ook dezen teekenaar geïnteresseerd.

PUNCH EN DISRAELI
SAMBOURNE.

MET dien buitengewonen man is heel wat gedarteld in deze belangwekkende jaargangen. Het gelaat van den in dien tijd reeds ouden

GLADSTONE IN IERLAND.
SAMBOURNE.

Israëliet was in de handen van den vindingsvollen spotter tot de meest verscheiden metamorphozen in staat. De trekken bleven herkenbaar, de gelijkenis was niet te loochenen, en toch was hij nu eens een paard, dan een beer, dan een weerhaan, dan een krekel, dan een mosch, of bleek opeens een treffende Mephistopheles, een slangenbezweerder, een hansworst of een okkernoot. Maar hoe grillig de gedaanteverwisselingen waren, er was nooit in dit zonderlinge iets griezeligs. Die wanstaltige wezens waren nooit schril, niet eigenlijk tegennatuurlijk, slechts kluchtig en in hun vitaliteit schier geloofwaardig. Gladstone ook, hoe werd met zijn imposante trekken getooverd. Mensch, dier en ondier, alles kon hij voorstellen, wanneer de teekenaar het wilde. Zijn forsche neus werd de snavel van een sperwer, de slurf van een olifant. De strengheid en het krachtige van zijn nobel type werd eigenlijk altijd behouden, in de penibelste toestanden had de kop dat eigenaardig bijna heroïsche, dat dezen teekenaar uitermate moet hebben geboeid. Dit is het groote van diens opvatting, dat hij het groote in de dupes van zijn tumultueuze satire weet te laten zien. Want deze fantast met zijn neigingen tot het groteske, die de bizarre figuren in zijn vreemd bedachte, woelige clowneske persifflages van tafereelen door elkaar

smeet en ze liet dansen, vliegen, op hun hoofd staan of duikelen, wiens bijna baldadige speelschheid van de statigste staatslieden paskwillen, van de gewichtigste voorvallen pantomime-kluchten maakte, weet bij alle uiterlijke zotternij zijn stellige voorliefde te doen kennen voor de mooie vormen, voor den hoogen stijl, voor het klassieke, voor den beteren ernst.

De schoonheid zelf van zijn wijze van teekenen is er een bewijs voor. Als zwart-en-wit kunstenaar komt Sambourne dadelijk na Keene. Zooals diens trant geheel bij zijn klare, échte tooneelen paste, zoo was steeds de rijke, royale manier van dezen ander iets even vernuftigs en moois als zijn wondervolle voorstellingen zelf. Daarbij werkte hij, meer dan zelfs één der anderen de kunst van den houtgraveur in de hand en wist die eigenschap van de houtsnede, dat het wit eigenlijk weggenomen is, niet het zwart aangebracht, prachtig te gebruiken. Het is of men den nerf van het hout herkent in die ferme, snedige lijnen, de scherp-omschreven witten, de kernige donkers. Maar ook zijn steeds eenigszins geïdealiseerde mooie vrouwenfiguren van een statelijke gratie, imponeerend, prachtig vooral waar ze als allegorische persoonlijkheden optreden, wijzen ons de andere neigingen van dezen in het komische zoo uitgelaten karakterteekenaar. Werkelijk is een smaak voor perfectie, voor het heroische, voor nobele charme zelden zoo samengegaan met krassen zin voor het fel-expressieve, voor het karakteristiek-gedrochtelijke.

„THE LAST FURROW".
(LORD SALISBURY'S AFTREDEN).
SAMBOURNE 1901.

Waar ik nadrukkelijk gezegd heb, dat deze teekenaar de kwaliteiten wist, die de realist, wil zijn kunst iets beteekenen, noodzakelijk zal moeten hebben; daar heb ik gedoeld op de inkleeding, den vorm der handeling. Die prent, die zich zal voordoen als de weergave van een stuk leven, zal in zich iets waarschijnlijks, neen, iets absoluut waars moeten hebben, ze zal gemeenzaam moeten zijn, ze zal zich als iets volkomen ongezochts moeten voordoen. Het is, geloof ik, niet de observatie, maar de intuitie, die den teekenaar in staat stelt tot het maken van zulk een prent. Sambourne's instinkt is dat van den vinder, den schepper van wat men geestige visioenen zou kunnen noemen. Hij is geen ontdekker van stukken werkelijk leven, zooals Keene.

Maar wat ik wil doen opmerken is dit, dat zulk een andere aanleg niets met onvolkomen observatie te maken heeft. Sambourne is zelfs een buitengewoon sterk begrijper van de gegevens der werkelijkheid. Zoo zijn bij hem b.v. de kinderen van een veel fijner verscheidenheid dan die bij Leech; niet enkel cherubyntjes of clowns, maar telkens als type van elks bizonder soort gekarakteriseerd.

Zelden zag ik mooier en juister getypeerde achterstraats-kindertjes dan op zijn prenten. Zoo is het met het gelaat niet alleen, maar

(DE LEER VAN DARWIN).

SAMBOURNE 1881.

met de handen, de houdingen, de kleeren, de gestalten der menschen; met de vele en veelsoortige dieren, met de landschappen, met de kleur en tint van elke figuur, met de vormen der oneindig afwisselende détails; alles is op bondige wijze voluit gekenmerkt.

Maar zonderling is zeker de manier van doen, de plaats van handeling, de inkleeding van het geval telkens weer. Bijvoorbeeld. Gladstone en zijn mede-ministers brengen een bezoek aan de Royal Academy. Die ontmoeting heeft plaats, niet in een zaal, maar op den rand van een groot schilderpalet. Lord Hartington, een der ministers, klimt juist door zich aan een jaspand van een collega op te trekken, door het duimgat. Gladstone staat boven op, gelauwerd, in officieel costuum, en reikt zijn mooie oudemannen hand aan den president van de academie, die statig buigt. Over den rand

WRITING THE QUEENS SPEECH.
(HET KABINET GLADSTONE).

H. FURNISS 1893.

klauteren en krabbelen de verdere ministers naar boven. De schilders gaven bij die gelegenheid een banket; welnu, enkele hunner zitten dood kalm op een reusachtig mes en vork, het symbool van hun gastvrijheid.

Of de troonrede van het kabinet Beaconsfield (Disraeli) wordt op de volgende wijze aanschouwelijk gemaakt. De koningin, met al de teekenen van haar waardigheid, zit op haar troon en luistert naar het orgelspel van Disraeli. Deze, die zeer scheef op een piano kruk hangt, laat nog even onder zijn mantel een paar bokspooten uitkomen. Zijn gravenkroon is bezig te vallen. Het orgel stelt het gebouw van het lagerhuis voor, dat rust op kolommen, waarin de koppen van de andere ministers gehouwen zijn, die door hun zingen de tonen van het orgel voortbrengen. Op den achtergrond duwt Gladstone met een knorrig gezicht, de vingers in de ooren.

Het tennissen kwam in het jaar 1879 erg in de mode. Een zeer puzzleachtige prent wijst op de slachtoffers, die het spel in alle kringen maakt. In het midden een groot raket, door een reuzenspin bekroond, wier rag talrijke personen van allerlei soort opvangt, die met slachtofferlijke gezichten raketten zwaaien, en die als de vliegen in een web, in alle mogelijke toevallige houdingen vast zitten.

In 1878 waren er moeilijkheden tusschen Engeland en Rusland in Azië. Beaconsfield, op een sofa liggend, rookt zijn houkah, en zet, de hand peinzend tegen het voorhoofd, met de koningin, Victoria, den koning van de tegenpartij, den Czaar van Rusland, schaak. De paarden hebben ruiters met Indische stormhoeden op, de pioenen zijn voetknechten, de kasteelen hebben de vlaggen der beide naties in top. Maar bij beschrijving komt het fantastische der inkleeding toch niet zoo uit. De grillige gestalten der figuren, met de groote, wijze koppen, alle zaken er om heen, die elk iets bijzonders beteekenen in verband

met het geheel, de zotte bedenksels, als van die deftige diplomaten die baantje glijden of elkaar met sneeuwballen gooien, de vele mooi-geteekende dieren die overal bij te pas gebracht zijn, de sierlijke letters, die gevormd worden door allerlei voorwerpen in prent, dit alles is door de prettige ongedwongen verteltrant bijna iets vanzelf sprekends.

Bovendien de onwezenlijkste, onwaarschijnlijkste dingen gelukten den teekenaar het best. Want hun vormen en hun doen zijn steeds vol wonderlijkheid, zij zijn toch ficties.

Dàt is het misschien, wat zijn verpersoonlijking van „Mr. Punch" tot zoo iets moois maakte. *Punch* is niet reëel, maar hij is in zijn onwezenlijkheid levend en echt. Sambourne's incarnaties van *Punch* zijn wel de oorspronkelijkste en de geestigste die bestaan, niemand heeft zijn gedrochtelijkheid zoo plezierig kunnen maken, zijn afkomst uit de poppenkast zoo altijd weer kunnen doen raden. Wonderlijk inventieve geest, die zoo wist te heerschen over den vorm, die een fijn begrepen werkelijkheid omtooverde tot een grillige, onwaarschijnlijke, koddige en toch schoone reeks zinnebeeldige voorstellingen, vol diepen zin en rijk aan vreemde beelden!

Dit is de Sambourne, wien bewonderende, doch niet geheel begrijpende tijdgenooten den naam van puzzle-artist gaven, de maker van ingewikkelde beginletters van illustraties voor de Essence of Parliament, voor parodieën, de samensteller der Fancy-Portraits, van al dit vermoeiende verbazende, verbijsterende, schitterende werk van vóór ongeveer 1890. Toen ging de teekenaar, geroepen tot een andere taak, allengs zijn trant wijzigen.

PANTOMIME CHILD (TO ADMIRING FRIEND). "YUS, AND THERE'S ANOTHER HADVANTAGE IN BEIN' A HACTRESS. YOU GET YER FORTYGRAPHS TOOK FOR NOFFINK!"
PHIL. MAY 1901.

Daarenboven kwam voor de houtsnede de zincografie in de plaats. Hoewel nog somtijds dat oude, meer ongebreidelde vernuft boven komt, is de Sambourne van de laatste tien jaren vervormd tot een nog altijd niet door duidelijkheid uitmuntend, maar veel rustiger teekenaar dan vroeger. Ongetwijfeld kan deze latere, fijne spotprentteekenaar zich met zijn vroeger ik blijven meten. Er zijn prachtige prenten tusschen de cartoons van hem, mooi van aspect, geestig van opvatting, zuiver als karakteristiek en somtijds opeens heerlijk hoog-komisch van expressie. Een verfijnder, soberder fantast misschien dan de vorige, als is er toch wellicht iets van de kostelijke gulheid, de jolige jonkheid verdwenen, die zoo boeide en verraste in de wonderlijkheid dier geniale bedenksels van voorheen.

Maar de groote-prentteekenaar van nu, is een waardig vervolg op den man van vroeger. De ministers en staatslieden, die Disraeli en Gladstone opvolgden, Chamberlain, Harcourt, Salisbury, Balfour, hebben niet minder dan zij stof geleverd aan de vindingrijke scherts van den onvermoeibaren teekenaar, die ook van hun gelaatstrekken en gestalten verwonderlijk juiste, steeds wederherkenbare typen maakte. Het was misschien niet moeilijk geweest Tenniel na te doen, vele andere teekenaars buiten Punch deden dit met succes; maar Sambourne heeft een nieuweren stijl van cartoon-teekenen gecreëerd; heeft misschien niet zoo treffend en bondig als zijn voorganger, maar zeker fraaier en rijker de groote gebeurtenissen van zijn dagen in prent gebracht. Hij vooral is het, die de eer van „Punch" als grafisch-superieur

spotblad op blijft houden. Ook in de uitingen, die niet zoozeer spot zijn, want in zijn ernst is deze gracelijke teekenaar zeker niet minder waardig dan die stroeve oude heer, getuige daarvoor de laatste der illustraties van zijn hand die hier gegeven zijn.

Maar die gewone tijdbeelden, welke Tenniel zoo eenvoudig wist te vertoonen, in niet heel mooie, maar treffende prenten, schijnen hem niet bijzonder te inspireeren. Fraai en zeer ongemeen zijn juist die voorstellingen, waar een ander, minder vernuftig man iets kinderachtigs van zou maken. Verpersoonlijkingen van den oorlog, de electriciteit, den storm, de sterrebeelden, de muzen, de jaargetijden, dat zijn de mooiste figuren die hij teekent. En de staatslieden, de vorsten, de natiën, al die medespelers op het wereldtooneel waarvan hij de bedrijven heeft na te gaan, zal hij het liefst voorstellen niet als waarschijnlijke menschen, maar als gestalten uit de singuliere wereld die hij zelf beter dan iemand weet op te roepen; liever als spookfiguren, als half-dieren, als bezielde voorwerpen dan in de traditioneele rollen die de menschen graag en gauw wederherkennen Nog meer verlustigt zich zijn verbeelding in het bedenken van een fantastisch head- of tailpiece voor een voorrede of de inhoudsopgaaf. Punch en zijn hond, van hen heeft de precieuze zin voor het onzinnige van dezen onuitputtelijken artiest blijkbaar nooit genoeg. Hunne gedaanteverwisselingen zijn legio. Hun schalkschheid is onweerstaanbaar. Zin voor het nonsensicale; het zou iets opmerkelijks zijn, indien het bleek, dat deze gedistingeerde erudiet, met zijn klassieke vorming, deze gewezen ingenieur, met zijn hartstocht voor het ingenieuze, deze stylist met zijn strenge zelfbeheersching, ten slotte verwant bleek aan de kinderlijk-spontane geesten, die zulke heerlijke nonsense rhymes hebben bedacht, en die vooral Engeland heeft gekend en liefgehad. Zou er verband zijn tusschen vol begrip van het onontkoombaar organische in de dingen dezer werkelijkheid en de neiging om gestalte te geven aan de meest onwerkelijke, onsamenhangende, verrassend onlogische zinlooze verzinsels? Lewis Carroll, de man van

He thought he saw a
Bankers Clerk
Descending from the bus:
He looked again, and
found it was
A Hippopotamus.
„If this should stay to
dine". he said
„There won 't be much
for us!"

deze dol-geestige rijmer was een befaamd wiskunstenaar. Linley Sambourne, de sterke teekenaar van verfijnde cultuur en nobelen stijl is in zijn gelukkigst werk de fascineerende schepper van de meest onberekenbaar grillige, de meest speelsche vormen-tooverij, die de Engelsche spotprentkunst sinds George Cruikshank heeft gekend.

LITTLE MONTAGUE. "I WAS AWAKE WHEN SANTA CLAUS CAME, DAD!"
FATHER. "WERE YOU? AND WHAT WAS HE LIKE, EH?"
LITTLE MONTAGUE. "OH, I COULDN'T SEE HIM—IT WAS DARK, YOU KNOW. BUT WHEN HE BUMPED HIMSELF ON THE WASHSTAND HE SAID—"
FATHER (HASTILY). "THERE, THAT'LL DO, MONTY. RUN AWAY AND PLAY!" C. E. BROCK 1901.

Een gansche andere, banaler verschijning in de kolommen van Punch was de zeer handige, zeer bruikbare Harry Furniss. Vlug

AT THE ZOO.
LITTLE GIRL (AFTER SEEING MANY QUEER BEASTS). "BUT THERE AREN'T REALLY SUCH ANIMALS, NURSE, ARE THERE?"
RAVEN HILL 1901.

schetser van bewegelijke, drollige figuren, eenigszins oppervlakkige karikaturen van parlementsleden, die hij in het Huis teekende, en met wier gestalten, ééns gevonden, hij allerlei fratsen uithaalde, maker van volle, drukke lawaaiige prenten, lang niet ongrappig, maar zonder elke edeler fantasie, populariseerder van den komischen trant, commis-voyageur in zotternij, stond hij voor niets, wist overal wat van te maken, wist van iedereen iets af te zien en was de lieveling der redacteuren en het troetelkind van de massa. Daarenboven bezat hij die uiterlijke beschaafdheid van doen, welke de meeste teekenaars van zijn minderen rang missen; zijn platen waren nooit eigenlijk leelijk; sommige niet zonder een eigen losse, gemakkelijke aantrekkelijkheid in zijn lijnen en compositie. Maar toch was hij gedecideerd onbekwaam tot iets werkelijk goeds en moois; zonder hooger humor; een grof talent. Van zijn hand zijn vele seriën van parlementaire schetsen en groote, drukke teekeningen vol kleine figuren. Hem werd op den duur toch geen andere en betere plaats gegeven in het blad dan die hij altijd had ingenomen en dit leidde er toe, dat hij zijn ontslag nam en achtereenvolgens verschillende andere bladen oprichtte.

Van toen af trad Reed op den voorgrond, een zeer persoonlijk, maar eenigszins ongepolijst talent; geen man van genoeg smaak om ooit iets van beter gehalte te leveren, ofschoon hij in de politieke charges wel eens wat bereikte. Minder oppervlakkig, maar ook minder vruchtbaar en niet zoo handig als Furniss, meer geforceerd in zijn manier als hij doorloopend blijkt, zal Reed wel nooit een hoogen rang in de nieuwe Engelsche prentkunst innemen.

Een reeds weder verdwenen ster was Phil May, die in 1903 op veertigjarigen leeftijd stierf. Hij had iets schitterends, doch zijn in den beginne groote gaven zijn toch nooit mooi uitgegroeid. Integendeel, in de vluchtige, bruuske krabbels, die deze virtuoos bij-

droeg, werd *Punch*, wat hij nimmer geweest was, vulgair. Hij, Phil May behoorde te zeer zelf tot het onbeschaafde, brute ras der 'Arries, die hij met zooveel behendigheid en met zekeren hang naar het plat-komieke placht te teekenen. Zijn eenigszins op Forain geïnspiseerde trant was te leeg en te arm, dan dat ze hem den roem zou doen verdienen, dien hij een tijdlang bezat.

En helaas, bij vele der andere teekenaars in den huidigen *Punch* denkt men aan den persoon, wien de Genestet den raad gaf zich zelf te zijn. Zij kunnen dit niet, zij zijn niemand. Zij heeten overigens Partridge of Hopkins of Tom Brown.

Wél een persoonlijkheid is de eenvoudige teekenaar Brock, die soms zeer aardige fashionable prenten maakt. Maar naast Sambourne is er vooral nog de fijne en kloeke Raven Hill, die vroeger in het grappige blaadje Pick-me-up mooie penteekeningen gaf, schetsen van tooneelspelers en andere illustraties. Raven Hill is in alles een leerling gebleken van Charles Keene en hoewel hij nooit diens intieme grootheid geheel heeft kunnen bereiken, is hij tot een misschien iets zwieriger, en althans zeer oorspronkelijken stijl kunnen geraken. Hij is een fijn humorist en een wakker opmerker, die geheel in onzen tijd staat, die de meest actueele sujetten onderneemt en daarbij geheel Engelsch blijft. In het louter schetsmatige heeft niemand in den laatsten tijd geestiger en karakteristieker genre- werk geleverd. Raven Hill is weder geheel de realist van het ras, waartoe Keene heeft behoord. In pittigen opschrijftrant geeft hij zijn schetsen van het leven in de straten en stegen van Londen, op den grooten weg, op het strand, in de dorpen, in de badplaatsen. Zoo heeft de *Punch* van onze dagen in hem althans nog een fijn humorist en een schoon begaafd kunstenaar.

TRIALS OF A NOVICE.
THE BOY (TO BROWN, WHO HAS JUST TAKEN A "LITTLE PLACE" IN THE COUNTRY). "PLAZE, ZUR, WOT BE I TO START ON?"
BROWN. "OH—ER—ER—LET 'S SEE— OH, CONFOUND IT!—ER—ER—MAKE A BONFIRE!"
RAVEN HILL 1901.

* * *

Dit is de levensloop tot nog toe van het blad welks jaargangen een voornaam deel van de Britsche spotprentkunst der negentiende eeuw doen kennen. Slechts van de geregelde medewerkers-teekenaars is hier gesproken. Den blijen Caldecott, den deftigen Barnard heb ik niet genoemd en de enkele, niet zeer belangrijke bijdragen van hunne hand niet besproken.

Zal onze zooveel minder gemoedelijke tijd de dood zijn van dit blad, welks opzet zoo geheel herinnert aan de zooveel gereserveerder levensverhoudingen van vroeger dagen? Zal een spotblad voor de huiskamer op den duur moeten worden, wat dit nooit was, iets tams en dan vanzelf iets zonder levenskracht?

In allen gevalle kan het geen kwaad, dat wij, voor wij tot een andere geraken, een blik hebben geslagen in het verleden van een merkwaardige, verheugende en schoone kunst.

OP EXPEDITIE IN SURINAME. DOOR G. VERSTEEG.

Over het algemeen moet gezegd worden, dat de kennis van onze West, en in het bijzonder van Suriname, niet heel groot is; en ook bij de beter ingelichten strekt zich die kennis meestal niet verder uit, dan tot de strook van plantages, aan de oevers van de Suriname en Commewijnerivieren gelegen.

Het binnenland van Hollandsch Guyana was tot voor korten tijd geheel onbekend, waar de naastgelegen Fransche en Engelsche bezittingen al herhaaldelijk doorkruisd en onderzocht waren.

De eenige tocht, op groote schaal naar het binnenland ondernomen, was die van de Fransch-Hollandsche grenscommissie in 1861, welke in opdracht had het stroomgebied van Lawa en Tapanahoni te onderzoeken, de twee armen, die tezamen de Marowijne, de grensrivier tusschen Suriname en Cayenne, vormen. Zelfs deze eerste, uitgestrekte verkenning van vroeger totaal onbekende streken, mocht weinig belangstelling wekken, wat wel daaruit is af te leiden, dat het interessante verslag van deze expeditie nooit in druk verscheen.

In de laatste jaren is men van het binnenland heel wat meer te weten gekomen. Terwille van de goud-industrie werden grootere en kleinere expedities uitgerust, waardoor verschillende gegevens verzameld werden. Verscheidene, meer of minder wetenschappelijke onderzoekingsreizen volgden, waaronder vooral gewezen mag worden, op de vier expedities, in vier achtereenvolgende jaren uitgezonden door de »Commissie tot wetenschappelijk onderzoek van Suriname". *) Door deze tochten werd successievelijk het stroom- en brongebied van de Coppename, Saramakka, Gonini (Lawa) en Tapanahoni in kaart gebracht.

Bij de twee laatste expedities trad als leider op, A. Franssen Herderschee, 1ste Luitenant bij den Topografischen dienst van het N.O.-I. leger, terwijl medeleden waren, C. H. de Goeje, luitenant ter zee 2de kl. en G. Versteeg semi-arts.

De laatste tocht beoogde verband te brengen tusschen de opnamen van de Saramakka en de Gonini-expeditie. De Tapanahonirivier, en zoo mogelijk hare groote zijtakken, moesten in kaart gebracht, en 't grensgebergte met Brazilië verkend worden. Bovendien moesten Mineralogische, Botanische en Zoölogische verzamelingen aangelegd worden.

Den 1sten Juni 1904 verlieten wij per »Prins Willem V" Amsterdam, en arriveerden, na eene reis van 17 dagen, te Paramaribo.

Hier wachtte ons veel werk. Alles, wat gedurende den tocht in 't binnenland noodig zou zijn, moest aangeschaft, of verpakt en geïnventariseerd worden. Door de goede hulp van de verschillende autoriteiten, werd ons dit evenwel zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt.

De expeditie zou, behalve ons drieën, uit een opzichter en 28 arbeiders bestaan.

De bagage, die moest worden meegenomen, bestond in hoofdzaak uit levensmiddelen. Niets toch is in de grootendeels onbewoonde streken van het binnenland te verkrijgen. Daar de duur van den tocht op ongeveer 5 maanden gesteld was, en 't veertiendaagsche rantsoen van èèn arbeider uit 7 K.G. rijst, 2 K.G. blom, 0,5 K.G. splitpeas, 0,5 K.G. bruine boonen, 2 K.G. zout vleesch en 2 K.G. zout spek bestond, benevens wat tabak en dram, *) moest van deze artikelen eene groote hoeveelheid meegevoerd worden. Het gezouten vleesch en spek werd in kleine vaatjes, de overige voedingsartikelen in petroleumblikken, zoog. kerosineblikken, verpakt.

Met het oog op Indianen, die wij aan den bovenloop zeker zouden aantreffen, werden velerlei ruilartikelen medegenomen v.nl. bestaande uit: messen, zakmesjes, scharen, spiegeltjes, kralen, wit porceleinen knoopjes, etc.

Van de ervaringen der vorige expedities werd profijt getrokken. De verschillende

*) In deze commissie namen zitting, onder voorzitterschap van Jhr. C. H. A. van der Wyck, Oud-Gouverneur-Generaal van N.O.-I., leden van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, van de Maatschappij tot Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche koloniën en van de Vereeniging voor Suriname. Zie: L. A. Bakhuis. Verslag der Coppename-expeditie.

*) Een soort rum.

artikelen werden in handige colli's verpakt, zoodat bij het transport, over vallen en door bosschen, niet te veel van de krachten der arbeiders gevergd zou worden. Tabak, die bij de boschnegers als betaalmiddel en geschenk goed te pas zou komen, werd in flinke hoeveelheid aangeschaft.

De arbeiders, meestal menschen, die herhaaldelijk in de goudvelden gewerkt hadden en dus goed met 't bosch en 't boschleven bekend waren, moesten aangeworven worden. De expedities hadden een goeden naam, zoodat aanbod te over was. Toch was het vinden van goede werkkrachten een moeielijk punt. Wij moesten vooreerst menschen hebben, die, behalve gewend aan het gewone boschleven, goed vertrouwd waren met het varen op de rivier en bovendien moest hunne conduite-lijst gunstig zijn. Een langdurig verblijf in het bosch, met weinig afwisseling in arbeid en voedsel, bij vaak zwaar werk, maakte dat èèn slecht arbeider oneindig veel kwaad zou stichten, zoodat langzamerhand eene onhandelbare stemming onder alle tochtgenooten zou ontstaan, en openbaarden zich eenmaal slechte elementen, dan was er meestal geen gelegenheid meer deze te loozen.

Wij waren zoo gelukkig een tiental arbeiders van de vorige expeditie, waaronder uitstekende krachten voorkwamen, te engageeren, en deze oude kern heeft eenen goeden invloed op de nieuwelingen gehad; dit jaar, tenminste, is er niet half-zooveel geprutteld en gebromd, als bij de vorige expeditie.

Onder de 28 arbeiders waren een Chinees en twee Indianen. De andere waren meer of minder sterk vermengde negers, of „creolen" zooals zij zich bij voorkeur noemden, daar de naam „neger" zelden anders dan als scheldwoord gebruikt wordt.

De twee Indianen, afkomstig uit de Boven-Cottica, waren ons toegezonden door den Distrikts-commissaris van de Beneden-Commewijne, den heer van Breen, onzen tochtgenoot gedurende de Gonini-expeditie.

Een van hen verwondde, den dag na aankomst in Paramaribo, zijn voet, door in een stuk glas te trappen; en dit vond hij zoo'n slecht voorteeken, dat hij hals over kop weer naar zijn dorp terugging. Zijne plaats werd ingenomen door Johannes, evenals William, een Karaib, dien wij in Albina aanwierven.

We hebben ons over hen nooit te beklagen gehad. In tegenstelling met de negerarbeiders, die, dikwijls ontevreden en weerspannig, altijd rumoerig waren, hadden we met hen nooit last. Zij waren uitstekende vaarlui, wat van alle arbeiders niet gezegd kon worden, zooals wij nu en dan tot onze schade gewaar werden. Bovendien waren zij behendige jagers, die ons herhaaldelijk van wild of visch voorzagen, en, wat voor Surinaamsche Indianen bepaald iets buitengewoons was, gingen zich nooit aan drank te buiten. Johannes heeft maar gedeeltelijk de reis medegemaakt. Hij begon na 1½ maand aan zware Malaria te laboreeren, en daar hij weigerde chinine intenemen, werd hij op 't Indianen dorp Inteliwa achtergelaten, om eenige weken later, gelijktijdig met een 14-tal arbeiders, die toen niet meer noodig waren, naar Albina af te zakken.

William, daarentegen, maakte den geheelen tocht mee. Hij zat altijd als voorman in mijn bootje, en zoo was ik telkens in de gelegenheid, om zijne bedrevenheid in het „Soelarokko", 't werken in de vallen, te bewonderen, en profijt te trekken van zijne scherpe zintuigen, waar het de jacht op dieren of planten betrof.

Boven alles toch was hij jager, en op vermakelijke wijze kon hij uitleg geven van 't doen en laten der verschillende boschbewoners.

In 't zelfde bootje voer als stuurman Melchior, die mij in alles ter zijde stond, 't zij bij het verzamelen, 't zij als tolk bij 't uitreiken van „dreesi", medicijnen, aan de boschnegers, zoodat hij dan ook meestal als „ziekenvader" toegesproken werd.

Groote moeilijkheden verschaften onze vervoermiddelen, en hoewel de heer Loth *) reeds verschillende pogingen in 't werk gesteld had, waren bij onze aankomst slechts enkele bootjes voorhanden. Op de beneden rivieren kon gebruik gemaakt worden van vischersbooten, voor en achter scherp toe-

*) De bekende Gouvernementslandmeter, die vele boschtochten gedaan heeft en ten alle tijde bereid was ons van zijne rijke ervaring te laten profiteeren.

GEZICHT OP EEN GEDEELTE VAN ALBINA, VAN DE PIER AF GENOMEN.

loopend en uit planken vervaardigd, die met riemen voortbewogen werden. Hooger op, bij 't bereiken der vallen werden zij te zwaar en hun groote diepgang gaf bij laag water veel oponthoud.

Het aangewezen vaartuig voor onzen tocht was dan ook de corjaal. Dit zijn uitgeholde boomen, die door de boschnegers in allerlei grootte, sterk en licht, vervaardigd worden. 't Gelukte ons toch eenige corjalen te bemachtigen, hoewel geen nieuwe, zoodat onze vloot uit 3 visschersbooten en 5 corjalen bestond. Onderweg kochten wij nog twee handige corjalen, één bij de boschnegers en één bij de Roekoejana's. Voor de laatste werden 2 bijlen, eenige mesjes en wat kralen betaald.

Den 5den Juli vertrokken wij per Gouvernements-stoomer „Paramaribo" naar Albina. Gewoonlijk zijn op deze booten veel passagiers, en ook in de eerste klas zijn meestal verschillende kleuren vertegenwoordigd. Dit was ook nu het geval, daar we eenige Chineezen, Chineesche kleurlingen en volbloed negers aan boord hadden, maar daar deze vaart een tusschendienst was, waren de hutten nu niet zoo overladen als bij onze eerste reis, toen voor 25 eerste klas passagiers een vijftiental couchetten beschikbaar waren. Behalve een kleine honderd „dekkers," maakten zeven opgevangen déportés de reis mede.

Zooals bekend is, ligt het Territoire pénitentiaire, waarin Frankrijk zijne misdadigers loost, aan de Marowijne. Saint Laurent, het hoofd-établissement, ligt juist tegenover Albina. Het vorige jaar hebben we een bezoek aan Saint Jean gebracht en gingen toen met het smalspoortreintje gedurende twee uren door een magnifiek terrein naar St. Laurent. Hoe mooi die tocht ook was, geen van ons bracht aangename herinneringen mee. Het is geen genoeglijk reizen door eene streek, uitsluitend met misdadigers bevolkt. Vele van die ongelukkigen hebben een ongunstig uiterlijk, maar alle dragen de sporen van leed en ziekte.

Hoewel we midden tusschen Franschen waren, gewoonlijk zoo druk en opgewekt, en deze menschen als libéré's eene tamelijke mate van vrijheid genoten, heerschte overal een doodsch zwijgen en nergens vertoonde zich op die bleekgele, opgezette gezichten een lachje. Vooral een ellendigen indruk maakte een arme krankzinnige, die zijne borst getooid met lintjes en strikjes, zich voorstelde

als „député du Nord," hier heen gezonden om een onderzoek in te stellen.

Bij ons bezoek vernamen wij, dat per jaar circa 800 déportés ontsnapten. Op allerlei manieren trachten ze de Marowijne over te steken en Suriname te bereiken. Maar ook daar zijn zij nog niet veilig, want de kostgrondjesbewoners bij Albina, die veel last van hen hebben, en de Indianen zijn goede helpers van de politie in 't opsporen van de déportés. Per jaar worden een 400 déportés door het Hollandsche gouvernement opgepakt, en over de grens gezet. Het grootste gedeelte van de andere 400 sterft jammerlijk den hongerdood in de Surinaamsche wildernissen. Slechts enkelen slagen erin het reddende Demerara te bereiken of worden op plantages in dienst genomen. Ook op de dorpen van Boschnegers en Indianen, zelfs tot hoog op de Lawa, ontmoetten wij er enkele, waar zij meer of minder als slaaf behandeld werden.

De boot vertrok om 5 uur 's middags uit Paramaribo en na een aangenaam zeereisje, arriveerden we om half zes den volgenden ochtend voor den 4 K.M. breeden Marowijne mond en weldra bevonden we ons in de rivier.

Een groot verschil leveren de oevers van Suriname en Marowijne. Daar rijgt zich plantage aan plantage en hier worden de dichte mangrove bosschen slechts onderbroken door eenige kleine Indianen-dorpjes. Gelukkig konden we de Dame Blanche, een groote zandbank, overkomen en bereikten zoo om half negen Albina, de stichting van den bekenden Kappler, waar wij hartelijk ontvangen werden door den heer Kooijmans, waarnemend Distrikts-Commissaris

Tot verblijf werd ons een leegstaand huisje aangewezen. Aangezien meubelen absent waren, werden dadelijk de klaptafel en stoelen, die wij op onzen tocht gebruiken zouden, in functie gesteld. De lamp en de hangmatten werden opgehangen, en zoo gevoelden we ons spoedig „thuis."

Het bleek, dat de onderhandelingen met de Boschnegers nog lang niet afgeloopen waren. Zonder hunne hulp is een tocht, diep het binnenland in, niet mogelijk. De hoofdvrachtvaart op de Marowijne is in handen van de Aukaner Boschnegers of Djoeka's. Dit is de grootste stam, waarvan de hoofdmassa aan de Tapanahoni woont, maar ook aan de monding van de Sarakreek in de Suriname, en aan de Boven Cottica *) bevinden zich verscheidene nederzettingen. Het opperhoofd van den stam is Granman Oseesi van Otterlo, die op Drietabbetje, †) in de Tapanahoni zijnen zetel heeft.

De tocht zou ons door het centrum der Aukaners voeren. Na de Fransch-Hollandsche Grenscommissie was geen onderzoekingstocht de Tapanahoni op, ondernomen. De gewone exploitatie van balatta en goudvelden, die overal plaats had, boezemde den Djoeka's geene vrees in, vooral daar die tochten, niet veelvuldig in de Tapanahoni, nooit tot boven Drietabbetje uitgestrekt werden. Maar dat blanken, speciaal uit bakrakondree §) overkwamen, om zich diep in hun land te begeven, om redenen door hen onvoldoende begrepen, vonden zij gevaarlijk.

Bovendien in 1903 was de Gonini expeditie ver in hun gebied doorgedrongen, was een tracé van Afivisiti gekapt, waren vier kleinere expeditie's op verschillende punten bezig geweest met tracé's te kappen en huisjes te bouwen; toen kwam de tocht van den Ingenieur Gruttelink en nu weer de Tapanahoni expeditie. Reden te over dus voor de achterdochtige Djoeka's om zich ongerust te maken.

De onderhandelingen schoten dus slecht op. Andreas, kapitein van Kapplari — zooals Albina door de Djoeka's nog altijd genoemd wordt naar haren stichter Kappler, — leidde met enkele oude boschnegers de onderhandelingen. Zij waren genegen ons te helpen, maar vroegen exorbitante prijzen, 70 banknoten per vat tot Drietabbetje. De Boschnegers rekenen met »banknotoe" gelijkstaande met *f* 0.50. De eenheid van bagage — wan bari — is afkomstig van de vaten meel, die vroeger de rivier opgevoerd werden. Tegenwoordig is de verpakking meest een andere n.l. kleinere vaatjes, petroleumblikken, kistjes

*) Zie E. G. M. jaargang 1902. blz. 240. en volgende.
†) Drie eilandjes.
§) Het blankenland.

enz. Gebruikelijk is nu 5 à 6 blikken, of 3 kistjes, voor een vat te rekenen. Eene middelmatige corjaal, bemand met 2 Djoeka's, den voorman, vaak maar een jongen, en den stuurman, kan ongeveer 10 vat vervoeren.

In vergelijking met andere prijzen was deze som veel te hoog, zoodat wij 35 banknoten boden. Na urenlange discussies, die nu eens bij den Distrikts-commissaris, dan weer in 't boschnegerskamp of bij ons aan huis plaats hadden, waren de Djoeka's afgekomen tot *f* 27.50 en hadden wij *f* 22.50 geboden. Maar toen kwam er een stilstand, zoodat wij rondzagen naar andere vrachtvaarders.

De groote verdiensten, die in de Marowijne gemaakt werden, hadden boschnegers van de overige Surinaamsche rivieren aangelokt, zoodat wij er verschillende Saramakkaners, Matuari's en zelfs Corantijn Boschnegers aantroffen.*) Bovendien vonden wij in Albina eenige oude bekenden van het vorige jaar, enkele Paramakkaners en Bonni's.

BOSCHNEGERDORP IN DE TAPANAHONI.

Ten slotte namen we Karel, het meer of minder officieele hoofd van de Karaïb Indianen, in den arm. Over het geheel heeft Karel weinig over zijn stamgenooten te zeggen. Hij verklaart dan ook: Ik ben meester over mijn huis, over mijne corjaal en over mijne vrouw, maar de Karaïben doen alleen wat ik zeg, als ze er lust in hebben en zelf vindt hij dit de natuurlijkste zaak van de wereld.

Toen werd ons huis het middelpunt van de onderhandelingen en kroetoe's (raadsvergaderingen). Tusschen de hangmatten, om de tafel, krioelde het van roode en zwarte menschen, vooral daar de Indianen meestal met vrouw en kinderen kwamen, en, daar twee van hunne stamgenooten met de expeditie mee zouden gaan, meenden zij ook op ons recht te hebben Steeds waren zij om ons heen; lastig waren zij evenwel nooit, in tegenstelling met de brutale en indringerige Djoeka's. Voor ons was het juist een aangename tijdspasseering hun al het moois, dat we hadden, te laten zien. Platen vooral vonden aftrek. De Goeje maakte van de gelegenheid gebruik, om Karaïbische woorden te verzamelen. Hierbij was Karel, die lezen en schrijven kan en behalve zijne moedertaal, vrij goed Hollandsch, Negerengelsch en Fransch spreekt, van veel nut. Typisch was, dat in de samenspraken, die hij eerst in 't Karaï-

*) De boschnegerstammen in Suriname zijn de volgende:
De Corantijnboschnegers wonende aan de Coppename.
De Matuari's aan de Saramakka.
De Saramakkaners aan de Suriname.
De Djoeka's aan de Tapanahoni, Sarakreek en Cottica.
De Paramakkaners op eilandjes in de Marowijne.
De Bonni's of Aloekoeningere — staan onder Fransch gezag — aan de Lawa.

bisch en dan in 't Hollandsch gaf, het drinken en het dronken zijn schering en inslag waren. Dit is trouwens een toestand, die zeer vaak bij de Indianen voorkomt.

De Djoeka's werden bang, dat de lading hun ontgaan zou, en begonnen opnieuw met ons te onderhandelen. Zij begonnen de andere Boschnegers te dreigen, zoodat deze ons lieten weten, dat zij van het vrachtvaren voor ons afzagen. De Indianen durfden de Djoeka's evenwel niet aan, waarschijnlijk gedachtig aan vroegere tijden, toen vooral de Indianen aan de rondzwervende troepen Boschnegers heel wat afbreuk gedaan hebben. Tegen ons zeiden zij, dat de Inji, *) als oudste bewoners, ook recht op vrachtvaren hadden.

Eindelijk kwamen we tot eene overeenkomst. Wij zouden *f* 25.— per vat tot Drietabbetje betalen, maar de Indianen zouden 3 ladingen, d. i. 30 vaten krijgen, zoodat voor de Aukaners 80 vat overbleef. Bovendien moest de lading zoo spoedig mogelijk opgevoerd worden. Het gevleugelde woord „kotti keba" — dat is afgesproken — was geuit, en zoo konden wij gerust zijn, want dit, met het in ontvangst nemen van de voeding, was het teeken, dat de Djoeka's hun woord zouden houden. Op eenige dagen zagen zij evenwel niet. Nooit hadden zij haast om te vertrekken, maar eenmaal op reis, hebben wij zelden over hen te klagen gehad.

Den volgenden dag werd de voeding uitgereikt. Iedere boot kreeg eene hoeveelheid levensmiddelen, gelijkstaande met de waarde van een vat, bestaande uit rijst, vleesch, spek, splitpeas, suiker, tabak, eene flesch petroleum en een doosje lucifers.

Om een uur of drie werd een aanvang gemaakt met het uitdeelen van de lading. Dit werk was wel het zwaarste en vervelendste van alles. Met de Indianen ging het vlot. Hunne drie ladingen waren binnen een uur aangewezen en opzijde gezet. Maar toen kwamen de Aukaners. Alle mannelijke Djoeka's waren aanwezig, en maakten er een echt pretje van. Op elk stuk van de lading hadden zij wat aan te merken, 't ééne was te zwaar, 't andere te groot. Ondanks dit treiteren was het toch moeilijk niet te lachen. Alle negers hebben iets komieks over zich. Iedereen plaatste een kwinkslag of wrong zijn gespierd lichaam in de onmogelijkste bochten, ook bij het optillen van de lichtste pakketten.

Na twee uren was eene corjaallading aangewezen, maar toen staakten de Djoeka's het werk, daar eene corjaal, met eene boodschap van den Granman, arriveerde. Met deze boden was een briefje voor den Commissaris meegekomen *). Heel naïef werd erin medegedeeld, dat eene zware ziekte in de Djoeka-dorpen woedde, en dat wij dus op hulp zeker niet behoefden te rekenen. Het was beter, als we voorloopig in Albina bleven, want de Granman zou, zoodra de ziekte geweken was, eene boodschap zenden of zelf komen.

De Djoeka's kwamen den volgenden ochtend, met het oog op den brief van den Granman, om onze beslissing te vernemen. Natuurlijk waren wij besloten ons plan door te zetten. De lading werd verder uitgegeven, waarmee wederom een uur of 6 gemoeid was.

Het bleek, dat de Aukaners geen stellige bevelen van Oseesi gekregen hadden. De Granman heeft het trouwens ook later zoo politiek aangelegd, dat hij goede vrienden met het Nederlandsche gouvernement bleef en tevens met zijne stamgenooten. De raad in Albina, niet wetende wat te doen, had 2 hanen laten slachten en daar bepaalde deelen van die offers wit waren, — een gunstig teeken —, was besloten, de lading voor ons op te voeren. Tevens zouden 2 jonge Djoeka's, tegen een loon van *f* 5.— per dag, ons als gidsen tot Drietabbetje vergezellen. Kapitein Andreas, die dus geen kans meer zag ons op te houden, maakte zich toch ongerust en begaf zich terstond naar Drietabbetje, waar hij dan ook eene week voor ons arriveerde.

Eindelijk konden wij dus den 11[den] Juli vertrekken. Wij gingen per barkas naar Apatoe, een Bonnidorp, gelegen aan den voet van de Arminavallen, de eerste in de Marowijne.

* Indianen.

*) Op het dorp van den Granman vonden wij twee stadsnegers, die lezen en schrijven konden, en zich om de eene of andere reden op dit Djoekadorp ophielden. Waarschijnlijk hebben zij den brief geschreven.

Tot zoover is die rivier voor kleine stoomvaartuigen bevaarbaar. Verderop moest de reis in corjalen en kleine visschersbooten voortgezet worden.

KORT OVERZICHT VAN DE EXPEDITIE.

Eerst wil ik nu in het kort den geheelen tocht schetsen, om daarna over enkele onderwerpen wat uitvoeriger te zijn.

De Marowijne is berucht om haar talrijke vallen en de vele ongelukken, die er gebeuren. Meestal zijn de verongelukten Fransche goudzoekers, die geen geluk gehad hebben, zoodat zij zonder boschnegers trachten af te zakken. Over eenen afstand van 100 K.M. stijgt de rivier, langs vallen en valletjes, circa 60 M. De moeilijkste stukken zijn bij Pedrosoengoe *) en verderop bij Manbari, Siengatetee, Mankeba en Poeloegoedoe †). Op die plekken verwijdt zich het stroombed tot het achtdubbele. Een waar eilandjeslabyrinth wordt gevormd, waartusschen met donderend geraas het water, in vallen en versnellingen, doorstroomt. De weg daarin is lastig te vinden, vooral daar die met den stand van het water verandert.

INDIAANSCHE MEISJES — ROEKOEJANA'S.

Onderweg hadden wij nogal moeilijkheden met het hooge water. De zware stroom vorderde soms enorme krachtinspanning om vooruit te komen.

Den 18den Juli bereikten wij den Poeloegoedoepost, gelegen aan de samenvloeiing van Lawa en Tapanahoni. Hier bleven wij twee dagen, om enkele van onze booten te repareeren en om onze Indiaansche vrachtcorjalen af te wachten. Op Siengatetee had een dier booten schipbreuk geleden en was een gedeelte van de lading verloren gegaan. Daarop werd gezamenlijk de reis voortgezet, zoodat onze flottille nu uit 19 vaartuigjes bestond. Den 23sten arriveerden wij op Drietabbetje.

Hier werden weer tallooze kroetoe's gehouden, daar wij de hulp van den Granman inriepen om ons in 't verder opbrengen van de bagage behulpzaam te zijn, en om ons gidsen en tolken te verschaffen.

Na 5 dagen was er eindelijk een besluit genomen. Zeven Djoeka-booten zouden onze lading opvoeren tot Griencassaba *), zoodat wij dan, volgens den Granman de grootste moeilijkheden achter den rug zouden hebben en later zou hij ons twee Djoeka's zenden om ons als gids en tolk van dienst te zijn.

Den 3den Augustus maakten wij bij Griencassaba kamp en vertrokken tot onze groote vreugde de Djoeka's, die op allerlei wijzen getracht hadden ons op te houden.

Wij waren nu geheel tot onze eigen middelen beperkt, en daar onze booten bij lange na de bagage niet bevatten konden, moest om alles op te voeren 4 maal dezelfde weg afgelegd worden. Ons eerste doel was nu de Teeboe, een 260 M. hooge graniettop, dicht bij de rivier, en een drietal dagen verderop gelegen. Terwijl het gros van de manschappen de lading opvoerde, begaven wij ons met enkele arbeiders in eenige kleine boot-

*) Pedro is hier verdronken.

†) Veel lawaai. Een touw uit Singagras gemaakt is noodig om de booten op te halen. De mensch heeft hier afgedaan. Goederenbederver.

*) = fijn maken van cassave.

jes naar dien steenklomp op weg, dien wij in den morgen van den 7den Aug. bereikten.

Nadat de metingen hier voltooid waren, werd de reis voortgezet, om eenen tweeden top te beklimmen, ± 15 K.M. hooger gelegen. Nu bleek, dat de grootste moeilijkheden nog komen moesten. Groote vallen, waarbij de bagage over honderden meters gedragen, ja zelfs de booten herhaaldelijk over land gesleept moesten worden, veroorzaakten een enorm oponthoud.

Toen ook op den 2den top de werkzaamheden geëindigd waren, bereikten wij den 26sten Aug. den val van Allamandidon (alle menschen moeten trekken). Dit was het punt, door een gedeelte van de Fransch-Hollandsche grenscommissie bereikt. Zij waren toen genoodzaakt terug te keeren, zoowel door tegenwerking van de Djoeka's, als door ziekten en gebrek aan levensmiddelen.

De 2 beloofde Djoeka's waren inmiddels gearriveerd, maar klaarblijkelijk hadden zij de opdracht gekregen, ons zoo weinig mogelijk te helpen. Na 't overtrekken van Inji Pikien, Oeman en Man-Koddobakkoe en Maboga *) val, bleek de reeks van lastige vallen voorloopig op te houden. Een vlak stuk water bracht ons een 20 K.M. verder bij de versnellingen van Koemaroekondree †) en bij het eerste Indianendorp.

De Djoeka's die met leede oogen ons voorttrekken aanschouwden, trachtten ons bij de Indianen in een slecht blaadje te brengen. Gelukkig bleken het Roekoejana's te zijn, en van hunne taal had de Goeje eene speciale studie gemaakt, zoodat we niet meer afhankelijk waren van onze tolken. Als loon voor hun stoken, werden zij dan ook met een briefje naar huis gezonden.

Dit dorp heette naar zijn hoofd, Inteliwa. Een 2-tal K.M. hooger ontstaat de Tapanahoni uit de samenvloeiing van twee armen. De hoofdarm loopt West, terwijl de kleinere, door de Indianen Paloemee geheeten, uit het Zuiden komt.

Daar we vernamen, dat hier Indianen woonden, werd besloten deze rivier het eerst te verkennen, vooral ook daar eene groote rotsmassa, vroeger van den Teeboe gezien, naar onze meening in deze richting lag, wat de Indianen ook bevestigden. Deze klomp werd door hen Kassikassiman genoemd.

ROEKOEJANA'S, BOSCHNEGERS EN ARBEIDERS.

Franssen, vergezeld van de Goeje, trok zoo spoedig mogelijk door, terwijl ik op Inteliwa achterbleef, om den tros op te wachten en eenige orde in de bagage te brengen. Hier werd een station gevestigd. Alleen wat op de Paloemee noodig zou zijn, werd opgevoerd, het overige bleef, onder bewaking, achter. Den 5den Sept. was ook dit geordend en begaf de rest van de expeditie zich op weg.

Gedurende de eerste dagen schoten wij flink op, daar de rivier geleidelijk tusschen lage moerasachtige oevers voortkronkelde, en slechts hier en daar een onbeteekenende stroomsnelling zich voordeed.

Na vier dagen kwamen we evenwel weer in een zone van vallen. Reeksen vallen en versnellingen, waaraan maar geen eind kwam, volgden elkaar op. Onder deze waren zeer

*) De eerste naam beteekent kleine Indiaan, de beteekenis van de twee andere namen is onbekend.

†) Dorp van Koemaroe's (een soort visschen).

DE HUT VAN INTELIWA, DOOR ONS IN GEBRUIK GENOMEN.

moeilijke, zooals: Telompaga, Temomairim, Tagatai. Ook kwam de Cassicassiman in 't zicht, als eene geweldige steenklomp boven 't bosch uitstekend. Den 14^{den} was de expeditie weer bij elkaar, aan den voet van den Marakanakoewa val.

Vanhier was door Franssen en de Goeje een tracé naar den granietberg gekapt, en 't bleek dat de kolos niet te beklimmen was. Gelukkig werd ten zuiden van den berg, een ongeveer 300 M. hooge top gevonden, die wel beklommen kon worden.

Nadat de noodige metingen verricht waren werd besloten een 4^{den} top als laatste meetpunt te bestijgen. Deze heuvel lag een 10-tal K.M. zuidelijker. Ongelukkig bleek de rivier op grooten afstand langs dezen heuvel te loopen, zoodat we te water op niet korter dan 8 K M. konden naderen. Van dit punt, bij den val Papadron, werd dus een begin met het boschpaadje gemaakt, dat in vier dagen klaar was. Onze manschap was tot 15 man geslonken. De overigen waren onder den opzichter Copijn naar Albina afgezakt, uit vrees dat gebrek aan voedsel ons anders noodzaken zou terug te keeren.

Van toen af splitste zich de expeditie. De Goeje, met 6 man, ging verder door, bezocht de Indiaansche dorpjes hooger op en trok te voet het grensgebergte met Brazilië — eene heuvelreeks van circa 500 M. — over. Franssen en ik gingen met de overige arbeiders naar Inteliwa terug en nadat wij daar onze levensmiddelen aangevuld hadden, werd den 9^{den} October een aanvang gemaakt met het onderzoek der Boven Tapanahoni.

De rivier bleek onbewoond te zijn. De eerste dagen zagen wij wel sporen van menschenbezoek, maar de 5 laatste niet meer. Ook hier waren veel vallen. Den 20sten October werd het hoogste kamp op ruim 510 K.M. van Albina betrokken en den volgenden ochtend de terugtocht aanvaard, waarop wij den 27sten voor de derde maal op het dorp van Inteliwa arriveerden.

Toen ging het snel stroom af, zoodat wij den 9^{den} November Drietabbetje reeds bereikten, waar wij midden in de feesten, ter

TELOMPAGA, VAL IN DE PALOEMEE.

gelegenheid van eenen doode, kwamen, waardoor we eenige dagen moesten wachten, aleer we 2 Djoeka's bereid vonden, om ons af te brengen. Toch konden wij den 12[den] van Granman Kondree *) vertrekken en kwamen 7 dagen later te Albina.

De Goeje arriveerde met zijne arbeiders een 10-tal dagen later.

BEKLIMMING VAN DEN TEEBOE.

Den 6[den] Augustus maakten wij laat kamp. Wij hadden alle krachten ingespannen, om ons eerste doel te bereiken, maar de natuur was ons tegen geweest. De Procroesoela had ontladen noodig gemaakt en eenige versnellingen hadden tamelijk veel oponthoud gegeven.

Den volgenden ochtend gingen wij weer vroeg op reis. Aller aandacht was, op wat we zouden zien, gespannen. De Teeboe moest weldra in zicht komen en „de Teeboe" was het wachtwoord geweest, weken lang. Voor bijna eene maand hadden wij van Albina afscheid genomen en nu pas naderden wij ons eerste doel.

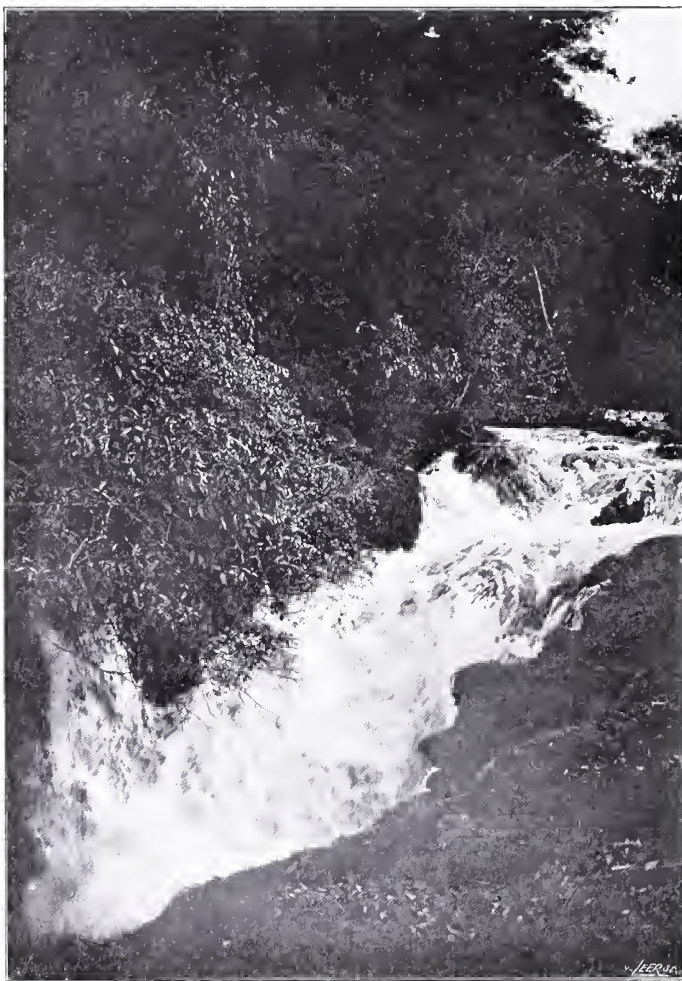
Teeboe is een Indiaansch woord, dat „rots" beteekent. De Boschnegers hebben dezen naam van de oorspronkelijke bewoners overgenomen en door hen was hij bekend geworden aan de Fransch-Hollandsche grenscommissie. Toentertijd hadden de leden pogingen aangewend, om de rots te beklimmen, maar het was hun niet gelukt.

Met vreezen en beven zagen wij dus uit. Konden ook wij niet op den top komen, dan moest, met veel oponthoud en moeite, een nieuwe, wel beklimbare berg opgespoord worden. Nog andere vragen deden zich op: Bevond zich bosch op den top? Zou gekapt moeten worden om uitzicht te krijgen? Van vroeger wisten wij, wat dat zeggen wilde; mistens eene week van hard werken voor onze arbeiders.

*) Dorp van den Granman.

Gedeeltelijk hadden wij evenwel al antwoord op deze vragen ontvangen. De Boschnegers hadden ons verzekerd, dat de „ston" geheel kaal was, en zelf hadden wij het vorige jaar *) de contouren van 5 of 6 Teeboe's gezien, alle in deze streek gelegen. Welke was echter *de* Teeboe geweest?

Den Granman hadden wij plechtig moeten beloven, den steen niet te schenden, en geen stuk eraf te slaan. De Teeboe was dan ook voor hen iets heiligs en volgens hunne meeningen wist hij goed beleedigingen te wreken. In 1861 hadden de blanken, in weerwil van hun angstig waarschuwen, een stuk van de rots afgeslagen en meegenomen, en het gevolg was geweest, dat de corjaal in een van de vallen zonk, en een groot gedeelte van de lading met den steen verloren ging. Later waren, als straf, zware ziekten onder de Djoeka's uitgebroken. Het omslaan van eene corjaal is evenwel met kwaadwillige Djoeka's best te rijmen.

VAL MARAKANAKOEWA.

Eindelijk kwam, bij 't omvaren van eene bocht in de rivier, het gevaarte in het oog. Een hoerra werd den Teeboe toegebracht, zooals hij zich daar verhief, zijnen top met optrekkende nevelen omhuld.

Beter dan beschrijving geeft de foto (bl. 183) eenen indruk van deze massale rots. Wij konden het ons goed voorstellen, dat de Boschnegers, bijgeloovig als zij zijn, dezen granietberg tot heiligen steen geproclameerd hadden. Voor ons moest hij het beginpunt worden van de opmetingen, waardoor verband gebracht zou worden tusschen de resultaten der Saramakka en Gonini expedities.

Zoo ver mogelijk voeren wij door, en eerst toen wij den berg dwars hadden, gingen wij aan wal. Met ons drieën, vergezeld van enkele arbeiders, wilden wij den top verkennen. De Goeje liep met het kompas voorop en in zijne haast, om toch maar snel vooruit te komen, lette hij niet voldoende op en verontrustte eenige wespennestjes, zoodat hij al spoedig ettelijke venijnige steken opgeloopen had. Gelukkig was ik een 10 tal meters achtergekomen, zoodat ik ditmaal verschoond bleef.

Slechts hier en daar eenen tak of liaankappend ging het snel voorwaarts. Het terrein bood geen bijzondere moeilijkheden aan en was slechts weinig golvend. Het bosch, vooral bij de rivier, was vrij dicht en bestond eerst hoofdzakelijk uit palmen, maar nadat

*) Tijdens de metingen op den Cotticaberg.

wij een kreekje overgetrokken waren, werd het onderhout wat minder. Enkele malen noodzaakten ons kriskras over elkaar gevallen woudreuzen het pad iets om te leggen. Na eenigen tijd veranderde het gewone oerbosch van aspect. De zware boomen namen in aantal af, dunner stammetjes, met tamelijk veel onderhout, vertoonden zich en op den bodem kwam veel gras voor, terwijl hier en daar plaatvormige stukken rots blootlagen.

Plotseling bemerkten wij dat we alleen waren. Ons herhaald geroep werd eindelijk beantwoord, maar Franssen was het niet; wel de 2 Indiaantjes, die op eigen gelegenheid eens waren gaan zien.

Na een paar honderd meter verdween de rotsbodem en wederom bevonden wij ons te midden van het zware oerwoud. Wij hadden zeker al een uur getraceerd en de Teeboe lag schijnbaar dicht bij de rivier. Wij volgden evenwel steeds de goede richting en ook in 't dichte bosch zou het niet mogelijk zijn, eene rots van die kolossale afmetingen, mis te loopen.

Eindelijk bij het oversteken van een beekje, dat zijn helder koel water klaterend over eene groote vlakke rotsplaat stroomen liet, bespeurden wij door het bladerendak een tipje van den Teeboe.

BOSCH MET TRACÉ.

Iets verder passeerden wij groote rotsblokken, als wachters om hunne moeder geplaatst en een paar honderd meter verder stonden wij met beteuterde gezichten tegen de zuidelijke helling van het gevaarte op te zien, die spiegelglad onder eene hoek van 65° à 70° 260 meter naar boven ging.

Hier konden wij onmogelijk tegenop. Het te probeeren was zelfs iets, waaraan niet te denken viel.

Van uit de rivier hadden wij gezien, dat de oostelijke helling het geleidelijkst was, door elkaar 23°. Dus begonnen we in Oostelijke richting den berg te verkennen, voortgaande op de grens van bosch en rots. Bepaald gemakkelijk was die weg niet. Over het geheel stijgend, noodzaakten ons herhaaldelijk struiken, wortels of rotsblokken een beetje af te dalen, om vervolgens evenwel weer te stijgen.

Een dertig meter boven ons, zagen wij een soort plateautje en eenmaal daaraan geland, scheen de berg ons wel beklimbaar, maar daar te komen was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Hier en daar probeerden wij het. Wij slaagden er wel in, ons een eindje omhoog te werken, maar dan konden we niet verder en moesten meer rollend en glijdend afdalen.

Wat verder gelukte het aan de Goeje, door een warnet van struiken lianen en ge-

HOOFDVAL VAN DE PROEROESOELA.

doornde klimplanten, het plateautje te bereiken. Op het eerste gezicht al scheen de flora eene rijke opbrengst te zullen geven, maar dat kwam later; nu was het, wie het eerste boven zou zijn; wij waren nauwelijks ter hoogte van de kruinen der boomen en de Teeboe stak nog meer dan 200 meter zijnen dreigenden top omhoog. Hier en daar stonden eenige struiken, boomen evenwel ontbraken totaal, maar over groote stukken kwamen Bromeliaceeën voor, ongeveer 30 cM. hoog, mannetje naast mannetje, en daar tusschen niets dan de bruinroode gladde rots.

In zigzaglijn stegen wij op. Onze geweren en houwers lieten wij achter bij de twee Indianen, die bevreesd waren en zich niet hooger dorsten te wagen. Sacco alleen, een arbeider, volgde voetje voor voetje. Zooveel mogelijk hielden we ons aan den bovenrand der Bromeliaceëenveldjes. Mochten we uitglijden, dan zou onze val gebroken worden, al was ook een aanraking met de plantjes, die vol doorntjes zaten, niet bepaald aangenaam te noemen.

Onder het vermoeiende klimmen brandde de zon ons steeds op den rug; gelukkig dat eene fiksche bries wat verkoeling bracht.

Lang bleven wij even snel stijgen, nu en dan eens even adem scheppend en eenen blik om ons heen slaande. Eindelijk kwam ik wat vooruit, de rots werd gladder en steiler, bosjes van Bromeliaceeën ontbraken maar met eene laatste krachtsinspanning, op handen en voeten en van elk puntje gebruikmakend, bereikte ik als eerste »bakra" den top van den Teeboe.

Even ging ik languit liggen, om wat op adem te komen, en toen rondgezien. Het uitzicht was prachtig. De lucht was helder, de verst verwijderde bergen teekenden zich nog scherp boven den horizon af. Onderlangs stroomde de Tapanahoni, hooger op nog

DE TEEBOE.

tweemaal zichtbaar. De groote Kortoe foetoe*) val — 6 K.M. verder gelegen — was te zien en 't doffe geloei, nu en dan door den wind overgebracht, leerde, dat bij het vervolgen van den tocht ons daar nieuwe moeielijkheden zouden wachten. Rondom strekte zich, zoover het oog reikte het groene bosch uit, hier en daar met gele, paarse of roode vlekken van bloeiende boomen. Slechts onbeduidende heuvels lagen in de onmiddellijke nabijheid, maar daar achter verhieven zich de hooge rotsbergen vroeger van Cottica waargenomen. De hoogste, naar zijnen eersten ontdekker Rosenveldt's piek gedoopt, verhief zijnen top meer dan 700 M. onder hellingen van 60° of 70°. Verder af werd het bron-gebergte van Gonini en Prattikreek gezien, terwijl het bloote oog zelfs de bergen tusschen Suriname en Saramakka scherp omlijnd kon waarnemen.

*) Korto's voet is in een gat in de rotsen beklemd geraakt.

Na ons georiënteerd te hebben, beproefden wij langs eenen anderen kant af te dalen, maar daar dit onmogelijk bleek, maakten wij weder van den zelfden weg gebruik. Voetje voor voetje ging het naar omlaag; de Bromaliaceeën stuitten nu en dan op het rechte oogenblik onze toenemende vaart en zoo arriveerden wij weder op het plateautje, waar wij Franssen vonden. Hij had op andere plekken getracht naar boven te komen, maar was er niet in geslaagd.

Wij zochten naar een beter afdalingspad en vonden dit ook door een mooi Patawapalmen boschje, dat het oerwoud, als een buitenpost, tegen den Teeboe vooruit geschoven had.

Geheel voldaan over onze verkenning, gingen wij naar den waterkant terug. Herhaaldelijk raakten wij daarbij ons onvoldoend gemarkeerd „keepkeepie" kwijt, totdat ten laatste een Indiaan de leiding nam en ons zonder een oogenblik te aarzelen, in een half uur, bij de booten bracht.

ROTSBLOK AAN DE VOET VAN DEN TEEBOE.

Iets lager, op eene geschikte plek werd geland en kamp gemaakt.

Den volgenden dag verhuisden Franssen en de Goeje met pak en zak naar binnen en sloegen hun bivak, gedurende de meetdagen, in het Patáwabosch op.

HOE WIJ EEN DAG DOORBRACHTEN.

Een verslag te geven van iederen dag afzonderlijk zou zeer eentonig worden. Telkens en telkens zou men hetzelfde moeten meêdeelen of uitwijden over kleine gebeurtenissen. Vooral de reisdagen in de onbewoonde streken geleken veel op elkaar. Heel goed kan nu, om eenen indruk te geven, hoe wij de meeste dagen doorbrachten. een willekeurige dag in extenso geschetst worden. Gelijktijdig kan men daarbij het een en ander over het reizen, het overtrekken van de vallen, etc. te berde brengen.

's Morgens heel vroeg was het réveil en vrij regelmatig op het zelfde uur. Was er een rustdag, dan werd er allicht een uurtje aan vastgeknoopt, vooral dan, als we den voorafgaanden avond wat langer dan gewoonlijk opgebleven waren. In allen gevalle was het een feit, dat we lang sliepen. De warmte was nooit hinderlijk. 's Avonds was de temperatuur altijd voldoende afgekoeld om eene hangmat niet onaangenaam warm te vinden. Tegen den ochtend, om vier uur ongeveer, werd het soms zelfs koud. Geregeld werden wij daar dan ook wakker door, stopten ons eens goed onder onze moltondekentjes of trokken een extra stuk kleeren aan. Vooral in het hartje van den drogen tijd, de maanden September en October, kon het 's morgens frisch zijn. Begonnen in November of December de regens door te komen, dan bleef het 's nachts zoeler.

(Wordt vervolgd).

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

HOOFDSTUK VI.

De heer des huizes was van zijn reis in Frankrijk teruggekomen.

Zij zaten des avonds bij elkander in den salon, hij en zijne echtgenoote. Alice was al naar haar kamer gegaan.

„Ik moet je nu nog iets vertellen van dien Maarten", zeide ze: „Ik heb heel rare dingen in hem opgemerkt."

De heer des huizes keek verwonderd: „Wel", zeide hij, „vertel me eens gauw."

„Ja, wat zal ik je zeggen", hervatte ze: „Hij doet iets en toch doet-i eigenlijk ook weer niets. Zie je! Je begrijpt me. Ik heb niets gemerkt bepaald. Maar daar broeit wat in dien jongen, daar zit kwaad in, geloof ik."

„Maar vertel dan wat! Is die niet goed voor Alice?"

„Dat zal ik niet direct durven beweren, dat zou ik niet met zekerheid kunnen zeggen...."

„Zoo, weet je niks met zekerheid, nou dan is er eigenlijk ook niks."

Mevrouw voelde dat ze niet vast stond, maar ze kende het zwak van haren echtgenoot, zijn voortdurend streven alleen voor haar en Alice „goed" te willen zijn, daar moest op aangestuurd worden.

„Niets weten? Zéker wéten? *Ik* kan je *dit* dan wel met zekerheid zeggen, dat ik er van overtuigd ben dat hij niet is zooals hij moet zijn."

Haar echtgenoot begon ongerust te worden.

„En wat is dat dan?" vraagde hij.

„Ik geloof dat Alice bang voor hem is.

„Bang!" zeide de heer des huizes schichtig.

„Ik geloof dat hij met haar alleen zich heel anders gedraagt dan hij zich in ons bijzijn tegen haar voordoet."

„Goeie God!" riep haar echtgenoot geheel van streek en mevrouw vervolgde:

„Ik geloof dat hij ruw voor Alice is, niet zorgzaam genoeg en Alice houdt veel van hem, omdat ze hem mooi vindt, maar van haar angst durft ze ons niets te laten merken. Altijd doet ze wat hij wil, altijd vraagt ze hem, kijkt ze hem naar de oogen en nog nooit heb ik opgemerkt dat hij iets doet wat ze hem vraagt, iets doet voor Alice; en dan is het ook beslist onverantwoordelijk voor iemand die van een paar duizend gulden 's jaars leven moet dat hij zich zoo kostbaar kleedt als hij. Gisteren bracht hij een bezoek, hij had een vest aan met een dubbele rij *zilveren knoopjes, verbeeld je zilveren!* Schitterend, verlakt leeren schoenen. Zuinig is hij zeker niet en God weet wat hij avond aan avond uitvoert. Hij vertelde mij eens, dat hij naar de avondjes van zijn vrienden gaat, die hun eigen societeit hebben in de stad, maar als je mij vraagt waar hij dan zijn tijd doorbrengt, dan weet ik het wel, niet een énkele keer gaat hij daarheen, maar altijd, geen dag gaat er om zonder geloof ik. Iemand die naar zijn verhalen te oordeelen in zijn engagementstijd nog zóó dol op zijn vriendjes en kennissen is daar kan *ik* bezwaarlijk een goed echtgenoot in vinden, en dàn, begin ik te begrijpen dat ze onmogelijk kunnen gaan trouwen met het weinige dat ze hebben. Alice heeft een bagatel, als jij hun 'n paar duizend 's jaars geeft, mag 't mooi heeten, wat doen ze met zes, zeven duizend gulden? Daar kan een mensch niet van trouwen. Wij hebben 't heel vroeger nooit van minder dan vijf en twintig duizend gedaan. Alice die in weelde is opgevoed zal zich aan zoo'n toestand nooit kunnen wennen...."

Haar echtgenoot bulderde uit:

„Heb ik het je niet gezegd! Heb ik het je niet gezegd! Wat moet daar van komen, zei ik je dag aan dag. Ze hebben geen geld, hij verdient niets, Alice moest iemand hebben die een goede zaak heeft. Ik heb Maurice hier geïntroduceerd, een schitterende partij en dag aan dag heb je je neus voor hem opgetrokken, heb je alle mogelijke kwaad van 'm gezegd...."

„Wacht even!" viel mevrouw in de rede want het lag in het geheel niet in haar bedoeling Maurice de handen boven het hoofd te houden. „Wacht even! Maurice is een nul, daar zou ik nooit iets mee te maken willen hebben, je hebt genoeg kennissen die honderd maal beter zijn dan Maurice."

„Best, best! Heel goed? Maar Alice moet een anderen man hebben; dat staat nu bij mij vast."

Hij begon in de kamer heen en weer te loopen, driftig sprekend. „Wie heeft je altijd gezegd dat 't niet kon? Wie heeft je d'r altijd van af gehouden? Maar nou ik dat weet. M'n huis zal die uit! Hij zal d'r uit! D'r-uit!" schreeuwde hij bijna.

Mevrouw lachte stilletjes om de scène.

Wat een gek was haar man toch, en zoo dol als hij op haar was nog; ze zei geen woord of hij geloofde 't van haar.

Ha! Ha! Als 't maar van haar kwam. Ze kon met hem doen wat ze wilde.

Ha! Ha! Alles wat haar in den weg kwam, ze kon er van maken wat ze wilde, zoo dacht ze overmoedig, en als ze er genoeg van had, dan werd het oude op zij gezet en kwam de prikkel van het zoeken naar nieuw genot, nieuw verlangen, prettige onbekende, maar altijd lustige vooruitzichten, en altijd moest ze komen waar ze wilde zijn; wat haar belemmerde moest op zij gestooten, weggeduwd. Was het niet genoeg dat ze leven moest met een mispunt als haar echtgenoot. Neen, ze wist veel te goed hoe er moest genoten worden en ze zou listig en beredeneerd uit het leven trekken al het vette, prettige en genoeglijke. Ha! En als er iets te vergelden was, dan zou ze dat doen op een heel afdoende manier, ze *moest* in alles slagen, ze leefde onder zulke goede condities, waarom zou ze ook niet alle hinder uit den weg kunnen schuiven zoo listig als ze het genot te vinden en te nemen wist? Het was zonder twijfel van belang, dat Maarten uit haar huis verdween. Zeker, zij kenden elkander nu al een paar maanden. Alice en hij, ze hadden zoogenaamde genegenheid voor elkander opgevat. Hij hield van haar, zij hield van hem, maar dat convenieerde haar volstrekt niet meer. Eigenlijk was het belachlijk: Daar zat mijnheer de kunstenaar des avonds bij hen en las gedichtjes, sentimenteele versjes aan zijn aanstaande voor en zoo'n dwaas kind liet zich daarmee nog den kop op hol brengen. Het was nu mooi genoeg geweest; alles heel goed, kunst best, maar sentimentaliteit moest weg uit haar huis. Trouwde Alice niet met hem, dan zou ze met een ander trouwen. Neen, het convenieerde haar niet langer, mijnheer Maarten in huis, een verwaand individu was hij. Ze zou Alice wel onder het oog brengen dat het niet aanging zich langer te occupeeren met een man, die haar de rijkdommen niet geven kon waaraan ze in het ouderhuis gewend geraakt was. Zoo'n kind! Een paar tranen, een paar weken een wit gezicht, wat belachlijk verlangen, nòg méér sentimentaliteit, totdat het haar zou gaan vervelen, dan zou ze Alice onder handen nemen, haar eens terdege toespreken, o dàn zou ze wel opknappen. En als Alice dan toch eens niet wilde, niet zou willen toegeven, als Alice eens zou willen doordrijven? Nu dàt was hááár zaak niet; als ze er te veel last mee kreeg, dan moest haar vader zorgen voor de rest, dan schoof ze alle moeite maar op den vader, die kon het werk dan voortzetten en zij wilde er zich dan niet meer mee bemoeien. Zij zou nooit langer voor iets eenige moeite over hebben, of het zou haar moeten interesseeren. Wat haar niet interesseerde was dor en vervelend en dat zou ze in elk geval dadelijk van zich afwentelen zoodra het haar te drukken begon. Zij moest het zich eerlijk bekennen, ze gaf om niemand ter wereld iets. Om niemand bekommerde ze zich. Haar eigen kind kon ze niet uitstaan soms, omdat het een stil kind was met een rustig temperament. Altijd haar man en Alice, Alice en haar man. Die toestand had haar al verveeld toen Alice nog maar een paar maanden was. Ze leefde toen twee jaren met haren echtgenoot. Kon er ook wel iets vervelenders bedacht worden dan de sleur van den getrouwden staat. De dagen een na een langend, altijd met een man die om zijn nietige verschijning eerder haar lachlust dan eenige begeerte in haar aanwakkerde. Eén kind van zulk een sujet was méér dan genoeg en wat een ontzettende last gaf één kind al!

„Je hebt gelijk," zeide zij. „In het onzekere mogen wij niet blijven. Dezer dagen moet je hem maar eens een en ander onder het oog brengen. Dat het niet kan met Alice. Je moet hem niet anders zeggen dan dat hij met de beperkte geldmiddelen waarover hij te beschikken heeft een vrouw niet naar behooren zal kunnen onderhouden, temeer daar hij geen groote winsten met zijn bezigheden maakt. Ik zal Alice er morgen wel over

spreken, we kunnen dan zoo vlug mogelijk tot een beslissing komen.

Haar echtgenoot had even nadenkend gestaan en zeide: „Is Alice erg met dien jongen ingenomen?"

„O, neen! Volstrekt niet! Ik geloof tenminste niet dat ze nu zóó veel om hem geeft, wel doet ze alles wat hij wil, maar dat is meer haar goedigheid. Neen, ik kan niet vinden dat ze zoo heel erg op hem verliefd is, en dan nog, al was het zoo, dan zal ze een acht weken, een half jaar verdriet hebben, maar dat slijt gauw als je jong bent. Eventueel gaan we dan een reis met haar maken. Naar het Zuiden bijvoorbeeld, dan heeft ze met-een gezonde lucht, en reizen geeft in zulke gevallen altijd de beste afleiding. Een ruime gezichtskring, een geheel andere atmosfeer, niet waar?"

Dat: „niet waar?" had ze plotseling heel opgeruimd, vroolijk bijna gezegd, want tegelijkertijd had de gedachte aan een reis in het Zuiden zich toen vast en stellig in haar vastgezet en heel een leven van onbezorgdheid met al zijn kleine en groote plezieren lag voor haar uitgespreid.

Van dit oogenblik af dacht ze niet meer aan Alice doch alleen aan haar eigen aanstaande genoegens.

„Wat zou je denken van Nice of Biarritz of San Sebastian?" vraagde ze.

De heer des huizes, altijd zorgenvol nog, keek nadenkend voor zich en zeide: „Dan zal ik het morgenavond zeggen. Morgenochtend spreek ik er met Alice over." Zij vervolgde:

„Biarritz moet het mooist zijn. In Spanje is alles ook veel minder mondain en je hebt daar niet die gemakken die je in Nice of Biarritz hebt. Het uitzicht over de golf van Biskaye moet in Biarritz onvergelijkelijk mooi zijn. Of, wat zou je zeggen van Madeira of de Kanarische eilanden, een prachtig klimaat is dat, er groeit daar goede wijn ook en in de dalen is de natuur schitterend.

„Een reis in de Middellandsche Zee met de booten van de Great-Oriental Line is ook verrukkelijk!" . . . .

„Laten we nu eerst maar eens zien hoe alles afloopt, het zou kunnen dat je je in een en ander vergist hebt, een onjuiste voorstelling gemaakt misschien . . . ."

Hij hield op met spreken want hij zag op het gezicht van zijne echtgenoote die uitdrukking van hooge verbazing die dikwijls een hevige losbarsting vooraf kon gaan.

„Vergist hebt? Wat bedoelde je?" vraagde ze bits. „Onjuiste voorstelling gemaakt," zeide ze schamper, terwijl haar woede opkwam, nu ze opeens zoo uit haar reisvoorstellingen en plannen voor het Zuiden getrokken was. Twijfel je soms nog aan wat ik je gezegd heb, me dunkt het *is* toch bedenkelijk genoeg. Ik verzeker je dat het zuivere waarheid is. *Ik* vergis mij niet spoedig in het karakter van de menschen."

„Goed. Goed," zeide de heer des huizes, zenuwachtig zijn horloge te voorschijn trekkend, vreeslijk bang dat het tot heviger woorden komen zou; „morgen zullen we verder zien, het is laat geworden. Ik . . . ik ga maar naar boven. Goeden nacht . . . . Wel te rusten . . . ."

Hij deed de deur zorgvuldig achter zich dicht en sloop de trappen op.

Zij bleef nog even staan bij een tafel waarop prachtwerken lagen: *Voyages en Espagne*, heette het boek dat bovenop lag.

En weer kreeg ze een visioen van het Zuiden, van haar reis in de Middellandsche Zee.

Den middag van den volgenden dag had Maarten op zijn kamer veel en ernstig gearbeid. Dan zocht hij in zijn boekenkast, nam er een paar deelen uit die hij graag las. Dat waren de gedichten van Stéphane Mallarmé, van Francis Jammes, van Poe, Oscar Wilde, en romans: Dostojewski, Zola, Flaubert, Garborg, Hamsun.

De ontspanning, die hem het zuiverst genot gaf, was het stil gaan zitten met al die boeken om zich 'en er dan een van te nemen. Zoo was het alsof de ziel dier overige boeken hem toch omdeinde, aanhuiverde, verschaffend hem doortintelende, intellectueele bevrediging.

Maar den laatsten tijd had hij een nieuwe vreugde gevonden bij het in melodie brengen van enkele der gedichten die hij het schoonst vond; hij zocht er muziek voor en zong en speelde die gedichten voor zijn piano. Zoo

speelde en zong hij van Mallarmé: Les Fenêtres, Edgar Poe's Annabel Lee en Eulalie en Wilde's Lucropicros Eros en Panthia.

Dien middag ook had hij zijn boeken genomen om te lezen weer, maar eerst speelde hij en zong Mallarmé, Verlaine; en eindelijk zong hij nog eens Wilde:

> .... and at springtide, when the apple-blossoms
> brush the burnished bosom of the dove,
> Two young lovers lying in an orchard would
> have read the story of our love.
>
> Would have read the legend of my passion,
> known the bitter secret of my heart,
> kissed as we have kissed, but never parted as
> we two are fated now to part.

Lang zat hij stil toen hij had hooren uittrillen het laatste muziekgeluid; en hij droomde weg in den vreemden staat van stille zielsvervoering die na veel kunstigen arbeid komt, totdat hij opstond om wat te loopen, heen en weer in de kamer en te staan voor de vensters.

Beneden in de straat zag hij het schamele leven van de kleine stad, de ziek en mager uitziende mannetjes voor de bruin en zwart geschilderde wagentjes, waarmee ze duwend traag en gebrekkig voortsukkelden, de verschrikkelijke slachtersjongens aanrammelend op modderfietsen en over de smalle trottoirs de menschen die boodschappen deden, slecht gekleede vrouwen, haveloos en onfrisch uitziende en mannen heel gewichtig loopend, soms een rijtuig ophotsend langs de puntige, blauw-drooggewaaide keien.

Het was al laat in den middag en aan de lichtkleur van de zon die op het dak scheen van een huis aan de overzijde kon hij zien dat het laat werd.

Maarten ging weg van het raam.

In de kamer rekten de schaduwen der oude meubels duisterder over de tapijten, weinig licht blonk terug uit het oude koper; in dit intérieur herbegon de schemering van den ouderen dag.

Het was nu te laat geworden om te lezen nog, maar toch ging hij zitten, peinzend in den armstoel.

Er was een zeer groote en eeuwige schoonheid in het leven: de liefde die tot de paring brengt. Machtig worstelden de driften in zijn lijf. Zijn lichaam was rijp en vol en kende brandende verlangens. O! Het zocht de vrouw, het moederwezen. Het voorval met Alice's moeder was hem onduidelijk geworden met dien eenen dag, in zijn geheel kon hij het zich niet meer zuiver herinneren, hij had veel wijn gedronken en hij had haar tegen zich aan gevoeld, haar gezien hoe zij over hem boog. Maar een gebeurtenis wist hij zeker nog, een groote schrik was het geweest, de plotselinge afschuw die hij gevoeld had voor het dicht-bije lichaam van die groote, donkere vrouw.

Soms in dit korte tijds-verloop had hij ook wel een vaag vermoeden gehad, dat dit gebeuren kwader tijden vooraf moest gaan, dat het in zou leiden een tijdperk van grooter levensduisterte dan hij ooit gekend had.

Hij huiverde.

Een oogenblik had hij de zonderlinge sensatie als ware hij al verder tot het komende leven ingetreden, als leefde hij alreeds den tijd die nog gebeuren moest.

Maar algemeener trok zijn gedachte samen weer.

Daar was Alice, wezen van goede geluk-belofte. Twee voornaamheden wist hij in haar. Een zachte toewijding die het leven van later grooter bevrediging geven zou en haar intellect, haar juiste gedachte die haar ook kon doen handelen sterk, wil-bewust, haar practischen zin die haar met groote beslistheid dingen deed verrichten die hij nooit in een zoo fijn-bewerktuigd wezen zou hebben verwacht. En dan dacht hij aan haar prachtig, slank lichaam. Hoe was het mogelijk dat zij een kind was van den kleinen, nietigen, blonden man, haar vader. Van hare moeder had zij die gestalte, maar Alice's lichaam was zuiverder, voornamer van lijn, edel als de godvormen van een oud-Grieksch beeld. En stil had een machtig verlangen hem genomen, een kind te hebben, een kind van Alice. Zij had hem er het eerst over gesproken, over de heiligheid van 't moederschap; diepen eerbied had ze voor de moedervrouw, die nieuw leven gebaard had en haar kind heenvoerde door den eersten bestaanstijd. Met liefde en hartstocht sprak ze van dit voor de vrouw eenige, grootsche en verheffende en eindelijk had ze hem ge-

zegd dat ze, zooals hij, verlangde moeder te zijn door hem.

„Konden we maar gauw trouwen," zeide ze dikwijls, „met jou getrouwd Maarten, dat moet iets oneindig zaligs zijn."

Het was een groot voorrecht en een buitengewoon geluk geweest dat Alice in zijn leven was gekomen, een jonge vrouw die zóó zijn denken begrijpen en waardeeren kon. Dat hij haar zou kunnen verliezen daaraan dacht hij niet, al zijn denken was voor Alice, een huwelijk met haar, een samenleven met haar, de zachtheid van haar om hem, de slanke schoonheid van haar zuiver lichaam altijd als een frissche geur in zijn huis, het altijddurende geluk van zijn later leven. Met Alice had hij wel de schoonste gedachte van de vrouw gekregen die bestaanbaar is. Wat waren het voor dwazen die van de vrouw het zondigst schepsel ter wereld maakten, haar cynisch belasterden en tot het ongewichtigste terug brachten dat er in het leven voorkomt?

Maarten stond op en ging zich kleeden voor het diner. Later ging hij het huis uit. De lantaarns brandden in de kleine, oude stad. Enkele nauwe straten waren nog in de wezenlijke avondschemering, want met het ontsteken van het licht werd soms getalmd, het werk ging traag, loom, lusteloos verricht door langzame menschen.

Wonderlijk was de stemming in die schemerstraten. De voorbijgangers doemden als schimmen op, en achter zich hoorde hij hun late stap verklinken. Boven de huizen was de naar verten versmallende strook ultramarijn van den laten avondhemel. De gevels der woningen stonden vaag uitgedoft tegen elkander aangeduwd en luisterden naar de roerloosheid van den rustig afgehelderden zomeravond. De rust was ingedommeld tegen de vensters, onder in de zwarte nissen van de diepe deuren, onder de overwelvende lijstingen van de huizenokken. Zoo kreeg hij opeens de stille, heerlijke teruggedachte aan den avond dien hij eens geleefd had in een oude, oude stad in Vlaanderen. Hij was er met een vriend gekomen. De late trein bracht hem daar en alles was al ter ruste. Dan liepen zij door de levenlooze straten en keken tegen de honderden jaren oude huisjes. De nacht was stil. De klokken begonnen te spelen in den toren op de groote markt. Het geluid strooide zich weg over de kleine, oude nachtstad, tikte tegen de vierkante ruitjes van de luisterende vensters en donsde heen, kalm gedragen wachter van den windstillen, zwoelen voorjaarsnacht. . . .

En weer zag hij Alice zooals ze zijn kon wanneer hij, naast haar op den grond gezeten, geluisterd had naar wat zij hem voorlas. Zij zat in een lage stoel en hij hield zijn hoofd geleund tegen haar knieën en luisterde, en zoo had altijd een innig warm, dankbaar gevoel van diepe eerbiedigheid in hem geleefd, als hij hoorde haar zachte, duidelijke stem, hoorde de helderheid van haar duidelijk geluid, als hij haar pure, blanke handen keeren zag de bladen van het boek. O! Hare handen waren gewijd als handen van engelen, zachte handen als bloemen rein. Zoo leunend zijn hoofd tegen haar had hij ook gevoeld haar bedwelmende lijfswarmte, dat zoet beloftevolle van haar teeder vrouwenwezen. Soms hoorde hij maar half wat ze las, wanneer hij te zeer genomen werd door het sterk aantrekkelijke van haar lichaams-schoon en hij drukte zich bevend tegen haar en dan had zij even haar boek weggelegd en genomen zijn hoofd in haar handen en hem gekust. Als zij dan verder las, luisterde hij ingespannen dankbaar dat zij hem in zoo een groot-rustige schoonheid had gebracht. En hij hoorde de woorden weggaan van haar mond, altijd overtuigender hem reden gevend voor een onstilbare verlangenis, een stijgende begeerte.

Voort ging hij door de avondstraten in schemering, violetter staarde de hemel en de lichtpuntjes van de huizen schenen wel als dwaalvuur te zweven aan de zwarte straatwanden. Een middag herinnerde hij zich toen hij met Alice gewandeld had. Zij waren achter door het park in de duinen gekomen en hadden daar gezeten uitkijkend over de stad die in de verte neerlag onder weinig, gelig zonlicht. Dien dag was het windstil geweest en er waren vage stemmingen door de lage landen heen gegaan, de atmosfeer was droomig uitgeloomd over alle dingen. In den namiddag gingen zij kalm loopend

door de roerlooze lucht naar huis. In het park leefden de boomen zonder gerucht, ze stonden zoo stil, zoo stil alsof ze vage voorspellingen deden met het bevende uitgestrek en ontwringen van hun volle takken die kwamen tot dicht naar de wandelpaden. Voor het huis was een vreemd laat licht geweest als een mist van oude tijden breed weggehangen voor de woning, een haan had gekraaid en geen blad had bewogen. Toen waren ze gaan zitten binnen in de groote kamer naast elkander.

De avond zeeg neer in de moeheid van den zwaren dag, de ramen stonden open, zij hoorden geschel en voetstappen in de gang, heel achter in het huis werd een deur dichtgeslagen, dan was alles stil weer, en ze zaten tegen elkander aan en spraken niet.

En er was iets geheel vreemds en onverklaarbaars voorgekomen. Zij zaten tegen elkander aan en Alice had haar hoofd geleund tegen zijn schouder, hij had recht voor zich uitgekeken, vasthoudend haar handen en zij hadden niet gesproken, en niets gedacht. En toen had hij een gevoel gekend alsof zijn wezen was Alice's wezen, alsof hij haar was en zij hem, alsof hunne zielen geworden waren één. Zij wisten niet hoelang dit geduurd had, maar naderhand hadden zij dikwijls gesproken van dien avond toen dat vreemde gebeurd was, want Alice had juist dezelfde gewaarwording gekend als Maarten.

En de avond was als een woord van vrede geweest in het einde van dien dag, een groote, eerbiedige stilte, alleen overbevend de schoonheid en het onvergankelijke dier gebeurlijkheden. Hij dacht ook aan den dag dat hij Alice de eerste maal gezien had, lang en slank toen zij het rijtuig in stapte dat wachtte voor het huis. Dat was een bijna weemoedige herinnering geweest, de dorre, bloedroode wingerdbladen, het late, nevelige jaargetij en in de stad de avond met het doffe blinken van de lage zon in de vensters....

Maarten kwam in de hoofdstraten; daar brandden vele lichten en de winkels gaven ook veel licht uit en maakten alles op de straat duidelijk zichtbaar.

In het restaurant was het vol en er hing een geur van spijzen en wijn. Enkele bezoekers rookten al en zaten moe van verzadiging bot voor zich uit te staren.

Later toen hij gegeten had wandelde hij door den stillen avond naar het huis in het park. De sterren schitterden, in het park bewoog geen blad. Het wit van het huis scheen zich naar voren te dringen, weg uit den ommestand van de boomen. Hij zag lichten branden beneden in den salon.

Toen hij binnen in de kamer kwam, zag hij Alice zitten, haar gezicht was nat van tranen. Zij was alleen.

Maarten liep snel naar haar toe. Verschrikt vraagde hij:

„Wat is er Alice? Wat is er?"

Zij antwoordde niet dadelijk.

Een groote angst schokte in hem.

„Alice! Zeg! Zeg dan toch! Wat is er?" Hij kuste haar. Alice snikte: „Ze komen beneden dadelijk. O God! Maarten," zeide ze opeens snel, opgeschrikt: „Ze willen het afmaken."

„Wàt zeg je! Waarom? Waarom?"

Zij omhelsde hem opeens wild: „Maarten ga niet weg. Ga niet weg. Ik wil, ik wil àltijd bij je blijven. We hebben elkander toch beloofd? Jij blijft toch altijd bij mij? Van morgen kwam papa bij me. Hij zeide dat hij na een onderhoud met mama besloten had ons engagement te verbreken. Mama had gezegd dat je niet soliede leefde, dat je te veel geld uitgaf en dan vinden ze dat je te weinig vermogen hebt en te weinig verdient...."

Maarten stond starend als verdoofd, geslagen.

Alice vervolgde: „Je zal hun zeggen dat het niet zoo is, niet waar Maarten? Dat het niet waar is. Moeten we dan zóóveel hebben om te kunnen trouwen. Neen! Maarten! Van dat slechte leven, dàt geloof ik niet! O God neen," snikte ze, „dàt kan niet!"

Maarten voelde een vreeslijke woede in zich uitzetten. Wat moest er gedaan worden. Het was valsche verdachtmaking. Ha! Hij begreep het, Alice's moeder was het, uit spijt en wrevel deed ze zoo. Ah! God! Harteloos was ze, een hardvochtig, misdadig, half krankzinnig schepsel. En machteloos stond hij, tegenover Alice, niet durvend spreken van haar insinueeren en haar schaamteloos brutaal bedrijf. Hij sprak snel, dikwijls afbrekend,

telkens streelend zenuwachtig. Alice's handen en haar gezicht:

„Het zijn insinuaties!... Het is een afschuwelijke gemeenheid. Er is niets gebeurd Alice!... Ik heb niets gedaan dat je niet zou mogen weten. Ik heb gespaard Alice. Er is niets verkwist."

Opeens klemde ze zich wild aan hem en fluisterde vol angst: „Stil... Stil...."

Er was gerucht op de trappen en voetstappen gingen in de aangrenzende kamer.

„Daar zijn ze Maarten... daar zijn ze," fluisterde Alice, wit als een doode, waanzinnig bijna. „Ik heb zoo'n vreeslijke angst. Ga niet weg! Blijf dan toch! O God, Maarten, blijf dan toch!" Zij sidderde tegen hem aan en snikte hevig, haar lichaam schokte.

Maarten voelde een felle razernij in zich pijnen. Hij hield Alice vast in zijn armen gekrampt.

De deur werd opengemaakt en Alice's ouders kwamen in de kamer....

Toen ging de droeve gebeurtenis komen.

Het was zulk een jammer, maar er moest een einde aan gemaakt, zeide de vader. Hij had een lang en ernstig onderhoud met zijne echtgenoote gehad. Het kon niet doorgaan. In het belang van Alice wilde hij de verloving ontbinden, hij zou nooit willen zien dat zijn kind ongelukkig werd. Het moest geheel-en-al uit zijn, voegde de moeder er aan toe, geen „heel goede vrienden" blijven of nog visites maken. Dat was niet goed, dat zou trouwens ook niet convenieeren, want de familie zou op reis gaan voor geruimen tijd; zoo was besloten, dit was het beste. Ze zouden zich langzamerhand wel weten te schikken, ze waren beiden nog jong, het leven begon pas voor hen....

Maarten kon zich niet meer beheerschen: Hij had stil aangehoord, bleek, maar al zijn hartstocht brandde vernietigend in hem. Hij had Alice's handen van zich los gemaakt, ging tot vlak voor den heer des huizes staan. Hij voelde hoe de razernij hem opdreef om iets vreeslijks te doen. Hij voelde alle spieren van zijn groot lichaam trillen van begeerte om te verwoesten, weg te trekken van hem, weg te pijnigen de dingen van zijn haat voor hem.

Dan zeide hij met een laatste akelige inspanning om nog correct te blijven, sprekend zachter nog dan hij gewoonlijk sprak:

„U heeft uw inlichtingen van onbetrouwbare zijde gekregen; het komt hoogst zelden voor dat ik 's avonds uit huis ga. Wilt u zoo goed zijn mij te zeggen *wie* u heeft ingelicht?"

Onverwacht deed de heer des huises een groote onhandigheid. Hij zeide aarzelend: „Ja wie, wie? Ik... Mijn vrouw...."

Maar de vrouw des huizes viel plotseling in de rede: „Mijn vrouw... mijn vrouw?... Wel heb je ooit!... Heb ik je soms gezegd.... *Ik* heb niet gezegd dat Maarten zich niet goed gedraagt...."

De echtelieden wisten een oogenblik niet wat te doen. Alice's vader was geheel van streek, hij dacht er niet aan een onwaarheid te verzinnen. Hij kon niets doen, hij wist noch voor, noch achteruit te komen en hij zette zich door zijn zwijgen altijd dieper in zijn moeilijke houding vast.

De vrouw des huizes kon geen enkelen weg vinden.

Eindelijk zeide zij brutaal: „Ik ben er van 't begin af aan tegen geweest aan jullie verhouding een eind te maken, maar er waren omstandigheden.... Misschien.... We zouden het nog kunnen probeeren.... In ieder geval.... Het is misschien toch beter dat we het nog eens aanzien," zeide zij tegen haren echtgenoot.

Alice riep plotseling: „Ach God! Ja! Laat het nu toch zooals het was, er is toch niets gebeurd...."

„Stil Alice, maak geen scènes," zeide haar vader, de eene onhandigheid naast de andere zettende.

Maarten's woede werd heviger en heviger. Het was een schandelijke behandeling. Een oogenblik ging de idée hem door het hoofd alles te laten zooals het was, en de kamer uit te loopen om niets meer te zien van dit alles, nooit meer, nooit meer, maar hij zag Alice, snikkend neergezakt op een stoel en gansch verteederd ging hij naar haar toe en fluisterde vlak bij haar: „Het kan nog. Het kan nog. Alles komt misschien nog te recht." Niemand zeide iets meer, er was langen tijd geen gerucht in de kamer en de stilte begon te pijnen.

Alice's moeder was de eerste die weer sprak:

„Alice, wil jij de thee maken?"

Alice stond op en deed zwijgend wat haar gezegd was.

Later speelde zij piano, wijzen van Grieg en Mendelsohn. En hoorend die zachte muziek, die buiten-gemeen vreemde harmonieën die fijne spinsels van smart en weedom zweven deden in die groote avondkamer, voelde Maarten een bittere rust in zich gaan en hij had ongemerkt willen weenen voor zich heen, wel willen zitten weer naast Alice, op den grond tegen haar aan, om haar dan eindelijk in stillen, bitteren hartstocht te omvatten en te knellen aan zich vast, vast, om haar nooit weer los te laten.

En de Noorsche wijzen leefden voort, immer voort, een eindelooze reeks van heenlangende smarteklanken die het harte pijnden.

Het afscheid was strak en koel als ware Maarten een vreemde in het huis geweest....

„Blijf niet te lang voor," zeide Alice's moeder toen Alice met Maarten de deur uitging om in de voorhal afscheid van hem te nemen.

In de vestibule liet Alice zich als geslagen ineenzakken op een bank. Zij hield Maarten hard tegen zich aangedrukt en greep zenuwachtig haar handen om de zijne.

„O! Maarten! Waarom moet dit alles zóó gebeuren. Blijf bij me! Blijf bij me!" kermde ze. „En als ze nu toch willen dat het verbroken wordt. O God! Ik moet er altijd aan denken! Altijd! En dan te weten dat je zóóveel, zóóveel van me houdt, dat we zoo vreeslijk veel van elkander houden. Er is nooit iets kwaads tusschen ons geweest, we hebben elkander enkel lief gehad."

Maarten zweeg, een zwarte somberheid was in hem, al zijn driften waren in hem gerezen, maar het ontzettende machtelooze duisterde overal en drukte elke gedachte. Een oogenblik dofte een akelige waanzin door zijn denken: Hij kuste haar, ruw zich dringend tegen haar: „Maar je bent toch van mij, van mij, en als er ooit een ander komt wat dan?... Wat dan?"

„O God! Ik zal altijd aan jou denken als het kostbaarste dat ooit bij mij is geweest. Ik voel het diep in mij, wat jij er in gebracht hebt, zal nooit, nooit meer weg gaan."

„En als ze het nu toch breken," fluisterde hij, zijn gezicht vlak bij het hare.

„Dan zal ik je schrijven en als zij niet willen dat ik mijn brieven verzend, dan zal ik ze bewaren en later als we vrij zijn, dan zal ik ze je geven, en dan zal je zien dat er nooit iets geleefd heeft, dat jou meer heeft lief gehad, en ik zal wachten, wachten, wachten al was het tot mijn dood;...."

„Alice! !".... Een harde stem riep in den corridor.

Nog eens hielden zij elkander in vaste omarming en toen scheidden zij. . . . . .

. . . .

De vrouw des huizes luisterde:

Alice ging langzaam de trappen op, en opende dan in de gang de deur van haar kamer.

Toen hare moeder hare voetstappen boven zich hoorde, draaide zij het slot om en liep recht op haren echtgenoot toe.

Dicht voor hem zeide ze driftig, half fluisterend: „Prachtig! Mooi zoo hoor! Wat heb je me daar weer een krankzinnig figuur laten slaan."

Zij leek een helsche verschijning. Zij siste haar woorden weg:

„Hadt je niet anders kunnen verzinnen dan: „Mijn vrouw," „Mijn vrouw." Maar hoor eens, dit wil ik je nu nog even zeggen. *Ik*.... *Ik*... wil... niet dat Alice dien jongen ooit meer ziet. We moeten blijven bij ons voornemen en morgen vroeg op reis gaan en jij, jij schrijft hem een brief en daarin zeg je dat in elk geval het engagement door ons verbroken wordt en wel om die finantieele redenen. Ze hebben geen geld, ze kunnen niet trouwen, daarom zal je schrijven dat het voorgoed uit is nu, en dat hij volstrekt geen moeite meer hoeft te doen om ooit terug te komen, en dan schrijf je hem ook dat we op reis zijn naar het buitenland.

„Maar"... stamelde Alice's vader verbluft, heel blij dat er dan nu toch voorgoed een eind aan komen zou en daardoor half vergetend den ruwen toon waarop hij was aangesproken... „maar moest ik dan... wat had ik dan.... Jij had toch"....

„Het was een stommigheid!" siste mevrouw. „Maar enfin we zijn met dat al tot een eind. Ik ga naar boven om Alice er over te spreken

en dan zal ik verder voor de koffers zorgen. En schrijf hem direct."

„Ja," zeide de heer des huizes. „Wees maar niet te hard voor haar en beur haar op. . . . Het was toch maar het beste zoo, een man die niet goed voor Alice zou geweest zijn . . . . Het reizen zal haar afleiding geven en dan . . . dan zal ze een anderen man hebben" . . . .

De vrouw des huizes ging buiten de deur en haar echtgenoot liep naar een bureau in een hoek van de kamer, wijfelde even . . . .

„Ja, het kon niet anders", prevelde hij.

Maar de vrouw des huizes keerde zich nog eens driftig om voor ze de kamer uitging en zeide:

„Schrijf nu maar."

TWEEDE GEDEELTE.

HOOFDSTUK VII.

Ik wil deze bladen vol schrijven met de kleine verhalen van mijn smart, korte, droeve verhalen. Het is voor hem dien ik altijd heb lief gehad en die in en bij mij zal zijn, overal waar ik ga in de wereld, altijd en overal tot aan het einde, dit is voor hem die mijn bruidegom is, de al-eenigheid in mijn ziel van smarten voor allen tijd . . . .

De tijden gaan, de tijden gaan, de zon schijnt elken dag en in de kathedralen van mijn ziel branden voor de smarte-altaren de kaarsen stil, met lange, heilige vlammen en iedere kaars is een zuil van mijne liefde die eeuwig branden zal.

* * *

Het was een avond zonder wind, alles was dronken van zomer. Heel boven op de rotsen zag ik de huizen van de badplaats staan, die waren wit, en nog nimmer heb ik het scheidende licht zoo bloedrood in de vensters gezien. Wit en bloedrood. Wit zijn de tijden en mijn hart is wond. . . .

Van af een hoogte kan ik uitkijken ver over de zee. Daar kan ik de kusten van Frankrijk zien en de kusten van het Spaansche land. En in zee; ver weg zag ik drie kleine eilanden, rotsen, anders niet. *Les trois sœurs* heeten ze. Alle drie hebben zij de zee lief en de zee heeft de zusters lief, alle drie. O mocht ik die rotsen zijn en de deiningen voelen van het groote water, en het zachte gekus van het vlottende schuim dat de wind tegen ze aandraagt als de Wester-stormen hijgen over de wereld; o de streeling van het groote water. De rotsen zullen altijd gelukkig zijn met de zee, den grooten bruidegom die eeuwig, overal gaat met prachtige liefde, maar wat mijn hart heeft lief gehad is er uit weg-gerukt en daarom is het wond voor allen tijd . . . .

* * *

En verder zijn de dagen voortgeschoven. Wij zijn hier aan de kust. Mijn vader, mijne moeder en ik. Zij zijn hier heen gegaan omdat zij mij iets willen doen vergeten. Zij zullen reizen, overal heen, en misschien wel gaan zij over het water, ver, ver weg. . . .

Maar ik zal nooit vergeten . . . .

Dezen middag heb ik met mijn vader en met mijne moeder gewandeld. Ik weet dat zij mij liefhebben, zij zijn vol zorg voor mij en geven mij alles wat het leven aangenaam en genoeglijk voor vrouwen maakt. Maar mijn verlangen is zóó groot, eindeloos, eindeloos groot, en ik weet dat mijn vader en mijne moeder mij liefhebben.

Wij wandelden door een bosch. Daar was het koel. Er is een oogenblik geweest, een oogenblik toen wij stil stonden bij een grooten steen waarlangs een beek stroomde. Toen heb ik hevig aan je gedacht, sterk aan jou gedacht, Maarten, mijn lief, mijn zacht lief. Ik dacht aan dien eenen schoonen lentedag in Holland toen jij mij voor het eerst hebt op den mond gekust . . . . Ik voelde je bij mij, zoo sterk als of je bij mij was tegen mij aan en ik heb een kleine platte steen van den grond opgeraapt en die gekust want alles van die plek is op eenmaal heilig voor mij geworden omdat ik er zoo sterk aan jou denken kon en ik heb dien heiligen bodem willen kussen. Mijn vader en mijne moeder zijn ontsteld geweest en hebben mij gevraagd waarom ik dwaasheden deed en ik heb hen gezegd dat het een eenvoudige opwelling was, een gril en anders niets en dat hebben zij willen gelooven.

En iederen dag zal ik nu naar het bosch gaan, naar die plek en ik zal daar aan je denken, denken aan den eersten kus die je mij gegeven hebt....

Het is avond geworden en door het open venster komt een zachte wind binnen, een koele zeewind. Alles is stil. De maan is opgegaan en beneden in de lagere verdiepingen van het hotel wordt piano gespeeld, een deuntje, een Spaansche wijze en een meisje zingt en dan is alles weer stil geworden. Ik ga naar het raam. Ik ben in nachtkleeren, in witte gewaden en ik voel een koelen, vochtigen wind op mijn lichaam....

De zee is glad en bijna zonder branding. Een pendule slaat in een vertrek naast het mijne. Nu zijn de lichten in de huizen van de badplaats alle uitgemaakt. De maan schijnt groot en met zooveel licht dat ik bijna geen enkele ster zien kan.

Ik heb het koud gekregen, maar ik wil geen koude voelen en altijd uitkijken, kijken over de zee naar het Noorden....

De wind is wat sterker geworden. Ik heb visschersschepen gezien in de verte. Zij hadden lichten in de masten. Nog zie ik die lichten.

In de kleine branding tegen de rotsen glimt een witte phosphorglans, wit, geheimachtig glanzen, dat uit de diepte van de aarde schijnt af te glijden, een spokig, bleek licht.

Ik heb gerild van koude, maar ik ben bij het raam gebleven.

In het Noorden, diep, eindloos diep achter de wijde kimmen daar is Holland, mijn vaderland en daar is mijn zacht lief, mijn zacht lief.

Hoor je Maarten, ik zeg je naam zacht en nog eens weer, en weer, zacht nog een maal je lieven, lieven naam. O! Ik ben van jou, altijd, altijd....

Ik zal mijn venster in de nachten open laten. Als ik mijn venster sluiten wil, krijg ik een gevoel alsof al het heilige dat ik in den open nacht ondervind van mij weggaat, van mij wordt weggesloten....

Nog eenmaal heb ik ze diep beneden in het bleeke licht gezien: De drie zusters. De drie zusters en hun bruidegom.... O Maarten, lieve, lieve! Eens zal ik weer bij je zijn, ik heb hoop en stellig vertrouwen dat ik je terug zal zien en dat je dit lezen zult....

In bed heb ik geluisterd naar den nacht. Mijn venster stond wijd open en ik hoorde het suizen van de stille zee.

* * *

In weken heb ik niet kunnen schrijven. Er zijn dagen weggegleden waarin ik niet schrijven kon. Ik was vol gedachten. Ik dacht en dacht en ik schreef niet.

Wij zijn uit Frankrijk weggegaan, dieper naar het Zuiden.

Te dikwijls wilde ik opzoeken die plek in het bosch waar ik je van verteld heb.

Het was een ziekteverschijnsel zeide mijn moeder, het was niet goed daar langer te blijven, als ik langer op die badplaats bleef zou ik ziek worden, zeide zij. Ik heb ook koude gevat, misschien wel van dien eenen avond toen ik zoo lang heb uitgekeken over de zee. En nu ik niet meer naar dat bosch en naar die plek kan gaan, nu is het opnieuw alsof er iets uit mij is weggerukt; wat ik een vreugde voor alle tijden gewaand heb dat is opnieuw van mij weggerukt.... Een van deze dagen is voor mij een openbaring geweest. Ik dacht: Waarom heb je je vader en je moeder lief? Zij hebben alles van je weggenomen dat je hart verheugd heeft en je gebracht in vreemde streken om je het verleden en de heilige schoonheid van je vaderland te doen vergeten. En je kan hun nooit zeggen dat dit je een vreeslijke kwelling is, want dat zullen zij niet verstaan, eerder zouden ze berispen omdat je niet hun goede bedoelingen begrijpen wilt. Dit is alles droef, maar het kan niet anders. Ik heb mijn vader en mijne moeder altijd lief gehad, eerst zonder het te weten en later omdat ik niets anders kon en wenschte en nog wil ik dat dit zoo blijven zal. Mijn leven komt mij in sombere oogenblikken zoo hopeloos voor, zoo zonder iets waaraan ik mij hechten kan, innig en altijd, daarom wil ik ze eeren nog alle beide, mijn vader en mijne moeder.

En de dagen loomen voort. Elken dag zie ik nieuwe dingen. Wij blijven nu niet meer lang op eene plaats. De vorige weken waren wij in de bergen, daar was de lucht vochtig nog van zee, en zuiver, heel in de verte heb

ik de hoogvlakten van Spanje gezien, alles was van goudtint overtogen en de luchten hebben mij sterk doen denken aan de luchten van Holland.

Spanje is een tooverland. De hemel strooit goudstof af over de dingen. De steden liggen wijd verloren in de dorre droogte van de vlakten en de zon brandt, brandt allen dag. De treinen gaan langzaam en ik kan de eindelooze dorheid van het landschap duidelijk zien, alles is van een doffe, goud-door-aderde, star-helle eenzaamheid en daarboven, het pijnstillende, verzachtende, starende hemelblauw, vlekkeloos, onverstoord ultramarijn als een troost overkoepelend de steriele aarde ....

* * *

Ik ben in een heftigen strijd met mij zelf geweest. Moet ik dan altijd in dit schroeiende verlangen blijven, waarom zou ik niet wegvluchten, terug naar Holland waar ik mijn lief weet.

Lange dagen vol bitterheid, een na een. Ik wordt mishandeld. Het is een schaamtelooze daad, een kwelling voor mijn leven. Ik ben ziek geworden. De droge lucht van de hoogvlakten die als een schroeivlam in de longen komt, vernietigt. Ik voel dat wanneer ik lang in deze vreeselijke dorte blijf, ik ernstig ziek zal worden. Maar de luchten hier zijn als de hemel van Holland als het in het Noorden zomer is. Als ik hoest heb ik pijn, een scherpe pijn, maar die lichaamspijn kwelt mij minder dan mijn groot verlangen waaraan ik stelliger zal te gronde gaan ....

* * *

In Madrid zijn wij niet lang gebleven. Mijn vader heeft een dokter laten komen om mij van mijn hoest en mijn pijnen te genezen, nu reizen wij naar de kust, naar Lissabon, en daar gaan wij aan boord van een zeeboot die naar Madeira vaart en naar Gran Canaria.

In den nachttrein liggend, slapeloos, heb ik naar het landschap gezien. Wat is er weinig schaduw in deze landen. De drooge hoogvlakten wit in het maanlicht dat van den schaduwloozen hemel weggaat en soms een laag en klein station wijd verloren. Ik herinner mij sterk dat ik soms vreemde, zwarte boomen heb zien staan, dennen waren het. Strakzwart spookten ze recht-op, hoog en heel bovenaan droegen zij een parasol van takken en naaldloof, sombere, hooge wachters van den blauw-witten Spaanschen maannacht.

En als symbolen van droeve verlatenheid zijn die boomeschimmen langs mij heengetoogen en de trein donderde voort, voort, voort met een geraas van eindelooze salvo's onder bij de wielen. Ik heb uitgezien in den nacht en ik heb lang geschreid.

* * *

Wij zijn aan boord gekomen. Het is prachtig en genot-vol, dat reizen in volle zee met weinig wind en veel warmte en zon, maar ik ben zoo akelig verlaten. Dikwijls zit ik des middags in witte kleederen op het dek en lees; vader en moeder zitten naast mij en lezen ook. Ik heb geen pijnen meer als ik hoest, ik geloof dat de warmte en de zon mijn lichaam goed doen, maar mijn verlangen is zoo radeloos groot ....

Maarten, al mijn gedachte is voor jou. Soms is het alsof ik waanzinnig worden zal omdat je niet bij mij bent. Met iedere minuut voel ik mij dan verder van je weggedrongen en als ik over de verschansing leun en staar naar het beneden schuimend wegglijdende water, dan overkomt mij een vreeslijke begeerte naar de zee, om een einde te maken aan alles, want dit is een ontzettende marteling. En de menschen aan boord gaan kalm hun gang, tevreden etend en slapend en doend alles wat veraangenaming in het leven geven kan, en van dit lijden van mijn arme ziel weet niemand iets.

Als het nacht is dan liggen wij vóór het slapen languit achterover in gemakkelijke stoelen en kijken naar den hemel altijd zonder wolken en wij zien de sterren ....

Dit is vreemd en wonderlijk Maarten, de sterren kunnen troosten. Zij zeggen niets maar staan in den zwoelen zomernacht roerloos hoog en schitterend en zij lichten zwak, lichtende, verre mysteriën. En hun licht betoovert.

Er zijn nachten geweest dat ik vol diepe somberheid mij heb neergelegd in mijn stoel op het dek en gezien heb in de sterren. En een na een heb ik ze bekeken en ze zien schitteren, groote en kleine, en ik heb ge-

poogd nieuwe te ontdekken; mijn oogen pijnigde ik om meer te zien, meer, altijd meer en soms, in bange oogenblikken, heb ik wel gevreesd plotseling een groot monster te zien opdoemen van achter die lichtende oneindigheden, maar er is niets verschenen en ik heb zorgzamer nog gezien naar het verre schitteren en ik ben één met de sterren geweest. Eén met de sterren noem ik het, want ik heb mij zelf niet meer gevoeld, ik moet die oogenblikken ook niet geweten hebben dat mijn lijf bestond. Is dit niet wonderlijk Maarten?

Maar daarom heb ik je niet vergeten, mijn lief, mijn zacht lief, want nog in d'eigen nacht heb ik voortdurend aan je gedacht en zacht geschreid omdat je niet bij mij waart meer en gekreund je naam, vele, vele malen.

* * *

Soms stil gezeten is het alsof alles van mij wegdijnt, alsof ik een diepen slaap inga, dan suist alles om mij om en ik raak in vagen zwijmel. Alles is zoo ongewoon, de boot met de altijd durende doffe trillingen van de machines, de witte zonneschermen boven het promenadedek, de regelmatig terugkomende maaltijden, de scheepsklok die den tijd zoo buitengewoon aftikt en dan de wijde wereld, het heel den langen dag af-zonnende licht en de wijde hemelzalen blauw, onverstoord blauw donker en diep, het roerlooze verstard-gelukzalige van de eeuwige ruimten.

Maar dit vele licht is verblindend. Soms vrees ik blind te zullen worden en ik moet aan Holland denken met zijn zachte schemertinten, een vochtig schimmenrijk, rustig de volte van het vele grasland, groene kleurverrukking brengend in al wat leeft, en in àl wat leeft brengend kalmte en vertrouwen.

Ja, dan vrees ik waanzinnig te worden van het vele licht en een immens verlangen naar de tintenweelden van Holland overkomt mij en ik loop naar beneden naar mijn hut en schuif de gordijnen voor het ronde venster om dat vreeslijke witte licht niet te zien dat mij levend begraaft, en ik rust in het half donker en snik van droefenis om mijn verlatenheid en ik denk aan mijn liefde en aan mijn vaderland ver weg in het Noorden.

* * *

Nog één dag en dan zullen wij voor de eilanden zijn.

Dikwijls des morgens kijk ik uit over de zee. Dan zie ik groote visschen uit het water opspringen. Het is windstil geworden en in de gladde zee spelen die groote visschen. Heel hoog springen zij, het zijn bruinvisschen, dolfijnen; en kijkend naar dat gespeel voel ik dikwijls heviger en heviger mijn eigen eenzaamheid. Want die dieren leven in de prachtige vrijheid van het eindelooze water en ik ben een gevangene voor heel mijn leven. Dezen morgen heb ik ze weer gezien de dolfijnen, overal om het schip en toen heb ik een gansch andere gewaarwording ondervonden. Het was een oogenblik niet hinderlijk het licht, en terwijl ik naar het dartelen der dolfijnen keek, die vroolijk spel bedreven terwijl hun lijven schitterden en blonken van zon, toen heb ik een groot en ruim en zuiver aesthetisch genot gekend, dat naar zijn aard zeer na gekomen is bij het geluk dat ik weet, wanneer ik des nachts de sterren lang bezie. Dit is verblijdend maar ook onverklaarbaar en het droevigst van dit alles is dat ik uit die oogenblikken van ziels-vervoering in het werkelijke leven terug-val, hard en wreed terugstort, onverbiddelijk en dat die reactie zoo pijnend is.

En willoos laat ik het leven gaan langs mij en ik verwacht wel nieuwe dagen, maar soms door diepe smart denk ik niet aan wat nog gebeuren kan ....

Al de boeken die ik op reis heb meegenomen, heb ik gelezen en ik heb gezocht in de bibliotheek van het schip naar nieuwe.

Een boek heeft mij getroffen door het ironische van den titel: The pleasures of life. Ik heb het genomen en zal het dezen middag nog lezen. Ik heb het ook even ingezien: op een bladzijde las ik: „Love is the light and sunshine of life. We are so constituted that we cannot fully enjoy ourselves, or anything else, unless some one we love enjoys it with us." En wat verder heb ik een paar woorden van Tennyson gezien:

„it is better to have loved and lost
than never to have loved at all."

Dat heeft wat troost gegeven, maar weinig, weinig. Mijn verlangen is zoo eindeloos groot.

* * *

Er was ook een boek van Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra. Ik heb het Engelsche boek laten liggen en ben met het Duitsche begonnen. Dit is wel het vreemdste boek dat ik ooit gelezen heb. Het is een boek van wijsbegeerte en wij vrouwen zijn zoozeer materialist, zóó voorbeschikt tot het opperst-materieele, de voortbrenging van nieuw leven, in hoofdzaak dáárom wellicht heb ik van Zarathustra niets begrepen. Ik heb zoo niets in mij gevoeld van wat deze mensch moet gedacht hebben, ik heb geen enkele ontdekking van gedachteverwantschap gedaan. Ja toch, een oogenblik heb ik aan mijn stille nachten op het dek gedacht, toen ik uitzag in de wereld naar de sterren, toen mijn ziel van mij is weggeslopen: Ik las in Das trunkene Lied: „Kommt! kommt! kommt! Laszt uns jetzo wandeln! Es ist die Stunde: Laszt uns in die Nacht wandeln", en later heb ik het Nachtlied gelezen en hoewel heel vaag, heb ik gedacht aan verwantschap met die gewaarwordingen die ik ondervind wanneer ik des nachts uit zie naar de sterren, maar voor het verdere is „Also sprach Zarathustra" voor mij een woestenij, een boek van dorte en eenzaamheid. Het geeft niets, het belooft niets, het bouwt niets voor mij op en het breekt niets voor mij af, ik kan er niets uit leeren voor het leven. Maar dit vind ik zoo, ik weet het zeker: omdat ik vrouw ben en teveel gebonden aan het stoffelijke. En toch geloof ik dat ik niet aan de stof gebonden ben als de meesten onder vrouwen, ja dat ik door mijn lijden nader en nader raken zal tot het buiten-stoffelijke, meer en meer stijgen zal in de regionen van het buitenste licht. Maar boven alles weet ik stellig dat mijn groote liefde sterker blijven zal, dat mijn liefde voor jou Maarten onverwoestbaar is.

O Liefde! Liefde! The Light and Sunshine of Life! . . . .

Zou dàt het zijn wat ik ook in Nietzsche's boek niet begreep: „An seine Tugenden untergehen". . . .

* * *

Een grootsch natuurtafreel heb ik gezien.

Het was ontzettend, angstig van daverende pracht. Het was tegelijkertijd als een bange droom en als een verkondiging van het uiterst god-gelijke. Van uit zee, heel in de verte heb ik een zonsopgang over Gran Canaria gezien. Wij stonden op het dek, het was nog schemering en ik keek naar de witte huizen van een stad die onder bij den voet van reuzige zwarte bergsilhouetten op het water scheen te drijven.

Opeens als een vlammende bedreiging, als een vurig teeken, verscheen hoog, hoog in de schemering, een bloedroode, doffe vlek. Dat was het eerste zonnegoud tegen den top van den hoogsten berg aan. En toen heb ik het bloedroode heller zien worden en ik heb mat-goudene schaduwen zich zien neerdrukken op de woeste bergwanden en het was of er een groot vuur brandde heel, heel hoog aan den hemel, een brand die altijd feller laaide, een vervaarlijk lichtgeluid, dat van af verre hemeldiepten zich neersmakken ging over de aarde. En ik heb angstig en verbaasd geluisterd en verstomd en beweging-loos gezien hoe de van achter zingende gouden kimmen gerezen zonne, bloedlicht weggejaagd heeft over de roode morgenzee.

En het was licht.

En weer Maarten, vergeef het mij, heb ik alles vergeten en ik moet wel opnieuw gestegen zijn in dien vreemden staat van zielsverbijstering.

* * *

Toen zijn wij aan land gegaan.

Het is hier alles stof langs de wegen. Het and is Spaansch, maar het heeft niet de atmosfeer van Spanje. Hier zijn geen gouden tinten en dorre, woeste vlakten, maar de bergen, hoog tot in de wolken, en de bananentuinen, de wijnstokken en de tropische plantsoenen, agaven, cactussen, platanen en slank en statig de wuivende palmen. De stemmingen hier zijn kristal-helder en van vreemde zuidelijkheid.

Wij wonen in het midden van de witte stad en van uit mijn kamer kan ik uitzien over de witte terrassen.

De eerste nacht heb ik een schoonen droom gehad:

Ik was in Holland, Maarten, bij jou. Wij zaten in een van de kamers van ons huis in het park. De marquises waren neergelaten en de zon viel in fijne straaltjes naar binnen, maar toch was het licht. En je hield een arm om mij heen geslagen. Toen sprak je van verre reizen, naar streken waar het altijd warm was en waar groote bloemen eeuwig groeiden. . . .

Wij wandelden op een eiland. De zee was donkerblauw en in de verte zagen wij witte bergen. Op het eiland was een groote tuin. Daar stond in de verte voor een heel groot, prachtig, egaal hellend gazon een wit paleis met hooge terrassen waarop cypressen groeiden die donker plekten op het wit. En wij wandelden door den tuin die vol rozeboomen stond. Tusschen de boomen waren marmeren beelden. Als wij naar boven keken, zagen wij tusschen de bladeren door de donkerblauwe lucht. Er vlakten groote bloemperken vol stralend-roode bloemen en heel groote, gele narcissen. Opeens hoorden wij het gerucht van honderden zingende vogels en van overal zagen wij vogels aanvliegen. Wij gingen zitten onder een zwaren boom en luisterden naar het gezang, en jij was zoo wondermooi, zoo mooi als ik je nog nimmer gezien had. Wij hadden witte kleederen aan, die van jou waren goud-geboord. „Ik ben de koning en jij bent de koningin", zeide je mij lachend, „laat ons naar het paleis toe gaan". Wij stonden op en wandelden over de gazons naar de trappen van het terras waar de donkere boomen stonden en toen wij op het terras kwamen en voor het paleis bleven staan, toen verschenen menschen bij de marmeren poorten en er was muziek, er werd geroepen: „Heil! Heil!" De hemel strakte donkerblauw en de zee verspiegelde donkerblauw en heel in de verte zagen wij van de terrassen af de witte bergen aan de kim. . . .

Toen ben ik wakker geworden. Het was vroeg in den morgen en het werd licht al. Ik ben naar het venster gegaan dat open stond. Geen sterveling nog op straat. Een heerlijke geur van bloemen die aan de einden van het groote terras groeien, waaide met een zachten wind mee mijn kamer binnen. Alles stond helder en roerloos voor mij, het licht straalde blauw van den morgenhemel weg, het was als een droom. De klokken voor de morgendienst begonnen in den ouden donkeren toren van de kathedraal te luiden.

* * *

Ik ben ziek Maarten, ziek van verlangen. De zeereis heeft mij veel goed gedaan. Op de Spaansche hoogvlakten dacht ik dat ik sterven zou, maar de vochtige, reine zeelucht heeft mij dadelijk gegeven wat ik noodig had en ik hoestte niet meer. En ook hier op het eiland is de lucht vochtig, maar gisteren heb ik een stekende pijn in de zijde gevoeld en ik rilde van koorts over mijn geheele lichaam. Nu lig ik in bed zonder koorts, maar de stekende pijn houdt aan en ik weet niet wat er met mij gebeuren zal. En een ontzettend verlangen naar jou Maarten leeft in mij. Ik voel me zoo oneindig, oneindig ver van je af, honderden mijlen. Diep, diep in het Noorden daar is mijn zacht lief. O! Maarten! Als je hier kon zijn, één oogenblik maar bij mij hier in de kamer, dat ik je zien kon, kon hooren je stem. En als ik je dàn omhelzen kon, lang, lang. O! Ik zou het leven van je drinken, van je inslurpen het zonnige wilde leven, dat ik nu zoo vreeselijk missen moet. . . .

Het is een geluk dat ik je schrijven kan in de oogenblikken dat ik geen koorts heb. Het is dan alsof ik dichter bij je ben, warm-innig bij je, tegen je aangedrukt. Maar soms, later, schrei ik langen tijd dat ik je mijn brieven niet verzenden mag. O! Dit zal mij krankzinnig maken! Ik zou waanzinnig naar buiten willen vliegen en angstig roepen: Maarten! Maarten! Geef mij Maarten terug! . . . Ik voel dat mijn verlangen mij altijd neerdrukt. Het vermoordt mij. Soms ben ik radeloos en angstig en in de figuren van het behangsel zie ik vreemde wezens, die op mij schijnen af te komen om mij te kwellen en slechte dingen aan mij te doen en ik gil het uit van angst, een kil gevoel van vreeslijke verlatenheid bekruipt mij en drukt mij neer, neer, en ik moet snikken lang, en voor eeuwig zou ik wel willen uitsnikken mijn ziel. . . .

Ik heb een paar dagen zonder koorts gelegen, maar de hoest is verergerd. Ik heb nu geen illusies meer want mijn lichaam is afgemagert en telkens als ik aan mijn vroeger levensbegrijpen denk, overkomt mij een bitteren wrevel. Het zal nu wel nooit meer terugkomen het heerlijke en schoone. Ik voel dan dat ik voorbeschikt ben een leven van jong lijden in te gaan, een leven zonder hoop op blijvende genezing.....

Je zoudt mij niet herkennen Maarten. Ik ben leelijk geworden, mager en mijn gezicht is zoo ingevallen. O! Je zoudt wel niet meer van mij houden als je mij nu zag....

Gisteren heb ik vreeslijk akelig gedroomd. Ik weet niet juist meer wat het geweest is, maar er werd gevochten, mannen en vrouwen op barricades in een groote stad, en ik heb ook vader en moeder gezien, ze werden voortgesleurd door de straten en hunne lichamen hingen slap neer, en er is een grijzen nevel gekomen, en een geur van kruitdamp en bloed.

(Wordt vervolgd).

VACANTIE, DOOR HERMAN ROBBERS.

VIII. MIDDAGWANDELING.

Tien minuten later liepen Jeanne en Gerard, boeken in de hand, den spoorweg over en 't uitgeslingerde laantje in, dat, dwars door 't welige weiland, voerde naar de stuwsluis in 't kleine riviertje, en — 't houten bruggetje over — naar midden-in-'t-dorp. 't Was maar een pad, met, aan weerszijden, lage, frischgroene boompjes, en slooten vol kroos, die zich verwijdden, hier en daar, tot drassige poelen. — De kikkers!... Daar lagen ze nu, in den warmen middag, beweegloos zich koesterend. Uit het in zonneschijn blikkerend slootgroen puilden de koppen, de groote, glazig turende oogen, raadselig stil.

„Kijk!", riep Jeanne, „nou hebben ze minder praats dan vannacht.

Ze bleven er een poosje naar staan te kijken, wachtende of ze niet kwaken zouden. Een groote, bleek-groene, rekte zijn slap-elastieken bek wijd open, maar gaf geen geluid, bleef zoo maar, starend-gapende liggen, zacht hijgend alsof-ie 't benauwd had. Een waterjuffer schoot strijklings voorbij, maar hij roerde zich niet.

't Werd stil daar, nu ook hun voetstappen zwegen; de zomerdag stond geluidloos te laaien. Links werd de horizon afgebroken door 't schaduwig dorps-silhouet, rechts schoof de zandige spoorbaan voort, tusschen palen en draden, zag je de hofsteedaken en lanenboomen, verderop, blauwgroen, die van 't landgoed en 't bosch. Maar over de malsche weien daartusschen, die wijd uitlagen, zoo ver je kon zien — waar enkel wat koeien, roodbruine en grijze, bonte met hel-witte plekken, een glans-zwart paard met haar slanke veulen, opstonden, donker, tegen den mat-witten horizon-gloor — over de weien tinteldanste, straalde en schitterde 't vurige zonlicht, als werd het ontvonkt in het glanzen en glimmen van 't vet-versche groen. Er was daar, ondanks de middaghitte, een kleurige frischte van druppelende nattigheid, een sappige glans, die te koelen scheen....

Eensklaps, kwek!, daar kwaakte een kikker — en nog ééns.... Een heesch-hoog, eenzaam geluid.

Toen pas werd hun de middagstilte volledig bewust.

„'t Is hier beter dan aan die table d'hôte," zei Gerard. „Zeg, we moesten er maar niet meer gaan koffiedrinken, de volgende dagen, Vindt je nou wel?... Veel liever buiten ergens.... Broodjes meenemen, 'n glas melk er bij koopen...."

„Ja!", riep Jeanne, „dat 's leuk!".... Hè, 't is toch zoo heerlijk!... Kan jij 't je begrijpen, dat we 'r nou heusch toch eens uit zijn?... 'k Vind soms in-eens, net of 't eig'lijk niet mag, of we zoo maar zijn weggeloopen, elk oogenblik achterhaald kunnen worden!... 't Is al te zalig!... Kijk nou zoo'n pracht van een blauwe lucht!"

„Ja," zei Gerard, die ook had naar boven gekeken, in 't wijd-zich-verdiepende, glinstrende blauw, „'t is hier lekker".

Maar goed navoelen kon hij nog niet haar toon van verrukking.

Hij moest nog meer wennen.

't Was hem nog alles te vol, te welig, te licht, te lachend, hij kon 't nog niet aan.

Op het trappenbruggetje, één-persoons-smal, dat over de stuw lag, stonden ze weer een poosje te kijken. Zoo'n lekker gezicht, het koel-donkere water geluidloos langzaam aan te zien drijven, wat drabbig, en 't ééns-klaps schuim-spattend, wit sprankelend, tusschen de even geopende sluisdeuren dóór te zien springen en ijlen, naar 't watervalletje toe, dat, van boven glibberend zwart, en zoo glad als een aal, beneden wit schuimde, wild dartelde, kookte —, zoo'n lekker gehoor ook dat bruisen en spatten! En dan met je blikken te volgen die snelle, driftige golfjes, vervlietend in 't kleine riviertje, tot ze, weer heelemaal glad gestreken, zich vrij lieten glijden; rechts langs den weligen weizoom.... Links was een donker fabriekje, oud en vervallen, een rommel van rothouten schuurtjes, vuilbruine vlondertjes....

Daarop liepen ze 't middag-stille, nu stadsig-deftige dorp in, over de kleine, bol-hobbelige keien en 't rustig bruin van de klinkers op zij, langs de nette stoepen, de glanzige deurtjes en 't spiegelend zwart van de lage vensters, de vreedzame straatjes door. Op 't marktplein dat rond-om de kerk lag — de kleine, grauw-grijze kerk, met de rijzige, langzaam zich spitsende toren — was 't loomig geluidloos en leeg. Een paar klompenjongentjes klepperden aan — hoog-joelden — sprongen over de paaltjes — klepperden weg....

Maar verderop bing-bingde dreunend de hamering van een hoefsmid, klank van geweld in de middagstilte der strak-grauwe dorpstraat.

De weg, die achter het dorp, tusschen bouwland en kreupelbosch, over de glooiingen heen naar de hoogere heuvels en bosschen voerde, was stoffig en boomenloos, één-en-al zonbranding. Langzaam en zwijgzaam voetten ze er voort. Op den top van een glooiing bleven ze staan, om te puffen, genoten de rust en het uitzicht.

Een kasteelachtig buitengoed links in de verte. Wijde korenlanden daarvoor in breede vierkanten, rijzend en dalend, bleek-groene rogge en gelere tarwe. Of er wolkjes streken over den hemel, zoo stond op die akkers moireerend het golvende graan, maar 't hemelgewelf blauwde eindeloos effen, gloeiende diep; 't was de weinige wind, die de halmen deed wiegen, 't warm windje, dat soms ook wat stof opwoei van den weg.

Recht voor hen uit was de groene ruigte, het bosch, de donkere schaduw, die lokte met koelte en oogenrust.

Toch draalden ze nog, 't was zoo heet.

En zich omdraaiend zagen ze 't dorp al een heel eind terug en beneden liggen, grijzig en rood-bruin brokkelend rondom de kerk, tusschen 't rijpe groen, 't hel oranje en geel van de Juni-tuinen. Een rook-spiraaltje steeg hier en daar op.... En de zon overschitterde 't al.

IX. In 't Bosch.

Weldadig was 't uit de vurige hemel-hette en al te lichte oneindigheid onder de boomen van 't bosch te komen, uit het stovende witte poederstof van den straatweg op donker-aardene paadjes, waar hier en daar enkel wat zonneloovertjes langs gestrooid lagen, en tegen de takken en 't groen gespat. Toch werden ze er warmer nog dan daarstraks op den weg, want nu moest er worden geklommen; het bosch lag over de heuvels uit, die ongewoon hoog, in den omtrek „de bergen" werden genoemd. En spoedig al, onder een dik-gestamden, met grillige takken laag en ver om zich grijpende beuk, die schoor stond tegen de helling op, vlak voor een open plek in den woudzoom, — een dóórkijk, over de velden heen, naar het dichtste van 't dorp met de spitsende toren —, daar lieten ze zich op 't fluweelige mos en de dorre blaren, tusschen opgeworstelde wortelknoesten, behaaglijk neer, om te rusten, te kijken, en wat te lezen misschien....

Jeanne, op haar zij liggend, 't hoedje af, 't welige, glanzige hoofd-met-haar tegen Gerard's dij, lag, zei-ze, zalig te droomen, oogen dicht, met een even geopende mond.

Hij zat recht-op en recht voor zich uit naar die toren te turen, wou nu de groote stilte eens over zich laten komen.

Hij wachtte.

En plotseling hoorde hij haar, de stilte — hij huiverde kort — hoorde hij haar in 't geregeld zacht zuchten, de ademhaling van Jeanne, die sliep. En zelf diep ademend dronk hij haar in, met geluidlooze teugen, wijde bevrediging.

Rustbesef, in geen tijden gekend, steeg nu vol in hem op.

Hij herkende 't.

Maar 't was al van jaren geleden.

Of er een stilstand kwam, eindlijke rustpoos, zwijgende pauze in zijn bestaan. Vreemd, maar zeker, een heerlijke waarheid. Hij voelde zich duidelijk zitten, onder het loof van den boom, op den vocht-koelen grond van de rottende blaren, 't veerkrachtige mos, de varenachtige plantjes, en tegen wortelstronken, die knoestig, hoekig, pijn gevend hard zelfs waren, zoodat je er telkens je houding wat om moest veranderen. Hij hoorde 't geruisch in de boomenkruinen, 't gezoem van insecten. En zag hij zijn lijf niet, zijn eigen beenen, de slappig-bultende schoolbroek — zijn broek ja, de vale, de daagsche, met inktvlekjes links op de knie — hier liggen in 't blarenbed?... Toch, onwezenlijk dat.... Of 't een lichte droom in halfwaken was.... Ook scheen 't hem of hij de vele, drukke, bekende geluiden van allen dag nu soms ook hoorde, maar flauw, als een zoemen, uit verre verte, zooals hij soms 's avonds, voor 't open raam zijner werkkamer thuis, 't gebrom in het hart van de stad kon hooren.

Rust.... Dit was rust....

Hij herinnerde 't zich.... Vroeger jaren had hij dit dikwijls gevoeld, dezen stilstand van ál wat er jagen kon anders.... Dit stille, dit vage, dof droomige, in je en om je.

„Zeg, waarom ga je nou ook niet 'is lekker lang-uit liggen?... 't Is zoo zalig!" zei Jeanne.

Hij dacht dat ze sliep. Ze had hem gestoord in zijn droomend gesoes.

„Och, laat mij nou maar zitten! 'k Heb 't heel goed!" Zijn toon was onwillig. „Goed, vent, goed, doe maar net wat je wilt", suste ze hartelijk. Ze had haar oogen niet open gedaan, scheen weer door te slapen.

Toen werd het weer gonzend stil en doover nog dan daareven; de windvlaagjes ook schenen weg te blijven. 't Zingen alleen van bijen en muggen hield aan, soms wel bijna verstervend, maar plotsling weer aanzoemend, forsch en vlakbij. Daarin leefde de stilstaande dag nog.

Zonplekjes schitterden hier en daar, schoven, verschoten soms even. Een lag er heet in zijn hals. Gerard gloeide ook in zijn gezicht nog, voelde hij nu, van de hitte, daarnet op den kalen weg.

Och, 't was nu overal warm.... Hij geeuwde.... maar kom!... wou toch eens probeeren te lezen....

Zacht verlei hij toen Jeanne's hoofd van zijn dij af — zij liet maar begaan met een goedig gebrom — sloeg zijn boek op, ging op zijn buik liggen lezen. Maar hij kon zijn gedachten er niet bij bepalen; telkens ontstrakte zijn aandacht, trilden zijn oogleden dicht. 't Glinsterig licht van het witte papier..., en de warmte, de stilte, 't insectengezoem..., 't drong in zijn hoofd, dat er wankelig zwaar en dik-doovig van werd.... En 't boek, zoo vertrouwlijk dichtbij, 't lokte zoo reintjes, effen, en koel, als een hoofdkussen....

Hij werd wakker doordat hij zijn naam hoorde zeggen, eenige malen, heel zacht, maar vlak aan zijn oor. 't Was, in zijn droom eerst, Jeanne die riep, om te komen eten; hij was nog niet klaar — niet klaar.... Maar hij werd zich ineens bewust dat het werklijkheid was. „Kom", zei ze, „zeg, sta je 's op?... Moeten we niet er'is weg?"

't Eerst voelde hij nu, dat zijn magere lijf, zijn schonkige armen en beenen, hem overal pijn deden. Vlug opstaan wou hij, maar 't ging niet, zóó stijf was alles aan hem. „Au, au!" riep hij, „hè, wat ben 'k stijf!... 'k Heb geslapen, hè?"

Zij lachte om 't pijnlijk vertrokken gezicht.

„Niet zoo'n beetje!... 'n Uur op z'n minst!... En nou riep ik je maar 'is.... zouden we nou maar niet gaan?... 'k Moet me heusch vóór de table d'hôte nog een beetje verkleeden".

„Hè?... Table d'hôte?... Ja, ja, 't is goed, ik ga mee!... Heeregod, wat heb ik 'n pijn in m'n botten!... Verkleeje?... Mot ik me ook nog verkleeje?"

„Nou!... 'n Beetje toch wel, vind ik!... Zou je je andere pak niet 'is aantrekken?..."

Hij gaf geen antwoord.

Langzaam stond hij nu op. „Vooruit dan maar", bromde hij toen. „Een bedonderde boel!"

En ze liepen terug, den anderen kant van den berg af, en zoo langs het nieuwe, nog roze-roode kasteel, achter grasgazon, dat ze uit de verte al hadden zien liggen. Eerst was 't een laan, tusschen hooge boomen en boerderijen met schatten van schaduw, maar verderop werd de weg haast nog kaler, warmer en ruller van stof in zon, dan die waarlangs ze gekomen waren.

„Stom ook zoo ver te gaan, in den warmen middag", mopperde Gerard.

Bij elken stap wolkte stof op, heet-droge poederstof. 't Zat hun in oogen, keel en neus, wat wel echt zomersche geuren en smaak gaf, maar hoest ook en suffig, broeiig gevoel in de zweet-heete hoofden.

En de zon, die nu lager te gloeien hing, stak hun recht in de oogen.

Ze voelden de moeheid zwaar in zich neerloomen, voelden zich viezig van stof en zweet, en de voeten brandend in 't laarzenleer.

Maar Jeanne genóót toch nog, van het latere middaglicht, waar de huizen en boomen zoo zuiver belijnd, zoo onwezenlijk helder en goud-overschenen in opstonden. Ze genoot... doch ook zij was blij toen ze er waren, blij om Gerard vooral, die zoo moe zag, kregel van moeheid en warmte was, nergens over te spreken.

Maar toen ze een half uurtje later, — gewasschen, verfrischt, verkleed — de veranda inkwamen, zei hij: „Hè, 't heeft me goed gedaan toch!... 'k Weet eigenlijk niet precies wat.... Ik ben er weer in".

X. De Pinksterdagen.

Hitte beheerschte de Pinksterdagen.

Heete, doorzonde, doorstoofde, doorgonsde, vólzomersche dagen, vól, roezig-druk in 't hôtel, vól overal waar aan stoffige wegen, in schaduw van boomen of planken veranda's, melk, bier, limonade en klare jenever te krijgen waren, vól Pinkstermenschen, met glundere, glimmende feestdaggezichten en Zondagsche pakjes. En over de wegen 't hoornig getè-ter van fietsen en auto's, 't gestamp van hoeven en zweepgeknal, 't schommelgerol van de Janpleziers en de landauers, gillend gegichel, roepen en lachen....

Met zijn strakblauwe koepeldak, wolkenloos glanzend, en zon-doorvuurd, met zijn wegen als linten, bosschen als kransen, dorpen als bonte bouquetten, scheen 't groene en blonde, 't licht overgolfde, 't zelf blij golvende zomerland één wijd-schallende feesthal....

In 't logement was 't 's Zaterdagsavonds al volgeloopen, maar 's Zondags kwamen er nog meer bij, geheele gezinnen; ten slotte moesten er worden geweigerd, wat ruchtig ruzieïg praten gaf aan den ingang. Een gonzende bijenkorf leek het hôtel. Er was een voortdurend geloop en geschuifel van gasten den schemer der, nú zelfs nog, killige gang door, waar deuren sloegen met donkeren slag, een aanhoudend geknerp in 't grint van den tuin en geknars op den steenen vloer der veranda's. Drukdoende, luid bevelende heeren in zomerpakjes of sportflanel; dikke dames en gichel-juffies in lichte japonnetjes; spelende, gillende, juichende, drenzende kinderen; — overal zwermden ze rond.

De hotelhouder, geelbleek, vetterig zweetend, haastte zich zorglijk gebukt door zijn huis, van den een naar den ander, gaf brommerig fluisterend orders, vermaningen. Ernstig regeerde en werkte hard mee, in de keuken, zijn vrouw. Albert piaste recht-op en strak-deftig door zaal en veranda. Maar Hendrik en de twee boersche jongens, voor Pinkster als kelners er bij aangenomen, die maakte telkens een drukken jool met de meiden of onder elkaar, als de baas en zijn vrouw er maar even niet waren. Albert lachten ze uit. Ze hadden de zon in hun hoofden, de zon en de zomersche zoelte, de feestlijkheid en het fooien-gezilver....

Den heelen-ochtend en middag, van dadelijk na het ontbijt, tot vlak voor 't diner, waren

Jeanne en Gerard nu buiten, in 't licht-doorlooverde beukenbosch, tusschen geurende dennen, of onder de volle zon op de hei, in lanenwegen of op een pad tusschen 't hooge koren, dat ruischte langs Jeanne's hand, die ze glimlachend uitstak — de andere lag dan op Gerard's schouder of langs zijn rug — ze streek langs de buigende armen, plukte wel hier en daar een margriet of een gloeiend rooden papaver. Ze hadden dan broodjes mee, kochten wat melk in een boerderij of een herbergje, dat ze passeerden. Ze lagen vaak onder boomen te lezen, of stil te turen in 't blauw van de lucht, aan een beek naar de vischjes en vliegjes, libellen en torren te kijken. Ze praaten niet veel . . . maar ze raakten meer en meer in een roes, een dofdroomige volheid van stille gepeinzen, van warmte, zomersche geuren en gonzing.

Ze hielden zich af van de Pinksterherrie, zoover als dat ging. Toch, wat ze er van zagen en hoorden, 't was hun niet hinderlijk. Jeanne vooral had er dikwijls plezier in, om 't uitgelaten gespeel van de kinderen, 't trachten naar sjiek of naar deftig doen van de pa's en de ma's, de brutale pret van de fiets-jongelui, die elkander in dolheid of durf overtreffen wilden . . . ; ze merkte er dwaze dingen van op, deed er Gerard om lachen.

Maar hij — tot zijn eigen verbazing — werd soms geboeid door die malle drukte van stadsmenschen buiten, al die groepjes, luidruchtig of rijk doend, elkander kwasi negeerend. Wat zijn de menschen toch eigenlijk aardig, dacht hij, wanneer je ze maar als natuur kunt zien, als jonge konijnen of bonte bloemen. . . . Hij begreep nu niet meer hoe dat boerengezelschap, Vrijdag, in hun wagon, hem ergerlijk had kunnen zijn. . . . Kom, hij moest zich wat schamen. . . .

Ook 's middags aan table d'hôte was 't op Pinksterzondag veel drukker en voller dan 's Zaterdags nog. De tafel langer, andere er bijgezet, overal veldbouquetten en fruit, en roode feestende menschengezichten. Er was een gedurig gonzend gepraat, met geschater en lachende uitroepen telkens. De toon was kinderlijk losser. Ook waren er veel meer kinderen bij, die praatten en lachten, vertelden en bluften onder elkaar.

Toch zaten daar, links van Gerard, vier menschen tusschen, wier wangenvleesch leek op oude, groezlige was, gestold in vormen — papa, mama, zoon en dochter. De moeder, stijf-statig rechtop, liet nu en dan, links of rechts, door haar hoornen lorgnon, een trotsch gevoileerden blik verglijden; de man, meer gebogen, keek triestig-strak voor zich neer. Ze namen, met aarzelig kiezen, haast niets uit de schotels, die stil passeerden.

De magerige, prentig-keurige dochter, zat stakerig vóór op haar stoel, als was ze vies van de leuning, vies van de tafel, en at of ze vies van haar vork was en vies van haar bord. Ze at nog minder, nipte ook niet van den goudig fonklenden wijn, waar papa, alsof 't eenmaal zoo moest, haar glas mee had vol geschonken. Daarnaast de zoon, ook een lánge jongen, baardeloos, bleek, met een glansroode das uit het strak gesloten zwart jasje, lorgnet op het bolle, kwasi hautain vertrokken gezicht, onder 't in 't midden voorzichtig gescheiden en neergevleide zachtglanzige haar. Dit heertje sprak nu en dan. Het zat met een schel-hooge stem op de tafel, 't heele hotel, op heel Gelderland af te geven. Zijn ouders en zuster antwoordden niet, maar schenen met droeviglijk stuursch gekijk uit hun matte oogen, met moeie, langzame knikken ook wel, zijn woorden triesterig stil te beamen.

Vlak over hen drie jonge meisjes, in lichte toiletjes, twee zusters, blond, en een bruine vrindin. Die stik-lachten onder elkaar om de stijve familie; ze hielden hun mondjes wel in bedwang, maar er lichtte ondeugende spot in de helder lachende oogen. Telkens stootten de vlugge handen elkander aan, en ze fluisterden wat, bloosden van inspanning dan om 't niet uit te proesten. 't Bruine meisje, met schorrig lage, toch nog even lach-bevende stem, vroeg Gerard haar de kraf water te reiken. Hij deed het, glimlachte, schonk haar wat in, vroeg meteen of ze 't ook niet gezellig vond, zoo'n vroolijk gezelschap aan tafel. Toen trilde haar mond en ze lach-schokte even, antwoordend: „Ja, meneer, aardig!" De blonden lachten stil

mee. En schertsend bleven ze samen praten, die meisjes, Gerard en Jeanne, telkens bedektlijk op 't schetter-heertje, zijn stijve zuster en ma zinspelend. Pret hadden ze onder elkaar; Gerard voelde zich opgewekt, huppelend-vroolijk in-eens. Dat bruine meisje, een ouderwetsch-regelmatig, maar innig-geestig gezichtje had zulk een dartelen jongen spot in haar donkere oogen, dat al wat ze zei er leuk-lustig van werd, al sprak ze wat langzaam-sekurig, ieder woord afmakend op haar gemak.

's Avonds in de veranda dronken ze thee met elkaar, maakten kennis, en gekheid. Teerblond, mat-blond, dof-melkig blank en blauwoogig waren de beide zusters, jong-vroolijk, schander, en lach-graag. Maar 't meest bij-de-hand was het bruine meisje; ze plaagde geestig, vertelde goed, malle grappen. En Jeanne deed ook dapper mee. Ze verjongde vond Gerard. Hij keek haar nu en dan aan met verrassing, had innig plezier in haar stralend gezichtje. Hij voelde zich zelf als van plotselinge vreugde lekker doorwaaid, en als opgelicht haast, in een sfeer van vroolijke jeugd gebracht.

De avond was stil en zoel. Er waren daar in de veranda nog meer van die lachende groepen, om tafeltjes, onder de lampen later.

XI. Avondstemmingen.

Maar den tweeden Pinksterdagavond — na 't weer praterig drukke diner — wandelden Gerard en Jeanne in stilte-behoefte de laan in naar het kasteel. Bij den tweesprong gingen ze den zijweg op, en dan — een eind verder — het smalle pad dat door grazige weiden tot dichtbij den glans-gladden vijver bracht, achter 't kasteel. Een bankje stond daar, kleintjes geleund aan den ouden, steenharden stam van een eik, ontzaglijken boom, met een kruin als een eenzaam woud, waar 't áltijd in ruischte. Daar zaten ze, recht tegenover de zon, die zou ondergaan, groot en rood-brandend.

Rechts stond in 't scheidende licht grauwgelig de achtergevel van 't oude kasteel tusschen donkere boomen in afgezonderde zwijging; te weerszijden duisterde 't bosch; een glanzig zwart paard liep alleen in 't gazon dat tusschen het huis en den vijver vlakte.

De koeien, die in de weiden lagen, of liepen lang-koppig, gebukt te grazen, droegen den laten namiddagschijn nog in 't gloeiwit-en-zwart of ros-bruin van hun huiden; een gouden sfeer hield hun ruggen omtooverd. Plots stapten er twee met log-plassende pooten den donkeren vijver in, bleven daar stilstaan, de koppen geheven, halzen gerekt, in geluidlooze luistering.

Verderop lagen graanakkers, guldde de dalende zon de toppen der korenaren. Die woven even, langzaam rythmeerend de vluchtige vlaagjes der komende koelte.

Deze avondval gaf hun een groot genot, dat als wedergevonden was, bijna iets nieuws. Jeanne vooral dronk de stille schoonheid met al haar zinnen, in blijde verrukking. Ze luisterde, zat onbeweeglijk, met wijd-open oogen; haar neusvleugels trilden somtijds. Maar ook Gerard genoot, met een vage beklemming, van 't plechtig diep-stille uur, van de gulden glanzing waarin zich de dingen fel donkerder kleurden. Het was hem verrassing. Hij had een gevoel of hij 't nooit had geweten, dat alles zoo puur en zoo mooi kon zijn.

Hij moest ook weer denken aan Vrijdagavond, de reis hierheen, en zijn stemmingen toen. Dat verraste nog meer. Wat een groote verandering al, — wat een rustgevoel — wat een weldadige kalmte!...

De avondval deed ook wel weemoed rijzen, 't besef dat veel in zijn leven voorbij was.... Hij wist dat hij al deze dingen, dat licht en die kleuren, vroeger veel blijer genoten had.... Maar ook in dat weten was stille vreugde; en dankbaarheid; hij moest Jeanne bedanken; hij drukte haar hand in de zijne, knikte haar toe met zijn oogen, kuste haar vast op den mond. Waarop zij, hartstochtlijk, hem tegen zich aantrok, haar armen sloeg om zijn hals en hem zoende, dikwijls....

Veel van wat hij verloren gewaand had kwam toch nog terug.... misschien....

Sneller scheen nu de zon te dalen.

Een halve, gloei-roode bol nog.... Een sikkel.... Een vuurglimp.

Toen 't laatste was weggezakt, stierf ook de koelte.

Bladstil werd het, warmer nu weer, en de glans trok weg van de boomentoppen, kromp naar den hemel toe.... Alles beneden werd doffer.

Jeanne wou graag nog wat blijven zitten, 't was nog zoo prachtig. Dat felle oranje, rood en paars in de lucht! Ze drong zich tegen hem aan, sloeg haar arm om zijn lijf, wou hem zoenen op mond en oogen. Maar hem werd het plotsing te veel nu, ál te beklemmend, 't was ook zoo zwoel in de atmosfeer nu in-eens. Zacht dringend schoof hij haar arm van zich af, stond op en wou loopen. Onrust beving hem; hij werd ook bang dat hij iets zou zeggen in wrevel; hij wou nu terug, verlangde naar lamplicht, thee en gezelligheid, afleiding, wenschte zijn lichte roes van den vorigen avond terug.

Jeanne begreep het niet goed. Wat verdrietig zei ze: „Draaf dan tenminste niet zoo! God, er is toch geen haast bij!..."

„Ja maar", riep hij, „dan heb je kans dat ons tafeltje in is genomen.... 't Is er zoo vol nu!.."

Maar 't tafeltje, leeg, stond rustig te wachten. Theeblad en krant er op, rieten stoelen er naast.

Pas een half uur later kwamen de meisjes, ze groetten vroolijk in 't slanke voorbij-gaan.

„Die hebben er langer dan wij van genoten", zei Jeanne.

Toen 't donker was zagen ze 't drietal weer door den tuin en de nachtlijke laan, op de maan-overschenen spoorbaan treden, blank-zwevend daarachter verdwijnen....

Jeanne hoorde ze zingen.... „Zeg, doen we dat ook 'is?" vroeg ze verlangend.

„Waar ging dat op af, gisteravond laat, zoo zingend?"

„Naar de waterval... in de maneschijn.... O! dat 's prachtig!... Gaat u 'is mee van avond?"

„Dat's goed", zei Gerard.

Ze gingen, om tien uur 's avonds, zij met 'r vijven. Het weggetje op naar de stuw, in 't kleine riviertje. De meisjes traden vooruit in hunne witte japonnetjes, schenen te zweven. Want dauw rees hoog na den broei-heeten dag, hulde maandoorschenen het nachtlijke laantje in blauw-blanke wadem. Maar boven den damp in de toppen der boompjes verijlde de nachtlucht tot eindlooze puurte; de maan, bijna vol nu, blonk geel omgloord in het parelgrijs van den koelen koepel, den nachthemel, die zich onpeilbaar verdiepte....

Ze zongen weer, zilver-zuivere klanken, in 't smalle laantje, de witte meisjes; ze leken wel nimfen, en 't maan-overlichte, omsluierde weiland, waar 't wegje in uitlag, een tooverland. De koeien stonden er stil uit op, in den dauw; 't schenen schimmen.

Op 't bruggetje bleven ze staan. Naar het watervalletje kijken. In 't maanlicht wit-zilverde 't dartel bruis-schuimende, spranklende nat; en 't glijdende glom; de plantjes te weerskanten trilden van 't spatten. Onwezenlijk stil de twee dik-zwarte sluisdeuren, 't olieïg glanszwarte water daarvoor. Droom-zwijgend het oude fabriekje, heel 't donkere dorp in den maneschijn.

XII. Het onweer.

's Woensdags scheen 't nog benauwender heet dan de vorige dagen. Altijd die wolklooze hemel! Toch nu geen felte van helle zon, geen schitterschijn op de landen en wegen, noch scherpe lijning van schaduwen. 't Licht werd gevangen, en mat verdoft, verspreid, door een damp, die dun-doorzichtig, maar voelbaar als vochtige zwoelte in windstille lucht hing. Dat dampige trok wel wat op, in den duur van den morgen. Maar 't bleef toch broeien boven de hoofden. 't Was of de zon er te feller door stak.

En 't stille middaguur drukte geweldig.

Ze waren gaan wandelen, Gerard en Jeanne, 's morgens al; een beroemd oud buiten — sinds jaren verwaarloosd, verwilderd —, een uur van het dorp af gelegen, hadden ze opgezocht. Loom-langzaam liepen ze nu terug, — een breeden, licht rondenden weg tusschen boomen — ieder aan een kant, zenuwachtig en zonder praten, gedrukt en beklemd in de zware zwijging alom, benauwd van de warmte.

Geen wind, geen vogels; slap-stil de boomen.

Koeien stonden met hangende koppen te hijgen boven een sloot.

Jeanne keek even om. „O! kijk 'is, zeg!" riep ze.

Ze zagen een zwart-bruine wolkbank, die opstond, achter het bosch, aan den einder, een donkere massa, zich dringend naar 't midden, zich uitpuntend daar, en naar voren groeiend, groeiend terwijl ze er naar keken. Eerst als een ontzaglijke, dichte, gespitste vogelzwerm, duizenden roetzwarte vogels, dan — in eens breeder en dreigender — leek het de schim van een leger, fantastisch, in falanx, — een horde, die van een ver verwijderde wereld kwàm aanstormen, grauw, ten geweldigen strijd.

In vage, haast onbewuste ontzetting staarden ze 't aan, de twee menschen, alleen, op den beweegloos zich strekkenden boomenweg, achterover rekkend de hals meer en meer. Want de zware zwartheid klom snel en groeide ten sidder-lichtenden hemel op, hing boven hen, dreigend dicht boven hen nu al.

„Laten we doorloopen, gauw, zien ergens te schuilen", zei Gerard.

„Goed, ja!"

Ze haasten zich, Jeanne zag bleek.

„Je bent toch niet bang?"

„Nee . . . 'n klein beetje! . . ."

Nu zagen ze in-eens hoe van alle kanten het bleeke blauw werd bestormd en veroverd. Paars-grauwe, dof-zwarte en gelig-grijze, koperkleurig- en roestrood-koppende wolkmassa's stapelden zich op den horizon op, drongen óver elkaar, naderend donker 't diepzwarte gevaarte, dat nu als een monster met gruwlijken kop en gekromde klauwen 't zenith beheerschte.

Bijna raakten ze elkaar, bijna grepen ze samen, 't zonlicht bedreigend . . . .

De schitterschijf stond er nog tusschen, vuurstralend, vuurovervloeid; onder blauwzwarte hal lag de aarde geel-groen in een laatsten, helsch-fellen glans.

Doch een grimmige kop schoof de zon voorbij — verslonden was 't licht. Als viel er een doodssluier over, zoo dofte, versomberde 't land.

En al-over pakten de wolken nu samen. Een luisterstil onheilspellende leegte, een ijle schemer omvatten ze nu.

Maar een oogenblik.

Want eensklaps schoot hevig een schurende, schuivende, bulder-wuivende windvlaag aan, deed de boomen buigen in heftig geritsel, woei 't heete stof tot een warrelkolom langs den droog-harden weg, en nog zoo'n stormvlaag, en nóg een; toen ging een schichtig weerlicht-geflits, viel de eerste slag met plechtstatig gedaver, dreunend de wereldhal door.

Even later, met stil geplekker, van groote droppels, de bui . . . .

IJl-haastig stapten de twee nu voort. Ze hadden gelukkig een paraplui, de groote, van Gerard; ze liepen er samen onder, gearmd, maar Jeanne. bezorgd voor haar wit-linnen rok, greep er telkens meer van omhoog en naar voren; ze moesten maar gauw zien te schuilen toch, vond ze. De regen werd dichter. Maar ginds, aan de kromming, daar stond wat . . . . Een huisje! . . .

„Gauw maar! Vooruit! Haal op!" spoorde Gerard, lachende, aan — en hij duwde haar arm aan zijn lijf, met vroolijke, innige duwtjes — Jeanne vond het toch ook wel prettig, zoo samen, keek hem eens aan van terzij . . . .

't Leek een café-tje — leeg en verlaten. Maar vóór, aan den weg, stond een houten koepel. Daar vluchtten ze in.

„Hè hè, goddank! . . . Is dat loopen!" . . .

Een smalle bank en een ruwhouten tafeltje stonden er, vast in den grond.

'tWas of plotsling nog donkerder schaduwen vielen, of 't nacht worden zou. Over 't dichte grauw van den hemelkoepel dreven in vormen van drakige monsters, zich rekkende, diep zwarte rafelwolken. En weerlichtend, schichtig, flitste het op, 't fel bliksemgeflikker, barstte het scheurend gekraak uit de lucht, en 't doffe kanongebulder des donders. De regen bestraalde met straffe strepen 't donker-groen land en de zwarte stammen der boomen, die sidderend ruischten, zich krommende, telkens weer, onder den druk van een rukkende stormvlaag. De regen gudste, ritselde, plaste, óverstroomde den weg, die nu flikkerig glom, in den valschen schijn van het weerlicht.

Als ranke boomen van vuur, dorre popels

met lichtende takken, stonden blimsemschichten seconden-lang op tegen 't verre horizonzwart, zigzagden dan weer als brandende slangen door 't groote grauwe daar overal boven, hoog boven. Donderslag volgde op donderslag. 't Was of 't losknapte soms, en dan kraakte en ratelde, lang achtereen, wegrommelend eindelijk. Om met fel toornend gedaver dadelijk uit te barsten, uit te scheuren opnieuw.

't Zomerland donkerde onherkenbaar onder die wildernis

Jeanne zat bleek en stil naar de weerlicht doorflitste lucht, en de felle stralen te turen, te luisteren naar het gedruis, van storm en regen, de stem van den donder. Haar linkerhand lag in Gerard's rechter, op tafel vóór hen.

„Je bent toch niet bang", had hij weer gevraagd.

„Nee", zei ze zachtjes, „bang eig'lijk niet, want ik vind het heerlijk.... Maar 't is zoo grootsch, hè?... Ontzaglijk!... Je voelt je 'r zoo klein bij!"

Hij had even haar hand omklemd.

Toen was hij stil en tersluiks gaan zitten kijken naar haar; hij wou niet dat ze 't merkte.... Wat was ze verdiept in dat groote, woeste, ze leefde er in weg.... Wat pakte natuur haar toch sterk. En wat gaf ze 'r zich aan!...

Leefde ze altijd niet bij al wat er om haar gebeurde?...

Innerlijk ook toch wel — in stille uren.... Maar vredig, zonder gemok; ze tobde niet over zich zelf. Ze gáf zich, zoodra als 't weer kon, naar buiten. Ze leed en genoot met de menschen mee, en met de dieren, de dingen... de heele natuur.... Mooi was zoo'n zuiver spontane, zich overgevende aard.... Och ja! had hij dat ook maar!... Zat hij maar niet zoo dikwijls zichzelf in den weg!... Kon ook hij maar ópen genieten, van 't oogenblik, het omringende leven!...

Kúnnen?... Kón hij 't dan niet?... Hoe genoot hij van háar nu!...

„Jeaantje.... kijk me 'is an!"

Zij keek en glimlachte stil, even verwonderd, knikte hem toen wat weemoedig toe.

„Wat is er, vrouwtje?"

„'k Vind 't zoo mooi." Bijna stokte haar stem. En ze keek weer naar buiten.

Maar schoof zich meteen tegen Gerard aan. En hij sloeg zijn arm om haar heen.

Lang zeiden ze niets, bleven turen en luisteren.

Eindelijk verstilde, verragde de regen. 't Weerlicht werd fletser. En zwakker, veel verderaf, rommeldreunde de donder na. 't Was niet zoo donker meer ook, schoon de hemel, in verte en hoogte, nog dik en egaal grauw bedekt scheen.

Maar Gerard, opstaand, een poosje later, keek om den hoek van het houten prieeltje. „O!" riep hij, „daar wordt 't mooi! Kijk 'is gauw!"

't Was of ze uit een enormen grot in den dag keken! Goudige zonneschijn dampte in 't verschiet over lichtende weiden. 'n Blinkend huisje stond er in op. En hier regende 't nog!...

Maar terwijl ze er naar stonden te kijken, verruimde de poort van het licht zich en 't wolkengrauw kromp paarsig in-één. Snel kwam de schijn naar hen toe, overgeelde een korenveld, overglansde de wit-bonte koeienruggen, de vochte weiden.... Nog één seconde!... En ook hun prieel en de natte boomen, de blinkende weg en... zij zelven stonden in 't blije, tintelzuivere licht.

Vogels sjielpten, kwetterden, kweelden.

Overal blonk het nu, spiegelde 't licht zich. Zon doorgoudde de stijgende dampen.

Geen regen meer, maar de boomen dropen. Dus liepen ze weer onder 't zwarte dakje, de parapluie, dicht aaneén. Jeanne pakte haar rokje weer op van den morsigen weg; haar linkerhand leunde op Gerard's arm, die 't scherm ophield.

't Was zoo'n blije wandeling nu. Tinteloogend keek Gerard, telkens opnieuw, naar 't vlakje wang dat hij zien kon, bleek-bruinig, met roode aartjes, onder den rand van haar hoed. En ze scheen het te voelen. Ze lichtte haar hoofd naar hem op, schuinsweg, keek hem oolijk aan, en hij bukte zich snel. Hij kuste haar dan op dat stukje wang, en ze kusten elkaar, op de smachtende lippen.

„Ik weet er eentje, die beter wordt", lachte Jeanne.

„Zoo?... Wie dan?... Wat bedoel je?... Nou zeg 'is!..."

Ze lachte maar, gaf er geen antwoord op, keek naar de blinkende lichtheid rondom, naar fonkelende, zilver-druppende takken, naar 't glanzige gras.

„Lekker is 't nu in de lucht, hè? Heerlijk frisch om zoo op te snuiven! 't Is of je 'r lichter van wordt!" Er was juiching in Gerard's stem. En hij drukte haar arm weer tegen zich aan. „En jij bent een engel!"

Toen, na een poosje, zei Jeanne zacht. „Ik weet er eentje, die dacht dat-ie niet meer hield van...."

„Sst... sst!... stil!... niet zeggen, niet zeggen!"

. . . .

„De parapluie kon wel neer nou!"

„Hé nee," zei ze, „'t is zoo gezellig!"

XIII. Jeanne is ziek.

Maar toen ze 't hotel inkwamen, klaagde Jeanne in eens, dat ze overal pijn had. Ze zag geel-bleek en bezweet, wou aanstonds naar bed gaan. Kou gevat blijkbaar, geen wonder, dacht Gerard, zenuwachtig van schrik. Met haar dunne linnen japonnetje aan, in die plotsling verkilde atmosfeer, en die nattigheid overal! Hij maakte er zich booze verwijten van, dat hij het onweer niet had voorzien, niet eens een mantel of doek meegenomen. Angstig was hij in-eens....

Maar Jeanne zei, 't beteekende niets, 't zou morgen weer over zijn. In eten had ze geen trek, maar hij moest zijn gang gaan, gewoon, net als anders, haar maar stil laten liggen, 's avonds alleen nog 's komen kijken.... Hij wou 't eerst niet doen, aan die tafel gaan eten, maar 't vrouwtje herhaalde, wat driftig dringend, dát had ze 't liefst.

Zoo zat hij daar dan, naast haar leege stoel. De kelners deden verwonderd. De meisjes waren dien middag vertrokken; veel anderen ook. 't Was leeger en stiller; een sfeer van verlatenheid hing in de zaal. De overgeblevenen praatten gedempter; klein en kort was nu ieder geluid. De lijvige vrouw van den vieven meneer vroeg, glimlachend, goedig, en nóg eens de man met de starre grijns en de bakkebaarden, waarom mevrouw er niet was. Hij antwoordde stug, hield een effen gelaat, wou telkens opstaan en weggaan, maar dacht dan: ze zal 't niet prettig vinden misschien....

Vreemd, onwezenlijk was het, die menschen nu te zien zitten, eten en praten. Hij merkte juist door 't verschil, dat ze hem eigener waren geworden, niet hinderlijk meer, als den eersten dag. Maar nú weer vreemden, absoluut vreemden, die glimlach-gezichten.... Bitter alléén hij....

O dat hij het toch niet beter besefte, meer waardeerde, genóót, het leven van allen dag met zijn Jeanne, dat hij daar nog pas een week geleden geen vreugde in vond! Ellendig toch, dat je 't niet kón blijven voelen, 't geluk dat je had, dat je 't weer merkte pas als je 't moest missen....

Na 't eten ging hij naar Jeanne kijken; ze sliep.

Toen bleef hij wat omloopen, dwalerig, soezig, de laan op en neer en den spoorweg over. Goud glansden de rails, en het zand gloeide, rossig. Mooi ja, maar 't kon hem niet schelen; de zonsondergang, och nee!... wat had je er aan, als je alleen was, niet zag dat een ander genoot!... Weemoed alleen, of wat melancolie.... Geen vreugde althans....

Na een uur ging hij weer naar haar toe, een kop thee dragend, stil en voorzichtig. Ze sliep nog. Hij wekte haar nu, om die thee. Ze vond het wel prettig eerst hem te zien, maar niet lekker de thee, en jammer ook eigenlijk, dat hij haar wakker gemaakt had. Ze gloeide, had hoofdpijn, was blijkbaar koortsig. Hij sprak van een dokter. O neen, daar dacht ze niet aan. Haar maar stil laten liggen. Hij moest maar een beetje gaan zitten lezen in de veranda. En Jeanne draaide zich om, naar den muur. Landerig ging hij toen, voelde zich weggestuurd, nutteloos, doelloos....

Doelloos zijn gansche zijn, als zij er niet was....

Hij ging met een boek naar de zijveranda. Maar daar kwam de man met de zwarte baarden, de witte tanden, de vettige grijnzing,

recht op hem af, presenteerde zich vormelijk, stelde toen Gerard voor aan zijn vrouw, schoof een stoel voor hem aan bij hun tafeltje. „Wel ja, niet waar? — U bent zoo alleen. Dat 's gezelliger, hè?"

Praatjes maken nu, vriendelijk doen. Hij vond het een soort van straf, in zijn weeke landerigheid, deed zijn best om iets aardigs te zeggen. Maar 't ging hem niet af.

Op-eens begon 't weer te regenen. — 't Werd ook kil in de open veranda.

„Wat een verandering!... En zoo in éénen, hè," zuchtte 't varkentje. — 't Was Gerards eenig genoegen haar zoo in gedachten te noemen, naam door Jeanne verzonnen.

„Als we 'r 'is binnen gingen, een spelletje whisten," opperde zij. Gerard loog, dat hij 't niet kon. „Och!" zei ze, blijkbaar teleurgesteld, en gaf hem geen aandacht meer, maar riep met haar vriendelijkste stem naar het naaste tafeltje: „U, meneer Vegers, mevrouw, wat dunkt u er van, een gezellig whistje?" De vieve was dadelijk op en bereid. Zijn vrouw zat goedig te knikken. Ze trokken naar binnen. En Gerard bleef zitten, alléén.

Hij las toen wat bij 't druilige licht van de lamp, die stonk, en geluidloos wiegde, voortdurend. Spetterend regende 't door, tegen 't veranda-trottoir aan, opspattend, over zijn voeten. Hij merkte in-eens na een poos, dat hij niet meer wist: wat had hij gelezen? 't Boek bleef liggen en hij maar soezen, turend den regentuin in. Kil, verveeld, landziekig en angstig. Als Jeanne eens erg werd!... Om tien uur ging hij naar bed.

Ze lag wakker, warm en bezweet, kon niet slapen meer, klaagde ze, Jeanne... Wat water wilde ze hebben... „Was maar wat eerder gekomen!"

„Maar vrouwtje, 'k dacht juist, dat jij...."

„Nou ja, 'k weet wel... Maar 'k was zoo alleen!..."

's Nachts kwam het onweer terug, met hevige rukwinden, zware rumoeren. Regen bekletste de ruiten. 't Huis scheen te schokken zoo dreunde de donder.

Gerard lag wakker. En 't was hem soms of 't zijn daemon was, die hem toornend aansprak, waarschuwde dreigend... 't Allermooiste had hij gehad, niet gekend... Verwaarloosd...

Ook Jeanne sliep slecht. Ze was ongedurig en zenuwachtig, benauwd door het dek, door het onweer, door angstige voorgevoelens. Zij ook was bang dat ze ziek zou worden, erg ziek, 't allerergste misschien...

't Was zoo'n heerlijke dag geweest. Gerard werd beter, en hield van haar, heelemaal, net nog als vroeger; de toekomst scheen een en al glanzend geluk, als zij ook beter.. O! dat juist benauwde!... Als 't toch eens uit moest zijn... juist nu!

In de ochtendvroegte stond Gerard op, om een dokter te halen; hij was ongerust. Een oude man. Hij kwam haastig mee, maar lachte algauw, zei dat de kwaal niets om 't lijf had. Vandaag maar in bed blijven. Morgen zou 't over zijn... Ja, haha!.. hij begreep wel, zoo in den nacht maakt een mensch zich chimères... haha!...

't Was een gelukkige dag die begon toen. Jeanne voelde zich beter worden, was vroolijk en dartel, lachte het meest in zich zelf om dien angst in den nacht. Ze wou telkens opstaan, bleef enkel in bed omdat Gerard 't vroeg, met zoo'n innige stem. Ze beloofde 't dan, telkens weer, op conditie dat hij er eens uit zou loopen. 't Kon toch niet goed zijn, zoo'n heelen dag in een donkere, muffige slaapkamer, zei ze. De zon scheen weer buiten. „En hoor nou die vogels!"...

Hij wandelde dan weer een goed kwartier, een half uurtje, de lanen rond, of naar 't bosch. Hij genoot er wel van ook. 't Was tintelend heerlijk van licht, en zoo puur in de lucht, en de zon op dat frisch-vochte groen overal, en die grootsche hemel, dramatisch mooi, met z'n wolken-bergen, valleien en velden....

Toch, langer hield hij 't niet uit!

„Ben je daar nou al weer?... Ga dan toch wandelen, jongen!... Geniet van je vrijheid".

„Ja", zei hij, „Morgen weer.... Samen..."

Maar 's middags verwonderden zich zijn tafelgenooten. Ze wisten nog niet dat hij zóó kon zijn, beminnelijk, spraakzaam.

XIV. Wandeling.

Zaterdags wandelde 't tweetal 't dorp weer door en den open weg naar de heuvels op. En bleven van tijd tot tijd staan, om zich eens om te draaien, hun heerlijkheid vol te beseffen. Gerard merkte: hij zág het nu pas, het wijde, het lichte, het kleurensterke.... Werd hij weer jong? Ging hij alles hervinden?

Blank bekranst met slanke stoeten van sneeuwwitte wolken blinkend gepunt, wemelde, tintelde 't blauw van de hemelhal; ónder vredigde 't brokkelig dorp, 't warm-bruin, staalgrijs, 't rood van daken, flikkering van den torenspits, 't hel-rood, geel en oranje van bloemen, 't groen van gras en van Juniboomen rond en tusschen de villa-huizen daar wijder omheen. En over de glooiingen rechts het koren, 't wiegende akkerblond; huisjes doken er kantig uit op.... Heiden en boschranden links.... Bosschen die lokten met schaduw en vrede....

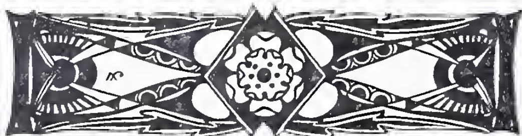
„Vacantie is toch iets goeds", zei Gerard. „Rusten en in de natuur zijn.... Iedereen moest het kunnen hebben.... Je gaat de dingen zoo anders zien.... Met zóóveel meer liefde...."

„Ja, als je daaraan denkt!... Duizenden zijn er helaas nog die 't altijd ontberen...."

Alsof er een wolk trok over de zon, zoo vertriestten die woorden. Ze zwegen er beiden op, liepen weer door, loomer in eens. 't Was iets als schaamte, dat wóóg....

Tot Gerard weer staan bleef en mompelend zei: „'t Moet toch komen!... 't Móet.... 't Is zoo nóódig!... Voor werken alleen is een mensch niet geboren.... Zooals wij de dingen nu zien, zoo zijn ze.... Iedereen moet ze zoo kunnen zien.... Als je 't eenmaal weer hebt, goed hébt, kun je er tijden op teren....

„O ja!" zei Jeanne, „want de natuur!... och! die is eigenlijk overál. Maar 't is de rust, hè... 't is de vacantie!"

Boekbespreking, door H. R.

Leo Balet, Roeping, Amsterdam, E. v. d. Vecht, (zonder jaartal).

Sunt pueri pueri....

De schrijver van dit boekje is zeker nog erg jong, en jonge menschen doen dikwijls.... zéér wijze, maar méérmalen domme dingen. Leo Balet had verstandiger gedaan zijn romannetje — gesteld dan, hij had 't nu eenmaal geschreven — een-jaar-of-wat stil in een laadje of kastje te laten.... besterven (bij dat woord hoeft men nu juist niet aan den dood te denken!), en 't dan nog eens over te lezen. Hij had 't dan zeker óf in 't geheel niet uitgegeven, óf veel beter gemaakt.

Want ik acht het volstrekt niet onmogelijk dat hij 't inderdaad — over eenige jaren — beter zal kunnen. Ten minste wanneer hij wil werken, met ernst en geduld, werken ook aan zich zelf, zijn leven verdiepen, trachten wat meer te begrijpen van menschen en litteratuur.

Nú wist hij nog niet, dat als men een boek, een roman of vertelling, met „Roeping" betitelt, er ook iets in vóór moet komen van roeping, ja dat 't de kleur en de geur en de smaak van het boek moet zijn, die sterke innerlijke drang, die behoefte en groote begeerte. En vooral als het priesterschap 't voorwerp is van die roeping. Dan moet men de diep godsdienstige ziel te doorproeven geven, de dorst naar God en het groote verlangen Hem te dienen, Hem te verkondigen. Zóó sterk, dat de lezer voelt, zónder dat het hem extra verteld wordt, dat voor die roeping elke andere hartstocht moet wijken, ook die voor een vrouw of een meisje, liefde — wanneer ze al ontstond!

In dit boekje nu gloeit, noch beeft, noch droomt iets van roeping. En van liefde eigenlijk ook niet. Van jonge verliefdheid enkel, van kalverliefde... misschien! Maar daar wordt geen meisje krankzinnig van. Trouwens, wij weten ook eigenlijk niet of onze auteur 't zelf wel bedoeld heeft zoo, of hij zelf wel den indruk heeft willen geven dat 't haar teleurgestelde liefde was,

die Anna gek heeft gemaakt, niet haar erfelijke belastheid.

't Een met het ander misschien?

Troebel biertje dan! Zurig en pitloos!

Intusschen blijkt deze Leo Balet iemand te zijn, die wat schrijven kan. Wij zullen wel meer van hem hooren. 't Allereerste begin van zijn boekje is aardig, levendig, frisch. 't Heeft heusch iets eigens van vinding en taal....

Maar 't is hem blijkbaar al gauw gaan vervelen. Toen heeft hij gedacht door wat grove lompheid 't aantrekkelijk frissche te kunnen vervangen. Nu, daar is natuurlijk minder dan niets van terecht gekomen!

Of vergis ik me, is er niets dan domheid, vulgaire verwaandheid en aanstellerij, waar ik liever de eerste sprongen wil zien van een aardig, zondronken veulen, zoo'n mal jong dier, dat koppig springt van den wal in de sloot, en waar toch wel een krachtig paard uit kan groeien?

We zullen 't af moeten wachten.

Harry Brender, Karel Manel, Rotterdam, W. J. van Hengel, 1904.

Ook deze schrijver (!) — ik twijfel er niet aan — is nog jong, jong, heel jong! Waar blijven ze toch, al de jonge schrijvers!

Ook voor Harry Brender zou het o! zoo nuttig zijn geweest als hij dit boekje nu eens niet uitgegeven had kunnen krijgen. Hij zou dan misschien in den eersten tijd wat ontmoedigd en droef hebben rondgeloopen, maar bleek toch de ware drang te bestaan, wat later had hij zich zeker wel weer aan het werk gezet, en dat werk zou misschien dan wat beter bezonken, wat langer bezonnen, wat ernstiger, échter geworden zijn, wat persoonlijker, toch minder aanstellerig.

Men hoort nog altijd zoo nu en dan de bekende legende herhalen, dat het zoo moeilijk is voor een jong auteur om een uitgever te vinden. Maar men moet er zich niets ongerust over maken! Integendeel, ons recensenten wil het soms schijnen of 't tegenwoordig de uitgevers zijn, die rond gaan met een lantaarntje op zoek naar jonge auteurs!

Een veteraan als W. J. van Hengel! Hoe is 't mogelijk, vraagt men zich af. En wat ziet zoo'n boekje er flodderig uit!

Heeft zich misschien de uitgeverstaak hier bepaald tot het laten drukken des firmanaams op den omslag? Men vindt dien naam althans niet terug op het leelijke titelblad.

Harry Brender heeft blijkbaar nog niets geschreven, niets anders uitgegeven tenminste, maar ook gelezen had hij klaarblijklijk nog niet veel goeds voor hij dit boekje schreef. Een moderne litteratuur, een strijd tegen rhetoriek en banaal gefraseer, — nooit van gehoord, nietwaar? Hoe anders te verklaren zijn hol-bombastische beweringen in een taal van het jaar nul, zijn malle zucht tot beeldsprakigheid, die er hem zelfs toe bracht bij 't verhaal van een groote boot, die tusschen veel kleinere doorstoomt, op te teekenen: „De groote ziet glimlachend naar die jonge „spieren en hij voelt zich zeer oom die „neef een dubbeltje geeft...."

A propos van de scheepvaart weet hij ons tevens mee te deelen, dat „zeilschepen en stoombooten elkaar haten als de stilte en 't geluid".

En deze beschrijving van het uiterlijk zijns helds is ook lang niet voor de poes: (bl. 64)

„Karel 't lijf passend in een rieten stoel, „de beenen uitgestrekt over de zitting van „een gewonen stoel, tusschen tafel en schoor- „steen (zijn geliefde plaats en houding, al „brandt de kachel niet) lezend, 't hoofd „gezonken stil als een voorwerp in de half- „donkerheid.

„Het is iemand, die jonge, slanke, fijne „knaap in de kracht van zijn 15 jaren, met „'t lange, donkere haar, dat over 't bleeke, „zuivere voorhoofd valt, een heerlijk kader „geeft aan dit ovale gelaat, de fijn gestreepte, „getrokken wenkbrauwen, de lange wimpers „die den droomenden, bijna doffen blik onder „de neergeslagen oogleden doen raden.

„Hoe zacht 't fluweelen perzikrood zijner „wangen, de miniatuurboog van den mond, „hoe meesterlijk 't kuiltje in de welgesne- „den kin!

„Zoo, ideaal, is hij lezende, alleen, droo- „mend, uit zijn omgeving."

Tusschen veel van dergelijke nonsens staat hier en daar dan wel eens een natuurlijk gesprekje, een leuk verteld ontmoetinkje uit het

leven van den jongen Karel, een vrij aardig typeerinkje van een zijner kennissen...; kortom, ondanks al zijn bijna onleesbaar gebrabbel, zijn bespottelijke waanwijsheidjes, zijn jongensachtige brutaliteiten, krijgt men wel den indruk, dat er iets gistende is in dit schrijvertje en dat hij — misschien — op den lángen duur — met héél hard werken en érg goeden wil — en bescheidenheid — wel een schrijver zou kúnnen worden... misschien!

EDOUARD RÖPCKE EN WILLEM VAN HOYTEMA, Uit het Leven, Militaire en Burger-Schetsen, Rotterdam, B. v. d. Watering, 1904.

Er wordt tegenwoordig weer veel gewerkt met inleidingen. — Ook Harry Brender schreef er een voor zijn boekje; ik spaarde hem nog meer dan hij eigenlijk verdient! — Dat van de broederlijk samen schetsende „burger" en militair begint aldus:

„Acht jaar geleden verscheen van ons een „bundel schetsen, getiteld „Op verkenning", „die door het publiek goed werd ontvangen. „De kritiek liet zich — zooals immer — zeer „verschillend over ons werkje uit; maar 't „meest zat zij in haar maag met den titel, „die geen betrekking had op den inhoud van „den bundel! Alleen in een beoordeeling „in „Elsevier's Maandschrift" heette het: „Op „verkenning" heeft geen betrekking tot den „inhoud van het boekje — hier is alleen aan„duiding van het denkbeeld des auteurs, dat „in de volgende bewoordingen zou kunnen „uitgesproken worden: Is onze letterkundige „arbeid geslaagd? Wij weten het niet. Laten „we de proef nemen en de stukjes op ver„kenning in het licht zenden."

Acht jaar geleden! En nu pas weer dit boekje, van 182 bladzijden.... Men zou bijna geneigd zijn te onderstellen dat de „verkenning" toen niet meegevallen is. Toch lezen wij dat de bundel door het pubiek goed werd ontvangen. Waarom dan zoo lang gewacht? Gewoonlijk gaat men toch na een verkenning spoediger tot den aanval over, niet waar mijnheer Willem van Hoytema? Hebben de heeren 't zich mogelijk toch aangetrokken dat „de kritiek" zich zoo „verschillend" over hun werkje uitliet? Wat zei dan eigenlijk de kritiek?... Ook wij... weten het niet. Wij weten er niets meer van; boek en kritiek, wij zijn er alles van vergeten!

Maar het vleit ons dat het alleen de toenmalige redactie van ons maandschrift was die er in slaagde het raadsel van den mysterieusen titel op te lossen. En wij wagen het een poging te doen om die reputatie te handhaven.

Dit nieuwe bundeltje dan heet „Uit het leven". 't Schijnt begrijpelijk. Ook zeggen de auteurs, verderop in hun voorbericht, dat deze titel „geen nadere bespreking behoeft". De meening ligt voor de hand dat Röpcke en Van Hoytema deze schetsjes, zoo samen, wat men noemt „gegrepen" hebben uit het leven, uit het werkelijke leven, ziet u, de realiteit. Edoch... wij lazen het boekje door....

En neen, het is onmogelijk, zoo kunnen ze 't niet bedoelen!

De heeren hebben misschien wel gegrepen náár het leven, maar dan hebben zij zich vergrepen aan....

Ah juist! Op eenmaal wordt het ons klaar!

„Uit het leven" moet blijkbaar worden verstaan als een euphemisme, — de meer gebruikelijke vorm is: „uit z'n lijje" — een euphemisme voor: dood. Inderdaad, 't is de zuivere tegenstelling van „in het leven". Zeer vernuftig gevonden, ook deze titel weer!

Als men 't eenmaal weet — ja, 't is wel een beetje griezelig — maar daar is beslist een lijklucht aan dit bundeltje! Die taal, neen maar, dood, hoor, ... en al lang....

Laten we 't gauw begraven!...

Treurig, hè? Zoo'n onnoozele kleine!

Maar 't arme wicht is ook doodgebakerd! Twee is te veel!

S. U. TEREBOR, Aizdith de heidin, en hare omgeving, oorspronkelijke, ethische, aesthetische roman, in 2 dln., Bruinisse, J. van der Wal, 1904.

Ook deze titel is van een verrassende juistheid. Het meisje met den onuitspreekbaren naam is inderdaad nooit uit-gesproken, en zooal geen heidin in de meest voor de hand liggende beteekenis, dan toch — naar mijn smaak tenminste — heidensch vervelend. Verder worden er in deze beide deelen, die te zamen 776 bladzijden bevatten, werkelijk tal van belangrijke

ethische en aesthetische onderwerpen behandeld, en wat de oorspronkelijkheid betreft, uit welke taal zou vertaald kúnnen zijn iets zoo fraais als b.v. deze slotzinnen van het eerste deel?:

„Alles werd nu kalm. De dageraad vormde „een contrast met de verwelkte kleuren van „de feesttafel. De stoelen stonden door elkaâr „in allerlei richting, deels passief en argeloos, „deels onder den indruk van gesprek en „feestgesnap elkander verdacht en scheef „aankijkend. De overgebleven schaaltjes „gaapten van ongenoegzaamheid. De op een „halven slok na ledige flesschen stonden ont- „nuchterd buiten haar aangewezen plaats: „de tengere en doorschijnende Rhijnwijnflesch „halzig en waggelend op haar ongelijken „bodem; de zwaarlijvige Bourgogne smalend „en tartend daar tegenover. Alles na behoor- „lijke voorziening bereid tot nieuwe verzorging, „versterking, laving en bevrediging, vooral „tot ontspanning en verlichting van hen, die „gekoesterd worden door een zonnetje van „binnen; doch op stuk van zaken alles het „symbool van tijdelijkheid, vergankelijkheid „en verdamping, het aan het mystieke van „een symphonie overlatend om u, waarom „zal ze immers zelve niet weten, geloof aan „een persoonlijke toekomst te schenken en op „hare beurt troost te geven in het: zalig, zijn „zij, die hongeren en dorsten naar de gerech- „tigheid, want zij zullen verzadigd worden".

Het is wel jammer dat de schrijver er niet in geslaagd is ook van zijn roman een aesthetisch onderwerp te maken. Maar daar dit nu eenmaal niet zoo is, en deze rubriek eigenlijk alleen bedoeld zúlke onderwerpen te bespreken..., basta over Aizdith de Heidin.

Henri Dekking, Getroffen, Haarlem, Vincent Loosjes, 1904. Eén voordeel heeft het ten minste nog eens zulke boeken te lezen als die van Röpcke en Terebor. Men ervaart dan weer hoé suf en slecht er toch nog wordt geschreven en waardeert daarna des te gretiger 't goede en echte, 't eerlijke, ernstige, dat nu sinds 25 jaar ontstaat in Nederland en zoo duchtig aangroeit, hier en in Vlaanderen.

Henri Dekking's roman is zoo mooi nog niet. O neen, hij zal er wel betere maken! Maar 't is zoo trouwhartig, zoo toegewijd ernstig, dit manlijke werk.

Vrouw Dirks, arme weduwe van bij de zestig, bang dat ze haar eenigen kostganger, Lodewijks, verliezen zal, weet hem over te halen haar te trouwen. Hij is een „vrije jongen"... van diep in-de-vijftig. Hij doet het om van 't gezeur af te wezen, 't ten slotte beschouwend als een formaliteit die weinig verandering zal brengen in zijn leven. Maar de vrouw is vroom en kerksch en dominee heeft het huwelijk afgeraden, want Lodewijks is ongodsdienstig. Zij zal hem wel bekeeren, heeft ze beloofd.

Dit bekeeringswerk brengt het ongeluk aan. Een enkele maal wil de oude zeilmaker dan wel eens meegaan naar de kerk, maar 't is voor éèns, heeft hij gewaarschuwd, en daar blijft hij bij. Hij wil er niet verder over hooren. En de vrouw, telkens door dominee tot plichtsbetrachting aangemaand, denkt zich te beijveren door den ongeloovige haar afschuw te toonen, hem 't leven ongenietbaar te maken. Als hij, op de werkplaats geplaagd met de neiging van zijn ouden dag, om zich groot te houden, zekere wenschen doet blijken, wijst ze hem met beleedigingen af. En als zijn eenige vriend, neef Jaspers uit Amsterdam, hem eens op komt zoeken, vaart ze hevig uit tegen den socialist.

Lodewijks, in zijn eenzelvigheid, heeft zich een paar sijsjes gekocht. Vol warm begrijpen, toch zonder sentimentaliteit, vertelt daarvan de schrijver. Op deze wijze:

„En in de uren, waarin de kamer voor hem alléén was, ging hij graag zitten bij z'n vogels, om met z'n oogen hun vreemdig doen te betasten. Hij verwonderde zich, hoe de kleine gladde beestjes, met hun teere vleugeltjes, de kamer vulden van scherp-ritselend geléèf. Ze deden niet schuw, ook al zat hij vlak bij. Bedaard wipten ze hun hoogste stokje op en schoven bijeen, als één dubbelbollig kussentje van veeren, waaruit de strakke, glimgroene vogeloogjes hem staag beloerden. Aardig vond ie dat, vriendelijk en — hij vond na overdenken 't woord — hartelijk. 't Waren hàrtelijke beestjes, z'n sijsjes.

Ze konden wel 'n uur soms elkaar aan zitten kijken, met hun drietjes, tot z'n vrouw,

grof binnenstommelend, hem en hun met schrik stoorde, of tot hij, uit zijn denken komend, 't hoofd hief. Dan fladderden de vogeltjes op, en sloegen hun vleugeltjes langs de tralies en over de stokjes, even maar, snel waren ze weer tot rust.

Hij zag hoe meer en meer gewoon zij raakten aan 't ruige manshoofd zoo dichtbij, achter de harde traliestreepen stuk geslagen een afschuwelijk ding van warrelhaar en zwartig gat en purper vlekkenvleesch. En toen hij eens 't geprobeerd had een hennepzaadje — Zondagsche tractatie — te leggen op z'n neus en door te duwen dien neus de tralies in, kwam 't kleinste sijsje na wat geaarzel, dat hij rustig afwachtte, dat zaadje van dien neus weg gannefen.

Dat was een blij oogenblik . . .?"

Om die sijsjes, zijn eenige troost, gaat het op de laatste bladzijden van 't boek. De vrouw heeft een brief onderschept, en verscheurd, van neef Jaspers; Lodewijks is daarachter gekomen en, voor 't eerst woedend, — hij de „man als een lam" — eischt hij dien brief terug. Hij slaat haar, en zij, in wraakgevoel, grijpt de kooi van 't venster, trapt 'm in elkaar. Dan pakt hij haar bij de keel en — misschien zonder 't te weten of te willen! — wurgt de suffige oude zijn vrouw.

Heeft nu de schrijver ons deze geschiedenis zoo verteld dat wij haar ons geheel als werkelijk gebeurd kunnen denken en voorstellen? Eigenlijk niet. Wij vragen, eenigszins verwonderd, hoe zoo'n helsche feeks als die vrouw Dirks zich vóór haar trouwen tot „goedigheid" heeft kunnen dwingen, wij weten ook niet zeker of 't vreeselijk, moorddadig slot nu wel heel waarschijnlijk is. Zoo'n bedaarde man, en dan zóó lang doorknijpen tot iemand dood is . . .? Nogal kras!

Maar 't doet er zoo erg veel niet toe. Wat de schrijver wilde heeft hij bereikt, wij zien ze, die twee oude menschen, ze leven, en wij voelen mee de misère van zoo'n dwaas huwelijk uit armoe en angst; de personen van Lodewijks en zijn vrouw staan in bijna tastbare werkelijkheid voor ons. Dat is veel. 't Is genoeg om een boek als dit een goeden roman te noemen.

Nu komt er behalve die twee nog een ander paar in 't boek voor: Gerrit, bankwerker, erfelijk belast met neiging tot dronkenschap, en Kee, zijn frissche, vroolijke mooiemeid die hem van den drank af te brengen weet, wanneer hij, door een val in het gasthuis geraakt, daar ligt „na te denken." Heel lief, heel sympathiek, maar . . . of er ook in dit tweede romannetje van sentimentaliteit geen sprake is? Ik zou het niet durven volhouden. Die gesprekken in het ziekenhuis en later — merkwaardig, men merkt het dadelijk aan de woordenkeus — Gerrit praat van „krijten" als hij huilen bedoelt en zegt „onreinheid" in plaats van smeerlapperij of zoo iets. Die zelfde vermooiing heb ik in 't sentiment gevoeld.

En nóg een bezwaar tegen de taal. De heer Dekking vertelt uitstekend, zijn dialoog is doorgaans raak en frisch, maar als hij aan 't beschrijven gaat, tracht hij zijn talent wat te forceeren nu en dan. Heb ik 't mis, of vindt hij dat 't er nu eenmaal zoo bijhoort tegenwoordig in beschrijvingen „woordkunst" te geven en vooral: met krasse vergelijkingen brutaal te beelden. „'t Steenen lijf van den gang" . . . mij dunkt een gang is iets leegs, heeft juist géén lijf. Een scheurkalender aan den muur, die „leek een grillig gat, als door een vuist geslagen"? „Teerklonten die op grauwe muren vastvlekken als open wonden"? . . . Het is allemaal mogelijk, maar ik heb zooiets nooit gezien. En zoo is er meer, is er vrij veel. . . .

De heer Dekking moest, dunkt me, als hij beschrijft, ook maar rustig zijn eigen taal blijven gebruiken en niet meedoen aan de „hevigheid", geen „felle kerel" willen zijn. Dat gaat hem toch niet af, en daar „zit 't 'm" ook niet in, dat weet hij wel.

Aandoeningen verwoorden, heel zuiver, eerlijk en precies, niet verslappen en er ónder blijven, maar vooral ook niet verhevigen, aandikken, opblazen, dat is wat we allemaal willen, nietwaar? Wat niet pál raak is, is er altijd náást. . . . Maar ik verbeeld me geen oogenblik dat Dekking dit van mij behoeft te leeren. Ik heb goed vertrouwen in zijn onmiskenbaar talent.

* * *

Verder ontvingen wij, vóór 1 Augustus, nog de volgende nieuwe boeken, etc.:

C. S. Adama van Scheltema, Levende Steden, Amsterdam, een wijsgeerig leerdicht. Amsterdam, S. L. van Looij, 1904.

P. C. Boutens, Het Treurspel van Agamemnoon, naar het Grieksch van Aischylos in Nederlandsche verzen overgebracht. Rotterdam, W. L. Brusse, zonder jaartal.

Constant Eeckels, Verzen. Antwerpen, Lodewijk Opdebeek, zonder jaartal.

W. L. Penning Jr., Kamermuziek, met portret. Amsterdam, S. L. van Looij, 1903.

Albert Rehm, De Tuin der Muzen. Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jr., 1904.

Volker, Verzen. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

* * *

Herm. Heijermans Jr., Tooneelstudies, Eerste Bundel. Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1904.

Mr. P. van der Maese, Leonore van Tavora, een treurspel. Rotterdam, W. J. van Hengel, 1905.

Cornélie Noordwal, De Referendaris-Titulair, Haagsch blijspel in 5 bedrijven. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon, 1905.

J. B. Schuil, Gedeballoteerd, Indisch blijspel in 3 bedrijven. Harlingen, A. Land Ezn., 1905.

J. B. Schuil, Het Offerlam, Dramatische schets in 2 bedrijven. Harlingen, A. Land Ezn., 1905.

Johan Vorrink, Desastros, treurspel. Amsterdam, W. Versluijs, 1904.

* * *

Catharina Alberdingk Thijm, Priester. Rotterdam, B. van de Watering, 1904.

Piet van Assche, Marcus en Theus, Rotterdam, W. L. en J. Brusse.

S. Bartstra, Wigle Wever, Een Boerenoorlog in Friesland. Leeuwarden, Meijer en Schaafsma, zonder jaartal.

Rachel Brandon, 'n Huwelijk, oorspronkelijke roman. Amersfoort, G. J. Slothouwer, zonder jaartal.

F. A. Buis, Veteranen, Negentiende-eeuwers in Uniform. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

Cyriel Buysse, In de Natuur, Bussum, C. A. J. van Dishoeck 1905.

Louis Couperus, Dionysos. Amsterdam, L. J. Veen, zonder jaartal.

Mr. J. Dermout, O Matsu, oorspronkelijke roman, in twee dln. Utrecht, A. W. Bruna en Zoon, zonder jaartal.

Marcellus Emants, Waan, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf, 1905.

S. Falkland (Herm. Heijermans Jr.), Kleine Verschrikkingen, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1904.

S. Falkland (Herm. Heijermans Jr.), Gevleugelde Daden. Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1905.

W. Graadt van Roggen, Tuberculeus, 2e druk, Wageningen, Joh. Pieterse, 1904.

A. H. de Hartog, Uut 't Lève, Rotterdam, D. A. Daamen, 1905.

J. Hora Adema, De Jongen met de Bloeze, uit het leven van een Spaanschen Stierenvechter, Amersfoort, Valkhoff en Co., zonder jaartal

Therèse Hoven, Naar Holland en Terug, Indische Roman, Amersfoort, Valkhoff en Co., zonder jaartal.

G. van Hulzen, De Dorre Tuin, Schetsen en Vertellingen, Bussum, C. A. J. van Dishoeck 1905.

Mr. Lamberts Hurrelbrinck, De Heks van Heinsbroek, Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij „Elsevier," 1905.

J. E. Jasper, Van Java's Wegen, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

Egberta C. van der Mandele (Leo Luttel) Moraliteit, Amsterdam, H. J. W. Becht, 1904.

Pieter van der Meer, Levens van Leed, Studies en Schetsen, Rotterdam, W. L. en J. Brusse, zonder jaartal.

J. B. Meerkerk, Maleachi IV, Sneek, J. F. van Druten, zonder jaartal.

Melantjong, Njaï Blanda, Rotterdam, D. Bolle, zonder jaartal.

Marie Metz—Koning, De Ring, Bussum, C. A. J. van Dishoek, 1904.

Fenna de Meijier, Ik worstel en kom

boven, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

Top Naeff, De Dochter, Utrecht, A. W. Bruna & Zoon, 1905.

Frans Netscher, Uit de Snijkamer, Haarlem, Vincent Loosjes, 1904.

C. van Nievelt, Fantasieën, 3e druk, Leiden, S. C. van Doesburgh, 1904.

M. W. Maclaine Pont, Overwinning, Utrecht, A. W. Bruna & Zoon, zonder jaartal.

A. Prell, Taptoe, Herinneringen van oud-soldaten en Invaliden van het Indische leger te Bronbeek, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf, zonder jaartal.

Prinses Elsa, Bloedtranen, oorspronkelijke roman in 2 dln., Amersfoort, G. J. Slothouwer, zonder jaartal.

Is. Querido, Zegepraal, Haarlem, Erven F. Bohn, 1904.

Jeanne Reijneke van Stuwe, Ik, Amsterdam, L. J. Veen, zonder jaartal.

M. Scharten-Antink, Sprotje, Amsterdam, G. Schreuders, 1905.

Johan Schmidt, Van het Leed der Waarheid, Monnikendam, Johan Schmidt, zonder jaartal.

J. P. Schoemaker, Verhalen uit de Indische Krijgsgeschiedenis (Java-Boni-Bandjermasin), Amersfoort, Valkhoff en Co., zonder jaartal.

G. Simons, Tot het Uiterste, 2 dln., Haarlem, Erven F. Bohn, 1905.

J. C. Sonneborn, Wrakhout in de Branding, Amsterdam, W. Versluijs, 1904.

Stijn Streuvels, Openlucht, Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jun., 1905.

Reimond Stijns, Hard Labeur, 2 dln., Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jr., 1904.

Annie M. Toe Laer, Preluden, Weesp, D. J. Goethals 1905.

A. C. C. de Vletter, Kringloop, 2 dln., Utrecht, A. W. Bruna en Zoon, zonder jaartal.

Jacs. M. Vos, Het Verloren Kistje, Historisch-Romantisch Verhaal, Rotterdam, B. v. d. Watering, 1904.

Dorothee A. van Walree, Eenzame Menschen, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

* * *

Dr. J. D. Bierens de Haan, Wijsgeerige Studies, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1904.

H. de Boer, Willem Maris, geïllustreerd, den Haag, P. J. Zürcher, zonder jaartal.

Dr. Johs. Dijserinck, Herinneringen aan Nicolaas Beets, in Woord en Beeld, geïllustreerd door Henri A. Fuik, den Haag, R. J. Fuik, zonder jaartal.

R. A. Hugenholtz, Gorter's Mei, Amsterdam, W. Versluijs, 1904.

W. Jansen, Ellen Key en Hare Paedagogische Idealen, Utrecht, C. H. E. Breyer, 1905.

J. H. Leopold, Stoïsche Wijsheid (Handboekje der Moraal), Rotterdam, W. L. Brusse, 1904.

Aug. Vermeylen, Verzamelde Opstellen, tweede bundel, Bussum, C. A. J. Dishoeck, 1905.

Julius Vuijlsteke, Klauwaard en Geus, Bloemlezing uit de Politieke Proza-schriften en Gedichten van J. Vuijlsteke, Gent, Boekh. J. Vuijlsteke, 1905.

Het Hooglied van Salomo, verlicht en versierd door B. A. v. d. Lek, en P. J. C. Klaarhamer, Amsterdam, W. Versluijs, 1905.

* * *

Ontwaking, Maandschrift, Nieuwe Reeks, Ve Jaargang No. 1 (Jan. 1905).

Scandinavië—Nederland, Tijdschrift voor Nederlandsche en Scandinavische Taal, Letteren en Kultuur, No. 1, April 1905, Amsterdam, W. Versluijs.

* * *

Dr. F. A. Stoett, Nederlandsche Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden, naar hun oorsprong en beteekenis verklaard, 2e druk, 1e afl., Zutphen, W. J. Thieme en Co.

L. M. en Mr. Dr. C. H. Baale, Handboek van Vreemde Woorden, Uitdrukkingen enz., 1e afl., Zutphen, W. J. Thieme en Co.

Voor zoover ons dat mogelijk is hopen wij op deze uitgaven terug te komen.

Vertalingen worden in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift niet besproken.

VINCENT VAN GOGH ZELFPORTRET

PASTORIETUIN IN DEN WINTER.

VINCENT VAN GOGH, DOOR JOH. COHEN GOSSCHALK.

Een figuur als Van Gogh is in de Hollandsche schilderkunst buiten de orde. Men doet goed hem niet als Hollander en naar Hollandschen maatstaf te beoordeelen. Zijn streven schijnt geheel tegen onze traditiën in te gaan. Onze schilders — als men er twee of drie uitzondert, die minder specifiek Hollandsch en van een bepaalden tijd, dan wel universeel en tijdloos zijn — zij hebben als een essentieele karaktertrek gemeen de neiging tot een trouwhartig analyzeerend portretteeren der met klare oogen aangekeken werkelijkheid, waarbij dan nog menigmaal de preoccupatie komt — in de nieuwere tijden werd deze hoofdzaak — met het atmosferische, het omhuld zijn met lucht, de subtiele werkingen van het licht, bij voorkeur van een gedempt blond licht.

Van Gogh mag in zijn eerste teekeningen vooral uit den Hollandschen tijd, toen hij wat hij zag in kinderlijke trouwhartigheid minutieus zocht te portretteeren, nog wel zeer Hollander zijn, in zijn schilderwerk uit Brabant en uit Frankrijk in het begin van zijn verblijf, nog wel hier en daar neigingen vertoonen, die aan Hollandsche karaktertrekken doen denken — in het groot genomen kan men zeggen, dat hij reeds in Holland zelf, in Brabant, van de traditioneele neigingen zijner landgenooten begon af te wijken. Reeds toen was de van Gogh geboren, het wezenlijke van wiens werk noch Hollandsch, noch ook geheel Fransch, maar eigenlijk geheel „hors ligne" is.

Bij weinig schilders is het bezwaarlijker om den grondaard in al de ontwikkelings-fazen

met één eenvoudige definieerende formule te omsluiten. Het meest op zijn werk als geheel passend, zou het zijn, als men Van Gogh een modernen primitief noemde. Geenszins omdat hij ooit tot dezulken zou hebben behoord die zich neo-primitieven, neo-mystici, symbolisten, synthetisten, rozekruizers, of hoe ook noemen, en wier misschien nobele bedoelingen al te zelden vrij gebleven zijn van het opzettelijke — iemand die zich zelf primitief noemt, houdt immers reeds daarom alleen op primitief te zijn — hun heil al te zeer zoekende in het navolgen van de uiterlijkheden, niet zonder voorkeur zelfs de gebrekkigheden van hen, die zij zich tot voorbeeld hadden gesteld.

In uiterlijk heeft Van Gogh integendeel juist zeer weinig verwantschap met hen, die wij primitieven plegen te noemen.

Toch echter staat hij in den grond niet zoo ver van deze oude kunstenaars, die wij bewonderen, niet in de eerste plaats om hun techniek en zeker ondanks hetgeen ons in hun werk naïef schijnt — maar juist en alleen daarom, omdat de innigste roerselen van hun gemoed zoo onomwonden en onmiddellijk in hun kunst zijn uitgestort.

GROENTENTUINTJES BIJ DEN HAAG.

Dat Van Gogh dit — op geheel andere wijze — eveneens deed is zijn beteekenis. Hij is een die primair, haast barsch onmiddellijk de dingen aanziet en schildert, in de eerste plaats aan wat hij zeggen wil, in de laatste aan schildersbeschaving denkend en daarom door schilders vooral, veel meer dan behoefde, onverstaan en veroordeeld. Zijn geluid, zoo enkelvoudig en sterk, zonder omwegen voortkomend uit de diepten van zijn natuur van koppige scheppingsdrift, bij momenten van teerheid en sereniteit — het is voor hen die aan de polyfone atmosferische weefsels, aan subtiele toon-modulaties gewend zijn en voor alles vragen naar verzorgde faktuur en gave voordracht, blijkbaar te kinderlijk, te rauw, te weinig behagelijk.

Behagen echter is nu eenmaal iets waarvan deze kunst niet weet. Deze kunst is belangrijk niet zoo zeer om de wijze waarop, als wel om de kern zelf van hetgeen wordt voorgedragen. Het mag voor een schilder, die minder dan anderen in staat is zich te abstraheeren van schilderkunst zooals hij ze kent en zelf begeert te maken, bezwaarlijker zijn tot dien kern door te dringen, het is zeker, dat men, ook als schilder, van dit werk kan gaan houden, als men zich zonder vooropgevatte meening er tegenover plaatst, niet in de eerste plaats denkend aan eigen aard en verlangens en aan de wegen van schoonheid, die men zelf bij voorkeur zou willen zoeken. Hoe ook geaard, kan men voor dit werk, zoo niet steeds bewondering voelen om de streeling van schoonheid, dan toch eerbied als voor een nobele daad.

Want in dit werk ligt de essence van een kostbaar en schoon menschen-leven, zelden zal in zoo volkomen overgave gearbeid zijn, zelden zoo zeer zonder bijgedachte, zonder herinnering aan wat anderen deden, zelden zal een kunstenaar zoo zeer met zijn hartebloed zijn kunst gevoed hebben. Zijn kunst — en wellicht zal men dit pathologisch moeten noemen — verteerde dezen kunstenaar als een koorts, zijn gebeente vrat zij tot op het merg. Zijn ontroeringen gingen hem letterlijk tot bezwijmens toe. Hij schiep in febriele drift, haastig — de vergelijking is van hem zelf — als de maaier die stilzwijgt onder de

zengende zon om neer te zeisen wat hij kan.

Het begrip schilderen was — wij wezen er reeds op — voor hem niet wat het voor bijna alle Hollandsche schilders van heden is. Holland heeft nimmer een groote monumentale en dekoratieve schilderkunst bezeten — vòòr een Derkinderen bij ons deed zien welke wegen zulk een kunst heeft te gaan. Ook deze moest afwijken van onze Hollandsche overleveringen. Maar — Van Gogh schildert schilderijen, zijn werken zijn niet gemaakt met een bepaalde dekoratieve bestemming. Maar er is in Van Gogh immers iets dat principieel afwijkt van de meeste schilderijen-schilders. Bij hem, in zijn latere werk althans, is het vlak hoofdzaak. Zijn werk staat verder dan eenig ander pikturaal werk van het plastische, nog verder van het trompe-l'oeuil. Het schilderij is bij hem dikwijls een vlak als een gobelin, alle sterke modeleering is vermeden. De dingen worden teruggebracht binnen kras-definieerende kontoeren en deze summier ingevuld met een sterke aanduiding der kleuren in hun essence. Wijst dat er niet reeds op, dat men hem niet naar den maatstaf moet meten, als men een Hollandsch tonalistisch schilder aanlegt? Wat hij maakte — dat moet voorop gesteld — was hem natuurlijke uiting, hij dacht aan geen theorieën en formules, of liever hij betuigde er meermalen zijn afkeer van. Maar iets van den monumentalen schilder is in hem, ondanks zich zelf. Had hij in Italië geleefd voor vierhonderd jaar, wie weet of hij geen frescoschilder ware geworden.

OUDE TOREN TE NUENEN.

De verdeeling van de voorstelling op het doek, is bij hem geheel intuïtief, doch altijd volkomen evenwichtig. Hij ziet de dingen in het kader zoo, dat men het gevoel heeft dat het van zelf zoo ontstaan is en niet anders kon zijn. Zijn teekenen is karakterizeeren tot de hoogste spanning, hij voerde, naar het woord van Ingres, soms het karakter op tot karikatuur. Bar, bijna geoutreerd, expressief misteekend soms is hij in zijn studiekoppen en portretten, maar er is in de beste daarvan, om enkele voorbeelden te noemen: in zijn zelfportretten en in het portret van den surveillant een doordringende individualiteit en een leven haast sterker dan het leven zelf.

Bij Van Gogh heeft trouwens alles de neiging om geweldiger te zijn dan de koel aangekeken realiteit. Het is alsof hij door een lens de dingen beschouwt, die ze een vervaarlijker aanzien en leven geeft. Zijn werk is visionnair en geen wonder dat er vele nuchtere lieden zijn die verklaren de natuur niet zóó te zien.

Onlangs kon men een literair artikel vol overigens goedbedoelde meeningen lezen, waarin, blijkbaar bij wijze van lof, verklaard werd dat Van Gogh eigenlijk geen schilder was. Niets is overigens minder juist dan dat. Het was geen schilder die het schreef, anders zou men allicht gedacht hebben dat de schrijver meende dat Van Gogh geen schilder was als hij zelf — zeker was Van Gogh geen professionneel schilder in den gebruikelijken zin, maar hij was meer dan dat en tòch schilder en wel een van een ongewoon intuïtief inzicht. Wie zijn penteekeningen ziet, grafische arbeid bij uitnemendheid, waarvan het jammer is dat hij er niet toe gekomen is ze in koper te griffen of in hout te kerven,

neergeschreven met een vastheid, een stoere teekenaarsknuist, met de beslistheid en geserreerdheid van houtsneden — zal die nog kunnen zeggen dat dit geen schilder is, een die onmachtig was in de taal van lijnen en vormen te spreken? Zijn mooiste schilderijen zijn uitgestrekte akkers, zijn landschap met de drie populieren, zijn verdorde zonnebloemen — zijn dat werken van een die geen schilder was?

Van Gogh bezat eigenaardige, buitengewoon onschoolsche, maar toch zeer wezenlijke vakinzichten. Hij had een diepgaande kennis van schilderijen. Buiten alle gedachten aan zelfscheppen om had zijn geheele leven aan schilderkunst vastgezeten. Diep geworteld zat bij hem een passie daarvoor, lang voor hij zelf schilderde, ja in tijden toen eigen levensrichting hem regelrecht van de wereld van kunst scheen te moeten afleiden. En zooals niet ongewoon is, ging de liefde voor kunst samen met een hartstochtelijke liefde voor de schoonheid in het hem omringende, in natuur en leven.

Zijn loopbaan begon in den kunsthandel, welk vak hem inderdaad bevredigde, want hij zag er minder de merkantiele zijden van, dan wel het omgaan met en het verspreiden van kunst. Dat bracht van zelf mee dat schilderijen, die hem niet aanstonden in hem een uiterst weinig aktief verkooper vonden — zoo warm hij kon loopen voor werk waar hij van hield.

Dit is wel zeker, dat deze tijd in den kunsthandel hem zeer ten profijte kwam: voor zijn helder inzicht en oordeel over kunst werden toen als vanzelf de hechte grondslagen gelegd.

Deze liefde voor al wat schilderkunst was ging door toen hij den kunsthandel had verlaten — de aanleiding daartoe was gering, maar de diepere reden zal toch gelegen geweest zijn in zijn tekort aan koopmanstalenten. Want toen hij daarna een gansch andere levensrichting insloeg, toen hij onderwijzer was aan een kostschool in Engeland, toen hij in Londen dagen van gebrek kende, toen hij in dien tijd wel avontuurlijke voetreizen ondernam om zijn zuster te bezoeken, die in denzelfden tijd in Engeland was, toen hij in methodisten kerken preekte en later toen hij in den boekhandel was een korten tijd en toen hij te Amsterdam zich tot de predikants-studie voorbereidde — al door en te midden van nog zoo andere onderwerpen en overwegingen, beschrijft hij wat hij gezien heeft buiten op zijn wandelingen, spreekt hij van schilders waar hij van houdt en vraagt hij zijn broer, die ook in denzelfden kunsthandel was gekomen, hem toch vooral op de hoogte

DE SURVEILLANT IN HET HOSPITAAL.

WEVER.

te houden van wat hij ziet, namelijk van schilderijen. Ja, toen hij van Amsterdam vertrokken is en naar Brussel zal gaan, om daar tot evangelist te worden opgeleid en hij vervuld van de vrome roeping die hij zal gaan volgen zijn reis staat te aanvaarden, is een van de eerste dingen die hij in een brief aan zijn broeder schrijft, dat hij hoopt daar te Brussel de schilderijen-tentoonstelling nog open te vinden....

Van Gogh scheen door de natuur aangelegd tot bespiegelen, tot dieper schouwen in het leven. Godsdienstig opgevoed dacht hij na over de beteekenis van het leven, hij had een kontemplatieve natuur, maar tegelijk voelde hij roeping tot getuigen van wat hem vervulde. Zijn geloof was kinderlijk oprecht en het hinderde hem dat de lessen van het Evangelie niet in al hun eenvoud in het leven werden doorgevoerd.

Maar zijn bestaan dat hard voor hem was, toen reeds en later, kon zijn godsdienstig geloof schokken, niet licht zou zijn liefde voor het leven zelf worden geschokt. Van het leven en alles wat leefde hield hij hartstochtelijk. Hij had een ongehoorde vitaliteit, die krachtig reageerde tegen een van nature niet stevig gestel, en hem taai, doorzettend, van een koppige volharding maakte, als hij wilde bevechten wat hem goed scheen, of wat hij zich voornam. Hij had een onverwoestbaar vertrouwen in het leven en al zijn latere kwellingen vermochten slechts voorbijgaand zijn innerlijke sereniteit te schokken.

De tijd in de Borinage onder de mijnwerkers doorgebracht was wel een der kritische in zijn ontwikkeling. Te midden van het harde bestaan en de zwarte ellende der mijnwerkers, die hun leven onder de aarde doorzwoegen, kwam hij meer en meer tot het inzicht, dat het hen niets wezenlijks was, wat hij hen gaf met toespraak. Onder de rauwe

realiteit knakte het optimistisch geloof, waarin hij dacht de verdrukten te troosten met zijn woord. De kunstenaar die er toch vooral in hem leefde, voelde zich door het lijden om hem heen, door die natuur ook van grootsche somberheid, machtig aangegrepen. Van toen af zou het niet meer als prediker zijn, dat hij getuigde.

Het zal ongeveer in het najaar van 1880 geweest zijn dat hij geleidelijk er toe kwam, al zijn tijd aan het teekenen te geven. Het werd een hartstocht. Tegen geen inspannend werken zag hij op om tegemoet te komen aan de ongeoefendheid van zijn hand, die zijn diepmenschelijk voelen en gerijpt denken nog gansch niet kon volgen. Tot laat in den nacht zat hij te werken om wat hij daags gezien had vast te houden. Hij schrijft zijn broeder om Millet's Travaux des Champs in de houtsneden van Lavieille, om andere gravures ook naar Millet, Breton en anderen, ook de Exercises au fusain en de rest van den Cours de dessin van Bargue weet hij te krijgen om te kopieeren. Hij teekent deze na en als hij aan het eind is van de dikke portefeuille, begint hij met taaien ijver op nieuw en nog eens op nieuw. Het zwoegen op de Bargues en het vlijtig teekenen naar Millet's groot gebouwde figuren gaven hem intusschen een vastheid en een begrip van lijnen, die hem later tot oneindigen steun zouden zijn.

BRABANTSCHE BOERIN.

Hij is nu schilder, maar de man, die gepredikt had, die iets van den apostel in zich voelde, om het evangelie te brengen, leefde nog sterk in hem. Hij hield wel van het landschap, doch meer nog trekt hem de étude de moeurs, de illustratieve en symbolische kunst; Daumier, Gavarni, Henry Monnier, de Groux, Rops, Doré . . . hij hoopt later ook voor illustraties te kunnen werken en verzamelaars-natuur als hij is legt hij groote plakboeken aan vol houtgravuren uit *London News*, *Graphic*, *Punch*, *Illustration*, *enz.*

In April 1881 vinden we hem in het ouderlijk huis te Etten. Daar zet hij zich aan het teekenen naar model, buiten of in het kleine kamertje dat zijn atelier is. In dien tijd zoekt hij al steun bij Mauve, hem door diens huwelijk aanverwant. Maar eerst als hij in December van dat jaar naar den Haag gaat, zal Mauve geregeld toezicht houden op zijn werk. Aan Mauve's raad heeft hij veel te danken, en als leermeester en leerling elkaar op den duur niet verdragen, is dat geenszins omdat Mauve den bijzonderen aanleg van Van Gogh niet zou hebben ingezien, zooals onlangs een kritikus wist te beweren; het tegendeel is waar, althans het is bekend, dat Mauve toen Van Gogh bij hem werkte en de gelegenheid zich voordeed, voor de gaven van Van Gogh met overtuiging is opgekomen tegen iemand, die daar minder hoog van dacht. En Van Gogh heeft zijn leven lang met groote vereering van Mauve gesproken. Dat twee nerveuze naturen, als deze leermeester en zijn leerling, elkaar niet wisten te verdragen, is overigens allerminst een ongewoon verschijnsel en bewijst tegen geen van beiden.

Maar het gevolg van de breuk met Mauve was, dat Vincent op zich zelf ging werken in een eigen ateliertje aan den Schenkweg,

RESTAURANT DE LA SIRÈNE TE ASNIÈRES.

toen nog in landelijke omgeving. Daar en aan de Laan van Meerdervoort en aan de Rijswijksche weilanden, en te Scheveningen, in de visschersbuurtjes, bij de haringrookerijen, in de duinen en aan het strand, op straat ook in den Haag en in zijn atelier met de modellen, die hij daar nam: oude vrouwen, kinderen, diakenhuismannen, Scheveningsche visschers, vond hij een onuitputtelijken schat van onderwerpen voor zijn talrijke teekeningen.

In zijn werk uit dien tijd, vindt men hier en daar nog de illustrator, die hij zich wel eens had voorgesteld te worden. Teekeningen als de Volksgaarkeuken, de Staatsloterij, waar voor een groep menschen zich verdringt, en dergelijke dacht hij zich wellicht als stalen van illustratief werk, zooals hij het zou willen maken, om door een houtgraveur te worden weergegeven. De illustrator of liever de literair-ethisch-dichterlijk voelende mensch, meer nog dan den schilder vindt men in den droef gebogen man, op oudejaarsavond bij het vuur gezeten in pijnlijke herinneringen verdiept. Een literaire gedachte, een illustratie bijna van Michelet's woorden, maar als grafische uitdrukking op zichzelf boeiender is de teekening „Sorrow" uit deze dagen. Geheel eigen en toch geheel Hollandsch en vrij van alle min of meer sentimenteele bijmenging zijn de teekeningen van groententuintjes, of van de kleine tuinhokjes in de buitenbuurten, met loodsjes en getimmerten, met kinderlijke uitvoerigheid en innig trouw gezien en weergegeven. In zulke teekeningen is een element, dat men betreurt dat bij Van Gogh niet tot verderen wasdom is uitgegroeid. Geheel verloren ging dit wel nooit — in St. Remy en Auvers maakte hij wel studies van een

VELDEN BIJ ARLES.

stukje grasveld, een bosje korenaren of wat klaprozen, een fragmentje begroeide aarde, als een mikrokosmos gezien. Maar zijn talent zou toch als geheel andere wegen inslaan.

Een ander element dat men in den Haag al kon opmerken, is het psychologische. Als men bedenkt hoe in 1882 omstreeks, den tijd dat Vincent in den Haag was, het schilderen — bij Israels uitgezonderd — geheel andere kanten opging dan naar de expressie van innerlijk leven en naar de sterke karakteristiek van het individueel-levende in de dingen — dan voelt men te sterker de groote zelfstandigheid van Van Gogh die juist dat verborgen leven achter het uiterlijk der dingen en de scherpe karakteristiek zocht, dan treffen te meer de roerende innigheid en de uitdrukking van droeve resignatie in sommige vrouwenkoppen uit zijn Haagschen tijd.

Een derde element — en dat zich later bij voorkeur zou ontwikkelen, is de epische forschheid en hoewel zeer in kiem vindt men die al bij sommige figuren aan den veldarbeid, die hij om den Haag begon te maken.

In Augustus 1882 schildert hij voor het eerst met olieverf en hij zelf is verbaasd, dat het al dadelijk naar iets lijkt.

Voorzeker zou men niet zeggen dat vroege studies als de woelige zee (eigendom Ribbius Peletier) werk zijn van iemand die het schilderen ongeveer voor het eerst aanpakt. Men staat verbaasd over dit plotselinge betrekkelijke meesterschap in de expressie van lucht en ruimte.

In den Haag bleef Van Gogh tot in den zomer van 1883. Bij geruchte wist hij hoe mooi het was in Drenthe, in de veenkolonies en op de heide. Hij besluit daarheen te gaan. Hij schildert daar de eenzame hutten en hun bewoners, de stille vaarten met de turfschepen, den veldarbeid, — kortom alles wat hem boeit in dit land, dat hij in lange dagreizen

BOOMGAARD IN PROVENCE.

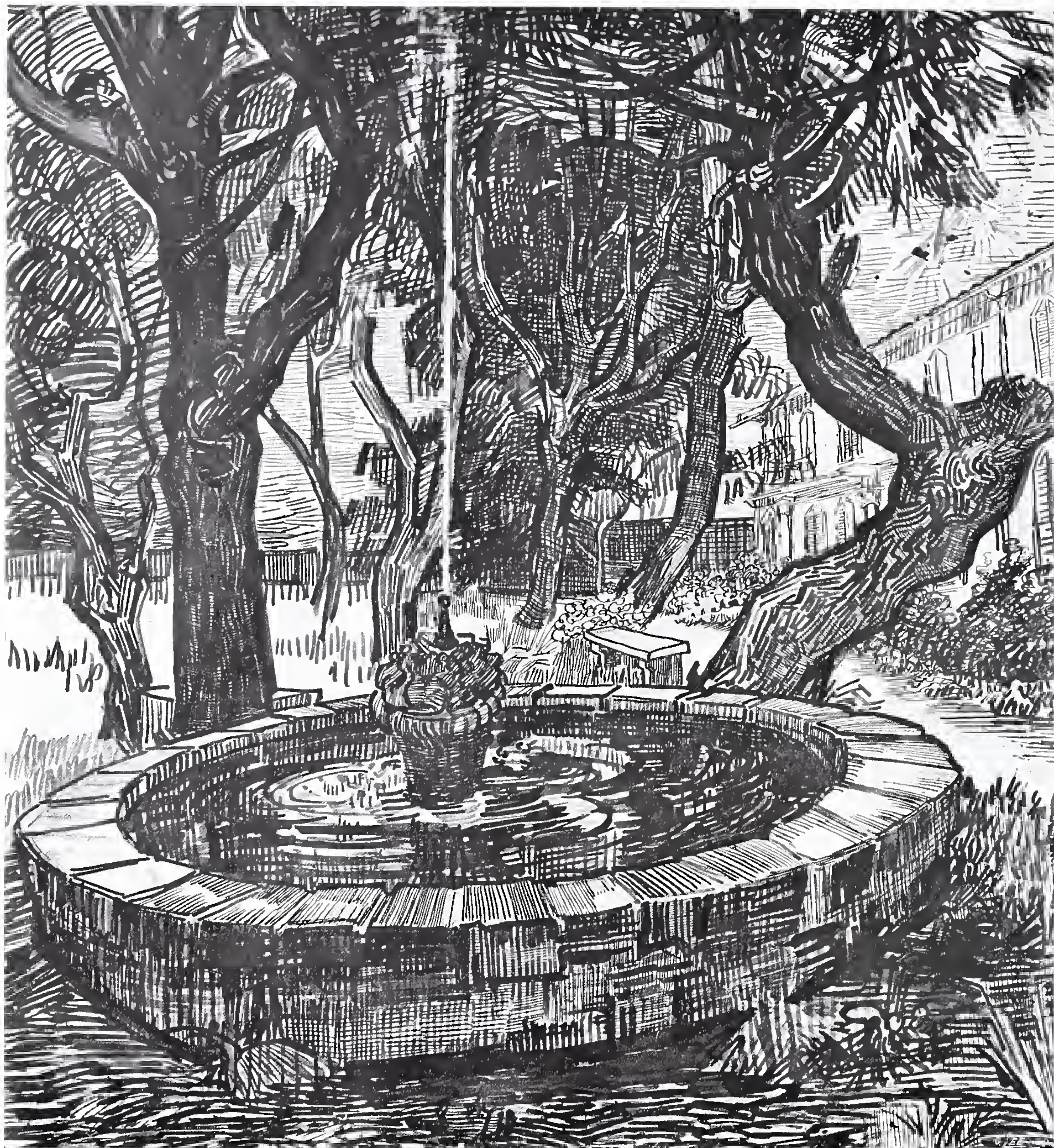
met de trekschuit doorreist. In den winter van '83 keert hij naar het ouderlijk huis te Nuenen in Brabant.

Daar zou het een vruchtbare tijd voor zijn werk worden. Was in het Haagsche werk nog menige verwantschap met anderen aan te toonen, vooral in wat hij toen schilderde, in Brabant gaat hij ook wat het schilderen betreft niet-betreden paden.

In Brabant ontwikkelt zich nog zijn toch reeds subtiel natuurgevoel — of liever het vermogen om dit in kunst om te zetten. Deze kunstenaar was niet bij uitsluiting een hartstochtelijke natuur, er was in hem een stille innigheid en teere sereniteit bij oogenblikken, een doordringende doch niet opstandige melancholie, nog zonder de schrijnende tragiek, die zijn laatste levensfaze zou kenmerken. Zijn gemoedsstemming vindt men zuiver weerspiegeld in zijn tuinen van getourmenteerde winter-boomen, die de kale takken wringen in de atmosfeer van vredige droefheid. Zijn penteekeningen uit dezen tijd zijn zeker het verst doorgevoerd. Zie die plas in den herfst. (Eigendom-Polak, Rotterdam). Dat is zuivere stemmingskunst, vol van de penetrante droefheid van een bladstille herfstochtend. Een vogel scheert over het effen watervlak. De vochtige geur van herfst-boomen snuift ge op.

De stillevens, die hij in dezen tijd in zware doorvoede kleuren schilderde, doen Van Gogh's waren aard op het sterkst zien, hij spreekt zich daarin al ten volle uit. Schildert hij een mand met aardappelen, dan worden deze tot wezens met een eigen bezield leven. In de sombere aardkleuren wordt dit leven haast geweldig, de aardappelen schildert hij als onderaardsche wezens huizend in hun sfeer van vochtige kelderlucht.

Episch, naar Millet's aard, heeft Van Gogh in dien tijd het landleven geschilderd, maar ondanks de verwantschap is van navolging van den grooten voorganger geen sprake. In zijn krijtteekeningen van spitters, maaiers, aardappelrooiers heeft hij op deze figuren

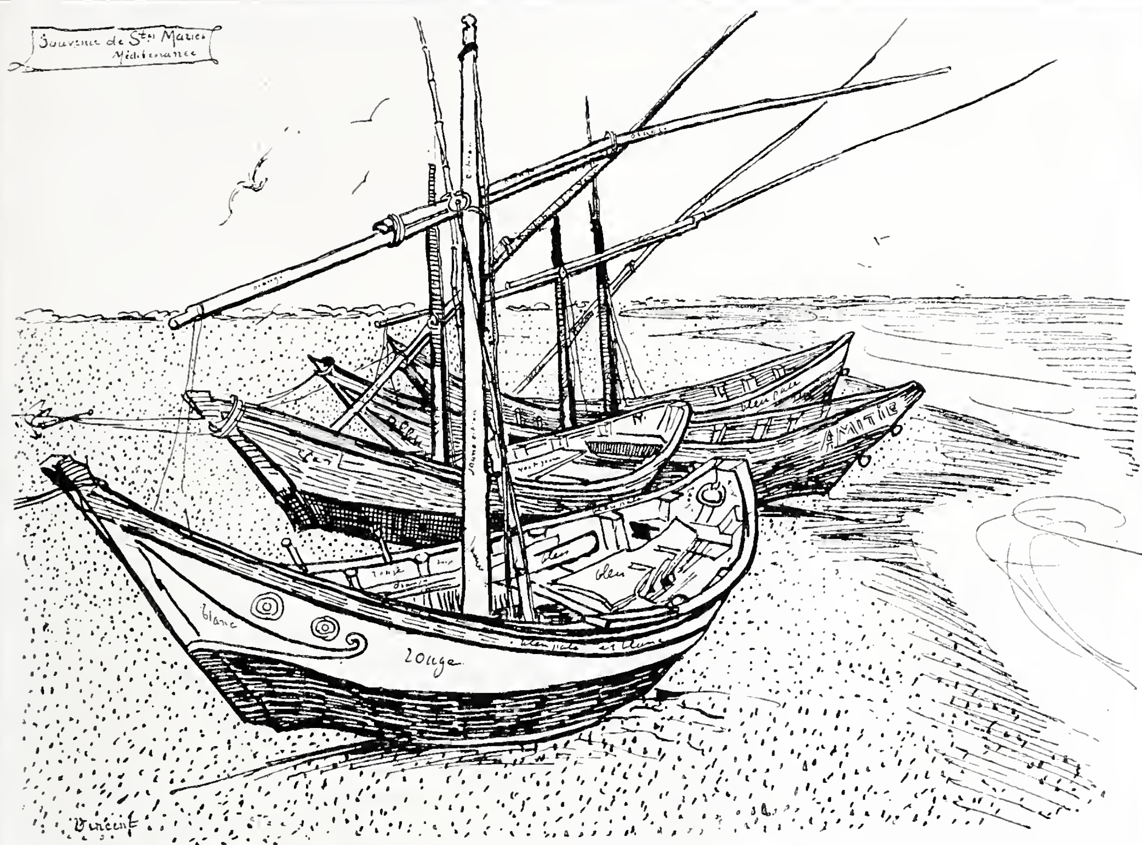

FONTEIN.

zoozeer zijn persoonlijk merk gedrukt, dat men thans, in Brabant of in het Gooi of op de Veluwe de boeren aan den arbeid ziende, zich aan Van Gogh's grooten kijk op den veld-arbeid haast niet meer onttrekken kan.

Geheel eigen ook zijn zijn talrijke teekeningen van wevers, de arbeider als samengegroeid met den in sterk-begrepen struktuur geteekenden weefstoel, waarin een werkleven wordt gesleten.

Zijn studiekoppen van Brabantsche boeren en boerinnen, deels voorstudies voor het schilderij van de aardappeleters, zijn eerste groote kompozitie, waarvan hij zich veel voorstelde en waarvan hij de voorbereiding met al zijn energie en onverstoorbaarheid langen tijd doorzette — ze zijn barbaarsch, maar gruwelijk-echt. Aan schoonheid in den zin van esthetisch evenwicht denkt men bij zulke studies en bij de groote kompozitie van de

BOOTEN TE SAINTES MARIES.

aardappeleters wel in de laatste plaats. De gedegenereerde, door ellende en hard werken als knoestige boomwortels vergroeide gezichten en handen, ze zijn fel-leelijk, maar gruwbaar levend met iets van het doordringende van een Breughel en de grootsche greep van een Daumier.

Op het eind van 1885, in dien tijd als hij dus reeds zooveel werk achter zich heeft dat, zoover het al aan technische schoonheden mocht tekort komen, meer dan goed wordt gemaakt door de ongehoord direkte wijze waarop zich een grootsche persoonlijkheid in dit schilderwerk openbaart, — zooveel werk dat wij thans, ondanks wat er tegen den draad in schijnt te gaan, bewonderen kunnen — in dien tijd voelde hij zelf behoefte aan vaster bazis van technisch kunnen. Hij wil naar het naakt teekenen, zijn kennis van het metier verder volmaken.

Hij gaat dus naar Antwerpen, werkt daar naar model, thuis en een tijdje aan de akademie. Ook maakt hij daar studies buiten op straat en aan de dokken. Hij heeft toen ook een schilderij van „het Steen" gemaakt, waarvan nog slechts een teekeningetje bekend is. In het voorjaar van '86 verlangt hij sterk naar Parijs te gaan en na eenig overwegen besluit hij zijn studie daar voort te zetten.

Te Parijs, waar hij ook een korten tijd het atelier-Cormon bezoekt, was het eerst de omgeving van zijn woning, of liever die van zijn broeder bij wien hij zijn intrek had genomen, die hem bezig hield, In die eerste schilderijen van Montmartre vindt men nog veel van den Hollandschen Van Gogh, met soms even iets van een soort faktuur-beschaving, die hij in sommige schilderijen toonde wel degelijk meester te kunnen worden als hij wilde.

Al spoedig echter gaf Parijs — of liever het verblijf in Frankrijk — diepgaanden omkeer, al scheen dit eerst veeleer een omkeer in technischen zin in werkwijze en palet, die

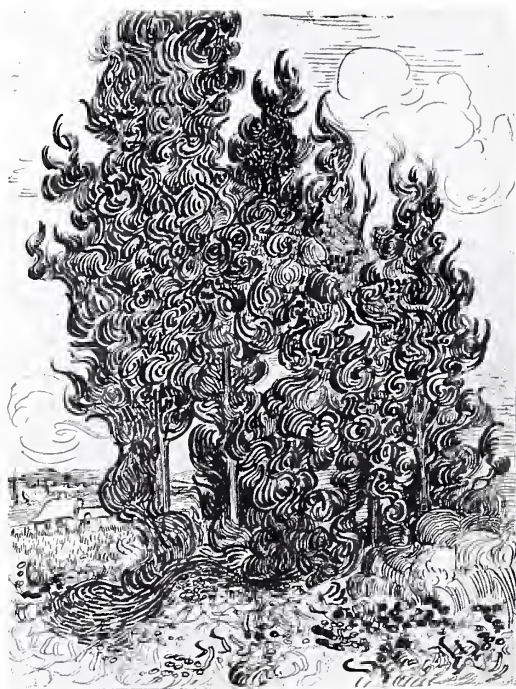
zich langzaam aan fundamenteel veranderden onder den invloed van alles wat hij aan nieuwe schilderkunst om zich zag. Zijn bewondering voor Delacroix, Millet en Daumier was reeds van ouden datum, thans leerde hij Monet en Pissarro kennen. Jongkind had eenigen invloed, ook Raffaëlli een tijd lang. Twee machtige faktoren, vooral voor den ontwikkelingsgang, die zijn latere werk zou volgen, waren de Japansche kleuren-houtsneden, wier verfijnde dekoratieve vereenvoudiging hem aantrok, en vooral ook de kunst van Monticelli, die hij in dien tijd voor het eerst zag. Ook de optische kleurenmenging door Seurat en Signac het eerst toegepast hield hem een oogenblik bezig. Blijvend zouden echter niet al deze invloeden zijn: de impressionisten en hun kunst van licht-analyze, waren in wezen aan zijn op synthese gerichte kunst tegengesteld en hij nam er hoogstens het zijne van op om het geheel zelfstandig te verwerken.

Het neo-impressionisme met zijn pijnlijk-geduldig pointilleeren was geheel ongeëigend voor het snel samenvatten, dat zijn koortsig talent begeerde. Wat van deze invloeden vooral bleef, was de fundamenteele omkeer in palet, dat van somber en zwaar, licht en kleurig werd.

Behalve landschappen, vergezichten op Montmartre en enkele portretten, schilderde hij in zijn Parijschen tijd veel stillevens en bloemen. Maar spoedig trok het hart van den buitenman die hij was weer naar landelijker omgeving en hij vond die eenigszins te Asnières aan de Seine, waar hij van Parijs uit dagelijks ging werken. Daar ontstonden veel van die teeder gekleurde tuinen nog min of meer verlegen gepointilleerd, gezichten voor de buiten-restaurants, en aan de Seine.

Een oogenblik schijnt daar in die heel fijne blonde dingen zijn individualiteit minder heftig en sterk te spreken en schijnt hij geheel onder den indruk van het zoeken naar atmosfeer en bloeiend licht, dat Parijsche tijdgenooten bezig houdt.

Maar dit landelijke van Asnières was hem tòch nog te stadsch, hij verlangde naar het echte buiten, het leven tusschen akkers, en eenmaal geboeid geraakt door de bekoring van de heldere, ongebroken kleuren, dacht hij die te vinden in het Zuiden, in Provence.

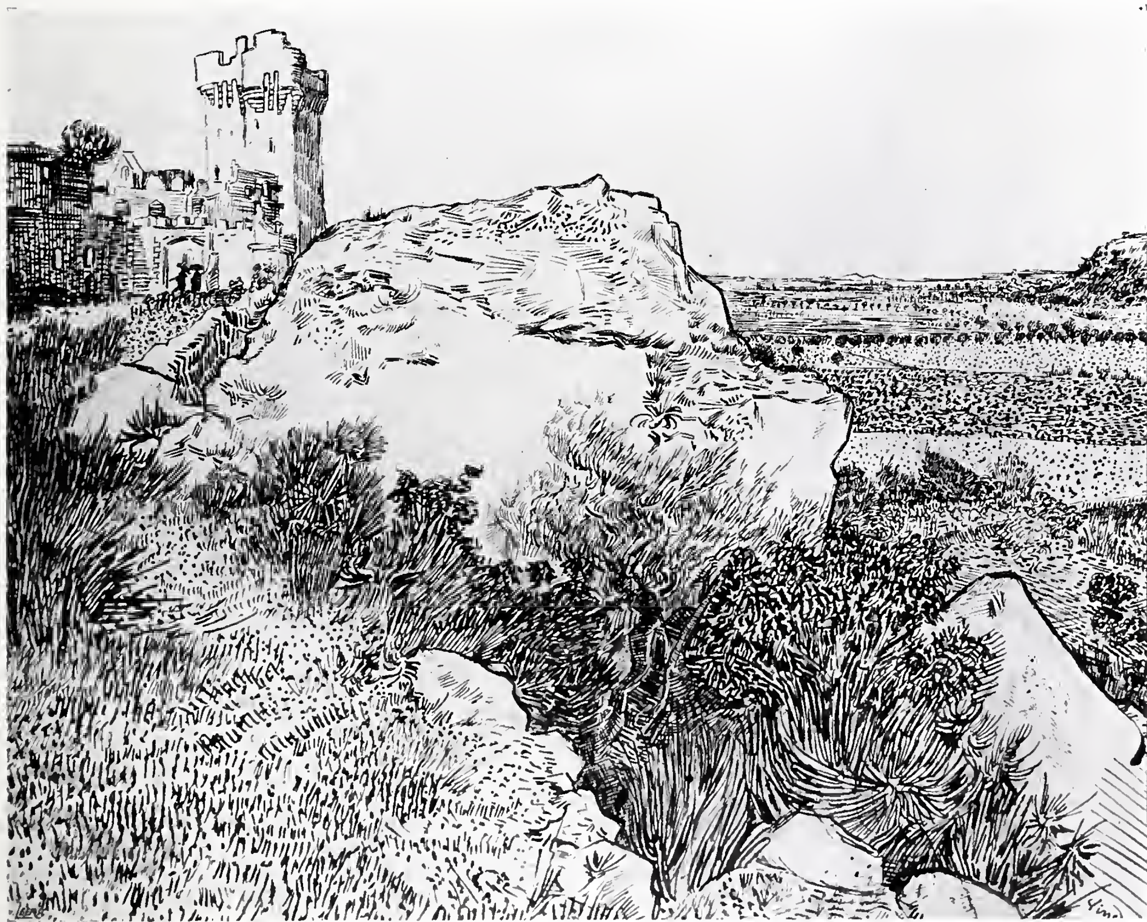
CYPRESSEN.

In Februari 1888 aanvaardde hij de reis naar het land van zon en kleur, maar toen hij aankwam lag Arles in de sneeuw. Dat duurde echter maar kort en eerder dan bij ons was het daar lente en bloeiden er de boomen met een rijkdom van bloesems, zooals men zich die in Japan denkt. Al dat licht en die blijheid van zon en zuidelijke kleuren overstelpen hem een oogenblik, maar spoedig vat hij zijn krachten samen en er ontstonden de talrijke bloeiende vruchtboomgaarden, schilderijen vol van een lyriek van juichende gezondheid en blijde levensweelde, zooals later zelden meer, bij een enkele vleug hoogstens, nog uit zijn werk zal kunnen spreken. Want de ontwikkeling van zijn werk zou in andere richting liggen dan in die van bloeiende levensvreugde, al ontlook die als een onverwachte bloesem een oogenblik aan zijn levensboom. De kiemen van in epische grootheid en tragische zwaarte aanschouwd leven vinden wij al in sommig Brabantsch werk. Deze kiemen zullen zich hier in Arles

en later ontwikkelen. Zijn felle zonne-glorieën zullen geen vreugde-uitingen zijn, maar aangrijpende tragiek worden.

In Arles kwam zijn kunnen, zijn bewust scheppen op een hoogste punt. Hij zelf beweerde dat onder den invloed van het zuidelijke licht zijn zien zich wijzigde: „la vue change, on voit avec un ciel plus japonais, on sent autrement la couleur. Aussi, ai je la conviction que, par un long séjour ici je dégagerai ma personnalité."

In dezen tijd ontstonden na de bloeiende boomgaarden het sterke en door en door gezonde schilderij van de velden bij Arles, de kleurige akkers in de zon, de blauwe Alpines op den achtergrond; dan een der meest komplete werken, het schilderij met de drie populieren op den voorgrond, terwijl tusschen de boomen door bloeiende boomgaarden te zien zijn en op den achtergrond het silhouet van Arles. Ook ontstonden toen de talrijke parkgezichten, de ophaalbruggen soms teer en strak op een blonde dag, soms in felle middagzon in een landschap dat van struktuur Hollandsch aandoet, de viadukten, de gezichten op Arles en aan de Rhône, de sterk-dekoratieve zonnebloemen en de ook geheel dekoratieve Zaaier, een arrangement in sterk paars tegen licht geel.

RUÏNE VAN MONT-MAJOUR.

Zijn penteekenkunst wordt in dezen tijd veel sterker grafisch. Behalve de latere teekeningen van den kloostertuin en de fontein, ontstond het vergezicht over la Crau met de eindelooze uitgestrektheid van met groote uitvoerigheid geteekende akkers, de impozante teekening van een rots en de ruïne van Mont-

Majour, geteekend met een stoutheid, en een meesterschap, die het ongeloofelijk maken, dat er menschen zijn, die bij Van Gogh kortweg van onmacht durven spreken. Van zijn mooiste penteekeningen ontstonden misschien op een uitstapje naar Saintes-Maries, een visschersdorpje waar hij niet meer dan een week vertoefde. Met ongehoorde produktiviteit maakt hij daar in een week enkele geschilderde zee- en strandstudies en vele teekeningen van de zee, de kurieuze visschersbooten en het dorp Saintes-Maries zelf.

In die tijden had hij een klein huisje te Arles gehuurd en daar de eenzaamheid hem zwaar viel, vroeg hij zijn vriend Paul Gauguin met hem te komen wonen. Het was eerst een goede tijd, maar deze twee kunstenaarsnaturen hadden op elkaar een ongewenschte inwerking. Vincent was overwerkt en voelde zich meer en meer overspannen en om een onbelangrijke oorzaak verwondde hij zich zelf in een zenuwkrizis en was genoodzaakt zich in het hospitaal te Arles te laten verplegen.

CAFÉ TE ARLES.

Ziek was hij niet zoo, of hij kon daar weldra zijn werk hervatten en maakte er zijn gezichten in het hospitaal een oud klooster, waarvan hij de zalen en de gewelfde gangen en den tuin omringd door de gebouwen met hun arkaden teekende; met den arbeid trachtte hij het ernstig lijden te overwinnen, dat herhaaldelijk pijnlijke krisissen veroorzaakte. Hij slaagde daarin gedeeltelijk, maar toch vond hij het beter Arles te verlaten om in de inrichting van een dokter te St. Remy meer rust en verpleging te vinden.

Te St. Remy herstelde Van Gogh zich in zooverre, dat hij weer met ernst werkte, al kende hij er dagen en nachten van bitter lijden. Het verblijf te St. Remy is in Van Gogh's oeuvre na Arles van zeer bizondere beteekenis. In zekeren zin kan men van evolutie spreken, het was of het lijden, dat hem folterde, maar zijn helder inzicht in kunst en in zijn eigen persoonlijkheid — zijn brieven getuigen het — wel ongeveer nooit vertroebelen kon, of dit lijden zijn kunstenaarschap nog verdiepte. Een nieuwe noot van zwaarder kleur, van meer getourmenteerde, styleerende lijnen ziet men te St. Remy ontstaan.

Toen hij een tijd lang niet buiten werken kon, maakte hij de vele schilderijen, interpretaties gegrond op gravures of fotografieën naar Millet, naar Rembrandt, naar Delacroix, ook schildert hij daar portretten als van den surveillant met zijn doordringende vogelexpressie. Weer buiten werkend maakt hij de talrijke gezichten in het sombere park om het hospitaal waar hij verblijft, vol schrijnende

melankolie; de verwrongen olijven door Van Gogh herschapen en verheerlijkt; den boulevard te St. Remy; de met klimop begroeide boomstammen in een rijkdom van pâte als uit edeler stof gemaakt; de weelde van paarse irissen tegen geel fond; de droevig ten hemel golvende cypressen.

In die dagen beleeft hij voor het eerst — en voor het laatst bijna — een dageraad van begrepen te worden in zijn werk. De jong gestorven Albert Aurier schreef een artikel vol bewondering in de Mercure de France. (Wat Vincent naar aanleiding van dit artikel aan dezen kritikus schreef is opgenomen in een bundel fragmenten en kritieken van Aurier. Dit antwoord, vol oprechte bescheidenheid is een monument voor de kennis van Van Gogh's onbaatzuchtigen en rechtvaardigen aard, die niet dulden kon, dat er ten zijnen bate van anderen met geringschatting werd gesproken, in wier werk hij iets blijvends zag.)

Ook hoorde men in Parijs meer en meer van Van Gogh's werk, bij Tanguy den verfhandelaar, die ook zoo'n beetje kunsthandelaar was en bij Vincent's broeder Theodoor komen jonge schilders en kritici zijn werk zien en nadat er al bij de Indépendants te Parijs te zien waren geweest, vraagt ook de schildersclub van de Twintig te Brussel eenige van zijn schilderijen te expozeeren. Zelfs wordt daar een werk van hem verkocht.

In het voorjaar van 1890 was hij genoegzaam hersteld om de inrichting te verlaten. Al dikwijls had hij er over gedacht om weer naar noordelijker streken te trekken, hopende daar onder het rustiger licht zijn evenwicht te hervinden. Toevallig hoort zijn broeder van een dokter in de buurt van Parijs, die zelf in zijn vrijen tijd schilder, en groot kunstbewonderaar, bereid blijkt zijn zorgen aan Vincent te wijden. Zoo komt Vincent na een verblijf van enkele dagen te Parijs te Auvers-sur-Oise, waar hij in een logementje gaat wonen.

AVONDLANDSCHAP TE AUVERS.

De eerste indruk is er een van verademing, het teerder licht geeft weldadige rust aan zijn vermoeide oogen. Het vriendelijke dorp, gelegen tusschen kleurige tuinen en glooiende akkers, alles geeft hem de streeling van een zachter-gestemde natuur, ja hij voelt even Hollandsche herinneringen in zich opkomen.

Maar hij ziet de dingen nu anders dan toen, zijn teekenen althans is meer formulair, alles schijnt zich op te lossen in een styleering van golvende lijnen, en zijn kleuren-zin is nu eenmaal door het verblijf in Provence rijker en stouter geworden. Het schilderij is hem nu meer en meer dekoratieve opgave. Hij

werkt in Auvers weer met volle overgave van zijn persoonlijkheid, van tijd tot tijd voelt hij een korte opleving van gezondheid. In zulk een tijd voorzeker maakt hij den tuin van Daubigny (die ook in Auvers gewoond had) in een fraîcheur van blonde tonen, waarin hij even iets van de lichtende blijheid van zijn bloeiende vruchtboomen hervindt. Rustig en in een gamma van ziltig bloeiend-grijs schilderde hij huisjes te Auvers, omhuld in atmosfeer staand. Ook schilderde hij wel glooiende akkers in een weelde van vastaangeschoven blonde kleuren.

Maar het noodlot had geen vredigen loop beschikt voor Van Gogh's leven. Hij was genageld op zijn kunst als op een kruis, hij droeg het in extatische gelatenheid tot het einde toe. Tot het einde heeft hij geschilderd en als de dagen van beproeving en folterend lijden terugkwamen schilderde hij — een zijner laatste werken — het korenveld onder een onheils-lucht van inkt-blauw, een zwerm anstige zwarte vogels fladdert er over heen. Zulk een werk heeft met schoonheid niet te maken, het is rauw en ontstellend — maar hij legde daarin toch van het kostbaarste wat een mensch geven kan, de volle maat van zijn levens-tragiek, de diepste onderstrooming van zijn zielsbewegen.

HET INSTITUUT VOOR PHYSISCHE THERAPIE TE AMSTERDAM, DOOR FRANS HULLEMAN.

Het was een warme, zonnige middag toen ik er heen ging.

Loopend onder de boomen, die des zomers onze grachten zoo mooi maken, als het fijne zonnelicht door de bladeren pijlt en de donkere schaduwen op de kleine steentjes zachtjes heen en weder bewegen, keek ik, licht en zonnig gestemd naar de in soberen bouwtrant gestijlde huizen met enkele pilasters of eenig lofwerk versierd, toen, — daarginds het nieuwe „instituut" zichtbaar werd, dat ik dien middag van binnen zou bezien.

Een wetenschappelijk gemodelleerd dagbladverslag had reeds van de opening en het doel van dit instituut melding gemaakt, maar, niet-waar, zulk een artikel lezen wij vlug, verheugd door mededeelingen als de aanwezigheid van de gemalin van onzen Burgemeester en andere dames, die deze Vereeniging steunden, attent gestemd voor de openingsrede, uitgesproken door den Voorzitter Prof. Hector Treub. Daarna verflauwt vaak de belangstelling. Immers de „galvanisch-faradische" stroom van welke in het verslag sprake is laten we langs onze luchtige zomerkleêren glijden en het „toestel tot Arsonvalisatie" kan onze dommelende aandacht niet wakker electriseeren. Berichten uit Mandsjoerije zijn dan gemakkelijker te bevatten

Toen ik dan dien middag voor het nieuwe gebouw stil stond, opkijkend naar den gevel met z'n rood-bruine steentjes, z'n groene luikjes, z'n in lood gevatte ruitjes, z'n lange, smalle, grijze steenreep, waarin gebeiteld staat: „Instituut voor Physische Therapie", dacht ik: kom, nu maar geen gemijmer over de schoone bouwwijze van een Hendrik de Keijzer of een Jacob van Campen, want hier staat een huis, dat gesticht is uit andere gedachten dan die, welke den bouwer uit loutere schoonheidslust hebben bezield.

De steenen treden stapte ik op en van uit de vestibule liep de piepjonge picolo mij al tegemoet, van onder z'n uniformpet met de goudgestikte initialen I. P. T. naarstig vragend of ik het gebouw kwam zien en of ik dan maar even in de wachtkamer woû wachten.

De wachtkamer, die, als ge het gebouw binnentreedt, aan uw rechterhand is gelegen, — aan de linkerzijde is de administratie-kamer, — geeft een indruk van rustigen eenvoud. Op de tafel lagen tal van boeken voor de grijpende hand en ik zegende in stilte den goeden geest, die hier het laatste werk van Streuvels ter lezing schonk. Hier geen Duitsche platen, verfonfaaid en met ezelsooren, hier geen verlepte jaargang van „Die Gartenlaube," maar Streuvels en nog eenige werken van goede auteurs.

Een werkje, waarin het ontstaan en het doel der Vereeniging werd geschetst, bracht mij reeds een weinig op de hoogte. Na het

ontbinden der Vennootschap „Geneeskundige Badinrichting" werd door vele hoogleeraren en praktiseerende geneeskundigen met het oog op de groote beteekenis en omvang der physische geneeswijze in het laatste tiental jaren, het initiatief genomen eene nieuwe Inrichting voor genoemd doel te verkrijgen. Een comité werd gevormd en toen de meening van andere medici gevraagd was, die op enkele uitzonderingen na, volkomen instemming betuigden werd opgericht de „Vereeniging voor Physische Therapie" te Amsterdam.

Een inrichting, — aldus meldt dit werkje, — opgezet door een grootaantal medici, biedt de beste waarborgen voor eene noodzakelijke voeling tusschen huismedicus en geneesheer der inrichting, wil de patient zooveel mogelijk profiteeren van de hulpmiddelen, welke een Instituut aanbiedt.

FRONTGEVEL VAN HET „INSTITUUT VOOR PHYSISCHE THERAPIE", KEIZERSGRACHT NO. 489.

De physische therapie tracht door methodische aanwending van water, warmte, licht, electriciteit enz. genezing of verbetering van ziekteprocessen te verkrijgen. Zij maakt daarbij gebruik van enkele der zelfde hulpmiddelen, waardoor een reis naar een badplaats en het volgen van een kuur aldaar vaak succes heeft.

Maar naast de poging tot genezing van ziekten zal de physische geneeskunst zooveel mogelijk in toepassing brengen het eeuwenoude devies: „het is beter ziekten te voorkomen dan ze te genezen."

„Door methodische oefening, waarbij zij meestentijds gebruik maakt van physiologische prikkels, brengt zij het organisme of bepaalde deelen daarvan tot betere functie.

Voor het instituut der Vereeniging is dus een dubbele werkkring weggelegd. Eensdeels zal het dienen tot behandelen der patienten met die aandoeningen, voor welke eene toepassing der physische methoden gewenscht is. Welke die aandoeningen zijn, is een vraagstuk dat de medicus zal hebben op te lossen. Maar daarnaast zullen de deuren van het instituut open staan voor allen, die hoewel niet ziek zijnde in den dagelijkschen zin van het woord, aan methodische oefening in eenigerlei vorm behoefte hebben, waarbij medische leiding en scherpe controle in een inrichting nood-

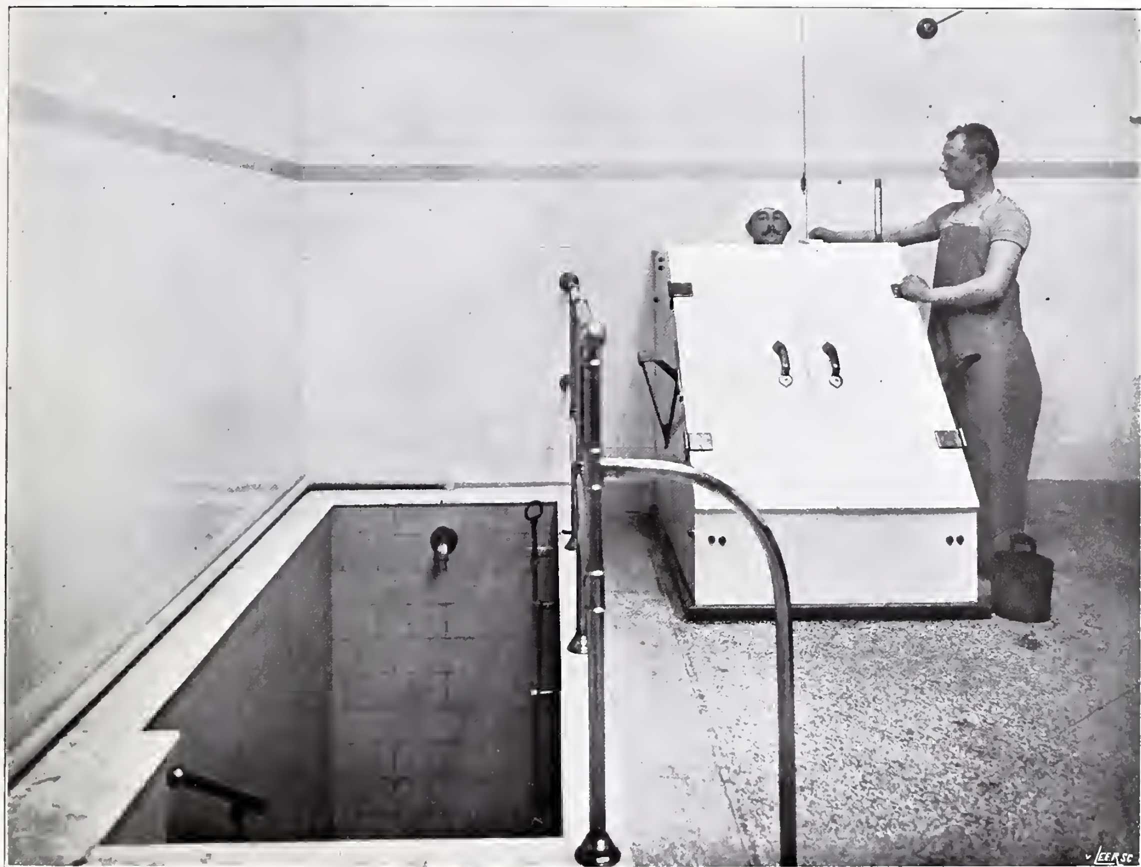
RUIMTE VOOR WATERBEHANDELING (AFB. 1).

zakelijk zijn. En daar oefening vooral bij hen, die nog in ontwikkeling zijn, groote beteekenis heeft, zal speciale zorg en aandacht worden gewijd aan de behandeling van kinderen.

Mee te werken tot verhooging van het physisch en psychisch weerstandsvermogen is dus de tweede belangrijke functie van het instituut."

Met deze wetenschap toegerust, drentelde ik, in de wachtkamer, wat op en neêr, toen een pleegzuster, naar ik meende, mij kwam verzoeken haar te willen volgen, dan zouden we eerst de „Ruimte voor Waterbehandeling" gaan zien, want dokter Van Breemen, de geneesheer-directeur, was juist in de afdeeling voor medicamenteuse baden, dan zouden we straks daar wel heengaan. Mijne begeleidster, die zich later als juffrouw G. A. Hopper, — de zuster der bekende jonge tooneelspeelster Rika Hopper, — aan mij bekend maakte, is aan deze inrichting speciaal belast met de behandeling van heilgymnastiek en massage.

Mejuffrouw Hopper vertelde mij in Stockholm een cursus te hebben gevolgd van Dr. Arvedson, directeur-geneesheer van een instituut dat gelegen is voor het Melar-meer, één der liefelijkste gedeelten van Stockholm, een cursus die zeventig leerlingen telt en uit twee afdeelingen bestaat, waarvan de eerste een theoretische leer-wijze bevat der voorkomende ziektegevallen, welke de leerlingen aldaar aanschouwen; het tweede gedeelte van den cursus bepaalt zich meer tot eene door de leerlingen uit te oefenen geneeswijze, onder leiding van den directeur-geneesheer. De jonge meisjes die de aan dit inst tuut verbonden opleidingsschool bezoeken genieten onderwijs in Zweedsche heilgymnastiek, bewegingsleer, physiologie, doch bovendien zijn zij in de gelegenheid gesteld de colleges bij te wonen van een hoogleeraar, die de „anatomie op 't cadaver" in toepassing brengt, waardoor elk

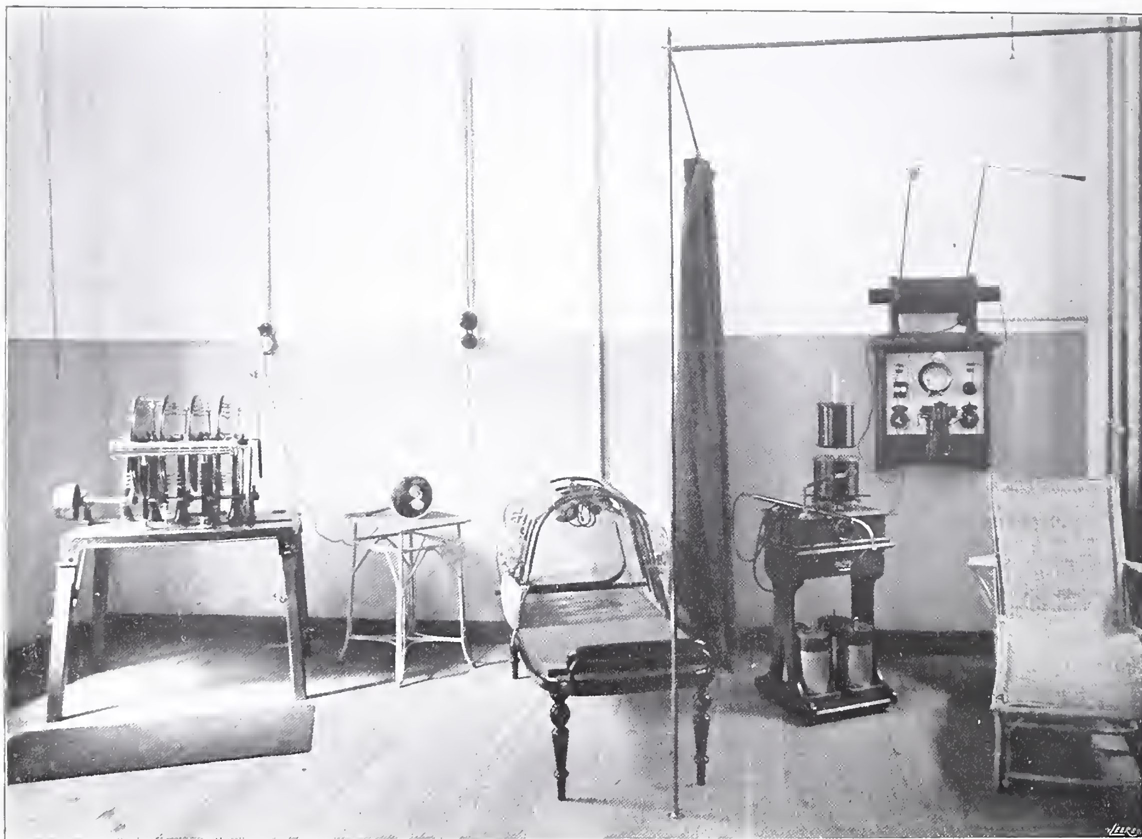
RUIMTE VOOR WATERBEHANDELING (AFB. II).

leerling een behoorlijke kennis verkrijgt van het menschelijk lichaam en zijne constructie. Ook de schoonheidsmassage in Zweden wèl, doch in ons land nog weinig bekend en uitgevoerd, die hoofdzakelijk bestaat in gelaatsmassage, — o. a. het wegmasseeren van groeven om neus en mond, alsook het wegwrijven van ouwelijke gezichtsrimpels, — werd door juffrouw Hopper practisch beoefend.

In de „Ruimte voor Waterbehandeling", waarvan wij onzen lezers twee verschillende kiekjes aanbieden, zien wij op afb. I de gelegenheid voor douche-massage, zooals in Vichy gebruikelijk, en voor massage na heeteluchtproceduren, waarbij de ruimte op een temperatuur van 35° C. verwarmd kan worden; daarachter staan twee zinken kuipen, de z.g. stroomende zit- en voetbaden, waaruit het water in fijne stralen kan opfonteinen, terwijl op afbeelding II het volbad (bassin) is ondergebracht, met ernaast het stoom-heetelucht kastbad, dat hoofdzakelijk dient om energisch de stofwisseling aan te zetten door middel van de zweetproceduren. Deze kast vervangt de heete-lucht-kamer of Turksch bad en de stoomkamer of Russisch bad

De douchekamer, waarin van een centraal punt uit verschillende douches kunnen gegeven worden, is naar Fransch model ingericht en staat evenals de ruimte voor waterbehandeling in verbinding met de kleedkamers.

Meer naar de achterzijde van het gebouw sluit hieraan de stoom- en de heete-luchtkamer, met er aan grenzend een rustkamer, die tevens in verbinding staat met de ruimte voor douche-massage, terwijl het aansluitend vertrek voor een typisch Fransche procedure dient, de douche-massage, die uitgeoefend kan worden, zoowel volgens de methode van Aix-les-Bains als die van Vichy. De dan volgende rustkamer wordt aan beide zijden geflankeerd door een badruimte en wel rechts

KAMER VOOR ELECTRISCHE BEHANDELING (AFB. III).

door het vertrek voor electrische baden, links door de ruimte voor medicamenteuse baden, zandbaden enz. Deze baden worden geheel gereed gemaakt in het sous-terrein en door middel van een lift in de badkamer gebracht. In dit vertrek bevindt zich ook in een klein bassin het golfbad, terwijl aan de andere zijde der vestibule zich vertrekken bevinden, welke dienen tot het geven van koolzuurhoudende baden.

De trap opgaand vindt men op de eerste étage de kamer voor zwavelbaden met daarbij behoorende rustkamer, daarnaast ligt het Inhalatorium, dat zoowel voor gemeenschappelijke inhalatie als voor inhaleeren aan de apparaten zelf gelegenheid biedt. Bovendien is ook het inademen van zuurstof, ozon, zoowel als in- en uitademen in verdichte, resp. verdunde lucht mogelijk.

Aan de voorzijde der zelfde étage is de kamer voor electrische behandeling, zie afb. III. Wie hier binnentreedt, die zal, — leek zijnde, — voorzichtig eenige passen van de toestellen af blijven stil-staan, nuchter vloer en wanden bekijken, alvorens de verschillende apparaten te bespieden, die uitsluitend door een kundig en fijn-wetenschappelijk geneesheer mogen in werking worden gesteld. Dr. van Breemen was zoo welwillend de machine voor z.g. statische electriciteit (het toestel links in den hoek van afbeelding III) tot leven en in beweging te brengen. Het toestel snorde en raasde, ketste electrische vonken, zoo, dat luid spreken noodig was om vraag en antwoord niet te doen mislukken en uit des dokters inlichtingen bleek dat de patient, die hier ter behandeling is gesteld, komt te zitten in een rieten stoel, geplaatst op een houten bord, rustend op vier glazen potten om zoo doende energie aan het lichaam toe te voeren, zenuw-hoofdpijnen te stillen, met als middel ozon, die een zuivere, versterkende geur door deze ruimte verspreidt.

Toen naar het „toestel tot Arsonvalisatie",

KAMER VAN DEN DIRECTEUR-GENEESHEER (AFB. IV)

een apparaat voor hooggespannen stroomen en het Röntgen-toestel, ook hier aanwezig. Al is de naam Röntgen een wereldvermaarde, al kent elk de beteekenis en het nuttige van de X-stralen, — populair-wetenschappelijke tijdschriftartikelen zorgen er voor, — een Röntgen-laboratorium is zelfs voor den medicus, die niet buiten zijne gewone studieboeken gaat, voorloopig een terrein, waarop hij zich nauwelijks beweegt. En zij, die zich de geestelijke weelde kiezen dit vak „durchaus zu studiren, mit heissem Bemühn", zijn specialiteit op dit gebied, gaan in hun Röntgen-laboratorium gehandschoend en geharnast, om het telkens en telkens indringen der X-stralen op het lichaam te beletten, sluiten het buitenlicht zorgvuldig af, verwekken electrischen stroom, doen de met petroleum en kwik gevulde „inductie-pot" draaien als een tol in het rond en zie, — daar in die luchtledige glazen bol ontstaan de stralen, welke Röntgen ontdekte en die voor den medicus van zooveel nut zouden zijn.

De in deze ruimte noodige constante stroom wordt geleverd door een dynamo-motor, die zoowel tot vulling van accumulatoren dienst kan doen als tot directe bediening der apparaten.

Aan de veiligheid der patienten is de grootst mogelijke zorg besteed. Daar de ervaring geleerd heeft, dat zelfs eene badinrichting niet vrij van brandgevaar is, zijn op elke étage brandkranen en brandladders aangebracht; deuren van badkamers, hoewel van buiten slechts met den sleutel te openen, zijn van binnen alle van een kruk voorzien. En ten einde het gevaar der electrische licht- en krachtleiding zoo gering mogelijk te maken, is, afgezien van de gewone voorzorgsmaatregelen, die bij aansluiting van het gemeentelijk kabelnet vereischt worden, de stroomspanning tot 65 volt verlaagd.

Van verschillende plaatsen uit is 't mogelijk bij plotseling ongeval een alarmbel te doen klinken.

In de aangrenzende kamer (zie afb. IV) van

ZAAL VOOR HEILGYMNASTIEK EN MASSAGE (AFB. V).

den geneesheer-directeur zijn verschillende apparaten tot diagnostisch onderzoek opgesteld.

De zaal voor heilgymnastiek neemt op de tweede étage de geheele beschikbare ruimte in en wij zien op afb. V verschillende apparaten, met op den achtergrond, links, het weerstandsapparaat waaraan de als patiente figureerende jonge dame, de armen gestrekt houdt, de handen de beugels omknellende. Dit toestel dient om de functie der spieren te versterken en eventueel door training de banen van 't zenuwstelsel te oefenen. Mejuffr. Hopper zien wij bezig met het toezicht op deze behandeling. Meer naar voren zit iemand op een velotrab, een toestel, dat gebruikt wordt voor weerstandsoefeningen met buik- en beenspieren, zooals o. a. bij constipatie vaak gewenscht is. Een roeiapparaat bevindt zich op den voorgrond en schuin naar achter merken we een toestel op, een z.g. zuigapparaat van Prof. Bier, dat luchtledig wordt gepompt en stijve kniegewrichten zooveel mogelijk weer lenig maakt.

Aan gene zijde der zaal, niet op de afbeelding zichtbaar, is gelegenheid om manueele Zweedsche en Duitsche heilgymnastiek te doen uitoefenen, bizonder geschikt tot ondersteuningsbehandeling bij interne aandoeningen, ontwikkeling van zwak-aangelegden, behandeling van lichte ruggegraatsverkrommingen enz.

Tevens is hier gelegenheid tot het verrichten van Zweedsche ademhalingsgymnastiek, zonder apparaten, die tot doel heeft de borstkas te verwijden, de functie der longen te verbeteren om, dus doende, de geheele ademhaling krachtiger en regelmatiger te doen worden. Door deze geneeswijze toe te passen op reconvalescenten (b.v. na longontsteking), ondervindt de herstellende zieke door nu eens passieve, dan weder actieve oefeningen langzaam-aan de versterking, die hij zoo zeer behoeft en een buitengewoon geval is te noemen dat van een asthma-lijder, die jaren-

KAMER VOOR ZONNEBADEN (AFB. VI).

lang door deze kwaal bemoeilijkt werd, thans door deze methodische behandeling volkomen genezen kan worden verklaard.

Ten slotte de bovenste étage, welke wordt ingenomen door het zonnebad (zie afb. VI) met de daarbij behoorende badkamer. In die tijden, dat in ons klimaat de sterkte der zonnestralen niet volstaan om dit bad tot voldoende werking te brengen, wordt deze ruimte gebruikt tot het geven van bestralingen met sterk electrisch booglicht. Verder zijn verschillende heete-lucht-apparaten, electrische licht-zweetbaden hier ondergebracht. Voor patienten die geen afgepaste lichaamsbewegingen behoeven, maar vrijheid van beweging kan worden gegeven bestaat gelegenheid tot het beoefenen van verschillende zaalspelen, die een passende lichaamsbeweging vragen.

De warmte in het zonnebad op heete dagen wordt gereguleerd door een besproeiingsapparaat, aan de buitenzijde aangebracht. Het water vloeit dan langs de matglazen ramen en werkt na een kwartier stroomens afkoelend. Door middel van een verschuifbaar raam, waarin glassoorten van verschillende kleur geplaatst kunnen worden, kan men de patienten eventueel aan de werking van rood, blauw of ander gekleurd licht blootstellen.

In deze inrichting, van welke hierboven het een en ander geschetst werd, is het beste bij-een-gebracht van wat in het buitenland gezien en bestudeerd is, alvorens over te gaan tot stichting van dit instituut. Speciaal het nieuwe „Institut für physikalische Heilmethoden" in Mainz, het „centralbad" verbonden aan de Universiteit in München en de „Etablissements des Bains" te Vichy, hebben in veel opzichten als voorbeeld gediend.

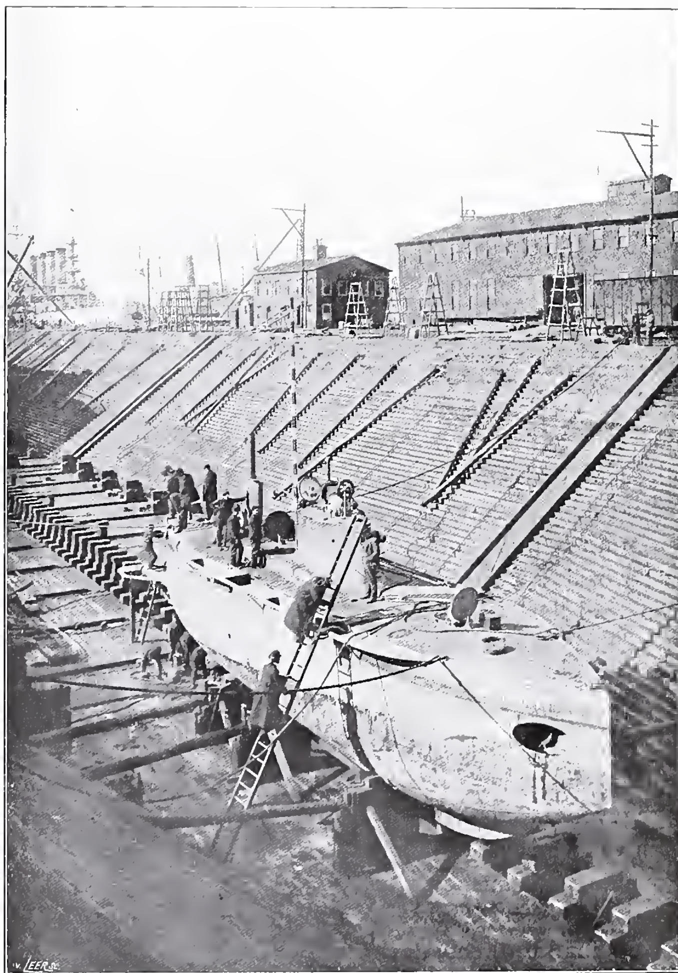
In tegenstelling met de instituten op vele buitenlandsche badplaatsen, waar eene machtige luxe regeert, is hier naar eenvoud ge-

streefd, eenvoud van gebouw, eenvoud van inrichting.

En eindelijk zij hier nog gewezen op twee belangrijke punten, 1°. dat de opzet van dit Instituut geschied is door gemeenschappelijke Amsterdamsche doctoren, en 2°. dat deze inrichting geen winst beoogt, terwijl het geld door de Amsterdamsche burgerij is bijeengebracht.

DE RUSSISCHE ONDERZEESCHE BOOTEN VAN HET LAKE TYPE, DOOR P. KOSTER (LUIT. T. ZEE).

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika zijn twee maatschappijen gevestigd, welke ieder een bepaald type van onderzeesche boot exploiteeren, en naar welker plannen bij neven-contract onderzeesche booten gebouwd worden op verschillende werven. Geen dezer beide maatschappijen bezit zelf een inrichting van scheepsbouw, maar beide zijn genegen om contracten te sluiten met verschillende scheepsbouw-inrichtingen over de geheele wereld, die dan naar hunne plannen en onder het toezicht van tot die maatschappijen behoorende ingenieurs, electriciens en machinisten de vaartuigen voor den besteller bouwen. Onnoodig te zeggen, dat tusschen deze twee ondernemingen een scherpe concurrentie is ontstaan, niet voor zoover betreft de prijzen, want deze zijn in beide gevallen buitensporig hoog, maar in hunne pogingen om hun produkt te verkoopen, waarvan over en weer beweerd wordt, dat het niet de minste waarde bezit. Door beide maatschappijen wordt omtrent de samenstelling van verschillende onderdeelen, en omtrent den bouw hunner booten de grootste geheimzinnigheid in acht gehouden, en het is zeer moeilijk om betrouwbare gegevens daaromtrent te verkrijgen. De namen dezer beide maatschappijen zijn: „The Electric Boat Company" en „The Lake Submarine Torpedoboat Company".

SIMON LAKE X IN HET DROOGDOK TE NEWPORT-NEWS.

Wij zullen ons thans alleen met het type van boot, dat door laatstgenoemde onderneming gebouwd wordt, bezighouden. Bij het uitbreken van den oorlog tusschen Rusland en Japan was de Lake Company, zooals wij deze onderneming in den vervolge voor het gemak zullen noemen, in het bezit van een proefboot, welke den naam droeg van *Protector*, en het gelukte de agenten der Russische regeering om dit vaartuig aan te koopen, tengevolge waarvan deze

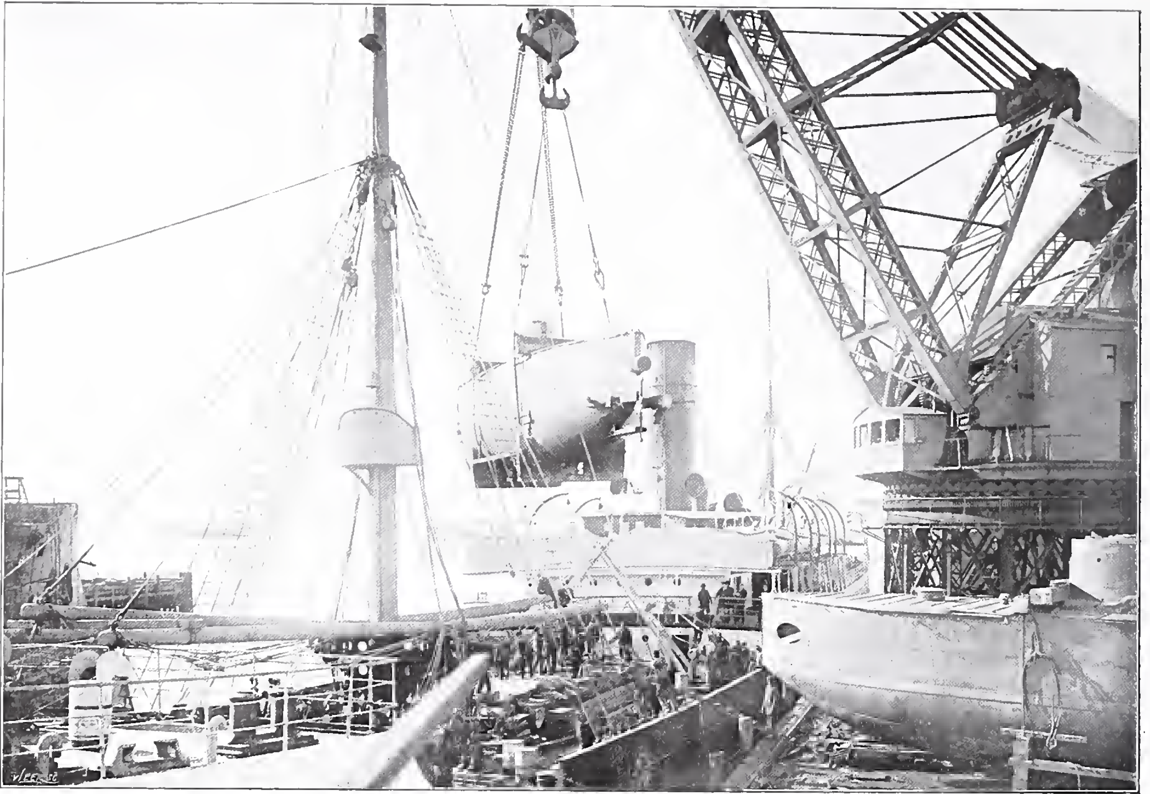
boot uit Amerika werd weggevoerd en naar de Oostzee gebracht; thans bevindt zij zich te Wladiwostock en maakt deel uit van de verdedigingsmiddelen dier haven.

Bovendien gaf de Russische regeering nog een spoedbestelling van vijf booten aan de Lake Company, de kielen van welke vaartuigen onmiddellijk werden gelegd op de kapitale werf van de Newport-News Shipbuilding and Drydock Company te Newport-News in Virginia, welke vaartuigen in zeer korten tijd werden afgebouwd. In het begin van December 1904 waren twee booten zoover gevorderd, dat zij konden worden verzonden, maar aangezien de wet in de Vereenigde Staten het leveren van complete oorlogsvaartuigen aan een der strijdende partijen verbiedt, werden deze twee booten elk in twee helften gescheiden en op die wijze te Newport-News ingeladen op de bark *Kennebec*, zoo vervoerd naar New-York, en daar overgeladen op een stoomschip van de Hamburg-Amerika lijn, waarmede ze via Hamburg naar Rusland werden vervoerd, en ten slotte gebracht naar Libau om in elkaar te worden gezet, verder te worden gemonteerd en beproefd.

Een maand daarna, in de allereerste dagen van Januari van dit jaar, was het tweede tweetal booten klaar, en de Lake Company wist deze booten in haar geheel te verzenden. Ze werden van onder de kap, waar ze gebouwd waren, uitgetrokken en op versterkte spoorwagens geplaatst en vervolgens, op de wijze zooals onze afbeelding dat aangeeft, verreden naar een der van af de werf in de James-rivier uitstekende pieren, waarlangs het stoomschip *Adria* van de Hamburg-Amerika lijn was vastgemeerd, en op het einde van welke pier de reuzenkraan „Hercules" is opgesteld, waarmede gewichten van 150,000 K.G. kunnen worden gelicht. Op onze verdere afbeeldingen ziet men duidelijk hoe de ruim 100 ton wegende booten met deze kraan ieder aan één zijde van het stoomschip op het opperdek werden geplaatst, zoodat een beschrijving van deze handeling overbodig is. Wel werden bij dit werk belangrijke moeilijkheden ondervonden, maar deze werden ten slotte alle overwonnen, en weldra waren ook deze booten op hun weg naar Libau. De laatste boot van het bestelde

TRANSPORT TUSSCHEN HELLING EN LAADPLAATS OP VERSTERKTE SPOORWAGENS.

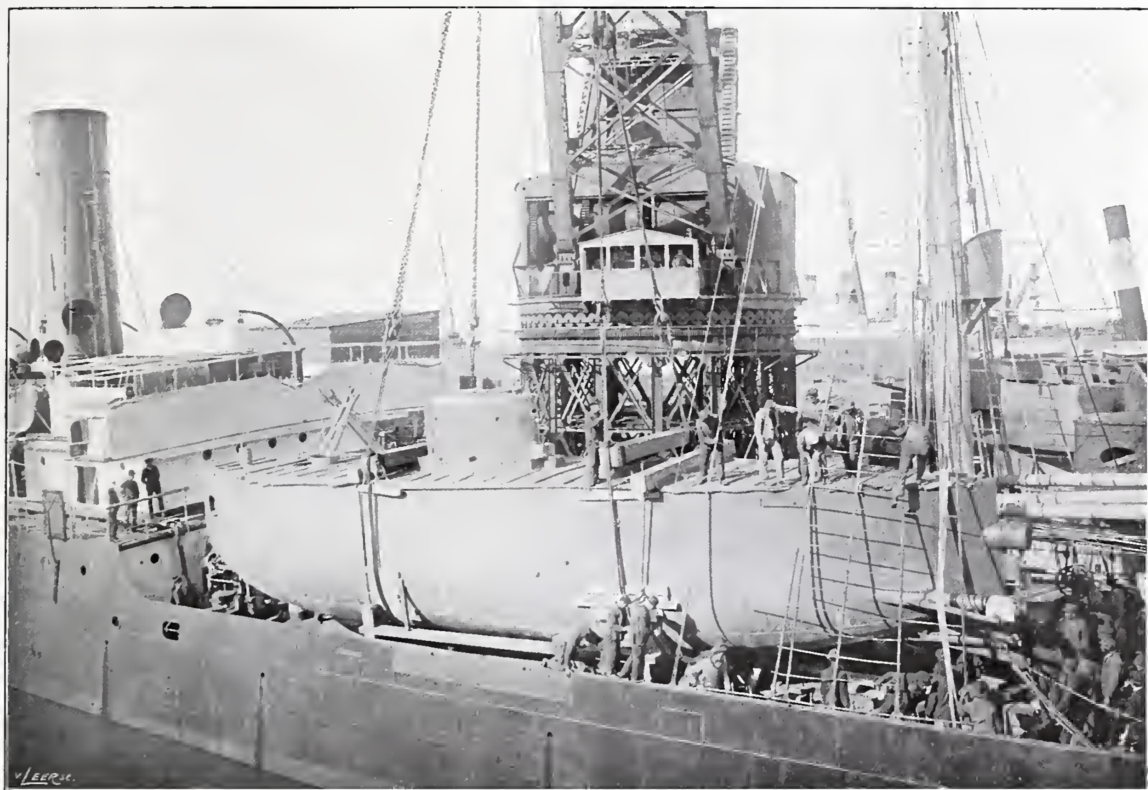
HANGENDE AAN DE 150 TONS KRAAN HERCULES.
DE BEDDING VOOR DE BOOT OP HET STOOMSCHIP IS GEREED.

vijftal was het eerst van alle gereed geweest, maar niet naar Rusland verzonden, omdat men haar geheel kant en klaar in Amerika wilde hebben, ten einde er een serie beproevingen mede te houden. Deze boot was voorloopig naar den uitvinder van het type gedoopt *Simon Lake X*, en het is deze boot, welke in Februari j.l. naar Rusland werd verstuurd, waarop het meerendeel onzer afbeeldingen betrekking heeft, en waarvan wij hierna een beschrijving zullen geven. Zoodra van deze bestelling van vijf booten er te Libau een geheel gereed en beproefd was, werd zij naar Wladiwostock verzonden.

De Russische regeering was dermate tevreden over de verrichtingen der Lake booten, dat zij nog een bestelling van vier booten, doch van eenigszins grootere afmetingen heeft gedaan, met den bouw waarvan de Lake Company, doch thans van de kiel af aan, in Rusland druk bezig is.

De te Wladiwostock aanwezige booten hebben geen werkzaam aandeel gehad aan het verloop van den strijd, en het is voor buitenstaanders niet mogelijk de waarde dezer vaartuigen als oorlogswapen te beoordeelen. Gaan wij nu over tot de beschrijving van de *Simon Lake X*.

De lengte van de boot is 68 voet 4 inch, terwijl de breedte 11 voet bedraagt. De sigaarvormige romp is van vingerdikke staalplaten vervaardigd, en daarop is een scheepvormige bovenbouw geplaatst met een vlak dek, zooals dat in onze afbeeldingen te zien is. Voor en achter zijn onder in de boot nog waterballasttanken geplaatst, zoodat men de langscheepsche as van het vaartuig een bepaalden stand kan geven door, óf vóór óf achter, water in die tanken te laten toestroomen. Ook de ruimte tusschen sigaarvormigen romp en bovenbouw kan, voor zoover zij niet opgevuld is met verschillende voorwerpen, waarover wij later zullen spreken, gevuld worden met water. De verschillende

AAN BOORD VAN HET STOOMSCHIP „ADRIA" VAN DE HAMBURG—AMERIKA LIJN.

watertanken met den bovenbouw inbegrepen kunnen ongeveer 60 ton water bevatten. Op den sigaarvormigen romp is een in doorsnede ellipsvormige kommandotoren geplaatst, zoodat het vaartuig het aanzien heeft van een kleine monitor, met den toren midden op het dek. Vóóruit (zie de afbeeldingen) is een luik, waardoor men naar beneden kan gaan en dan terecht komt tusschen de beide boegtorpedobuizen. Boven de machinekamer is een tweede luik, terwijl zich boven op den kommandotoren een derde luik bevindt, zoodat er drie toegangen zijn tot het benedenschip. Deze luiken kunnen door middel van schroefklampen van binnen af stevig worden gesloten.

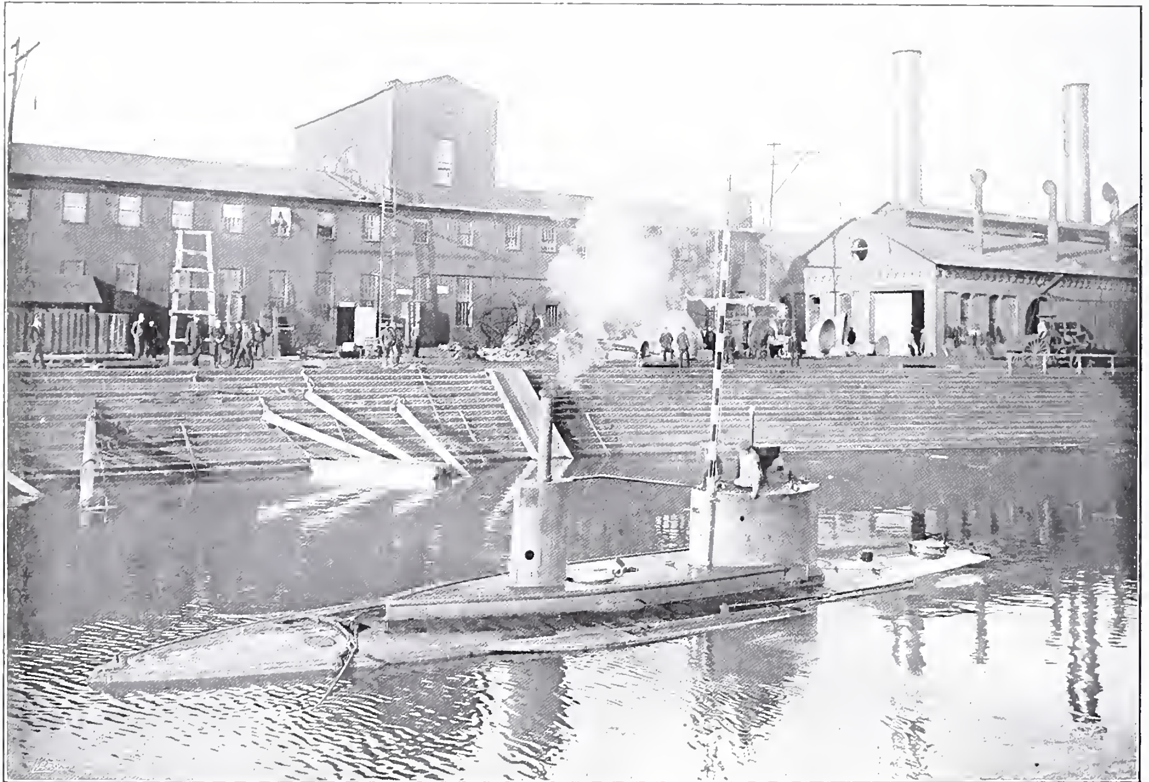
De boot is voorzien van een kiel, bestaande uit twee op zekeren afstand van elkander geplaatste stalen platen, de ruimte tusschen welke opgevuld wordt met hout. Het middengedeelte van de kiel is massief en bestaat uit twee stukken, zoodanig ingericht, dat men van binnen uit de boot door het draaien van een zwaren sleutel de massieve stukken kan doen vallen. Vóór in de boot is een water- en luchtdicht schot, hetwelk dienst doet bij het gebruik van het duikcompartiment en tevens een veiligheidsfactor vormt bij aanvaring. Achter dit schot heeft men achtereenvolgens de torpedokamer, het logies, de gamellehut en de machinekamer, Door de gamellehut kan men door een luik opklimmen naar den toren. Tusschen logies en gamellehut zijn houten van ruiten voorziene klapdeuren, zoodat men altijd het zicht heeft op wat er in de machinekamer voorvalt Tegen het achtermachinekamerschot zijn de schakelborden geplaatst met de verschillende stroomsluiters voor verlichting, kooktoestellen en motors. Onder den vloer zijn verschillende schotten opgetrokken, waardoor de hiervoor besproken tanken worden gevormd. Het doel van den bovenbouw is drieledig:

1e. Tot het verhoogen van de zeewaardigheid en van het drijfvermogen.

2e. Tot bergplaats voor de brandstof en voor de luchtreservoirs buiten den sigaarvormigen romp, waardoor in het lichaam van de eigenlijke boot ruimte wordt gewonnen, en de veiligheid zeer wordt verhoogd.

3e. Tot het verkrijgen van dekruimte, waardoor de bewoonbaarheid van het vaartuig belangrijk wordt verbeterd.

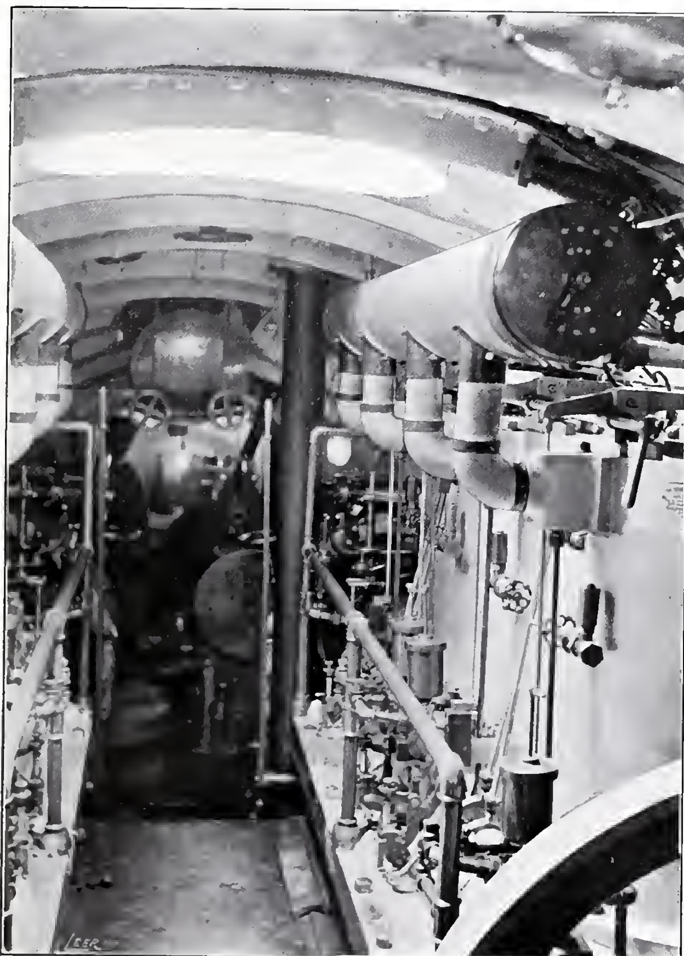
Deze bovenbouw wordt in loodrechten zin opgetrokken van af de plaats waar de sigaarvormige romp de grootste horizontale doorsnede heeft, en is betrekkelijk licht van constructie. Halverwege heeft men een waterdicht dwarsschot, waardoor dus de bovenbouw verdeeld wordt in twee ballasttanken, welke voorzien zijn van in- en uitlaatkleppen. Door een aantal elliptische mangaten in het dek kan men in den bovenbouw komen. In dezen bovenbouw zijn 8 cylindervormige gasolinereservoirs geplaatst, welke gezamenlijk ruim 6000 Liter brandstof kunnen bevatten, verder 6 hoogen druk luchtreservoirs, bestaande uit Mannesmann buizen, welke een druk kunnen weerstaan van 280 K.G. per c.M^2., voorts 2 tanken voor smeerolie, en eindelijk 4 lagen druk luchtreservoirs van den zelfden vorm als de gasolinereservoirs. De gasolinetanken van één zijde zijn alle met elkander verbonden, en hebben een uitlaat in een klein koperen dienstreservoir, dat binnen in de boot achter de machines tegen de huid is bevestigd, en voorzien is van een drijver, welke automatisch de toevoer afsluit, en van een peilglas. Alle gasolinepijpen zijn zonder naad en voorzien van gesoldeerde verbindingen. Door een reductieklep kan men de lucht van 144 K.G. per c.M^2. uit de hoogendrukreservoirs met een drukking van 4.3 K.G. per c.M^2. laten toestroomen tot de lagendrukreservoirs. Men heeft twee ventilators in het dek met auto-

DE BOVENBOUW WORDT VOLGEPOMPT.
DE UIT DEN KOMMANDOTOREN KIJKENDE PERSOON HOUDT HET OOG OP DE OVERVLOEI-OPENING.
WANNEER HET WATER DAARUIT KOMT, IS DE BOVENBOUW VOL.

matisch sluitende kleppen, welke ook met de hand van binnen uit de boot kunnen worden gesloten. Bij goede gelegenheid kan men er luchtkokertjes opzetten. Men heeft drie torpedolanceerbuizen, 1 aan weerszijden van den boeg, en 1 in de midscheeps achteruit in de machinekamer. Vaart men aan de oppervlakte, dan bevinden de bovenvlakken dezer buizen zich even onder water. De boot is ingericht voor torpedo's van 3,55 meter lang, waarvan er vijf aan boord zijn, 1 in elk der lanceerinrichtingen en 1 aan elke zijde van het logies. De torpedo's kunnen op 2 verschillende wijzen worden ingeladen, namelijk door ze van buiten af in het water naar binnen te brengen, of door de verschillende deelen van elkander te scheiden, ze langs het machinekamerluik naar beneden te geven, en ze eenmaal daar zijnde weer aan elkaar te zetten. De stabiliteit van het vaartuig is zóó groot, dat men zonder vrees met de torpedo's werken en ze verplaatsen kan.

Het duikcompartiment bevindt zich geheel vooruit, en is door middel van twee deuren, welke een soort van sluis vormen, afgesloten van de torpedokamer. Het duikcompartiment staat in verbinding met de lagen druk luchtleiding en bevat een luchttank als reservoir voor den duiker, die zelf zijn luchttoevoer regelt, verder een telephoon waarmede men verbinding houdt tusschen torpedokamer en duikcompartiment, en een drukmeter met twee wijzers waarvan één den druk van de lucht, de ander dien van het omringende water aanwijst op de diepte waar men zich bevindt. In den bodem van het compartiment is een zware deur, welke een gedeelte vormt van den romp. Deze deur heeft aan den achterkant een scharnier, en is met zware ribben versterkt, welke bij geopende deur dienst doen als treden voor den duiker. Rond de deur is een verhoogde rand, een soort van geopende doos vormende, waarlangs het water op en neer gaat bij minder of meer luchtdruk. De deur wordt op en neer gedraaid met handbeweging en wordt met zware spanschroeven gesloten. Om de deur te kunnen openen, wordt de luchtsluis gesloten, een klep op de luchtleiding geopend, waardoor men den druk geleidelijk laat stijgen totdat de twee wijzers op den drukmeter elkander bedekken. Men opent dan een proefkraan in de buitendeur om zeker te zijn dat er evenwicht in drukking bestaat. De deur wordt nu geopend,

GEZICHT NAAR ACHTEREN IN DE MACHINEKAMER.
TUSSCHEN DE MACHINES DOOR ZIET MEN BOVENIN DE ACHTER TORPEDO-LANCEERINRICHTING.

en men kan in helder water den bodem zien. De duiker heeft zich inmiddels gekleed en wordt voorzien van een telephoon en een electrisch licht. Hij regelt door een klep in den helm zelf zijn luchttoever. De persoon in het duikcompartiment is zoowel in telephonische gemeenschap met den duiker als met de personen in de boot. Het duikcompartiment dient voor het vernielen van telegraafkabels, het onbruikbaar maken van mijnversperringen, en om te kunnen ontsnappen, indien de boot, zich op den bodem kan, schokken zou krijgen, wanneer de wielen tegen steenen of andere harde voorwerpen aanbotsen. De wielen hebben ten doel: om den bodem van de zee te gebruiken als leiding, waardoor het onnoodig wordt tusschen oppervlak en bodem te varen, zoodat men — vrij van den invloed van stroomingen — een veel rechter koers kan sturen, verder om met de deur van het duikcompartiment open en voortrollende over den bodem, naar kabels te zoeken. Het veerend maken van de verbinding der wielen met de boot staat in

VOLLE KRACHT AAN DE OPPERVLAKTE ONDER MACHINES EN MOTORS, NEGEN MIJL.
DE MEEST AAN DE LINKERZIJDE OP DEN TOREN STAANDE PERSOON IS DE UITVINDER SIMON LAKE.

der zee bevindende, onbruikbaar en onhandelbaar mocht worden. De boot is voorzien van 2 wielen, een vóór en een achter. Deze wielen zijn op het midden van het rollend oppervlak voorzien van een scherpen rand, en zijn draaibaar bevestigd aan zware armen, waarmede ze kunnen worden geborgen in ligplaatsen, dan wel worden uitgevoerd, zoodat ze in het laatste geval onder de kiel uitsteken.. De verbinding van de wielen met de boot is veerende gemaakt, ten einde te beletten, dat de boot welke met de wielen over den bodem voortrollende zich bewegen verband met het feit, dat de ondervinding geleerd heeft, dat bij een waterdiepte van 15 Meter de gronddeining nog zoo sterk kan zijn, dat een boot 1/4 Meter wordt opgelicht en dan weer neergesmakt, waarbij de geheele waterkolom boven de boot zijn invloed doet gelden, hetgeen bij een boot zonder veerende wielen ernstige gevolgen kan hebben. Om de wielen te kunnen gebruiken, geeft men de boot een klein negatief drijfvermogen, waardoor zij slechts met een gering gewicht op den bodem komt te rusten, zoodat er zeer weinig wrijving tusschen de wielen en

den bodem bestaat en het mogelijk wordt over zacht en over oneffen terrein te loopen. De wielen werken slechts als geleirollen, terwijl de boot door de schroeven wordt voortbewogen. Als men op deze wijze vaart, wordt de boot door middel van zijborden en een horizontaal roer naar de oppervlakte gedrongen. Deze zijborden, vier in getal, zijn twee aan twee op zijde van de boot geplaatst op de hoogte van het opperdek, en bestaan uit platte stalen platen, een paar meter lang en enkele decimeters breed, welke om het midden draaibaar zijn en door middel van een trekstangbeweging van uit den kommandotoren behandelbaar zijn met een werktuig, dat met luchtdruk werkt.

De groote bronzen kommandotoren, welke men op de afbeeldingen ziet, dient als centraalstation voor de behandeling van verschillende toestellen, verder om in betrekkelijk ruwe zee het varen aan de oppervlakte te vergemakkelijken, en om een goede opstelling voor het kompas te verkrijgen, wel verwijderd van de invloeden van den stalen romp. Op den kommandotoren staat nog een observatiehelm voorzien van kijkglazen, waarin de kommandant met het hoofd staat bij het besturen van de boot. Binnen in den kommandotoren zijn de meeste toestellen geplaatst voor de behandeling der boot, zooals het stuurrad voor het verticale roer, de hefboom van het luchtdrukstoestel voor de behandeling der zijborden, het stuurrad van het horizontale roer, machine en motortelegrafen, pomptelegrafen, stroomsluiters voor de ankermotors, handwielen der kleppen voor het toelaten van water in den bovenbouw, dieptemeter, peilglazen der tanken, verklikkers van de zijborden, clinometer, omniscoop, periscoop enz. Beide laatstgenoemde instrumenten zijn verticale kijkers waarmede men op kleine diepte onder de oppervlakte varende een beeld krijgt van den omtrek. Zooals hiervoor reeds gezegd, kan men een gedeelte van de kiel, dat uit twee stukken bestaat, welke gezamenlijk 5 ton wegen, van binnen uit de boot laten vallen, en dient dit dus als een veiligheidsgewicht wanneer de boot om de een of andere reden niet meer naar de oppervlakte zou willen gaan.

Aan de oppervlakte wordt de boot voortbewogen door middel van twee gasolinemachines, waardoor de beide schroefassen worden gedraaid, terwijl onder water de boot voortgestuwd wordt door 2 electromotors, welke het vermogen ontvangen van een groote accumulatoren batterij, onder in de boot opgesteld onder torpedokamer en logies. Een luchtperspomp dient, zooals de naam aanduidt, om lucht samen te persen, welke geborgen wordt in de hiervoor genoemde luchtreservoirs, van waaruit men die lucht kan aftappen om de torpedo's te lanceeren, om waterballasttanken ledig te persen, voor het gebruik der bemanning, enz. Met deze pomp kan men lucht samenpersen tot 180 atmospheren. Natuurlijk zijn er verschillende lenspompen opgesteld om water naar buiten boord te persen.

In het logies zijn acht slaapplaatsen, 4 aan elke zijde en twee aan twee boven elkaar. In gewone omstandigheden worden de bovenligplaatsen neergeslagen, en vormen dan een rugleuning voor de onderligplaatsen, zoodat een zeer goede bank wordt gevormd. Boven en achter de ligplaatsen zijn rijen kastjes. Men heeft een tafel, welke kan worden neergeslagen, en het logies wordt electrisch verwarmd. In de gamellehut staan 2 electrische kooktoestellen, en er kan een patentwaschtafel worden geplaatst. Achter in de boot is de W. C. Het vaartuig wordt electrisch verlicht, waartoe 25 à 30 gloeilampjes aanwezig zijn. De boot kan met de gasolinemachines ongeveer 400 mijl afleggen, terwijl de accumulatorenbatterij stroom levert voor 30 mijl onder water. Volle kracht aan de oppervlakte is 8 mijl, onder water 5 mijl.

OP EXPEDITIE IN SURINAME, DOOR G. VERSTEEG.

HOE WIJ EEN DAG DOORBRACHTEN.

(Vervolg).

Om kwart voor zes dan was het réveil. De arbeiders waren meestal nog wat vroeger en dikwijls was het een spookachtig gezicht, door de eerste kille ochtendschemering, de grauwe gestalten onzer arbeiders te zien ronddwalen.

Het eerst van allen was onze kok bij de

KAMP AAN DE BOVEN-TAP NAHONI.

hand en uit onze hangmatten verschenen, vonden wij waschbekkens gereed staan en daarna een kop heete koffie, die bij voorkeur uit eenen geëmailleerden kroes genoten werd. Trouwens al ons keukengerei was van dat soort. Zoo'n kroes of »mok", zooals de gewone benaming luidde, was vooral een nuttig en onmisbaar voorwerp en nooit verliet het zijnen eigenaar. In de boot behoorde het tot de noodzakelijkste uitrustingsstukken. Klopte de dorst aan, wat op de smoorheete middagen nogal eens plaats had, dan werd de mok in het element waarop wij voeren, wat uitgespoeld, ondergedompeld en de dorst kon gelescht worden. Het rivierwater was altijd goed drinkbaar, ziekten of ongemak zijn uit het gebruik er van nooit voortgekomen, gemakkelijk verklaarbaar uit de dunne bevolking, den sterken stroom en felle zon. Op de benedenrivieren was het water evenwel lauw, zoodat dan de vilten veldflesch in werking gesteld werd en bij het betrekken van een kamp, de Indiaansche koelkruik, daartoe van Albina meegenomen. Op de bovenrivieren was het water altijd frisch en in de kreekjes onder het bosch soms zelfs koud. Ook op de boschtochten verliet de kroes ons niet, maar maakte aan den houwerriem de reis mee. Meestal kruisten wij herhaaldelijk koele beekjes. Eene enkele maal slechts hadden wij watergebrek en dat was zeer onaangenaam, daar wij, door de grootere inspanning meestal sterk transspireerden, zoodat de behoefte om het waterverlies te herstellen grooter was dan bij stilzitten in de boot.

Onze eerste bezigheid was vervolgens het opbergen van de hangmat. Het teere muskieten kleed gaf dan veel zorg. Om minder te lijden en tevens beschut te zijn tegen nat worden, werd het dekzeil om hangmat en muskietennet gewikkeld.

Ieder had de een of andere werkzaamheid te verrichten, of moest iets uit de bagage opzoeken; de zieke manschap kwam op het appèl en zoo was het snel 7 uur en kwam het ontbijt. Meestal bestond dit uit een papje of, bij gebrek daaraan, uit Amerikaansche beschuiten, die volgens den een gèèn eten

MABOGA-VAL.

en volgens den ander een uitstekend, gezond en lekker kostje waren — maar over den smaak valt niet te twisten.

Na al die papjes was het eene verademing om eens brood, echt bosch-brood uit „blom" gebakken, te eten. Niet elke arbeider was even handig in broodbakken, hoewel de meeste die kunst verstonden. Wat meel, suiker en water goed onder elkaar gemengd, ging gisten en diende als zuurdeesem. Na circa 24 uur werd dit onder het meel gemengd en enkele uren later kon er gebakken worden. Dit gebeurde in een gehalveerd kerosineblik, de ééne helft bevatte de brooden, de andere ging er als deksel overheen. De grond werd eerst sterk verhit, en dan op die plek het blik geplaatst en bedekt met gloeiende houtskool. In een half uur was het brood gaar.

Het ontbijt was spoedig afgeloopen en de aan wal gebrachte kampgoederen werden wederom ingescheept. Elke boot kwam haar eigen portie halen en nadat de arbeiders nog eens hun pijpje aan de smeulende kookvuurtjes aangestoken hadden, werd tegen halfacht de tocht hervat.

Bij voorkeur werd dicht langs den oever gehouden, daar toch stond minder stroom dan middenin en het ondiepe water liet hier beter het gebruik van den boomstok (Koela) toe. Op de Marowijne kwamen wij herhaaldelijk bootjes tegen, vrachtvarende Djoeka's en goudzoekers. Boven de Djoekadorpen eerst nog eene enkele boschnegerboot, die van een grondje of de jacht kwam, — later niets meer.

Tot twaalf uur werd doorgevaren en dan een uur gerust. Zelden evenwel hadden wij zoolang „kouroe watra" *). Afgezien van kleine valletjes en stroomversnellingen, die legio waren, zijn de Surinaamsche rivieren, en vooral de Tapanahoni, berucht om haar menigte vallen. Vallen in allerlei grootten, van enkele decimeters af, tot 11—12 meter toe, geven telkens weer oponthoud. In vlak water werd stroom op ongeveer 3.5 K.M. per uur afgelegd. Herhaaldelijk kwam het evenwel voor, dat wij in één dag niet meer dan één à twee K.M. vorderden.

Die vallen vertoonden zich onder zeer uiteenloopende vormen. Soms lag een machtige rotsdam dwars over de geheele breedte

*) Koud = vlakwater.

HET SLEEPEN VAN DE BOOTEN OVER DEN MAN-KODDOBAKKOE-VAL.

van de rivier en het water baande zich op één of verscheidene plaatsen eenen doortocht. Dan weer bestond de val uit eenen chaos van de grilligste rotsblokken. De rivier werd in een groot aantal takjes opgelost, wier water, nu eens sneller, dan weer langzamer, hier zich samenvoegend, daar zich herhaaldelijk deelend, sterk schuimend, met veel geraas naar beneden danste.

Bestond een „soela" uit eeneaaneenschakeling van valletjes en versnellingen, dan was het mogelijk de geladen booten over te brengen. De voorman duwde met eenen langen boomstok het bootje in den bruisenden stroom vooruit; de stuurman had slechts te zorgen, dat de boot niet dwars kwam. Meter voor meter werd de boot vooruit gestooten. Vooral op den rand van het valletje, in den sterksten stroom, kostte het veel kracht om den aandrang van het water te overwinnen en behendigheid niet minder, om dwars komen van het vaartuig te voorkomen. Gebeurde dit, dan werd de boot door den stroom teruggesleurd, schepte water of zonk zelfs. Met onze ongeroutineerde arbeiders gebeurde dit herhaaldelijk en menig stuk van voorraad of uitrustiug ging op die manier verloren.

De boschnegers zijn in de vallen in hun element; prachtig is het om te zien, hoe zoo'n man eene zwaar geladen boot tegen den enormen stroom opdrijft.

Was de stroom te sterk, dan brachten de arbeiders de booten tot over het middel in het water staande, of met behulp van een touw, boven den val.

Op de hoofdrivieren heeft zich bij de grootere vallen een labyrinth van honderden en nogmaals honderden eilandjes gevormd, alle dicht begroeid en als druppels water op elkaar gelijkend. Het vinden van den weg in zoo'n doolhof, is dan ook moeilijk, vooral daar het stroombed van de rivier tot twintigmaal verbreed kan zijn. Het voordeel is, dat men, met eenen omweg wel is waar, maar met minder moeite boven den val komt. In den drogen tijd zijn evenwel de

EEN RUSTPLAATSJE IN DE BOVEN-TAPANAHONI.

„pikienpassie" *) opgedroogd en moet vaak over de „mama" — den hoofdval getrokken worden.

Hooger de rivier op, wordt de eilandjes vorming spaarzamer en vaak ligt de dam als eene rotsbank dwars over de geheele rivierbreedte.

Stortte het water dan één of meer meters loodrecht naar beneden, dan was van geladen booten overbrengen geen sprake. Terecht noemden de boschnegers deze vallen, „okri" †). Eerst moest dan onderzocht worden, waar de geschikste plek was, om de booten te ontladen, de bagage over te dragen en de booten over te halen. Het een en ander gaf dikwijls de hoogstgaande woordenwisselingen tusschen de arbeiders, totdat ten slotte van hooger hand aangewezen werd, hoe te handelen.

Zelfs moesten de booten ook herhaaldelijk over land boven den wal gebracht worden, wat een tijdroovend werk was en waarbij zij, hoe voorzichtig het ook verricht werd, telkens en telkens weer lek gestooten werden. De moeilijkheden van de riviervaart spreken het best uit de volgende cijfers. De booten moesten 49-maal geheel ontladen en 10-maal over de rotsen of over paden, speciaal daartoe in het bosch gekapt, getrokken worden.

Enkele malen werden wij bij de terugreis verrast, doordat wij eenen val, die ons bij

*) kleine vaargeulen.
†) okri = ugly.

het opgaan veel moeite gekost had, verdwenen vonden.

Dit vertoonde o. a. de val van Griencassaba. Groote rotsblokken vulden hier een gedeelte van het rivierbed op; de aangevoerde hoeveelheid water kon niet door de vernauwde doorsnede afgevoerd worden en het gevolg was, dat stuwing optrad en een val van bijna 2 meter hoogte ontstond. Toen wij met laag water aan het einde van den drogen tijd afzakten, was de toevoer van water sterk verminderd, langzamerhand was het niveau verschil afgenomen en van den val vonden wij niets meer. Eene kleine stroomversnelling duidde alleen de plek aan.

Op de bovenrivieren hadden wij ook veel last van ondiepten; over groote afstanden moesten dan de booten gesleept worden. Op enkele plekken zelfs was de rivier zoo ondiep, dat het onmogelijk was de geladen booten voort te sleepen. Wij moesten dan in het water stappen en de bagage moest gedeeltelijk uit de corjalen genomen worden. Zoo'n waadpartijtje was niet bepaald onaangenaam, tenminste als het niet laat op den middag kwam, daar de kleeding in een uur of 2, 3, weder droog was.

Bestond de bodem uit zand, dan leverde dit verder geen nadeel op; anders was het, als massa's rotsblokjes bloot lagen. De door het lange reizen toch al wrakke booten, leden dan zoo, dat zij alleen met voortdurend hoozen boven water te houden waren, en 's avonds in het kamp moesten zij wederom gerepareerd worden met werk, mospapier en blik.

Vooral onaangenaam op de bovenrivieren waren de vele omgevallen boomen. In den regentijd worden de wortels der oeverboomen door het hooge water losgespoeld en deze vallen dan dwars over de rivier, die hier evenwel beter „grankriekie" genoemd wordt. Soms was het mogelijk de boot, na gedeeltelijke ontlading, er onder door te trekken, maar meestal moest, eer de booten passeeren konden, een stuk uit de versperring gekapt worden. Zelfs hadden wij eens last van eenen boom, die door de Indianen geveld was om een luiaard te bemachtigen.

Tegen halfelf begon het warm te worden. Een licht briesje zorgde evenwel meestal voor de noodige afkoeling.

Onderweg waren de arbeiders altijd bezig met verhalen doen, of hadden minder aangename woordenwisselingen met elkaar. Het was verwonderlijk zooveel als de negers met elkaar konden praten. Alle mogelijke gebeurtenissen werden haarfijn nagepiozen en ieder had zijne eigen opmerkingen en opinies. Een liedje op het bekende, telkens terugkeerende motief werd nu en dan aangeheven en iedereen neuriede mee.

De voornaamste afleiding werd door de jacht gegeven. Op de benedenrivier en bij de Boschnegers was alle wild al weg geschoten, wat door den hartstocht van de Djoeka's om te „paffen" verklaarbaar was. Hoogerop, gelukte het ons vaak van uit de boot, een goed stuk wild meester te worden en elk schot, hetzij raak of mis, ontlokte aan onze praatgrage arbeiders weer de noodige opmerkingen.

Tegen 12 uur werd naar een geschikt plekje uitgezien om te rusten. Een plekje met schaduwrijke rotsen werd bij voorkeur hiertoe uitgekozen, waar we onze stijve ledenmaten eens behoorlijk konden uitstrekken. Het maal bestond bijna altijd uit rijst als hoofdbestanddeel, met wat vleesch, 't zij visch, wild of een blikje. De arbeiders brachten hunnen rusttijd meestal in de booten door en genoten, na het verorberen van hun potje, van hunne siësta.

's Middags kon het drukkend heet zijn, vooral van een tot drie uur. De wind was meestal gaan liggen, zoodat de gloeiende zon des te ongestoorder blakeren kon. Alle zwarte voorwerpen waren brandend heet. Op alles daalde eene loomheid neer; het drukke gesprek van de negers, hun gezang en geschreeuw verstomden langzaam en niet meer dan werktuigelijk werden de parels door het water gehaald.

Vooral op de breede rivier kon het ontzettend heet zijn; op de bovenrivieren was meestal meer van de schaduw te profiteeren.

Maar ook als de gloeiende hitte voorbij was, werd de stemming niet opgewekter. De arbeiders begonnen moede te worden en gingen reikhalzend uitzien naar „a boen kampoepreesie" *) en zoodra was niet het sein om

*) Eene goede kampplaats.

te landen gegeven of als met tooverslag maakte de stilte plaats voor het geklikklak van houwers, gefluit, gezang en geschreeuw.

Er moest evenwel eerst eene geschikte kampplaats gevonden worden en dit was lang niet altijd eenvoudig.

Op de Marowijne, waar veel verkeer was, werd dikwijls op oude kampplaatsen overnacht. Toch was dit meestal onaangenaam, door de vuilheid en het ongedierte; maar de arbeiders vonden er dikwijls kampjes, eenvoudige afdakjes van palmbladeren gefabriceerd, zoodat zij eenigszins voor den regen gevrijwaard waren

In de meer onbewoonde streken moest een kamp gemaakt worden. Bij voorkeur werd naar een stuk niet te dicht bosch gezocht, met eene rots aan den oever, die het landen gemakkelijk maakte en tevens den arbeiders als kookplaats dienen kon. Wij gingen gewapend met onzen houwer aan wal en bepaalden de plaats voor de hangmatten en de tafel. Dat terrein zuiverden wij voldoende van het onderhout en daarna hingen wij de hangmatten op, die ondertusschen door de arbeiders aan land gebracht waren. Eerst werd het dekzeil met twee touwen tusschen twee boomen bevestigd en door eenige zijlijntjes dakvormig uitgespannen. Daarna werd aan dezelfde hoofdboomen de hangmat vastgebonden en het muskietennet met eenige touwtjes aan het dekzeil opgehangen. Zoo hing de hangmat geheel los van het muskietennet en kon men dus alleen gestoken worden door muskieten, die binnen het net gekomen waren. Vervolgens werd de veldtafel opgezet en de lamp eene plaats gegeven en een half uur, na het aan wal gaan, was het kamp volkomen ingericht en genoten wij eene groote mok thee, die de bedrijvige kok dan reeds gereed had.

KAMP MET HANGMAT.

Het eerste werk van de arbeiders was eene kookgelegenheid te maken. Twee vorken in den grond gestoken, vormden met een dwarsstokje de geheele inrichting, of op eenen rotsbodem voldeden eenige brokken steen. Onderwijl hun potje hing te koken, maakten

KAMP BIJ DEN VAL VAN INJI-PIKIEN.

zij hunne slaapplaatsen in orde, hetzij dat zij hunne hangmatten evenals wij tusschen twee boomen hingen, of daarbij gebruik maakten van eenen oeverboom en een gekapt armdik boompje, schuins daartegen geplaatst. Dit werd vaak gedaan, daar de arbeiders liever aan den waterkant, dan een eindje het bosch in sliepen. De Boschnegers sliepen hoogstzelden in het bosch; meestal fabriceerden zij uit eenige gekapte boompjes een soort drievoet op de rotsen, die plaats bood voor drie hangmatten.

Alleen als het erg dreigde, of eenige nachten na elkaar geregend had, maakten de arbeiders een zoogenaamde kampje. Heel bevreesd voor natregenen waren zij evenwel niet. Kwam onvoorziens eene bui, dan zochten zij onder onze dekzeilen schuiling.

Tegen het ondergaan der zon werd een verfrisschend bad genomen en omstreeks 7 uur werd het middagmaal gebruikt. Daarop volgden heerlijke uurtjes, die met allerlei werk snel voorbij gingen.

Dit was de aangenaamste tijd van den geheelen dag — als er geen muskieten waren — want die vergalden herhaaldelijk ons genot. Vaak waren we genoodzaakt juist bij vallen te bivakkeeren en in de plassen op de rotsen krioelden duizenden muskieten larven. Wij leerden ons ook hierin te schikken. Uitgerust met slobkousen, en gezeten op eenen, vierdubbelen handdoek, met de handen steeds in het licht, waren we meer of minder voor venijnige muskietensteken gevrijwaard. Eenen enkelen keer werden we geplaagd door motjes, vliegende mieren of wespen, die op onze lamp afkwamen.

De arbeiders hadden, na hun potje gekookt en genuttigd te hebben, hunne hangmatten in gebruik genomen en lagen daarin te rooken of elkaar verhaaltjes, — Anansitori's, op te disschen, en zij konden hiermee voortgaan, lang nadat wij ter kooi gegaan waren, wat meestal om 9 of haftien gebeurde, zoodat zij aangespoord moesten worden, om nu te gaan slapen.

Minder aangenaam waren regenbuien 's avonds. De kookvuurtjes regenden dan uit en ook na de eigenlijke bui, druppelde het nog uren na.

's Nachts bleef altijd een lantaarn branden. Onze geweren lagen klaar; maar nooit hebhebben wij er gebruik van behoeven te maken. Op de bovenrivieren werden wij nog al eens wakker gemaakt door dieren, die om het kamp liepen. Soms waren het tapirs en een enkele maal pakira's (wilde varkens). Den Surinaamschen tijger of jaguar hebben wij evenwel nooit ontmoet.

(Wordt vervolgd).

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

HOOFDSTUK VII *(Vervolg).*

Een groot en geweldig verlangen naar Holland martelt mij nu bijna voortdurend. Ik ben nu zoover genezen dat ik kleine wandelingen mag gaan maken op het terras. De dokter heeft mij gevraagd hoe ik mij voel den laatsten tijd. Ik heb hem alles gezegd en hij heeft mijn vader en mijne moeder geraden weer naar Holland terug te gaan.

Wij zijn nu maanden lang op reis en al dien tijd zijn mijn gedachten bij jou geweest Maarten, mijn lieve, zachte jongen. O! Zal ik dan nooit mijn vreeslijke begeerte naar je bevredigd voelen? Je weten bij mij, dicht tegen mij zooals vroeger. Als ik denk aan de mogelijkheid van ons weerzien en aan een hernieuwing van onze heerlijke liefde dan klopt mijn hart snel, een zenuwachtige vreugde doorsiddert me en ik hoop, ik hoop tòch nog, innig en met hevige oprechtheid dat de blijde verandering moèt komen, komen moet vóór ik stof ben. Maar dan komt weer het zwarte, de sombere terugslag, de reactie van mijn fel vertrouwen en ik snik, snik lang en hevig om jou, o God! Om jou....

Maar een groote dankbaarheid staat in het diepst van mijn wezen nu. Wij gaan terug, naar huis, naar het Noorden, misschien al heel spoedig. Ja, dit stemt mij dankbaar, ik zal Holland terugzien, ons huis, onzen tuin in het park met de vogels en de suizende boomen. O, Maarten, ik ben diep, diep dankbaar!

* * *

Dit schrijf ik in den herfsttijd.

Op zee, en sombere, grijze dagen. Het regent, regent dagen lang, nachten lang. Nu komt er breking in het Westen en groote loodgrijze wolken flarden woest uit aan den hemel, ze komen òp wild, en in de wolken zie ik legers van wapentuig-zwaaiende reuzen, groote monsters, die ruw en verwilderd gebaren met lange, gewapende armen en in den wind warrende, lange haren, en dáárachter, als werd er een geel, hel vuur onder hen gestookt, dáár schittert een bleek, droefgeestig licht, de zon onder de wolken; dáár is de zon, wit en zonder felle schittering, maar blinkend als een spiegel van geel zilver, koud, mat licht....

De avond is gekomen en de zon is ondergegaan, er leeft een stemming in mij weer, van toen ik kind was en heel jong nog speelde met vriendinnetjes, in een dorp, ergens bij een ruïne waar-om-heen boomen stonden. Ik ben daaraan herinnerd door het laatste licht van de zon, want toen ook heeft de zon zoo bleek en zilvergeel geschenen, maar het waaide niet. Dit zijn kleine momenten van innig en groot genot, van krachtige lust in mij, dit intense weer-voelen van den ouden tijd, dat vaste, bijna tastbare der herinnering. Alle smart trekt van mij weg dan, ik kan niet meer denken aan het ontzettende dat mijn leven verduistert nu; als een zegening kunnen zulke oogenblikken soms over mij komen, ik leef in een vochtig-warme, zoete herdenking; ja, dit zijn weldadige levensmomenten, waarom ik dankbaar wil zijn....

En nader, nader vaart de groote boot naar mijn lief vaderland, waar ik sterven wil. De dagen zijn koud alreeds in deze hemelstreken, het regent veel en de zon schijnt schaars. Maar dit hindert mij niet, en wèl zou ik het zonlicht voor eeuwig willen missen, als ik maar éénmaal nog mijn zacht lief mocht zien.

* * *

Wij zaten een avond in den salon. Dáár werd muziek gemaakt, een jonge Engelsche zong, haar broeder speelde op de piano. Er was een wade van gewijdheid om hen, van tintelend, warm, rein leven. Toen het spel gedaan was, stond ik op en ging naar het meisje toe. Ik weet niet waarom ik het deed, maar ik nam haar hand en drukte die hartelijk, ofschoon ik haar niet kende. „Many, many thanks; you did very, very well!” Zij was verwonderd en glimlachte voornaam, en de jonge man, haar broeder, boog beleefd; hij nam haar arm en bracht haar naar een sofa, waar zij naast hunne ouders gingen zitten,

„En jij, Alice, speel jij niets?” vraagde mijne moeder. Ik antwoordde niets, maar ging naar de piano en speelde. Ik speelde *Lohengrin* en melodieën van Grieg, zooals ik die wel voor jou gespeeld heb, toen wij nog samen kwamen in het huis in het park. Maar ik dacht niet daaraan, ik dacht aan die jonge Engelsche, die er zoo zacht en rein uitzag toen ze zong, aan haar schoonheid, en ik heb innig en hevig gewenscht dat zij nooit ongelukkig zou worden als ik. Allen hebben mij geluk gewenscht met mijn spel en ik werd hartelijk toegejuicht. Plotseling ben ik uit den salon gegaan naar mijne hut, en ik heb mij in vertwijfeling neergesmakt op mijn rustbed; dáár heb ik mij gewrongen en mijn leden bezeerd tegen de stugge wanden, mijn nagels afgescheurd in de ruwe stof. Ik kon niet schreien. Ik hijgde, stikte van ontzettend, martelend verlang naar jou.

* * *

Ja, mijn lijden is groot, eindeloos groot. Als ik sterven moet, dan zal het wel niet zijn uit gebrek aan levenskracht; ik wordt vermoord door het leven, dat mij zoo radeloos verlangen doet. O! als ik een wild dier was, een wild levensbeest, dan zou ik mijn klauwen waanzinnig vast slaan in het leven, om jou, om jou . . . .

* * *

Dit is een bekentenis, Maarten, een zacht gefluister van toevertrouwen, zooals ik dat zou doen wanneer ik nu met je alleen was, ergens in een bosch bijvoorbeeld of op een stille kamer van ons huis, waar niemand verwacht kan worden. O! dit zou ik je alles zeggen, huiverend, dicht tegen je aangedrukt, voelend je lijf; want dit is 't vreemde geheim van mijn jonge-meisjes-ziel. Wij, dwaze kinderen! Dat bewaren wij schuchter in ons innigste binnen, angstvallig alsof we sterven zouden wanneer iemand er van wist.

Er wordt ons zooveel verborgen gehouden als we jong zijn, en te lang ben ik in onwetendheid gebleven van al dat vreemde, dat ongewone, dat door zijn geheimzinnigheid zoo aantrekkelijk voor ons wordt gemaakt. Al die dingen, die zoo heel ongewoon en prikkelend en . . . zoo dood-eenvoudig zijn.

Toen ik er voor de eerste maal van gehoord had, was ik dagen lang hevig beangst dat de menschen om mij heen het aan mijn uiterlijk zouden bemerken, en mij er om zouden aanspreken en vragen hoe ik aan zóó iets gekomen was; maar later verdween dat angstige gevoel en alles wat ik meer aan „nieuws” hoorde en ondervond begon mij minder belangrijk te schijnen, ik zag in die dingen het strak natuurlijke, het ongeheimzinnige, levensechte en ik bleef naar waarheid onbewogen.

Maar voor jou heb ik het eerst het nieuwe van de sensatie gekend. Al dadelijk, alleen toen ik je zag. Het was niet zoozeer je gezicht, het essensieele van je jonge-mannenlijf-vormen, dan wel je verschijnen. Ja, je verschijning roerde mij ontzaglijk. Moeilijk te verklaren is wat ik gewaar werd. Mijn heele lijf trilde en ik zou onmogelijk hebben kunnen zeggen wat aan je mij zoo ontstelde dat ik er van beven moest. . . .

Dit kan niet in woorden verklaard worden, dit is te teer bijna, te gewijd om van te spreken en ik heb de nagedachte aan die gebeurtenis altijd diep geheim bewaard.

O! Maarten! Het is zoo vreemd. Nu ik je er van schrijf is het zoo zonderling, zoo heel licht om mij, mijn geheim is weg, het is niet meer van mij alleen, iemand weet het, maar ik ben zoo verheugd dat ik het aan jou verteld heb, zoo blij om iets zeldzaams, iets heel schoons, iets teers aan jou te kunnen geven. En ik zal je méér zeggen nog, Maarten, meer. Neen, er is niets dat ik aan jou niet zou willen zeggen, want ik weet dat het geheim bij jou goed beschermd is. Het is mij zoo'n onuitsprekelijk geluk. Toen je mij kuste voor de eerste maal, toen voelde ik dat ik weg zonk in jou, dat ik zelf niets meer was, dat ik voor mezelf verloren was en dat ik van jou zou zijn voor heel mijn leven. Nu *ga* ik, nu *moet* ik ook met hem trouwen, dat kàn niet anders dacht ik later. En sindsdien is de gedachte dat wij eens voor altijd bij elkander zouden zijn, geen oogenblik van mij geweken en ik heb aldoor

meer naar jou verlangd. Ik heb verlangd naar je stem, je oogen, je heerlijke wezen dat zachtheid en goedheid uitstraalt. Er zijn oogenblikken geweest Maarten, dat ik eerbiedig naar je gestaard heb terwijl je voorlas en dat ik in stellige overtuiging kwam, iets schooners en edelers is er niet in de wereld, en dan later zijn er dagen gekomen dat ik stil je zat aan te kijken, zoekend de vormen van je lijf, ik bouwde me je lichaam op, ik maakte er een beeld van, een schoon, naakt beeld, zoo nobel en grootsch van vormen, zooals oude, Grieksche beelden zijn. En toen ben ik begonnen je te begeeren, ik heb je zoo sterk, zoo vreeslijk begeerd. O! Ik wist dat dit niet slecht was. Ik verlangde naar je, naar je lijf dat zoo zacht en rein als dons moet zijn, ik stelde mij voor wat onzegbaar geluk het zijn zou een kind van je te hebben, jouw kind, ons kind. Ik heb zoo vreeslijk naar ons huwelijk verlangd Maarten. Ik zucht.... Dit is alles zoo schoon, zoo teer en ach, zoo onbereikbaar. Zou het nog gebeuren, zullen we elkander ooit weerzien? Ik dacht maar, mijmerde maar.... Maar nu weet jij het ook, en ik weet dat je dit lief en goed zult vinden en niet vreemd....

Ik ben zoo verheugd dat ik het je gezegd heb....

Ik heb nu afgerekend met mijn geweten, het is een verlichting waarlijk, dit schoone en intieme aan je gezegd te hebben, en het is ook alsof deze bekentenis mij dicht, héél dicht naar je heeft toegebracht.

* * *

Soms slaap ik zeer onrustig en ik heb kwade droomen:....

Ik kwam van een treinreis, laat in de stad en zocht naar je woning. Ik dwaalde alleen door de straten. Weinig menschen gingen mij voorbij. Ik hield een brief in de hand, dat was een brief van jou. „Kom des avonds, ik wacht je bij mij thuis. Ik zal aan het venster staan". Dat stond in den brief....

De kleine stad kwam mij vreemd voor, ik wandelde door straten waarin ik nooit geweest was, alles geheel verlaten, alleen de lantaarns brandden en gaven rood licht. Soms kwam ik op bekende wegen, die ik ten einde wandelde, maar dan stond ik weer voor nauwe, donkere stegen, waar het holle nachtduister rondwaarde en waar de huizen zoo dicht opeen stonden, dat ik mijn armen uitstrekkend aan beide zijden, de koude wanden betasten kon. Dan liep ik in een drukke straat, plotseling, het regende, en er blonk licht uit de winkels op de vochtige steenen, de kleeding van bijna alle menschen glom van het fijne regenstof. Ik wist nu dat ik spoedig vóór je huis zou zijn, dáár zouden we elkander na lange scheiding weerzien. Maar ik kwam weer in zeer nauwe en heele lange straten, duister, diep duister, met maar, hol, enkele lichten; het water viel altijd meer, meer uit den hemel weg, mijn schoenen doorweekt, mijn kleeren in-nat, en nergens zag ik menschen meer. Maar opeens stond ik op het oude pleintje, waarop de boomen staan dicht bij den vijver. In den vijver zag ik de witte zwanen roerloos en ik hoorde den regen neervallen in het water. Van af het pleintje zag ik in de kleine straat je huis. Snel liep ik er naar toe. Beneden door de glazen deur kon ik in het schijnsel van een lantaarn de vestibule zien, maar dáár was alles duister. Het huis scheen uitgestorven en vóór ik schelde ging ik even achteruit om naar boven naar de vensters van je kamer te kijken.

Ja, daar was licht, zoo zag ik door de gordijnen, maar aan het raam stond je niet. Ik zag je staan bij het licht met den rug naar de gordijnen, je bekeek iets met een vergrootglas in een boek, toen opeens liep je van het licht weg. Jij was het! Jij was het! Ik sidderde van vreugde en stapte weer snel naar de voordeur. Ik schelde. Binnen hoorde ik een deur dichtslaan, het geluid verhalde in den corridor, ik wachtte, maar alles bleef stil, niemand zag ik door de glazen deur en de regen begon meer en meer te vallen. Ik schelde nog eens. Je hadt mij toch beloofd, geschreven: „Kom des avonds, ik wacht je bij mij thuis. Ik zal aan het venster staan." Snel liep ik naar het midden van de straat en keek naar boven weer.... Het licht in je kamer was uitgedaan. In het lantaarnschijnsel zag ik dat de gordijnen van voor de vensters

waren weggeschoven, ik zag naar binnen de kamer: de koperen kaarsenkroon, de boeken langs de wanden. Een vreeslijke angst en akelige droefte dofte in mij uit. Ik liep vertwijfeld naar de deur terug, wilde schellen, driftig, dat mij toch zou worden opengedaan, maar de schel klonk niet, kon niet klinken, die was van binnen vastgemaakt....

Waanzinnige smart martelde, verlaten stond ik in de doode straat, de regen verkleumde mij. Neen zoo wreed kon je niet zijn, jij was dat niet geweest daar boven in de kamer bij het licht bekijkend een boek, dat was een andere man. Woonde je dan niet meer daar, op die kamers....

Ik zocht je in de verlaten nachtstad.... De straten glommen, weer zag ik in den vijver bij het pleintje de witte zwanen geluidloos glijden, en nergens was een mensch. Ik hoorde de groote klok spelen in den toren, drie uur, in den regennacht en ik strompelde door de langverlaten straten zoekend naar jou, maar nergens waren menschen. Ik kwam weer in zeer nauwe stegen zonder licht, ik moest tastend voortloopen en struikelde wel over den oneffen bodem. Totdat ik in het donkere bosch kwam. Daar was de bodem week en ik zakte er dikwijls diep met de voeten in den modder, maar ik wilde doorzoeken, zoeken totdat ik je eindelijk vinden zou en dan, zoo was ik stellig besloten, zou ik je vast aan mij klemmen, vast, vast, neen dan zou ik je nooit meer los laten. Ik zocht en doolde en de koude en de regen die mij door en door had natgemaakt hinderde mij niet, één ding alleen wenschte ik: dat het licht zou worden, dat zou mij het zoeken gemakkelijk maken. Ja! In het licht! Als er maar licht was, dan zou ik je zeker vinden. Het begon te stormen. Boven mij hoorde ik de wind gieren door de dorre, bladlooze twijgen. De oude stammen knarsten tegen elkander en de regen plaste neer, heviger, altijd meer en meer. Nog was ik niet vermoeid, ik kon zoeken nog, ik zou zoeken totdat ik neer ging vallen, totdat ik uitgeput zou zijn. Ik riep. Maar het geraas van den jachtenden storm en van den gudsenden regen maakte mijn stem onhoorbaar, ik hoorde mijn eigen stem niet. Toen liep ik tegen een boom en ik sloeg achterover en er was ni ets meer... Ik was wakker.

Door het raampje van mijn cabine zag ik de lood-grijze zee, de dag begon.

Ja dit is een vreeslijke droom geweest, vreeslijker nog dan de werkelijkheid. Erger misschien ook niet. Als ik in ons huis in het park terug ben, zal jij dan nog wonen op die kamers, zal jij dan nog wonen in de kleine stad?

* * *

Nog nooit heb ik zóó zwaar, zoo diep de vreugde van een weerzien ondervonden als toen we in Holland terug kwamen. Het was een koorts, één lange vreugde-pijn, die beklemde, mij tranen had kunnen doen schreien.

Wat was dàt schoon, wat was dàt verblijdend.

Ik herinner mij, dat jij me een middag zeide: „Ik heb betrekkelijk veel gereisd, maar een mooier land dan Holland ken ik niet, zou ik niet kunnen kennen." Nu moet ik ook zoo denken. Dit Holland is het schoonste van het schoone, dit is een land van hooge kunst, voor groote kunstenaars, land waar jou talent zich ontwikkelen moet, waar jou kunst geworden is, Maarten.

Wat was het? Waren het de blauwige nevels die rekten over de vlakke Zeeuwsche landen? Het schimmige van de menschfiguren op de weiden, de boerenwoningen, de kleeding der vrouwen? O! Het was alles heerlijk en prachtig van toon, van warme, bronzen najaartint in de boomen en heesters, het was àlles, àlles gelukzalig en blij bij het vriendelijk, huiselijk weerzien, bij de wellievende tegemoetkoming.

Toen de trein door de bosschen om de kleine stad reed, zag ik in de verte de witte blinking van ons huis, het stond in gouden schemerschijn van het welke eiken en beukenloof. Ik huiverde door groote dankbaarheid, grensloos gelukkig om het weergevondene en ik dacht: ginds, ginds, daar achter, achter het park, dicht bij den grooten, loggen, ouden kerktoren, daar staat het huis waar hij woont, daar zou ik hem kunnen vinden, daar leeft hij, daar werkt hij nu, Maarten, dáár is Maarten....

Maar den volgenden dag, toen ik stil uit huis geslopen ben, ondanks alle verbod, zoo verschrikkelijk was mijn verlangen, zoo innig en eeuwig heb ik je lief, Maarten, toen vond ik het huis bewoond door een ander, jij was er niet meer, jij was weggegaan, weggereisd.... O God! Ik weet niet waar je bent en wat je doet.... Moet ik mij dan nog bekommeren om mijn vader en mijne moeder terwijl ik je zóó ontzettend lief heb. Ik wil je mijn brieven zenden alle, alle wil ik ze je zenden, deze korte verhalen van mijn smart, als ik maar wist wáár je leeft nu; maar het duistert om mij, ik staar in den nacht ik vrees den waanzin die krijscht en hoonlacht in de holle duisterte.

Dit is een leed dat ik niet dragen kan, mijn booze droom die werkelijkheid geworden is.

* * *

Zoo is dan zelfs de waarschijnlijkheid van ons weerzien verloren. Ik kan niet meer schreien, maar zit in doffe wanhoop neer. Ik wordt gemarteld, eindeloos. Ik geloof dat ik krankzinnig worden zal.

Gisteren heb ik voor een spiegel gestaan en ik heb mij heel oplettend bekeken. Mijn oogen staren dof, mijn gezicht is zoo mager geworden, alleen mijn haar is lang, zwart en glanzend. Ik hoorde mij hardop spreken voor het beeld in den spiegel: „Dit ben jij. Dit ben jij." Dat zeide ik langzaam en later zeide ik: „Achter je oogen ben jij, kijk maar, dàt ben je." Doodelijk verschrikt ben ik van den spiegel weggeloopen, bang van me zelf.

* * *

Felle vreugde is in mij, Maarten. Ik heb weer hoop, veel hoop dat ik je nog zien zal. Emile is bij ons geweest, hij heeft een bezoek gebracht. Mijne moeder ontving hem, hij zeide mij dat je op reis bent in het buitenland en dat je weer terug komt na nieuwjaar. Ik zie den langen, donkeren wintertijd, die mij anders zoo eindeloos droef valt nu met vast vertrouwen, hoopvol tegemoet. Ik zal de laatste bladeren zien neerdwarrelen in den tuin, ik zal de takken kaal zien, dor, de stormen zullen gieren door het park, de watervlagen neerdruischen op de verlaten zwarte paden, de witte sneeuw zal ernstig en zacht witte waden spreiden over de velden en alles zal onkenbaar zijn in één toon, bedolven onder het zwijgende wit, maar de hoop zal in mij levend blijven, ik zal sterker in het leven staan dan ooit. O! Wat is het schoon te mogen vertrouwen, Maarten. Op dit oogenblik zit ik onder de veranda. Het weder is zacht en windloos, overal goud, het gloeiende brons en het bloedrood van doode bladeren, de luchten ijl, dat waze, gewijde, de afsterving van het late jaar.

Je boeken liggen bij mij, in mijn bereik op een tafeltje, in een van de boeken je portret en afleveringen van tijdschriften en couranten waarin je geschreven hebt, dat is alles bij mij; die arbeid straalt leven en schoonheid uit en warmte, liefde voor kunst. Het zijn jouw eigen, warme levenvolle gedachten. Dàt kunnen zij mij niet afnemen, ik zou het niet dulden.

* * *

Emile komt veel bij ons aan huis.

Mama vindt hem „een voortreffelijk talent" en vraagt hem dikwijls te dineeren. Als hij er is, voel ik mij heel dikwijls droef gestemd, dan denk ik aan ons verlovingsfeest, toen hij zijn toespraak hield. Eens was hij bij ons te déjeuneeren. Ik lag op mijn rustbank, onder de veranda, mama liet Emile iets zien in den salon en ik hoorde hen lachen. Later sloten zij de deuren en ik sliep in. Toen ik wakker werd zat mama naast mij, zij las in een van je boeken.

De verhouding tusschen haar en papa is niet verbeterd, heftige woordenwisselingen komen veelvuldiger voor, zij verwijten elkander dat er geen beter zorg voor mijn gezondheid gedragen is. Papa heeft mij nooit uit Holland weg willen laten gaan, mama vindt het dwaasheid dat we niet in sub-tropische landen gebleven zijn. Daar alleen had ik volkomen kunnen genezen. „Holland is geen klimaat voor delicate constituties," zegt zij.

Enkele dagen geleden heeft papa zich over

Emile beklaagd. Emile ging weer smalend spreken over „het nut des handels." Mama legde een hartstochtelijke woordentwist bij, maar nu dringt papa er iederen dag op aan dat Emile voor goed de deur gewezen wordt.

Sinds langen tijd is er geen vrede meer in ons huis.

* * *

De weken gaan voorbij. Mijn vader heeft zich van Emile afgemaakt, ik zie hem niet meer hier. Alle eendracht is weg nu, mijn ouders spreken maar weinig met elkander.

Als ik niet wist, niet hoopte allen dag, dat ik je wellicht in het voorjaar terug zal zien — die gedachte is mijn eenige vreugde — dan zou ik wel wenschen misschien niet meer te zijn, zóó is mij het leven tot een hel gemaakt.

* * *

Het is een groot voorrecht, geloof ik Maarten, gewetens-vrij te zijn, het is goed en rustigend, het doet een levensvertrouwen in ons geboren worden, en het brengt hooge vrede in onze zielen. Het is na verwant aan die gewaarwording van eindelooze zelfvergeting die ik aan boord ondervonden heb, toen ik op zee de sterren aan zag in den zomernacht, maar het staat dichter bij het werkelijke leven, het is deel van het tastbare, dat wat ons de directe sensatie geeft van hoog genot. Mijn verlangen naar jou wordt er door gedempt, niet dat ik je ooit vergeten zal, je weet het toch wel mijn jongen dat ik onzegbaar sterk in mijn aanhankelijkheid zal blijven, dat ik nooit een ander verwachten wil; mijn verlangen vervaagt gestadiglijk meer en meer tot dikwijls weerkomende momenten van dof-sombere droefheid, die felle smartuitbarstingen vervangen hebben. Maar soms dwaalt de herinnering aan schoone levensoogenblikken, die wij hebben doorgebracht, in mij op als een verre geur, als koel en lavend, helder water dat uit een zonnig vruchtbaar landschap aanstroomt, als diepe heilvlam die tot een heilig doel in stillen Juni-nacht aan brand gemaakt is. En dikwijls moet ik tot die vreemde overtuiging komen, dat de mensch die zóó zwaar genieten kan van den schoonen herinnering-schijn, voor het leed des zijnden en des komenden levens wel behoed is. En al zou ik je nooit terugzien, nooit uiting kunnen geven aan mijn felst begeeren, waaraan ik zeker wel te gronde zal gaan, dan zou ik toch dankbaar blijven en in mijn diepste zijn verheugd om iederen dag die je voor mij hebt mooi gemaakt met je vertrouwelijk verschijnen, met je volkomen mooie, zuivere liefde, dankbaar zijn om dit voorrecht, dit alles overlichtende levensschoon.

* * *

De dagen gaan, de dagen gaan, het goud des najaars heeft uitgeschenen, mijn ziel beidt rustig, hecht vertrouwend. En elken dag voel ik hoe mijn levenskracht vermindert, afsterft, zooals het gouden najaar vroom lichtend heenkalmt, maar ik weet dat ik je zien zal als de lente komt, ik voel het sterk, ik vertrouw. Dat geeft mij levensvreugd, dat verschaft mij een tevreden stemmende rust des harten, ik ga den winter tegemoet, rustig, zonder vrees, alleen wil ik tranen schreien om het wee dat ik over jou gebracht heb, om al het leed dat je om mij zult lijden als ik gestorven ben.

* * *

Een winternamiddag....

Mijn ziel sluimert en beidt, beidt komende vreugde. Nu sneeuwt het, alles is wit, doodenhulsels, witte doodssymbolen, de wegen, de witte boomen, de heeschters in den tuin, zacht valt de sneeuw. Buiten komt een wagen rijden, met dof gedreun. De hemel is grijs, en altijd meer sneeuwt het, grooter en grooter vlokken, dikke vlokken van heel hoog, in velen getale, legers sneeuwvlokken. O! de sombere, witte winter....

De sneeuw valt groot door den windloozen, laten, grijzen dag.

Nu komt het duister, de aarde geeft licht als de zon vroeg weggaat. Zware, loome vlokken komen van heel hoog en schommelen traag daar neer, ze vallen dood neer en kennen elkander niet, ze schuinen neer, dan

dekken ze de een de ander, naast en over elkander heen in den witten dood.

O! de sombere, korte dagen, zonneloos, het grijze licht van den dag en den witten, onechten schijn van de sneeuw... en het laatste dage-uur sterft....

Wat kaarslicht, weinig, voor de piano.... Nu wil ik Solvegs lied spelen . . . .

* * *

Ik heb niets geschreven, in maanden niets.

Het is onschoon te sterven zonder vertrouwen. Ik heb gehoopt en vertrouwd en veel, veel gedacht, maar lust tot schrijven heb ik niet gehad. Ik heb mijn gedachten gekoesterd als lieve, jonge, blonde kinderen, vage en schoone gedachten. Ten grootsten deele is de winter nu voorbij, het voorjaar komt, het komt....

Aan de kimmen gonst het zacht... ruischen de zangen van blijde belofte....

* * *

Dit zijn mooie uren. Het is Lente.

Mijn sensaties zijn onscherp veelal. Ik voel mijn afsterving. Het leven duizelt heen, doft weg, pijnloos. Ik zie de zon schijnen, de boomen zijn in bloesem, vogels zingen. Ik herinner mij vreugdevolle oogenblikken, een jaar geleden bijna.

Soms zijn mijn gewaarwordingen weer héél zuiver, ik zie de dingen scherp en ondervind dan veel vreugde, vooral de avonden zijn gelukzalig en brengen lichtenden afschijn in mijn ziel....

Buiten onder de veranda lig ik op mijn rustbank en de avond valt.

Nu leef ik in een staat van buitengewoongroote helderheid, ik hoor en zie scherp, alle geluid, ja iedere geur, alle materie staat vast begrensd, er is veel kracht van gedachte in mij. In huis is het stil, soms komt een gerucht uit het sous-terrain, uit den keuken. Over het park rust de heldere avond. Naast mij op een laag tafeltje staan bloemen, wilde anemonen, langs de boschpaden geplukt....

Toen ik met jou was, Maarten, nu een jaar geleden, in het bosch, bloeiden er ook zooveel anemonen, het leek wel of het er gesneeuwd had, ik herinner mij dat wij een heel vroeg en warm voorjaar hadden, alle boomen waren uitgeloopen al en er fladderden witte kappellen, de hemel was diep, diep blauw....

In mijn schoot ligt papier en daarop schrijf ik deze enkele woorden, korte zinnen, dit geeft mij genot en vrede....

Binnen in huis tikt de klok. Het is een oude hangklok, die de uren en de halve uren slaat, de ketting waaraan het looden, koper beslagen gewicht hangt, is door ouderdom uitgerekt en soms wordt ik opgeschrikt door het met plotselingen ruk neer-glijdende metaal. Ik zie een kat die voorzichtig over den muur wandelt en soms behoedzaam stil houdt, om rond te kijken.

Alles is stil en rustig. De zon is ondergegaan en het begint donker te worden, de lucht is zwoel en vol geuren, geen blad beweegt aan de boomen. Nu zal ik spoedig naar mijn slaapvertrek gebracht worden....

In de verte begint een nachtegaal te slaan. Nu gaan ze zich oefenen weer die vogels, zoo doen zij ieder jaar, daar in den grooten lusthof van het park. Daar klinkt het vogelgeluid zoo wonderschoon, zoo veelvuldig, gerucht van veel vogels die er hunne nesten hebben gebouwd.

In mijn slaapvertrek is alles wit, van uiterste properheid. Dikwijls als ik er 's avonds binnen ga, dan huiver ik, en ik weet niet waarom. Nu ben ik alleen weer. Mijn vader en moeder zijn ook ter ruste gegaan.

In den ouden leunstoel die ik naar het raam geschoven heb zit ik nu en ik kijk uit in den stillen lentenacht. Het is heel zacht weder, er waait geen wind, de boomen bewegen niet. De boometoppen staan zoo zuiver op den in het westen nog lichtgetinten hemel afgezet, en de nachtegalen slaan luider, luider.

Een wonderlijke aandoening doorhuivert mij, wat gaat er gebeuren? Ik voel mijn lichaam krachtloos en mat, vol ongestilde begeerten, vol vreeslijk verlangen, maar veel krachtiger wordt ik gewaar een lust des levens, een groote dankbaarheid om die helderheid

van gewaarwording waarin ik nu bestendig mij verheug. Ja een prachtig voorrecht is het dat ik nog met zoo heftige en klare intensiteit het schoone en troostende met heel mijn ziel vermag waar te nemen....

Mijn gewaarwordingen zijn buitenaardsch bijkans, maar ik weet dat ze tot het leven behooren, juist daarom kan ik zoo dankbaar zijn. Nu denk ik aan de avonden dat je mij gedichten zeide en de stemming van dit oogenblik vind ik teer terug in enkele verswoorden die je mij eens hebt voorgelezen....

. . . .
Strange is thy pallor! Strange thy dress!
Strange above all, thy length of tress,
. . . .
The lady sleeps. Oh! May her sleep,
Which is enduring, so be deep!
Heaven have here in its sacred keep!
. . . .

Achter lichtende, ijle wolken-bergen komt nu de maan en die brengt meerdere stilte nog. Het is alsof het goud-gele maanlicht over een bergrug heengluurt, en dan zie ik kalm, heel zacht voortglijden, den hemel langs, die dunne wolken; langzaam, langzaam wegschuivend trekken de bergen voort....

Er komt een blauwe, vochtige nevel gestegen. In den tuin staat alles roerloos, alsof er een tooverstaf ieder ding had aangeraakt en met blijvende beweginglooheid geslagen.

Nu slaan de nachtegalen fel en lustig. Hoor het wonder krachtig geluid dat uit vogelgorgelen gaat. Dan antwoorden andere in de verte, en weer sidderen nieuwe geluiden voort door den roerloozen maannacht...

De wolke-heuvelen zijn heengedreven, onmerkbaar daarheen, en de maan houdt vreemd en geheimvol wacht in star strakken hemel, de stille nacht trilt van der nachtegalen mysterieuse en weemoedvolle zangen.

Meer naar de kimmen aan de Noord-Westzijde van ons huis zie ik hoog de sterren, eenzaam diep. Met een kilheid waarin ze van ons vast, in groote onaantastbaarheid gescheiden zijn, loert hun mysterie voort in den eeuwigen duur der schaduwen en speurt door reeksen van oneindigheden in raadselige verten.

De sterren troosten, ze troosten zacht en dringend toch. Hoe wonderbaarlijk is hun vaste pracht in onbegrijpbare harmonie met al wat uitstaat in den nacht; één simpele gedachte kan naar hun heiligen invloed zich vervormen tot matelooze intensiteit van overrein genot, tot lust, de kern des Eeuwigen Levens.... Nu ben ik dronken van nachtweelde, ik voel den zwaren hartslag van het Eeuwige Leven gonzen rondom....

Ik ben bevangen van de Schoonheid des Eeuwigen Levens.

Hoofdstuk VIII.

Toen Maarten uit den brief van Alices vader begrepen had dat alles voorbij was en teloor voor immer, toen had zich een grenzenloosheid van haat en woede in hem uitgezet om dit afschuwelijke gebeuren. Hij was als krankzinnig de straat opgeloopen en had zijn enkele kunstvrienden opgezocht, in uiterste overspanning hun alles gezegd, het verhaal van het kil gewetenlooze van die ouders die een moord begingen. Maar geen van hen kon hem troost brengen, dit verdriet was te ontzachlijk, het had hem zoo vreeslijk verward. En altijd zag hij opsmarten bij zich, Alice's gestalte, haar gelaat, zoo voor-spellend komend leed, dien laatsten avond. O! Het martelde, folterde wreed, het mokerde op zijn hersens aan, en nergens was een uitweg, overal het straffe, vlakke zwart waarin hij moest omdwalen, vertwijfeld, huilend van doffe wanhoop om den kwaden gang der dingen, om het barsch zelfzuchtige van die twee menschen, die misdadig waren. Ja, Groote God! Misdadig! Want zij solden met een innig-mooi en sensitief gemoed naar boosaardig-dwaas begeeren, dit was veelvoudige moord!

Moord! Moord! In de straten had hij het willen uitgillen, zich willen vastkrampen aan de onverschillige, zwarte menschen in de straten van de kleine stad, hij had het iedereen willen tegen-krijschen: „Alice wordt vermoord!" „Alice wordt vermoord!" Maar de donkere ellende van het werkelijke leven had hem ijzerhard teruggestooten en er kwamen weken van stille verbijstering van ontzachlijke radeloosheid, van wanhoop waarin hij zichzelf niet meer bemerkte, waarin hij zonder het te weten

woorden prevelde voor zich heen den ganschen dag...

Een middag, in een kathedraal vond hij zich zelf terug, voor het eerst voelde hij de treurige afzwakking van zijn lijf, hij zag zich vuil en verwaarloosd als een schooier bijna, en het orgel hoorde hij spelen, en klanken aangaand en heengeworpen galmden van de hooge kerkwelvingen terug. Even had in hem weer geglansd een verre afschijn van zijn oud en heerlijk levensvertrouwen, maar dat was al gauw weer weggezwakt en hij stond opnieuw in die duistere verlatenheid.

Maar met den gang der dagen was er wat kalmte gekomen, doch een kalmte die hem des te erger verbitterde, die het besef van verbittering bracht, het grauwe van een terugvallen in ouden twijfel, oude wilszwakte. En nu voelde hij ook dat hij iets doen moest om weer tot het eigenlijke leven te geraken. Maar hij vermocht niets, hij bleef kracht- en wil-loos gefolterd. Hij begreep wel dat beterschap mogelijk was, heel misschien, maar het kon ook zinken, zinken altijd dieper, totdat het telaat zou zijn.

Toen, een schoonen najaar-morgen ging hij weg uit de kleine stad om een groote reis te maken. Hij dwaalde langen tijd zonder doel, vele weken bleef hij in Londen, in Parijs zonder te arbeiden, maar veel lezend in de bibliotheken, bekijkend de musea om zijn geest af te houden van de voortdurend kwellende idee.

Maar beterschap kwam er niet, het vergerde. Een hevig verlangen naar Holland naar de doodelijke stilte van het stijf gevroren winterlandschap leefde in hem, zoet lokkend. O het lokte zooals het voorjaar lokt, nog diep, diep achter de kimmen, iedereen weet dat iets heerlijks komen gaat, toch, alles is nog koud en doodsch, maar heel in de verte, ieder weet het, en hoopt langen tijd, komen gaat het, het moet, de drang van het leven. Zóó hunkerde hij dan naar Holland weer.

In het Gooi daar leefde een vriend van hem, een kunstenaar, die man bracht zijn dagen om in eenzaamheid. In het stille dennenbosch, dicht bij de heide had hij zijn huis. Daar schreef die eenzame man zijn werken. Hem wilde hij vragen. Die vriend zou hem wel gastvrij zijn, wilde hem zeker helpen aan een rustig verblijf, waar hij in de natuur zijn zielsrust zou kunnen weervinden

Enkele dagen nadat de toestemming gekomen was begon hij de terugreis naar Holland. Het was een strenge winter met weinig sneeuw en veel vorst. Overal was de bodem ijzerhard bevroren, de treinen reden stug op dien hechten ondergrond. Op enkele plaatsen was een heel fijne sneeuw gevallen en het had gerijpt, dat gaf landschappen van tooverige, schitterende schoonheid en de korte dagreis was als een droom. Toen de trein voorbij de kleine stad holde keek hij naar de, slechtgebouwde, nieuwe huisjes die zoo niets hadden van de stevige, hechte woningen in Parijs. Uren lang nog leefde de smartelijke herinnering in hem op van zijn eerste allergrootste leed toen hij de kleine stad al lang achter zich had.

Het begon te schemeren. Vaal sloop het eerste duister over de harde landen, de strakke, witte vorsthemel in het Westen rood van scheidend licht. In die straffe koude waren de grijs gevroren weiden met een wade van doodsheid overtogen. Het was alsof de ver gebreide landen gelaten in den dood waren ingegaan, alsof ze voor immer zich daar vaal en grijs zouden blijven rekken van horizont tot horizont strak van zwijgende levenloosheid. Maar midden in de somberte van zijn ziel kwam toch even oplichten de idee van voldoening om den terugkeer in het land dat hem zoo lief was, waar hij vertrouwde, na maanden van steriliteit weer te kunnen scheppen, te kunnen werken, alleen met het suizen van de stilte in het dennenbosch.

En na de korte schemering kwam de sterrennacht en de maan met haar bleek licht dat de dingen door ijzige, doorzichtige wanden vertoonde, nachtlandschap van angstige, nevelgrijze, spokige verstarring.

De trein hield stil voor een onbeduidend station. Zijn vriend verwelkomde hem, een stil man, een kunstenaar.

Hunne weinige woorden stonden onwaarschijnlijk uit in den roerloozen vorstnacht. Achter hen floot de trein die bommelend wegrolde. De locomotief zwaar-krachtig hijgend met fel gepuf en een omdoffing van dik

rondende wolken stoom en kolendamp, woest belicht soms door den rooden gloed der vuren. Toen reden zij in den kleinen wagen naar huis. Maarten zat naast zijn vriend, een groote, donkere, ruige gestalte. Zij hadden een deken om de beenen geslagen tegen de koude, die alles aantastte, scherp omhuiverend, binnendringend overal.

Zijn vriend zeide terwijl de wagen hard, stevig en vast neerreed op den bevroren landweg:

„Je zult je tevreden moeten stellen met het zomerhuisje in het bosch, in onze woning hebben wij geen ruimte en we wilden je helpen toch. In die hut, waar ik zelf des zomers werk, daar mag je gerust een paar maanden blijven, zij is van hout en het kan er goed warm gestookt worden. In het najaar werkte ik er nog wel eens en dan legde ik vuur aan in den haard, maar nu heb ik er nog een vulkachel laten zetten ook. Het hout voor den haard vindt je in het bosch, dat moet je zelf maar zoeken. Des middags kan je bij ons thuis eten, het is vlak bij."

„Dat is goed" zeide Maarten, „ik dank jullie voor al je goedheid en bereidwilligheid . . . Ik geloof dat ik wel rust noodig heb . . . ja, rust, rust . . . dan gaat het misschien over . . .

„Werk maar, dan gaat het zeker over, er is nu voor jouw bij afzondering hier niets zoo noodig dan arbeid, en zoek zelf je hout voor het vuur, dat geeft je lichaamsbeweging, en ga wandelen achter het bosch, de heide is daar zoo prachtig."

„Ik zal het probeeren" antwoordde Maarten, „maar het werken ging niet, langen tijd. O! Het is verschrikkelijk, ik kan niet denken, niet arbeiden, het maakt mij waanzinnig, enkele woorden schreef ik, belachlijke taal, slecht, slecht, goed om te verscheuren."

„Dwing je tot werk, het zal je hier wel gelukken. Parijs was niet de stad voor je, daar kon je natuurlijk niets doen, maar hier is het goed, de natuur zal je zeker beter maken. Het is hier zoo rustig en stil."

En nog eens zeide Maarten: „Ik zal het probeeren."

Door het dorp dat bijna geheel uit villa's bestond die langs de hoofdstraat gebouwd waren, kwamen ze op den breeden landweg, waar aan beide kanten boomen en lage heesters groeiden. Doodstil was het overal. De lichtstriemen die uit de lantaarns naar voren vielen, schoven trillend voort, mee langs den bodem. De heesters waren heel zwak berijpt en de kristalletjes op de tooverachtig-slanke, naakte twijgen schitterden in het kaarsschijnsel. Het terrein begon te glooien, de lage heesters veranderden in denneboschjes die hooger en hooger werden en dan reed de wagen krakend een helling op, aan beide kanten de felle duisterheid van dichtopeenstaande, hooge dennen, waar het naaldloof eindeloos schoon lichtspikkelde.

En Maarten liet zich leven, de immense roerloosheid van het zwarte bosch ademde hem zacht lokkend tegen, de begeerte overkwam hem tusschen de dennen te gaan, waar duizeling van stilte waarde, zwarte, verbergende stilte, afzondering, rust, rust, zwarte, strakke rust, in de droge, felle vorst-kou. Nu voelde hij het met groote en tevreden stelligheid, hier zou hij kunnen genezen, de goedige ernst van de rechtop gaande, zware dennen die fluisteren konden, vreemd, mystiek, met den avondwind, die konden zuchten en steunen als stok-oude menschen en die konden suizen, suizen als de zee wanneer de storm aangierde; dat stemde tot kalmte en gelatenheid, tot vertrouwen vooral.

„Nu zijn we er gauw", zeide zijn vriend. Hij speelde met de zweep over den rug van zijn goedmoedig-bedaard trekkend paard en maakte klein, aanwakkerend geluid. Hij sprak met het paard, dat de ooren bewoog en wat sneller voortliep.

De weg was smal en zanderig geworden, stoffig van droogte.

„Het vriest hard", zeide Maarten; „zou het lang duren?"

„Neen, het duurt niet veel langer. De wind gaat meer en meer naar het Zuiden, we zullen wel gauw dooi krijgen, maar dan geloof ik dat de wind toch weer snel naar het Noorden loopen zal. Een strenge winter zullen we hebben, denk ik, weinig sneeuw en veel vorst".

In de verte zag Maarten tusschen de dennen licht. „Is het daar?" vraagde hij. „Daar-

achter dat licht aan den weg is het huis van den knecht".

Het paard rook z'n stal en stapte luid kleppend de hoeven over den vorstgrond. Er was op dit gedeelte van den weg versche kiezel gestrooid en de wielen knarsten daar moeilijk overheen.

„We zijn er", hoorde Maarten zijn vriend zeggen. Hij hield in voor een breed, groengeschilderd, houten hek dat hij zelf open stootte; uit het huisje kwam de knecht aanloopen die zijn koffer aftilde en er mee het hout in liep.

„Ga eerst mee naar binnen. We hebben op je gerekend met avondeten. Heb je honger?"

„Ja ik heb wel honger. De reis en de goede lucht hier denk ik. Maar ik ben moe, erg moe".

„Ik zal je straks je verblijf wijzen, dat wordt nu in orde gebracht, maak je niet bezorgd, je hebt een goed bed, vuur, licht."

Zij gingen tot voor het huis, dat eenvoudig, maar in behaaglijke, vriendelijke eenvoud van lijn wit stond voor het zwarte bosch, vermoeden latend het zeer rustig-huiselijke intellectueel innerlijk.

Van oogenblik tot oogenblik had Maarten sedert zijn komst nader bij het huis van zijn vriend de besloten goedheid, het uitnoodigende gastvrije aangevoeld van de atmosfeer die alles hier omwademde in schoonen eenvoud, door-dringende zachte toegenegenheid. En toen zij in de kleine voorhal van dit huiselijkste aller huizen traden, overkwam hem het gewijde, goede van dit interieur als een zegening, een streeling bijna.

Door de hal kwam hij in de huiskamer; hoog vlamden blokken hout in den breeden haard waarbij een bank en stoelen stonden geschoven. De tafel was hier gedekt. De steenen wanden manshoog betimmerd; boven den schoorsteen hing een wondervreemd schilderij, een zaaier, die zaait in den avond, achter hem reuzig groot de zon, bloed-rood dalend, half achter de verre kimmen en naast den man een dun boompje, vast zwart afgelijnd tegen het zonnerood. Er hingen tegen de houten wanden nog meer schilderijen en ieder kunstwerk op de juiste plaats. Het was zeer duidelijk dat ieder verder voorwerp evenals de schilderijen met zorg geplaatst was door de bemoeiing van een vaardig, bedreven en uiterst kunstig gemoed. Zoo was het met de schikking der meubels, van gordijnen en Turksche kleedjes op den vloer, de verzorging van wat oud koper hier en daar. Wat hevig bekoorde in dit allerhuiselijkst vertrek dat was het onoverdadige, het volstrekt bevredigende van de naar gezellige gemakkelijkheid neergezette, eenvoudige, rechtlijnige meubels. Wàt aan rijkdom denken deed, dat waren alleen de Turksche kleedjes, maar ze waren neergelegd om hun tint, om hun kleur waren ze in dit vertrek, ter verduidelijking van een algemeene harmonie.

Een trapje van drie treden gaf toegang tot een kamertje waarvan de deuren open stonden. In dat kamertje brandde ook een haard, maar die was kleiner en de vlammen snorden er luid in op, alsof ze van onder werden aangeblazen. Midden in stond een eikenhouten tafel, waaraan twee knaapjes in cahiers zaten te schrijven, een had een atlas voor zich en prevelde plaatsnamen die hij dan opschreef, de ander zocht in een woordenboek. De vrouw des huizes kwam binnen. Het was een groote, donkere vrouw, die weinig woorden zeide, maar die zacht de huiselijke dingen bedreef totdat alles gereed was voor het avondmaal en de tafel helder en dadelijk uitnoodigde. Toen gingen zij zitten. De moeder tusschen haar beide zoons en Maarten naast zijn vriend. De vrouw des huizes had nog een tweede lamp op de tafel gezet en de kaarsen in de koperen kroon waren aangestoken en gaven zacht en vredig schijnsel in de rustige kameromgeving. Aan den wand hing een oud-Hollandsche klok, die soms helder den tijd afkondigde en die tikte, tikte, met loomen gang, terwijl de slinger ging met eenvormige bogen, aldoor uitschietend aan weerszijden van de klokwanden. Maarten voelde de eerbiedige meeleving van de menschen en de dingen om hem, zacht, week en pijnstillend. De knapen keken hem dikwijls stil en ernstig aan en bleven rustig, zonder luidruchtigheid of dwaze opmerkingen over den nieuwgekomen gast.

En overal in en buiten het huis voelde hij

den diepen, kalmen gang van het onverstoorde, reine leven, het ademen zacht van de landelijke rust, die lag neergezegen in elk ding van dit interieur en die buiten hoog en vredig beidde onder den bewegingloozen, zwarten nacht.

Zoo zijn zeldzaam soms avondkamers, die in het nevelklare van late lichten, na de schemering droomwakker geraakt zijn, zoo zijn die kamers juweelen in den ouden dag en nemen met hun atmosfeer van rust, de moede menschen die nog luisteren en zeggen, totdat de lampen moeten uitgedoofd. En buiten staat zoo noodzakelijk overeenkomend het diepe nachthoog, zoo zacht-noodzakelijk te staren, waakzaam op het huis en loert het bedacht-lijk naar de wanden heen en daardoor heen, totdat de al-slaap komt. En alles doft weg, verarmt van stemming door slaap, die watachtig neemt en de nachtedingen inspint.

Het avondmaal kalmde voort. De oude klok sloeg den tijd af en het was alsof alle geluid en elke menschbeweging een heilig deel waren van de al-omgeving.

Later kwam het afscheid. De knapen waren naar bed gebracht en Maarten bleef nog even zitten voor het vuur op de bank naast zijn vriend. De vlammen brandden lager, de kolen vergloeiden, glommen nu eens hel wit en dan weer dofrood onder de aschbedekking uit. Het vuur verzakte en de vonkeslangetjes trilden hoog naar boven in den schoorsteen, en een bijna vergaan stuk hout, begon feller nog te branden voor het laatst en knetterde nog één maal.... Tusschen de beide mannen bestond toen die toover-stille harmonie waarvan de ziel alleen maar weten kan. Zij bleven zoo een wijle naast elkander, zonder te spreken, en beiden staarden ze in het vuur. Hun opperste zelf was door innigste toegenegenheden verbonden en zij wisten hun hechte vriendschap maar spraken er niet over want dan zou ten grootsten deele de schoonheid daarvan voor hen verloren geraakt zijn.

Later gingen zij.

„Het vuur is aangemaakt in je hut. De kachel en de haard. Ik weet dat je er van houdt bij den haard te zitten daarom is het vuur daar ook aan."

„Dat is goed, dank je... Als je wilt blijf dan nog wat bij mij praten. Kan je nog?"

„Ik wilde nog werken, maar het is niet noodzakelijk, ik kan nog blijven wanneer je 't prettig vindt."

„Ja doe dat, je zult me er een groot genoegen mee doen!"

Zij wandelden om het huis heen en stonden aan den ingang van het bosch. Tusschen de dennen leek het nachteduister wel zoo zwart. Het bosch lag daar als een immens brok donker, het leek gevaarlijk er binnen te gaan. De nacht was zwart. Uit het Zuiden zag hij aan den bestarden hemel toch vaal wolken aandrijven. Door de ijlheid van de slanke boomestammen flikkerde in de verte een licht.

„Dat is het licht van je hut," zeide Maarten's vriend. „Wij zullen zonder licht gaan. De lucht is nog niet heelemaal bewolkt en boven mij kan ik aan de open plekken tusschen de boomen zien welken weg ik gaan moet. Houdt je aan mij vast."

Zij liepen het bosch in. Dicht langs zich voelde Maarten de zwarte stammen schuiven. Schimmen leken het wel, griezelig-zwart stompten ze recht, onverwrikbaar hard naar boven, slank, strak vervaarlijk, krachtstrekten de dikste stammen, builden ze angstigend plotseling vlak bij. De paden lagen vol dor dennenloof. Hier en daar struikelde Maarten bijna tegen wortels die naar het bodemoppervlak uitgegroeid waren, of hij gleed even uit door de helling van het terrein over de gladde naalden.

Maar dichter kwam het licht en eindelijk was het vlak bij. Toen stonden zij aan den rand van een akker, die midden in het bosch aangelegd was, en voor hem, tegen een kleinen heuvel aangebouwd het zomerhuisje, een houten hut met roode dakpannen, aan een kant hooge vensters en naast de lage buitendeur een paar vierkante ruitjes. Zijn vriend draaide de deur open en maakte licht. Zij stonden tegenover een tweede deur in een heel klein keukentje dat tegelijkertijd als voor-hal dienst deed en toen de binnendeur opengemaakt was, kwamen zij in de eigenlijke werkkamer. Bij het venster waarvoor groene gordijntjes hingen stond een tafel en daarop brandde een lamp van gedreven koper. Bij

den vlammenden haard was een bank gezet. Naast deze werkkamer duisterde het slaapvertrek, een zeer kleine ruimte, een bed stond daar opgemaakt.

„Je zult hier nog wat platen aan den muur moeten hangen, een paar kleedjes heb ik ook nog over, die zal ik je geven, dat knapt dadelijk op, de ruimte is er onmiddellijk huiselijk mee gemaakt."

Maarten hoorde het geluid van zijn vriend, vreemd hol opklinken in de kleine, kale planken ruimte, maar het gerucht was niet doodsch, noch sinister of luguber, dat geluid had warmte en leven meegebracht, op eenmaal was ook de kamer en al wat daarom en daarbuiten wijd opstond levend geworden . . .

„Ja het is zeker een treurig geval, het jouwe, Maarten. Maar je moet beter worden. Misschien moet je een crisis meemaken, zal je hier in je terugtrekking ziek worden, reactie op dat koortsleven, misschien gaat alles kalm ook. Maar vergeet het niet, hiermee mag je leven niet gedaan zijn. Er komen stellig betere tijden. Ja, zoo durf ik spreken, en toch weet ik dat je het allerliefste verloren hebt, dat je het misschien nooit weer terug krijgt. Wees gewetensvrij en zie je levensvertrouwen op nieuw te vinden. Bedenk dat het een der allerergste, bitterste wendingen is, maar die juist moeten sterken, je harden, vaster in het leven doen staan. Je bent toch kunstenaar ook. Ik zelf heb het allerbitterste ondervonden, maar bij het allerzwartste staat glanzend het groot-gelukzalige onmiddellijk daarnaast. Weet het te vatten, houdt het vast, vast, klem het tegen je, de smart loutert en zal je het schoone des te helderder, te stralender doen zien als je vertrouwt en werkt . . . . Ook zelfs als Alice te gronde gaat . . . ."

Naast elkander zaten zij nog bij het vuur en spraken langen tijd uiterst vertrouwelijk en hartelijk.

Maarten zeide: „Iets, één groote verschrikking is er, die mij ontzachlijk kwelt. Waarom? Waarom dit toch? Waarom iets te ontmoeten dat je zóó lief krijgt, dol van liefde maakt en waarom dan de scheiding, hard als een bijlslag die zwaar afkapt, doodelijk wondt, scheidend voor immer. Had zij dan geen recht om gelukkig te worden. En dan o, God. Het is haar eigen wil geweest. Ze had kunnen vluchten naar mij toe en ik zou haar ontvangen hebben, gekoesterd, gekleed, gevoed, ik zou haar niet los gelaten hebben; maar ze heeft willen blijven, thuis. Ja! Dikwijls had ze mij gezegd, dat ze haar vader en hare moeder immens lief hadt; maar dat ze zich zou laten kwellen . . . O God! . . . Waarom! . . . Waarom! . . ."

Maarten snikte eindelijk vrij uit, snikte dat zijn lichaam schokte.

„Waarom heeft ze dàt gedaan! Waarom laat ze zich vermoorden. Alles had mogen gebeuren, maar niet dat. Ja verdoemd! O God! Dat! Dat was erger dan moord! Meer dan moord! . . ."

Zijn vriend zweeg, staarde in de vlammen.

Maarten huilde woest. Geruimen tijd bleef hij in die opperste smart. Zijn vriend zeide:

„Leer dan begrijpen dat het zoo *moest*. Zij heeft het gedaan uit goedheid, uit liefde voor haar ouders en met die daad wilde ze bewijzen, in elk geval bewust of onbewust wilde ze je dwingen te begrijpen dat je in alles berusten *moest*."

Maarten stamelde:

„Ik zal zien, het kan misschien, maar ik ben zwaar geslagen. Er zijn oogenblikken dat ik denk, dat ik zuiver voel: Dit kan zoo niet blijven. Dit is te gespannen, er gaat iets bersten. Dan voel ik in de verte aangonsen, een dof en denderend gerucht, dat in mijn ooren gonst als het vreeslijk bonkende gedaver van millioenen en millioenen plompe monsters over een wijde vlakte. Nu! Nu is het sterk, het botst en knalt en tuimelt aan, het rent en stormt en slaat dwingend neer en rukt los en patst en smakt tegen mij in . . . . Ik geloof er gaat iets ontzettends gebeuren. Ha! God weet het wat er met mij gebeuren gaat!"

Zijn vriend bleef stil, peuterde wat in het vuur. Liep naar de kachel toe. Hij zeide, er op wijzend:

„Je behoeft hier niet meer naar te kijken, die brandt tot morgen vroeg. Kijk er dan eens naar . . . Nu moet ik weg. Bij dag is de weg naar ons huis gemakkelijk te vinden door het bosch. Je loopt uit de deur rechtsaf

om je hut heen, tot aan een dikke den, van daar zie je links een pad dat later rechts kronkelt, aan het einde van dat pad is mijn woning."

Zij namen afscheid. Maarten voelde sterk de loomheid van de stilte al aangonzen, hoe meer het laatste van hun samen-zijn naderde.

Zijn vriend stond in de deur.

„Heb je geen licht noodig," vraagde Maarten. Nauwelijks voelde hij den handdruk. „Je weet toch ik ga in het donker, ik voel den weg."

Maarten zag hem al niet meer. Even schimden zijn lijfvormen op bij de vensters, waar het binnenkamerlicht zwak door de gordijnen glansde. In de beweginglooze stilte van den vorstnacht hoorde hij de voetstappen wegdoffen, hij hoorde dorre takjes kraken, zoo zéér duidelijk dat gerucht optikken door die fel-reine stilte van het dennenbosch en dan hol-de de groote, zwarte beslotenheid van het diepste nachtzwart en de rust wikkelde hem onstuimig in een al zwarter en ontzettender wade, ruischte als een verstikkende, rijke kleedij tegen hem op, omklemde hem met niet te ontkomen hartstocht en hij voelde zich strak en hevig, geweldig, werkelijk neergestooten in een eerste oogenblik van veel intenser leven dan hij ooit gekend had....

Machteloos ging hij zitten bij het vuur, machteloos zich omwikkelen latend door de suising van den nacht die in de dennen aanwaarde, willoos luisterend naar het nauw hoorbare harpspel van de stilte in het bosch, geweldige stilte die zich aanduwde, zwaar, zwaar tegen de stomme, donkere woning.

Géén gerucht.... Géén gerucht....

Hij schoof de bank naar achter, liep snel naar het duister van zijn slaapvertrek. Het geluid van zijn schreden, van het kreuken van zijn kleeren had hij gehoord, iedere nuance van geluid sterk waargenomen, dat was het eenige.

Hij deed de deur open, liep door de kleine hal, het keukentje, naar de voordeur, opende die ook, ging naar buiten....

Van binnen uit zijn huisje zag hij door de deurkieren het licht van de lamp, *hoorde* hij het licht.

Maarten deed een paar stappen het bosch in, voelde zich leunen tegen een boom. Toen keek hij naar boven, en de geheim-stille tinteling van de sterren trok hem plotseling op uit den zwijmel van zijn rust-betoovering en nu voelde hij ook de hevige koude van den vriesnacht, de hardheid van den naaldloofbedekten bodem, hij voelde en nam waar, normaal weer, den nacht. Een zachte welluidende vrede zong op in zijn ziel, een koelte scheen verkwikkend heen te ademen door de koortshitte van zijn bedroefde wezen. Het was alsof hij zichzelf naderen voelde tot de gouden poorten van een nieuw en reuzig, maar buitenaardsch en strak-ernstig geluk, alsof hij wachtend was bij den muur voor een wijden lusthof waarin de zuiverste vrede feest bereid wordt.

Allengs verdoften zijn scherpe gewaarwordingen weer tot de moeheid en de slapte van zijn eerste pijnende melancholieën, hij herleefde de eindelooze stilte waarin geen wind geboren werd, maar waar de zwartheid van den nacht ruchtbaar werd gemaakt en van duivelige, verstikkende gewelddadigheid....

In zijn nauwe slaapkamertje met de ruwhouten wanden kleedde hij zich uit. Hij had de lamp in zijn werkvertrek uitgeblazen en een kaars aangestoken, die hij op een stoel had neergezet. Hij zag de schaduwen week, en wild gebarend soms heenglijden, afgeknakt bij de hoeken, zijn hoofd monsterachtig, zijn armen over den drogen, planken vloer, vlak wegschietend, opploffend lachwekkend tegen de wanden. In zijn hersens bonsde het. Velerlei gedachten waarden er in rond, schimden op, sprongen weg, haakten zich dartel en wreedspeelsch in zijn afgeslapt brein, verwaaiden alsof een wilde orkaan plots zijn arme kop had leeggeblazen en klampten zich gewijzigd opnieuw en spookachtig vast, sarrend, zeurend, tjeurend als zwermen muggen die koortsig zanikken om en om.

Zoodra Maarten ontkleed stond blies hij het licht uit en hij stapte snel in het bed.

Toen hij lag voelde hij zijn afgetobdheid, voelde hij zijn groot rustverlangen, dat opeens al zijn gewaarworden krachtig gegrepen had en hem genieten deed; zijn sensaties werden er sterk door verkleind en eindelijk geheel verdreven. Hij bemerkte dat de rust

zijn lijf nam, hoe het vastgehouden werd, weldadig gestrekt en aangeraakt. Zijn denken dwaalde uit hem weg en hij sliep in.

Den volgenden middag viel de dooi in. De paden in het bosch werden zwart, vochtdoortrokken, de weinige rijp smolt, er hingen droppels aan de verkleumde takken, de wind waaide uit het Zuiden. Buiten op de heide wisselden de tinten met het uur. Als de zon door den nevel scheen, leek het landschap uit te zetten, dichterbij te komen, de kale grintplekken werden brokken levend goud, de dennebosschen aan heiderand begonnen naar voren te trekken, zooals legers aangolven, snel, geducht en overrompelend. Door de blauwende dampen roodde de zon dan felmystiek, vreemd-vorstelijk, totdat nieuwe wolken zich schoven voor haar en alle aardgezicht verschrompelde, kromp terug, schuchterde ineen.

In den avond vervreemdde het kleuromvangen landschap wonderlijker nog. De wolken hadden zich voor de zon opgestapeld, drongen saam tot een grooten geschubden berg, opgebuild van terzijde en overdampten het avondrood, zoodat de aarde in ruig-okeren schemer kwam te liggen. Maar naar boven die wolken uit, schoot, spatte het woedende gloeigoud boven hard-helle kartels, straalde een brok onbedekte hemel als een vuurspiegel en over de bosschen en de heiden schuinde dolle gloed, zoodat elk ding wel innerlijk te branden scheen achter vermomming van schimmige hulsels.

„De zon gaat in d'r nestje, morgen regen," beweerden de landlui. Maar Maarten's vriend zeide dat de wind weer spoedig geheel „om" zou zijn en dat het opnieuw èn nog veel harder en langer zou gaan vriezen.

Maarten deed zooals hem geraden was. Hij stond vroeg op, nog voor het licht werd, en zocht des morgens doode takken, dan werkte hij, en des middags ging hij wandelen, uren lang alleen over de heide en de oude dorpjes in het Gooi door. Maar soms mijmerde hij in het bosch, wijfelde willoos, roerloos tusschen de dennen en luisterde.

Alles was stil, maar enkele geruchten kwamen zoo scherp zich neerzetten in die diepe rust, het geklok van kippen op het erf bij het huis van zijn vriend, het zagen aan gevelde boomen, en het neerploffen van de brokken hout. Soms kwam een kraai zitten boven in een dennenok en kraste zijn schreeuw een paar malen hard en storend neer in de woudroerloosheid.... Als het niet regende dan beefde in het late namiddaguur het bosch van eindelooze stilte. De slanke dennen, dicht opeen, reikten elkander hun stapelingen van benaalde takken, trilden zacht van altijd meer begeerte naar heilige rust. Op enkele plaatsen in het bosch lieten de boomen het daglicht bijna niet tot op den dicht met dor naaldloof bedekten bodem door. Die enkele plaatsen waren hem het liefst van al. Hij stond er dikwijls stil en mijmerde. Buiten wist hij het groote, woeste leven, de grauwe winterlucht over de velden, over de steden, de zwarte fabrieken, de kolenrook van hooge, zwarte schoorsteenen; het al-leven: Parijs de wreede spookstad, Londen, dof donderend, ontzachlijk van eeuwig smartend leven, het moeilijke, grommende ademen van de wereld. Daar moest hij buiten blijven totdat hij genezen was, hersteld. Hij wist het, het zou zijn ondergang zijn als hij er nu in ging terugkeeren, de wereld zou hem wurgen, stuk drukken tegen haar zwarte, bloedgierige borst. Later, later misschien als hij zijn wil geheel terug had. Hij verwachtte een groot en fel tintelend leven als hij beter was, zich zou kunnen geven geheel als schrijver aan de menschen. Het was nog te vroeg nu, hij was nog erg ziek. Het bonsde en klopte en jachtte nog in hem voort, er moest nog iets gebeuren, iets ontzettends wellicht. Als hij de oogen dicht deed, proefde hij de toekomst, iets koortsigs, iets afschuwelijks. Wat ging er gebeuren? En van nieuws af aan vlaagde de angst op in zijn ziel, zijn ziekelijke ongerustheid, droeve krankte.

Op die plekken in het bosch treurde een on-eindige, strakke, égale schemering, er was licht, maar waar dat licht van daan kwam dat wist hij niet. Als hij naar boven keek, zag hij als in nevel het naaldloof, maar de hemel, daarvan niets. Naar achter; overal in 't rond warden de donkere denne-slankheden zich al dichter ineen, hoe hij staarde,

er kwam geen licht. Hij zag alleen de stammen vager omlijnd, slechter zichtbaar, duisterder, terwijl om hem heen het kleine licht van dien geheimen schemer bleef. Die stammen stonden hard, fel, grootsch gebarend rechtop als heiligen, rechtop uit de reine donker-okere gladheid van naaldloof-bestrooiden bodem, heilig vergeurend, ademend elkander tegen doordringenden hars-geur....

(Wordt vervolgd).

HOOGEROP.
DOOR G. VAN HULZEN.

De zon, onder wolkenrand neergedreven, daalde bloedrood, ongewoon groot, een reuzebol wazig-fel, vlamdoorschenen.

In zachtgestage gang ging ze naar 't westen, de troebele wolkendracht er boven begloedend met het wrangig paars van iris-violet, dat al hooger op heel de waterzware lucht doorkleurde en doorzeverde, — en boven de waterlijn van verre zee, werd de streek rond neergaande zon nu ook rood, brandend rood.

Zonder veel golfslag, bijna stil, deinde de zee blauwspreiig tegen de vuur'ge kim. Staalblauw dichtbij; koel en strak aan zuiderhemel, waar de zon was doorgegaan; naar de andere einder blauwig-groen, bijna wittend, weglichtend in iel en twijfelig verschiet.

Blauwige vlakken, als van metaalglans gedamasseerd, spiegelden òp in de watervlakken van 't strand, zoo zacht vervloeiend, weer aanwellend, en de fel-roode schijn van de zon, ompurperd door de iris-violette lucht, glansde en kaatste er vagelijk in op.

Een politieagent, hoekig-lang, bleek in het avondlicht zijn scherplijnig, groevig gezicht, stond geleund tegen het zwartend ijzeren strandhek en tuurde naar dit zonsondergaan.

't Beroerde hem maar matig. Hij had het al zooveel avonden gezien, niet precies zooals nu, toch in deze trant, dat zijn blikken wel werden getrokken door 't kleurig aspekt, maar het dieper gewaar worden onbewogen bleef. Een zonsondergang over verre zee is altijd mooi, zoo dwarrelde het zachtjes door hem heen onder 't mijmerstaren.

Achter hem klikten over 't plaveisel van zwart-geribde ijzerige tegeltjes de harde stappen van badgasten en dagjesmenschen. Die kende hij haast nog beter dan de zee en de zonsondergangen. Die menschen leken hem altijd eender. Dametjes in 't wit, heeren in flanelpakken, gepoeierde gezichten, zongebruinde halzen, deftige, bleeke menschen uit Den Haag, strak, afgemeten, en groepjes van buiten meer luidruchtig, visschersjongens erg opgeschoten en visschersmeiden glunder-brutaal, statig stevenend in haar wijde rokken, zich voor niets sjeneerend, voor niemand uit de weg gaand, bijna aanrandend met handen, met grove blikken al die haar niet aanstaan, en dan midden op de rijweg een paar landauers, fietsrijders bij de vleet, en een enkele automobiel er tuffend en toeterend door heen.

Hij keerde zich even naar de boulevard toe en lachte stil voor zich weg in 't bekijken. O, hij zag dat al jaren. Toch werd het aldoor drukker. Zeker, Scheveningen ging heel goed vooruit.

Kreetjes en uitroepjes over de zon bereikten hem weer. 't Was van avond wel heel bizonder.

De zon daalde zoo rood, zoo gloedend-transparant rood, dat ze hem een vurige bal leek, die over de zee heendreef, een ballon in brand, en dat maakte hem vanzelf wat opmerkzamer. Gedachten over 'n hemel en een hel, aan 't goed hebben op deze wereld en nog beter hiernamaals, aan plotse dood en verschrikking, ze welden samen, — en hij dacht aan z'n vrouw die thuis zat, werkte en ploeterde, aan badgasten kamers verhurend, om het huishouden in nog beter doen te brengen.

't Ging alles naar wensch, geleidelijk aan werden ze menschen in bonis, die huisjes konden laten zetten en in gedeelten exploteeren. 't Baantje van politieagent had hij zelfs niet meer noodig, maar hij hield 't er bij, omdat zooveel guldens per week vast 'n groote zekerheid gaf. Scha en verlies leed je altijd, meer dan je erop rekent en zelfs zonder je weten. Nou was er weer een waarvan niet veel terecht kwam, een kapitein die met z'n ballon

opgestegen, z'n kamerhuur in de steek liet. De duivel zou hem halen!

Zeker, ongeluk en kwade kansen ontkwam je niet. Was voor 'n paar jaar z'n eenig kind niet door de tram overreden, waar zijn vrouw bijstond? En was ze daarvan geen zes volle maanden ziek geweest, zoodat 't halve seizoen er bij inschoot en ze maar een klein deel der kamers verhuurden? Nee, 't liep niet alles mee, ze tobden en zwoegden hard. Als er 'n hiernamaals bestond, en daaraan mocht je niet twijfelen, dan kwam hun wel 'n plaatsje toe.

Nu werd zijn aandacht getrokken door 'n groepje menschen op 't strand. Wat die daar toch deden of hadden? Ze stonden daar zoo dicht te hoop, vlak bij de jutten van de pier. Zou er soms wat zijn aangespoeld, of 'n kleine ruzie? Van zoover kon hij 't niet goed zien. De gedachte om zich even te overtuigen dook bij hem op, maar de overpeinzingen maakten hem traag en de ondergaande zon boeide, lokte tot rustig blijven staan. Als er werkelijk wat aan de hand was, zoûen ze hem wel roepen; al dat ijveren en dienstkloppen lag niet in z'n aard, had hij ook niet meer noodig, liet 't over aan beginnenden. Hij deed z'n plicht, en daarmee uit. 't Was beter dan al die flauwe drukte.

Maar 't zwarte groepje op 't strand groeide aan, werd grooter. D'er moest toch wat niet in orde zijn!

De zonnecirkel lag nu bijna op de kim, leek 'n rond bol ovengat, dat vuur verstraalde in Bengaalsche gloed.

Onbewogen blauw, met alleen eenige rosse schijn aan de kant, bleef de zee, de wolken zwaar violettig doorschoten.

Een paar mannen gingen zich nu scheiden van de groep. Hij zag ze met zoekblikken loopen naar verschillende kanten. 't Leek tenminste zoo, nee hij vergiste zich niet, dat links en rechts vluchtig zien, even blijven staan en dan weer voortloopen, hij kende dat uit ondervinding.

Een kwam regelrecht op hem aan.

Nu hoefde hij niet meer te twijfelen.

Een besef van z'n plicht te verzuimen schoot in hem op. Hij trachtte zichzelf te rechtvaardigen door snel en vast de zoekende tegemoet te trekken. De man zag hem nu ook, riep al van verre:

— Agent . . . agent. . . .

— Ja . . . wat is er?

— Een lijk, 'n man angespoeld!

— Een lijk. . . . Zoo? Waar?

— Daar . . . , bij de pier . . . hij hêt haas' niks an 't lijf?

Hij keek strak-oogend die richting uit, ofschoon hij heel goed wist waar 't moest zijn. Een lijk, o was het dat? Ja, dat gebeurde meer. Als politieagent moest hij daar bij zijn!

In snelle stappen, waarmee hij diep zonk in 't mulle zand, liep hij naast de andere voort, informeerend met enkele korte vraagjes, om de schijn te ontgaan dat hij stond toe te kijken. Tusschen snelle overweging waar hij zou kunnen telefoneeren om hulp en bijstand, om brancard, dreef bij hem deernis aan. Ja, ja, de zee eischt offers, al maar door. Een gevaarlijk bedrijf, arme visschers, arme vrouwen, peinsde hij vaag.

Hij naderde nu de brokkige zwarte groep aan de kant van 't zachtspoelend water, waarin de blauwe blakker al klaarder kaatste. En de overpeinzingen van daarnet en van heel de avond losten zich in dienstijver op.

Met 'n enkele handstoot duwde hij 'n paar van 't groepje weg, riep:

— Allé vooruit . . . maak es plaa's. Laat mij erbij!

Voor die straffe stem weken ze opzij, — en nu zag hij 't lijk, dicht bij de pier maar nog ver in zee, en op 't zand vastgeschuurd. Jongens stonden erom heen, tot aan de knieën in 't water, de broekspijpen opgestroopt. Wellende en terugschietende golfjes vloeiden om hen heen. Een paar natte voeten moest-ie d'eraan wagen, dat kon niet anders.

De gedachte van ook de broekspijpen om te slaan, fiitste door hem heen, maar hij zag 't bespottelijke al van een politieagent met bloote beenen, en nu ineens flink, stapte, plenste hij erop los.

De jongens weken wat terug, en nu kreeg hij de aangespoelde in zijn geheel te zien.

De voeten, blauw-wit en knokelig, lagen om hoog, staken boven 't vlottend water uit; ze lagen hooger dan 't lijf. Flarderig hingen de kleeren aan 't lichaam, stukgereten door 't

schuren en 't golvenslaan. Het hoofd dook weg in 't zand, maar bobbelde toch met elke deinslag even op.

't Was geen matroos, geen visscherman, dat zag-ie klaar aan 't overschot van de plunje. Hij bukte zich stram, terwijl 't water tegen z'n pijpen spoelde, om beter te kunnen onderscheiden. Kende hij dat gezicht niet?

— 't Is de man van de luchtb'llon, zei er plots een!

— Wat?

Hij bukte weer. 't Was waar, 't kon niet missen. Hij herkende hem grif aan z'n blonde snor, aan z'n oogen, al waren ze gebroken, aan z'n steil haar, aan alles. 't Was de kapitein, zijn huurder.

Een sidder ging door hem heen. Hij hijgde even. Strak moest hij zich houden om niet zijn schrik te laten blijken, en tegelijk schoot het door hem heen, dat hij een huurder kwijt was met de scha erbij van de niet betaalde kamer. Maar hij moest handelend optreden, z'n dienst vervullen. Hij kuchte, schraapte z'n keel, zei heesch:

— Ja waarachtig, hij is het. Wie blijft hier... jij Klaas... en jij Broers?

De visschersjongens knikten, spotten alsof 't 'n grapje was:

— Ja, 't is goed!... hij zwemt anders niet weg!

— 'k Zal effe gaan om 'n brancard!

Meteen stapte hij al over 't breede strand, liep zoo snel zijn bevende beenen hem voortdroegen door 't weeke zand, — en onderwijl overlegde hij alweer.

Waar moest hij met dat lijk naar toe? Naar z'n huis, daar hoorde het. Maar nee, dat niet. 't Zou 't seizoen bederven.

Geen huurder kregen ze meer, een dooie in huis gaf pech. En z'n vrouw, die zou schrikken. Na 't ongeluk was ze zoo vreemd; ze maakte kabaal om niks. Chot, chot, zoo'n kapitein, zoo'n arme kerel!

Bij 't moeizaam plemperen door 't zand zag hij hem voor zich, zooals 'n paar dagen geleden in de kamer, toen hij snoevend en bluffend over z'n tochten sprak. Nee, hij wou niet erover denken. Had hij daarnet niet in zichzelf op die arme kerel geschimpt toen de zon daar dreef, als 'n ballon in brand? Wie weet, was 't niet zóó gebeurd, natuurlijk 'n paar dagen terug? Hij had gedacht, dat die vent heelhuids hier of daar was neergekomen, en z'n kwaadheid stak daarin, dat-ie niks van zich liet hooren, hem de kamerhuur schuldig bleef.

Op de breede boulevard, voor 't Kurhaus, wemelde het van menschen. Hij moest om er door te komen enkelen opzij duwen, en die keken hem grimmig aan, maar hij kon zich daaraan niet storen.

Een aanstuivende tuf-tuf dwong hem zijn pas in te houden. Zou hij 't wagen? Nee, daar was-ie al! 't Ding ging hem voorbij als een rauwe wind, maar vaster, zekerder. Dienstijver maakte hem kribbig. Moeten wachten kwam niet te pas voor een agent van politie.

Hij schonkerde nu dadelijk de sigarenwinkel in, vroeg om te mogen telefoneeren, liep al zonder antwoord af te wachten naar het toestel, belde op. Dadelijk kreeg hij antwoord. Om zich lucht te geven vertelde hij het geval, zoo terloops, in zijn haastig weggaan ook nog aan de sigarenman om hem 't snufje te verschaffen.

Zwaar en stijf keerde hij nu naar 't strand terug. Plots viel een nare gedachte hem in. Een verwijt. Hij verzuimde zijn plicht door naar die zon te staan kijken. Als een van zijn superieuren dat toevallig had opgemerkt, bezorgde hem dat zeker een kleine knauw. Je kon nooit weten, die lui zijn overal. Veel kon 't hem niet schelen, want hij kon toch leven zonder zijn baantje, maar toch....

Hij zigzagde door de boulevard-menschen heen, daalde de trap af naar 't strand. Daar zag hij weer heel het luguber tafereeltje. Het zweet brak hem uit, want hij herinnerde zich, dat hij die luchtkapitein naar de duivel had gewenscht, de vent die de kamerhuur niet betaalde en z'n vrouw 't hoofd op hol bracht met zijn drukkie van de lucht in te gaan. Hoe kon 'n mensch voor wat centen 'n ander verwenschen? Dàt had-ie toch gedaan. De ontsteltenis werkte zwaar op hem in, ging hem stijf in de beenen zitten, kropte vast z'n keel. Als de maat nu maar gauw met het gasthuiskarretje kwam?

Hoogerop.

De zon zonk nu weg achter de bloedroode kim en karmijn-fel sloeg de vurige gloed door de troebele wolken; 't maakte hem benauwd en wrevelig-bang.

De minuten leken hem uren, nu hij op 't strand heen en weer liep en de menschen op 'n afstand hield. De blauw-bleeke voeten, het paars gezwollen hoofd, de rafelkleeren, waardoor 't lijkenvleesch plekte, 't was om te griezelen bij die roode zonneblakker. 't Lijk dobberde, bewoog zich aldoor op de golfslag van 't water, hoewel schurend-vast aan 't zand.

De brancard kwam aangereden, en hij kon assisteeren om 't wagentje naar de trap, over 't mulle zandgedeelte, te dragen, en dit gaf hem wat flinkheid terug. Dat die vent verdronk was toch niet z'n schuld, zei hij nijdig in zichzelf.

De visschersjongens hielpen 'n willig handje mee, en nu het wagentje boven stond, de kap erover toegeslagen, konden ze wegrijden en 't bedrijf sluiten. 't Was geen pleizierig baantje politieagent te wezen!

Na 'n klein kwartiertje stond hij weer op z'n post.

't Strand lag nu eenzaam-grauw en leeg, met de badkoetsen als kermistentjes te hoop gereden. 'n Enkel verliefd paar, een late wandelaar, dwaalde langs de blinking van de zee. Achter hem hoorde hij de harde stappen op 't ijzerig boulevard-plaveisel, de schelle stemmen van die voorbij gingen.

Van 't felle avondrood waarden nog maar enkele veegen aan de kim. Ver-uit lag 't water nagenoeg stil, zacht aanvloeiend over 't purpere zand. Naar 't zuiden kromp de luchtlijn samen grauwblauw, maar aan de kant waarachter de zon was voortgeschoven bleef de kim oplichten in groenig-teer wit. 't Was nu alles zoo egaal, zoo vredig stil, je zou niet zeggen, dat ze zooeven 'n lijk hadden opgevischt, en hij verwonderde zich erover, dat hij nu hier weer kon staan kijken, alsof er niets was gebeurd. En toch, 't zwaarste kwam nog als hij aan z'n vrouw 't geval moest vertellen. En dàt moest; als anderen 't zeien werd 't nog erger. Z'n vrouw was 'n beetje op die sinjeur gesteld, hij had 't dadelijk opgemerkt. Zij luisterde naar hem, en haar gezicht kleurde, als de kapitein van zijn tochten sprak. Hij kon zich nijdig erop maken maar hij had toch niks gezegd, om der wille van de lieve vree. Nee, jaloersch was hij niet, dat moest er nog bijkomen, wel gekrenkt en eenigszins naijverig op die vent z'n gezonde kracht en z'n bewegelijkheid. Zoo'n verduivelde kerel als zoo'n kapitein, was in staat geweest z'n huishouen in de war te gooien, als-ie lang bleef. Maar affijn...

Hij voleindde de zin niet. De dooden moest je met rust laten, hoewel 't moeilijk ging. Zoo'n branie kreeg, als-ie goed erover nadacht, toch maar z'n verdiende loon. Waarom wou die ook de hoogte in, ...was er niet genoeg te vinden op begane grond? Hij voelde vaag, dat het de jaloezie was en kribbigheid over eigen ontstemming die hem zoo deed spreken, maar hij wilde 't zich niet toegeven. Wrevelig blikte hij naar de kant van de pier waar 't lijk had gelegen.

In de zwakke waterwellingen over 't nu grijs-ziltig strand blikkerde òp het late licht, dat opschichtte als glans van metaal, als glimp van zij.

't Leven op de boulevard raakte ook wat aan 't dunnen.

De stappen klikten weer harder en meer enkel òp over die ijzerige bestrating. De vallende schemer voelde hij in zijn rug als een vacht die hem beschutte voor zijn superieuren. Nu en dan liet hij toch zijn blikken weiden over de breede boulevard, keek op naar de lichtflakker van 't Seinpost-zaaltje, waar een orkestje ruchtig muziek maakte. De Scheveningsche meiden en haar brutaalheid hinderden hem nu erg, omdat hij onmachtig tegen die brutaalheid stond. Hij voelde dat misschien sterker doordat hij kamers verhuurde aan badgasten en dus de klachten zoo gedurig hoorde. Zijn vrouw bracht 't hem ook telkens over.

Opnieuw keek hij de kant van de zee uit, alsof de zee hem trok, alsof 't geval van zooeven, die aanspoeling hem nog beheerschte. En eigenlijk ging 't hem maar weinig aan.

— Hè, wat is dat? zei hij plots. Staan daar weer menschen, wat kan dat nou zijn?

Hij tuurde strak, om te onderscheiden, maar kon in 't vage licht niet veel zien.

— Och, zeker nieuwsgierigen, die nakletsen, stelde hij zichzelf gerust. Ja, dat zou 't zijn!

Maar terwijl hij zich dit inpraatte voelde hij zich niet zeker. Nu meende hij, dat ze de hoofden, de schouders naar elkaar toe bogen, alsof er iets was te zien.

— Daar kon toch niet weer wat zijn aangespoeld. 't Zou 't beste zijn zich even te overtuigen en zelf te gaan kijken.

Strak in z'n lengte, bleek door half-gedachte schrik, maar wel bewust van plicht, daalde hij de strandtrap nog eens af, plompte zwaarvoetend door 't moeielijke zand, direkt door naar de plek. En nu begon hij al half te vermoeden wat daar gebeurde.

De visschersjongens waren met hun zeeg bezig garnalen te scheppen. Br... garnalen die waren meegekomen met 't lijk!

En zoo was het ook.

In verontwaardiging ging hij ze verjagen, zei schor:

— Allè, scheer je weg, wat is dat!!

Maar de jongens, niet zoo mak, ongevoelig en hard, lieten zich dit niet zoo dadelijk gezeggen.

— Je hebt er geen recht toe! brutaalden ze terug.

— Br... garnalen meegezwommen met 't lijk, herhaalde hij. En die visschen jullie op... schamen jullie je niet.

— Welnee-e... waerveur... wie laet d'r nou aes schiete?

— 't Is wat fijns.

— 't Brengt best z'n goeie geld op, je kunt de visch toch niet vraege wat-ie het gevrete?

Hij keerde zich om, begreep dat er niet veel was aan te veranderen. Hij zou ze kunnen inrekenen voor weerspannigheid en brutalizeering, maar dan kreeg-ie met 't heele dorp te doen. De een z'n dood, is de ander z'n brood, zoo was hun spreekwoord. 't Gezicht van die arme kapitein, waarop zijn vrouw zoo was gesteld, dook weer voor hem op. Hij ging maar weg.

Een der visschersjongens schampte hem nog na:

— Waar bemuut-ie zich mee? Hij 't lijk en wij de garnale!! Wat zeg jij nou bruur.

Nu zat hij in 't sousterrein van de Scheveningsche woning, ingericht om in seizoentijd alles, gelijkvloers en bovenhuis te kunnen verhuren, 'n achterkamer met overdag uitzicht op 'n tuintje van zand, vierkant afgeschut met langs de schutting 'n paar armelijke dorre stekken van heesters.

Zijn sabel en wapenstok had hij ontkoppeld, de gegalloneerde pet afgezet en ook zich ontdaan van de politieagentenjas, want thuis wou hij op z'n gemak zijn. Heel de lange dag moest hij met dat spul rondloopen en hij was niet zoo sterk, al zag hij niet bepaald zwak er uit. In z'n oxford-gestreept boezeroen, de armboorden breed omgeslagen voor de frischheid, voelde hij zich tot rust komen.

Als dàt geval met die verdronken luchtschipper maar niet bestond. Hij moest het nu zeggen. Waaarom z'n vrouw toch op die vent was gesteld. Waarom? Dat begreep-ie niet best. Ja toch, omdat-ie zoo luchthartig sprak, zoo heerlijk kon snoeven over verre landen waar-ie was geweest, en dat verdreef haar narigheid, haar tobben.

Ze was zoo gejaagd, zoo nerveus. Alles trok ze zich aan, ook wat haar heelemaal niet aanging of in de verte maar betrof. 't Kleinste ongelukje, dat je niet eens een ongelukje noemen kon, een trap die omviel, een venster dat dicht sloeg, een ruit die brak, maakte haar krampig van schrik, en dagen lang van streek. En nou was ze opnieuw in pozitie, een geluk, ja 'n groot geluk. Als ze weer 'n kind had zou 't wel beter gaan, maar hoe moest-ie 't nou aanleggen om haar 't ongeluk te zeggen, gemakkelijk bleek 't niet. En toch, 't was beter dat hij 't deed dan 'n ander. Telkens wilde hij beginnen maar 't rechte woord vond hij niet.

— Wat ben je stil? zei de vrouw die z'n kniezen oplette, koffie voor hem inschonk, de rommelige tafel afruimde.

— Ik stil? Welnee. Hoe kom je daaraan, waarom zou ik stil zijn?

— Nou vroolijk is toch anders... je zegt geen boe of bah... geen stom woord. Is d'r wat geweest?

Hij haalde ontkennend de schrale schouders op, hoofdschudde van nee, probeerde te lachen, maar hij voelde, 't werd een grijns. Als-ie

't nou zei... maar hij moest het luchtig doen, zóó gewoon weg en geen groote beteekenis eraan hechten. Dat leek hem juist 't moeielijke.

Zijn oogen dwaalden rond, terwijl zij brood sneed. De kamer was nog niet aan kant. Op de stoelen lag naaiwerk overhoop gehaald en niet opgeruimd. Hij keek er stroef naar, want dat hinderde hem en zij zag het, hield zich toch of ze 't niet merkte.

Buiten ging het Scheveningsche drukke leven voort. Hier beneden in 't diepe sous-terrein drongen maar nu en dan enkele geluiden door, de harde rateling van een rijtuig, stappen over trottoir, de lang uithalende baritonstem van de Italiaan uit de Kurhaus-bar en 't gebel van de trams. 't Huis lag bijna op de hoek van de straat met een open vak, als plaatsje op zijde, zoodat de geruchten dadelijk indrongen, tot van ver, ver over 't plein.

Gewoonlijk hoorde hij dat wel graag, maar nu hinderde hem dat gebrek aan stilte. 't Belemmerde hem in zijn poging tot denken en overleggen hoe zijn mededeeling te kunnen beginnen.

De kat miauwde, sprong op de stoel, daarna op tafel. In z'n wrevel sloeg en verjoeg hij 't beest.

— Hè, hè, zei z'n vrouw, je bent hardhandig.

— Nou ja, hij hoort daar niet, antwoordde hij, zich dwingend meer kalm te worden.

— Daarom hoef je niet dadelijk te ranselen,.. je lijkt wel een beul!

— Toe maar!...

Hij lachte, maar 't was weer 'n grijns.

— Ja, is 't niet zoo... 'n stom dier!

Hij zuchtte, stond kregel op, liep de gang in, kwam weerom, ging opnieuw zitten en stond weer op. Verdikkeme, ze maakte het hem hoe langer hoe lastiger. Hoe kon ie op die manier beginnen? Zei 'n ander 't maar, dat was veel makkelijker.

— Is d'r wat? vroeg weer z'n vrouw, die hem nu toch zorgelijk aankeek. Je doet zoo raar... net 'n kip die z'n ei niet kwijt kan raken, zoo loop je rond, ga toch zitten. Is der wat gebeurd... zeg 't dan, je maakt me van streek, hè, zuchtte ze.

— D'r gebeurt altijd wat, bromde hij nu, om geleidelijk tot z'n verhaal te komen. 't Is geen prettig vak politieagent... Nee!

— Toch geen herrie gehad... niks met je superieure...? vroeg ze angstig.

— Och nee, maar d'r zijn altijd van die lamme akkevietjes... 'n mensch is maar 'n mensch.

— Ja, zuchtte ze. We hebbe anders geen klage... d'r zijn er, die er slechter voor zitte...

— O ja.

— Als 't erg wordt, kun je 't erbij neerleggen, dàt kan iedereen niet zegge....

— Da's zeker.

— Maar je mot 't zoolang mogelijk vol houe... ga nou toch zitte, en drink je koffie. 't Verhuren gaat niet slecht, maar d'r staat nog veel leeg, en als je d'r heelemaal van leven moet, wordt 't rieskant. Vast is vast, zeg ik maar... elke veertien dagen beur je je geld... en dat geeft je een vaste zet in de rug....

Hij slubberde aan z'n koffie, knikte toestemmend. Ja, hij wist het wel. 't Was 't relaas, dat ze elkaar aldoor voor zeien, al jaren. Zoolang mogelijk 't baantje houen en 't niet opgeven voor ze zoowat binnen waren. Maar dat was 't niet waarover hij nou z'n hoofd brak.

— Er zijn vandaag veel menschen geweest om te kijken, ging de vrouw weer voort. Morgen krijg ik bescheid... voor 't huis hiernaast en voor hierover ook... we zullen alles gauw kwijt zijn....

Nu moest hij erover beginnen. Ze kon elk oogenblik, terwijl ze over de huurders sprak, ook over de kapitein praten en dan werd 't geval veel lastiger om te vertellen. Het verwonderde hem eigenlijk, dat ze heelemaal niet over z'n wegblijven begon. Vrouwen zijn soms wel raadselachtig. Als hij haar niet zoo door-en-door kende, zou-ie wat anders ervan denken. Maar nee, dat was niet zoo!

— Een lastig geval! mompelde hij als voor zich zelf weg.

— Wat bedoel je? zei ze gissend.

— Nou, van die kapitein; zoolang je niet weet, kan je niet verhuren.

— Dat hoeft toch ook nog niet....

— O nee, maar....

— Hij heeft voor de heele maand genome.

't Geld is goed . . . we kunne bij de direktie gaan hale.

— Ja. . . .

— Wat wil-je dan?

— Ik? schrikte hij op. Ik? niks!

— Wat doe je gek?

Hij gaf geen antwoord, keek somber voor zich heen. Wat was dat moeielijk!

— Je doet de heele avond al zoo mal, zei zij weer. Wat mankeert je toch?

— Mij niks. . . . Maar as je 't dan weten wilt. . . ze hebben hèm gevonde . . . aangespoeld.

— Wie? De kapitein . . .?

Hij antwoordde niet, knikte.

Ze schrikte zichtbaar, moest zich aan de tafel vasthouden, maar ze beheerschte zich toch. En 't eerste wat ze zei, terwijl ze erbij ging zitten, was:

— Dus, dat is 'n schadepost.

— Ik denk 't wel . . . maar we kunne bij de direktie probeere, ik ben er bang voor.

— Zoo . . .? zuchtte ze. 'k Had 't niet gedacht. . . . 'k Dacht dat-ie er te uitgeslape, te pienter voor was.

— Dat zie-je nou. . . .

Ze gaf geen dadelijk antwoord erop, zat hem met starre, verschrikte oogen aan te kijken, mompelde alleen:

— Zoo'n knappe man . . . zoo'n knappe man . . . zoo flink!

Toen zei ze ineens:

— En heb jij 'em gevonde?

Hij nikte.

— Waar?

— Bij de pier, dat is te zeggen, visschersjongens, die van Broers, hebben hem opgehaald.

— 't Is wat te zeggen, murmureerde ze voort! Zoo'n knappe man! Ja, 't is 'n gevaarlijk ambacht.

— 't Is z'n eige schuld! zei hij nu plomp, want haar medelijen hinderde hem toch. Hij snoefde er genoch op.

Zij luisterde niet naar hem, zei alleen hoofdschuddend:

— Dat had ik niet gedocht!

Wreedheid om zijn vermoeden te uiten, welde in hem op, maar hij hield zich terug, nee, dat mocht-ie niet doen. Hij wist toch van niets. 't Was alleen teerhartigheid van z'n vrouw. Anders niet.

— De ballon schijnt in brand te zijn gevlogen! stootte hij eruit om toch iets te zeggen. En zich tot kalmte dwingend, vertelde hij, hoe de kleeren hem van 't lijf waren geschuurd, hoe z'n hoofd was gezwollen, hoe blauw z'n voeten waren, zonder zelf te beseffen dat hij zijn vrouw hiermee kwelde. Hij zei nu weer:

— 't Moet dus dadelijk zijn gebeurd na 't opstijgen, anders kon 't zoover niet wezen . . . 't lijk was heelemaal in ontbinding.

Ineens zag hij de oogen van z'n vrouw op hem gericht, de oogen strak in 't krijtbleek gezicht, en hij begreep nu dat hij te ver was gegaan. Chot, dat lag niet in z'n bedoeling. Welke draai moest-ie nou er aan geven? Hij wist het niet.

— Bedaar nou vrouw! zei hij aemechtig. Wind je niet zoo op . . . wàt kan ons die vreemde vent schele . . . hebben we g'n zorge genoch?

— 't Schijnt je zelfs plezier te doen, krijschte ze op hem in, nu ze hem meende te doorgronden.

— Mij plezier? Hoe kom je d'eran, verweerde hij zich. Ik vind 't ongelukkig, . . . vreeselijk!

— Je innigste wensch is vervuld.

— Mijn innigste wensch? schrikte hij terug.

— Ja zeker, je hebt 'm aldoor 'n ongeluk toegewenscht. Huichel maar niet.

— Ik? m'n hemel, 'n mensch zegt zooveel, dat bedoel je niet.

— Zie je wel, zie je wel! krijschte ze weer. Daar heb-je 't al, nou beken je 't zelf!

— Je bent gek! stoof hij ineens op.

— Nee, ik ben niet gek, maar jij haatte hem, je was jaloersch op hem, en waarom, waarop, op niks, de man hêt je geen stroo breed in de weg gelegd. Je kon hem niet luchten of zien.

— Nou wordt 't toch wel wat al te erg, ging hij tegen haar in. Ik jaloersch, ik heb lak an em!

— Zoo? maar God weet, is het niet gebeurd door jou toedoen.

— Door mij? verbaasde hij zich.

— Door jou wenschen . . . ja dàt kan, dat zie je meer. De duivel staat altijd gereed!

Ze wond zich al maar op, joeg hem schrik aan door haar heftige uitingen, — en ineens begreep hij 't gevaarlijke ervan, trachtte haar nu te kalmeeren. Maar al wat hij zei hielp niet, maakte haar nog heftiger

— Ga weg, moordenaar, ongevoelige kerel! schreeuwde ze.

— M'n God, vrouw, bedaar toch, denk an je pozitie!

Maar ze hoorde hem niet, raasde, schreeuwde, schimpte door.

Nu werd hij ook weer woedend. Was dàt 'n manier om voor niemendal aan te gaan? D'er moest 'n end aankomen! Met beide vuisten sloeg hij op de tafel, om haar te overstemmen. Wat kon hem, en wat kon haar, die dooie kerel schelen? Moest ze zich daarvoor overstuur maken, alleen omdat die kerel bij hun thuis woonde? 't Was al te dol, al te mal!

Ze zag ineens haar domheid in, de vreemde overspannenheid, door 't ongeluk en de wijze van zijn vertellen, omdat ze hem jaloersch wist zonder reden. Ze trachtte zich nu kalm te houden, maar 't lukte niet. In groote heftigheid sprongen de tranen naar haar oogen, en in zenuwende huilsnik brak ze uit. Gelijkertijd voelde ze, dat hij dit verkeerd zou uitleggen, en onmachtig haar gewaarwordingen te bedwingen, sloeg ze de armen uit, om lucht te krijgen, plofte ze op de stoel terug, zakte in elkaar, gleed toen met een doffe plomp naar de grond.

Hij was al opgesprongen, hief haar in de hoogte en gek van angst, riep hij:

— Vrouw, bedaar dan, wees toch stil... denk an 't kind, dat kommen mot... hou je dan toch in!

't Lichaam hing zwaar in zijn armen en te vergeefs poogde hij haar op de stoel te heffen. Wat moest-ie beginnen, er was geen mensch anders in huis, wie kon-ie uitsturen om hulp te halen. Maar ze opende alweer haar oogen. Met 'n kerm schril van pijn, van weeën die doorkwamen, zei ze:

— Gauw naar de dokter... 't komt... o God, 't is d'er al!

— 'k Kan je toch niet alleen laten, angstte hij terug.

— Gauw, vooruit, 'k zal me wel redde, maar gauw, gauw... misschien is 't maar 't water alleen.

Hij greep naar z'n pet, schoof zich wild in z'n jas, holde heen.

De vrouw, in vol besef van 't gevaar, redde zich zoo goed 't ging, hield zich op tot de pijn en smart haar overmeesterden en ze bewusteloos viel.

Dagen, weken, was er doodsgevaar; maar 't lichaam hield het uit, en 't schuldbesef pijnigde, maar versterkte ook de wil om niet toe te geven en te blijven leven. Zorgzame verpleging hielp mee.

't Duurde nog tijden voor de krachten terug kwamen en 't zwaargetroffen lichaam zich herstelde.

't Seizoen was lang ten einde en doodsche winter woonde in de badplaats. Storm, hagelslag en sneeuwjacht wisselden elkaar af. Felle wind joeg om de hoeken der straten, rameide de ramen en ruiten. In plaats van 't ruchtig relle geluid der badgasten sloeg nu over de huizen heen de geweldslag van de zee, rhythmisch beukend, vlagend, krimpend, suizezuigend en dan weer wild uitvlagend. 't Was of heel het dorp lag op de baren zelf, of ze huisden midden in de woelige golven van de zee.

De man, in zijn angst en ontreddering, voelde zich klein, ontzettend klein. De vrees voor 't leven van zijn vrouw zwiepte hem op, joeg hem als een door wroeging-verteerde voort, van kamer naar kamer, dreef hem dan bij zijn arme vrouw terug. Hij kon haar niet lang alleen laten.

In zijn angst biechtte hij alles aan de dokter, zonder ook maar iets te verzwijgen of te verminderen. 't Was zijn schuld, zijn schuld alleen. Hij had haar 't geval op andere, op meer omzichtige wijze moeten zeggen, maar 't was gegaan zonder dat hij 't eigenlijk wist.

De dokter luisterde goedwillig, en ervaren praktikus als hij was, hield hem de werkelijke toestand meer bezig dan de denkbeeldige. Och hij kende dàt, de menschen maken zichzelf 't leven noodeloos lastig. 't Kwam dagelijks voor, en hij ontmoette 't overal, daar

was geen recept voor te geven. Hij kalmeerde de man nu maar, zei dat de overspannen toestand bij z'n vrouw niet van vandaag of gisteren dateerde. Dat zat allang.

— Jawel dokter, maar 't heeft toch de knak gegeven.

— Och, daar kan je niks van zeggen! Dat is allemaal tasten in 't wilde.

— 't Is door 't ongeluk met 't kind . . . door de tram, zei hij in zelfverluchting.

— Zeker, stemde dokter toe, daarvan is ze niet op verhaal gekomen.

— En nou zou er weer 'n kind komen, klaagde hij en brak in huilen uit. 't Is alles de schuld van die vent, die de hoogte in wou.

— Ik heb 't zien ankomme! zei ineens zijn ouwe moeder die erbij zat en totnutoe niets had gezegd. Ik heb 't zien ankomme en jullie ook vaak genoeg voorgehoûen. Denk-je dat 't maar kan, aldoor werken tot het uiterste, jij overdag politieagent en tusschentijds je woningen naloopen, je vrouw haar huishouding en dan kommensaals erbij, alles maar om 't geld. Werken is goed, maar er is 'n grens. Je ziet het zelf en als 't nou nog niet veranders moet je 't maar weten, je waagt je zelf... is dat 'n tijd tegenwoordig.

De dokter nikte. Die ouwe zei 't raak, sloeg de spijker vast. Ze had 't bij 't goede eind. Hij zei daarom:

— Je hoort het wat je moeder zegt!

De man kropte het in de keel, hij stond op, waggelde naar de kamer, waar z'n vrouw lag, viel voor 't bed neer, kermde zonder spreken. Och, wat moest hij toch zeggen. Ze hadden gedaan wat ze meenden te moeten doen, ze hadden gewerkt, geschraapt, geploeterd zonder eind, en nou was het toch niet goed! In een lange huilsnik brak hij uit, en 't eenige wat hij kon zeggen was:

— Arme vrouw!

— M'n arme man, snikte ze terug, terwijl ze zijn hoofd in haar handen nam. Nou krijgen we denkelijk geen kinderen meer en dat is ons eigen schuld. We woûen ook te erg de hoogte in . . . .

— Ja, zuchtte het zwaar in hem, net als die andere!... Maar nu is 't voorbij.

Scheveningen, Juli 1905.

BLIJDE KUNST.
DOOR H. R.

Het gelaat van den humor heeft den zachten lach der droefheid.
BIERENS DE HAAN: Humor en Ironie.

Onlangs is het eerste deeltje verschenen van een reeks kleine boeken onder den hoofdtitel: „Blijde Kunst, van Verre en van Nabij, een geïllustreerde bibliotheek van opwekkende lectuur onder redactie van J. D. C. van Dokkum" *). En deze serie wordt door de uitgevers ingeleid o.a. met de hier volgende woorden: „Zonder iets af te dingen op de richting in welke de Nederlandsche literatuur der laatste jaren zich beweegt mogen we toch vaststellen, dat er zeer veel tragiek, zeer veel somberheid, zeer veel neerdrukkends en ontmoedigends is in deze kunst: de humor is bijna geheel op den achtergrond gedrongen En toch . . . een gezonde lach, een blij gelaat, een ontroering van stille vreugd doen zoo goed in ons leven . . . er gaat oneindig meer stuwkracht tot werken en willen en kunnen uit van het blijde dan van het tragische. Wij zullen dus trachten naar wat ieder doen moest, die het leven wil leeren liefhebben . . . zoeken naar de schoonheid, die in levensblijheid en levenslust haar oorsprong vond, naar Blijde Kunst".

Nu weet ik wel dat men goed doet de gloeiende -toosten, waarmee uitgevers gewoon zijn hun nieuwe ondernemingen de wereld in te zenden niet ál te zeer „au sérieux" te nemen. Zij, van hun standpunt, hebben volkomen gelijk. Wat zij doen moeten, is de overwegingen die hen tot de uitgaaf geleid hebben vooral met de fraaiste zijde naar voren schuiven, en verder het resultaat dier overwegingen, de boeken zelf, in onze „belangstelling" aanbevelen. De kleine redevoering der „Hollandiadrukkerij" heeft daarenboven nog dit met een gewone of tafeltoost gemeen, dat ook de bewoordingen geen kritiek onderstellen — de „erhobene stimmung" die door haar boekjes gewekt worden moet, dient eigenlijk al te bestaan

---

*) Baarn, Hollandiadrukkerij.

om deze inleiding onkritisch te genieten! — er is vooral verwarring van begrippen; het opstel van Dr. J. D. Bierens de Haan, waaraan ik mijn motto ontleende, — het laatste uit zijn mooien bundel Idee-Studies — mag aan deze uitgevers in zijn geheel ter lezing worden aanbevolen. Doch, even als een welwillend dischgenoot den tooster met een glimlach aanhoort en minder aandacht geeft aan zijn woordenkeus dan aan zijn toon, aan de gevoelens, die hem bezielen, zoo willen wij ook hier op bewoordingen niet letten, maar enkel op den geest die spreekt. En die geest is ons niet nieuw. Wij herkennen een meermalen vernomen klacht: onze tegenwoordige lectuur is te somber, te zwartgallig. Wij lachen niet genoeg, en ook... wij moeten ons te veel inspannen, terwijl de meesten onzer toch eigenlijk het tegenovergestelde zoeken, niet waar? Wat zij willen na al de dagelijksche misères en 't harde of vervelende werk, het is óntspanning, vermaak.

Zeer juist... Maar nu zou ik geneigd zijn te vragen: 1°. ontbreekt die „richting" (om 't nu ook maar zoo eens te noemen!) inderdaad zoo geheel en al in de producten der hedendaagsche schrijvers? En 2°., wat al dat overige aangaat, al wat men dan somber noemt en neerdrukkend, de min-of-meer realistische beschrijvingen van ons „volks-leven" in de eerste plaats en de gewrochten der kunstenaars die een pessimistische levensbeschouwing zijn toegedaan, ontbreekt daarin de vroolijke noot wel zoo geheel en al? — Neen, zeggen de uitgevers van „Blijde Kunst", maar de humor is zoo op den achtergrond gedrongen. Welnu, is het dan zóó inspannend tot dien achtergrond door te dringen? Wij willen nu toch ook geen van allen zoo héél erge... oppervlakkigheid...

Laat ik deze beide vraagstukken eens met u mogen beschouwen. Ten eerste dus: verschijnt er geen ontspanningslectuur meer in Nederland? Jawel, antwoordt nu de Hollandia-drukkerij, maar niet genoeg; wij zullen dan ook „blijde kunst van verre en van nabij", d. i. oorspronkelijke en vertaalde brokjes opwekkende lectuur brengen". En vooral (komt hier nu „de aap" of... de schrandere koopman uit de mouw?) wij zullen die „brengen" voor *f* 1.— per deeltje (of fraai gebonden *f* 1.40)... Ah juist! Men erkent dus dat het zoo zeer gewenschte „blijde" (ook dat woord zij voorloopig, onder protest, aanvaard) in Nederland wel bestaat, maar 't is er niet in voldoende mate en 't is — te duur! Maar waarom eigenlijk? Waarom, wanneer gij zegt dat zulke boekjes als b. v. n°. 1 van deze serie: Humoristische Vertellingen door W. W. Jacobs, naar het Engelsch door J. Brevée, dat zúlke lectuur het leven leert liefhebben, dat er zooveel stuwkracht tot werken en willen en kunnen van uitgaat, waarom moeten dan die boekjes in letterlijken zin zoo gedeprecieerd en niet even zoo fraai en royaal, en min of meer pretentieus, uitgegeven worden als de andere, de sombere en tragische? Ik begrijp dit niet goed.... Er is hier toch geen verband te zoeken met het zakformaat der boekjes en onze neiging om voor „reislectuur" niet te veel geld uit te geven? Maar neen, — welk een ignobele onderstelling! — De klachten der uitgevers over onze litteratuur en hun streven naar verbetering zijn immers van zoo wijde en diep-moreele strekking!

Intusschen, nog kort geleden verschenen een paar oorspronkelijke Nederlandsche boeken, die m. i. tot de ontspanningslectuur verdienen gerekend te worden. Ik meen „Veteranen,' door F. A. Buis *), en „Gevleugelde Daden, door S. Falkland (Herm. Heijermans Jr.) †). En de uitgevers zijn 't blijkbaar volstrekt niet eens met de Hollandia-drukkerij over den prijs dien voor dergelijk werk gevraagd mag worden; zij rekenen *f* 2.25 ingenaaid, en de wijze van uitgave, althans van het Falklandboek, is even royaal en rijk — zwaar papier, groote letter, breede marges — als van... nu ja „de richting" waarop de Blijde-Kunst-uitgevers niets afdingen wilden. Toch is vooral laatstgenoemd werk van een kromme koddigheid, waarvan men anders alleen op bruiloften de volle maat pleegt te krijgen. Dat begint al op het titelblad. Stel u voor, dat de schrijver op het denkbeeld is

*) Amsterdam. P. N. van Kampen en Zn (zonder jaartal).
†) Bussum, C. A. J. van Dishoeck 1905.

gekomen zijn boek te benoemen als volgt: „Gevleugelde daden, zijnde de historie „van eenige onthutsende, hartbeklemmende, „duizelingwekkende, evenwel geen aanstoot „gevende, noch publieke moraal kwetsende, „derhalve voor dochter en moeder waarlijk „leesbare familie-avonturen, door S. Falkland. „In den tekst verschillende buitengewoon-„schoone penteekeningen naar de natuur en „het leven, van de hand des auteurs".

Op de dan volgende eigenlijke boekbladzijden worden inderdaad familie-avonturen beschreven, n.l. de avonturen van een familie, man, vrouw en dochter, die uit vliegen gaan, met een machine pas in Amerika uitgevonden. Het boek is onophoudelijk, ja bijna woord voor woord — voor mij persoonlijk zelfs ietwat vermoeiend! — moppig. Het verdiende in z'n geheel overgenomen te worden door het Humoristisch Album. Toch verwondert het mij dat de schrijver, met zijn rijke verbeelding, van dit dolle geval betrekkelijk zoo weinig (kwantitatief dan natuurlijk!) heeft gemaakt. Wat al zonderlinge tochten had de familie kunnen maken, wat al ontmoetingen, wat al ervaringen! 't Plezier schijnt er bij Falkland verwonderlijk gauw af te zijn geweest!

De heer Buis gaf ouder gewoonte een bundel „militaire schetsen." Negentiende-eeuwers in uniform, zoo onderbetitelt hij zijn veteranen. Zijn boek is lang niet zoo aanhoudend uiig, het is ook in veel gewoner taal geschreven dan dat van Falkland. Buis houdt zich meer aan de werkelijkheid, het dagelijksch leven, vertelt dingen die... misschien meerendeels wel gebeurd zijn. En het malle is juist dat ze gebeuren kunnen. Er is waarlijk somtijds iets hoog-komieks in de situaties. Immers 't komische ontstaat volgens een oude, maar nog altijd deugdelijke definitie door 't contrast van werkelijkheid en ideaal, en dit contrast is b.v. aanwezig waar wij lezen van een Duitschig luitenantje, dat bij de inspectie van zijn compagnie vooral let op de naadjes der stropdassen. Denk een oogenblik aan oorlog, en aan... die naadjes....

Nu wil ik vooral niet te veel verwachtingen wekken. 't Echt komische is maar een enkele maal bereikt in dit boekje. En de zucht om ook in de taal aardig te zijn speelt den heer Buis nog menigmaal parten. Zoo lezen wij op bl. 23: „De gedachte schoot hem door het hoofd als een vondst in zijn portemonnaie."

Maar wel wil ik nog even wijzen op iets anders, dat, ook maar een enkele maal bereikt, toch te goed schijnt om verloren te gaan in al deze grappenmakerij. 't Zij mij vergund een bladzijde te citeeren uit de schets getiteld: Generaals-Inspectie (bl. 197):

„De kleine tamboer Trip, een jongen van zestien jaar, heeft zich van al die drukte en beweging niets aangetrokken. Hij ziet dat jachten en haasten om alles te poetsen en te doen blinken als geheel buiten hem omgaande, slechts één gedachte vervult hem: hij gaat straks met verlof — morgen is hij jarig. Zacht neuriënd pakt hij zijn ransel, zoo prettig opgewekt, zoo uiterst tevreden. Als moeder van avond....

„Zeg, roffeljongen," roept een der soldaten, „'t is uitpakken in groot tenue!..."

Trip lacht witjes — „'k ga met permissie!" zegt hij eenigszins triomfantelijk.

„Met permissie! — jongens, hoor je het, de roffeljongen gaat met permissie — je bent zeker een neefje van den generaal!"

„Met permissie in de politiekamer!" schreeuwt een ander.

De kleine tamboer wordt eensklaps onrustig; — als 't eens waar zou zijn... maar gisteren heeft de sergeant-majoor toch gezegd, dat zijn permissie was toegestaan.... Hij wil zekerheid hebben en loopt snel naar het compagnies-bureel.

„Binnen!!" schreeuwt de sergeant-majoor norsch te midden van zijn papieren-chaos; de vloer van het bureel ligt vol kledingstukken en schoenen, de fourier draait daartusschen als een oud-kleer-koop: — „Wat mot jij?" klinkt het Trip verre van vriendelijk tegen.

„Mag ik m'n passie hebben, majoor?"

„Je passie!" buldert de moeder der compagnie, als vroeg de kleine tamboer om een olifant of een zeeleeuw.

„M'n permissie is immers toegestaan. Ik ben morgen jarig, majoor."

„Ben je bed...!!"

Trip hoort en ziet niets meer, slechts dit

kan hij nog verstaan: „'t Is generaals-inspectie!" Half huilende gaat hij naar de compagnie-kamer terug: — wat zou moeder nu wel zeggen, en Trijntje, en de jonge hondjes van buurman Hannes?"

Kijk, dit is nu eigenlijk wel wat ik humor zou willen noemen. En spreek mij nu niet ironisch van „'n lach en 'n traan." Hier is een goedhartig medelijden, dat niet hinderlijk met zichzelf is ingenomen, en niet lang genoeg duurt om week geteem, gekoesterde sentimenteeligheid te worden.

Zoodat ik maar zeggen wil dat de auteurs Falkland en Buis ieder op zijn wijze verdienstelijke bijdragen zouden kunnen leveren tot de „bibliotheek van opwekkende lectuur." En zoo zijn er wel meer in Nederland. Men behoefde toch eigenlijk niet in de eerste plaats te grijpen naar het genre van den Engelschman Jacobs, waarvan de grappigheid vooral bestaat in het welslagen der poetsen die een aantal in dat opzicht zeer vindingrijke menschen elkander bakken. De Engelsche komiekerigheid schijnt tegenwoordig nu juist niet van den besten smaak. Welk een verval sinds Charles Lamb en Thackeray, uit wier werken F. v. d. Goes nog onlangs zijn uiterst genoeglijk bundeltje „Luimig Proza" samenlas. *) De clown Jerome K. Jerome vertelde onlangs bij wijze van mop dat er geen armoede was in Nederland. — Dit vond tot mijn verbazing de *N. R. Crt.* de moeite van het vertalen waard (feuilleton van Vrijdag 18 Augustus) — Neen, dan lees ik toch, geloof ik, nog liever de — zoolang hij vrij blijft van „sneers" — vrij wel onschalijke grappenmakerij van Falkland, en zeker de niet zonder frissche naïveteit opgedischte „kasernenhofblüte" van F. A. Buis.

Maar nu mijn tweede vraag: Is er alleen bij grappenmakers „blijde kunst" te vinden? De uitgevers der serie spreken ook van een ontroering van stille vreugd. Is díé ontroering inderdaad zoo zeldzaam bij onze ernstiger schrijvers? Ik wil nu niet weer aankomen met de redeneering, die de trouwe lezers van dit maandschrift van mij kennen, dat *alle* ware kunst vreugde geeft, daar zij ons in aanraking brengt met het beste wat er is in den mensch, daar zij ons niet veredelt, maar doet voelen dat wij edel zijn. *) Maar tintelt er waarlijk in de boeken onzer pessimisten — Emants, De Meester, Coenen, van Hulzen en de anderen — nooit een lach over de bladzij? Vindt men Van Deyssel altijd even ernstig? En dan denk aan Van Looy's Feesten! Is dat geen „schoonheid, die in levensblijheid en levenslust haar oorsprong vond"? En de Vlamingen! Lees de Vlamingen, Stijn Streuvels in de eerste plaats.

Van hem is onlangs weer een klein nieuw boekje verschenen. †) Ge kunt het makkelijk in den zak steken en het is niet duur. Het heet Openlucht en bevat vijf verhalen: Zonder Dak, Grootmoederken, Een Nieuw Hoedje, Het Duivelstuig en Jeugd. Vijf meesterstukjes. Ik weet niet wat ik het mooiste vind. Maar wel weet ik dat ze mij elk op z'n beurt blij, ja meer dan blij, gelukkig hebben gemaakt. En 't was toch waarlijk niet zoo'n inspanning ze te lezen. Er was niets in „op den achtergrond gedrongen," er was heelemaal niets gedrongens in. Zoo vrij voor zich uit als hij wandelt door zijn land, zoo schrijft ook Streuvels. Laat ik maar weer, tot uw overtuiging, een paar bladzijden overschrijven.

Ze zijn uit „Jeugd" en ze geven de gevoelens van „Lieva" weer als ze op 't veld voor 't eerst door Hector is gezoend. Ze rijdt naar huis.

„Lieva klauterde van achter op het hooge voer en zacht in de roode bloembollen van de malsche klaver liet zij zich wiegen op de hotsende, dokkerende kar. Haar beenen liet zij zwemelen en haar kloefjes bengelden aan de toppen van haar voeten en zij voelde de deugd van de koele waterbollen op haar bloote beenen slaan en op haar dunne jakje pletste de regen er door als op haar blanke vel. Vóor haar oogen, over de streuveling van de haartressen, drupte het water eruit, 't leekte haar over de wangen, langs het topje van haar neusje en van haar ronde kinneken in haar herteput! En ze zat er te lachen van

*) Amsterdam, S. L. van Looy, 1904.

*) E. G. M. Januari, blz. 62.

†) Bij Meindert Boogaerdt Jr., te Rotterdam.

de deugd en de kitteling over heel haar lijf en al rijdend achterwaards weg, hield ze de oogen aanhoudend op den hoogen molen die bachten de wolk van waterstof, nu hevig aan 't wieken was. Ze dacht en ze vroeg waar Hector nu wel mocht gescholen zitten! En in haar hoofd herzei ze onwillens de woorden van het liedje dat ze hem nog hoorde zingen in haar ooren. Ze hield de armen tegen het lijf gesloten, want onder haar oksel voelde zij nog de drukking van zijne hand en op haar wang had de regen nog het plekje niet gekoeld waar hij haar voor den eersten keer gekust had.

Onder de schuurpoort sprong zij van de kar op het droge en in de woeling en 't bedrijvig geruchte van knechten en meiden begon Lieveken zonder verbei meê te doen aan het ruchtig avondwerk. Ze hield haar blijheid zoo diep gedoken zoodat er niemand aan haar iets merken kon; maar als ze alleen in haar beddeken lag, liet ze het lijvelijk herbeginnen en herdacht het van puntje tot draadje: hoe hij gekomen was met de groote haarlok over zijn voorhoofd — de losse krul die er bengelde en zijn open blozend zonnewezen... en wat hij eerst gezegd had — zijn jaloerschheid voor Jan — hoe hij de bundels bond — hoe hij haar had vastgegrepen en hoe ze was als een stroopijlken in zijne armen! — Ze schormde nog op, alsof het nu gebeurde en als ze dan kalm te kijken lag in de duisternis, zag ze kennelijk al de dingen op het zonnige veld: de straat, den molen en het bosselken — en de schoone, groote, struische jongen in zijn grijze kleeren!... en zijn komenden knevel zag ze als duivendons op zijn bovenste lip.

Mocht ze het doen? of het laten doen? was het geen kwaad? Ze wist het niet en een vrees en een vreugde verontrustten haar jonge maagdekens-gemoed en ze wist er geen raad meê. Maar 't scheen haar dat er vandaag iets gebeurd was dat ze nooit gevoelde, iets dat haar nu voor altijd blijde zou maken — dat was de hand op haar lijf en de zachte drukking van zijn lippen op haar wang. En nu in haar verbeelding hier in de donkerte, gaf ze hem den kus weer, zoo zacht en zoo traag en zoo innig als ze maar kon, want ze beminde hem zoo zeer en nu zou hij het weten en omdat ze die zekerheid had, was ze zoo preusch en zoo overgelukkig. Het was een zachte roes die door haar hoofd ging en daarin lag het verlangen besloten naar den dag van morgen, naar de nieuwe helderheid van de zon op het land, naar het bosselke en den molen en het klaverstik: 't was of ging-er morgen een andere wonderheid gebeuren en altijd meer stond er te wachten — 't leven begon nu nog maar en er was geen einde aan de schoonheid van de dagen...."

Blijde kunst?... Of niet?

BOEKBESPREKING.
DOOR H. R.

Stoïsche Wijsheid (Handboekje der Moraal), uitgegeven door J. H. Leopold, Rotterdam, W. L. Brusse, 1904.

Een curieus verschijnsel, dit boekje in dezen tijd!

De heer Leopold is dus op het idee gekomen tegenover de „ontkenning der moraal" leukweg te stellen een „handboekje",... alsof van ontkenning nooit sprake was geweest, en zedeleer iets is als spraakleer, iets wat men bestudeeren kan, en zich eigen maken als men wil.... Wil? De menschelijke wil! Bestaat er zoo iets? Hoevelen tegenwoordig vinden 't niet meer de moeite waard 't ernstig te ontkennen; zij halen de schouders op met een minachtenden of meelijdenden — soms misschien ook ietwat bitteren glimlach. Maar de uitgever van dit boekje „beoogt", naar hij zegt in een naschrift, „belangstelling te wekken" in de eerste plaats voor Epictetus, die zijn Enchiridion (of handboekje) aldus begon: „I. 1. Het bestaande is deels „in onze macht, deels niet. In onze macht „zijn opvatting, streven, begeerte, afkeer; „in één woord alle werkingen, die van ons „zelf uitgaan. Niet in onze macht is ons „lichaam, ons bezit, aanzien, ambten; in „één woord al wat niet ons eigen werk is. „2. En wat in onze macht staat, is uitteraard vrij, ongehinderd, onbelemmerd; wat

„niet in onze macht staat, zwak, afhankelijk, „belemmerd, ons vreemd". Is dit niet ongeveer het tegenovergestelde van veler „moderne" levens-opvatting? Ons bezit, onze dubbeltjes, niet iets dat in onze macht staat, maar wel onze begeerte...? En naast Epictetus, die door een van zijn oud-leerlingen vertaald werd, geeft Leopold zelf twee boeken uit „Marcus Aurelius tot zich zelven" en wij zenuwachtige stemmingsmenschen lezen: „Hoe gemakkelijk is het, elken indruk die verontrustend of onpassend is, weg te stooten en uit te wisschen en terstond in alle kalmte te wezen!" Werkt het niet eenigszins als een stortbad?

Ik geloof inderdaad dat de „ongeleerde lezers", waarvan in het naschrift sprake is — en misschien ook wel eenige zéér geleerde! — alle reden hebben vertaler en uitgever van dit boekje dankbaar te zijn. „De Stoïsche leer en levenswijze heeft in de zeventiende eeuw in Westelijk Europa onder staatslieden, denkers en schrijvers vele hooggeplaatste en beroemde aanhangers gehad en is daardoor een belangrijke factor in het geestelijk leven van dien tijd geweest; de geschriften van Epictetus en Marcus Aurelius werden toen veel gelezen en zeer bewonderd. Maar ook thans nog behoort met name het werk van Marcus Aurelius in het buitenland tot de algemeen gelezen klassieken, getuige o.a. het groote aantal vertalingen, dat er van in omloop is, terwijl nog telkens nieuwe verschijnen."

Aldus de heer Leopold, die zijn volkje kent. „Hooggeplaatste aanhangers" — „het buitenland" — dat trekt!... Hij heeft intusschen volkomen gelijk, en geen motief behoeft te vervallen wanneer het dienstig is om de ernstige, strenge, menschwaardige (modern woord!) levensopvatting der stoïcijnen weer eens onder de aandacht van een grootere schare dan die der Latinisten te brengen.

En toch, al worden Epictetus en Marcus Aurelius tegenwoordig in ons land weinig gelezen — al wérden, en totnógtoe, moest ik zeggen — zou het waar zijn dat de geest hunner wijsbegeerte niet meer bestaat? Waar denken wij aan als wij van iemand zeggen: hij is een filosoof? Is het niet eigenlijk altijd aan 't stoïsche óf 't epicurische? Zijn dat niet de beide oervormen der filosofie, althans voor zoover de levensleer er bij betrokken is? Maar het wordt wel hoe langer hoe lastiger epicurist te zijn en het stoïsche verdient alleen hierom al in de praktijk de voorkeur: 't is zoo goedkoop! Ja, het schijnt wel of de Stoïsche wijsbegeerte geheel op de practijk des levens is ingericht, of dat er de sterke, maar tevens de zwakke zijde van is. Niets begeeren dat niet in uw macht is. Voortreflijk. Maar zal ik mij nu niet meer en meer gaan verbeelden, dat het niet in mijn macht ligt iets voor anderen te doen? Gij zult zeggen, dat ik een ander niet beter kan helpen dan door hem ook tot de stoïcijnsche levensopvatting te brengen en hem niet te doen begeeren dat ik hem helpe, daar die hulp immers niet in zijn macht is.

„Ieder ding heeft twee handvatsels", lees ik bij Epictetus, „een waarmee het gedragen kan worden, het ander waarmee het niet gedragen kan worden". En hij laat er op volgen: „Indien uw broeder u onrecht doet, vat het dan niet op van dien kant, dat hij onrecht doet, (want dat is het handvatsel, waaraan het niet gedragen kan worden), maar liever van dien kant dat hij uw broeder is, dat gij samen opgevoed zijt; dan zult ge de zaak aanvatten, waar ze dragelijk is".

Ik zal mijn best doen!... Maar is het volgende weer niet wat ál te praktisch, een beetje erg egoïstisch en... huichelachtig?

„Wanneer gij iemand in droefenis ziet weenen, omdat zijn zoon in den vreemde toeft of omdat hij zijn vermogen verloren heeft, zie dan toe, dat de voorstelling u niet bevangt, dat het rampen zijn, wat van buiten over hem komt; maar laat terstond voor de hand liggen: hem kwelt niet het gebeurde, want dat kwelt niemand anders, maar zijn meening over het gebeurde. Schroom niet medelijden met hem te hebben, maar alleen in woorden; ja, als het zoo treft, jammer zelfs mede. Zie echter toe, dat ge niet in uw binnenste jammert". Deze uitspraak doet niet juist aangenaam aan, en schijnt ook niet in overeenstemming met het kloeke woord van denzelfden filosoof, waarmee wij deze kleine beschouwing willen besluiten: „Als ge de wijsbegeerte liefhebt,

bereid u dan terstond er op voor uitgelachen te worden en dat velen u zullen bespotten en zeggen: „op eens verschijnt hij als wijsgeer in ons midden!" „Waar komt ons dat ernstige gezicht vandaan?" Maar gij, zet geen ernstig gezicht, maar aan dat, wat u het beste toeschijnt, houd u daar aan, alsof ge door God op dien post geplaatst waart. En bedenk, dat, indien gij volhardt bij dat zelfde, zij, die die u eerst uitlachten, u later zullen bewonderen, maar indien ge voor hen bezwijkt, gij een dubbele bespotting zult ondergaan".

PIET VAN ASSCHE, Marcus en Theus, Rotterdam, W. L. en J. Brusse, 1905.

Ik zag dit boekje hier en daar geadverteerd met een aanbeveling van de uitgevers, waaruit ik zoo vrij ben het volgende aan te halen: „'t Zijn rauwe schetsen van aangrijpende realiteit... 't Zijn de heftige drama's uit het leven van de Vlaamsche Boeren, weergegeven in een Zolaïstische visie en zoo hevig menschelijk en ongekunsteld als 't ruige werk van Vincent van Gogh."

Nu geloof ik dat de heeren Brusse — van Assche's talent nog even buiten beschouwing gelaten! — zich in de typeering van zijn werk ten eenenmale vergissen. Gaarne zou ik dit aantoonen, bewijzen, maar daarvoor zou ik te groote stukken moeten citeeren — waarvoor 't hier de plaats niet is —, dus zal ik er mij mee moeten vergenoegen mijn opvatting, mijn karakteristiek, tegenover de hunne te stellen. Trouwens de lezers van Elseviers Maandschrift kunnen zelf oordeelen. Piet van Assche is voor hen geen onbekende. Eenige van zijn verhalen, in dezen bundel verzameld, hebben het eerst in Elseviers 't licht gezien.

Ik ben dan van meening dat het geenszins Piet van Assche's bedoeling was „rauwe schetsen van realiteit" te geven, maar zinnebeeldige verhalen, allegorieën, geen analyse of observatie, maar synthese. Dat hij volstrekt niet speciaal „Vlaamsche Boeren" wilde typeeren, maar den mensch, dat de Zolaïstische visie, voor zoover die zich baseerde op waargenomen werkelijkheid, op documenten en notities met die van Piet van Assche in den grond verschilt, en dat ook het werk van Vincent van Gogh, 't welk leeft van zeer heftige, uiterst individueele emotie, met deze allegorieën niet te vergelijken is.

Hiermee is niets gezegd tegen 't werk van Van Assche — noch tegen zijn genre. Alle genre's zijn goed — behalve het vervelende, zegt het fransche spreekwoord, maar er is geen vervelend genre; daarentegen zal ál wat in álle genre's niet geslaagd, niet goed is, den kunstgevoeligen lezer steeds min of meer vervelen. De kunstsoórt, door Piet van Assche beoefend, is er zelfs een, die niet alleen oud en eerwaardig is, maar ook uiterst moeilijk en daarom hóógstaand. Zij vereischt een naïveteit gepaard aan diepte van menschelijkheid, en ruimte van bevatting, die in onze troebele en gejaagde tijden maar al te zeldzaam worden. De heilige boeken der Europeesche volken — de Bijbel in de eerste plaats — staan vol met verhalen, die, als ik mij zoo uitdrukken mag, van 't genre Piet van Assche zijn.

Doch — en nu kom ik tot mijn appreciatie van zijn talent — deze verhalen van onzen jongen Vlaming hebben met de Bijbelsche niet veel meer dan de bedoeling, hier en daar éven den toon, en de... vóórnamen der personen gemeen. Van Assche, zoo wil het mij schijnen, is totnogtoe niet ganschelijk gesl agd. Hij is naïef, maar niet naïef genoeg, en vooral hij is niet diep, niet rijk en wijsgeerig, niet eenvoudig en gróót genoeg. Alleen een groot dichter kan zulke verhalen tot schoonheid brengen, tot iets waardevols, tot litteratuur maken.

Ik ontken niet dat er iets moois, iets dichterlijks in deze verhalen is, — dat is er wél en in bijna álle, er is stemming en, zooals ik al zei, de toon nu en dan — maar ze stellen te leur; telkens weer krijgt men niet dat wat men even verwacht had, en ten slotte, wrevelig, begint men te twijfelen of de schrijver misschien niet uit zekere gemakzucht zoo in 't vage weg fantaseert, of hij wellicht niet den moed, de werkkracht, de volharding mist om te trachten het leven op bescheidener, maar meer doeltreffende wijs te benaderen, m. a. w. of hij maar niet naar de synthese heeft gegrepen, omdat hij de analyse niet aandorst, óf... aankón.

De uitgevers gewagen ook van zijn „vlotte,

rake stijl." Nu, het lijdt geen twijfel of Piet van Assche kan schrijven, maar raak is hij ook in zijn beelding lang niet altijd. Daarvoor is hij misschien ál te vlot, heeft hij te veel slappe wendingen, en daarvoor gebruikt hij tè dikwijls zijn eigen clichés. Zijn leeuwerikken dóen niet anders dan: opflapperen en jubelhymnen aan het licht kweelen, zijn koeien zijn allemaal „uierzwaar," enz.

Het best geslaagde uit dezen bundel schijnt mij „De oude Doris." Dat is bijna geheel een stemmingsverhaal. Er is haast geen actie. Wij vernemen dat de „brave vrouw van den ouden heispaaier" dood was en hoe daarna de oude sukkelaar ook zelf komt te sterven. Hij bleef ook zoo „alleen in eene voor hem nu gansch andere wereld. Uit zijn hoofd en zijn hart, daar was als iets weg; ook in de lucht en op 't land; alom."

„En nu op dien wazigen herfstmorgen van de begrafenis weerkeerend, sukkelde hij, die met haar zoolang had geleden, gezwoegd en zich afgebeuld tijdens een zonloos bestaan, langzaam over het barre land waar, te midden van het kruid en braam- en bremstruiken, uit zandheuvelen en droge greppels, dwergdennen hier en daar opkromden. Verre, in het zilverteere zonnelicht, doezelde de donkergroene sparrengolving half weg, gelijkend op eene barenwoeling, in monsterachtige afronding gestuit.

„En daar voortstrompelend meende Doris nu nog het door miserie afgeteerde en misvormde lichaam in hun huizeken dood te zien liggen; meende hij nog het gebedengeprevel te hooren van de menschen die, als wezens uit eene andere wereld, kwamen en gingen, de handen gevouwen; menschen die hij van uit een hoekje aanstaarde, star steeds, alsof hij niet begreep wat ze deden en waarom ze daar waren.

„Het hoofd gebogen en de armen afhangend, sjobde hij thans door een dennenboschje. De kruinen der sparren rezen hoogop ruige bruine stammen, en door de waaiervormige takken fezelde de wind zoo zacht, en over het donkergroen naaldgebladerte sijpelde 't zonnelicht zoo teer en blank als door wazige sluiers. Het suizelde en ruischte overal."

Hier is overeenstemming tusschen levens- en natuurvisie, hier is stemming, en men denkt — vooral als men er pas weer zoo veel moois van gezien heeft — inderdaad even aan sommige landschappen en figuren van Vincent van Gogh uit zijn Brabantschen tijd. Maar dit moois is dan ook van een andere soort dan dat waarnaar de schrijver blijkens den toon van zijn andere verhalen gestreefd heeft.

De omslag van 't boek (door Dirk Nijland) heeft voor mij ongeveer dezelfde fouten — maar die dan sterker — en mist de kwaliteiten van 't werk zelf. In het aanbrengen van figuren in decoratieve teekeningen zijn de Hollandsche kunstenaars nog niet ver, wil mij zoo schijnen.

Wereld-Bibliotheek, onder leiding van L. Simons, Eerste en Tweede Deel: Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart, uitgegeven door E. Bekker, Wed. Ds. Wolff en A. Deken (Niet vertaalt) met portret van de schrijfsters en twee gravures; inleiding en aanteekeningen van Prof. Dr. L. Knappert. Uitgegeven door de Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, door G. Schreuders, Amsterdam.

Hier liggen ze dus voor mij, de beide eerste deeltjes van Simons' Wereld-Bibliothek, onze hollandsche Reclam-uitgaaf, waarover wij in de couranten al zooveel gelezen hebben. En ze zien er goed uit — veel beter dan de flodderige boekjes der Universal-Bibliothek — met hun diep-zwarte, duidelijke letter, hun eenvoudige omslagornementatie. Iets goeds in deze was dan ook te verwachten. De „editor", Simons, is eenige jaren zelf „publisher" geweest te Londen, (firma Henry & Co.) en heeft toen al verscheiden blijken van goeden boek-smaak gegeven.

Ook zal niemand kunnen zeggen dat de boekjes duur zijn: 20 cent per deeltje ingenaaid, 30 cent gecartonneerd, 40 cent in linnen band. Waarlijk, 't is geen geld voor zoo goed uitgevoerde boekjes! En toch — zal 2 × 20 of 30 cent voor een Sara Burgerhart menigen werkman nog te veel wezen.

Bij rijke menschen is geld gevonden om deze uitgaaf te steunen. En daar is over gemopperd door uitgevers, die beweren dat dit een concurrentie is, waartegen zij niet op

kunnen. Ten onrechte dunkt me. Even goed zouden leesbibliotheekhouders, zou bijv. Mudie te Londen zich kunnen beklagen over de „free-libraries". Maar van free-libraries gesproken — ik ben het daarover niet met den heer Simons (zie het prospectus zijner uitgaaf) eens, en geloof dat een groote Volksbibliotheek, waar iedereen kosteloos terecht kon en waaruit op ruime schaal gratis geleend werd, nog meer nut stichten en levensgenot verhoogen zou dan een serie goedkoope boeken. 't Is waar, met 40,000 gulden zou men in die richting niet heel ver komen. Maar toch, zou het zoo onmogelijk zijn het noodige geld bij particulieren te vinden — nu de arme gemeenten 't niet missen kunnen?

't Is maar een vraag! Intusschen zij de Wereld-Bibliotheek in de warme belangstelling van alle boekenminnaars ten zeerste aanbevolen. Men steune de uitgaaf door de boekjes te koopen. Het oude, gezellige „Saartje" was een goed boek om mee te beginnen. En aan plannen is geen gebrek. Evenmin als aan medewerkers en raadgevers! De uitgebreide lijst van „nieuwe nummers" zal voor menigeen, die het boekenbezit tot nog toe als weelde beschouwen moest, om van te watertanden zijn, al zal ook ieder op zijn beurt zich wel eens verbazen over de keuze.... Maar dat schijnt wel onvermijdelijk.

Lente—Zomer—Herfst en Winter, een sprookje, door N. ABBING VAN HOUWENINGE, met teekeningen en vignetten van P. CORNELIS DE MOOR, Rotterdam, W. L. & J. Brusse.

Zoo is de officieele lezing, maar „een sprookje door P. Cornelis de Moor met tekst van N. Abbing van Houweninge" zou wellicht juister zijn. Ik voor mij althans houd de Moor's teekeningen voor „primair". Ik vind ze mooi en ik geloof niet dat ze door het slappe, ietwat saaiige, niet kinderlijk-vertelde, zoogenaamde sprookje zijn geïnspireerd. Of nu de teekeningen wel kinderlijk zijn? De kleinere, tusschen den tekst, waarvan de uitgevers ons er een hebben geleend om tot sluitstuk van deze rubriek te dienen, schijnen mij pakkend en eenvoudig, dus wel voor kinderen bevattelijk. Doch de groote, daar moet ik aan twijfelen. Ze geven met hun subtiele lijnen en vlakke tinten 't sprookjes-droomerige, sprookjes-fijne wel goed weer, doch ... of kinderen dat vatten zullen?... Maar nog eens, ik vind ze mooi. Niet erg oorspronkelijk misschien, — de Engelschen hebben al heel wat fraais in dit genre gemaakt, en wat heeft de Moor veel van de Japanners geleerd, zie eens die voorste figuren op de plaat: Bij Polynuk! — maar smaakvol, gedistingeerd, fijn en gracelijk.

AANBIDDING DER HERDERS
(ANTWERPEN).

MELKBOERIN (DELACRE, GENT) TEEKENING.

JACOB JORDAENS (1593—1678), DOOR ARIE VAN VEEN.

Vraagt men zich af bij het doordrentelen der museumzalen, waar een geweldige massa van Jordaens' pootig schilderwerk is uitgestald, hoe het toch komt, dat de bovenmatige bewondering zijner uitbundige en gaarne toastende landgenooten van heden bij den nieuwsgierigen niet-Vlaming volstrekt niet in den zelfden graad soortgelijke gevoelens opwekt, dan behoeft men — dunkt mij — om het antwoord niet verlegen te zijn. Kunst toch heeft uitteraard behoefte aan zekere vrijheid van beweging; hoe ongedwongener de waarneming, des te williger de uitvoering. Is zij steeds weeldekind, en heeft zij den steun der vermogenden van noode, dan moet zij daartegenover een zekere onafhankelijkheid kunnen handhaven. Waar dwang haar tot een bepaalde uiting noodzaakt, wordt zij gemanierceerd. De school van Rubens nu — en Jordaens dient daar, schoon nimmer in eigenlijken zin leerling van den grooten schildersvorst, toe gerekend te worden — was bij uitnemendheid maatschappelijk, en dat voornamelijk door den enormen invloed van den voorganger zelf. Eén der kanten van diens veelzijdig genie was zijn nooit geëvenaard talent voor het eigenaardige decoratieve genre vol praal en weelde, waaraan we het eerst denken, wanneer sprake is van de Vlaamsche schilderkunst der zeventiende eeuw. Daarin is door hem het laatste woord gezegd; de anderen hadden niets anders te doen dan zich te voegen naar zijn traditie. Daarom kunnen wij, Hollanders — een kolos als Rubens oprecht bewonderend om het volmaakt uitgesprokene in een kunstsoort, die overigens maar màtig onze sympathie heeft — een zeer groot deel van Jordaens' werk niet dan onder voorbehoud waardeeren. Zien we zijn decoratieve zaalversieringen en religieuse voorstellingen, dan voelen we aanstonds, dat hij in zekeren zin, bij al zijn miraculeuse brosseurs-vaardigheid, een slachtoffer was der mode, en wel een willig slachtoffer, omdat hij in de eerste plaats dacht aan welstand, en dien slechts bemachtigen kon door mede te doen aan een mode-stijl, waarbij zijn gezond-burgerlijke aanleg noodzaaklijk in de verdrukking kwam.

Rubens heeft in navolging van de Italianen der Renaissance in het nuchterder en eenvoudiger Noorden het eerst als schildersvorst geposeerd; Jordaens deed hem op zijn meer boersche manier na. Ze kochten landgoederen en heerenhuizen van de opbrengst der werken, die ze met behulp hunner leerlingen tot stand brachten, en leefden onbekrompen, de een als grand seigneur, vorstenvriend, hoveling, diplomaat en kunstmaeceen, de ander als degelijk en welvarend burgerman, die behoefte had aan goede cier, in den vorm van een welvoorzienen disch en van vroolijkheid en gezang op zijn tijd. Waren er zalen te decoreeren met mythologische onderwerpen, kwam het voor, dat bij een feestelijken intocht in Antwerpen van den kardinaal-infant Ferdinand schilderingen van eerebogen noodig waren, ze stelden met de

meeste gracie hun kolossale schilder-werkmanstalenten beschikbaar en lieten zich goed er voor betalen. Werd Jordaens protestant, en moest hij mitsdien het gebod huldigen: „gij zult u geen gesneden beeld, noch eenige gelijkenis maken van hetgeen boven in den hemel is, noch van hetgeen onder de aarde is"; dat was voor hem geen bezwaar om lustig voort te gaan met de vervaardiging van verschillende „Nooden Gods", voor ieder, die ze van hem hebben wilde. Het schilderen van decoratieve doeken — religieus of profaan — behoorde nu eenmaal tot het ambacht, en dat deze zijde van zijn talent, al is hij Rubens mindere, aanspraak maakt op onze reverencie, ofschoon het holle, het pompeuse er van niet zelden wrevel wekt en de uitvoering voor den fijner speurende niet buitengewoon boeiend kan zijn, is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat hij een krachtig en kerngezond man was met fabelachtige bekwaamheid, groot plichtsbesef en onbegrensden arbeidslust, waar wij, pygmeeën uit een moeden tijd zonder karakter en vol verwarring ons ternauwernood een voorstelling van kunnen maken. Rubens en hij waren in dit opzicht vogels van één veeren. Betaalde men hen royaal, zagen ze in een schilderij van de soort die wij bedoelen, de noodige fluweelen wambuizen en pinten wijn, dan lieten zij zich ten opzichte van de degelijkheid der waar niet onbetuigd. Zoodoende kwamen ze in de klandisie. Ze konden het werk op verre na alleen niet af en vormden schilderscholen — meer ateliers voor decoratief schilderwerk dan academies ter opleiding van leerlingen — waar ze op de meest practische en rationeele wijze het werk uitbesteedden. Tal van jonge talenten werkten daar bescheidenlijk in het verborgene, en bleven — enkele krachtiger broeders uitgezonderd, die zich uit de noodlottige omknelling wisten los te wikkelen — hun leven lang bekwame werklui, van wie het nageslacht slechts terloops notitienam. Op die wijze werden de reusachtige bestellingen voor Madrid, Whitehall, Parijs, Stockholm, Den Haag knaphandig klaargespeeld. De leerlingen borstelden lustig den lieven langen dag madonna's, heilige Franciscussen, cherubijnen, nymphen, saters, silenussen; heel het materiaal der gewijde en ongewijde geschiedenis, en Meester Rubens of Meester Jordaens kwamen er dan met hun routine aan te pas, vulden met hun kwick penseel de onvoldoende uitgemonsterde hoeken en gaten, brachten fleur in vleeschpartijen, veranderden houdingen en standen, verhoogden — waar noodig — het licht, en verdiepten of verdunden schaduwen, versterkten hier een detail en brachten ginds weer een wat meer naar achter, maakten zoodoende gave compositien overtogen van het onmiskenbaar waas van hun meesterschap, en dus voorzien van hun gerenommeerd etiket, verliet het kunstwerk hun atelier. Dat was zoo de goedronde Vlaamsche manier dier dagen, en het aldus afgeleverde werd er niet minder om geschat. Mits de fabriek Rubens of de fabriek Jordaens goed werk afleverde, brak men er zich het hoofd niet mede, hoe het tot stand gekomen was. Men beschouwde den schilder als leverancier van wandversieringen, die men in een welvarend huishouden noodig had, zooals men allerlei andere weeldedingen behoefde: gebeeldhouwde tafels, stoelen en kasten, fraai glaswerk, rijke kleeding van fluweel en satijn met kostelijke lijnwaad en ragfijn kantwerk opgeluisterd. En de schilders zelf — een groot heer als Rubens en een verwende grooteluis-gunsteling als van Dijck in eigenlijken zin niet uitgezonderd — achtten zich werklieden, die elken dag een zekere taak te volbrengen hadden om in hun levensonderhoud te voorzien, alleen in zoover verschillend van timmerlieden, wevers en dergelijke, als hun vak heel wat afwisselender en pleizieriger was, en bij eenig geluk en voldoende vaardigheid beter betaald werd. Die pret in hun bedrijf is hun sterkst in het oogvallende eigenschap. Ze stonden er mee op en gingen er mee naar bed, trots vaak zware financieele zorgen. Wie er oud bij werd, hield de animo er in tot het laatst toe, en toonde metterdaad dat de kunst — eerlijk gediend — het geheim bevat der eeuwige jeugd. Het hoofd bleef helder en de hand vaardig. Van zatheid geen spoor. Maar evenmin van zelfoverschatting en van pretentieuse gewichtigdoenerij. Waren ze

artisten, dan maakten ze in elk geval ziehzelf en anderen niet moeielijk er mee. Men doet verkeerd bij de geweldige doeken der groote schilders dier dagen — Raphael, Buonarotti, Rembrandt, Tiziaan, Rubens Velasquez — leveranciers en gunstelingen der hoogste kerkelijke en wereldlijke autoriteiten, zich te verbeelden, dat zelfs toonaangevers van hun kaliber zich op een gelijksoortig artistiek troontje plaatsten als hun confraters-artisten van heden: schilders, literatoren, musici, allen zonder onderscheid tant soit peu onbegrepenen, miskenden, Uebermenschen, of hoe men ze anders noemen wil. Dit eenigszins voor gezond voelende menschen hinderlijk standpunt is in onze dagen voornamelijk bevestigd door de tijdschriften en de kranten. Kunst is iets aparts geworden, iets als het losbengelend charivari aan een horlogeketting. Het hoort er zoo bij, maar 't kan eigenlijk wel gemist worden. In die dagen van hoogsten bloei was zij nog in zekeren zin — schoon niet zoo sterk meer als in de bloeiperiode der Gothiek — een noodzaaklijk element der samenleving. Er waren geen periodieken, die aangaande een of ander kunstwerk en den vervaardiger daarvan de lofklaroen staken. De renommée ontstond door recommandatie, en werd veeleer geleid door practische overwegingen dan door gevoelens van eerbiedige bewondering. Kwam er voor een enkele roem en eere van, dan waren de drijfveeren veelal in hoofdzaak van maatschappelijken aard. Rubens en van Dijck waren zeer gezien, omdat ze gentlemen waren en beminnelijke menschen, die zich in de groote wereld op hun plaats voelden, en met de gemakkelijkste gracie zich daarin bewogen; Buonarotti, Raphaël, Tiziaan en andere Italianen leefden in het centrum der Renaissance, waar de kunst al sinds eeuwen hoog aangeschreven stond, toen in de andere Europeesche landen het betrekkelijk provincialisme der scholastiek nog in vollen bloei was; hun positie kon derhalve exceptioneel gunstig zijn. Behalve die grooten waren er nog wel anderen, bescheidener talenten — bij tientallen te noemen — die zich wel bevonden bij de gunst der machtigen. Maar over het geheel was de positie der beeldende kunstenaars dubbelzinnig en alles behalve benijdenswaard. Ze waren, de eenen helpers van gerenommeerde meesters, de anderen — en dus was de toestand in hoofdzaak in ons eigen Holland — weinig meer dan veelal slechtbetaalde werklui, die er genoegen mee moesten nemen te wonen in een vrijgevochten land, zoowel in werkelijken als figuurlijken zin. Keken de brave burgers hen met kwalijk verborgen minachting aan, wat nood, ze waren hun eigen baas, bewaarden hun vrijheid, die niet ver af was van vogelvrijheid, als een kostelijk goed, en stoorden zich aan niemand, welbewust als ze zich waren, dat men hen toch noodig had, wanneer er deftige vestibulen en eetzalen uit te monsteren waren met stillevens, zeegezichten en binnenhuizen, of wanneer regenten — hetzij erntfest in 't fluweel en omgeven van vrouw en kroost, hetzij in 't martiaal gewaad hunner schutterswaardigheid, bij beker en gebraad — door hen, de photografen van het tijdvak, uitgebeeld wenschten te worden. Dat deed ons vroolijk schildersvolkje met lust, en — zonder zich het hoofd te breken aangaande de artistieke gewichtigheid van hun persoon — buitengewoon goed, zóo goed, dat wij met al onze pretentie vergeefs trachten hun techniek te evenaren. Ze leefden trouwens in omstandigheden, die in bijna alle opzichten de ontwikkeling hunner talenten bevorderden. Er was veel vraag naar hun arbeid, en zoo het doorgaands al niet royaal betaald werd, ze konden vrij zeker zijn te verkoopen hetgeen ze voltooiden. Er waren geen stoombooten, geen treinen, en niets van al den huidigen rompslomp, die een in hooge mate antipathiek sight-see-end tourisme tot aanzijn geroepen heeft. Er waren — gelukkig! — geen africhtscholen, anders genaamd academies, waar men met pleisters en draadfiguren verveeld en bedorven werd. De natuur was hun leermeesteres, het onderling verkeer en de practijk hun oefenschool. Behoudens een zekere categorie, die in Italië grasduinde, bleef men bij voorkeur in de plaats der geboorte, of daaromtrent, en men nam er den tijd voor de natuur op het nauwkeurigst te bestudeeren en te bespieden. Wie kijken kon en ontvankelijk was voor indrukken, zag kans het met een klein stukje

wereldoppervlakte te stellen. Door er dagelijks mee om te gaan, had hun terrein van waarneming voor hen geen geheimen, hun gezonde levenslust hielp hen er den moed in te houden trots alle verdrukking, en omdat ze kunstenaars waren, bleef alles wat eenmaal hun belangstelling gaande maakte, voor hen steeds van waarde. Ze leefden immer met het hun omringende mee. Een landschap, een binnenhuis, de doode zaken van het stilleven waren voor hen bezielde dingen, die door de eindelooze kleuren- en tonenwisseling in onze wondere Hollandsche sfeer een leven voor hen leidden even afwisselend van stemming als het bestaan der menschen. Niets ontging hun aandacht. De weidsche praal der princelijke hofstoeten dier dagen was hen even lief, als het rumoerig leven der Japiks, Geurten, Aels Morsebel's, en hoe ze verder heeten mochten, die de vischmarkten der pittoreske steden met hun kernachtige straattaal opluisterden, en uit plukharen, spelen en drinken togen.

Wanneer we ons het zoowel krachtig-karaktervolle als intiem-beslotene en compact-provinciale der toenmalige samenleving goed indenken; wanneer we, het Holland van nu in gedachten overziende, het geesteloos en lusteloos cosmopolitisme er van waarnemen; wanneer we het heden-van-niets vergelijken met onzen tachtigjarigen oorlog, met ons bedrijf in den Archipel en in het hooge Noorden, met ons typisch burgerlijk leven; wanneer we . . . ach, het is een hopeloos en verdrietig werk parallellen te trekken, er zijn gegevens in overvloed om voor ieder begrijplijk te maken hoe het komt, dat de toenmalige schilder-bohémiens in hun eenvoudigheid een hoogte wisten te bereiken, waar we met ontzag tegen aan staren. Ze hadden alles mee. Hun omgeving was kracht, was lust in het leven; zij zelf hadden van die kracht en dien levenslust het beste deel. Hun voorgangers, de Gothieken en de lieden der vroeg-renaissance leerden hen gewetensvol en nauwkeurig teekenen en schilderen; hun prachtig land deed de rest. Ze onderhielden de kameraadschap door hun confrerieën, en waren ze er lang niet afkeerig van den drinkkroes aan te spreken, en hun vrije uren aan verkeerbord, kolf of kegelbanen te wijden, ze hadden daardoor gelegenheid over hun arbeid te spreken, en wisselden aldus spelenderwijs de kostbare kleinoodieën hunner opmerkingen uit, die steeds de liefde voor hun vak tot leidsvrouwe hadden. Onze maatschappij was in veel opzichten een groot Broek-in-Waterland, vol zonderling provincialisme, maar ook vol karakter; ze ging omhoog en ze was er zich van bewust. Er was een groot doel na te streven, en dat dit doel benaderd werd bleek elken dag uit de immer groeiende welvaart, den steeds stouter zich opwiekenden ondernemingsgeest. Alles bruischte van leven. Is het dan wonder, dat onze schilders, de opmerkers bij uitnemendheid, dit alles ziende, met een aandacht, die niet te schokken was door zorg voor het dagelijksch brood, werken tot stand brachten, die bewondering zullen wekken, zoolang er op deze aarde menschen zullen bestaan van verbeelding en gevoel?

* * *

Wie begrepen heeft, dat ik duidelijk het verschil wenschte uit te doen komen tusschen Vlaamsche en Hollandsche kunst, tusschen fraaie, breed gebarende declamatie en volkomen oprechte gevoelsuiting, zal allicht namen noemen van Noord-Nederlanders, die aan decoratieve kunst en allegorie deden, en van Zuid-Nederlanders, Teniers de Jonge, Snijders, Craesbeek, Jordaens zelf — die voor een goed deel hun talenten gewijd hebben aan de dingen des gemeenzamen levens. Daar is waars in, maar het algemeen karakter van twee centra van artistiek leven saamvattend, heb ik niet noodig gevonden de uitzonderingsgevallen aan te stippen. Rubens was zulk een reus van zelfstandigheid, en had in zoo hooge mate den slag anderen onder zijn invloed te brengen, dat men gerust vaststellen kan, dat de Vlaamsche kunst van zijn tijd stond in het teeken van zijn genie. Zelfs, welbeschouwd, niet alleen waar het de kerkelijke kunst en de allegorie gold. Wie landschappen en genrestukken van Vlamingen stelt naast gelijksoortige voorstellingen door Hollanders, ontwaart aanstonds het verschil. Er is bij de Zuidelijken meer een streven tot groot-doen, dat van Rubensche allure is. De

schilderkunst — vinden zij — is een edel bedrijf, tegenover welke men een zekere vormelijkheid in acht behoort te nemen. Men werkt niet voor niets voor de Grooten der aarde, wier paleizen en lusthoven om weidsche praal vragen. Zulk een opvatting blijkt vooral uit de portretten: meer zwier en gracie, rijker uitmonstering, maar minder pittige levenswaarheid. Daarom voelen wij ons bij de Hollanders beter op ons gemak. Rubens schilderde somwijlen boerenkermissen, landelijke bruiloften en meer sujetten van dien aard, ongeveer op dezelfde wijze als onze aristocratische Hooft een enkele maal, bij wijze van verpoozing na ernstiger arbeid, zijn „Warenar" tot stand bracht. Maar het is toch zuiver de Rubensche „pompe," die mijlenver afstaat van den ruigen eenvoud der Ostades en Brouwers. Rubens' volkskunst vertoont beweging en drukte genoeg, maar in zijn dansende en drinkende menigte ontwaren we meer den zwier en de bevalligheid der ordonnantie dan de krasse, impeccabele levenswaarneming, die het bijna uitsluitend eigendom der Noordelijke kunstenaars was. Jordaens doet zich op zijn voordeeligst voor, waar hij zich met het Vlaamsche leven van burgers en boeren bezig houdt. Men kan niet nalaten bewondering te hebben voor de bravoure, waarmede hij in den vollen bloei van den mannelijken leeftijd, toen zijn talent het rijkst en smijdigst zich openbaarde, omvangrijke doeken vol bruischend en rumoerig leven met het grootste gemak tot stand bracht. Er zijn er drie van deze soort, die buiten eenigen twijfel de fraaiste zijn dezer gansche omvangrijke tentoonstelling: „Zoo de ouden zongen, zoo piepen de jongen" uit het Museum te Antwerpen, „de Koning drinkt" uit het Koninklijk Museum te Brussel, en het zelfde onderwerp uit de collectie van den Hertog van Devonshire te Chatsworth. Nergens elders toont Jordaens zoo volkomen den geweldigen omvang van zijn ordonnantie-talent.

MELEAGER EN ATALANTA (MUSEUM TE MADRID).

Is de algemeene indruk van zijn arbeid, dat hij niet op één lijn komt met de grooten van zijn tijd, bij deze stukken dan toch moet ons de bekentenis van het hart, dat de zeker niet

zeer kieskeurige kunstenaar, wanneer het hem gebeurde dat hij zichzelf overtrof, eigenschappen vertoonde van den eersten rang. Welk een uitbundigheid, zoowel van voorstelling als van kleur, gaat hier samen met zelfbewuste kracht en met beheerschte macht tot daden. Mocht het hart van den stoeren Vlaming sneller kloppen van jolijt gedurende de schildering van zooveel gulde vroolijkheid, het joeg hem geen roes aan, die hem het doel voorbij deed streven. Het hoofd bleef helder en de hand vast. Is hij — zooals in bedoelde werken — goed opdreef, dan doet hij zich gelden als een kunstenaar van overwegend meesterschap: zelfbewust, waardig het hoofd te zijn van een wijden kring van jonge talenten, volkomen op de hoogte zijner reeds groote reputatie. De oude Adam van Noort, zelf volgens de overlevering schilder van verdienste, kon trots zijn op zijn leerling en schoonzoon. Zijn eerwaardige kop van krachtig en fleurig grijsaard prijkt op verscheidene stukken van Jordaens, het best geslaagd wel op het Antwerpsche meesterwerk. Hoe moet hij zich gelukkig gevoeld hebben, toen hij achter den schilderenden meester staande, de verglorieïng uit de malsche penseelstreken opbloeien zag van beider huiselijke geneugten bij wildbraad en wijnkroes; toen hij zijn eigen blijgeestige trekken begon te onderscheiden, en het weelderige van Vlaamsche vrouwenschoonheid zoo volkomen — alleen in Rubens vindt Jordaens zijn meester — vereeuwigd zag in de heerlijke wedergave zijner dochter Catherine. Hoe langer wij de blonde jonge vrouw op „Zoo de ouden zongen" bewonderen, des te krachtiger wordt ons besef, dat een Vlaming als Jordaens, in het bezit van zulk een vrouw — burgerlijk pendant van Rubens' Hélène Fourment — zich tot het scheppen van meesterwerken bekwaam moest voelen zoodra hij haar trekken op het doek bracht. Het eenig verwonderlijke vinden wij, dat hij niet steeds toegegeven heeft aan den verleidelijken invloed van zulk een model, voorbeeldige huisvrouw en moeder, lustige feestgenoote op haar tijd, en altijd willige bewonderaarster van haars mans talent. Waar zij in zijn stukken op de eereplaats troont, voelen wij, dat ze in zijn leven wel degelijk een bezielend element moet geweest zijn, van vrij wat meer beteekenis dan de Christussen, Maria's en Polonia's in zijn kerkelijke composities. Dat wijst niet bepaald — gezien de meer forsch-moederlijke dan ideaal schoone trekken en vormen zijner Vlaamsche Catherine — op een geestesdispositie van groote voornaamheid, maar van Rubens kan welbeschouwd hetzelfde gezegd worden, zoodat Jordaens in elk geval in goed gezelschap is, en wanneer we aannemen, dat alle voorwaarden van genot voor de belangstellenden in de schoone uitingen der menschen niet uitsluitend gelegen behoeven te zijn in de hooge regionen van het idealisme, dan mogen we het onzen meester als een eeretitel aanrekenen, dat hij onder Catherine's invloed somwijlen er in slaagde volkomen zichzelf te zijn: Vlaamsch burgerman, goedrond, gul en vol levenslust, en in die richting werken tot stand wist te brengen van blijvende waarde.

* * *

Erkennende, dat stukken als de zooeven genoemde allerminst alledaagsch zijn en tot op zekere hoogte den grooten naam van den schilder rechtvaardigen, kom ik terug tot den aanvang mijner beschouwing, toen ik uit deed komen, dat onze bewondering voor ongewone schildersqualiteiten, als door Jordaens ten toon gespreid, altijd in meerdere of mindere mate samengaat met teleurstelling. Wij gevoelen voor zijn werk doorgaands meer verbazing dan geestdrift. Hoe is het mogelijk, vragen wij ons af, dat zooveel geweld van leven ons betrekkelijk zoo weinig warm maakt. Meestal is het een rumoer van belang, vooral op de beide schilderijen „de koning drinkt." Maar het laat ons voor een goed deel onbewogen. Ik geloof dat de reden daarvan voornamelijk te vinden is juist in de overdrijving van het uitbundige, overdrijving, zoowel van expressie als van vulling der ruimte. Zien we het geweldig doek van den hertog van Devonshire, dan merken we op, dat de aanzienlijke oppervlakte binnen het kader volgepropt is met lachende en zingende menschen; het schijnt ons toe dat de voorstelling moeite doet niet uit de lijst te barsten; door dat alle zeilen zijn bijgezet om het vroolijk rumoerige uit te drukken,

„SUZANNA EN DE BOEVEN" (FRANCK CHAVEAU, PARIJS).

heeft de kunstenaar verzuimd te overwegen, dat het „te veel" van schadelijken invloed is, zelfs op een kunstwerk van zulk een groote beteekenis. De gargantuasche lach der aanzittenden doet niet prettig meer aan, maar schatert onze ooren doof. Dit zijn geen menschen, maar reuzen. De koning is een Cambrinus in folio formaat, de vrouwen gelijken minder op eerzame Vlaamsche huismoeders, dan op de Chriemhilde's en Brunhilde's der Germaansche verbeelding, even forsch en even blank, maar blijmoediger, zonder iets van de dreigende somberheid der heldinnen van het Nevelingen-lied. Voor zooveel rumoerende reuzenlijven is de kamer te klein; de koppen van sommigen stooten schier den bovenrand van het tafereel, en om de saamgepropte figuren is gebrek aan ruimte. Ook missen we

DE KONING DRINKT (HERTOG VAN DEVONSHIRE, LONDEN).

een overwegend centrum, waar omheen zich het overige groepeert. De koning, gul lachend in zijn grijzen knevel, en met genoeglijk kroppende onderkin, pretendeert den voorrang, maar het prachtig geschilderde koelvat op den voorgrond en het uitvoerig stilleven op de tafel vraagt met weinig minder nadruk onze aandacht. Bovendien zijn sommige typen — voornamelijk op het Brusselsche stuk — niet zoozeer van krasse observatie, dan wel van een komische opvatting die pour le besoin de la cause het burlesque nadert. Zulk een opvatting verraadt een bedenklijk te kort aan artistiek geweten. Vergelijk daarbij de boeren-interieurs van Ostade, de talrijke binnenhuizen van Jan Steen, en elkeen moet aanstonds het verschil voelen. De Hollanders schilderden de vroolijkheid, die ze op den daad betrappen, trek voor trek; Jordaens hield steeds in gedachten, dat hij feestgenot wilde laten zien, en nam daartoe — met behoud van menig trekje zuivere observatie — zonder eenig bezwaar de overdrijving te baat. Dat is onversneden Rubensche traditie, welke ons Hollanders wat machtig op den maag ligt en ons derhalve op den duur niet goed bekomt.

Uit het hiervoor omschrevene zal den lezer duidelijk geworden zijn, dat het uitbundige een doorgaande karaktertrek van Jordaens is; zoowel in zijn tafereelen, als in zijn kerkelijke stukken en allegorieën. In de eerstgenoemde categorie is die eigenschap het minst opvallend, omdat hij daar geheel werkte naar eigen lust en dus in de richting waarheen zijn aanleg hem voerde. Het overige was niet van zijn gading; meestal met moeite gedacht, tengevolge daarvan niet zelden overladen en verwarrend, met iets van hetgeen wij koude drukte noemen. Ook de teekening vertoont niet zelden merkbare sporen van lusteloosheid. Wie zijn bekendste decoratieve allegorie, de „Triomf van Frederik Hendrik" in het Huis ten Bosch, kent, en daarmede de gelijksoortige Luxemburgsche tafereelen van Rubens in het Louvre vergelijkt, voelt waar 't hem aan hapert. De kerkelijke stukken hebben hetzelfde euvel, dat het werk van

DE BOER EN DE SATER (MUSEUM TE BRUSSEL).

Van Dijck in die richting aankleeft. Ze zijn namelijk niet kerkelijk, in den zin van mystisch verheven. Wat er goeds is in die stukken is zuiver van den kouden grond: een malsche boerinnenarm, een aposteltronie, die aan een typischen Vlaamschen boer ontleend is, een koeiekop van Pottersche kracht hier, een prachtige paardekop ginds, in 't kort, heel de herinnering aan het welige Vlaanderenland. De ordonnantie is doorgaands met zorg overwogen, maar heeft met het innig-meeleven der groote Gothieken niets hoegenaamd meer gemeen: zij is koel hersenwerk van een schilder, die zijn vak verstaat. Laat hij voor een wijl zijn Vlaamsche boeren en boerinnen, zijn koeien en paarden, in den steek om verheven te zijn, dan lijkt het naar niets.

Het christus type in zijn *Avondmaal* (Museum-Antwerpen) is als een bloed- en levenlooze gemeenplaats tusschen de Vlaamsche boerenapostelen in; de meesten zijner Maria's zijn zuiver van de Italiaansche school, niet bepaald banaal, maar onoorspronkelijk: enkel aanminnigheid uit de tweede hand, verheven bedoeld, maar vervelend. Dan houden we het heel wat liever op zijn jolige Catharina met haar prettige lach en haar glunder oog.

Gebeurt het hem, dat Caravaggio's invloed, welke zich om de vijftiger jaren het sterkst deed gelden, op het laatst van zijn leven overwegend wordt, dan staat hij op een lijn met twintig anderen. Een religieus idee uitdrukken ging boven zijn bevatting. De „Nood Gods" uit het laatst van zijn leven (Eigendom van het bestuur der Godshuizen te Antwerpen) mist het levendig koloriet van zijn werk uit den bloeitijd en doet ons beseffen, dat dergelijke sujetten, zelfs in dezelfde conventioneele opvatting, door tientallen anderen interessanter geschilderd zijn. Het is alles declamatie van begin tot eind; noodlottig einde van een kunstenaar, die ten slotte — zijn vroegere wakkerheid van geest missend — de oude liefde voor het zoogenaamd „lumière de Cave"

in uiterste consequentie trachtte door te drijven. Jordaens is nooit van honk geweest, enkele uitstapjes naar Holland uitgezonderd, maar het stond geschreven, dat weinigen zoo sterk als hij den invloed der Italianen zouden ondergaan. Gedurende bijna zijn geheele kunstenaarsloopbaan is hij er min of meer aan onderhevig geweest; zijn helder Vlaamsch koloriet is er niet zelden door verzwaard, en toen op zijn ouden dag de impulsie hem in

„DE FRUITVERKOOPSTER" (MUSEUM TE GLASGOW).

den steek liet, gaf hij zich pieds et poings liés er aan over.

Zijn laatste toonbare schilderij „Christus in den tempel bij de schriftgeleerden,' (muzeum Mentz) is geschilderd op zijn zeventigste jaar. Hier zien we de laatste opflakkering van zijn groote talenten. De kleur is — of schoon wat pijnlijk bont -- nog helder, de compositie habiel; de typen vertoonen menigen trek van pittige observatie. Daarna schijnt de periode gekomen te zijn, waarvan de zooeven genoemde „Nood Gods" het prototype vertoont.

* * *

Wie trachten wil met de werken van Jordaens voor oogen een eenigszins betrouwbare chronologische volgorde tot stand te brengen, zal dikwijls op groote moeielijkheden stuiten. Er is geen duidelijke geleidelijkheid van ontwikkeling. Zonder aan zijn zelfstandig karakter afbreuk te willen doen, dient erkend, dat in zijn leven twee invloeden overheerschend zijn: die van Rubens en die van sommige Italianen. Wil men ruwweg een groepeering in zijn arbeid maken, dan kan men zeggen, dat het begin zijner loopbaan, toen de *waterschilder* — als hoedanig hij bij het gild was ingeschreven — het borstelen van groote doeken begon aan te durven, sterk door Rubens werd beïnvloed; dat in de tweede helft van zijn bestaan, omtrent na de vijftiger jaren, Caravaggio's „lu-

mière de cave" hem buitengewoon bekoorde, en dat de periode om de veertiger jaren, toen zijn beste werk ontstond: — „zoo de ouden zongen", „de koning drinkt", verscheidene opvattingen van „de boer en de sater", sommige voortreffelijke landschappen met stoffeering — hem aan ons vertoont in zijn volle, stoere Vlaamsche kracht.

Een verdeeling als deze helpt ons in de praktijk niet veel verder, maar brengt toch eenige regelmaat. De uitzonderingen komen bij de toepassing van het systeem onmiddellijk aan de orde. We zien aanstonds, dat de *Christus aan het kruis* (St Pauluskerk te Antwerpen), Jordaens' oudste bekende schilderij, een academisch knap, angstvallig volvoerd, door en door conventioneel werkstuk is van een talentvol beginner, volstrekt onpersoonlijk, maar met meer herinnering aan Italiaansche voorbeelden, dan men verwachten zou van iemand, die geprikkeld werd door Rubens' glorie. De kleuren zijn hard en dof, de achtergrond kleeft aan de figuren vast; er is nog niets in van het grof-weelderige dat den kunstenaar van later karakteriseeren zal. Dan zijn twee stukken van iets later: „de aanbidding der herders" (Prins Lichnowsky, Kuchelna) en „Meleager en Atalanta" (Karl-Madsen Kopenhagen) plotseling een verrassing, doordat de *waterschilder* van gisteren, nijver vervaardiger van ontwerpen voor tapijten, zich hier reeds een meester toont van sterk sprekende qualiteiten. Maar ook hier, door de aan Italianen herinnerende opstelling der figuren, ontwaren we nauwelijks Rubens' invloed, veeleer die van Buonarotti. Er is een scherpe verdeeling van licht- en schaduwpartijen, het licht overvloedig en gouden, het

MERCURIUS EN ARGUS (MEVR. CHS. WAUTERS TE ANTWERPEN).

donker diep-zwart fluweelig. Dat geeft aan het geheel iets massaals, alsof de groep gebeiteld waar', dat in de verte herinneringen oproept aan den geweldigen reus der Italiaansche renaissance. De kleuren zijn met angstvallige zorg opgezet, gepolijst met een onverzettelijke consequentie, waarbij we moeite hebben te gelooven, dat een temperament als Jordaens, zooals het zich betrekkelijk kort daarna reeds manifesteerde, zich daartoe dwingen kon. „De aanbidding der herders" vooral is een bewonderenswaardig werk, kloek en behoorlijk tegelijk.

In de kleine groep van personen is vooral treffend de moeder met het kind aan de borst. De waarneming is reeds echt Vlaamsch: zuiver van den kouden grond. Verrukkelijk komt het blonde kinderkopje uit tegen den weelderigen blanken boezem der Vlaamsche Madonna.

We hebben hier te doen met een der weinige stukken van den meester met religieuse tendenz, waarmee men volkomen vrede kan hebben, omdat, zoo de uitdrukking van het godsdienstige gemist wordt, de kunstenaar zich nagenoeg geheel vrij gehouden heeft van voorgewend heiligheidsvertoon. Dit is een tafereel van zuivere menschelijkheid. Alle personen behooren tot de heffe des volks; er is deelneming in de actie; de compositie munt uit door een eenvoud, die we bij later werk voor goed door Rubens' invloed verjaagd zullen zien.

Van iets later schijnt een andere „Aanbidding" (Museum Antwerpen). Hier reeds is geofferd aan de mode dier dagen, welke zich bij onderwerpen als deze gaarne aan Raphaëlsche cherubijnen te goed deed. Maar overigens vertoont dit doek een tafereel van Vlaamsche natuur en Vlaamsch boerenleven, magistraal van opvatting, en tevens van een franke frischheid, die we gaarne bij een landgenoot van Boerenbreughel ontmoeten. Wat de Maria betreft heeft de schilder gemeend een offer te moeten brengen aan de gebruikelijke opvatting; het Jezuskind ziet er stopvervig uit, en is zoo dood als een pier; maar voor het overige is er aan deze schilderij gelukkig niets van een streven naar dat zekere bovenaardsche, dat dezen schilder niet goed afgaat.

We erkennen met vreugde, dat Jordaens nooit nader geweest aan het verhevene dan hier. Dat verhevene was gelegen in zijn jeugd, zijn vreugde in het leven, dat wat hem betrof in alle opzichten bijzonder gelukkig en voorspoedig was, zijn liefde voor het schoone Vlaanderenland. Dit heldere, vriendelijk-fleurige schilderij, waar niets in te vinden is van de wat drukdoende crânerie van later, is ontstaan in het tijdperk, dat aan zijn bloeiperiode voorafgaat, waarschijnlijk nog vóor de intrede van den krachtvollen mannelijken leeftijd. Er is blijheid, zonnig optimisme in dit stuk, de welige tierigheid van Vlaanderenland viert er hoogtijd. Alles ademt vrede en geluk, niet zoozeer om de geboorte van den Verlosser, dan om het ontstaan, in die omgeving van zomerweelde en vruchtbaarheid, van nieuw hoopvol leven. Zie die forsche boerenmeid, krachtig uitkomend tegen de lichte lucht, zie hoe ze op het hoofd bevallig den koperen melkemmer torst. Zij is de verglorieing van het buitenleven. Zonderen we zijn prachtige *fruitverkoopster* van later (Museum Glasgow) uit, dan is naar mijn meening Jordaens nooit gelukkiger geweest in de uitbeelding van het welige, Vlaamsche vrouwenschoon. Neemt men dit meesterwerk, stelt men daarnaast van ongeveer dezelfde periode of van iets vroeger zijn „vruchtbaarheid" (museum Brussel) waarop vooral het naakt der hurkende vrouw verrukkelijk is; voegt men daaraan toe uit zijn bloeitijd de bekende tafereelen van Vlaamsch burgerleven, de bewerking uit het Brusselsch museum van „de boer en de sater", het landschap op de „Susunna" (Franck Chauveau, Parijs) en eenige landschappen met stoffage van menschen en koeien, dan ziet men den man in zijn volle kracht, waardig na Rubens de trots te zijn van zijn volk: kloek realist, niet teeder, noch zeer beschaafd, maar vol oprechte liefde voor zijn land en zijn volk, krachtvol uitbeelder van een krachtig ras. Noch zijn portretten, die, hoe verdienstelijk ook, geheel en al in den Rubenschen trant zijn, noch zijn op bestelling vervaardigde kerkstukken, onverschillig uit welke periode van zijn leven, mogen daarnaast genoemd worden. Van de laatste categorie noem

DE SERENADE (LEO LE BLON TE ANTWERPEN).

ik, ter aanvulling van mijn betoog en als bewijs voor de juistheid mijner meening: „de martelie der H. Apollonia" (Augustijnenkerk Antwerpen) een hardkleurig, vervelend doek, uit waarschijnlijk vroegeren tijd, waarop alleen een prachtig geschilderde paardekop de aandacht trekt; van eenige jaren later (1644) een wel kranig geborsteld maar koud en lawaaiïg stuk; „de aanbidding der koningen" (Dixmude). Van hetgeen hij in het laatst van zijn leven tot stand bracht in de manier van Carravagio heb ik „Jezus in den Tempel", „het laatste Avondmaal", en een „Nood Gods" reeds aangehaald. In die „Nood Gods" is de Jordaensche geest niet of nauwelijks meer te herkennen.

Ten slotte nog een enkel woord over het landschap van den meester.

Er zijn er verscheidene, altoos met figuren. Landschapschilder in den stricten zin is Jordaens nooit geweest, maar waar hij boomen, weiden en beesten aangebracht heeft tot aanvulling der handeling, vertoont hij voortreffelijke eigenschappen. Ik noem „Mercurius maakt zich gereed Argus te onthoofden" (Mevr. Wauters, Antwerpen), en „Mercurius Argus doodende" (G. Hulin, Gent). Daar geeft hij zich in zijn volle, forsche kracht, zonder zich bijzonder gelegen te laten liggen aan fijne schakeeringen van morgengloor en avondschemer. Zijn tijd is het heldere zomersche in den vollen dagegloed. Alles staat krachtig, massief en karaktervol tegen den helderen hemel. Dat is het welige Vlaamsche land, waar de koeien — en wélke koeien! — melk en room geven en 't al boter tot den boom is, het bedrijvige, levensrijke land van grazige weiden en rijk geboomte, en dat alles gezien en uitgebeeld door een gezond man vol levenslust. Dichter en droomer was hij niet, mysticus allerminst, zijn psychologie is die van de vreugde om het leven en van oprecht stoffelijk welbehagen. Maar een schilder kon hij zijn van stavast. Zie zijn koeien. Ze steken die van Potter naar de kroon. En denken we aan een invloed, als iemand van zijn kracht natuurlijkerwijs moest uitoefenen, dan bedoelen we daarmede niet aan diegenen van zijn tijd en daarna, die de traditie voortzetten, maar een landschapschilder der negentiende

DE NOOD GODS (GODSHUIZEN TE ANTWERPEN).

eeuw als Alfred Verwee, en den nog levenden Claus. Wie hun werk kent, voelt aanstonds, dat ze aan dezen pur sang Vlaming der zeventiende eeuw wezenlijke verplichting hebben.

* * *

Ik heb er mij van onthouden meer levensbijzonderheden in deze bespreking aan te halen dan tot goed verstand van 's meesters arbeid noodzaaklijk was. Er is trouwens in zijn leven niets van beteekenis voorgevallen. Op zijn drie-en-twintigste jaar werd hij in het gild opgenomen als *waterschilder*, waaronder men heeft te verstaan, dat hij zich in hoofdzaak bezig hield met de vervaardiging van al of niet met kleuren gewasschen teekeningen ten dienste van tapijtweverijen. In het zelfde jaar getrouwd met Catherine, de dochter van zijn leermeester Adam van Noort, zocht hij naar middelen ter verbetering zijner bescheiden inkomsten, en liet zich op Rubens' glorieus voorbeeld in met het schilderen in olieverf van de weidsche doeken, die ook hem bekendheid en voorspoed zouden verschaffen. Omstreeks de dertiger jaren begon de zon van het geluk te schijnen, en liet niet van hem af tot aan zijn stervensuur. Zelfs zijn overgang tot het protestantisme heeft hem niet wezenlijk geschaad. Op vijf-en-tachtig-jarigen leeftijd stierf hij plotseling, gelijktijdig met zijn dochter Elisabeth, zonder zijn roem te hebben overleefd. Beiden werden begraven te Putten in Noord-Brabant, aangezien hen als ketters de laatste rustplaats te Antwerpen was ontzegd.

Ik heb doen uitkomen, dat de levensweg van den kunstenaar vol voorspoed geweest

is, vrij van materieele zorg en rijk aan die genoegens van den huiselijken aard, waarvan wij de reflex in zijn werk slag op slag terugvinden. In bijna alle opzichten week hij van de broeders van het gild af. Liefhebber van tafelgenot, was hij in dit opzicht niet zelfzuchtig, en hield derhalve meer van goede cier maken in de huiskamer, met schoonouders, vrouw, kinderen en enkele vertrouwden, dan van rinkelrooien en spelen in de taveerne. Hij vereerde Rubens, onderging in zijn jeugd diens invloed, en keek hem de kunst af een spaarpot te maken naar burgerlijken trant, zooals de schildersvorst het op aristocratische wijze deed. De een kocht kasteelen, de ander deftige burgerhuizen; beiden hadden schoone vrouwen, hielden zich daarbij als brave huisvaders die ze waren, en gunden zich de goed-burgerlijke weelde van een talrijk gezin; beiden timmerden aan den weg, beoefenden de kunst met gelijke veelzijdigheid, en bleven niettemin uit elkanders koers. Had Jordaens bewondering voor zijn ouderen tijdgenoot — hij was geboren 1593 en Rubens zestien jaren vroeger — dan zorgde hij er voor zijn eigen persoonlijkheid krachtig in zijn werk te doen gelden.

Het is zoowel een dwaling te meenen, dat Jordaens een adept van Rubens was, als dat de schildervorst ooit trachtte zijn voorspoedigen confrater maatschappelijk te benadeelen. Ze waren elkander niet in den weg, bewust als ze zich waren zich naast elkander en onafhankelijk van elkander te kunnen doen gelden. Rubens was de meerdere in de allegorie, het portret, de kerkelijke tafereelen; maar Jordaens wist te typeeren op een wijze, waarvoor de grootmeester de vlag moest strijken. Hij kon een zelfde sujet twintig maal behandelen — „de boer en de sater" bijvoorbeeld — en wist altoos een belangwekkende kant ervan af te winnen, omdat hij het waargenome uit het volksleven om hem heen bij wijlen op de gelukkigste wijze wist toe te passen. Het blazen van den boer in zijn pap (de „boer en de sater" Brusselsch museum) zou Aegir jaloersch maken: bij de beschouwing waant men pijn te voelen in de kaakspieren; zijn spelende muzikanten zijn onvergeetlijke vagebonden, in sommige typen op „de koning drinkt" — zoowel de Brusselsche als de Devonsche — is een humor, grof maar kerngezond en aanstekelijk lachwekkend. Het hiervoor aangehaalde reuzendoek „Jezus en de schriftgeleerden" (Mentz) vertoont in de karakteriseering der koppen eigenschappen van den eersten rang. En dit is werk van een grijsaard met een verleden van zwaren arbeid. De „David voor Saul" van Jozef Israels is er in elk opzicht kinderspel bij. Alles bijeen genomen gebiedt de billijkheid te erkennen, dat hij met al zijn fouten en tekortkomingen op het tweede plan een opvallende plaats bekleedt. Zijn naam zal nooit genoemd worden, wanneer van de groote leiders van het roemrijk tijdvak sprake is, maar waar hij in zijn beste werk als een forsche robuste Vlaming voor ons komt stappen, zijn rumoerige stem ons in de ooren klinkt, en zijn franke en eerlijke blauwe oogen ons onbevangen aankijken, dan zou ik wel eens willen weten, wie weigeren zou in hem een figuur van aanzien te erkennen. Wie een klein getal werken der groote meesters in herinnering houdt — een tien of vijftien bijvoorbeeld — zal aan hem niet denken, maar wie het getal uitbreidt bijvoorbeeld tot een honderdtal, kan er licht toe komen ook voor een stuk als de Brusselsche „de koning drinkt" genegenheid te voelen. Leefde een schilder van zijn kaliber in onzen tijd, we zouden mirakel roepen.

Oostvoorne, Aug. '05.

NEDERLANDSCHE KERKEN, DOOR A. W. WEISSMAN.

III.

DE ST. JANSKERK IN DEN BOSCH.

De St. Janskerk in Den Bosch is een schepping der 15de eeuw. Terwijl de Domkerk te Utrecht, ofschoon als kathedraal gebouwd, voor dit doel niet meer gebruikt wordt en de St. Bavokerk te Haarlem, die oorspronkelijk een parochiekerk was, nauwelijks achttien jaar lang een bisschopszetel binnen haar muren had, heeft de kerk in

Den Bosch, nadat zij in 1560 tot kathedraal was verheven, tot 1629 als zoodanig dienst gedaan, en is zij, toen in het midden der 19de eeuw de bisdommen in Nederland hersteld werden, andermaal als kathedraal ingericht.

Dat de tegenwoordige kerk een voorgangster gehad moet hebben is nog te zien aan den toren met de beide er aan gebouwde kapellen, die geheel andere vormen vertoonen dan het overige van het gebouw. Het benedendeel van den toren is het oudste en werd opgetrokken omstreeks 1200, toen overal de Romaansche stijl nog in zwang was. Aan dien toren moet natuurlijk een kerk verbonden zijn geweest, die, gelijk overal in ons land, geen groote afmetingen zal hebben gehad. Immers 's Hertogenbosch bestond toen nog niet lang, en de betrekkelijk weinige bewoners hadden geen weidsch bedehuis noodig.

In het begin der 14de eeuw werd de toren verhoogd. Daarmede ging een verbouwing der kerk gepaard, die de beide kapellen aan den voet des torens deed ontstaan. De Gothische stijl had toen hier te lande reeds zijn intrede gedaan en is dan ook aan deze bouwdeelen toegepast.

De aanleiding tot de stichting van het tegenwoordige gebouw was, dat Jan van Arkel, eerst bisschop van Utrecht, doch toen bisschop van Luik, den 20sten Januari 1366 de St. Janskerk tot een collegiale kerk verhief, waaraan een kapittel van dertig kanunniken verbonden werd. Dit kapittel, zoo talrijk, behoefde een ruimer koor, dan de toen bestaande St. Janskerk bezat, en daarom werd dit begonnen oostelijk van het oude. De aanleg van dit nieuwe koor was grootsch en werd gevolgd naar dien van de kathedralen in Frankrijk. Het eigenlijke koor werd van dubbele zijbeuken voorzien en kreeg een trans, waarbij zich straalsgewijze uitgebouwde kapellen aansloten.

DE ST. JANSKERK VAN HET ZUIDEN.

Men heeft lang over dit koor, dat van buiten geheel met gehouwen steen bekleed werd, gewerkt. In 1458 waren de zijbeuken en de kapellen voltooid, doch het duurde tot 1478 eer ook de koorlantaarn gereed was, en tot 1496 moet er nog aan de luchtbogen en fialen zijn gearbeid.

Wanneer wij het koor van buiten beschouwen, dan merken wij op, dat het van twee rijen luchtbogen boven elkander voor-

zien is. De bovenste, die met eigenaardige figuurtjes bezet zijn, hebben voor het steunen van het gewelf geen beteekenis. Waarschijnlijk werden zij pas in het laatst der vijftiende eeuw gemaakt, en is het hieraan, dat tot 1496 werd gewerkt.

Met den noorderkruisbeuk werd in 1458 een begin gemaakt, en in 1478 was hij voltrokken. De zuiderkruisbeuk werd toen onderhanden genomen en in 1492 voltooid. Om deze werken tot stand te kunnen brengen was het noodig geweest, het koor der oude kerk te sloopen. Doch men liet haar schip staan, en brak het pas af in 1496, toen het bouwen van het nieuwe schip werd begonnen, dat in 1520 volbracht was.

Ongetwijfeld heeft het voornemen bestaan, de kerk van een nieuwen toren aan de westzijde te voorzien. Maar in het begin der 16de eeuw vloeiden de middelen zoo ruim niet meer, dat aan een zóó grootsch werk gedacht kon worden. Daarom werd besloten, een toren op het kruis te plaatsen, van steen, doch met een spits van hout. In 1520 nam dit werk een aanvang en negen jaar later was het volvoerd. Op de spits, die wel eenige overeenkomst had met den toren der St. Bavokerk te Haarlem, werd het beeld van St. Jan, den patroon der kerk, geplaatst.

Reeds in de 15de eeuw konden de kerkmeesters aan de versiering van het gebouw gaan denken. Hieronimus Bosch, gezegd van Aken, kreeg omstreeks 1500 opdracht het hoofdaltaar van een schilderij te voorzien, waaraan hij voldeed door het schilderen van tafereelen uit de schepping, die zoowel de eigenlijke altaarkas als de daarbij behoorende luiken schijnen te hebben versierd. Hieronimus Bosch, die omstreeks 1460 werd geboren en in 1516 stierf, muntte vooral in het landschap uit. Zijn beste werken vindt men te Madrid, waar een aanbidding der H. Drie Koningen en een Zegepraal des Doods berusten. Hieronimus was een Bosschenaar; hij had voor de kerk zijner vaderstad nog verscheidene andere schilderijen gemaakt, tafereelen uit het Oude en Nieuwe Testament.

DE ST. JANSKERK VAN HET ZUIDOOSTEN.

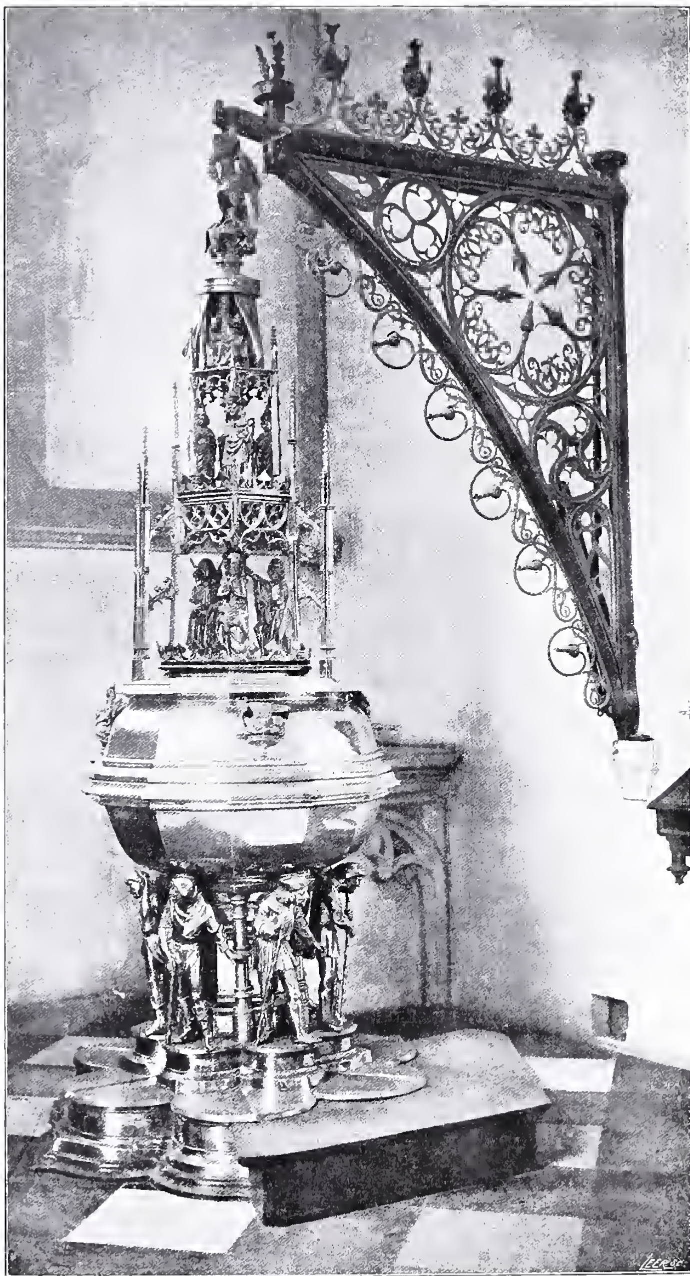
Ook aan geschilderde vensters ontbrak het niet. Dat in den noorderkruisbeuk was door Philips van Bourgondië geschonken, terwijl ook

de Graaf van Buren, Deken Willem van Entevoort en Jan van der Stegen glazen vereerden.

Meester Hendrik van Munster voorzag de St. Janskerk in 1440 van een orgel. In 1505 werd het hersteld, en in 1520 door een nieuw vervangen, dat tegen den toren zijn plaats kreeg.

Dicht bij dit orgel werd in 1513 een kunstig uurwerk opgesteld, niet ongelijk aan dat, hetwelk men nog tegenwoordig in de kathedraal te Straatsburg ziet staan. Beneden vertoonde het een planetarium, dan kwam de wijzerplaat en bovenaan werd door poppen, die zich bewogen, ieder uur een voorstelling van het Laatste Oordeel gegeven. Pieter Woutersz. had dit kunstwerk gemaakt, dat in de 16de eeuw zeer vermaard was.

Dit uurwerk is reeds lang verdwenen, gelijk ook het oude hoofdaltaar, de geschilderde glazen en het oude orgel. Maar de prachtige doopvont, die in 1492 door Arent van Maastricht gegoten werd, maakt nog heden een sieraad der kerk uit. Het voetstuk prijkt, als toespeling op Bethsaida, met beelden van kreupelen, die meesterlijk gemodelleerd zijn. Het deksel, dat door een ijzeren kraan van de vont kan worden gelicht, wordt bekroond door een rijkbewerkte overhuiving, die den Doop van Christus, den Evangelist Johannes, een heilige, de Hemelsche Vader en den Pelikaan, die zijn jongen met zijn bloed voedt, vertoont. Het beeld van Christus is verdwenen; ook een beeld van Maria, dat vroeger aanwezig geweest moet zijn, bestaat niet meer.

DE DOOPVONT IN DE ST. JANSKERK.

Vier en vijftig altaren waren, vóór de Hervorming, in de kerk geplaatst. Van die altaren en hun versiering zijn echter geen bijzonderheden bekend. Wel daarentegen van de kapellen, die tegen het gebouw werden geplaatst. De grootste en meest vermaarde is die aan de noordzijde van het koor. Zij werd gesticht door de Illustre Vrouwen Broederschap, in 1317 opgericht door Heer Gerard van Uden. De leden dezer broederschap waren verplicht, bepaalde kerkdiensten in de kapel bij te wonen, de uitvaart der overleden broeders te houden

en het lijk ten grave te dragen. Aan hun hoofd stonden twee proosten.

Deze broederschap had haar kapel oorspronkelijk aan de Noordzijde van het oude koor gebouwd. In 1478, toen dit deel der kerk zou worden afgebroken, was het noodig, een nieuwe kapel te stichten, waarvoor weder de noordzijde van het nieuwe koor werd aangewezen. De broederschap was nu zeer aanzienlijk en vermogend geworden; haar leden bestonden uit hooge geestelijken en leeken, meest vorstelijke personen, die men „zwanebroeders" noemde. Een dezer „zwanebroeders" was de bekende hertog Arnoud van Gelder.

Gelijk men begrijpen kan moest de nieuwe kapel zeer luisterrijk worden. Toen zij in 1490 voltooid was begon men haar te versieren. Van die versieringen is niet veel meer over. Alleen de koperen hekken, die de kapel van de kerk scheiden en de rijke steenhouwwerken, waarmede de steunbeeren van het koor bekleed werden, geven nog eenig denkbeeld van de vroegere pracht.

In het laatst der 15[de] eeuw werd oostelijk van de kapel de sacristie der kerk gebouwd. Reeds vroeger, in 1458, had de kanunnik Back een kapel aan de zuidzijde der kerk doen verrijzen, waaraan naar het oosten, zich eenige andere kapellen aansloten.

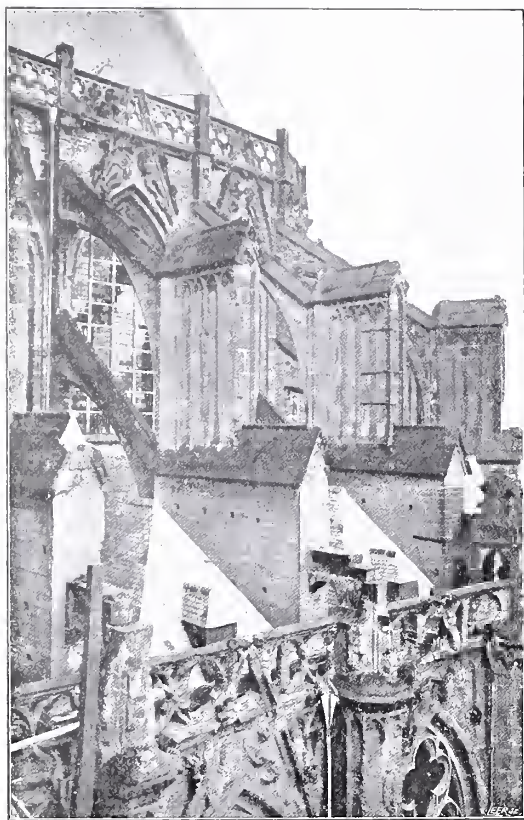

KOORBANKEN IN DE ST. JANSKERK.

Men was in de middeleeuwen gewoon, het koor van het overige der kerk af te scheiden; vooral in een kapittelkerk kon zulk een afscheiding niet worden gemist, zouden de kanunniken ongestoord hunne bedieningen kunnen verrichten. Zoo werden dan ook tusschen de koorpijlers der St. Janskerk muren gemaakt, en aan de westzijde een houten oxaal geplaatst, dat rijk van snijwerk voorzien was. Op dit oxaal bevond zich een altaar, aan St. Pieter gewijd, dat een groot kruis droeg. Links daarvan, uit het koor gezien, was een orgel opgesteld, rechts een beeld van Maria, welks overhuiving, een meesterstuk van steenhouwerskunst, nog den noordoostelijken kruispijler siert. Het oxaal was beschilderd en verguld. Op dit oxaal werd de mis voor het volk door den plebaan van het kapittel gevierd; hier nam ook de geestelijke plaats die het sermoen moest houden.

Omstreeks 1480 werden de koorbanken gemaakt, die met uitmuntend snijwerk aan de hoeken en een reeks van beeldgroepen versierd zijn. In 1481 namen in deze banken de ridders van het Gulden Vlies plaats, toen zij het kapittel, door Maximiliaan van Oostenrijk gehouden, bijwoonden. Hun wapens werden toen boven de ruggen aangebracht.

Aan de noordzijde van het koor stond de

HET HOOGE KOOR DER ST. JANSKERK, NAAR HET NOORDOOSTEN.

den, gelijk ook het ornament, zijn toch geheel en al onder den invloed der kunst van Italië ontstaan.

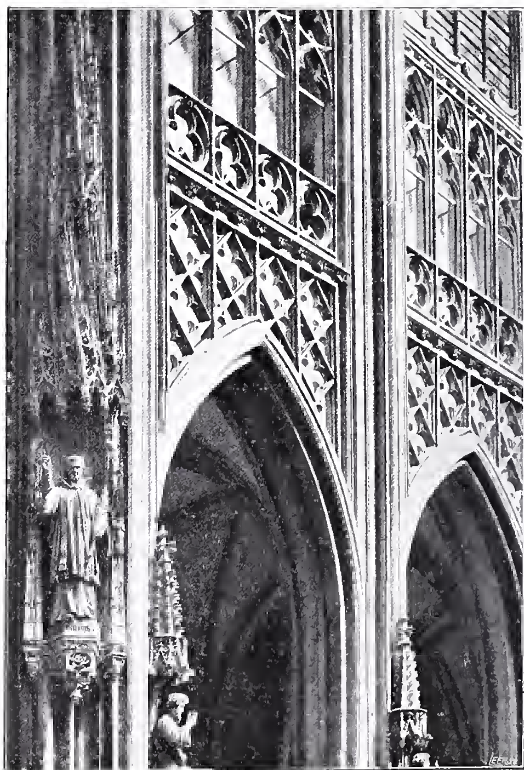
De middelen, om een zoo prachtige kerk te kunnen maken, vloeiden uit verschillende bronnen. Vooreerst stijfden de talrijke bedevaartgangers, die het miraculeuze beeld van Maria bezochten, dat nog in de noordwestelijke kapel bewaard wordt, de kerkekas. Dan werd de kerk meestal ook in de testamenten der gegoede Bosschenaren niet vergeten. Eindelijk nam ook het kapittel vele werken voor zijn rekening. Zelfs in de 16de eeuw, toen elders de offervaardigheid begon te verflauwen, bleven deze bronnen nog vloeien. Daardoor kon de kerk voltooid worden en bleef zij niet een fragment, gelijk zooveel andere. Wel is de toren aan de westzijde, tot welks bouw de bisschop van Luik in 1485 machtiging gaf, nooit verrezen en kwam die op het kruis daarvoor in de plaats, doch daar de toren der vroegere kerk in wezen bleef, wordt dit gemis weinig gevoeld.

In 1552 goot Jan Moer de 19 klokken

tabernakel, een steenen, doorluchtige piramide, die met beelden van apostelen en heiligen bezet was; een koperen hekwerk sloot het geheel van de kerk af.

Tegen de twaalf pijlers van het koor werden de beelden der apostelen geplaatst, die na de Hervorming zijn weggenomen, en pas in de 19de eeuw door de tegenwoordige vervangen werden.

In het midden der 16de eeuw moet de kerk dus een prachtigen aanblik hebben opgeleverd. Zoowel het gebouw zelf als zijn meubelen en versieringen vertoonden de rijke vormen der Gothiek in haar laatste tijdperk. Omstreeks dien tijd deed echter ook de Renaissance haar intrede in de kerk, daar de predikstoel, tusschen 1550 en 1560 gemaakt, in dien trant werd ontworpen. Wel is bij dit gestoelte, dat door een hooge doorluchtige spits wordt bekroond, den invloed der middeleeuwen nog duidelijk waar te nemen. Maar de meesterlijke reliëfs en beel-

NOORDOOSTELIJKE PIJLER VAN HET KRUIS DER ST. JANSKERK.

van het carillon, dat in den middentoren geplaatst was. Matthijs Maris maakte het mechaniek, dat dit carillon deed spelen.

Het bisdom 's Hertogenbosch werd in 1559 opgericht. Toen werd de St. Janskerk eene kathedraal en haar kapittel werd een kathedraal-kapittel.

Filips II benoemde in 1560 Franciscus Sonnius tot bisschop van 's Hertogenbosch. Daar echter de bisschop van Luik, tot wiens gebied de stad tot dusver behoord had, Sonnius niet wilde erkennen, en ook de gilden zich tegen hem verzetten, kon de nieuwe bisschop pas 16 November 1562 zijn intrede doen, alleen door de geestelijken en de stadsregeering ingehaald, daar de gilden weigerden, aan de plechtigheid deel te nemen.

Sonnius trad met gestrengheid tegen de Hervorming op. De aanhangers der nieuwe leer waren te 's Hertogenbosch zeer talrijk en dit verklaart, waarom de beeldenstorm daar zoo hevig gewoed heeft. Eerst drongen de beeldenstormers 23 Augustus 1566 het gebouw binnen. In de van hare sieraden beroofde kerk hield Jan Cornelisz. den 24sten Augustus daarna de eerste predikatie. Een nieuwe verwoesting had plaats den 9den October 1566, toen het gerucht verspreid werd, dat de oude godsdienst met geweld zou worden hersteld. Sonnius vond het geraden, de stad te verlaten.

DE NOORDELIJKE ZIJBEUK DER ST. JANSKERK, NAAR HET WESTEN.

DE TOREN BOVEN HET KRUIS DER ST. JANSKERK.

Pas 2 Mei 1567 maakte de koning van Spanje zich weêr meester van 's Hertogenbosch. De kerk werd opnieuw gewijd en reeds 5 Mei kon het kapittel zijn godsdienstoefeningen in het koor hervatten. Dit kapittel had tot dusverre voortdurend met den bisschop overhoop gelegen, omdat het, gelijk dat te Haarlem, zich in zijn rechten verkort achtte. Daar ook de gilden zich tegen den bisschop bleven verzetten, had deze bezwaar, wêer naar den Bosch terug te keeren. De Landvoogdes moest tusschenbeiden komen, en 8 Juni verscheen de bisschop. Den volgenden dag verrichtte hij de plechtigheid der reconciliatie.

Het herstel van wat vernield was, vereischte verscheidene jaren. Onder de meesters, die daaraan werkten behoorden Cornelis Bloemaert, de vader van den schilder Abraham Bloemaert, en Anthony van Helmont uit Antwerpen. Het meubilair der Illustre Vrouwen Broederschap was bijtijds in veiligheid gebracht en behoefde slechts herplaatst te worden. De beelden, schilderijen en meubelen der kerk waren echter zóó gehavend, dat het herstellen dikwijls onmogelijk bleek.

Een nieuwe ramp trof de kerk den 25sten Juli 1584, toen de bliksem in den middentoren sloeg; de brand die daarvan het gevolg was, vernielde niet slechts het houtwerk van dien toren, maar ook het oxaal, het houtwerk van het schip en van den westelijken toren. Ook een deel der gewelven van den zuider kruisbeuk stortte in.

's-Hertogenbosch had geen middelen, om de schade behoorlijk te herstellen. De middentoren is nimmer herbouwd; men moest er zich toe bepalen, een laag koepelvormig dak boven het kruis te maken en den westelijken toren van een houten spits in Renaissance stijl te voorzien.

Het Twaalf-jarig Bestand deed de stad weêr herleven. Toen kon men er althans aan gaan denken, het inwendige in zijn vroegeren staat terug te brengen. In 1610 begonnen de onderhandelingen over een nieuw oxaal. Kerkmeesteren hadden daarvoor twee ontwerpen laten maken, waarvan het eenvoudigste door de stadsregeering, die een deel van de kosten zou dragen, gekozen werd voor de uitvoering, die aan Coenraad van Norenborgh uit Namen werd opgedragen. Dit oxaal was een fraai werk in den Renaissancestijl van dien tijd; het had eenvoudige lijnen, was goed samengesteld en wel rijk, doch zonder overmatige weelde. Het bestond uit drie overwelfde vakken, die door Jonische zuilen van rood marmer gedragen werden. Boven de bogen stonden albasten beelden, gelijk er ook boven de zuilen geplaatst waren. De friezen en kroonlijsten waren met beitelwerk versierd en het geheel werd gedekt door een balustrade, die van rood marmer was, waartusschen zich paneelen van wit marmer, in reliëf behakt, bevonden. Het geheel was even rijk van bewerking als fraai van verhouding. In 1612 was het oxaal gereed.

In 1614 werd Jacob Mathijsen belast met het vervaardigen van een nieuwen tabernakel, ter vervanging van den ouden, die door de beeldenstormers vernield was. Ook dit was een sierlijk werk, van marmer en albast, met tal van beelden bezet Ofschoon het in zijn hoofdvormen aan het vroegere herinnerde, waren toch de details in den trant der Renaissance gehouden.

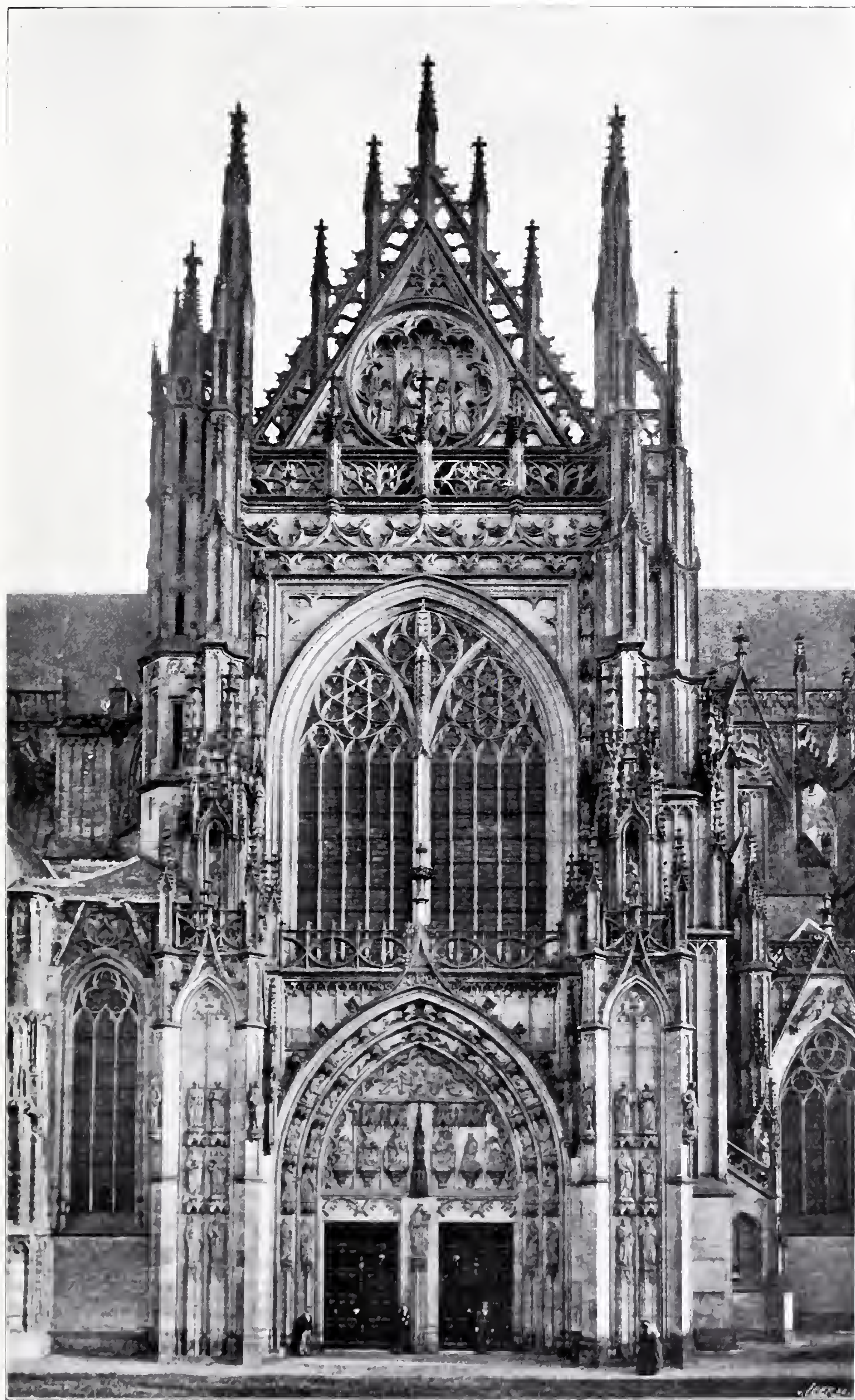
Bij de verwoesting van 1566 had het hoofdaltaar zeer veel geleden. Daarom liet men een nieuw maken, dat Hans van Mildert uit Antwerpen in 1617 begon en in 1620 voltooide.

Ook dit altaar was in Renaissancestijl ontworpen. De kroonlijst, die door vier Korinthische zuilen werd ondersteund, droeg een nis met het beeld van den Evangelist Johannes, waarboven een beeld van Maria geplaatst was. Deze nis werd door twee andere beelden geflankeerd. Boven de eigenlijke altaartafel bevonden zich twee reliefs. Het altaarstuk was van Abraham Bloemaert.

Het vroegere orgel was in 1584 verbrand. Daarom werd ook dit door een nieuw vervangen dat, even als het oude, tegen den westelijken muur der kerk zijn plaats kreeg. In 1617 was de orgelgalerij, een werk van Franciscus Simons, gereed. Het snijwerk harer borstwering kan, wat rijkdom en kunstvaardigheid betreft, met het beste wedijveren, wat in dien tijd vervaardigd is. De eigenlijke orgelkas is gesneden door Georg Schysler uit Keulen, en ofschoon ook zij, wat haar hoofdordonnantie betreft, zeer gelukkig geslaagd mag heeten, is haar beeldwerk van een minder fijnen smaak.

Dit orgel, welks pijpen en inwendige inrichting door Florentius Hocque te Keulen gemaakt zijn, is het laatste kunstwerk geweest dat aan de kerk, zoolang zij nog kathedraal was, is toegevoegd. In 1617 was ook op het nieuwe oxaal een orgel geplaatst, dat door Nicolaas Conté werd vervaardigd.

Toen Frederik Hendrik in 1629 het beleg voor de stad sloeg vormde dus het inwendige der kerk een zeer luisterrijk geheel. Want in 1620 waren ook de beelden der apostelen, die men uit Antwerpen had ontboden, weêr

DE NOORDERKRUISBEUK DER ST. JANSKERK.

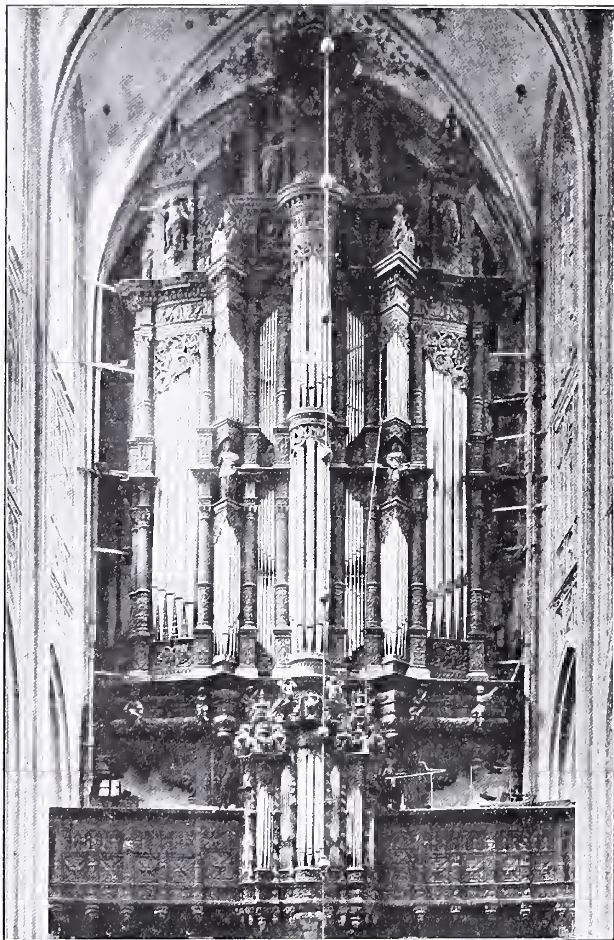
in het koor geplaatst, Abraham Janson had een groot stuk voor de St. Janskerk geschilderd, talrijke zilveren kerksieraden waren door de geloovigen geschonken, terwijl andere, die vóór de beeldenstorm begon in veiligheid waren gebracht, weder hun oude plaatsen innamen.

Bij het beleg had de kerk veel van het geschut des vijands te lijden. Toen de stad zich 17 September 1629 had moeten overgeven, werd de kathedraal voor den Hervormden eeredienst ingericht.

Aan den bisschop, toen Ophovius, werd vergund, met zijn geestelijken Den Bosch te verlaten en alle meubelen, beelden, schilderijen en kerkornamenten mede te nemen. Zoo werden de meeste kunstschatten der St. Janskerk verspreid in Zuid-Nederlandsche kerken.

Na de overgave der stad werd er aanvankelijk geen verandering in de inrichting der St. Janskerk gebracht. In 1639 beproefde de Hervormde regeering van Den Bosch wel, het oxaal, den tabernakel en de graftombe van Bisschop Masius uit de kerk te verwijderen, doch op last van Frederik Hendrik werden de werklieden, die hiervoor aangenomen waren, gewapenderhand verdreven.

Toen deze stadhouder echter overleden was, werd alles wat den Hervormden aanstoot gaf weggenomen. Het oxaal bleef bestaan; ook de graftombe en de doopvont; maar de tabernakel werd gesloopt en alle beelden verwijderd. Alleen het schip diende nu voor de godsdienstoefeningen. Het koor werd als bergplaats gebruikt, de kapellen bestemde men tot gehoorzalen der nieuw gestichte Latijnsche School. De Illustre Vrouwen Broederschap bleef wel bestaan, doch moest ook Hervormde leden aannemen, ofschoon zij haar Katholieke leden mocht behouden. Het kerkelijk karakter ging evenwel verloren.

HET ORGEL DER ST. JANSKERK.

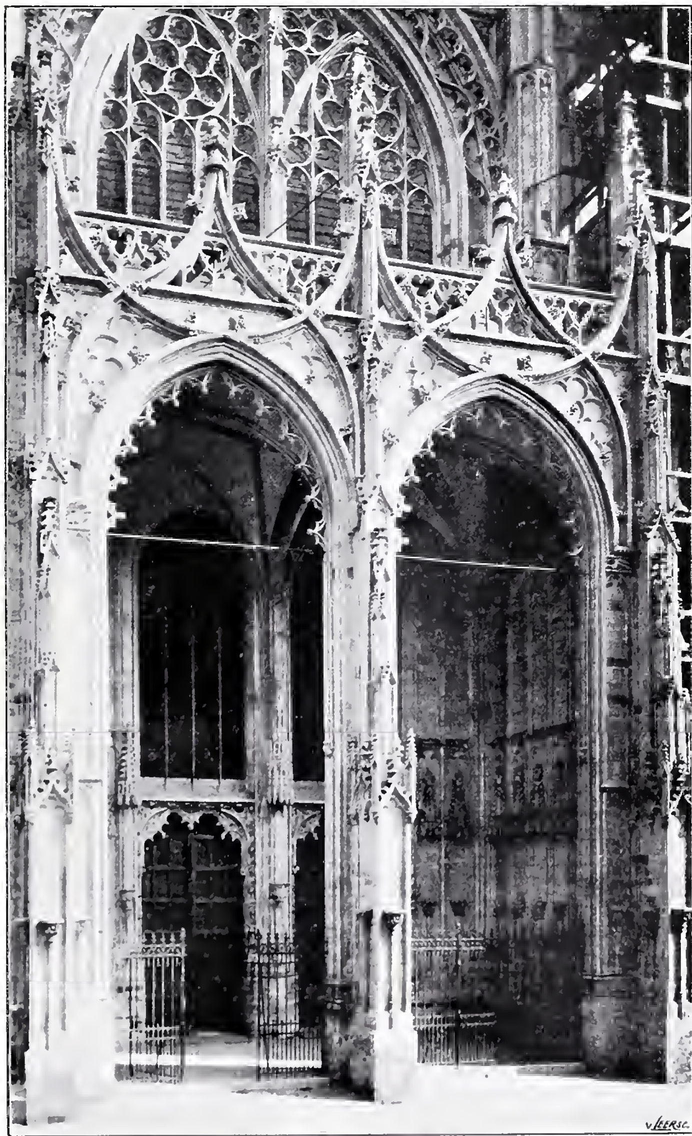
Hebben dus de Hervormden aan de kerk veel ontnomen, zij deden toch ook wel het een en ander om haar te verfraaien. Het orgel was in 1630 nog niet geheel gereed. De Hervormde kerkeraad liet het door Florentius Hocque, de Katholieke orgelmaker, die het begonnen was, voltooien. En toen deze in 1634 stierf, zonder het geheel gereed gekregen te hebben, werd een overeenkomst gesloten met Germer Galtusz van Hagelbeer, de bekwame meester, die later de orgels te Alkmaar en in de Nieuwe Kerk te Amsterdam zou maken. Hij kon reeds 12 December 1634 zijn voltooid werk laten keuren. De organisten van Haarlem, Amsterdam en Utrecht, die daarmede belast werden, verklaarden dat het instrument aan de hoogste eischen voldeed. In 1722 heeft Christiaan Muller, die later het groote Haarlemsche orgel maakte, dat in Den Bosch hersteld.

Bij den brand van 1684 waren alle klokken gesmolten. Een andere, sedert gegoten, was in 1640 gebarsten. Daarop goot Jacob Note-

mans uit Leeuwarden nieuwe, die in 1647 haar plaats in den toren kregen. Eindelijk werden nog kerkbanken gemaakt, en vele rouwblazoenen in het gebouw opgehangen.

In 1810 werd de St. Janskerk aan de Roomsch Katholieken teruggegeven, die aanvankelijk, wegens gebrek aan middelen, er zich toe moesten bepalen, het gebouw, zoo goed zij konden, voor zijn veranderde bestemming in te richten.

In de tweede helft der 19de eeuw, toen 's Hertogenbosch weder de zetel van een bisschop werd, begon men pogingen te doen, om de St. Janskerk haar vroegeren luister te hergeven. Die pogingen waren goed gemeend; men dacht in dien tijd, dat het mogelijk zou zijn, het gebouw tot den staat, waarin het omstreeks 1520 verkeerde, terug te brengen. Met dit doel voor oogen werd een restauratie ondernomen, die nog steeds voortduurt en waaraan reeds veel geld ten koste is gelegd.

DE ZUIDERKRUISBEUK DER ST. JANSKERK.

Onder den invloed der Romantiek ontstond hier te lande tusschen 1860 en 1870 een streven bij eenige bouwmeesters, om de werken der middeleeuwen, die zeer bewonderd werden, niet alleen te herstellen of te voltooien doch ook te ontdoen van alles, wat na den tijd der Gothiek daaraan was toegevoegd. Deze ijveraars gingen zóóver, dat zij aan alles, wat niet middeneeuwsch was, kunstwaarde ontzegden.

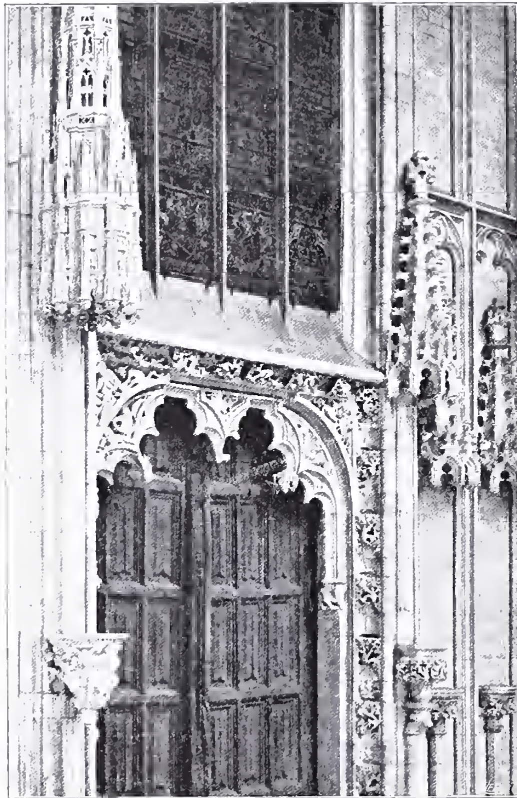
Door hun toedoen werd het prachtig oxaal uit de kerk verwijderd en aan het South Kensington Museum te Londen verkocht; ontegenzeglijk is daardoor een daad van vandalisme gepleegd, die door Victor de Stuers, toen hij zijn bekend „Holland op zijn smalst" schreef, terecht ten scherpste werd veroordeeld. Ook het oude hoofdaltaar heeft men doen verdwijnen. Gelukkig bleef het orgel gespaard; sedert zijn de inzichten omtrent kunst en hare waarde zóó gewijzigd, dat dit instrument geen gevaar meer loopt.

De St. Janskerk in Den Bosch is ongetwijfeld het rijkste voortbrengsel der Gothiek in ons land. De plattegrond vertoont het volledige systeem der Fransche kathedralen, en in het bijzonder de dubbele zijbeuken, die anders ten onzent maar zelden worden aangetroffen.

Ofschoon het den opmerkzamen beschouwer niet kan ontgaan, dat de kerk het werk van

verschillende bouwmeesters is, bleef de eenheid van stijl toch beter dan elders bewaard. Slechts de toren en de daaraan gebouwde kapellen, die veel ouder zijn, dan het overige, geven afwijkende vormen te zien. Waarschijnlijk had men in de 15de eeuw het voornemen, deze bouwdeelen te sloopen en door twee rijke torens, zooals sommige kerken in België die hebben, te vervangen. In de 16de eeuw was het echter niet mogelijk, de gelden voor een zóó kostbare onderneming te vinden, en daarom werd besloten, even als te Haarlem, een toren boven het kruis te plaatsen. Alleen het steenen benedendeel van dien toren werd door den brand van 1584 gespaard. Zooals het thans door koepelvormige daken wordt bekroond maakt het zeker een geheel anderen indruk dan de slanke spits te weeg bracht, die zich daar in de 16de eeuw verhief. Ongunstig is het effect echter niet.

De restauratie van het schip en den kruisbeuk is vrijwel geëindigd, die van het koor moet nog onderhanden genomen worden. Die restauratie heeft het gebouw voor den oudheidkenner veel van zijn belangrijkheid doen verliezen. Het werk der 15de-eeuwsche meesters, hoe geschonden ook, bezit toch meer waarde dan zelfs het beste, wat die van tegenwoordig weten te maken. Het is nog niet zoo lang geleden, dat men ook schilderijen en beeldwerken, uit de middeleeuwen afkomstig, bijwerkte of vernieuwde, om ze voor den niet-deskundigen beschouwer een aangenamer geheel te doen zijn. Sedert echter werd de overtuiging algemeen, dat zulke herstellingen, met hoe goede bedoelingen ook ondernomen, de vernietiging der origineelen ten gevolge hebben. Men laat ze dan nu ook achterwege.

ZUIDELIJKE INGANG DER ST. JANSKERK.

Dat ook een oud gebouw een kunstwerk is, hetwelk men zooveel mogelijk in den toestand moet laten, waarin het uit de handen der makers kwam, wordt tot dusverre nog niet algemeen ingezien. Dat een monument als de St. Janskerk in den Bosch slechts de meest noodzakelijke herstellingen, voor zijn instandhouding vereischt, behoorde te ondergaan, dat de beeldhouwwerken en versierselen, die tot die instandhouding niets afdoen, ongerept hadden behooren te blijven, tot deze overtuiging zijn reeds velen gekomen en het laat zich aanzien, dat spoedig het besef algemeen zal worden, dat de restauraties der negentiende eeuw de oude gedenkteekenen geen goed hebben gedaan.

Men kan het echter verontschuldigen dat zij, die sinds 1810 de kathedraal weer voor haar oorspronkelijke bestemming gebruiken, in hun ijver om aan het bouwwerk zijn vroegeren luister te hergeven, met de vraag, of het wel goed was wat zij deden, geen rekening hebben gehouden.

Het restaureeren van kerken heeft in het buitenland, onder toejuiching van velen, die als kunstliefhebbers en kunstkenners bekend stonden, zóó dikwijls plaats gehad, dat men het den Bosschenaars niet al te kwalijk kan nemen, wanneer zij meenden een verdienstelijk werk te doen, door deze voorbeelden te volgen.

OP EXPEDITIE IN SURINAME, DOOR G. VERSTEEG.

(Slot.)

OP DRIETABBETJE, HET VERBLIJF VAN DEN GRANMAN.

Den 22sten Augustus waren wij bijtijds van Clementi vertrokken, na een hartelijk afscheid van den vriendelijken kapitein Pankoekoe genomen te hebben. Onderweg sloeg, op eene onbeduidende versnelling, een onzer corjalen om, waardoor eenige goederen bedorven werden en verschillende kleinigheden verloren gingen. Om 2 uur naderden wij het dorp Piketti. Wij losten de gebruikelijke saluutschoten, maar ontvingen van wal geen antwoord.

Wij waren niet van zins hier al te bivakkeeren. Bij voorkeur sliepen wij nooit op Boschnegerdorpen. De huisjes waren meestal sterk met sicca's, zandvlooien, geïnfecteerd en hun lage bouw deed ons herhaaldelijk op onzachte wijze met de gebinten in aanraking komen. Maar behalve deze kleine inconveniënten, waren er veel muskieten en bovendien waren wij geen oogenblik voor de Djoeka's veilig, die de »lantibakra's", landsblanken, op alle mogelijke manieren trachtten te exploiteeren en onophoudelijk om tabak, sopie, dreesi, medicijnen, en wat niet al, bedelden.

Pankoekoe trouwens had ons over onze gedragslijn ingelicht. Wij moesten alleen aan den Kapitein verzoeken, eenen boodschapper naar den granman af te vaardigen, om dezen van onze komst te verwittigen. Ditmaal behoefden wij dus niet, na verlof bekomen te hebben, aan wal te gaan, en in een van de Djoeka hutten onzen intrek te nemen. Een Boschneger zal nooit aan wal gaan, alvorens plechtig daarvoor verlof verzocht te hebben. Dit eischt het »lespekti" voor elkaar. Geweigerd werd het zelden of nooit. Ons werd dan eene hut aangewezen, terwijl ook voor zoo ver er plaats was, de arbeiders een onderkomen kregen. De eigenaar van de hut of anders een van zijne bloedverwanten kwam den volgenden morgen dan de huur ophalen. Hun vraag was dan dikwijls niet weinig, maar meestal gaven wij wat rijst, spek of tabak. Het dorp Piketti — zoo geheeten naar de piketten, die weleer op het cordon stonden, rondom de plantages getrokken om deze tegen de aanvallen der onbevredigde boschnegers te verdedigen — neemt nu diezelfde functie voor Granmankondree waar.

De afstand is niet meer dan 5 K.M., maar toch was er een dag van hard werken mee gemoeid, aleer wij daar arriveerden. Vlak boven Piketti bevindt zich het uitgebreide doolhof van de Granhollo, *) watervallen. De hoofdvallen, in het front, zijn geflankeerd door tallooze valletjes en versnellingen, die zich over bijna den geheelen afstand uitstrekken, en midden in dit wanhopig warnet van eilandjes, rotsen en wateren heeft de Djoeka Granman zijn verblijf gekozen, door de natuur beter dan door een reeks forten beschermd.

Niemand mag Piketti, volgens aloud gebruik, passeeren, voor verlof van den Granman erlangd te hebben. Wij meenden ons, als „Lantibakra's" daaraan niet te moeten storen, vooral daar de Granman ook officieel van onze komst in kennis gesteld was, door een groot papier met de noodige zegels en bovendien hadden wij de aanwijzing van kapitein Pankoekoe.

Enkele van onze vrachtvaarders waren ons voor en hadden alweer alle krachten in het werk gesteld, om ons optehouden. Toen wij dan ook wilden door gaan, na de boodschap gedaan te hebben, beval de waarnemende kapitein van Piketti onzen twee Djoeka's terug te keeren. Wel dreigde Franssen hen met inhouding van hun loon, maar eerst op de bedreiging van gezweept te zullen worden, bezweken zij.

Zoo moesten wij zelf den weg zoeken. Onze arbeiders waren geheel van streek. Dit tarten van den Granman en het zich op goed geluk in den Granhollo begeven, vonden zij al te sterk. Gelukkig vonden wij spoedig de goede plek, waar de booten ontladen moesten worden, zoodat zij wat moed schepten en de bagage meerendeels boven den val gebracht werd.

Onder zware regenbuien werd kamp gemaakt, terwijl de meeste van onze arbeiders

*) Groot gat.

op Piketti gingen overnachten Pati, een van onze Djoeka's kwam heel onderdanig vragen, of hij nog mee mocht en vertelde, dat zijn makker Malo en eenige andere Djoeka's in allerijl naar Drietabbetje gezonden waren. Ook Malo was den volgenden ochtend present en werd weer in genade aangenomen.

Den volgenden morgen zouden juist de booten overgebracht worden, toen een aantal corjalen afkwam. Dit bleek de expeditie van den Ingenieur Gruttelink te zijn, van wien wij vernamen, dat de Granman zeer verstoord op ons was.

Eindelijk waren, na veel moeite, de booten boven en wederom geladen en kon de reis voortgezet worden over de talllooze valletjes, die het Granhollo complex samenstellen.

De boschnegerdorpjes, Siebiwatra *), Mooitakki †) en Mainsi §) waren wij gepasseerd, toen uit een van de zijkanaaltjes, een klein bootje op ons toeschoot. De voorman, op zijne kamisa na, met niets anders dan eenen garibaldi gekleed, vroeg of wij soms naar Drietabbetje gingen. Op ons bevestigend antwoord, kregen wij de instructie, bij het volgende tabbetje een poosje te wachten en dan langzaam, al schietend voorttegaan.

BAJO, KAPITEIN VAN COTTICA.

Zoo gezegd, zoo gedaan. Na tien minuten rust, ging het weer vooruit en toen wij aan menschengejoel merkten, dat wij naderden, losten wij nu en dan een schot, dat herhaaldelijk tusschen de eilandjes weerkaatst, langzaam wegstierf.

Daar kwam de aanlegplaats in het zicht, waar, klein en groot, wel 100 Djoeka's ons opwachtten, voorzien van eene groote Hollandsche vlag, ditmaal met het rood boven. Rechtoverstekend, werden wij met herhaalde salvo's begroet en stapten, plechtig door verschillende rijksgrooten ontvangen, aan wal. Wij vonden hier de keur der kapiteins; Andreas van Kapplari, Pankoekoe van Clementi, Thori van Pikien Kondree en Quassi Adionto van Miranda.

Van hen vergezeld en omstuwd door eene schaar jonge Boschnegers, begaven wij ons naar het dorp, aan welks ingang de Granman ons opwachtte, geschoeid en gehoed, uitgedost met een zwarte gekleede jas en grijze pantalon, op zijne borst de medaille van broeder in de Oranje-Nassau-orde, vastgestoken met een groote bakerspeld.

Wij werden een van de woningen binnen geleid en namen plaats terwijl ons likeur en dram gepresenteerd werd. De Granman was niet best te spreken over onze onverwachte komst. Hij had zich moeten haasten om ons netjes te ontvangen. Waarom hadden wij geen bericht gezonden van Piketti? Zijn bezwaar was, dat hij niet officieel van onze komst verwittigd was, hoewel dat zeker niet onze schuld was.

Tenslotte berustte hij er in en na wat over koetjes en kalfjes gepraat te hebben, werd het laatste gedeelte van onze plechtige ontvangst ten uitvoer gebracht. In twee gelederen, voorafgegaan door den Granman, werden wij het uitgestrekte dorp rondgeleid. Djoeka's, die voor hunne woning zaten, werden met een enkel woord van onze komst in kennis gesteld en hier en daar werd een „Fy etan siesa" of „bea" *) gewisseld, steeds gevolgd door het steriotiepe „have have so." †) Het was een komisch schouwspel, zoolas wij, door de jongere Djoeka's omgeven, rondgevoerd werden. Vooral het vrouwelijke geslacht kon hare nieuwsgierigheid maar met moeite bedwingen en openbaarde hardop haar bevinden: „wat zijn ze mooi, en wit, en wat ruiken ze lekker!"

*) Zeven wateren.
†) Mooi gezegd.
§) Onbekende beteekenis.

*) Hoe gaat het er mee zuster — broer.
†) half half zoo — redelijk wel. —

BOSCHNEGERHUISJES.

Wij kregen een nette woning en gingen ons inrichten, want wij wisten, dat wij eenigen tijd op Drietabbetje zouden moeten doorbrengen. Toen wij dan ook den volgenden morgen op spoed aandrongen, door te zeggen, dat onze Gouverneur een lang verblijf op Drietabbetje niet billijken zou, was het antwoord van Oseesi: ,,Dat zal de Granman in fotto *) niet doen, die weet te goed, dat de zaken met de Djoeka's langzaam gaan.

Akrossie, een bloedverwant van den Granman, werd ons als een soort adjudant toegevoegd. 's Morgens vroeg verscheen hij, om namens den Granman te vragen, hoe wij geslapen hadden; hij kwam ons inlichten, wanneer wij Oseesi spreken konden en hield 's avonds, als wij ons verfrischten, de nieuwsgierige Djoekavrouwen op eenen afstand.

Den volgenden ochtend vroegen wij audientie, om Oseesi de redenen van onze komst, ons doel en ons verlangen kenbaar te maken.

Om 9 uur ontving hij ons, naast zijne woning, onder eenige schaduwrijke boomen. Voor ons werden stoeltjes klaargezet en ook enkele der kapiteins kregen zetels, de rest bleef staan of maakte van de gewone, algemeen in zwang zijnde, bankjes gebruik. De Granman, of hoogstens eenige van de oudste Djoeka's spraken en de andere bevestigden slechts, of lieten uitroepen van verwondering of ontkenning hooren.

De kaart van Loth werd uitgespreid en later die van Rosenveldt, en daarop het doel van de expeditie verklaard. Van alle landen bestonden kaarten, ook van de naastgelegen Engelsche en Fransche bezittingen, maar van de Hollandsche nog niet. Gewezen werd, wat door de laatste expedities onderzocht was en wat nu nog restte. Op het belang dat de Hollanders er bij hadden te weten, hoever hun gebied zich uitstrekte, werd attent gemaakt, met verwijzing naar de Contesté kwestie *); kwam er later oneenigheid met Brazilië, dan zouden wij onze kaar-

*) Granman in de stad.

*) Het Lawagebied in 1892.

ten kunnen laten zien en zeggen, kijk, tot zoover zijn wij geweest, tot zoover is ons gebied. Er was verteld, dat wij het Djoekaland kwamen verkennen, maar waren dat geen onzinnige praatjes? Een oorlog werd toch altijd om het een of ander ondernomen, en wat hadden de Djoeka's dat de blanken zouden wenschen? Integendeel, alles wat de Boschnegers hadden, was afkomstig van de blanken. Hun kostgrondjes? Hun land? De plantages aan de kust waren veel vruchtbaarder en land genoeg was er nog beschikbaar. Hadden de blanken de Djoeka's niet noodig, om lading naar de goudvelden op te brengen? Waren sinds vele menschenleeftijden — toen eenmaal vrede gesloten was — de Djoeka's ook lastig gevallen door de bakra's? Twee van ons waren officieren, maar die kwamen, omdat de koningin het bevolen had en omdat zij dit werk het beste verrichten konden.

Zoo werden achtereenvolgens de verschillende bezwaren van de achterdochtige Djoeka's weerlegd. en ten slotte vroegen wij, of de Granman ons helpen wilde, in het zoeken naar Djoeka's, om onze lading tot den Teeboe op te voeren.

Na 2½ uur werd de zitting opgeheven en dadelijk daarop werd eene groote kroetoe belegd. Hoeveel kroetoe's er de volgende dagen gehouden zijn, weet ik niet, maar voorzeker talrijke. Het is toch een ware hartstocht van de boschnegers, om alles in extenso uit te meten, en nooit laten zij zich dit genot ontnemen. Punt voor punt wordt behandeld, ieder heeft eene opinie of eene opmerking, en alles wordt degelijk en uitvoerig besproken en overwogen. Zoo kwam het, dat ons bezoek en verzoek stof genoeg gaf tot vier dagen van kroetoe's houden.

Op zoo'n vergadering gaat het typisch toe. De Djoeka's zitten in eene halve maan en in het front neemt de Granman plaats. Naast den Granman gaat een Djoeka zitten, die eene eigenaardige rol vervult. De Granman heeft met veel aplomb een speech afgestoken en de aandachtige toehoorders hebben onophoudelijk hunne goed- of afkeuring te kennen gegeven, door een „Ija" of „Nono Granman" en tot slot met een in de handengeklap „Gran danki Granman!"

Na eene kleine gedachtenwisseling, waarbij zij zich meestal eerst een eindje verwijderen, neemt een van de kapiteins het woord, maar richt zich nu niet tot den Granman, maar tot diens nevenman, die nu, maar alleen, de rol van koor gaat vervullen en soms om de vier woorden, tot weewordens toe, het „Ija pai" *) hooren laat.

Dan krijgt de Granman weer het woord en zoo ad infinitum.

De vrouwen worden steeds uit de nabijheid geweerd. Het kroetoe houden is eene uitsluitende bezigheid van de mannen.

Zelfs afwezige grootheden moesten geïnterviewd worden, zoo ook Arabi, een Grankapitein, die op Granbori †), zijnen kostgrond of „boiti", vertoefde. Tot voor korten tijd was deze man zeer gevreesd, en ons was vooral er op gewezen te trachten de gunst van Arabi te verwerven. Wij vonden hem evenwel in ongenade en naar zijn „boiti" verbannen, de hoogste nederzetting der Djoeka's in de Tapanahoni en 60 K.M. hooger gelegen. Arabi schijnt niet veel minder dan eenen coup d'état geprobeerd te hebben, evenwel met weinig succes. De Granman is niet alleen regeerend hoofd, maar bovendien opperpriester en hij schijnt nu deze laatste functie voor zich zelf geëischt te hebben. Toch moest zijne sanctie gevraagd worden.

Eindelijk den 28-ten Juli vernamen wij den uitslag, die voor ons nogal gunstig was.

Ook al waren de hoofdvergaderingen afgeloopen, de afdeelingskroetoe's weerden zich terdeeg en overal zagen wij groepjes boschnegers, met ernstige gezichten de moeilijke staatsomstandigheden bespreken en overdenken.

Wij werden die dagen evenwel lang niet met rust gelaten; nooit waren wij volkomen vrij en hoewel wij ons vaak amuseerden door hun onze schatten te laten zien, ondervonden wij toch telkens weer opnieuw dat het aartsbedelaars waren; geen voorwerp in ons bezit, geen stuk kleeren dat wij aan hadden, dat niet minstens driemaal door hen gevraagd werd.

*) Ja vriend, — pai is waarschijnlijk het verbasterde Indiaansche „epee" = vriend.

†) Groote kokerij.

Hoeveel keer per dag naderde ons niet een Djoeka met: „Fyetan massa?" „Have have so, bea. Fyetan bea?" „Have have so, massa. Massa, mi wanni aksi massa wan pikien sanni?" „San joe wanni, bea?" „Massa, mi wanni pikien tabakkabaaa," of sopi of dreesi? *) Ja vooral medikament; daar zijn trouwens alle zwarten dol op. 's Morgens was ik nog niet uit mijne hangmat, of het was al weer zoo. Er stonden dan eenige Djoeka's reeds klaar, om dreesi te vragen en het antwoord: „Bakkadina, bea" — „vanmiddag, bea," scheepte hen voor twee of drie uur af, maar dan kwamen ze opnieuw vragen.

's Avonds, van 4 tot donker, was het dan medicineeren; sommige kwamen dan achtereenvolgens wel voor 4, 5 kwalen medicijnen halen en bij wonden waren zij zeer verwonderd, als er niet veel extra verbandstof gegeven werd, zoo zelfs dat èèn zijn beklag bij den Granman deed, omdat ik hem geen jodoformpoeder had willen geven.

FRANSSEN, ARABI EN VERSTEEG.

Toch, als zij maar niet altoos bedelden, waren het wel aardige lui. Hun uitingen waren dikwijls ook naïf. De blanken kunnen bijna alles; één ding kunnen zij niet; menschen en dieren maken, want dat verstaat „massa Gado" alleen. Naar onzen ouderdom willen zij niet raden, want als zij te veel of te weinig raadden, zouden wij het wellicht kwalijk nemen en dat was voor de Djoeka's niet goed. Een jongen moest niet meer dan zijne ouders weten en daarom wilden zij hunne kinderen ook niet naar school zenden. Dronken wij wat bij hen, dan werden eerst onze glazen extra schoongemaakt, want als wij er iets van kregen, kwam het voor rekening van de Djoeka's. Als we niet getrouwd waren, wie of er dan voor ons kookte?

Bijna 3½ maand later, den 9den November, kwamen wij op Drietabbetje terug.

Wij hadden ditmaal den Granman officieel van ons bezoek in kennis gesteld, nadat wij op Afivisiti gearriveerd waren.

Twee Djoeka's begeleidden ons naar Drietabbetje en toen wij naderden, verzochten zij ons even te wachten, want eer zij op Granmankondree kwamen, moesten zij „toilet" maken. Zij spartelden een poosje in het water, deden een proddokamisa *) voor, trokken een katoenen jasje aan, smeerden wat vet op hun lichaam en goten wat reukwater op hun kroeshaar, en vervolgens konden wij de reis voortzetten.

Tijdens ons eerste bezoek op Drietabbetje, was maar weinig volk tegenwoordig. Het was toen de tijd voor den rijstoogst en het kappen van nieuwe kostgrondjes. Nu vonden wij de geheele bevolking op het dorp aanwezig en bovendien vele gasten want kort geleden was een familielid van den Granman overleden en nu kwamen wij te midden van de lijkfeesten.

Een lijk blijft bij de boschnegers soms tot 16 dagen boven aarde. Hoe ouder en hoe beroemder de doode is, des te langer. Al dien tijd is het feest; maaltijden en danspartijen wisselen elkaar voortdurend af.

*) „Hoe gaat het er mee, mijnheer?" „Dat gaat nog al, broer. Hoe gaat het er mee, broer?" „Dat gaat nog al, mijnheer. Mijnheer, ik wil mijnheer eene kleinigheid vragen." „Wat wil je hebben, broer?" „Mijnheer, ik heb van noode een beetje tabak, sterken drank of medicijnen."

*) Pronkschaamdoek.

In een opzicht troffen wij het gelukkig: de overledene was reeds ter aarde besteld. Ons gedwongen verblijf op Drietabbetje zou door den ontzettenden stank anders nog onaangenamer geweest zijn.

Ter eere van den doode waren nu van elke nederzetting enkele genoodigden te gast en bij de verschillende dorpelingen ingekwartierd.

Op de gewone manier, al schietend, naderden wij, met talrijke schoten van wal ontvangen. Nog nooit hadden wij zooveel Boschnegers bij elkaar gezien, zeker een 500, klein en groot, waren hier verzameld. Wij zagen er in onze versleten boschplunje, met groote lappen op de broeksknieën niet meer heel presentabel uit en staken tenminste bij al die keurig uitgedoste Djoeka's, sterk af. De mannen droegen fijne pronkkamisa's, soms twee over elkaar en hier en daar met blinkende nikkelen klemmetjes voorzien. Ook de pandjes van de vrouwen waren veel mooier en maakten door hunne bonte kleuren een aardig effect. Elk had zijn kostbaarste halssnoeren en obia's om en de familieleden van den gestorvene droegen om het hoofd eenen witten doek (op de manier van eenen hoofdpijndoek) en onder de knie en boven den enkel twee witte banden. Bij deze kleeding — het behoort immers zoo, de hoed maakt den heer! — staken de hoofddeksels allerdolst af. Van de groote witte helmhoeden, vaak met eene lange roode papegaaienveer opgesierd, tot de sportpet toe, was dat kleedingstuk in alle vormen en graden van nieuwheid aanwezig. Zelfs de jongere dames lieten zich niet onbetuigd, maar droegen kokette matelootjes, met lange helkleurige linten, waaronder hun in bosjes gevlochten haar guitig uitkeek.

In optocht ging het naar den Granman, dien wij ditmaal bij zijne woning aantroffen, nu niet in het officieele pak gestoken, als bij ons eerste bezoek. Lage schoenen, een pak van grijze stof en een strooien hoed maakten zijn kostuum uit. De zelfde woning werd ons aangewezen en Akrossie nam het adjudantschap wederom waar.

De eigenlijke lijkfeesten hebben wij op Drietabbetje niet meer bijgewoond. Het vorige jaar hadden wij dit meegemaakt op Loca Loca, een dorp van de Bonni boschnegers aan de Lawa, wat ik hier in 't kort vertellen wil.

Toen wij in December 1903, na onzen tocht op de Boven-Lawa (Litanie), op Poeloemoffo arriveerden, hoorden wij, dat voor eenige dagen een volwassen Boschneger op Loca Loca overleden was. Den volgenden dag werd Avinsai, die ons op dezen tocht vergezeld had, er officiëel van in kennis gesteld. Eene vrouw, met eenen witten doek om het hoofd, kwam schreiend en jammerend het dorp binnen. Avinsai zette zich voor zijne woning, eenige omstanders volgden zijn voorbeeld en ook de huilende vrouw.

BOSCHNEGERBEZOEK IN HET KAMP.

Nadat de gebruikelijke begroeting, de armen even om elkaar slaan, zonder het lichaam aan te raken, geschied was, begon de vrouw, half zingend, half huilend, wat te vertellen. De omstandigheden van het sterven werden aangegeven, en de goede eigenschappen van den doode opgesomd, terwijl het verhaal, nu en dan door gehuil en geschrei onderbroken werd. Na een drietal coupletten — om het zoo maar te noemen — scheen aan de ceremonie voldaan te zijn; het huilen hield op en tusschen de vrouw en de anderen die aandachtig, zonder een woord te spreken, toegeluisterd hadden, ontspon zich een luidruchtig gesprek, waarbij heel wat gelachen werd.

Dienzelfden avond was het dansfeest. Wij begaven ons naar Loca Loca, een 500 meter verderop gelegen. Er was wel een verbinding over land, maar daar dit wegje door de Bonni's haast nooit gebruikt werd, was dit

hazenpaadje bijna dicht gegroeid. Een Boschneger toch ziet er niet tegen op, om een dag te varen, maar wandelen is zijn fort niet.

Met een tweetal lantaarns gingen wij op weg en slaagden er in de feestplaats te bereiken.

In eene open hut lag het lijk op een houten onderstel op den grond; een wit laken was er dakvormig boven gespannen en om dit lijk, een dag of 5 al oud, en aardig stinkend, draaiden, op de eentonige cadans van een drietal trommen *), een 25 mannen en vrouwen, in eene cake-walk-houding, rond. Zij zongen een monotoon wijsje, waarvan ook de arbeiders den inhoud niet verstaan konden. Het geheel werd schitterend verlicht door eene moderne petroleumlamp, met grooten reflector. Toen de dans afgeloopen was, knielden de dansers rondom het lijk en werd er gezamenlijk wat gepreveld.

Het verdere van het feest werd in de open lucht gehouden. Dit was evenwel niet terwille van den doordringenden stank, want een tiental hangmatten werden boven het lijk uitgespannen, waarin de eigenaars het zich gemakkelijk gingen maken.

BONNI-BOSCHNEGERINNEN.

Een groot gedeelte van de toeschouwers, voornamelijk uit de oudere menschen bestaande, zaten op luie stoeltjes en krukjes tegenover de hut. Rechts ervan, hadden de dansers met de trombespelers plaats genomen. Links stond een drom van meisjes en jonge vrouwen, die van danslust geen oogenblik stil konden staan.

Nu en dan kwam een jonkman, het bovenlijf sterk voorover gebogen, met kunstige voet- en handbewegingen †) naar voren en dan steeg uit de meisjesschaar een oorverdoovend langgerekt gegil op. Zij liepen met doorgezakte knieën en schuins uitgespreide armen, al gillend in eenen grooten kring, om den danser die zich er niets van aantrok, maar kalm voortging totdat hij zijn adem kwijt was en gewoon loopend zich wederom bij zijne makkers voegde.

Afwisselend dansten de jongelui, soms alleen, soms in groepjes, en nu en dan traden ook enkele van de meisjes op.

Het feest duurde tot laat in den nacht en onderwijl werd een gretig gebruik gemaakt van de verschillende spiritualiën, die rond gediend werden, voornamelijk bestaande uit dram en absinth.

Op Drietabbetje waren dus de eigenlijke lijkfeesten voorbij. Van de latere danspartijen hebben wij evenwel volop kunnen genieten. Bijna elken avond werd er gedanst; soms nam, om 4 uur 's middags, het feest al een aanvang, maar in vollen gang kwam het dansen pas 's avonds, als het donker werd.

De feesten waren hier ook schittender en veel meer ceremonieel werd er bij gebruikt. Van alle Boschnegers toch, is de stam der Aukaners het meest welgesteld. Zij verdienen veel geld met vrachtvaren en bovendien was deze doode een bloedverwant van den Granman.

Sonie, een zusterskind van Oseesi, ging 's morgens vroeg, al roepend, door het dorp. „Het was nu tijd, dat de Djoeka vrouwen van Drietabbetje het eten voor de gasten gingen koken". De gerechten werden op sierlijke kleine tafeltjes opgedischt en, daar ze eerst gekeurd moesten worden, was het een aardig gezicht, die talrijke tafeltjes, bedekt met volle schalen en allerlei pronkartikelen, bij elkaar te zien, voor zij naar

*) Zie de afbeelding in *E. G. M.* 1902. blz. 252.

†) Zie de foto op de volgende blz.

DANSENDE BOSCHNEGER.

de verschillende gasten gebracht werden.

In den namiddag deed hij weder de ronde en riep de bevolking op, om ter eere van den doode te komen dansen en 's avonds om 10 uur ging hij voor het laatst rond: „het was nu tijd voor slapen, morgen zou er verder feest gevierd worden." Het jongere geslacht stoorde zich hier echter weinig aan, maar zette het dansen meestal nog eenige uren voort.

In hoofdzaak werden dezelfde dansen uitgevoerd, zooals die o a. beschreven zijn in eenen vroegeren jaargang van dit maandschrift. *) Het lawaai, den zweetstank en de dikwijls fantastische verlichting te beschrijven, gaat evenwel moeielijk.

Herhaaldelijk wordt ook de „soesah" gedanst. Deze dans is evenwel niet typisch voor de Boschnegers, daar de stadnegers dezen ook bij voorkeur uitvoeren. De dansers scharen zich in twee partijen. De eene kant danst „ini" (binnen) de andere „doro" (buiten). Geen oogenblik stilstaand en nu eens het rechter dan weer het linker been uitgooiend, tracht de inipartij haar rechter been gelijktijdig met het gelijknamige been der tegenpartij uittesteken. Gooit de een zijn rechter, de ander zijn linker been uit, dan wint de „doro" danser, en komt voor den „ini" man eene nieuwe partij.

Ook hierbij kan de cadans aangegeven worden door trommen. Vaak evenwel ontbreken deze, maar is eene zagende harmonica het muziekinstrument, geaccompagneerd, om meer lawaai en sterker uitgesproken maat te verkrijgen, door eene kist met twee stokken of eene flesch met eenen grooten spijker bespeeld. Daarbij wordt door de geheele menigte eene wijsje gezongen van slechts enkele, onophoudelijk terugkeerende woorden. De inhoud is altijd onbeteekenend. Bij ons eerste bezoek, toen we een dansfeest georganiseerd hadden — de hoofdzaak was het offreeren van wat dram — werd gewacht

*) Jaargang 1902.

FEESTTAFELTJES OP DRIETABBETJE.

totdat de Granman klaar was met eten, en dit leverde de stof voor het refrein. Granman injam doro? „Is de Granman klaar met eten?" vraagt de eene partij, en de andere antwoord: „ija," Dit zelfde motief heeft later nog herhaaldelijk dienst gedaan

Het dansen is een vermoeiend werkje, want er wordt enorm bij geschreeuwd, gesprongen en gestampt. Het zwaarste werk hebben evenwel de muzikanten of pokoman Met eene volharding, eene betere zaak waardig, beuken zij er maar zonder ophouden op los en het zweet gudst hun daarbij langs de glimmende lichamen. Telkens treedt dan ook eene vrouw op hen toe en veegt hun met eenen doek gezicht en romp af.

Wij wilden op Drietabbetje twee Djoeka's aanwerven, om ons naar beneden te voeren. De vallen in de Marowijne staan als „gevaarlijk" bekend, vooral in den drogen tijd en onze mannetjes, al hadden zij heel wat ervaring in het vallenwerk gekregen, zagen tegen dit laatste stuk van de reis op. Wij richtten ons dus wederom tot den Granman, met verzoek, ons aan twee Djoeka's te helpen, om ons af te brengen.

Wonder boven wonder vonden wij spoedig twee mannen, Sonie en Lanti, die bereid waren om ons tot Albina te vergezellen. Toch moesten er nog eenige kroetoe's gehouden worden. De Djoeka's konden nog geen vrede hebben met onzen tocht; dat wij zoolang uitgebleven waren en dat de Goeje nog niet verschenen was, baarde hun onrust en vooral de vrouwen, die met de blanken niet zooveel omgang hadden, als de vrachtvarende mannen zagen ons met leede oogen aan. Een brief van den Districtscommissaris te Albina, door Franssen in eene groote kroetoe voorgelezen, scheen kalmeerend te werken en de vergadering sprak hare ontevredenheid uit, over de „laulau" — dwaze — praatjes, door de vrouwen rondgestrooid.

Den 10^{den} was overeengekomen, dat wij den 12^{den} November, 's morgens vroeg vertrekken zouden en alles scheen voor ons gunstig te zijn. De twee Djoeka's hadden aangedrongen om spoedig te vertrekken; de Granman vond het goed en ook onze arbei-

ders wilden graag weg. Na zoo'n lange afwezigheid, hunkerden zij naar de stad, om daar van hun zuur verdiend geld eenige dagen of weken den heer uit te hangen, al vorens weer naar het binnenland te gaan.

Als stadsnegers en bekeerden, zagen zij met minachting neer op alles, wat Djoeka was, en werden zij nu nog maar wat gevierd, — zooals tijdens de opreis, dan konden zij zich wel schikken. Maar op het oogenblik, met al die feesten, nam niemand veel notitie van hen. Bovendien bleven zij natuurlijk ook niet bevrijd van voortdurende bedelarij. Bij hen waren eenige lieflijke woorden voor de Djoeka's in gebruik, die, uitgedacht door Leeflang, eenen arbeider, langzamerhand burgerrecht verkregen hadden als: „menschenplaag, stinkvogel".

IN HET KAMP OP ENFANTSPERDUS. — GONINI EXPEDITIE.

Ons zou het natuurlijk aangenaam zijn, dit Djoekadorp den rug toe te keeren. De kansen om te vertrekken stonden dus gunstig. Wij maakten derhalve dat wij op tijd klaar waren. Het inpakken en laden der booten hield toch op tot 8½, maar toen waren wij ook reisvaardig.

Daar komt Akrossie mij, namens den Granman, verzoeken, bij zijne vrouw eene kies te trekken. Dit was zijne jongste vrouw, — 9 zijn er — en de moeder van de lieveling van den Granman, een meisje van drie à vier jaren. Eenige dagen geleden wilde die vrouw de kunstbewerking niet ondergaan en nu wil ik niet meer, maar laat den Granman weten, dat alles reeds geladen is en ontladen niet meer gaat.

Even later komt de Granman zelf aan den waterkant, waarschijnlijk om te zien of het waar is. Hij wil nog graag van dat dreesi van laatst hebben. „Alles is op, Granman".

Wij gaan daarop, terwijl alles gereed is, naar het huis van den Granman, om afscheid te nemen en geven in ruil voor zijne hulp, hem alles, wat wij aan voeding en kruit missen kunnen. De menschenplaag en stinkvogel heeft nog niet genoeg, hij wil nog patronen hebben, maar die hebben wij niet meer.

De Granman, overigens een flink man en best in staat om zijne waardigheid op te houden, doet ons uitgeleide naar den waterkant. De twee Djoeka's zijn evenwel nog niet te bespeuren Na een kwartier komt er even een iets in de boot zetten om snel weer te verdwijnen. Quassi Adionto zegt: Blijf vandaag nog hier en vertrek morgenochtend vroeg. Zelf hebben wij gezegd, dat de stoomboot over 7 dagen van Albina naar Paramaribo vertrekt en in 6 dagen zullen wij beneden zijn zoodat wij nog eenen dag kunnen blijven. Franssen zegt heel gelukkig: De blanken rekenen altijd één dag meer dan noodig is, want komt er onvoorziens oponthoud, dan zijn wij dus nog niet te laat, en het „bakra konni" — de blanken zijn verstandig of slim — laat zien dat wij het pleit gewonnen hebben.

Ondertusschen is de Granman weggegaan, zoodat wij — met alles in orde — aan den waterkant op onze Djoeka's staan te wachten.

Na een half uur laten wij informeeren, of ze nog niet komen en Sonie zelf komt zeggen, dat hij „no jete klarikeba" — nog niet klaar is. — Eindelijk om 11 uur, nadat we twee volle uren gewacht hebben, komen zij aanzetten.

Gelukkig komt tegelijk de Granman met enkele kapiteins. Wij nemen van allen afscheid, stappen in, stooten af en gaan!

Daar ziet de Granman, dat wij maar twee arbeiders inplaats van drie, in de boot hebben, — de prijs was per man bedongen — en hij zegt terug te keeren. Gelukkig voorkom ik dat door hem toe te roepen, dat de betaling het zelfde blijft. Zoo vindt hij het dan goed. Wij schieten wat, aan wal wordt wat geschoten en eindelijk zijn wij van Drietabbetje vertrokken en op reis!

Heel wat onaangenaams hebben wij dus van de Djoeka's ervaren. Voor alles hebben zij ons lang opgehouden, gedeeltelijk met opzet, gedeeltelijk ligt dit in hunne natuur, maar zij vertoonen heel wat meer onhebbelijke karakter trekken. Zonder eenige aantoonbare reden kwam herhaaldelijk een Djoeka ons iets op de mouw spelden. De Granman stond niet toe, dat eene Djoeka vrouw boven den val van Keutofor kwam en bij onze eerste terugkomst op Inteliwa, hoog boven die plek gelegen, vonden wij daar verscheidene Djoekavrouwen en hoorden wij van het Indianenhoofd, dat zij vaak daar kwamen en zelfs tot de hoogste Indianen-dorpen meegingen. Bij onze opreis wist niemand iets van Indianen aan de bovenrivieren, zij kwamen er zelfs nooit; toen wij terugkeerden, bleek, dat iedereen daar en meestal herhaaldelijk, geweest was.

DANSENDE INDIAAN.

Het gevolg was, dat zij ons ook dikwijls niet geloofden en in het begin van den tocht, bij het opgeven van de redenen, hoorden wij dikwijls: „joe takki tories". — Je vertelt maar wat —

Over hunne bedelarij, heb ik al genoeg gezegd; dat zij de blanken nog zooveel mogelijk trachten uittezuigen is historisch goed verklaarbaar. Eene eeuw lang ontvingen zij toch groote geschenken van het Gouvernement; als zij de plantages maar met rust lieten en de weggeloopen slaven niet in hunne dorpen opnamen. Maar zij zijn even sterk klaploopers bij elkaar en met het onbeschaamdste gezicht durven zij elkaar wat weigeren. „Het spijt mij zeer, broeder, dat ik je geen soopie offreeren kan", zeide een Djoeka, toen hij eenen dorpsgenoot op de rivier ontmoette, „alles is op" en in 's mans corjaal lagen eenige bemande flesschen met dram.

De Boschnegers zijn buitengewoon bijgeloovig. Geen zal den naam van eenen val noemen, als die nog afgeschoten moet worden, Waren alle booten beneden dan werd ons, benauwd achteromziend, de naam toegefluisterd. Fluiten op de beneden rivieren is zeer gevaarlijk, want er komt wind van, en zoo zouden de ranke bootjes kunnen omslaan.

Menigvuldig is het gebruik van obia's, een soort amuletten, speciaal voor menschen, en kandoe's, beschermgeesten. Uit allerlei dingen worden deze voorwerpen samengesteld b.v. eene schaar versierd met witte klei, *) en eenige kauri's, die den naam van papa monni, d.w.z. vader van het geld, dragen; een ijzeren ring, een stuk touw, hier en daar met wat bosjes gras voorzien, of zelfs maar eene strook katoen met eenige knoopen.

Is de Granman, of een der invloedrijke kapiteins de fabrikant, dan moeten deze obia's vaak zeer duur gekocht worden. Soms maakt de eigenaar ze zelf. Zij dienen voor alles en nog wat. Zij geven kracht, voorkomen ziekte en ongelukken in de vallen, brengen geluk op de jacht en maken, dat de meisjes veel van den drager houden, geven bescherming tegen de Indianen etc. Zelfs honden krijgen zoo'n voorwerp om den hals, opdat zij het wild goed zullen opsporen en vruchtboomen worden ermee behangen, opdat zij veel zullen dragen.

Kandoe's komen ook, met Kadoo's, — de

*) Witte klei heet pimba, is heilig en wordt bij alle godsdienstige gelegenheden gebruikt.

eigenlijke goden — in grooten getale voor en worden eveneens uit allerlei voorwerpen gefabriceerd, een stok met eenen lap katoen, eene rij flesschen als een soort boog opgehangen, etc.

Aan den mond van de grootere kreken staan deze voorwerpen in menigte; verder aan de ingangen van een dorp en meestal nog voor de verschillende huizen. Een enkele maal slechts is het een soort beeld, gevormd uit de heilige witte klei. Eenige palmbladeren, dwars over den weg gehangen, houden giftmengers en toovenaars tegen. Bij de vorige expeditie maakten de Djoeka's zich erg ongerust, toen wij, voor rivier Triangulatie, ettelijke bakens uitgezet hadden. Zij meenden, dat wij dat stuk van de rivier voor hen afgesloten hadden en passeerden alleen met vreezen en beven. Zelf zeggen zij: de blanken kunnen heel veel maken, maar obia's kunnen zij niet fabriceeren, dat kunnen wij alleen. Ook al zijn zij gedoopt, dan hechten zij toch nog veel waarde aan die dingen.

OBIA-TEMPELTJE BIJ DE BONNI-BOSCHNEGERS.

De Djoeka-kostgrondjes zijn zeer slordig en meestal klein. Het komt dan ook herhaaldelijk voor, dat zij daarvan niet genoeg voedsel krijgen, en genoodzaakt zijn voedingsartikelen op Albina in te slaan.

Het eenige waarin de Djoeka's een groote vaardigheid verkregen hebben, is het maken van corjalen, die zij in alle grootten, tot 15 Meter lengte toe, prachtig fabriceeren. Sommige hebben eene groote ontwikkeling bereikt in de houtsnijkunst. De verschillende voorwerpen: zitbankjes, tafeltjes, woningen etc. worden meestal à jour bewerkt.

De discipline verschilt bij de boschneger stammen aanmerkelijk. De Granman der Aukaners heeft veel macht en ook de meeste kapiteins. Bij de Bonni-negers is dit maar zeer matig; misschien komt dit, omdat deze stam veel bezocht wordt en zich zoo al sterk vermengd heeft. Sajetee, of zooals hij zich liever noemen liet, Zorgvlieti van Cottica, werd bij de kroetoe aangeklaagd, omdat hij ten tweeden male de kapiteinsvrouw onnette voorslagen gedaan had, waarop hij veroordeeld werd om in 7 jaar geen vracht te mogen varen. Eenige dagen na dit vonnis evenwel, bracht hij voor ons lading op en vergezelde vervolgens een deel der expeditie naar Albina.

De verhouding tusschen man en vrouw is eigenaardig. Avinsai beroemde er zich op, dat hij 19 jaar met één en dezelfde vrouw geleefd had. Meestal hebben de Boschnegers meer dan eene vrouw, soms in één, meestal in verschillende dorpen. De Granman heeft zelfs 9 vrouwen. De kinderen behooren aan de vrouw, de man heeft er niets over te zeggen. Bij vroegsterven van de moeder neemt de familie van deze de kinderen tot zich. Misschien is dit nog eene Afrikaansche gewoonte; waarschijnlijker echter is het een overblijfsel uit den slaventijd, toen moeder en kinderen bij elkaar hoorden en niet gescheiden verkocht mochten worden.

De meeste Djoeka's zijn matig. Bij feesten gaan zij zich wel eens te buiten, maar gewoonlijk niet, en zelfs hebben wij enkele Djoeka's ontmoet, die geen „soopie" hebben wilden.

Van hunne beste zijde vertoonen zij zich evenwel op de rivier. Met welk een gemak bewegen zij zich in hunne ranke corjaaltjes of zware vrachtbooten over vallen en versnellingen! Zelfs de vrouwen hebben hierin eene groote handigheid en het is geen uitzondering, dat de parel, midden in eene versnelling, een oogenblik neergelegd wordt, om een ongehoorzaam kind te recht te zetten.

———

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

HOOFDSTUK VIII *(Vervolg).*

De Zuiden en de Westen winden hadden over de heide gewaaid en een namiddag kwam kil en kwaadwillig een geweldige Noordwester-storm aangegromd. Toch had Maarten gewandeld ondanks een groote loomte die hij de laatste dagen in zich had opgemerkt.

Ook voelde hij een lichten pijn in de rechterzijde wanneer hij diep ademde, het scheen wel alsof er iets borrelde binnen in zijn borst. Maar hij had zich tegen die kleine ongemakken verzet, hij praatte zich voor dat zijn loomheid niets anders dan luiheid kon zijn, een eigenaardige luiheid die hij meende te moeten toeschrijven aan zijn volkomen afzondering die gemakkelijk tot traagte brengen kon, in elk geval traagte scheen aan te wakkeren. Maarten wandelde tegen vier uur over de heide naar huis terug. In de verte naar het Noorden zag hij zijn dennenbosch al. Zwart silhouette het tegen den in-grijzen hemel. Toen begon het opeens in het Westen donkerder en donkerder te worden. Ruige, bange wolkenstoeten daverden op, bergden aan, stapelden zich ontzaglijk in een en omjammerden weldra heel den strak-somberen hemel.

De storm hijgde woest op, bonsde neer over het kleurlooze landschap, rukte aan alles wilder, onstuimiger, altijd heftiger. Aan de kimmen begon een fijne motregen de omtrekken gansch te veronwezenlijken, maar de wind sloeg den regen van een en jachtte na dit beletsel doller en doller voort. Het was Maarten alsof een reus hem vastgreep toen de wind ook hem betastte, drukte, drukte. De pijn in zijn zijde werd plotseling heviger, stekender en hij liep sneller voort om spoedig in de warmte van zijn klein, houten huis te zijn. Een kwartier later zat hij binnenskamers en stookte het vuur op.

Als een teedere innigheid bracht nu het huislijke van de welverwarmde omgeving lust tot arbeid in hem. Buiten suisde de storm door de dennen, vallende twijgjes tikten tegen de ruiten van het huisje, en in den geweldig worstelenden ommegang van dat noodweer had hij uit zich weg voelen waren volkomen, het spooksel van zijn smart, en er was een zuivere, koortsige lust tot scheppen in hem geslopen, een dwingende begeerte tot vormen, wrochten van puur kunstschoon.

Het duister viel snel in. Maarten stak de lamp aan en sloot de gordijnen voor de vensters. Uren lang werkte hij, ingespannen, werkte hij zóó volhardend dat hij niet dacht aan het uur. De tijd gleed langs hem heen, wond zich af, maar hij bleef maar weg in werkhartstocht, doorarbeiden, rijend de kalme zinnen volhardend op papier, intens genietend van zijn mooi werk, soms maar even afgeleid door de pijn in zijn rechterzijde die meermalen heviger te steken begon. In het bosch drong de storm beestachtig ruw door de ijle dennen, heel de nachtomgeving was vervuld van een somber dreigend donkerverschrikkelijk gerucht, alsof er helleschepselen waren losgebroken over de aarde, die nu rond-moordden en martelden allerwege, bestormden ook de dennewouden, waar de voorname stilte ontheiligd werd door den rauwen krijsch van hun hatelijke razernijen.

Daags daarna bedaarde de storm en de Noorden wind waaide. Die snerpte fel en droog-ijzig tegen het middag uur. Vóór twaalven des morgens waren er groote dikke wolkdotten komen aandoemen, wittig-grauw tegen een fel-blauwen kouden hemel en er was wat hagel gevallen en sneeuw. In het bosch lagen na den storm de twijgen overal, ze lágen ruw over elkander heengesmakt, kleine en groote tusschen kurkdroge, al-lang vergane dennetakken. Maarten sprokkelde een ganschen dag met veel zorg, de dikste takken scheidend van de dunnere die hij voor het vuur-maken zoo goed gebruiken kon. Van uur tot uur voelde hij de koude heviger worden, de wind was al lang om het Noorden gedraaid, stond al Noord-Oost ten Oost, zijn vriend had hem toch goed voorspeld dat het weêr spoedig vriezen zou.

Des middags voelde hij zijn loomheid plotseling erger en de steken in de zijde begonnen op-nieuw aan te pijnen, telkens venijniger, wreeder. Maar hij wilde toch wandelen gaan.

Tegen drie uur werd het volkomen windstil.

Maarten maakte zich gereed voor de wandeling op de heide.

De rust van het bosch scheen zonder einde na de heftigheid van den storm den vorigen avond. Hij voelde een sterke begeerte in zich het hei-landschap te leeren begrijpen, te vatten nu, in heel de geweldige grootschheid van zijn matelooze uitgestrektheden, z'n wijdtetartende, ontzaglijk-wilde kaalte. Snel liep hij het bosch uit en kwam op den verlaten landweg. Na een vijf minuten stond hij op een plek waar de weg samen kwam met een ander breed landpad dat door de vlakte lijnde. Dien weg liep hij op. Hij voelde dat de pijn heviger werd, er borrelde iets, in zijn longen leek het wel, en hij was koortsig ook, zijn wangen gloeiden. Moest er iets gebeuren gaan? Zou hij ziek worden? Hij wandelde door. De avond duisterde al onmerkbaar aan over het wijde, eindelooze met zijn somberzwarte, en violette tintplakkaten. Achter zich, op den geheel verlaten weg, zag hij de boerderij scherp, fijn, heel rustig op het sterkheldere van het rooder en rooder kleurende westen. Zuid-Oost, voor hem uit, angstte de schemering aan de verre einders; een paar torenspitsen teekenden er haast niet meer tegen de lucht. Stil klom de maan daar omhoog, rood en groot, vreemd-stille, schuchtere, dralende verschijning. Hij wandelde nog een kwartier lang door, toen werd het tijd om terug te gaan. Maarten keerde.

Hij stond nu met het gezicht naar de dalende zon. Het was een reuzig purperen ondergang, drukkend van bloedende pracht. Over de heide scheen het licht gestorven, violetter schaduw wademde op uit de vlakte en het dennenbosch spookte zwarter, in zwarter toon heerschend voor de Noorder kim. Hoe ijl en als verdwaald eenzaamden de enkele kale boompjes aan 't uiterste woudeinde, hoe wijd-verloren droevend stonden die enkele stammetjes scherp te lijnen op dat rood-gele vuurfond. Alleen de platte, parasolachtige naaldetakken, gaven rustig strekkende vreemde boomkruin-omvangenis af en daaronder vandaan schoot en spietste het licht krachtiger tusschen de schragende stam-pilaartjes door.

Zoo leek dat boschuiteinde een eeuwig verlaten voorpost van duisterheid, die het naast en achter zich aankondigde, een vooruitschuiving van sombere, roerloos beidende, leed-gedweeë wachters.

Hooger boogde de hemel, goud-geel als een waarschuwing naar voor, een gele, van breed en hoog aanruimende ontzaglijkheid die het heilandschap beheerschte en wijding bracht aan der dingen stillen schijn. Zacht vervloeiden de landwegdeiningen in de violetter doffende terrein-oneffenheden, de helle, lange heerweg, die met inwendig licht te pralen scheen.

Maarten wandelde voort, zijn lichaamlijk onbehagen niet meer voelend bij de wondere over-schoonheid van dit gouden avondgezicht. Hij staarde als betooverd en aangetrokken door de zon tegen dat milder en milder verschemerende gloeirood dat in dampen van ver brandende steden werd neergezogen.

Banger, tragischer bloedde de ontzettende hemelwond, er bonsde één langgerekte, felle schreeuw door de wereld heen, er raasden vreeslijker verdoemenissen voort uit verre vagevuren. De zon was neergezegen, de kimmedampen verwalmden, vlaagden met wilder wapperende flarden den rood-gelen hemel in; omhoog, hoog over de wijde vuurwond, die kern van bloed, één diepe huivering omhoog....

Rood-goud-overtogen was de avond geboren. Ros gaf de grootheid van den westerhemel gelijken glans over de heide, die donker paars het sterrelicht te beiden lag.

Diep achter in het Oosten kalmde dicht-bij, de vreemde, stil-hoonende, vlekkige maan.

Snel kroop het donker. De heide zette naar alle kanten duister-wijd uit, de kimmen vaalden weg.

Maarten hoorde zich loopen op een horizontlooze onbegrensdheid, zijn voeten voelde hij niet meer neerkomen, zijn lijf niet meer bewegen, een altijd brandender, feller koorts laaide op in zijn vleesch. Zijn rechterzijde deed hem plotseling vreeslijke pijn, hij schokte van benauwdheid, kon niet ademen; als hij te ademen beproefde was het alsof er met messen in zijn longen gestoken werd. Maar hij moest ademen, en de pijnen martelden onophoudelijk, ieder oogenblik heviger, da-

delijk had hij beseft dat hij zwaar ziek ging worden, hij moest naar zijn huisje loopen, loopen hoe moeilijk het gaan en het ademen ook ging. Snel vlamde de koorts voort in zijn spieren, een drooge, schroeiende hitte die zijn leden verschrompelde en slap-heet deed neerhangen. Na een groot half uur van allerhevigste inspanning stond hij eindelijk voor het bosch.

Maarten martelde voort door het duister, sleurend zich helling op, helling af, soms bijna stikkend in de benauwdheden die zijn borst akelig beklemden alsof er zware gewichten om hem gestapeld lagen.... Totdat hij plotseling struikelde en viel voorover, terwijl hij het bewustzijn kwijt raakte zoo snel onverwacht, dat het hem was, nog voor hij neersmakte, als werd zijn lichaam met een zware, zware slag te pletter gebeukt, volkomen vernietigd. . . . .

. . . .

Deze gebeurtenis bracht Maarten bijna in den dood.

Hij had enkele uren bewusteloos gelegen toen zijn vriend hem vond, laat in den avond. Hij hielp hem in de hut dragen en liet dadelijk een dokter komen. Het was pleuritus, met naderhand, een week later, heel gevaarlijke complicaties, hersenkoortsen.

Maarten kwam bij kennis.

Achter dikke muren hoorde hij gillen, daar tusschen een stem duidelijk toch, maar woorden verstond hij niet. Toen opeens stuwde het leven hem heftiger op. Hij voelde, lakens, de ruwe bedkanten en hij zag, licht, een lamp, in de hand van een vrouw, twee mannen vlak bij hem, een over hem gebogen, zijn borst beluisterend, hij hoorde zich schreeuwen en steunen om de vreeslijke pijn in de zijde, zijn lijf brandde, hij probeerde zich op te richten, alles kwam om hem heen te wentelen, te zwieren. Hij begon te braken, een bitter spuugsel. De mannen hielpen hem. Zijn lijfschokkingen deden de pijnen akelig fel opvlijmen en weer zwijmde hij terug . . . .

In den donkeren, verschrikkelijk rust-loozen opgang van die dagen, brandde de ziekte hem het leven weg.

Hij wist nauwelijks, wanneer hij de heete thee met de nare sallicielpoeders daarin gemengd, inslurpte, hoe hij door zijn vriend en diens vrouw geholpen werd, verpleegd met edelste en volhardende toewijding. En altijd dreigender, altijd bloedig-wreeder, kon éen schimmig-verschrikkelijke gedachte in zijn wezen zijn: hij ging sterven, hij moest dood, dit gemartel was een voor-pijn tot oneindig zwaarder lijden waaraan hij zou te gronde gaan zonder Alice ooit terug te zien, of zijn werk te kunnen afmaken.

Een avond voelde hij hoe de koorts minder schroeide. Hij kon denken, een paar gedachten ordenen, naast elkander zetten. Hij betastte moeilijk zijn lichaam dat hij afgemagerd vond, slap en half-dood. In de aangrenzende kamer waakte zijn vriend, hij hoorde hem schrijven, de pen scherp krassen over papier, maar hij zag hem niet. Hij kon alleen de deur zien van de kleine voorhal en een stuk wand daarboven. In den haard moest vuur zijn, want hij zag roode schijnsels op en aanhellen tegen het kleine stuk wand boven de haldeur tegenover de stookplaats.

Met ontzetting nam hij duidelijk waar, *besefte* hij plotseling dat er iets bij hem stond, naast hem, achter hem, overal....

In de roode schijnsels van het licht tegen den muur zweefden, schokten op, schaduwen schimmen, paarden, mensch-gestalten, zwaarden, roode menschhoofden, er ruischte iets in zijn hersens om; ja! daar boven hem tegen den zolder fladderden zwarte vogels, dat *zag* hij alles duidelijk en hij *wist* dat zijn koorts minder brandde nu. Hij wilde gillen, maar hij gilde niet, smeekte naar de andere kamer: „Ben je daar? Kom eens hier.... Wie zit daar naast me, achter me?"...

Zijn vriend kwam naar hem toe.

Maarten zeide nog: „Doe die vogels weg boven mij, grijp ze toch!... Och toe grijp ze!"

Zijn vriend meende dat hij ijlde en hij antwoordde niet, maar knoopte een doek van Maartens voorhoofd los en bevochtigde die in ijskoud water.

Maarten smeekte: „Ach God, doe dan toch weg! Ze komen naar beneden, en jaag dien kerel weg naast mij, is dat dan geen man? Een vrouw? Wie is het? Daar komen ze weer! Hoor je ze niet met hun vleugels

slaan? Is de muur stuk boven de deur in mijn kamer? Waarom kijken er zóóveel over de deur? Hoor je me niet? Hoor je niet? Geef dan antwoord!"

Zijn vriend begreep. Troostte zacht: ,,Kijk, hier heb ik een nieuwe, frissche omslag, dat zal goed doen hè? Is het niet lekker koud?"

Maarten voelde de ijskou van het compres. Dat leidde af. Hij voelde weer alléén koude, koude, tegen zijn hoofd. Dat deed goed. Hij dacht geen oogenblik meer aan de schimmen in zijn omgeving, vraagde te drinken en luisterde doodstil liggend naar het snelle bonzen van zijn hart....

En de ontzettende krisis kwam die dagen en nachten lang duurde. Hij was toen volkomen buiten kennis, stervende bijna, wist niets van het werkelijke leven, van de menschen die hem koesterden en verpleegden met een prachtige zelf-vergeting. Maar in zijn gefolterde hersens doorleefde hij de vreeslijkste, de meest afschuwelijke, gruwelijkste, wreedste gebeurtenissen. Zijn ongelukkige ruw gepijnigde geest dwaalde in afzichtelijke werelden om. Hij leed ontzettend, zonder werkelijk te weten, maar toch elk angstgezicht zoo vreeslijk nabij, zoo vlak tegen hem aan, zoo akelig in zijn diepste zelf verstijfd, dat maanden lang in zijn herinnering de koortsvisioenen konden stijgen als werkelijk gebeurde drama's, stellig geziene en aan-getastte materie, die hem nog deden huiveren van diepen weerzin. . . .

. . . .

. . . .

Alice nam hem bij de hand en zeide: ,,Kom gauw! Kom gauw! Hij wil je zien, vader! Wat heb je gedaan? Hij wil je zien, je zien." Hij hoorde haar angstschreeuwen terwijl ze hem voort-trok. Zij holden door het park en het werd avond. Het donkerde, de lichten van het huis kwamen te glimmen. Beiden hijgden ze, hijgden ze van inspanning door het snelle loopen, ingespannen draven. In de verte doften de lichten die niet dichter bij kwamen.... Binnen in een huis een helsch rumoer en gescheld.... Alice's vader stond voor hem en haar moeder sloeg hem met iets hards op de vingers, stompte hem tegen het gezicht, maar hij durfde niets doen.... Er werd niets gesproken, maar alle drie keken ze hem aan.... Soms waren ze weg en hij wachtte hen angstig weer in de kamer waar de lichten uitgedraaid waren. Toch zag hij in schemer den grauwen opstand van meubelen en er hing een geur van wrijfwas....

Kwamen ze niet? Ze moesten toch weer terug komen. Boven zich hoorde hij worstelen, hevig gedreun op den vloer.... Alice werd vermoord. Hij rende in de half-duistere kamer heen en weer, de meubels omver stootend. Hij zocht de deur, die was gesloten. Hij bonkte tegen de deur, in de holle gangen donderden de echo's....

Alice stond buiten in den tuin. ,,Ben je daar?" vraagde ze. Hij kwam op haar toe. ,,Gauw! Gauw!" Zij jachtten naar-binnen een rijtuig. Het regende, stroomen regen. Voort ging het over een eenzamen straat-weg. Hij zag den weg niet, maar hij wist het, het was overal bar, eindeloos grauw land, grauwe vlakte zonder gras en zonder boomen. De wagen holderde door en het stortregende. Zij had zich tegen hem aangekneld, zoo krampend vastgegrepen dat ze hem pijn deed.

,,Zullen we er komen?! Zullen we er komen?!" Hij voelde haar heeten adem tegen zich. O! Zij hield hem zoo vreeslijk stijf vast, ze deed hem pijn, pijn, pijn... maar zij bleef bij hem....

Aan een kade in vroegen ochtend lag een ontzettend hooge, lange geweldige zeeboot met vele, gele schoorsteenen waaruit witte en zwarte rook recht de lucht in ging.

,,Vrij! Vrij!" Het jubelde in hem.

,,Gaan we gauw vertrekken," vraagde Alice.

,,Nog een paar minuten."

Scheepsvolk maakte de touwen los. Naast elkander zagen ze het, opgesloten in hun nauwe hut. De boot begon te grommen, dat waren de machines. ,,Hoor je dat Alice?" Zij was niet meer in de hut.

Hij gilde: ,,Waar is ze! Waar is ze!" Hij holde door de gangen onder door het schip. Eindelooze, houten, nauwe gangen met de glimmende, uiterst zindelijke, opgewreven wanden van duizenden cabines....

Boven, op het dek, zag hij dezelfde kade, nergens een sterveling, de boot in-gekrompen

tot een klein stoomvaartuig. Nergens menschen, nergens ....

Hij wilde aan land, maar de boot lag een heel eind van den wal. Er kwamen witte vogels gevlogen over het vaartuig, de vleugels ruischten. Eenzaamheid, overal wijde eenzaamheid en razend pijnend verlangen ....

. . . .

Angst martelde hem, bloedige, akelige vrees. Er ging iets gebeuren. Moord! Moord! Er gromde iets in de verte, er werd geschoten, doffe slagen bonkten neer, als van een heiblok dat neer ploft en wijd in 't rond den bodem trillen doet ....

Op een wijd strand, onder droef, grijs licht dat geel terug kwam van het gele, effen harde zand, loomden in de verte mannen aan.

In hun midden hadden ze een vrouw die ze knepen, en bespuwden, en kusten en met uitgekauwde tabak bevuilden. De mannen kwamen dichter bij, ze zongen, lalden een volksliedje.

Het waren lange, waggelende kerels met petten op en gore kleeren aan, een drankwalm gaven ze uit. Zij gingen voort Alice te kussen en vieze dingen aan haar te doen, maar zij deed niets, liet zich alles doen, keek strak voor zich, hare armen hingen langs haar lichaam. Hij schreeuwde: „Laat los.... Los! ... Los! ..." Hij rende vooruit, tusschen den hoop in, duwde rechts en links, sloeg en trapte de kerels uiteen. Maar er waren er zóóveel. Zij rukten Alice van hem weg. O! Ontzetting! Ze trapten haar op 't hoofd, tegen haar lichaam, smeten vuil op haar . . Alice was gevallen ... De kerels lieten haar liggen. Hij worstelde tusschen de bende, sloeg en beet. Een man stak hij de twee voorste vingers in de oogen, maar iemand sloeg hem in den nek, één spuwde hem tabakssap in 't gezicht, anderen rukten hem de kleeren van het lijf. Hij bleef liggen, half blind, lauw vloeide er rood voor zijn oogen. De mannen liepen door over het stille strand en ze zongen: ... „foor de onafhankelukhèèd! ... alleen dat en niets anders ....

Van heel in de verte dreunde het doffe bonzen van de vallende heiblokken op ....

. . . .

Een nachtgletscher spookte voor hem. De maan scheen doodblauw op de ijsbergen, de heele aarde leek blauw licht uit te geven, als van onder een dikke korst glas, een blauw licht dat pijn-stillenden invloed had .... Hij stond te kijken naar het ijs, dat phosphorachtig gloeide, blauw brandde. Grauwe mist kwam laag te doffen over het eindelooze, verlaten gletscher-landschap. Wild dwarrelden de phosphorvlammen omhoog ....

In het ijs schimde Alice's lijk vlak voor hem ... en het deinde weg, gleed weg, stijf, het witte, stellig herkende vrouwenlijk ....

Om hem torenden in blauw maanlicht glinsterende ijsbergen, de hemel zwart, inzwart, als een rauw-laken, en de gletschers stuwden zich voort, schoven voorbij ....

Hij ging over ijs, ruwe ijs-pyramiden, verre ijsvlakten, kale landen, nergens leven, geen boomen, geen gras, geen menschen, duisterstilte, overal de in-zwarte lucht ....

En groot beukte het ontzettende gerucht van de vallende blokken, regelmatige dreuning en kraking als van te pletter gestooten beenderen.

Soms morde op een gehuil van vele kwade menschen-stemmen, een ver, vreeslijk-gierend, bloedig gejoel . . . .

. . . .

Het begon dag te worden.

Een kil verstijvende wind waaide hem tegemoet over velden in grauwe schemering.

Bleek licht zette over treurige vlakten uit, kromp uit, vaalde aan van den Oosterhemel, droefde. Hij voelde dat hij dicht bij een groote, groote stad moest zijn ... Aan den horizont zag hij heel ver huizen.

In de atmosfeer sidderde iets, de lucht was dik-trillend en leek een kern wel van iets lauw glibberigs en kleverigs dat van buiten af bang bedrukte. Ergens aan de kimmen heuvelde de bodem, daar strakten donkere silhouetten bovenover, maar hij kon niet zien wat het was. Er ging een gedruisch over de velden, een wreed rumoer, van ontwakende, slechte menschen; wraakgillende bloeddronken menschdieren, die met beestachtige vreugde het licht begroetten omdat het nieuwe moord mogelijk en gemakkelijker maken zou ....

Afschuwelijker drong, walmde tegen hem

in, drukkender, persender, angsttrillender atmosfeer, zijn hoofd werd gekneld, ingeschroefd, het deed pijn, het martelde. Zijn schedel kneusde het, het wrong tegen zijn slapen, zijn kaken, tegen zijn achterhoofd, zijn keel, in zijn nek.... Doften de donkere neerploffingen dichter aan....

Soms in den ijzigen wind lauwde een vochtig-warme, zoete geur hem tegen; die geur deed hem sidderen, die scheen hem te omwademen, stellig aanhoudend, zoog zich vast tegen zijn gezicht, in iedere porie van zijn lichaam, die slijmde bij hem naar binnen, sijpelde door zijn vleesch en zenuwen, beving hem gansch-en-al. Hij scheen deel te worden van de bloedangst die aan, aan-duwde, zoog, slurpte....

Achter wallen wenkten hem menschen. Hij ging door een poort die achter hem dicht donderde. Tusschen wijven en kerels stond hij nu. De kerels vreeslijk met vuile, roodbesmeurde kleeren, maar de wijven waren ontzettend, beesten-koppen bijna, met groene en zwarte, felle oogen, vuil-bekorst, vuil bekorste gezichten, rood begoorde handen. Een kwam naar hem toe met handen voor zijn gezicht geklauwd alsof ze hem krabben ging, uithaken de oogen. De handen waren bleek onder het vuil, vingers en duimen wijd uit naar achter gekromd, binnen in de handvouwsels zwartig, de lange roofdiernageltoppen blauw, zwart berand en vetglimmerig. Hij voelde één klauw in zijn wangen gekrald, een scherpe, bijtende pijn.... Naast hem stonden zwijgend en ernstig, bleeke menschen, de handen gebonden op den rug. Hunne gezichten waren lijkbleek, allen in zwarte kleederen. Gore soldaten op bloote voeten met roode mutsen op, waggelden aan, dronken; ze stootten met de zware kolven van hun geweren in den drom van zwart gekleede menschen. Maar de vrouwen krijschten, sloegen de soldaten in het gezicht, spuwden naar hen....

De wijven dansten ergens op een plein. Op gingen de voddige rokken, op en neer zwabberden, kletsten de dikke furie-hangborsten. Hu! Ho!... Hu! Ho!... Een viel er met den beestenkop in een modderplas. De anderen sleurden haar voort bij de beenen. Ze strompelde op, hotste door, klauwend de vingers om de andere furiën. Zwarte haren flapperden vies om de dier-hoofden, zweet dampte, drupte langs de smerige, lijk-grauwe wijvesmoelen en wilder hotste het in wijder kring. Hu! Ho!... Hu! Ho!

Een groot, breed, zwart wijf tilde hoog rokken boven haar hoofd en danste weg uit den kring, in haar dunne, gescheurde, grauwe onderbroek, waaronder 't gore, dikke vleesch kwebde.

Meerdere soldaten kwamen. In de verte roffelden trommen, er werd geschoten, karren ratelden, de heiblokken bonsden neer, de aarde dreunde, de hemel grijs, kleurloos, uit den grond opangstend een bleek, kadavergrauw licht....

Nieuwe benden wijven goorden waggelend voort uit nauwe straten, arm in arm naar voor, honderden beest-vrouwen. Voor hen uit trapten ze andere bleek-gedweeë, zwart gekleede menschen....

Een duivels gegier braakte heen over het plein.

Armen zwaaiden, dreigden, messen flitsten, neergetrapt lagen de zwartgekleede menschen, overal roerloos neergemodderd op het wijde plein.

Hard bonsden van verre de slagen op..., weeër hing de zoetige, afgrijslijke wurg-geur in het bleeke licht.

En het begon....

Razend stuipten de wijven voort over de roerlooze lichamen in wijden kring, rondomme, rondomme. Voort, voort.... Hu! Ho!... Hu! Ho!... Ze trappelden de hoofden stuk, de bleeke vingers, vermorselden borsten, ribben, beenderen kraakten, ze slierden zich in het purper moordvuil, glibberden overeind, patsten weer uitglijdend neer, wreven zich de gezichten in, krabden zich zelve in het gezichtsvel zoodat er zwart-bruine krassen tegen streepten. Geweldiger, sneller draaiden de losgebroken moord-wijven. Ze bukten zich gillend naar voor, rukten krankzinnig krijschend huiver-vreeslijke menschbrokken over zich, lolden, smeten gier-schaterend ingewand over zich, bekransten zich met lange, roodglinsterende, bleeke slierten... en òp sprongen ze weer met één trillende sidder-ruk, borsten

opgezwabberd, haren rood glinster-druipend, moordblauw de lippen.... Hu! Ho!... Hu! Ho!...

Stuipte de wijventroep gillend, sneller en sneller rond over het plein....

Hij duizelde. Een misselijkheid deed hem spuwen, alles tolde om hem en hij zwijmde neer....

Zwak, heel zwak in vage verte suisde wild rumoer, en stille dreuning van zware neerbonkingen ...

In den middag stond hij midden in de groote stad tusschen veel stinkende, havelooze menschbeesten, te kijken naar een lange optocht van karren waarin naast elkander op banken menschen zaten. Achter hem een groot gebouw, een theater, voor de vensters van dat theater, menschen, rijk gekleed. Die lachten en wuifden kalm en bedaard met ringbesierde vingers naar de karren, een vrouw zag hij vallen achterover van een der ramen naar-binnen het gebouw....

Toen scheen opeens de zon....

Het licht zeefde door bloed-getinte, sidderende atmosfeer, fel, helder zonlicht verbloedend tegen de groote, groote stad, over de immense massa gore menschen met roode mutsen, bevlekte en beslikte kleederen, over de dof-modder-glimmende, kleverige straatkeien....

Nu zag hij de gezichten in de karren zéér goed, héél duidelijk onder het felle bloedlicht, in de helle bloedatmosfeer. Hij bekeek angstig speurend de dichtbije koppen, de in huivervrees saamgedrongen, zwart gekleede lijven, hij zag de handen blauw gesnoerd, roerloos half-dood-afgebonden, vastgetrokken met dik, wreed touw achter op de ruggen. De hoofden....

De Hoofden!... Er waren er die de oogen gesloten hielden, zoodat de zwarte oogharen scherp teekenden tegen de witte, doodsbleeke gezichten, die den mond bewogen in lang gelaat, wijd-open de oogen starend op iets dat in de verte stond, op iets dat ze zagen met laatste gedachte, tastten met ten uiterste gemartelde spanning van veroordeelden, van radelooze rampzaligen.

Er waren er die lachten en zwaaiden en wiegden met het bovenlichaam, wien waanzin gierde van de doodsangst-vertrokken en berimpelde physionomieën, die een liedje zongen met vreemd en ontzettend-stil geluid, met doffe stemmen van krankzinnig gefolterden. Daar waren er ook, o! prachtig en wondergeweldig in hun hooghartigen, onvernietigbaren hoon, die zaten, rechtop op de gore banken van de karren, die schenen niets te zien; zij keken naar boven, naar de zon, soms even naar de zon, die zoo hoog achter al het vreeslijke te schijnen stond, die keken dan recht weer voor zich, diepste, grenzenlooze verachting in de dunne, fijne, bleeke lippen, in de tot het laatst vermetel en zwijgend verdoemende, half opgetrokken wenkbrauwen, de hooge, witte voorhoofden, waarover droef het haar, het zwarte, neerhing....

De zon scheen onbevangen en vóór hem kromp uit, verwijdde met groote duidelijkheid de ontzetting van de omgeving, de stikangst verzade, doortrokken stadgeur, die hem nu gevangen hield, beklemde zooals een slang zou doen, die om een lichaam zich wikkelt en dat langzaam, heel, heel langzaam dood gaat drukken. Hij keek over de hoofden der menschen die mompelden en bloedgierig gluurden naar de karren die voorbij ratelden over de vuile, blauwe keien. . . . . .

. . . .

Van achteren werd hij beetgegrepen.... Soldaten hielden hem vast, sleurden hem mee.

Hij voelde dat zijn handen gebonden waren....

Hij liep mee, gelaten, naar een hoog en somber gebouw. Een poort knarste open en hij werd naar binnen een half duistere ruimte geduwd. Achter hem dreunde de poort met een slag dicht.

Hij begon menschen te onderscheiden, veel menschen overal op den beschimmelden steenen grond. Naast hem zag hij een oud man op een matras liggen, een ander gaf hem wat te drinken, de oude man was stervende, hij steunde, zijn hoofd viel achterover, rolde op zij.... Vuile mannen brachten fakkels en lange kaarsen binnen, geweerloopen glinsterden in rood licht; het was nacht....

Op den steenen vloer lag hij uitgestrekt, het duister drong op hem toe. Hij wist dat

de oude man naast hem gestorven was.... Hij verschoof, ging verliggen op den harden, vochtig-kouden bodem; zou hij het lijk aanraken? Hij moest stil blijven, anders raakte hij het aan....

Naast zich voelde hij het dood-koude....

Hij was reuzen-sterk geworden. De wachters had hij gewurgd en de groote poort stond open. De soldaat buiten leunde tegen den zwarten muur, hij nam het geweer naast den schildwacht, stampte hem het gezicht te pletter.

Achter hem slopen mee geruchtloos de anderen....

De nacht was diep duister en nergens brandde licht. Het was koud; muizen hadden zijn kleederen stuk geknaagd. Hij betastte zich, hij voelde zijn bloote lichaam onder vieze lompen, een koude wind tochtte door de nauwe stegen en hij bibberde....

Voort, voort ging het, alléén door de doodstille, nachtzwarte straten, zijn lichaam slapte, waggelde over den oneffen bodem, hij bonkte tegen muurhoeken, zijn hoofd schuurde hij stuk tegen een overstakend ijzer, dat hij nu zag tegen de grijze lucht, een staaf van een lang verroest uithangbord. Hij viel en brak een paar tanden die hij uitspuwde. Bloed lauwde langs zijn kin, over zijn borst. Zijn bovenlip was stuk, bloedde hevig, maakte vóór hem de kille steenen glibberig....

Dan werd het ochtend. Het grauwe, hopeloos droeve, grijze morgenlicht kilde in de hoog-zwart-silhouettende, nauwe straten, waar in de huizen de vensters vierkant scherp blokten, inblokten in zwarte, hechte muren.

Uit een van de vensters hing slap een vaandel, het doek scheen te trillen, het was rood en vochtig-zwaar en er vielen donkerroode, vette druppels van af.

En grooter, breeder, weedom-spellender gloorde het eerste dagelicht neer tegen de groote stad, die hij achter de nauwe, verlaten straten vermoedde...

Plotseling... verre trommen roffelden, een rumoer ontwaakte, zwol, zwol, puilde vreeselijk neer tegen de stad, verdrong snel de duisterheid, de angstige schemeringen in nauwe steegjes, lang verlaten, de vergrauwde schaduwen langs de zwarte huizen. Overal strompelden kerels en wijven de vunze huizen uit en goorden weg, moord in de nog slaperige, drift-vertrokken smoelen, sabels en messen in de handen en ook geweren over de schonkige schouders.

Toen, opeens, op verren afstand nog, maar veel dichter bij dan hij het tot nog toe gehoord had, ratelde, donderde weg door den ochtend over de rossig belichte moordstad, een daverende slag...

De kerels en wijven strompelden haastiger voort in dichte drommen, ze klompten aan, elkander meêschuddend, rukkend, sleurend, ze jachten maar door, ze hunkerden naar iets dat verzaden zou, iets waaraan ze zich te bersten zouden vreten en zuipen en waarvan ze nog lang, lang zouden nagenieten totdat den volgenden dag bij zonsopgang de eerste dreuning hen weer zou wakker schrikken...

Voort ging hij, mee in den hoop, in de stank en zoete bloedgeur van die ontzettende menschenverzameling...

Dichter bij bonkte geweldiger een slag die de aarde beven deed, de vensters in de zwarte huizen deed trillen. Nieuwe drommen kerels en wijven klompten vast bij de anderen die sneller, sneller gingen...

De straten werden breeder, het was nu gansch dag geworden. Hij zag de huizen duidelijker. In sommige huizen was brand gesticht. De vensters waren zwart verkoold, het glas gesprongen en langs de nog aan de randen gebleven scherven zag hij naar binnen de duister uitgebrande kamers, boven de wit veraschte raam-omlijstingen, roet van uitgewalmde rook, vlamachtige teekening tegen de kleine, zwart-roode steentjes...

Meegerukt in den stroom van verstinkende, gewapende mannen en vrouwen, voelde hij zich van achter op de hielen getrapt, wanneer hij niet snel genoeg voort kon, gestooten in de ribben met gevesten van sabels en kolven van geweren of pistolen...

Langs een breeden, met ontbladerde boomen begroeide laan holderden de karren voort weer, opgepropt met menschen. Hij vermoedde hevig er ging iets komen, aandeinen een wurgend onheil... onder zich, op den bodem, voelde hij zich moeilijker voortgaan, het was alsof zijn voeten kleefden aan den grond,

telkens zogen ze vast... hij keek naar beneden, hij ging in een donker-rood getinten modder...

Aan het einde van de laan was een heel groot plein, dat hij maar ten deele zien kon, een straathoek dekte het.

Onder zijn voeten klamde het slijk dunner, vloeibaar bijna, voor zich hoorde hij de menschen voortplassen alsof ze waadden door een moeras...

Dichter bij nu het plein. De neerdonderingen vlak bij, rateling van ijzer en staal langs metalen banen; gieren, sissen van zwiepend moordstaal door de tot stikkens nu onheil- en ramp-bevangen lucht. Het bonsde, suisde in zijn hersens... Aan zijn voeten voelde hij voortslijmen, lauw stijgen de wee-weeke ontzetting van het donker-levend roode, van het half geronnene... De karren kraakten voort tusschen de dol krijschende, dreigende menigte, gelaten hotsend de bleeke, zwart-gekleede rampzaligen.

Hooger steeg het vloeiende, lauwe. Hij waadde er door heen tot aan de knieën, een heet-zoete, vreeslijke geur schroeide hem de keel in, hij zou gewurgd worden zoo...

Midden tusschen het volk, roerloos bij het beestige stadsgrauw vastgekneld, stond hij stil. Fel lichtte de morgen...

Vóór hem stond star-verschrikkelijk, moordend, hoog-vierkantend, de guillotine... tot héél boven rood bespat, de planken verhevenheid rood en glinsterend, vastgeronnen, lillend bij elke moorddadige stuiptrekking, als het zwart beklonterde, schuine staalbrok opgierde, fel terug suisde en daverend neerhakte dat het jammerde over de zondige stad.

Karren gleden aan tot voor de rechtplaats.

Zwarte gestalten, doodsbleek, klommen rood-glibberige trappen op, suisde de scherpe staalklomp hoog, plofte moordend neer... schuimde het volle, warme, vochtige leven dampend af, spatte rond, stroomde, stroomde weg, ruischte zacht bobbelend, klammend voort...

Het steeg!!...

Het steeg!!...

Het ging klonten, ronnen langs zijn lijf, tegen zijn voddige kleederen, zoet, walg-zoet dampte, borrelde het omhoog...

Het staal daverde neer...

Rauwe stemmen brulden een zang...

Schorre stemmen schreeuwden: „La Fête!... La Fête!... de l'Être Suprême!!..."

Roetachtige walmen dwarrelden aan.... donker-rood de hemel... Het steeg! Het perste knellend langs hem omhoog, dampend, schuimend . . . .

. . . .

In de halfduistere nachtkamer lag de doodzieke afgemagerd, bewusteloos neer, ijlend, koorts wegbrandend hem het leven.

Buiten waakten roerloos, angstig, sneeuwgedekt de donkere, eerbiedige dennen zoo stil, zoo stil.

Eeuwig diep fonkelden de sterren in felle vorstnacht.

Hoofdstuk IX.

Alice's vader zat in zijn kamer bij het venster en keek naar buiten uit, in den tuin, naar de boomen in het park, waarin vroege zomer al rondwaarde. Het was laat in den middag, tegen etenstijd; blij gerucht zoemde op uit het lichte boomegroen van de vergeurende aarde, het nieuwe leven gloorde aan, en in den lateren dag tegen de uren van het scheidende licht, begon dagevreugd al blij afscheid te juichen aan de zon, tevreden dat een nieuwe, mooie zonneboog was heengetrokken en wel vertrouwend dat na zachte nachtrust heerlijke jubel weerkomen zou, met blonden schijn en nieuwe jeugd van dartelende, krachtige, jong-zomerschepsels, zoete vogels, vlijtige bijen, bonte kapellen....

Maar dat alles voelde hij niet. Het vreeselijkste en ontzettendste van zijn leven was gebeurd. Het groote schandaal, de ont-eerende gebeurtenis; zijn vrouw, er van door, hem met zijn dochter in den steek gelaten. Er van door!!

O! Vervloekt! Hij wist het wel met wien, grenzenlooze schande, met een jong artiest, een schilder, Emile. Dit was het laatste, dit ging hem nekken, hij voelde het.

In zijn hoofd hamerden de haatduiveltjes rond.

Hij zag niets van het jonge zomermooi

buiten, hij rook de sappige geuren niet, zijn stumperig, toch hard gemoed was nooit ontvankelijk geweest voor indrukken van hooger rang. Alleen maar kille blijdschap kende hij, het heete genot dat een welgeslaagde handelsmanoeuvre hem brandend-prikkelend verschafte, een eenvormig genot, dat in zijn eenvoud van sensatie alleen het grofste in zijn ziel bezig houden kon, dat hem dan ook heelemaal pakte, zoodat er niets mooiers, dagen lang, voor hem bestond dan het weldadige: aanhoudend, voortdurend maar te kunnen rondgaan met de directe verkneukeling om materieelen voorspoed.

Neen, het had hem niet gehinderd dat zijn vrouw nooit, nooit vriendelijk tegen hem was geweest, ze zoo terdege liet merken dat ze hem alleen maar om zijn geld genomen had, om zijn goeden naam, zijn goeie relaties, zijn mooie huis, neen dat stuitte hem niet, hij had nooit een „mariage d'amour'' verdedigd, als hij een vrouw had kunnen huwen met veel, veel geld dan zou hij het zeker dáárom en om niets anders gedaan hebben, maar 't was als een brutaliteit over hem gekomen, z'n verliefdheid, met den dag had hij haar meer begeerd, haar meer 't hof gemaakt, was hij ook door hare ouders aangemoedigd, had haar geheele familie er toe meegewerkt om een durende verbintenis uit te lokken. Wat had hij haar lief-gehad. Ja, hoe meer ze hem liet merken dat ze niet van hem hield, hoe meer ze hem sarde en plaagde op haar kalme, venijnig-rustige manier, zooveel te meer was er in hem opgejaagd een prikkelende drang, haar toch maar in alles williger toe te geven, haar te bederven, aan haar meest dwaze verlangentjes te voldoen. Want dat moest zoo, dat was hem geleerd, je moest je vrouw liefhebben, je mocht niet naar een ander kijken, je zou „goed'' voor je omgeving zijn, voor je vrouw, je kinderen. En dan nog z'n heete verliefdheid; had hij maar meer kinderen van haar gehad, wat zou hij er „goed'' voor geweest zijn.

Eigenlijk deed hij dikwijls „goed'' zonder 't zelf te weten. Achter zijn verliefdheid stumperden de harkerigste gedachtetjes van aanhankelijkheid, vriendschap, zinnelijkheid; ja vooral zinnelijkheid. Als hij zich des avonds zat gekeken had tegenover zijn vrouw aan haar groote, begeerlijke gestalte, haar zware, lustbevangen, volle leden, waarin een vuur zat dat ze hèm niet geven kon en wilde, dan sloop hij opgejakkerd wel eens 's nachts 't huis uit omdat hij 't niet langer uit kon houden, als zij hem zoo bijna altijd weigerde, sloop hij naar een villatje in de buurt waar nog iemand op zijn kosten leefde.

Maar toch ondanks die ellendige huiselijke verhoudingen liet hij haar zien dat zijn liefde niet aan te tasten was, dat dat nu eenmaal onmogelijk kon vernietigd worden, met niets, niets, al betrapte hij er haar op dat ze gif mengde in zijn eten. Hij dacht er niet aan dat ze wel eens het zelfde zou kunnen beproeven, als wat hij op zoo bedekte wijze deed, dat zij op den duur overspelig zou moeten worden. Het onvermijdelijke van trouwbreuk daarvoor was hij blind. Hij was toch „goed'' voor haar, wat kon ze meer en beter wenschen, niemand kon hem zijn vrouw afnemen. En als er des avonds kennissen kwamen, als er dineetjes gegeven werden en soireetjes in het huis in het park, dan meende hij, waren er heel wat jaloersch op hem, dat hij, het nietige, blonde kereltje zoo'n pracht van een vrouw bezat. Dan loerde hij wel listigjes op zij om eens te kijken wat ze dachten, en altijd maakte hij de gevolgtrekking dat ze haar begeerden, graag zagen om haar mooiheid; en al dat schoone, krachtige dat was en bleef van hem, van hem alleen. Zóó begreep hij het; alsof hij een gezonde, vette, melkgevende koe had gekocht.

In den loop der tijden was haar sterk zinnelijke natuur die bijna nimmer bevredigd werd, de oorzaak geworden van steeds onrustwekkender zich uitende, ziekelijke verschijnsels. Haar verlangen had haar nerveus, gemaakt, bits, nukkig, achterdochtig, plaagziek en valsch. Eindelijk was ze hysterisch geworden. Zij kon uren lang voor zich staren en plotseling luid op lachen om niets, om een eenvoudige gebeurtenis op straat, een woord van haar man, van Alice. Zij kon de meiden afsnauwen erbarmelijk; het geringste stemde haar troosteloos, kwaadaardig, belust op kwetsend dispuut, maar omdat ze een

sterken wil had nog, gaf ze nooit geheel toe aan haar slechte luimen maar schold hevig enkele minuten en sarde dan half-luid-sprekend door. Allerlei nukken en kuren kreeg ze. Ze kon dadelijk voor iets in uiterste vervoering komen en dan fel haken naar het bezit van dat bewonderde, er bij haar man zóó lang op aandringen tot hij toegaf, en korten tijd daarna had ze er al weer ruim genoeg van, kon ze 't niet meer zien en 't moest weg, vèr weg van haar, of vernietigd.

Eerst had haar man dat niet begrepen, hij had al maar meer toegegeven, al maar meer, het allerbelachlijkste deed hij voor haar, maar zóó verblind was hij niet dat hij ten slotte niet zou opmerken hoe abnormaal zijn vrouw begon te doen. Alleen dàt begreep hij eindelijk, dat ze nu geheel-en al veranderd en bijna ontoerekenbaar was geworden.

Maar hoe dat zoo gekomen was, daaraan kon hij niet denken en zoo sukkelde hij door, inschikkend, het hoofd buigend maar, als ze giftig werd en schold en scheeuwde, en niet meer opvliegend zooals hij vroeger deed, toen hij haar nog geregeld aftroefde en met haar keef en heftig disputeerde. Daarom, omdat hij nu alleen begrepen had dat ze abnormaal was, vermeed hij twistgesprekken en deed hij blindelings wat zij begeerde. Zóó deed je „goed" voor de vrouw.

En ze had hem bedrogen. Wie weet al hoe lang....

Plotseling ging haat in hem aan 't zieden. Ah! die vervloekte furie! Z'n naam had ze te schande gemaakt, z'n huis te schande. Alice had ze vermoord eigenlijk, dat kind zag er met den dag bleeker en magerder uit, hoewel ze weer wandelen kon en krachtiger werd zelfs, naar haar beweren....

O! Dat gevloekte wijf, gemeen bedrogen had ze'm, liederlijk! Hij voelde nu niets dan haat tegen haar, hij verdoemde haar nu innig nu ze dat allerergste had gedaan. Nu was het toch al zoo grif uit tusschen hen! Al zou ze hem smeeken op haar knieën om weer terug te mogen komen, hij zou 't niet doen, nooit. Hij vermoedde dat dat zou kunnen gebeuren, want hij wist wel, zij hield van luxe en overdaad, als ze dat bij dien jongen niet meer kreeg, dan zou ze terugkomen misschien. Ha! Hij wenschte dat ze 't doen zou, hij zou er om bidden bijna, als ze het deed zou hij haar dreigen, dreigen.... Hoe? Waarmee?....

Hij stikte haast van nijd-koestering, neep zich de nagels binnen in z'n vastgekrampte handen.... Ha! Hij zou haar.... Wat?.... Wat zou hij?.... Van de deur laten wegranselen door den knecht....

Even nijdigde een gedachte in hem: Als hij dien jongen, dien Maarten eens schreef dat hij terug mocht komen, dat zijn huis weer voor 'm open stond. 't Zou Alice er misschien weer heelemaal bovenop helpen, God! Hij zou het doen, als hoon tegen háar. 't Was haar wil toch eigenlijk geweest dat die verbintenis verbroken werd, haar schuld.... Hij wist van niets.... Zou hij 't doen?.... Maarten's moeder was ook gestorven, dat wist hij, nu had die jongen 't geld, nu zat hij er warmpjes in.... Zou hij 't doen?.... Hij woonde weer op z'n oude kamers in de stad.... Neen 't was dwaasheid, gekheid. Hoe kwam hij aan die gekheid. 't Was uit, 't moest uit blijven; die Maarten zou haar toch niet zooals 't behoorde kunnen onderhouden, hij zou maar weer 'n ellendig figuur slaan, bovendien, als die jongen nu eens niet wilde....

Hij bleef nog een poosje in zijn stoel bij het venster doormijmeren, kijkend naar buiten in den tuin, waar avondstilte al met geler zonlicht, werd ingeleid,

Toen stond hij op, driftig, begon een sigaret te rooken en stapte nerveus wat in de kamer op en neer....

Zijn denken werd somberder. Hij had zich nooit gelukkig kunnen voelen omdat zijn koud gejacht van handelsmensch hem niet ontvankelijk gemaakt had voor zuivere genieting van het leven. Hij had heel zijn bestaan door zich blind gestaard tegen het leven, maar er nooit een zier van begrepen. De dingen vlak bij hem, die tegen hem aanbonkten had hij gezien, maar van de kern der dingen wist hij niets. Daarom was hij diep-ongelukkig.

In zijn jonge jaren had hij groote verwachtingen gekend. Alles had hij breed en grootsch in zich opgemaakt, en dat plan was hij be-

gonnen uit te werken, een steen-koud levensprogram, op harde handelsgrondslagen gevest. Toen droomde hij van groote rijkdommen, schatten die hij zou bijeen garen met zijn strak vernuft van handelsmensch. Zoo niet nummer één in de groote financieele wereld, dan zou hij toch tot de eersten behooren onder de lieden van de haute Banque; schitteren zou hij in Parijs. Hij droomde van paarden-voor-eigen-rijtuig, prachtige, weldoorvoede beesten voor een glinsterend vehikel, dat blinken zou langs de Champs Elysées, waar hij ook zijn woning zou hebben. Alles zou er kostbaar zijn, daar in Parijs, aan Holland zou hij niet meer denken, dat was daar in Holland toch maar klein gepruts, dat was niets, niets! Naar Parijs! De Haute Banque!

Het visioen had jaren lang rondgekoortst in zijn verwachtingrijke handelsmenschhersens. Eene rijke, mooie vrouw zou hij trouwen ook, een vrouw waar hij mee schitteren kon, die hij goed zou verzorgen, die zich zooveel toilet en zooveel kostbare versierselen zou mogen koopen als ze maar wilde. En naderhand zou hij kinderen hebben, die zouden in Frankrijk worden opgevoed, hij zou zich laten naturaliseeren, zijn kinderen zouden niet meer Hollandsch zijn, niet meer behooren tot dat laffe, langzame boerencomplex, die onbeschofte democratische, rooie Hollanders die hij diep, diep verachtte en waarvan hij geen goed woord zeggen kon.

Zóó had hij van begin af aan zijn verwachtingen al veel te hoog gespannen. Zijn vader, een heel eenvoudig man, die hem had groot gebracht naar echte, goedmoedige, zuivere begrippen van spaarzaam, zuinig, zeer welgesteld Hollandsch koopman, had hem wat dikwijls gewaarschuwd:

„Pas op", had die gezegd: „Pas op, je wilt te hoog vliegen, dat geeft je maar narigheid later, let er eens op, je komt leelijk in de teleurstelling. Al die buitenlandsche ideeën, blijf maar gerust hier, Holland is nog zoo kwaad niet".

Maar hij had geantwoord dat Holland 'm te klein was, hij zou zijn vleugels uitslaan, naar buiten zou hij, 't was 'm te eng in Holland, de dichtbije grensjes benauwden hem, hij moest er uit. En hij werkte jaren lang zeer hard en met veel voorspoed, en toen hij eindelijk dacht: Nu ga ik naar het buitenland, zorgen voor den verderen opbouw, naar Parijs! ergens in een goed quartier, toen was hij hopeloos verliefd geworden. Hopeloos verliefd op een vrouw die niets van Frankrijk en de Franschen hield, die er een afschuw van had. Dat was zijn eerste groote en grootste tegenspoed.

En toen was hij getrouwd en hij was in Holland gebleven, zonder aanpassingsvermogen zich diep, diep ongelukkig voelend omdat hij niet kon doen wat hij wilde, z'n vleugels uitslaan....

In Zuiderverten bleef Parijs lokken, zoet lokken. Het bracht verbittering en ongeluk. Zijn zaken gingen goed, hij bleef verdienen, maakte grove winsten, hij kocht een huis in het park met een grooten tuin daarbij, liet naar nieuwsten stijl verbouwen; maar het was niet het hotel van de Champs Elysées. Ja tot zijn schrik merkte hij dat hij ook lang niet genoeg gefortuneerd zou worden in Holland om ooit zooiets te bezitten. En nieuwe droefte kwam, nieuwe wrevel, nieuw ongeluk; had hij maar in Parijs kunnen doorwerken dan had hij zes, tienmaal zooveel verdiend als in Holland. Beter, royaler relaties, ruimere opvattingen, beter families, adel....

En het bleef pijnen, altijd heviger dat hij in Holland blijven moest, dat hij nooit zou kunnen genieten van het leven zooals hij dat wel begeerd had.

Toen kwam de slechte verhouding met zijn vrouw, de geboorte van zijn eenige dochter. Hij had een zoon willen hebben. God! Waarom was het geen jongen geweest! Naderhand had ze geen kinderen meer gewild, hoe hij haar ook gesmeekt, onder tranen afgebeden had. Hij herinnerde zich smartelijk-dwaze nachtelijke scènes. Hij diep, diep bedroefd, lastig-vallend zijn vrouw, die stug bleef weigeren en nauw hoorbaar stiklachte tusschen de kussens en ook wel leelijke, wreede dingen deed, zonder dat hij den moed had zich tegen haar te verzetten....

En alleen Alice leefde.

In verwachting-volle dagen had hij ook gedacht aan zijn kinderen bij zijn vrouw en bonne in het rijtuig, mooie zomerdagen, kin-

deren in mooie, lichte toiletjes, netjes en voornaam gereden langs de mooie rijtuigen van kennissen, die de kinderen vertrouwelijk zouden groeten. Tusschen al dat lief gewuif en mondain gespeel, de schitteringen van het prachtige rijtuig en van de rijk opgetuigde, fiere, krachtige paarden; hoog op top van zacht hellende, zonnige promenadebaan, achter tintelend glansen, de reuzige triomfboog van de place de l'Etoile.

Maar alleen Alice en geen zoon; zoon die hij had kunnen opvoeden, met veel zorg, vroeg naar een Fransche kostschool gestuurd, die hij had kunnen vormen, heelemaal naar zijn opvattingen en begrippen, kunnen leeren hoe en waar er gewerkt moest worden, kunnen opdringen een afkeer van het kleine, peuterige gesjacher van de trage Hollanders in hun miserabel, vochtig, ongezond, beestachtig klimaat. Neen, niets, geen jongen, maar een meisje, een goed, zacht, gehoorzaam kind maar een kind opgevoed door z'n vrouw die van Holland hield, kind dat, al liet ze het uit bescheidenheid en piëteit voor haar vader, van wie ze wel begreep dat hij zich in Holland niet thuis voelde, niet merken dat ze aan haar land gehecht was, door haar moeder woest beangst gemaakt was voor Parijs, de grommende, gevaarlijke, zondige, dood-sombere stad. Dat was ook een van de in-slechte streken van zijn vrouw geweest, Alice van Frankrijk, van Parijs vreemd te houden, en daartegenover Holland voor te trekken, te bewierooken. Holland en Engeland, daar wilde ze graag wonen, in Holland of in Engeland daar kon haar „home" zijn. Hij hoorde 't haar zeggen nog, minachtend, sarrend in 't Engelsch, die vervloekte taal: „Yes, Alice and I, we like our home".

Wat had ze hem ook ten bloede geërgerd met haar liefde voor katten, honden, die goedige huisdiersoort, waarvan hij zooveel hield, kon ze niet uitstaan, die vond ze ordinair, luid-ruchtig. Net zoo lang had ze hem gesard totdat hij Fox, het oude, trouwe foxterriertje de deur uitgezet had. Ze had dag in, dag uit gescholden op het beest, geklaagd dat hij zoo wild en onhebbelijk deed, dat hij in een stal thuis hoorde, dat fox-terriers goede vrienden voor paarden konden zijn maar nooit met menschen in een kamer konden huizen, daar waren ze veel te wild en te ruw voor. Iederen dag klaagde ze over Fox; dat hij vuil deed in den tuin, vogels nazat, dwars door de bloemperken heen, dat hij thuis kwam, geregeld éénmaal, twee malen in de week met viezigheid aan z'n halsband en dat de knecht klaagde, hij wilde den hond niet meer schoonmaken, als dat nog dikwijls moest gebeuren. Toen had hij afscheid moeten nemen van Fox. Die was nu uitbesteed bij den tuinbaas, daar zou die zich best amuseeren met de kinderen op de binnenplaats, voorspelde z'n vrouw. In huis had zijn echtgenoote toen genomen een witte angorakat, die overal en als ze er maar even kans toe zag, snurkend op zijn schouders sprong en haar nagels kneede in z'n pak en er de draden uitplukte. Dat was zoo „snoezig" zeide zijn vrouw. Zij had die kat ongetwijfeld die rare aanwensels geleerd. Hij sidderde dan van angst en gilde soms. God! Hij had een ontzettend afgrijzen van katten. Ze waren zoo gluiperig en afschuwlijk geheimzinnig. Voor een spin voelde hij geen grooter weerzin, en dat wist ze, daarom had ze die vervloekte angora in huis genomen. Misdadig was 't, waarachtig! . . . .

Hij krampte opnieuw zijn handen samen dat z'n teere vingerbotjes kraakten en hem pijn deden. Hij was razend, ziedend van drift, nam een vaasje, wilde het stuk smijten, iets vernielen in zijn woede, maar hij deed 't niet, zette 't ding weer op den schoorsteen neer, ruw, dat het tòch brak, stak ontsteld nieuwe sigaretten aan en pufte rook, dikke wolken . . . .

Uit het venster keek hij den tuin in.

In den tuin slenterde Alice.

Hij bekeek haar en zijn opgewondenheid begon te minderen.

Mooi was ze eigenlijk, Alice. Slank, zeker, ze was veel, veel mooier dan alle andere meisjes, dochters van kennissen, die hij ontmoet had, geeneen was zoo stil en rustig van gebaar, geeneen vooral had zulk een goed en zacht karakter. Dat was zijn kind! Hoe kwam ze zoo? Hij was klein en zij zoo lang en forsch, van haar moeder zeker, of van zijn moeder. Maar haar kalmte, haar zacht

gemoed, hij was toch waarachtig niet erg gedwee, en z'n vrouw....?

'n Wonder, iets heel ongewoons was het....

Kijk, daar bukte ze zich om een bloem te plukken en van voren nam ze haar kleed op, waarschijnlijk om er niet op te trappen, wat hield ze haar japon zoo gracieus tegen. Voorovergebukt als ze nu stond had haar gestalte niets aan bekoring verloren; bij andere vrouwen was dat niet zoo. Nu stond ze recht weer, bekeek een kapel die in een bloem fladderde. Wat ging ze nu doen; daar vloog de kapel op, tegen haar gezicht, dat ontstelde haar wat, en nu keek ze den vlinder na.... die was al-lang weg tusschen het lage houtgewas, nog staarde ze naar de boomen, wat zag ze daar, dáár was toch niets te zien, en ze staarde maar....

Boven in een hoogen boom floot een vogel....

Geheiligd van teer en wonder zacht gerucht, rilden de vogelgeluidjes zoo zuiver door de stille vooravond-atmosfeer en schenen één gemaakt met de innige aandacht van roerlooze jongbeblade takken, één met de zoete devotie van ieder ding dat toewijdender beidde de nachtekoelte na langen, blijden zonnedag. Ze sidderden uit naar overal, diep omhoog, de lage gewassen in, naar onder bij het evene der donkere tuinpaden, overbeefden alle vroeg-avond-mooi in aldoor vroomer vertrouwen en naruischten nog als even 't vogeltje stil bleef, hijgen liet z'n zacht bedonst borstje van 't lange, speelsche uithalen, 't lustzingen door den avondval.

En plotseling, alsof de rust niet bestaan had, 't vogeltje in ondertoon lang-zacht toch had gekweeld, gleed schuddend aan een nieuwe hartstocht van sterke, hooge trillers, verbazend door kracht niet vermoed in zoo nietig lijf en glorierijk stroomden meerdere harmonieën aan, lichtere klankschoonheden, schitterender geruchtgloeden betooverend van eindeloos-lieve-bekoring....

Toen vloog de vogel in eens weg, opgeschrikt weg in 't kreupelbosch, en nauw hoorbaar, gedempt dóor de verdofte fluistering van dichte jong-blad-bestrooide takken, ging nog een verre rilling aan, als een roep van teleurstelling om die slechte stoorenis....

Nu liep Alice naar achter en bekeek aandachtig haar bloem die ze berook, lang, lang. Waarom berook ze die bloem zoo lang?.... Ja, ze was goed zooals ze daar stond. Hij moest goed voor haar zijn, een rijken man voor haar vinden.... Maurice wilde haar toch nog wel. Maar neen, zij wilde Maurice niet, dat had ze hem een avond gezegd snikkend, neen dat kon hij haar toch niet opdringen, dat was te gek. Daar zou nooit iets van komen. Wat had ze zich opgewonden, hij had haar nog nooit zoo gezien, hij was er van ontsteld en dan had ze hem nog gesmeekt haar dat nooit meer voor te stellen, natuurlijk 't zou nooit gebeuren, ze wilde beslist niet....

Als hij 't toch nog één maal probeerde....

't Ging niet, 't ging niet, hij had haar stellig op zijn eerewoord moeten beloven. Ja, je kon doorzetten. 't Had hem wel verwonderd.... Wie zou hij dan voor haar vinden? 't Was toch tevergeefs. Jammer, jammer, dat kon hij voor Alice óók alweer niet doen en ze zag er zoo slecht uit. Had ze hem niet gezegd dat ze Maarten wilde hebben. Die jongen. Ja God! Ontzet herinnerde hij het zich. Maarten! Maarten! Gegild had ze 't....

Wanneer hij dien jongen eens verzocht....

Neen dat kon niet...

Alice's vader was een zéér ongevoelig, een zéér hard man. Als alle laagbewerktuigde schepsels had hij een grooten afkeer van alles wat in het leven niet direct met de begrippen „zaken doen" en „winsten maken" kon worden in verband gebracht. Als er nieuwe winst verkregen was, dan kwam het wel voor dat hij er over dacht iets heel moois voor zijn vrouw te koopen of voor Alice. Het eerst peinsde hij dan altijd over edelsteenen, groote diamanten, een ring van schitterende steenen, een halssnoer van ferme, fiksche diamanten, waarnaar de menschen met ontzag en verbijsterd over zooveel rijkdom zouden staren en waardoor ze zouden denken aan hem: „Kijk eens wat een schatten die vrouw met zich voort draagt, haar man moet zeer rijk zijn, moet goed geld verdienen". En hij wist dat de menschen zoo dachten. In een kleine stad kent men elkander; van wat er aan kwaads geschiedt en van wat er aan

rijkdom en welgesteldheid bekend raakt wordt veel gesproken, goed en kwaad wordt overdreven Hij wist dat de menschen in de kleine stad hem voor zeer welgesteld hielden, dat er verhalen gingen van buitengewonen rijkdom en van steeds meerdere verdiensten. Rijkdom deed de menigte verstommen. Onder zijn kennissen was hij een van de meest gegoeden; het was ook zoo noodig, hun blijk te geven van steeds wassende materieele voorspoeden.

Er was maar één felle prikkel in het leven: „goed zaken doen", er van genieten en .... te weten dat de menschen ontzag hadden gekregen voor zooveel verdiend geld.

Al wat met geld en handel ook maar even in verband stond wekte zijn belangstelling hevig. Het was eens gebeurd dat hij als naar gewoonte des avonds na tafel op een canapé ingedut was, ingesluimerd, en dat hij plotseling helder wakker was geworden, toen zijn vrouw met Alice toevallig spraken over wat ze maandelijks wel voor hun kleeding uitgaven. Hij had toen even de spaarzame gehuicheld, een klein beetje bang dat zijn vrouw iets onmogelijks eischen ging, wat toen al eens meer was voorgekomen.

Lust tot dutten had hij niet meer gevoeld ....

Als hij zich eenmaal een vaste meening omtrent iets uitgedacht had, dan verbeeldde hij zich dat die meening juist was, en die hem een andere uitlegging voordroeg, beschouwde hij als een dwaas, een dom mensch, dat bovendien nog de onbeschaamdheid had een andere meening te hebben.

Alles ergerde hem in Holland. Hoe was het mogelijk dat hij in Holland ook *niets* verdragen kon. Hij was vreeslijk prikkelbaar hier en 't werd hoe langer hoe erger. Duizend maal onbehaaglijker deed het leelijke hem hier aan dan in Frankrijk, in Parijs mocht hem 't ergste overkomen, hij zou niet voor een duizendste gedeelte voelen van wat hij leed als er in Holland iets onaangenaams gebeurde. In Parijs had hij het nog zóó erg niet gevonden als een niet zeer gefortuneerd Franschman zijn dochter had willen hebben, 't had desnoods een artiest mogen zijn als hij maar succès had en geld verdiende met z'n werk, maar zoo'n stomme Hollander!

Eigenlijk was 't niet rechtvaardig, maar hij kon nu eenmaal niet anders, 't was sterker dan hij, en hij wilde ook niet anders ten slotte! Hij herinnerde zich een voorval in Parijs; een jongen uit een magazijn die een hoogen stapel doozen op zijn rug droeg was hem hard loopend tegen 't lijf gebotst en had hem omver gestooten. Lang-uit lag hij op straat, zijn hoed in de modder, zijn jas vol slik, iets heel vies aan zijn rechterhand. Ontsteld had hij alleen maar geroepen: „Mais voyons donc!" Verder niets, want de jongen was al lang verdwenen. 't Had hem niet bizonder boos gemaakt, hij had zich gewasschen in zijn hotel, dat gelukkig dicht bij was, had er bijna niet over gesproken; maar als dat hem eens in Amsterdam overkomen was, hij zou er weken lang van geleden hebben.

Bah! Wat een leven was het in Holland!

Zoo goed kon hij het niet hebben of hij moest des morgens vroeg toch tijdig aan zijn bezigheden zijn, op z'n bureau. Dat was het eenige aangename, het prikkelende van iederen dag weer volop in de zaken te zitten, te handelen, de touwtjes van het groote zakencomplex aan te trekken en te vieren, hij in vereeniging met z'n compagnon op het drukke huis, in de groote handelsstad. Maar dan iederen dag, 's winters ook .... 't Rijtuig stond wel voor, en hij behoefde niet door den modder van het park te plassen, van huis naar het station, maar 't was koud en kil toch, buiten zag hij regen striemen, pieken tegen de ruitjes, en de dorre takken patsten neer in de nattigheid, alles kil, koud, winderig, 'n vijandige natuur.

Dan ergernissen in den coupé met onhebbelijke reisgenooten en onbeschofte conducteurs. Later het rijtuig in Amsterdam aan het station. Als 't door de groote stad ging keek hij liefst maar niet naar buiten en alleen in zijn couranten, las nog eenmaal z'n brieven, bestudeerde en overdacht z'n zaken, z'n zaken. Van de groote handelsstad had hij de ellendigste visioenen. Was er dan ook één beroerder op de wereld? Bah! .... In Holland .... Hoe kón 't ànders? Alles was ellendig in Holland en in die groote handelstad vond alle soort misère zich terug. Van de rukwinden en de grijze luchten, de glim-

mende regenstralen, met des avonds de gele, melancholieke lantaarnlichten daarin spiegelend, tot de miezerige krenterigheid, de deftige, stomme verwaandheid, schraapzucht en gierigheid en het domst-onpraktische toe. En in zòò'n land moest hij leven, leven!

Als hij eens met Alice in Parijs ging wonen. Hij was nu vrij. Door niets meer gebonden. Maar hij kon in Parijs toch nooit hebben wat hij gedroomd had, 't was niet te bereiken, deed hij zijn zaken aan kant dan had hij zijn winsten niet waarmee hij tendeele toch ook zijn huishouding in de kleine stad bekostigde, en hij kon niet zonder werk leven, hij moest werken, dat was z'n eenige hartstocht nog, werk nam hem, was als een morfine-verdooving, 't deed de pijn niet voelen. En om Alice ging het toch ook niet. Alice was zóó aan Holland gehecht, en ze had angst voor Parijs, ze had het hem dikwijls gezegd, beweerd dat haar geen grooter smart in haar leven zou kunnen gebeuren dan in Parijs te moeten wonen. Hoe was 't godsmogelijk, overdreven kind toch. Wat kon dat toch zijn, bangheid voor een groote stad? 't Gejacht in de straten, de altijddurende drukte?

Wat was 't dan toch? Hij begreep het niet.

Hij zou 't haar niet aandoen, 't was beter voor haar....

Vervloekt jammer toch!

Als hij nog eens van jongs af aan beginnen kon, weer eens terug kon komen op de wereld. Dan zou hij alléén willen genieten, genieten van het leven. Geen zorgen zou hij zich maken, hij zou niet verliefd worden in de eerste plaats, geen kinderen willen hebben want dat gaf óók teleurstelling, hij zou leven geheel en al voor zich, terdege egoïst zijn. Rijk natuurlijk, schatten zou hij verdienen en hij zou wonen in Parijs!.... Parijs!....

En nog éénmaal gingen schitterend voor hem op, vizioenen van de groote stad met de vele voetgangers op de boulevards, de rijtuig-files over de houten plaveisels, de fijne restaurants met de tsiganen-muziek, het geritsel en den geur van mooie vrouwenklêeren, het lichtgefonkel aan edelsteengesierde, heel welgestelde menschen in theaterzalen, alle rangen dicht bezet, hij midden in, tusschen zijn Franschen, 't volk dat hem zoo symphatiek was....

Nog éénmaal trilde voor hem op, de lange, stijgende rijweg van de Champs-Elysées. De Arc de Triomphe bovenaan hoog, onvergankelijk van sterk gedurfden keizerlijken schoonheidszin, en overal tusschen het doorzichtige, goudpoeierende stof, lichtgespetter van stoeten voorname équipages, rijk blinkend paardetuig....

Toen stak hij weer nieuwe sigaretten aan en pufte rook, driftig, alsof hij zich achter dien schijnnevel verbergen wilde, er koestering achter wilde zoeken bij gebrek aan al die andere wereldsche koestering, waaraan hij zich onttrekken moest, omdat het lot anders met hem had gewild. Misschien ook wel omdat hij wat bedroefd geworden was bij de gedachte aan al dat gemis, omdat hij zich zóó een houding van fermte en vastberadenheid tegenover het onwelwillende van den loop der dingen meende te kunnen aanpassen.

Hij voelde niets daarvan, zòò kon hij niet voelen, niet denken, daartoe bestond bij hem de aanleg niet, geen enkele warme ontroering kon hem den heerlijken schijn van een mooie vreugde geven, want er zou nooit licht worden aangestoken in zijn arme, kille ziel.

In zijn diepste binnen woonde een overgroote kou die heel zijn wezen wel scheen te verstijven, die op die minne, blonde menschepop zóó on-mis-kenbare merken van hopelooze, duistere rampzaligheid had neer gedrukt, en er te-zelfder-wijle een meelijwekkend-droeve wade om had heen gesluierd.

De avond begon te vallen.

In de hooge boomen achter in den grooten tuin suisde een koele wind, een later, zwakker licht goudde laag uit het Westen aan, de vogels zongen hun laatste zangen, de avond kwam, schoon en rein, als een stoet van fijne en heldere gedachten.

Alice's vader werd opeens weer driftig. Wat was 't weer laat met eten, een nadeel dat er geen huisvrouw meer was, dan ging alles even langzaam, die ellendige bedienden maakten er misbruik van wanneer ze niet

op de vingers gekeken werden door den een of ander; hij zou een huishoudster nemen....

Was het wel zoo dwaas wat hij gedacht had: dien Maarten te schrijven dat zijn huis weer voor hem open stond. 't Zou toch zoo'n mooie wraak zijn tegen haar....

En Alice.... Ja, Alice die zou er weer heelemaal van-bovenop komen, hij begreep 't wel, ze wilde dien Maarten alleen....

Bovendien z'n moeder was dood nu, die jongen had nu geld, had wel geen zaak, jammer, jammer toch..., alleen die prutserij met die boeken.... Maar daar herinnerde hij zich dat hij toevallig enkele avonden geleden over een krant suffende, na het eten vóór z'n dut, dat hij toen gelezen had van 'm, dat-i zoo knap was en oorspronkelijk, dat-i nu al tot de besten behoorde of zoo iets, en dat-i iets had.... God, wat had-i dan toch.... Wat.... Deed 'r niks toe, ze hemelden 'm op in een courant, de beste courant die d'r in Holland werd uitgegeven. Maar.... Bah, wat zou 't.... In Holland was 't waarachtig niet lastig gauw uit te blinken.... In elk geval bijzaak.... Hij had 't fortuin van zijn moeder er nu bij en Alice wilde geen ander.... Maar was 't wel voldoende voor Alice? Ze had hem dikwijls gezegd dat de materieele welvaart haar niet zooveel schelen kon, als ze maar gelukkig was; al had je geen geld, zeide ze, kon je 't geluk toch in je zelf vinden.... Klets, nonsens! Hoe verzon ze 't, 't was toch nog lang niet genoeg om met z'n tweeën van te leven, en Alice die 't zóó ruim en royaal gewend geweest was....

Hé!.... Dàt was iets!.... Dat kon hij probeeren!....

Hij kon dien Maarten met Alice laten huwen, maar op één voorwaarde, dat ze bij hem kwamen inwonen, dat hij toezicht op hun beider finantiën zou houden, op zoo'n manier kon hij 't onbekommerde bestaan van Alice nog verzekeren zoolang hij leefde, èn, hij zou zijn kind nog bij zich zien, nog gezelschap aan zijn dochter hebben alsof ze niet getrouwd was. Hij dacht nog een tijdlang over dat plan, er de voor en nadeelen van opsporend en alles onderzoekend nauwkeurig, naar handelswijze. Toen wist hij het, het kon gebeuren de omstandigheden in aanmerking genomen, zóó *won* hij er op die manier alléén bij, en hij was „goed" voor Alice.

Hij peinsde wat na nog hoe hij Alice z'n plan zou zeggen, totdat beneden in het huis de gong waarschuwde voor het diner.

Na het eten, toen het al donker was, moest de huisknecht een brief bezorgen bij Maarten, die na zijn herstel weer op zijn oude kamers in de kleine stad was komen wonen.

Hoofdstuk X.

Het duurde lang voor de ziekte in hevigheid afnam en Maarten begon te beteren. Hij had weken lang te bed gelegen. Eenmaal, toen het met de koortsen bijna gedaan was werd hem van de ziekte en van het sterven van zijn moeder verteld en hij stortte plotseling weer in, dat was de eigenlijke crisis geweest. Maar daarna genas hij snel. Een middag, hij was voor het eerst zonder koorts, voelde hij zóó hevig, met zóó sterke blijdschap dat alle gevaar geweken was, dat hij het wel wilde uitjuichen van dankbaarheid, van helle vreugde om die eindelijke verlossing. De koortsen kwamen niet terug. Na acht dagen volkomen rust mocht hij iets lezen, geen boek was het, maar hij bekeek een verzameling fotografieën van vroeg-Gothische bouwwerken met beschrijvingen er bij. Dat had zijn vriend hem gegeven. Maarten had om een roman gevraagd, maar dat werd niet toegestaan, de dokter had het verboden.

Die eerste koortslooze ure was voor hem tevens de openbaring van een wonderbaar, nieuw levensgerucht.

Hij was wakker geworden, liggend op den rug, en om hem heen voelde hij de weinig-vochtige weldadigheid van de lakens die hij veel koeler dan gewoonlijk vond. Het was alsof er een voorjaarswind voorzichtig door de kamer deinde, hem verkwikkend langs de leden gleed en heerlijk zacht gezicht bracht van zomer en vroeg-jaar-landschappen, waar in een warm, dartel zonlicht een blijde menigte juichte, tal van jonge mannen en vrouwen in het wit gekleed, die spel be-

dreven, dicht bij de schaduw-gevende geboomten van een groot park.

Hij bleef bewegingloos, opdat het fijne en teere van zijn waakdroom in al de verrukking van werkelijk-schijnen blijven zou. Maar toch viel toen opeens al het onreëele weg, hij zag den dage-schijn, den breeden gang van de lichtgeboorte buiten de kamer, in het werkelijke buiten, dat hij zoolang tijdens zijn ziekte gemist had, en een machtig stuwende drang begon op te gonzen in zijn lichaam; ieder ding, elk voorwerp, alle kleur vond hij plotseling overtogen als met een glans van reine, nooit-ontwaarde schoonheid; al zijn gewaarwordingen werden opeens hevig aangetast door een helderheid van vreugde die wel van uit hun diepst-eigen scheen aan te gloren, en hij voelde een felle opspuiting van eindloozen leef-lust heen-krachten door zijn wezen.

Toen dacht hij voor de eerste maal rustig weer aan Alice.

En in zijn denken was geen droefenis meer. Hij dacht aan Alice als aan iets zeer bereikbaars dat hij terugvinden zou, hem in vreugde en vertrouwen beidend, hij zelf vertrouwend ook, wachtend tot hij haar na zijn volkomen genezing weer zou zien, om haar dan te nemen en los te maken uit de omgeving waar alles wel als een booze verschrikking op haar drukken moest.

Hij voelde zich krachtig bij de gedachte aan hun eindelijke hereeniging, die voor goed breken zou het oneerbiedige van die geforceerde scheiding, die voor immer den tegenstand moest overwinnen van dwaze en wreede vooroordeelen. O! Hij was vol vertrouwen, vol van een gewijd vertrouwen, dat Alice, dat zij op hem wachtte, wachtte tot hij haar zou komen zien, met haar spreken, om het nieuwe, blijde leven te beginnen in reine en dankbare eenvoudigheid.

In zijn blijdschap vergetend zijn zwakte, wilde hij overeind zooals een gezond mensch wil opstaan, het lichaam krachtig buigend met forsche spanning van stevige spieren, maar het ging zoo moeilijk, hij bewoog zijn lichaam wel, maar het was of er een lamte in gevaren was. Dit maakte hem wel verdrietig eerst, maar toen begreep hij, hij was nog pas in den aanvang van de genezing. Naderhand zou hij sterker worden, hij zou een reis maken naar het Zuiden, naar Spanje misschien, goede, droge, warme lucht, eerst zou hij Alice zien....

Zijn hoofd kwam vol plannen, zooals die komen kunnen in het denken van menschen, die na lange, zware ziekte aan het leven terug-gegeven zijn. Hun nieuwe denken brengt gezichten voor van frissche, nooit-geziene dingen en het is hun een weldadigheid lang van dat leven-tintelende te genieten.... Elken dag voelde hij zich krachtiger. Hij mocht opzitten in bed. Dan luisterde hij naar de stilte, hij hoorde in den haard het brandende hout knappen, of zijn vriend stond op en keek naar de kachel, schepte brandstof die in de al aangegloeide kolen te branden begon met klein, dof geknetter, en ging weer aan den arbeid, terwijl zijn pen zacht scherpte over het papier. Of hij hoorde kraaien schreeuwen terwijl ze neerstreken in de dennetoppen.

Later, als het avond werd, begon wind te waaien, en door het venster dat altijd open moest blijven kwam domp gesuis, vaag stil rumoer, als van fluisterende heilige wezens die in hooge reinheid mijmeren gingen door den nacht. En hij dacht aan de heide, zoo dichtbij, aan de duisternis zoo wijdgebreid over die schaarschbegroeide, zwarte vlakte....

Het was zijn eerste wandeling.

Hij ging gemakkelijker dan hij gedacht had. Hij ging vrij zooals hij het naderhand noemde, licht, alsof er een zware, drukkende last van hem weggevallen was, en hij vond dien enkelen zwoelen, bijna warmen Maartdag schitterender en levenvoller dan hij óóit een dag kende.

Over de droge, dennenaald-bestrooide, smalle paden liep hij voorzichtig, soms even stil staand om in die zuivere lucht diep adem te halen, enkele keeren, zooals de dokter hem geraden had, na zijn kortademigheid bij zijn eerste rondgaan in de kamer. Telkens als hij veel van die heerlijke woudgeur inslurpte voelde hij een warme straling in zijn lijf alsof het leven er in opgewakkerd werd, bruisend en kolkend en hij bewoog sneller over de gladde paden, zich verwonderend

om de gemakkelijkheid waarmee hij stapte. Hij kwam in den lichtkring rond het huis van zijn vriend waar geen dennen stonden en waar de middaghelderte hem een oogenblik duizelen deed; zóó geweldig sterk en vonkend had hij nog nooit het licht ontwaard. Even keek hij naar binnen door de ramen, zijn vriend was er niet, en hij liep het rijpad af tot aan het houten hek voor den breeden stillen landweg.

Links daalde het droge, effen maccadam en kronkelde heel ver naar het dorp, rechts naar den zonnekant daar ging die landweg verloren in een andere, er hoekvormend langs loopend. Dat was het breede landpad over de dichtbije heide.

De zon maakte hem blind eerst en hij moëst zich even met den rug naar het stralende licht keeren, omdat hij pijn voelde in de oogen. Hij vermande zich, nam waar hoe met zijn beterschap een zekere flinkheid en vastberadenheid hem al kracht gaf zich snel over kleine onaangenaamheden heen te zetten, en hij wandelde de zon tegemoet den kant van de heide op, niet willend voelen het krampige van den lichtpijn in zijn aan schemering gewende oogen. Hij voelde dat zijn vastberadenheid hem wel diende toen hij van tusschen het dennenbosch plotseling buiten alle boomomvangenis midden op de heide stond, nadat hij het pad links had ingeslagen. Het was als een lichtbad waarin hij zich overmoedig neergestort had, een lichtregen, fel en overstelpend, die tot hem indrong, door zijn kleeding heen.

Alles was wit, buiten het donkere tinten van den heibodem. De lucht blindend hel als een spiegel, een brandglas. Deze sensaties bleven enkele minuten, toen verdween dat gewaarworden en hij begon de dingen te zien zooals ze in werkelijkheid waren, in heel het harmonische tintenfeestelijke van het vriendelijk-blijde licht eens warmen voorjaardags.

De heide rekte zich voor hem, prachtigrijk van warme kleuren, van vochtig-weldadige nevelatmosfeeren; in iederen hoek van den horizont verbergend verscheidener schoonheid warmte-trillende, zachte glooiingen, met soms fel geel en blinkend de loodrechte wand van een afgraving heel in de verte.

Hij voelde geen vermoeienis. Hoe verder hij liep, hoe lichter hij zijn lijf vond; iedere stap die hij deed scheen levenskracht in hem aan te wakkeren en van oogenblik tot oogenblik werd zijn denken luchtiger en zorgenvrijer. Soms leek het hem alsof hij nog dien dag zelven een groote reis moest beginnen, een lange reis Hij zag silhouetten opdeinen uit goudkleurige, vroege nevelen, bovenste huizenomtrekken van een drukke havenstad, hij hoorde het verdompte gerucht van doffe stoomtoeters, en stoombooten glipten aan in zonglinsterend water, waardoor het drukke handelsbedrijf wilbewust voortgleed, alles vindend zijn zekere bestemming. En ergens aan een stille kade lag het groote, gerieflijke vervoermiddel, het geweldige, witte stoomschip met een blauwgele vlag in top. De kleuren van de vlag brachten nieuwe gedachten aan zon-tevredene zuiderlanden waar het altijd warm was en waar wel een immerdurend zingen te zweven ging, een eindloos juichen van gelukzalige, schoone wezens.

Dan kwam het heel-werkelijke terug en hij nam waar iedere beweging bijna van zijn lichaam, hoe het stapte, hoe zijn armen gingen, hoe hij het hoofd op kon houden, recht en flink, altijd zich verwonderend om het gemak waarmee hij bewoog. Hij bekeek de harde, drooge weg-materie, de brokken stugge, harde begroeiing die ruig en dottig neervlekten, in vreemd wijkend beweeg van schaduwen. Telkens als zijn oogen wijder bodemkring bestaarden zagen zij andere kleuren leven, kleuren die naast elkander lagen, die over elkander schoven, die wisselden en geheimig vernevelden, die een bedrieglijk schuifspel deden, dat het heele landschap vreemd leven liet, en hoe wijder hij den bodem strak betuurde, hoe grooter en kleur-rijker de heide voor hem openging als een paarsige vlakke brand, een wonderbaar lichtkleurgewemel.

Later ontwaarde hij het wijd-opene-buiten, hij tuurde niet meer ingespannen naar ieder der naast elkander liggende kleurvoegsels, maar zag het onbegrensde van het verlaten landschap, wijd en wild, een diepe vlakte, die alleen maar te dienen scheen tot lief gespeel van de vreedzame, kalm aangewaaide

Zuiderwinden, tot het gierend strijdgeweld van de zwarte, wreede Wester- en Noorderstormen, als zwarte onheilen uit de kimmen opgedoemd. Of de heide kon een ijsveld zijn, een witte, doode uitgestrektheid, na striemende sneeuwjacht, maar ook een heilig oord, gonzend van zonnefeest, lange, lange zomer-zonnefeesten.

Daar waarde om en om een lief-lijk gerucht, zacht behaaglijk suiselen, licht gedruisch zoemde golvend van overal aan en toch waren er geen bestemde geluiden, er was niets wat aan menschen of aan dieren herinnerde; waren het toch veraf in de boschjes verscholen vogels die daar hun eerste liederen beproefden? Maar het ruischen hield aan, het stortte zich over hem uit, wikkelde hem in, overstelpte hem onstuimig, driftig. O! het kwam van overal, een omsingelend geluid van wakker wordende lichtwerelden die zich voor den dag opmaken, den grooten werelddag, de zon-om-helde zomer, de zonnetijden, de licht-beschonkene, ver-eende getijden.

Het was de lichtvloed die rees, met domp licht-grommen van zware, luide lichtgolfslagen. Hoor! het gerucht was overal en doordringend, het drong in de lijven der menschen, het wrong door de gewassen, door de werelden! Dat was de weer-geboorte van de zomer-zon, het lustovertogen voor-zomer-feest, waarvan de verre echo juichte door de stervelingen.

Maarten stond stil en luisterde.

Wat gebeurde er om hem? Hij was aandachtig geweest en hij had elk ding beschouwd met innige overgegevenheid, met heilige, vroome, eerbiedige aandacht de wereld en het wereld-gerucht begrepen.

Hij wist niet waarom hij stil stond, hij gaf zich er dat oogenblik ook geen uitleg van, maar luisterde en dacht er niet aan waarom hij zoo onbeweeglijk bleef. Een wijle was alle oordeel, al vermogen tot onderscheid uit hem weggezonken, maar toen, dat zelfde oogenblik, doorproefde hij star en blindend hel het wonderbaarlijkste zijns levens, de eerste stonde van openbaring; in zich voelde hij als een oneindigheid van toomeloozen lust uitzetten: het besef van verwantschap, van Eenheid met het Euwige.

En die lust was zóó groot en zóó schoon, dat hij hem om zijn heilige kern met niets van 't dadelijke aard-genieten kon vergelijken, en alleen in zich kon voelen her-ontgloeien wanneer hij de mooiheid der zoogenaamde werkelijkheidsfiguren samenbracht met die sensatie van verrukking.

Maarten wandelde naar huis, gelaten, diep in zich zelf gekeerd, de overtuiging nu in zich van zijn eindloos en onvergankelijk vertrouwen, van zijn zuivere en klare vreugde om het Eeuwige Leven, om de Schoonheid des Eeuwigen Levens.

En nu begreep hij ook dat al zou hij Alice nooit meer weer zien, dat gemis hem wel uiterst droef zou zijn, maar niet levenverwoestend.

(Slot volgt).

OUWETJE.
DOOR A. C. C. DE VLETTER.

Fluitend wipte Neel de uitgesleten steile trap op, wervelde 't lage dompige kamertje binnen en met een fermen klap op moeders bejakte rug, riep ze: — Hei je nog wat te bikke, ouwetje?

Schaterend liet ze zich op een stoel voor 't ruitjesraam neervallen — ze zag 't kleine gebogen menschje uit haar suffige doofheid wakker schrikken en met heldere doordringende stem schrilde ze in moeders ooren: — kom ouwe ziel, niet soezen hoor, dan mag-ie mee!

Vrouw Hoefsmit gromde en mummelde korte woordjes — 't gebogen lijfje kwam overeind en schuifelend ging ze naar 't kookkacheltje, morrelde wat in een pannetje, 't vogelgezicht met den dikken krommen neus, de ingevallen koonen en den benepen mond zenuwachtig bewegend... Dan schudde de boerinnenkap uit 't Overmaassche met zachte ritselingen, tot ze pruttelend naar Neel terug slofte.

— Mot je weer slaag hebben, hei-je weer niks gekookt, heit Nollus je niet op straat zien sliere? 't Zel nog 's verkeerd met je afloope!

— Brom zoo niet, 't is jou man toch niet!

— Lam genog dat-ie van jou is, je was zoo'n knappe meid!

— En nou dan? Mag Neel er nog niet weze? Aan elke vinger kan ik er meer krijge as een jonge meid, en wie doet me dat na, zeve kindere in zes jaar, hè, jij soms, allo, hou je stil of je gaat niet met me mee!

Berustend ging 't tanige oude menschje tegenover Neel zitten, toekijkend met langzame oogknippingen der roodgerande leden naar 't leegeten van 't bruine steenen pannetje.

Met genietend luisteren hoorde ze een vracht nieuwtjes tusschen twee happen door en een glans van genoegen overtrok 't verweerde rimpelgezicht ... 't Was háár meid, de zonnige heerlijke Neel met de mooie fonkeloogen en den zwarten hoop krullen, wat een levendigheid, door geen duizend zorgen te smoren.

Neel schrapte 't pannetje mooi schoon, zette 't ding vuil weg en met wellustig gedraai riep ze: — Kom kindje, ga mee, ik tracteer! Met een vaart vloog ze de trap af, gillend van pret spreidde ze beneden de armen uit om ouwetje op te vangen, die tree voor tree omlaag kwam sjokken....

Beneden pakte de dochter haar moeder onder den arm — ze gingen er samen van door.

Eerst de doodloopende straat uit langs de open deuren van een heele rij lage huisjes vol kindergemier en vrouwengekakel, dan links den weg op, den heerlijken weg! Gezellig voortsloffend overzagen hun oogen de gansche wijdte ... de vaart, de weilanden, waarin de nieuwe straten met de witte huismuurplekken voortschoven, de hooge boomen langs 't water, de begroeide woninkjes en daaroverheen 't September-zonnelicht! Zwijgend stapten de twee vrouwen door de hotsende herrie van ratelende karren, 't sis-snuivend voorbijstampen van leelijke monsters....

Neel háátte die stoomtremmen — ze liep altijd tusschen de rails tot 't laatste oogenblik, sprong dan terzij, schopte en spuwde er tegen.... Maar nu, om ouwetje nam ze 't koolpaadje langs de vaart, zwart water, beplekt met 't gekleur van groenteschuiten.

Uit de zijstraten, uit de breede sloppen stroomden om dezen tijd vrouwen en kinderen als in een groot riool, dat later zijn inhoud uitbraakte in 't hartje van de stad, want alles ging één richting — naar de stad, naar de markt! Met de massa schommelden Neel en ouwetje mee en iedereen kende hen, geen polderjongen buiten werk die niet opleefde door een knik van de knappe jonge vrouw, door een kernig woord.

Bij de brug stond Dien te wachten, koket nest van zeventien, door 't flatteerend meidenpakje schijnbaar knapper dan zus Neel. Uit haar halve-dagdienst kwam ze Maandags en Vrijdags altijd op 't afgesproken uur hier schilderen.

Ze greep moeders vrijen arm en zoo sjokte 't stel 't Westeinde in, ongeschonden oud-hollandsch stuk stad met de trapgeveltjes, de diepe stoepen, de lage ramen, de sterke kromming.

De deuren der huisjes stonden open, 't leefde alles op straat in druk levendig bewegen en heel de Loosduinsche weg, heel 't Westland koerste twee maal in de week hier door. Neel kende iedereen, bleef telkens staan, praatte hartige gepeperde woordjes, bracht gillende vroolijkheid in een groepje — dan stoof ze weer weg, laveerde met bewonderende moeder en zuster langs de smederij, 't midden van de beroemde kromming. Op den hoek van de Assendelftstraat, druk kruispunt, moesten ze wachten door 't opdringen van karren en wagens, die ten slotte 't gansche verkeer stop zetten.

Een roodharig agent, schorrig schreeuwend, wild zwaaiend met beide armen, kon er geen beweging in krijgen. 't Brave hollandsche straatpubliek gaapte 't tooneel van verwarring kalmpjes aan — de voerlui op den bok, onverschillig soezend in elkaar gezakt, keken lijdelijk toe, stoven dan op eens vloekend overeind, om elkaar met vuile vloeken te beleedigen — uit louter koppigheid vertrapten ze 't eenvoudig om inschikkelijk te zijn, lieten den opgewonden agent doodleuk de paarden achteruit duwen, verroerden zelf geen vin en keken minachtend pruimkauwend over de massa kijkhoofden heen.

Neels oogen zagen alles — ze porde moeder en Dien om aandacht en eensklaps, zich bewust van haar macht, liet ze beiden in den steek, drong naar voren en riep tegen één der nurksche voerlui: — Pruimpie! kompelement van Saar!

Tegelijkertijd wuifde ze hem toe en lachte schaterend.

Pruimpie schrikte uit zijn steenhoofdigheid wakker, herkende Neel, grijnsde met breedwijden mond en groette: zweep op, zweep neer.

— Pruimpie! vervolgde Neel, — kom es hierheen, Saar heit me wat verteld, kom es!

En Pruimpie kwam, nu in eens vol leven en slimme berekening . . . behendig stuurde hij zijn kar links af; de doortocht kwam vrij en zachtjes aan ratelschokte de sliert vrachtwagens de Breedstraat in. . . .

Pruimpie reed angstig nieuwsgierig vlak langs de stoep, hield 't paard in, boog zich voorover en vroeg: — Wat hèt Saar je verteld!

En Neel hardop, meteen terugdringend:

— Dat je een lekkere vent ben!

Pruimpie grinnikte zuur, werd rood, gaf 't paard een vinnigen slag en hortte weg.

Neel schaterde, trok de twee voort, trotsch denkend: — ik heb de baan netjes vrij gemaakt.

Langs de rij boerenkarren voor de open deuren van de groote stallen ging 't wat sneller — dat wiel na wiel en kap na kap riep visioenen op van dorpskermis . . . .

En nu, daar vóor zich uit zag ouwetje 't heerlijk terrein van genieten, onmisbaar voor haar soort met zoo een eng begrensd bestaan.

De deftige Prinsegracht, anders stil breed met de oude heerenhuizen, was vertooverd in een bont tooneel van woelig volksleven. Tusschen de rommelige uitstallingen op den grond of in de witbezielde kramen wriemelde de menschenmassa met grage kijkgezichten.

Schelkleurig door 't heldere zonnelicht vervroolijkte heel die marktboel, de schuiflende draaiwandelende volksvrouwen, burgermenschjes, onbewust aangelokt door 't schilderachtig tafreel, omlijst door de felbeschenen heerenhuizen met ouderwetsche gevels en bordessen.

In ouwetje glansde 't geluk, leunsloffend op de armen van haar mooie sterke meiden.

Neel moest alles zien en begraaien en deed wonderen met haar beetje centen.

Ze tracteerde op peren, dong met duizend woorden een halve cent af en goochelde er zeven inplaats van zes onder haar voorschoot.

Kauwende, klokhuizen uitspuwend en schreeuwerig babbelend drentelden de drie vrouwen tusschen de volkleurige kramen door — bij de linten en kanten brachten ze een uur zoek om eindelijk een vuurrood dasje te koopen na een heftig debat over den prijs.

Later een ons zoetigheid, een stukje kaas en een mooi speldje en overal vonden ze kennissen, vormden een groep kakelende vrouwen, klein stormplekje in de gelijkmatig bewegende marktzee.

Met de meeste kooplui maakte Neel grappen, hield altijd 't laatste woord en soms nam ze gewoon een appel of een pruim mee, lachroepend: Kom venavond maar een zoen halen!

Op een gegeven oogenblik trok een geweldig rumoer aller aandacht en met 't instinct van volksmenschen voor kabaal, trokken de Hoefsmitten op 't lawaai af, moeder onder de armen vlug meegesjord in een stroom van emotie zoekende marktloopers . . . .

Op den hoek van de Luthersche Burgwal, donker beboomde straat, had je 't gaande — een vies geel varken was bij 't uitladen ontsnapt en vloog in een opwelling van vrijheidszucht den kant van de markt op, achtervolgd door een aangeschoten boerenlummel op klompen en in een lustre jasje . . . .

Dat werd me een heerlijk relletje!

De benevelde boer, rood van kaken, schreeuwde met wijden mond, struikelde over zijn klompen, schopte ze uit en holde weer door op zijn blauw sajetten kousen, zwaaide zijn armen.

Van alle kanten doken vreemde schooierige straatslijpers op, draafden met den dronken boer mee — een massa jeugd hitste 't zwaailoopende varken met doordringende snerpende kreten aan — vrouwen en oude mannetjes weken angstig naar de stoepen, bleven met open monden toezien.

Als dol rende 't gesarde dier voort, gilde bij de minste aanraking met hoog knorrend geluid, stoof links en rechts, dreef heele scharen op de vlucht. Soms sprong 't met dwaas getrek van pooten eensklaps ter zijde, zoodat de straatjongens tranen met tuiten lachten en dubbel sloegen van de pret.

En niemand die een ernstige poging deed 't beest te grijpen — de eene groep kaatste

't knormachien als een levende voetbal naar de andere — kinderen huilden, de menschen propten zich te zaam.

Toch waagde een zenuwachtige oude heer als een nieuwe Don Quichote een geweldigen aanval met zijn rotting, begon met driftige slaagjes 't gele dier te behameren, trok daarbij de heldhaftigste gezichten, terwijl zijn bril scheef wegzakte over den spitsen neus.

— Slaat op 't hoof van Jut! schreeuwden een paar straatschobbers en snelden toe tot bijstand.... 't Grommende beest richtte zijn kleine oogjes onder de witharige wenkbrauwen naar een veilig toevluchtsoord en als gehypnotiseerd door de roode blouse van Neel kwam 't op haar af....

Ouwetje zag 't komen, wilde achteruit wijken, viel over een kind... Neel, strijdvaardig, zette zich schrap, gaf 't monster een trap tegen zijn rose snuit... toen deed 't een wanhopige sprong in de ruimte en daalde als een komeet midden onder de potten en pannen... een zondvloed van scherven, noodkreten, woede van de koopvrouw en toen 't optreden van enkele dappere kerels, die 't spartelende varken overmeesterden en 't aan een poot, aan den staart en aan een oor meesleurden, gesteund door bereidwillige jongens, ranselend 't nu weerlooze lijf van 't uitgeputte dier — een triomftocht langs een opgehoopte massa burgerjuffrouwen achter een borstwering van manspersonen.

En uit al die menschen ontwikkelde zich een geweldige lach — wijd open gingen de monden, de lichamen kromden zich en schudden met krampachtige bewegingen. Onweerstaanbaar schoot 't brulgelach uit, daverend steeg 't geluid omhoog, breede lachplooien op alle gezichten. Onbedaarlijk vielen de vrouwen tegen elkaar, aanstekelijk kronkelde 't gieren zich door de massa.

Naar de slagerswinkel trok de stoet en even later doorgalmde een hevig juichen de lucht — de leege boerenkar kwam aangereden, begeleid door een zingende hossende menigte — de boerenlummel, vuurrood en hijgend liet 't paard gaan, grinnikte onwijs... de potten- en pannenvrouw schoot uit haar armzalige rommel en eischte schadevergoeding — ze werd niet gehoord en jammerend viel ze uit tegen een kalm luisterenden politieagent, ja ja knikkend en dan wegmarcheerend met eenvoudig schouderophalen.... Ouwetje zat op 't randje van de stoep en aan weerszijden een dochter, troostend 't verschrikte moedertje, bevend met korte schokjes.

— Kom mee! zei Neel, — we motte een opfrisschertje neme! en ze nam de twee op sleeptouw en koerste naar den hoek van de Bokkestraat, waar een volkskoffiehuis van den eersten rang openraamde, opendeurde en buitenstoelde voor 't geachte marktpubliek, dorstiger dan 't dorstigste schellinkje.

Behendig laveerde Neel 't volle lokaal binnen en zette 't op een knikken tegen Jan en alleman.

Lachen en kijken, wiebelstappend tusschen de tafeltjes door, bedekt met biertjes en anisetjes.

Neel veroverde een moederhart door een innig hartelijk: Dag lekkere poes, geef me 's een pootje, akietelekietelkie!, tegen een papwangig schootkind.

Met een brutalen zet kreeg ze een mooie plaats vlak bij 't beste raam. — Ach juffrou, schik uwes een endjè om, 't is voor m'n ouwetje, ziet u, ze lijdt an zenuwe....

Hardhandig gaf Neel de juffrouw een zetje, plakte moeder op een stoel, wrong zich met Dien er bij en ze zaten... een gezellig kijkje onder 't zonnescherm door op 't marktgewoel, de witte, grauwe en donkere zeilplekken, de kleuren van hoopen vruchten....

— Dag Freekie! Een innemende knik van Neel tegen den halfwas kellner. — Breng me's drie biertjes met suiker!

Freekie, verguld door 't vriendelijk doen van de mooie Neel draafde weg, hielp haar 't eerst.

— Nog altijd met blonde Toos?....

Freekie lachen en kleuren — hij schudde van neen, zeilde gauw naar een ander tafeltje, bang voor verder vragen....

Binnen 't half uur moest hij nog twee maal drie biertjes brengen....

Op eens werd Neel krijtwit, liet haar glas met een harden plof op de tafel zakken en staarde met wijde oogen naar ouwetje, die dikke bolle tranen zat te huilen.

— Wat doe jè nou... zit jè nou te huile? Drink nog eris wat!

enkel kracht is, geen beleid, geen geduld of geen volharding, daar volgt gewoonlijk mislukking. Het tragische van dezen toestand, het ontoereikend zijn in den strijd om het bestaan van de diepste rechtschapenheid, de grootste wils- en werkkracht, waar 't bedaarde beleid ontbreekt — en 't geld — het daarom noodlottig te gronde moeten gaan van een man als Toon Ghijven, innig goede, voorbeeldig werkzame, maar driftige en ongedurige kerel . . . , ziedaar wat — naar mijn indrukken — Simons getroffen moet hebben en wat hij ons wil doen gevoelen door zijn boek.

Toon Ghijven is een jonge „slachter" in een stadje dicht bij de grens. Zijn oom, Koos Bergman, een „pientere koopman" in vee, die den schranderen en werkgragen jongen drommels goed in de gaten en groote plannen met hem gehad heeft, is ongelukkig aan zijn eind gekomen, en nu staat Toon alleen met een beetje van zijn familie geleend kapitaal. Het gaat slecht in zijn slagerswinkel. Hij heeft er geen aard naar den winkelier uit te hangen, de klanten vriendelijk na te loopen, te paaien met lieve woordjes. Hij is er wat te ruw en te driftig, niet geduldig vooral, en heelemaal niet „politiek" genoeg voor. Dan probeert hij het met „boeren"; hij koopt land; maar hij koopt en werkt zonder verstand van zaken; ondanks zijn ontzaglijk zwoegen loopt alles mis. Op zijn broer Willem's raad, en min-of-meer baloorig, gaat hij er dan op uit om een rijke vrouw te zoeken. Dat zou ook wel terecht gekomen zijn; Toon is een knappe vent, die zijn woord wel te doen weet, maar in de kermisroes, dansend met Celestien, de knappe en vurige dochter van Peer de Welder, herbergier in 't dorp aan de grens, is hij de — minder spontane! — rijke boerinnetjes gauw vergeten. Hij gaat ook, haastig en driftig, erg ver met zijn liefdesbetuigingen, zelfs wat men té ver noemt . . . en, eerlijke kerel als hij is, trouwt hij de meid, wier povere „bruidschat", een luttele vijf honderd gulden, weldra verdwenen zijn in de zakken van Toons crediteuren. Dan begint de ellende eerst recht. De vrouw is goedhartig, maar slordig, ze moeten verhuizen, zich duchtig bekrimpen. Toon ligt langen tijd ziek. . . . De armoede nadert, staat voor de deur, en waren moeder en de broers er toen niet geweest! . . . Maar die waren er aldoor, ze hielpen trouw — de moeder echt moederlijk-opofferend, zacht verwijtend dikwijls, maar vol onveranderde liefde, de broers meer kortaf en onvrindelijk-critisch, maar altijd gereed — en ten slotte meent Toon toch nog éénmaal zijn slag te kunnen en moeten slaan. Met de opbrengst van zijn oogst, die Jan en Willem, met Peer den knecht, hebben binnengehaald, en verkocht voor hem, de opbrengst die voor de pacht moet dienen, koopt hij dan koeien waarmee hij de grens over wil. De avontuurlijke smokkelhandel heeft hem al lang verlokt. . . . Maar de beesten — zijn arme mooie beestjes! — worden doodgeschoten op den nachtelijken tocht, en 't is maar ternauwernood dat hijzelf ontsnapt, de dilettant-smokkelaar — die ook dilettant-boer is geweest, en dilettant in 't heele leven zal blijven misschien! — Daarmee is 't spel uit, en het boek ook, men begrijpt dan wel wat er volgen moet; de schrijver heeft gezegd wat hij hád te zeggen.

En 't komt mij voor dat hij grootendeels is geslaagd, deze nog jonge, evenals de „held" uit zijn boek ontembaar wilskrachtige werker, die ons in zijn bundel „Op den Zoom" al zulke frissche stalen van zijn zeer wezenlijk talent heeft geschonken. Zijn Toon Ghijven lééft, en deze ruwe „slachter", wiens figuur in het werklijke leven den meesten van ons waarschijnlijk „onsympathiek" zou zijn voorgekomen, is ons dierbaar nu wij hem zoo geheel en al hebben leeren begrijpen, zoo met hem meegeleefd en geléden hebben. Wat mij betreft ten minste, van weinige boeken-menschen ben ik nog zooveel gaan houden. Wat een leuke kerel, wat een echte, wat een pracht van 'n vent, zong het in mij . . . , terwijl Ghijven lustig aan 't slachten was. En ik heb nu wel weinig of geen vegetarische neigingen, maar 't handwerk van vleeschhouwer bezat toch tot nog toe luttel aantrekkelijks voor me. Door Simons heb ik er pas een soort pleizier in gekregen. . . .

En nu het litteraire „het bewust streven naar samenstelling, stijl enz. Wel, ik geloof, dat de compositie van den roman, zooals hij dien

te voren waarschijnlijk meende goed in zijn hoofd te hebben, Simons nog wat te machtig is gebleken. Zeker, hij heeft nog een paar andere personen, behalve zijn Toon, voor ons doen leven — wij zien „de meid van de grens", wij kennen ook Krist en Peer, de knechten, nu en dan krijgen we fijne notities omtrent Toon's pracht van een moeder — maar de meeste anderen zijn maar vagelijk aangeduid, 't schilderij is niet af, Toon's milieu staat mij — die 't boek toch aandachtig en tweemaal las — niet duidelijk genoeg voor de oogen. Daardoor heeft dit werk wel de lengte, maar niet de breedheid, de ruimte van den roman verkregen, schijnt het een beetje ... uit zijn krachten gegroeid. Zóó echt jong is het nog! Maar 't heeft dan ook al de aantrekkelijke frischte, de gloed, het „élan" van de jeugd!

De stijl is „goed", waar de schrijver „goed" is. Maar waar Simons aan 't natuurbeschrijven gaat, daar is hij doorgaans niet goed, wat erger is, niet zoo goed als hij vroeger al was, in zijn vorigen bundel, bedoel ik. Hij heeft blijkbaar groote bewondering voor Querido's werk in dit genre; en, vergis ik mij niet, dan is 't die bewondering, waardoor hij wel vaak van de wijs is gebracht. De eenvoudig-krachtige verteller wordt schetterig-druk zoodra hij rond zijn figuren, de ruimte van land en lucht, de kleuren en tinten van velden en wolken wil zetten. Dikwijls, niet altijd! Soms bleef hij zich zelf, gaf hij enkel het essentieele, het stemmende. Want, niet waar? daar is het maar om te doen. De natuur in een roman kan ons enkel schelen in zoover zij bij „'t verhaal," bij 't doen en denken der boekpersonen betrokken is, dient alleen daar beschreven, waar die beschrijving noodzakelijk is, om ons de menschen, figuren en daden, te toonen in 't ware licht, de lokale sferen. En dan komt men er in den regel niet met een analytische behandeling, met opsomming van al de varieerende vormen en kleuren. Dat is immers ook niet dát wat wij zelf in de open lucht om ons heen zien-en-hooren, ruiken, gevoelen; de natuur geeft ons éénen totaal-indruk, een stemming, dát is het essentieele, dát is ook wat we terug willen vinden in de verhalen van menschen-in-boeken.

G. Simons is voor mij in de eerste plaats een uitstekend verteller, in de tweede een goed, dikwijls fijn psycholoog, een menschen-typeerder. 'k Had plan gehad om zijn psychologische fijnheid met eenige citaten te bewijzen. Ik zie er van af. De voorraad is te groot. Liever raad ik ieder die mij leest ten dringendste aan 't boek zelf te genieten.

Wie weet wat deze jonge schrijver in de toekomst nog „doen kan met zijn pen"! Ik voor mij verwacht veel van hem. Met „hardwerken" is in de litteratuur misschien meer te bereiken dan in de slachterij! Ten minste wanneer men zoo'n sterk en robuust talent en zoo'n zeggingskracht heeft, en ... meer geduld dan Toon Ghijven.

ELISE SOER, G e r d a, Leiden, S. C. van Doesburgh, 1904.

„Zij zweeg, want de predikant trad binnen, „buigend, met den hoed in de hand. Hij „was een flink gebouwde, nog jonge man, een „weinig al te slank van gestalte; een paar „heldere oogen, in een glad geschoren, eenigs-„zins gebruind gezicht, en een van wils-„kracht getuigende kin, zetten dominee iets „innemends en waardigs bij tegelijkertijd" ...

Wanneer men zoo iets leest, over een predikant, op blz. 40 van een damesro.... pardon dames! van een roman wil ik zeggen, dan kan men wel zeker zijn de heldin van het verhaal op de laatste of voorlaatste pagina in dominee's armen „terug te vinden" of „aan te treffen" (niet waar?, dat zijn gebruikelijke termen in zulke schoone werken).

Vindt men daarentegen omtrent iemand anders genoteerd:

„Hij had een knap gezicht, ofschoon het „een beetje aan een havik deed denken; een „rossig blonde puntbaard en knevel verborgen „de weeke vormen van mond en kin; het „voorhoofd was breed en hoog, de neus met „fijne, bewegelijke vleugels, lang, ietwat ge-„bogen; staalblauwe oogen weerlichtten onder „fijn gepenseelde wenkbrauwen, vol, donker-„blond, evenals het kort geknipte haar. Wan-„neer zijn sterke, witte tanden bij het lachen „zichtbaar werden, kreeg het onderste deel van „dit gezicht iets wreeds, die tanden waren „zoo heel wit, zoo heel scherp, zoo roofdier-

enkel kracht is, geen beleid, geen geduld of geen volharding, daar volgt gewoonlijk mislukking. Het tragische van dezen toestand, het ontoereikend zijn in den strijd om het bestaan van de diepste rechtschapenheid, de grootste wils- en werkkracht, waar 't bedaarde beleid ontbreekt — en 't geld — het daarom noodlottig te gronde moeten gaan van een man als Toon Ghijven, innig goede, voorbeeldig werkzame, maar driftige en ongedurige kerel . . . , ziedaar wat — naar mijn indrukken — Simons getroffen moet hebben en wat hij ons wil doen gevoelen door zijn boek.

Toon Ghijven is een jonge „slachter" in een stadje dicht bij de grens. Zijn oom, Koos Bergman, een „pientere koopman" in vee, die den schranderen en werkgragen jongen drommels goed in de gaten en groote plannen met hem gehad heeft, is ongelukkig aan zijn eind gekomen, en nu staat Toon alleen met een beetje van zijn familie geleend kapitaal. Het gaat slecht in zijn slagerswinkel. Hij heeft er geen aard naar den winkelier uit te hangen, de klanten vriendelijk na te loopen, te paaien met lieve woordjes. Hij is er wat te ruw en te driftig, niet geduldig vooral, en heelemaal niet „politiek" genoeg voor. Dan probeert hij het met „boeren"; hij koopt land; maar hij koopt en werkt zonder verstand van zaken; ondanks zijn ontzaglijk zwoegen loopt alles mis. Op zijn broer Willem's raad, en min-of-meer baloorig, gaat hij er dan op uit om een rijke vrouw te zoeken. Dat zou ook wel terecht gekomen zijn; Toon is een knappe vent, die zijn woord wel te doen weet, maar in de kermisroes, dansend met Celestien, de knappe en vurige dochter van Peer de Welder, herbergier in 't dorp aan de grens, is hij de — minder spontane! — rijke boerinnetjes gauw vergeten. Hij gaat ook, haastig en driftig, erg ver met zijn liefdesbetuigingen, zelfs wat men té ver noemt . . . en, eerlijke kerel als hij is, trouwt hij de meid, wier povere „bruidschat", een luttele vijf honderd gulden, weldra verdwenen zijn in de zakken van Toons crediteuren. Dan begint de ellende eerst recht. De vrouw is goedhartig, maar slordig, ze moeten verhuizen, zich duchtig bekrimpen. Toon ligt langen tijd ziek. . . . De armoede nadert, staat voor de deur, en waren moeder en de broers er toen niet geweest! . . . Maar die waren er aldoor, ze hielpen trouw — de moeder echt moederlijk-opofferend, zacht verwijtend dikwijls, maar vol onveranderde liefde, de broers meer kortaf en onvrindelijk-critisch, maar altijd gereed — en ten slotte meent Toon toch nog éénmaal zijn slag te kunnen en moeten slaan. Met de opbrengst van zijn oogst, die Jan en Willem, met Peer den knecht, hebben binnengehaald, en verkocht voor hem, de opbrengst die voor de pacht moet dienen, koopt hij dan koeien waarmee hij de grens over wil. De avontuurlijke smokkelhandel heeft hem al lang verlokt. . . . Maar de beesten — zijn arme mooie beestjes! — worden doodgeschoten op den nachtelijken tocht, en 't is maar ternauwernood dat hijzelf ontsnapt, de dilettant-smokkelaar — die ook dilettant-boer is geweest, en dilettant in 't heele leven zal blijven misschien! — Daarmee is 't spel uit, en het boek ook, men begrijpt dan wel wat er volgen moet; de schrijver heeft gezegd wat hij hád te zeggen.

En 't komt mij voor dat hij grootendeels is geslaagd, deze nog jonge, evenals de „held" uit zijn boek ontembaar wilskrachtige werker, die ons in zijn bundel „Op den Zoom" al zulke frissche stalen van zijn zeer wezenlijk talent heeft geschonken. Zijn Toon Ghijven lééft, en deze ruwe „slachter", wiens figuur in het werklijke leven den meesten van ons waarschijnlijk „onsympathiek" zou zijn voorgekomen, is ons dierbaar nu wij hem zoo geheel en al hebben leeren begrijpen, zoo met hem meegeleefd en geléden hebben. Wat mij betreft ten minste, van weinige boeken-menschen ben ik nog zooveel gaan houden. Wat een leuke kerel, wat een echte, wat een pracht van 'n vent, zong het in mij . . . , terwijl Ghijven lustig aan 't slachten was. En ik heb nu wel weinig of geen vegetarische neigingen, maar 't handwerk van vleeschhouwer bezat toch tot nog toe luttel aantrekkelijks voor me. Door Simons heb ik er pas een soort pleizier in gekregen. . . .

En nu het litteraire „het bewust streven naar samenstelling, stijl enz. Wel, ik geloof, dat de compositie van den roman, zooals hij dien

te voren waarschijnlijk meende goed in zijn hoofd te hebben, Simons nog wat te machtig is gebleken. Zeker, hij heeft nog een paar andere personen, behalve zijn Toon, voor ons doen leven — wij zien „de meid van de grens", wij kennen ook Krist en Peer, de knechten, nu en dan krijgen we fijne notities omtrent Toon's pracht van een moeder — maar de meeste anderen zijn maar vagelijk aangeduid, 't schilderij is niet áf, Toon's milieu staat mij — die 't boek toch aandachtig en tweemaal las — niet duidelijk genoeg voor de oogen. Daardoor heeft dit werk wel de lengte, maar niet de breedheid, de ruimte van den roman verkregen, schijnt het een beetje . . . uit zijn krachten gegroeid. Zóó echt jong is het nog! Maar 't heeft dan ook al de aantrekkelijke frischte, de gloed, het „élan" van de jeugd!

De stijl is „goed", waar de schrijver „goed" is. Maar waar Simons aan 't natuurbeschrijven gaat, daar is hij doorgaans niet goed, wat erger is, niet zoo goed als hij vroeger al was, in zijn vorigen bundel, bedoel ik. Hij heeft blijkbaar groote bewondering voor Querido's werk in dit genre; en, vergis ik mij niet, dan is 't die bewondering, waardoor hij wel vaak van de wijs is gebracht. De eenvoudig-krachtige verteller wordt schetterig-druk zoodra hij rond zijn figuren, de ruimte van land en lucht, de kleuren en tinten van velden en wolken wil zetten. Dikwijls, niet altijd! Soms bleef hij zich zelf, gaf hij enkel het essentieele, het stemmende. Want, niet waar? daar is het maar om te doen. De natuur in een roman kan ons enkel schelen in zoover zij bij „'t verhaal," bij 't doen en denken der boekpersonen betrokken is, dient alleen daar beschreven, waar die beschrijving noodzakelijk is, om ons de menschen, figuren en daden, te toonen in 't ware licht, de lokale sferen. En dan komt men er in den regel niet met een analytische behandeling, met opsomming van al de varieerende vormen en kleuren. Dat is immers ook niet dát wat wij zelf in de open lucht om ons heen zien-en-hooren, ruiken, gevoelen; de natuur geeft ons éénen totaal-indruk, een stemming, dát is het essentieele, dát is ook wat we terug willen vinden in de verhalen van menschen-in-boeken.

G. Simons is voor mij in de eerste plaats een uitstekend verteller, in de tweede een goed, dikwijls fijn psycholoog, een menschen-typeerder. 'k Had plan gehad om zijn psychologische fijnheid met eenige citaten te bewijzen. Ik zie er van af. De voorraad is te groot. Liever raad ik ieder die mij leest ten dringendste aan 't boek zelf te genieten.

Wie weet wat deze jonge schrijver in de toekomst nog „doen kan met zijn pen"! Ik voor mij verwacht veel van hem. Met „hard-werken" is in de litteratuur misschien meer te bereiken dan in de slachterij! Ten minste wanneer men zoo'n sterk en robuust talent en zoo'n zeggingskracht heeft, en . . . meer geduld dan Toon Ghijven.

ELISE SOER, G e r d a, Leiden, S. C. van Doesburgh, 1904.

„Zij zweeg, want de predikant trad binnen, „buigend, met den hoed in de hand. Hij „was een flink gebouwde, nog jonge man, een „weinig al te slank van gestalte; een paar „heldere oogen, in een glad geschoren, eenigs-„zins gebruind gezicht, en een van wils-„kracht getuigende kin, zetten dominee iets „innemends en waardigs bij tegelijkertijd" . . .

Wanneer men zoo iets leest, over een predikant, op blz. 40 van een damesro. . . . pardon dames! van een roman wil ik zeggen, dan kan men wel zeker zijn de heldin van het verhaal op de laatste of voorlaatste pagina in dominee's armen „terug te vinden" of „aan te treffen" (niet waar?, dat zijn gebruikelijke termen in zulke schoone werken).

Vindt men daarentegen omtrent iemand anders genoteerd:

„Hij had een knap gezicht, ofschoon het „een beetje aan een havik deed denken; een „rossig blonde puntbaard en knevel verborgen „de weeke vormen van mond en kin; het „voorhoofd was breed en hoog, de neus met „fijne, bewegelijke vleugels, lang, ietwat ge-„bogen; staalblauwe oogen weerlichtten onder „fijn gepenseelde wenkbrauwen, vol, donker-„blond, evenals het kort geknipte haar. Wan-„neer zijn sterke, witte tanden bij het lachen „zichtbaar werden, kreeg het onderste deel van „dit gezicht iets wreeds, die tanden waren „zoo heel wit, zoo heel scherp, zoo roofdier-

„achtig . . .", dan kan men even gerust aannemen, dat het mis zal loopen met deze persoon, dat hij zich aan 't een of ander vergrijpen zal, aan de eerbaarheid eener vrouw, 't geld eener weduwe, of aan — o! griezel! — zich zelven! En dat wij hem vóór het eind van het boek in de gevangenis, aan de speelbank of in . . . den dood zullen aantreffen, terugvinden of, kortweg: zien.

Ja, ja, zoo gaat het in de wereld! De gladgeschoren dominees gaan met de mooie meisjes strijken, en kunstenaars hebben witte tanden — wat nog zoo erg niet zijn zou, als ze maar niet „zoo heel scherp, zoo roofdierachtig" waren!

De misdadigheid van Elbing, den beeldhouwer, die aan een havik deed denken, bestaat hierin, dat hij . . . nu ja, naaistertjes verleid, zijn vrouw „ongelukkig maakt", maar dat is allemaal nog tot daár-aan-toe, 't érgste is dat hij Gerda's oude tante zoo heel roijaal laat betalen voor eenige ontwerpen: een fontein, een borstbeeld etc., hem door gezegde dame, die haren overleden man een monument wenscht te stichten, onder zijn suggestie opgedragen. En ten slotte gaat hij, met tante, een kunstreis ondernemen naar Italië, wat ook weer handen vol geld kost, en waardoor de erfenis van het minder kunstlievende nichtje op bedenkelijke wijze gevaar loopt. Weliswaar trekt zich de schoone Gerda al heel weinig aan van die erfenis, als zij haar dominee maar krijgt! Maar Looka, de schilder — anders ook al een onvertrouwbaar heer! Ja, die artiesten tegenwoordig! — en Elbing's zwager vinden het dan toch hoog noodig een schotje te schieten voor de oplichterij. Zij reizen, op raad van tante's bankiers, met Gerda, de lieve dame achterna en zien er zelfs kans toe den beeldhouwer te bewegen het geld voor een groot deel terug te geven. Van de rest komt helaas nooit iets terecht, want Elbing berooft zich op geheimzinnige wijze van het leven — althans wanneer hij geen beroerte krijgt of in zijn gal stikt; dit punt wordt niet opgehelderd. — Nu, zoo heel erg is dat ook al weer niet — ik bedoel natuurlijk van dat geld! — want tante houdt altijd nog schatten over, en er is alle waarschijnlijkheid, dat dominee later nog menigen arme zal kunnen bijstaan, nog menigen kapel met „vierkante gewitte muren" (bl 171) stichten en — menigen collega onheilig-jaloersche momentjes bezorgen!

Ziedaar ongeveer de quintessence van dit boekje! Wat is dat nu eigenlijk, wat staat er in, waarom werd het geschreven? Men heeft zoo vaak geroepen over het ontbreken van „de gedachte" in het werk van realistische romanschrijvers, maar waar in 's hemelsnaam is er zooiets als een gedachte te vinden in dit om-de-dooie-dood niet realistische, maar lievige, quasi frissche, maar innerlijk muf-suffige boek van juffrouw Soer? Wat heeft 't goeie-mensch „willen zeggen"?

Dat „de godsdienst" dan toch maar boven „de kunst" gaat, of zoo iets diepzinnigs? Of dat mannen met gladgeschoren, van wilskracht „getuigende" kinnen beter te vertrouwen zijn dan die met de rossig-blonde puntbaarden? Nu, dat laatste kan ik dan toch niet met u eens zijn, juffrouw! Ik kén iemand met een rossigen puntbaard, maar dat is nou toch zoo'n beste kerel! Net een man om eens een „kunstreis" mee te gaan maken naar Italië, zonder dat het ook maar in de verte zooveel hoeft te kosten!

Als deze „schrijfster" (schrijvér of schrijfster is eigenlijk iedereen!), als Elise Soer nu maar een beetje kon . . . schrijven!

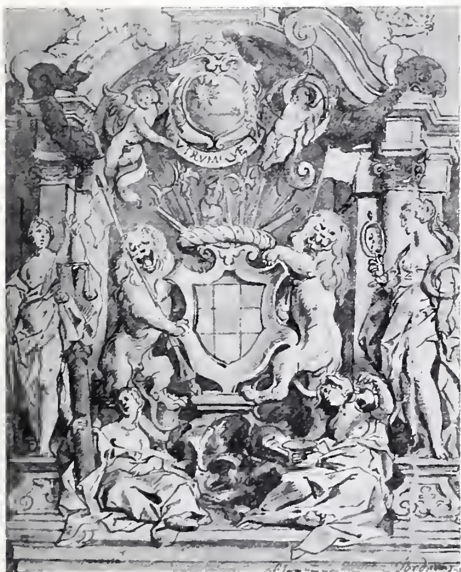
Maar ieder van haar correct gestelde kostschoolzinnetjes is al even onnoozel en duf als 't geheele boek!

Wij lezen van den jongen predikant dat „zijn oog, niets kwaads vermoedend, met welgevallen op het ijverige meisje (Gerda) rustte." Iets fraais en dichterlijks is gewis ook deze nieuwe vinding: (bl 59) „het plotseling zwijgen van deze twee menschen vormde als 't ware 'n achtergrond, waar al die geluiden scherp tegen uitkwamen." En van dichterlijkheden gesproken, hier is er nog een: (bl 99) „Die zonnestraal, hij kwam, om het vertrek vriendelijk te maken, het was niet z ij n schuld, dat de vale draden van het versleten karpet, de ruwe houten vloer, het povere meubilair, de kaalheid, armoede van dit alles nu te scherper uitkwamen, doch ook de zindelijkheid, de netheid der kleine ruimte." — Elf bladzijden verder blijkt onze zonnestraal ver-

wijfd te zijn, immers lezen wij daar: De zonnestraal had h a a r weg afgelegd in dien tijd en bestreek nu de kamerdeur."

Het zal u wel genoeg zijn, lezer! Mij ook! Daarom zullen we ons het citeeren van brokjes dialoog maar besparen. Die zijn, zoo mogelijk, nog onmogelijker, nog on-realistischer, nog duffer, boekeriger, lamlendiger!

O! firma S. C. van Doesburgh, roemruchte uitgevers voor C. van Nievelt, hoe zit het eigenlijk met deze uitgaaf? En wat zei Jan van den Oude daar wel van?

ILLUSTRATIE UIT MAX ROOSES' BOEK OVER JACOB JORDAENS.

P. BUSCHMANN JR., J a c o b J o r d a e n s, eene studie, naar aanleiding van de tentoonstelling zijner werken ingericht te Antwerpen in 1895, met 45 afbeeldingen buiten tekst, Amsterdam, L. J. Veen, 1895.

Een mooi gedrukt, zorgvuldig uitgegeven boek over den grooten Vlaamschen schilder wien ook onze medewerker Arie van Veen, in ditzelfde nummer van Elsevier's, een artikel wijdt, mede naar aanleiding van de tentoonstelling zijner werken te Antwerpen „ingericht". De 45 afbeeldingen buiten tekst, meest alle in bruinen of groenigen tint gedrukte autotypieën, schijnen mij niet zonder uitzondering ten volle geslaagd, schoon er mooie onder gevonden worden, maar 't breede, royale, toch niet te zware formaat, de zwarte, forsch-ronde, voorname letter, de fraaie titel vooral — rustig-deftig en levendig tevens! — maken het boek bizonder aantrekkelijk, ook voor het oog. Doch de voornaamste deugd en aantrekkelijkheid van een werk als dit is zeker in niet geringe mate aanwezig: een tekst bewijzend veel studie en smaak, groote geestdrift en eerlijkheid, en een rustige zeggingskracht, waaruit duidelijk blijkt dat P. Buschmann Jr. 't onderwerp in zijn macht gevoeld, dat hij Jordaens begrepen heeft.

„Deze studie" zoo begint de schrijver zijn voorwoord, „heeft niet het karakter van een volledigen, wetenschappelijken arbeid over Jordaens.*) Zij wil niet méér zijn dan een voor ruimen kring toegankelijke monografie, zooals deze tot nog toe niet bestaat, — een handleiding, die zoowel op de Tentoonstelling als daarbuiten zou kunnen bijdragen tot betere kennis en juistere waardeering van den meester en zijn kunst."

„Zooals deze tot nog niet bestaat" — het is waarlijk een wonder in dezen tijd, waarin — dank zij de groote vorderingen der reproductie-middelen! — monografieën over beeldende kunstenaars ons land van drie zijden, uit Engeland, Frankrijk en Duitschland, bij gansche serieën toestroomen! Wonder, waar het een schilder geldt, die, zoo hij dan ook al niet als de gelijke van een Rubens, een Van Dijck kan worden beschouwd, dan toch als een der stoutste penseelvirtuosen, als een grootmeester in de techniek, en als een machtig en onvervaard realist en treflijk menschenkenner recht heeft op universeele bewondering. De uitbundige bloeitijd der burgerij van het vette Vlaanderenland heeft zich misschien in geen anderen schilder zoo krachtig, zoo rijk en kern-eerlijk, zoo mannelijk forsch en rondborstig uitgesproken als in dezen Jordaens. Men durfde te leven toen! Als iemand nog twijfelen mocht, deze schilder is er 't bewijs van.

*) Een arbeid, die wél dat karakter draagt, kan binnenkort verwacht worden. Van de hand des kunstgeleerden conservators van 't Museum Plantin-Moretus: Max Rooses, zal, bij de Uitgevers-Maatschappy Elsevier, een groot, kostbaar uitgegeven boek over Jordaens verschijnen. Het is uit *dit* boek, dat de hierbij gevoegde illustraties overgenomen zijn.

„Jordaens wordt meestal verkeerd begrepen", zegt Buschmann, „en daarvoor bestaat meer dan een oorzaak; de eerste en voornaamste ligt echter bij hem zelf.

Geen schilder haast is zoo ongelijk als hij; van een geniale hoogte daalt hij soms af tot grove kladschildering. Hij schijnt zich steeds geheel te hebben laten drijven met de luim van 't oogenblik — nu eens zich vermeiend met het kiezen van de kostbaarste kleuren, met het afronden en modelleeren van de edelste vormen — dan weer, in een andere bui, er maar op losborstelend, zijn breede penseelen doopend in ondoorschijnende, modderkleurige verf. In dat tot het brutale gedreven openhartige van den schilder, ligt een eigenaardigheid van zijn karakter. Hij gaf zich zooals hij was, en hij gaf zich gehéél, zonder voorbehoud, met een onbeschaamdheid zou ik haast zeggen, die men in onzen beraden en al te voorzichtigen tijd heeft afgeleerd.

Men kan het hem haast niet kwalijk nemen, dat hij zoo van harte de brui gaf voor wat men van zijn geschilder zou gezegd hebben. Hij werkte voor eigen lust, en — in dien tijd vond niemand daarin iets vernederends: — voor eigen profijt; hij schilderde gaarne en gemakkelijk, bracht veel voort, — en 't was al bate voor de schapraai. Onze hersenen zijn te ingewikkeld geworden, om zoo iets in zijn grooten eenvoud te begrijpen en te billijken; wij zijn er een beetje door verbluft, alsof wij iets ten uitvoer zagen brengen, dat wij nooit zouden gedurfd hebben, maar ten slotte moeten wij een soort bewondering voelen voor den man, die geen valsche schaamte kende, en zich in het volle licht vertoonde zooals hij was."

De schrijver heeft zijn werk verdeeld in drie hoofdstukken (voorafgegaan door een voorwoord en — prijzenswaardige gewoonte! — een bibliografie); hij onderbetitelt ze: „Jordaens' kunst", „Jordaens' leven", en „Jordaens' werken". Het eerste bevat een algemeene beschouwing over den schilder, waaraan wij ons veroorloven de volgende kernachtige bladzijde te ontleenen:

„Jordaens was een forsche, sterke persoonlijkheid, een kloeke, knoestige boomstam, die in den Vlaamschen grond diepe wortels schoot, om er zijn beste krachten uit te putten; niet licht bewoog hij het hoofd naar links of naar rechts met den wind die door zijn takken kwam spelen — maar hij stond daar pal en onwrikbaar als een natuurkracht, tot hij, vijf en tachtig jaar oud, door plotselinge ziekte werd neergeslagen.

Het lange eenvoudige leven van dien man, zijn figuur, zijn inborst, zijn humor, dat alles past zoo volkomen bij zijn werk, is er zoo geheel mee versmolten, dat men voelt hier te staan voor een man, die van het begin af, zonder aarzelen, zijn eigen weg vervolgd heeft, tot het einde toe.

Jordaens is een der eigenaardigste figuren in de Vlaamsche kunst, — in de wereldkunst. Hij staat geheel alleen in een genre dat hij zelf voor eigen luim en lust heeft geschapen. Zijn werk heeft geen voorgaande en is ook zonder rechtstreeksche navolging gebleven, omdat juist het eigenaardige, pittige, dat er de essentieele waarde van uitmaakt, voor geen navolging vatbaar is. Naast Rubens en Van Dijck vertegenwoordigt hij een heel nieuw element in de Vlaamsche schilderkunst der XVIIe eeuw Rubens was de heldendichter, de machtige schepper van godentooneelen, die, al wist hij op zijn tijd de fijngevoeligste portret- en landschapschilder te zijn, toch vóór alles de man bleef van de dáád, van het breede gebaar, den dramatischen schilder bij uitnemendheid; — Van Dijck was de teedere, fijnbesnaarde poëet, de „pittore cavalleresco", die des te dieper in de ziel van zijne Genueesche of Londensche aristocraten wist door te dringen, wijl hij zich van natuur aan hen verwant voelde; — met Jordaens treedt het wereldsche, burgerlijke, democratische element geheel op den voorgrond.

Niet op den hemel of op den Olympos, waar Rubens gaarne vertoefde, niet in de wereldsche paleizen, waar Van Dijck zich gracelijk wist te bewegen, ontmoeten wij Jordaens. Maar hij wandelt met ons over den gewonen, beganen grond; hij voert ons door beemden en bosschen, of leidt ons binnen in zijn woning, in zijn tuin of in zijne huiskamer. Zijn woord klinkt luid en krachtig; vol geest en humor is zijn taal; zijn breed gebaar, zijn gulle, joviale lach vervullen het

heele vertrek en ook hij schijnt voor zijn lijfspreuk gekozen te hebben:

„Mieulx est de ris que de larmes escrire
Pour ce que rire est le propre de l'homme
Vivez joyeux".

Het hoofdstuk: „Jordaens Leven" geeft een levendig, boeiend overzicht, veel aardige bizonderheden, o a. dit:

„In den jare 1615 „als doen soo is den Opper-Deken gheweest den jonghen Françoys Francken, ende zijnen Mede Deken is Joannes Moretus, boeckverkooper" werd de 22-jarige Jaques Jordaens, waterscilder, als vrijmeester op de Liggeren der St. Lucasgilde ingeschreven De rekeningen van het zelfde jaar vermelden hem als schilder, lijnwatierssone, voor ontvangst van 23 gulden 4 stuivers inkomgeld als „volle meester" en van 9 gulden „wijngelt".

De benaming *waterschilder* schijnt er op te wijzen, dat Jordaens oorspronkelijk bedoeld was om een soort decoratieschilder te worden. Een „waterschilder" was iemand die met lijmverf wandbehangsels versierde, en het is niet onmogelijk dat vader Jordaens er op gerekend had, dat zijn zoon het lijnwaad, waarin hij handel dreef, zou beschilderen. In ieder geval wist Jordaens uitstekend met waterverf om te gaan, zooals blijkt uit het groote aantal prachtige, gekleurde teekeningen die hij heeft nagelaten, en waarmee hij om zoo te zeggen alléén staat tusschen al de kunstenaars van zijn tijd.

Van die kunstigheid maakte hij ook een ruim gebruik tot het schilderen van tapijtpatronen, waarover in verschillende oorkonden gehandeld wordt en waarvan ons zelfs enkele ontwerpen zoowel als geweven tapijten zijn bewaard gebleven.

Zijn werkzaamheid op dit gebied is zonder twijfel de aanleiding geweest tot een onzinnig verhaal, vooreerst door Sandrart te boek gesteld en met min of meer welwillende varianten en commentaren herhaald door Comte, Houbraken, Weijerman, Descamps enz. Rubens zou zijn jongeren kunstbroeder, in welken hij een gevaarlijken mededinger vreesde, ongevraagd een bestelling van tapijtpatronen voor den koning van Spanje hebben „opgeschommeld, omdat hij veel ligt zijne handeling daar door zou verzetten, ten minste zoo lang van honk en hem uit den weg zijn" (Houbraken). Door het toepassen der waterverf-techniek zou hij daarna dan de kracht van zijn koloriet in de olieverfschildering verloren hebben.

Zoo het de moeite loonde om dergelijke praatjes tegen te spreken, zou men er kunnen op wijzen dat juist het omgekeerde gebeurd was. Jordaens debuteerde als waterverfschilder, en de akwarellen die hij maakte zijn niet minder krachtig en schitterend dan zijn groote schilderijen".

Het volgende verhaal over de blijkbaar toch wel scherp „concurreerende" schilders schijnt meer waarschijnlijkheid te bezitten:

„In 1639, het jaar dat de schilder zijn huis liet bouwen, had Karel I, koning van Engeland, aan zijn zaakgelastigde Balthazar Gerbier opdracht laten geven, om met Jordaens te onderhandelen tot het versieren van een cabinet der Koningin te Greenwich. Jordaens mocht echter niet weten voor wie dit werk bestemd was, waarschijnlijk uit vrees dat hij dan te hooge prijzen zou gevraagd hebben! Als bemiddelaar werd de bekende abt Caesar Alexander Scagha aangewezen. De versiering zou bestaan uit negen stuks voor de zoldering en dertien voor de wanden. Jordaens vroeg 680 pond sterling voor dat werk, zonder te kunnen beloven dat het in minder dan twee jaar zou voltooid zijn. Balthazar Gerbier drong er echter bij de verschillende machthebbenden aan het hof, en ten slotte bij den Koning zelf, herhaaldelijk op aan, dat de bestelling liever aan Rubens zou worden opgedragen. Hij maakte zich sterk dat Rubens niet méér zou vragen en dat deze beter werk zou leveren.

In Engeland, waar men Rubens' versieringen van Whitehall reeds bezat, had men echter geen ooren naar dit voorstel en toen Gerbier bemerkte dat zijn aandringen niet hielp, trachtte hij Jordaens ten minste de zolderstukken te ontfutselen, onder voorwendsel dat Rubens meer bekwaam was om „in 't kort" te schilderen. Rubens' prijs voor dit gedeelte van het werk bleek echter dubbel zoo hoog te zijn als de som die Jordaens er in zijn memorie voor bepaald had. Gerbier probeerde dan nog, door speculeeren op de

wisselkoers, de som minder te doen schijnen en dan toch een gedeelte van de opdracht voor Rubens te winnen. Maar Rubens' dood maakte een einde aan verdere onderhandelingen in dien zin. Op 23 Mei 1640 moest Gerbier aan William Murray, *Groom of this Maj^{ts} Bedchamber*, schrijven: „Sr Peeter Rubens is deceased three dayes past, so as Jordaens remaynes ye prime painter here."

Eenigszins, doch volstrekt niet té uitvoerig behandelt Buschman de kwestie van den datum waarop Jordaens tot het protestantisme moet zijn overgegaan, om vervolgens alleen nog zijn overlijden te vermelden, zijn begrafenis — over de grens, in het Hollandsch Putte, of „Geuze-Put," zooals men toen zei — en zijn hoofdstuk te sluiten met een beschouwing over het eenvoudige en kalme leven van dezen werker: „Geen Uebermensch, geen Titan was hij, in leven en in kunst, zooals Rubens, die ieder geslacht weer met nieuwe verbazing slaat, en zelfs dáár waar de edelste uitdrukking van zijn genie niet begrepen wordt, toch nog steeds eerbied en ontzag voor zijn geweldige verschijning weet af te dwingen.

Om Jordaens straalt niet de aureool van een haast bovennatuurlijke essencie, maar hij is des te menschelijker, staat des te dichter bij ons, weet ons des te gevoeliger te treffen. En zoo heerschte ook bij hem, als bij zoo vele groote kunstenaars volkomen harmonie tusschen zijne levensgeschiedenis, die wij hier in groote trekken trachtten te volgen, en zijn werk, dat wij thans meer van nabij willen beschouwen."

Het derde hoofdstuk bevat dan een opsomming der voornaamste werken in chronologische volgorde met de kritiek van den schrijver er bij. „Onbewimpeld", zegt hij, heeft hij zijn meeningen uitgesproken, hoe die dan ook mochten klinken" en hij vervolgt, zijn boek besluitend, met deze woorden:

„Een meester van Jordaens' kracht kan men immers maar ten volle waardeeren, wanneer men hem ook eerlijk in de oogen durft kijken; men behoeft zijne gebreken niet weg te moffelen, ze worden vanzelf door zijne verdiensten overheerscht.

Het spreekt echter vanzelf, dat deze critiek hoofdzakelijk subjectief is gebleven, en dat er naast de uitgesproken meeningen ook plaats is voor andere, die kunnen uitgaan van een verschillend esthetisch standpunt

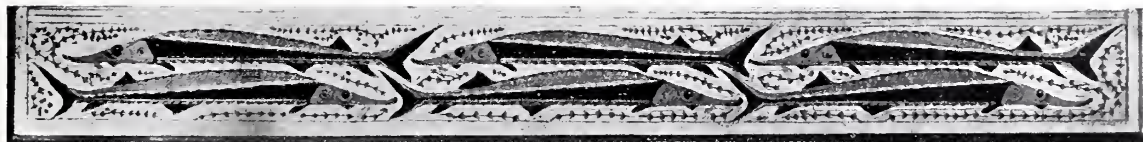
Men neme dus mijne opinies voor wat ze waard zijn; ik erken het gaarne, het aantal werken, waarvoor ik onvermengde bewondering gevoelde, en waarin ik den echten en waren Jordaens wedervond, is betrekkelijk klein; vele stukken schenen mij slechts ten deele of in het geheel niet genietbaar. Maar wie iets te waardeeren vindt, waar ik dit niet vermocht, of wie mijne preferencies niet kan deelen, vorme zich vrij een eigen en zelfstandig oordeel! — Wanneer de lezer zich, bij het sluiten van dit boek, voelt aangespoord om door eigen oogen te zien en door eigen geest te oordeelen, — dan zal mijn werk misschien iets kunnen bijdragen tot den roem en de glorie van den meester."

ILLUSTRATIE UIT MAX ROOSES' BOEK OVER JACOB JORDAENS.

ANEMONENBASSIN
AQUAREL
(EIGENDOM VAN DEN HEER G. M. TITSINGH HILVERSUM).

DETAIL VAN EEN GEBATIKT EN GEBORDUURD WANDVAK.

G. W. DIJSSELHOF, DOOR R. W. P. DE VRIES JR.

De wonderbare aquarium-visioenen, waarmede Dijsselhof (een vijftien jaren terug) zich als een kunstenaar van buitengewoon talent deed kennen, ze verbaasden en verrasten een ieder. Zoo iets had men te voren nooit gezien, het sloot zich niet aan bij deze of gene groote voorganger, het getuigde van een geheel persoonlijken blik op de dingen, van een eigen opvatting, die zich uitte op eene wijze, die afweek van een algemeen gevolgden schilder- of aquarelleertrant. En waar men steeds gaarne geneigd is, iedere afwijking met eenige reserve te beschouwen, daar pleitte het zeker voor Dijsselhof's werk dat dit een onverdeeld succes had, dat de meest bevoegde kunstcritici eenparig in hun oordeel hierover waren, en eenige dagen na de opening der tentoonstelling het meerendeel zijner aquarellen verkocht was.

G. W. DIJSSELHOF.

En sinds dien heeft Dijsselhof ons meerdere verrassingen bereid en ons jongeren door woord en daad den weg gewezen op het toenmaals onontgonnen terrein der versierende kunsten, hij toch was een der eersten die de batik-techniek dienstbaar maakte voor wandschilderingen en decoratieve doeleinden, die de houtsnede als persoonlijke kunstuiting toepaste voor boekverluchting, die door zijn voorbeeld deed zien, hoe de goede versiering van een boekband de functie ervan moet uitdrukken, die zijn aandacht wijdde aan de eischen van typografische eenheid, de meubelkunst verrijkte met voorbeelden die in een logischen bouw geheel hun uitgangspunt vonden, die patronen ontwierp tot opbloei van het kunstnaaldwerk enz. enz.

Zoo zouden we in velerlei kwaliteiten de belangrijkheid van Dijsselhof voor dezen tijd kunnen nagaan, maar beter lijkt het ons, te wijzen op het niet dadelijk na te speuren verband, dat deze verschillende uitingen van zijn talent aaneenkoppelt, als één aansluitend geheel; want waar veelzijdigheid bij hedendaagsche sierkunstenaars weleens synoniem is met oppervlakkigheid en van alle markten thuis zijn, daar zal men dan zien, dat in logische volgorde, op weloverwogen grondslag bij hem het een als uit het andere voortkomt.

Men verwachtte dan ook niet hier een levensbeschrijving of persoonlijke herinneringen, hoe aantrekkelijk dit wellicht voor het groote publiek ook zijn moge, daar het mij voorkomt, dat geboortejaar en zelfs zijn opleiding niet van belangrijken invloed op zijn werk geweest zijn; hoewel de oude jaargangen van „l'Art pour Tous" op de Haagsche akademie hem reeds een blik gaven op de schoonheid van vroeger tijden en de vriendenkring op de kunstnijverheidsschool te Am-

sterdam, waartoe o. a. Mendes da Costa, Zijl, Nieuwenhuis, Mesquita behoorden en die onder presidium van Dijsselhof een club gesticht hadden „Labor et Ars", er het zijne toe bijdroeg, door onderlinge besprekingen, lezingen, kunstbeschouwingen en museumbezoek hem nader te brengen tot de versierende kunsten. Van meer belang echter lijkt mij een studiereis eenigen tijd later met Th. Nieuwenhuis ondernomen, waarbij de schatten van verschillende musea te Berlijn, Dresden, Weenen, Parijs en elders hem de voortbrengselen uit vervlogen kunstperioden en van landen, waar de kunstnijverheid nog voortleeft onder het volk, deden waardeeren en hem een mogelijke aansporing waren, zijn talenten in decoratieve richting te leiden. En waren de reispenningen niet steeds zeer talrijk, en moest men zich wel eens behelpen met een ongemeubileerde kamer, waarin twee hangmatten, een kleerenkoffer en twee vouwstoeltjes het eenige meubilair uitmaakten, de schatten der Grieksche keramiek, der Oostersche kleinkunsten, der middeneeuwsche smeedkunst, zij vergoedden alles, en ongetwijfeld hebben zij invloed op zijn kunstontwikkeling uitgeoefend.

KREEFTEN, AQUAREL (EIGENDOM VAN DEN HEER J. A. CARP, BAARN).

* * *

Voor zijn eerste aquarellen, waar het publiek kennis mede maakte, moeten we terug gaan tot Februari 1891; de vereeniging Architectura et Amicitia vierde toen haar vijf en dertigste lustrum en had ter gelegenheid daarvan een tentoonstelling georganiseerd in de loods op het Damrak te Amsterdam. De catalogus vermeldde slechts „*Deysselhoff*" zonder voorletters of woonplaats en zijn inzending onder één nummer als: „aquarellen en schetsen." Maar dat ondanks deze foutieve en onvolledige naamaanduiding, ondanks de weinige omschrijving van zijn werk, het dadelijk door zijn ongewone kwaliteit de aandacht trok, bewijzen uitingen als: „En Dijsselhof,

wat een blijdschap. Een nieuw artist met een nieuwe kunst, een kunst als een groote menschensprookje," enz. enz. of die van Jan Veth: „Ik had werkelijk niet gedacht, dat het werk van Dijsselhof zóó goed zou zijn, zoo rom-en-tom echt." En *wat* was het bijzondere, het onderwerp? Ik geloof het niet, planten en visschen had men van anderen ook wel eens gezien; als ik mij niet vergis had vroeger een ander zelfs al eens een groot schilderij en daarna etsen van aquarium-bassins gemaakt, maar het was juist dat persoonlijke dat er uit sprak. Zijn opvatting en de wijze van doen. Het was geen zoeken naar een picturaal effect, het was een begin van wat men zou kunnen noemen een decoratieve compositie, hoewel het ook hier nog eenigszins van afstond.

Met een vaste, zekere lijn, van iemand die het materiaal volkomen meester is, zijn de visschen en kreeften neergeschreven, in strakke inkthalen, die tot in de uiterste finesses de bouw en de anatonomische vormen der dieren weergeven, en daar om en over heen zijn met vlotte streken, in lange slierten, en groote plassen de kleuren der waterwerf bezonken. En schijnbaar toevallig zijn die plekken diepbruin en helder ultramarijn, hier en daar ingedroogd, en vervloeid, zijn zij weggezakt en uitgeloopen, maar achter deze toevalligheden, schuilt een ernstige bewustheid, een vasten wil die zoekt naar harmonieuse kleurcombinatie, naar evenwicht in compositie, naar decoratieve samenstelling.

SCHELVISSCHEN EN ANEMONEN, AQUAREL
(EIGENDOM VAN DEN HEER K. GROESBEEK. AMSTERDAM).

Het waren koffervisschen met hunne vierkante hoekige koppen, kabeljauwen met hunne groote starende oogen, en breede ouwe-wijven bekken, degenkrabben met hun harde rugschilden, en hun puntigen speer, palingen ineéngekronkeld tot een grooten dot van gladde glibberige lussen, chrysantemums in hunne rijkdom van kleur, in hun veelheid van krullende blaadjes, ook enkele kinderboekillustraties in stevigen omtrek geteekend en met een enkele tint verlevendigd. En al deze dingen ze waren zoo heerlijk vlot en frisch, er zat iets feeërieks in zonder in het vage te vervallen, ze waren strak en vast geteekend zonder in stroefheid te ontaarden, het was een uiting van een zeer persoonlijk talent, dat zijn eigen weg zocht, en ons hiermede vast een blik gunde op de voorstudies, voor wat ons later te wachten zou staan.

Want al waren deze kleursymphonieën, voor ons ook als verrukkelijke afbeeldingen uit

FLAMINGO'S
AQUAREL.
(EIGENDOM VAN PROF. C. P. HOLST G.ZN., DELFT).

een sprookjesrijk, compleet in hun soort zoo als zij daar waren, Dijsselhof beschouwde ze slechts als studies voor decoratieve versieringen, waarin echter nog te veel een schilderkunstig effect den boventoon voerde. Hij dacht zich iets als Japansche kakemono's, wat in formaat en mogelijk in opzet er eenigszins in merkbaar is; een enkele teekening in twee gedeelten boven elkaar herinnert er zelfs zeer sterk aan, het is een bassin met onder harde gladde krabben en naar boven toe vervloeiend in een schittering van chrysanten, maar al vindt men er den geest der goede oude Japanners, van Hiroshighe's visschen en Sosen's dieren in terug, het is niet meer dan hun *geest*, het uiterlijk is geheel Dijsselhof, zonder eenig voorbehoud.

Dat hij deze aquarellen niet beschouwde als bestemd om in een lijst te hangen is duidelijk, waar hij het plan opvatte dezelfde motieven tot een kamerscherm en wanddecoraties te verwerken.

Nu ontstonden groote aquarellen met kreeften en langoesten, bassins met anemonen en snelschietende visschen, schoolen van kleine stekelbaarsjes, snoeken, maar ook chrysanten en orchideeën, en langhalzige flamingo's. Ze hadden het zelfde tooverachtige der prachtige aquarellen, die in de loods een ieder versteld hadden doen staan; de technische behandeling was thans echter nog meer geraffineerd, het geheel nog zuiverder van opzet, nog volmaakter van compositie en evenwicht.

FLAMINGO'S, SCHILDERIJ IN OLIEVERF
(EIGENDOM VAN DEN HEER E. W. SCOTT, AMSTERDAM).

De groote bassins, waarin de blauw-zwarte zeekreeften met hunne bonkige scharen, of de langoesten met hunne zwierige voelhoorens rondkruipen, zij zijn diep bruin tegen de rotswanden en achter de steenhoopen, met fel blauwe plekken, zacht uitgewasschen, en daartusschen de kronkelende takken der fijne waterplanten, en de vroolijk opborrellende zilveren luchtbelletjes, en naar boven toe vloeit het uit in de lichtere kleuren der oppervlakte waar zwermen kleine vischjes voorbij schieten. En het geheel geteekend met de geaccentueerde lijn van een aangesneden rietpen en daar de waterverf luchtig over heen gewasschen, gesopt en bezonken tot donkerder plakaten of opgedroogd tot transparante stukken helder als kristal.

Niet minder aantrekkelijk zijn de heuvelachtige bassins, waar de roze en witte en lichtgele anemonen in stillen rust zijn neergezonken, en slechts de gulzige kop van een kabeljauw de vredige kalmte van dit oord der schoone slaapster komt storen.

En bij deze groote aquarium-bassins sluit zich aan een forsche aquarel met flamingo's, die

hunne lichtrose lichamen wiegelen op de ranke pooten. Hunne lange halzen spiegelen zich met lichtere kronkellijnen in het blauwe water, en zij buigen den dunnen nek, zich warmend in de donzige vleugels, of zoekend een vischje in den ondiepen plas, of ze rekken zich uit, kraaiend hun onwelluidende zangen. En al deze teerkleurige vogellichamen, ze vertoonen dezelfde accuratesse in teekening, als de kreeften en visschen. De buiging en neerzetting der rozige stelten, de golving der slanke halzen, de houdingen der hoekige snavels, zij zijn strak en nauwgezet; met een zekerheid van lijn, die u zegt dat het hier voor alles om vorm en actie te doen is geweest, en hieromheen zwieren dan de blauwe plassen van het water, sopt de bruine kleur van den grond, die naar boven donkerder wordt tot een dieperen fond waartegen de lichte vogellijven blank afsteken, en in dien fond schitteren welige trossen geelbladige orchideën, als glanzende sterren in een sprookjeswoud.

Dat deze aquarellen, zoowel door hunne opvatting als door het materiaal niet geheel aan Dijsselhof's bedoeling, er kamerschermen en wanddecoraties van te maken, beantwoordden, bewijst een ter zelfder tijd geschilderd paneel in olieverf met eveneens een flamingo-groep tot onderwerp.

GEBATIKTE LAP (EIGENDOM VAN DEN SCHILDER).

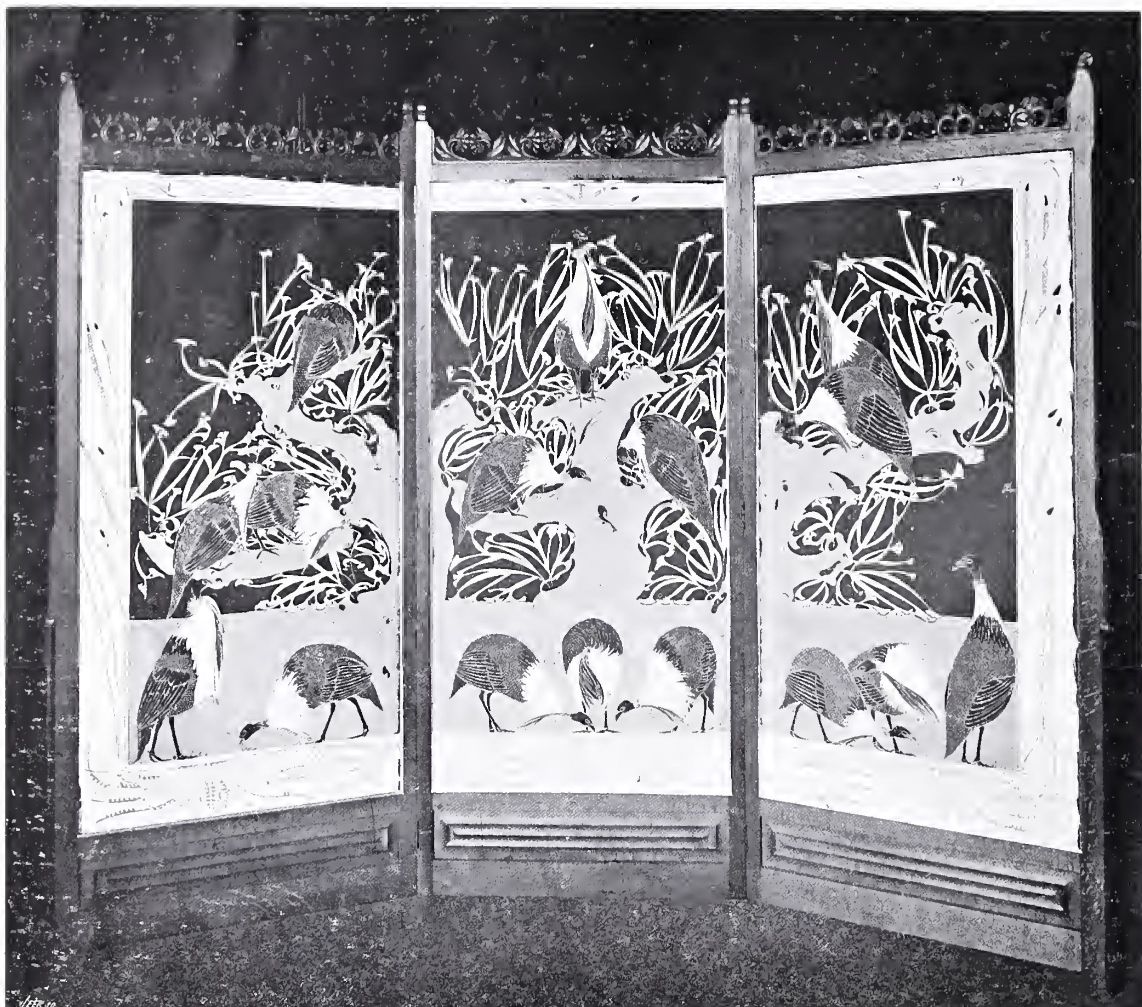
Waar de waterverfschilderij, een glasbedekking noodzakelijk maakte, en het over een raam gespannen papier een te weinig degelijke grondstof voor de beoogde doeleinden bleek, daar meende hij in doek en olieverf, een betere substantie te vinden, tegelijk overwegende, dat de techniek der olieverf, de mogelijke toevalligheden meer buitensloot, die *ons* wel bekoorden, maar voor *hem* niet genoeg een decoratief karakter aan zijn werk gaven. Hij wilde het strakker en stelliger tegen elkaar zetten, en het „malerische" effect zoo veel mogelijk vermijden. Maar ook in de olieverf vond hij niet het meest geschikte materiaal, daar het nog te veel ruimte liet voor picturale behandeling; het moest niet een schilderij zijn, min of meer vlak opgevat en tot een kamerscherm gemaakt, neen het ding zelf zou uitdrukken, dat het een bepaalde bestemming had, dat het voor een vaste plaats, voor een zeker doel was ge-

KAMERVERSIERING (EIGENDOM VAN DR. P. VERHAGEN, AMSTERDAM).

maakt. Een of ander weefsel leek hem hiervoor het beste, maar een beschildering hierop niet logisch genoeg, zelfs niet een bedrukken, daar ook dit nog te weinig geheel met de stof vormde en bovendien bezwaren met zich bracht, waarvan zeker een der voornaamste was, dat men de geheele bewerking niet zelf kon uitvoeren en de hulp van katoendrukkerijen als anderszins moest inroepen. Toen, voordat iemand ten onzent zijn aandacht gevestigd had op de thans bijna mode geworden batik-techniek, begon Dijsselhof in samenwerking met Lion Cachet te overwegen en te onderzoeken of dit zuivere en karaktervolle procédé niet voor het door hem beoogde doel dienstbaar gemaakt kon worden. Het materiaal leidde als van zelf tot een decoratieve behandeling; door het plaatselijk afdekken en tot in den vezel toe verven, verkreeg hij de vlakke kleuren in zuivere tegenstelling naast elkaar, sterk en positief, waar hij ze opgezet wenschte.

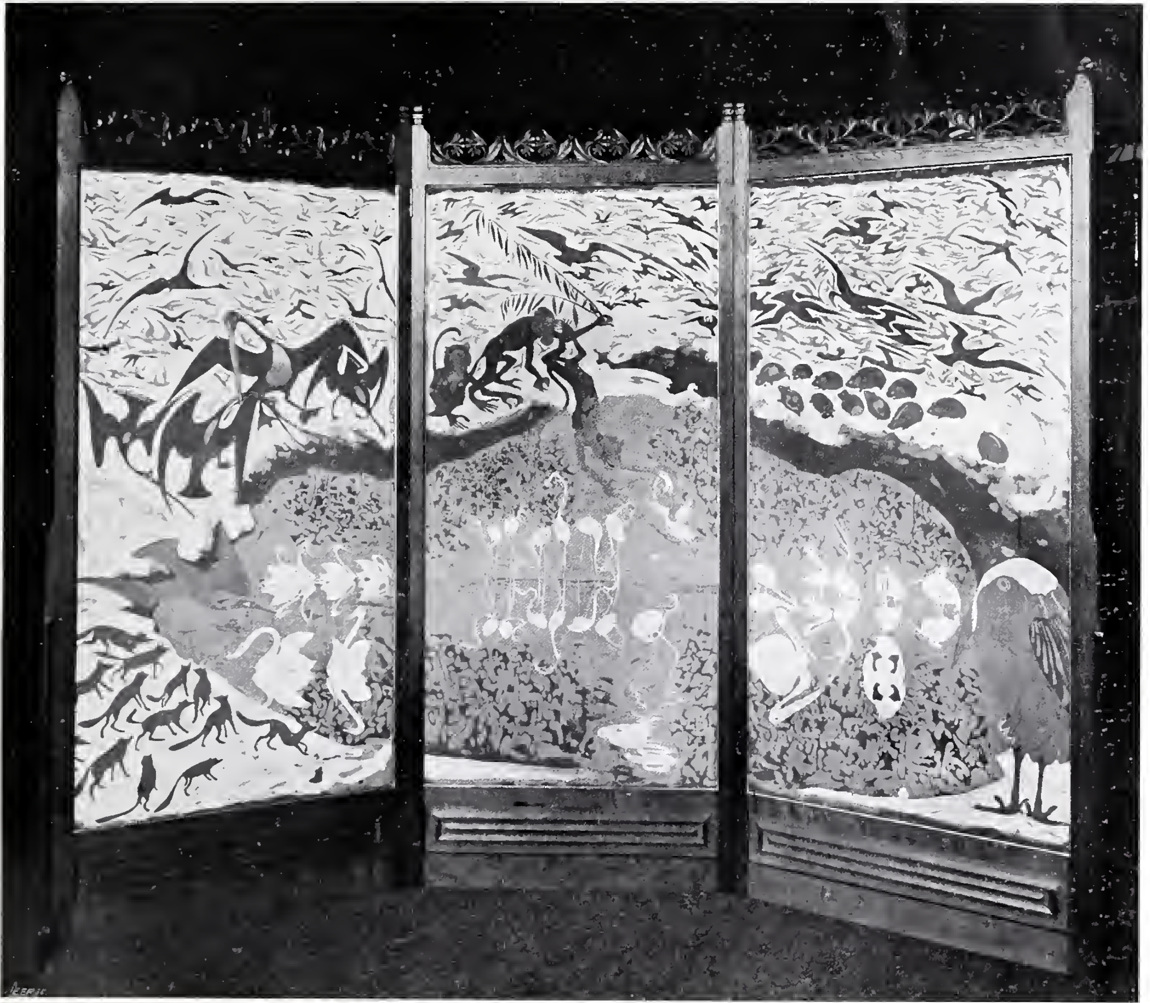
De moeilijkheden echter bij het zoeken naar kleurhoudende verven en naar de meest geschikte afdekmiddelen, naar de minst de stof aantastende mordants, zij waren niet gering

GEBATIKT KAMERSCHERM (EIGENDOM DER FIRMA E. J. VAN WISSELINGH, AMSTERDAM).

en talloos waren de proeven voordat hij dit nieuwe materiaal geheel naar zijn wil kon dwingen. Hij was niet tevreden met iets, dat slechts den naam „gebatikt" kon dragen, evenmin met onzuivere omtrekken en grillige verfaren, door het barsten der was ontstaan, waar latere navolgers en batikondernemingen hunne kracht, waarschijnlijk bij gebrek aan capaciteiten, in zouden zoeken, bewerende dat dit juist het „echte" van batik was, daar Indische sarongs en slendangs het ook vertoonden, voor hem was dit procedé slechts dienstig als hij er besliste lijnen, en stellige kleurvlakken mede kon verkrijgen. Een groote technische vaardigheid was dus noodig, want bij min of meer wetenschappelijke kennis der verving moest hij volkomen zeker zijn van zijn waspenseel zooals hij waterverf en rietpen in zijn macht had.

Een der eerste opgaven voor dit nieuwe procedé was natuurlijk een kamerscherm; doch wat bij proefnemingen gelukt was, viel helaas nog niet geheel naar wensch uit bij den eersten lap voor dit doel bestemd; de parelhoenders onder een fuchsia-boom waren niet strak genoeg, de contouren niet onberispelijk kantig, de kleur niet in alle deelen zooals zij bedoeld was. Een tweede scherm na deze ontmoediging ondernomen slaagde echter volkomen en gaf ons het bekende prachtige schut in drie bladen, weder parelhoenders, thans onder een wonderboom, waaruit varenplanten ontspruiten. De compisitie is bijzonder gelukkig. De parelhoenders met hunne witte kragen op den

GEBATIKT KAMERSCHERM (EIGENDOM DER FIRMA E. J. VAN WISSELINGH, AMSTERDAM).

voorgrond en op de takken van den grooten boom, die uit het middenvak gegroeid, zijn armen naar rechts en links uitspreidt; en daartusschen in zwierige lijnen, de smalle, aan de einden waaiervormig verbreede bladen van de kroonvaren de opene ruimten vullende. Waar symmetrische gelijkstelling om één of twee assen door Dijsselhof als een te gemakkelijke opgave van evenwicht beschouwd wordt, daar bereikt hij door gelijkwaardige massa-verdeeling een zelfde, ja een nog beter en rijker effect. De verdeeling over het vlak is een voorbeeld, hoe door juiste groepeering, door kleur-combinaties, door evenmatigheid in zwaarte, een rust in het geheel kan heerschen; maar waar dit een oplossen geldt van min of meer technische moeilijkheden, daar is het scherm als lijn- en kleurenpracht zeker niet minder belangrijk.

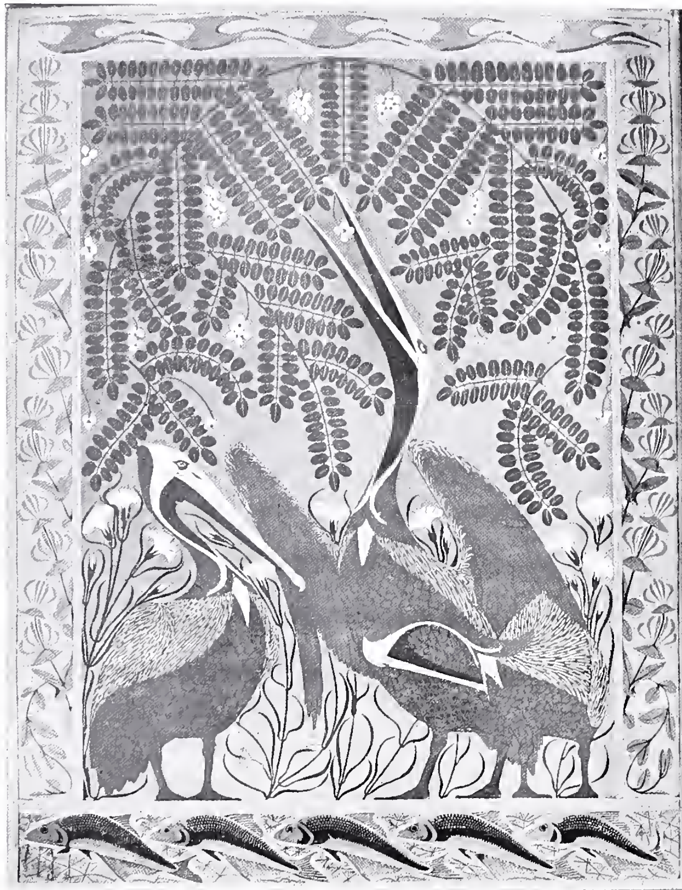
De stand der vogeltjes, die ernstig pikken, of spiedend den nek omdraaien en loerend langs den boom kijken, getuigt van Dijsselhof's bijzondere gave om op te merken en weer te geven, zoo als de goede oude Japanners dit vermochten, het karakter der dingen in grooten eenvoud, maar naast dien eenvoud, die ieder picturaal effect vermijdt, treedt een gedétailleerdheid van vorm die plant en dier maakt tot schatten van ornament.

Deze voorkant, waaraan hij al zijn zorgen besteedde, wel overwegend, dat deze belangrijker en geheel anders van uitzien moest zijn dan het achtervlak wordt omsloten door een

lichten band in cachou-bruin, waarvan de onderzijde, in rijke versiering, breeder gehouden is dan de oploopende zijkanten en deze weer breeder dan de afsluitende bovenrand, waardoor de midden-decoratie in een goed evenredig kader geplaatst wordt, beter dan met gelijke bandbreedte te bereiken was.

De achterzijde van dit scherm, later tot afzonderlijk geheel verheven, draagt door haar opvatting en behandeling de kenmerken, dat zij, bij het vorige behoorend, dit toch den rang moet geven die haar toekomt. In wilde vlucht zien we hier tal van vogels boven een besneeuwden grond, waar kleine vosjes met hunne zware sleepstaarten, sporen in achter laten, en boven een vijver met witte zwanen, pelikanen en flamingo's, welft zich een rustieken brug waarover een leger van marmotjes kuiert, en een aantal apen het de vogels met hunne snakerijen lastig maken, en één zelfs een spartelende flamingo bij den langen hals pakt en uit het water trekt.

Dijsselhof's humoristische geest, uit de eerste prentenboekschetsen en de latere borduurpatroontjes kenbaar, komt hier ook even uit den hoek. Bij den ernst en voornaamheid van de voorzijde steekt deze luchtige fantasie sterk af, al heeft zij in hare onderdeelen kwaliteiten die voortreffelijk zijn.

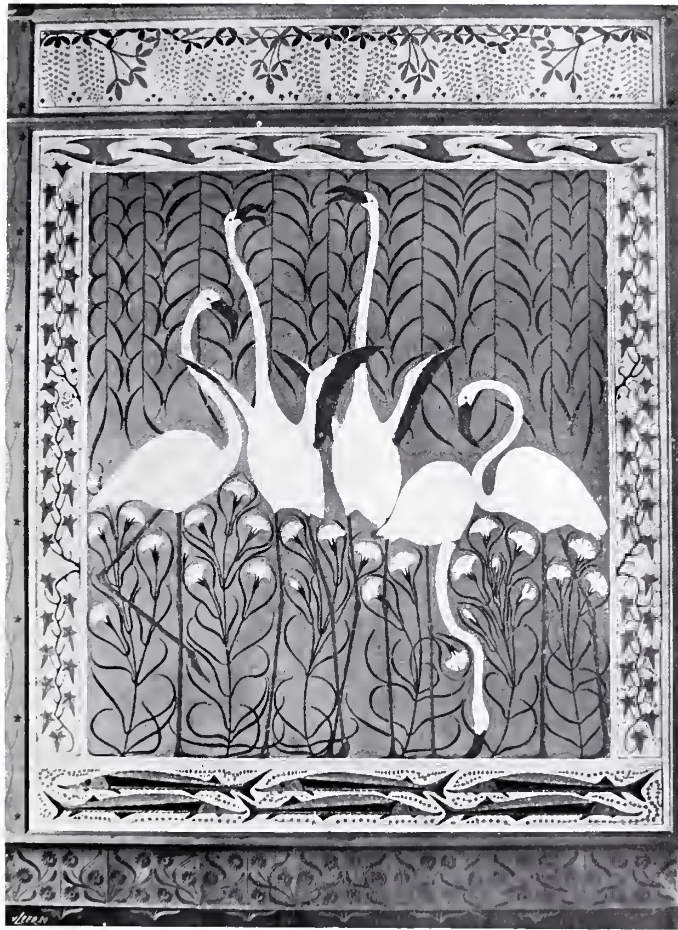
GEBATIKT WANDVAK MET PELIKANEN
(EIGENDOM VAN DR. P. VERHAGEN, AMSTERDAM).

Dit scherm lijkt mij een zeer voornaam ding in de ontwikkeling van Dijsselhof's latere kunstuitingen, want hierbij aan sluit zich een geheele kamerversiering, die in verschillende vakken eveneens gebatikte versieringen en paneelen heeft, wat later weer leidde tot het maken van meubelen, schoorsteen, glas in lood, borduurontwerpen enz. enz.

In die kamer zijn, boven een lambrizeering van Zwitzersch eschdoornhout met licht gesneden ornamentaties, in verschillende vakken de decoratieve paneelen aangebracht, omsloten door een rand van kleinere motieven en bekroond door een fries van gouden regen, terwijl een hollijst met breed gevlerkte vogels een overgang naar de zoldering vormt. En die paneelen vertoonen ons flamingo's en marabouts, pelikanen en hertjes, omgeven door plantenversieringen; één ervan draagt een pauw in de pracht van hare uitgespreide staartpennen. In meer ornamentale regelmatigheid zien we ter onderzijde randen met kleine vischjes, steuren of sterletten, baarsjes, omgeven door kronkelende en slingerende watergewassen. En zoowel bij deze kleinere randen als hier en daar op de groote paneelen komt het naaldwerk van mevrouw Dijsselhof, een of ander gedeelte wat accentueeren, in kleine details het verder volmaken. Nu eens is het een vlindertje geheel geborduurd, dan

weer de schubben en de vinnetjes op een visschenrug, of de fijne waterplantjes, die zich voegen tusschen de gladde diertjes door, en steeds in volkomen harmonie vult de borduurkunst hier de batik-techniek aan, en deze onderling zoo verschillende werkwijzen, zij gaan hier samen, vormende één schoon compleet geheel.

En de batiks zelve, wij zien er duidelijk in uitgedrukt, dat zij een bepaalde functie hebben te verrichten. Het is hier niet de ongebonden rijkdom, die het kamerscherm kenmerkt, maar de kalme statige rust, die de vakken bestempelt tot onderdeelen der geheele wandversiering. Met een beslist overwogen zekerheid zijn hier de composities, hoewel verschillend van onderwerp en groepeering, door evenwicht van kleur en verdeeling tot gelijkwaardige paneelen geworden, die in de zuivere tinten van indigo en cachou wondergoed samenstemmen met den dofgouden glans van het hout. En de gevaren, het eene vak niet sterker te doen spreken dan het andere, telkens weer nieuwe variaties in de omrandingen aan te brengen zonder dat *deze* zwaarder is dan *gene*, zij zijn door Dijsselhof niet te gering geschat, maar ook daardoor prachtig vermeden; als onafscheidelijk sluit de blauwe hoofdtoon der doeken zich aaneén tot een siering van den wand. En het spreekt van zelf dat, waar de wand zoo'n volmaakte eenheid vormde, de deuren, de schoorsteen, de gordijnen, de zoldering, de meubelen in overeenstemming dienden te zijn.

GEBATIKT WANDVAK MET FLAMINGO'S
(EIGENDOM VAN DR. P. VERHAGEN, AMSTERDAM).

Een nieuw terrein lag dus voor Dijsselhof open, maar even nauwgezet als hij zijn wandversiering aan hare eischen van plaats en bestemming wist te doen beantwoorden, even zorgvuldig overwoog hij de noodzakelijke voorwaarden die een meubel stelt, wil het niet alleen schoon, maar goed en bruikbaar zijn.

Zijne gaven als ornamentist wist hij te bedwingen, waar de constructieve eischen van het materiaal en de bestemming de eerste voorwaarden voor een meubel moesten zijn. Opvallend is dan ook, dat bij de ontzettende rijkdom van vormen, waarover hij beschikt, Dijsselhof's meubelen uitmunten door eenvoud.

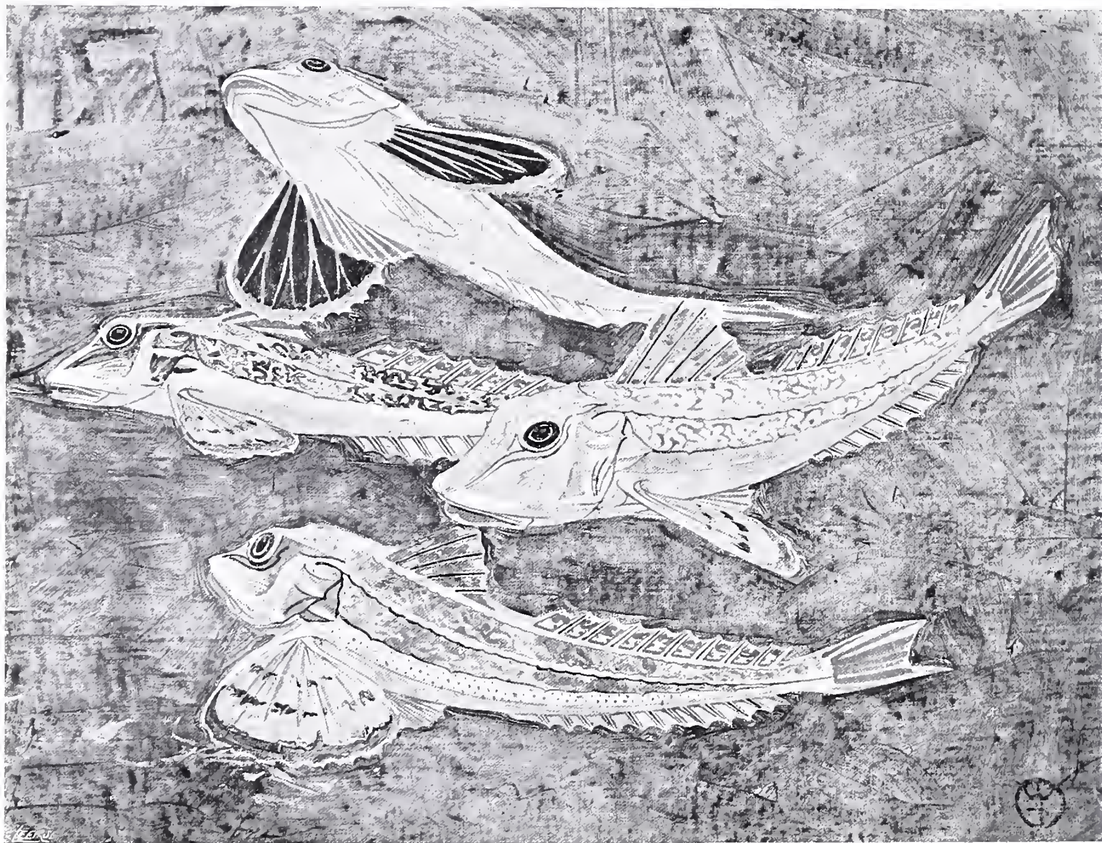
Het *doel* stond hier bij hem op den voorgrond en nagaande vroegere kunstperioden, was het niet zoozeer de uiterlijke vorm, die hem interesseerde, en waaraan hij, zooals latere meubelkunstenaars deden, zijn eigen fantasie zou verbinden, maar de kern der dingen, het „hoe" en „waarom", dat hem tot uitgangspunt diende. Hij bestudeerde de stoelvorm in Gothiek en Renaissance, in Empire en Lodewijkstijlen om te komen tot

gegevens, waarop hij zijn eigen meubelen bazeeren kon, omdat meubelen, die lange tijden een zelfde type bewaard hadden, in hun wezen een noodwendig iets moesten hebben, dat deugdelijk was gebleken, onafhankelijk van de uiterlijke versiering en bewerking.

Zijn meubelen waren dan ook niet als van een kunstenaar, die ze berekent op picturaal aspect, op de spelingen van licht en schaduw, door draai- en beeldhouwwerk verkregen; ze waren oplossingen van problemen gegeven in de eenvoudigste vormen, waar hier en daar als spelenderwijs door een enkel gesneden uiteinde of ingelegd ornamentje een verlevendiging was aangebracht, juist op zijn plaats tot een genoegen van het oog.

Even eenvoudig als deze eerste meubelen is ook de schoorsteen in de kamer, waar zijn wanddecoraties later zijn overgebracht; in wit zandsteen, is het de verhouding, en profieleering, met een klein ornamentje en relief, die het geheel maakt tot een toonbeeld van voornaamheid, in die kamer juist volkomen op zijn plaats.

Rijker weer, zijn de borduursels der gordijnen, die de vaardige hand van mevrouw Dijsselhof met een ornamentatie van kleine bloempjes tooide; en bij de plafondbeschildering kwam weer geheel de ornamentist aan het woord, die in kleurige kringen en ballen als van een zeepbel een cirkelvulling rond de gaskroon ontwierp.

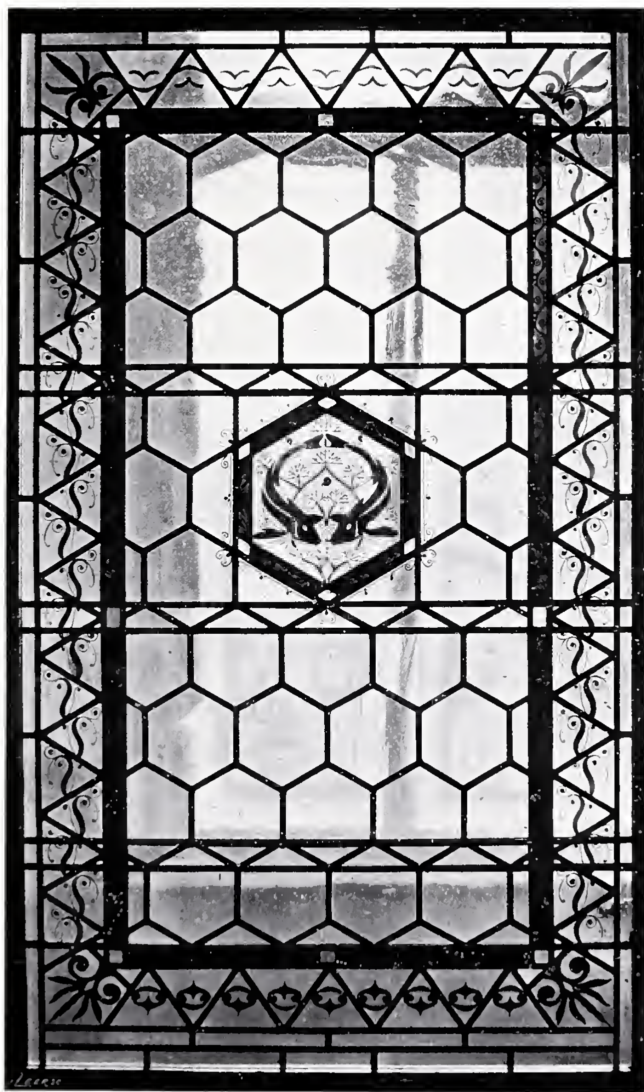
POONEN, STUDIE IN TEMPERA-VERF (EIGENDOM VAN DEN SCHILDER).

Nagenoeg gelijktijdig met deze kamerversiering dagteekent de oprichting der werkplaatsen van de firma van Wisselingh, waar Dijsselhof, Lion Cachet en Th. Nieuwenhuis de leiding op zich namen.

Nu volgen de jaren dat Dijsselhof zich aan de meubelkunst wijdt, dat hij in samenwerking met zijn echtgenoote, schermpjes ontwerpt, die met vlindertjes en bloemetjes

verlucht worden, stoelen maakt waarvan rug en zitting met borduursels verfraaid zijn en ongemerkt werd zijn aandacht op andere technieken gevestigd. Nu eens was het noodig beslag bij een kastdeurtje te maken, dan weer een koper lampje, een venster in glas-in-lood en tal van andere vraagstukken, waarvoor een oplossing noodig was.

Waar zijn oorspronkelijke gaven hem noodwendig in decoratieve richting leidden, daar behield hij toch een neiging naar het picturale schilderij, en opmerkelijk is het, dat nagenoeg gelijktijdig dikwijls met zijn fantastische aquarellen zeer serieuse olieverfschilderijen ontstonden, dat naast de strakbelijnde batiks, uitvoerige minutieuze stillevens met aardappelen, citroenen, bloempotjes geschilderd werden. Door het voor zichzelf zuiver bewust zijn van de waarde van een decoratieve schildering tegenover het picturale schilderij, was èn het een èn het ander bij hem bestaanbaar.

GEBRAND GLAS
(EIGENDOM VAN DEN HEER K. GROESBEEK, AMSTERDAM).

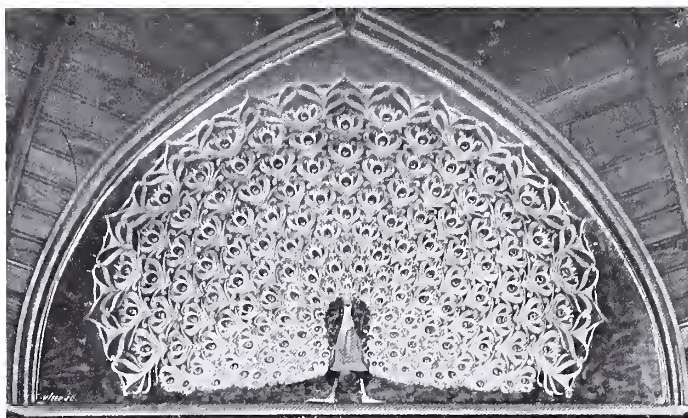
Niet verwonderlijk was het dan ook, dat Dijsselhof een jaar of wat geleden ons verraste met een groot aantal aquarium-schilderijtjes, bassins met poonen, haringen, stekeltjes, anemonen, dat zuivere geacheveerde schilderijen waren, waar licht en kleur, toon en stemming het geheel beheerschten; maar evenmin moet het ons verbazen, dat hij met zijn batiks nog niet voor zichzelf bereikt achtte wat hij wilde.

Hoewel hij in zijn werk het verschil tusschen picturale en decoratieve kunst zeer zuiver weet te houden, zoo zou het ons niet bevreemden indien Dijsselhof ons ten slotte een decoratieve schildering gaf, waarbij zijne picturale gaven zich in zijn oorspronkelijken aanleg hadden opgelost. Want waar anderen in betrekkelijk korten tijd dikwijls, tot op een zekere hoogte gekomen, gevonden hebben, wat zij wilden en vermochten, en daarna nu eens beter dan eens minder zichzelven gelijk blijven, daar zien we in Dijsselhof iemand, die zich nog niet geheel heeft uitgesproken, die weet wat hij wil, op zijn doel afgaat, maar niet voor zichzelf bereikt heeft de juiste uitdrukkingswijze zijner gedachten. En we zouden, van uit ons standpunt beschouwd, ons hierover bijna verheugen, omdat we aan dit feit nu telkens en telkens weer nieuwe verrassingen te danken hebben en het ons Dijsselhof's gaven weer van een anderen kant doet genieten; en iederen keer zien we,

hoe hij vaster en zekerder zich zijn weg afbakent, hoe hij met onverzettelijke wilskracht heenstuurt, waar hij wezen wil.

Dat het batik-procedé, door de zoo tijdroovende en omslachtige bewerking, door de beperking der kleuren, hem niet voor alle doeleinden geschikt voorkwam, en decoratief schilderwerk in olieverf, zooals dit doorgaans opgevat wordt, hem niet geheel bevredigde, leidde er toe, dat hij de tempera-verf, waarmede de vroeg-Italianen zulke meesterwerken geschapen hebben, om hare kwaliteiten zou trachten te benutten.

De eigenschappen der tempera-verf, het dadelijk drogen, dat mogelijk maakt de kleuren strak en kantig te houden, waren voordeelen boven de olieverf te verkiezen, terwijl de werkwijze geleidelijker en meer positief was dan het batik-procedé. Met vaste kleuren als de glasverf der emails kon Dijsselhof nu zijn composities tegen elkaar zetten, zijn sujetten uitwerken met den rijkdom zijner verbeeldingskracht tot schatten van ornament. Een paar poonen-studies en een groote schoorsteenschildering, een bassin met die merkwaardige hoekige visschen, zijn als prachtige voorbeelden hiervan reeds te beschouwen; en niet minder een pauw, waarvan de uitgespreide staartpennen Dijsselhof een welkome aanleiding gaven zijne fantasie te uiten in schitterende kleuren en sierlijke lijnen, die het wandvlak vullen als wondere stralen van een vreemden zon, die uitgaan van het blauwe pauwenlijf en zich oplossen in een rand van blauw en grijs met gouden vakjes, als kleine glimmende hartjes en schitterende kraaloogjes.

BOOGVULLING IN TEMPERA-VERF
(EIGENDOM VAN DEN HEER E. VAN ESSEN, AMSTERDAM).

Waar grondstoffen en juiste verhouding der tempera-verf een kwestie was van zoeken en veel probeeren, daar gaf het resultaat echter ruimschoots reden tot tevredenheid; hij had hiermede iets bereikt, dat bij technische geschiktheid, in de uitvoering niet alleen door opvatting en teekening, maar mede door het materiaal, het schilderij reeds typeerde als een ding, dat een bepaalde bestemming had, dat voor een zeker doel was gemaakt.

Dat we in deze richting meer van Dijsselhof mogen verwachten is zeker niet een al te gewaagde veronderstelling, al is de mogelijkheid niet uitgesloten dat hij ons een anderen keer verrast met een wijze van werken die nog juister aan zijne schilderingen een cachet geeft, dat de zijns inziens decoratieve kunst moet kenmerken. Waar hij zelf echter met een volmaakte zekerheid schrede voor schrede zijn weg volgt, daar doen we zeker het best hem niet vooruit te loopen, maar rustig af te wachten waar hij ons heen leidt, genietende van wat hij ons in het voorbijgaan laat zien.

We mogen ons zelf soms wel eens afvragen of Dijsselhof zijn taak niet te serieus opvat, en zich zijne opgave te moeilijk stelt, en we zouden ons kunnen verdiepen in het naspeuren der denkbare redenen hiervan, maar beter dan ons in bespiegelingen te begeven, achten we, te wijzen op den invloed, die zijn werk heeft gehad op de herleving der versierende kunsten in de laatste jaren. In de voorafgegane tijden van zoeken naar zuiverder versieringsvormen, verband houdende met het materiaal, naar juister begrip omtrent technische eischen door verschillende grondstoffen gesteld, heeft hij meermalen door woord en daad de richting aangewezen, die men uit moest. We herinneren hier slechts aan zijn diploma voor de tentoonstelling van den boekhandel, dat een afwijking was van het gebruikelijke diplomatype en voorbeeld tot latere navolging, en dat

als ik mij niet vergis, de eerste was van zijn oorspronkelijke houtsneden, waar later zijn boekversieringen voor „Kunst en Samenleving", zijn vignetten voor „Van Nu en Straks", zijn „letterproeven" zich bij zouden aansluiten. Het overwegen van de eischen der lithografische steen en het benutten ervan tot het maken van behangsels, waaraan o a. die van Nieuwenhuis en Cachet, zoowel als die van hemzelf, hun ontstaan te danken hebben, mogen we zeker niet over het hoofd zien, evenmin als zijn werkzaam aandeel in het nagaan der technische moeilijkheden van het batik-procedé. En zijn besprekingen en overwegingen waar het meubelen gold, zij zullen ook niet te licht geacht worden door hen, die hem hierin hebben nagevolgd en al trokken anderen dikwijls meer profijt van deze voorstudies dan hijzelf, zijn belangrijkheid als baanbreker hierin vermindert voor ons zeker niet.

En waar mevrouw Dijsselhof—Keuchenius in den laatsten tijd hare krachten aan het kunstnaaldwerk wijdt, en ons toont de zoo voorname tea-cosies, als rijke priestermutsen, de kussens op grof Armenische stof, schitterend van kleine kruisjesfiguren, en bloeiende boompjes op een stoelenrug, en vroolijke gordijntjes en zoo veel meer, daar geeft Dijsselhof's samenwerking ons die boekjes met dierenfiguurtjes zoo leuk en zoo frisch, zoo vol vermaak en genot, in de kruisjes zoo juist het type en karakter der verschillende beesten behouden, patroontjes die ons heerlijk brengen uit de duffe sfeer der handwerkvoorbeelden.

Zoo is Dijsselhof's veelzijdigheid van niet geringen invloed op verschillende technieken in onze weder opbloeiende kunstnijverheid, en als zoodanig is zijn belangrijkheid voor dezen tijd dan ook onmiskenbaar; maar grooter en interessanter nog is hij voor ons, waar hij zich toont, hetzij als picturalist met zeldzame kwaliteiten in zijn bassins met zwaluwstaartvischjes, met haringen, met anemonen, of waar hij als decoratief kunstenaar en geboren ornamentist, in zijn vogels en visschen, gebatikt, in tempera of hoe dan ook, zich uit met een heerlijke frissche persoonlijkheid, die opwekkend is, nu veel getheoretiseer en buitenlandsche nadoenerij onze versierders wel eens parten wil spelen.

Zijn ongezochte oorspronkelijkheid, zijn eigen kijk op de dingen, die spreekt uit alles wat hij laat zien, zijn genialiteit, die hem in ieder materiaal de juiste wijze van bewerken doet typeeren, zijn zeldzame gaven die hem de natuur leert bespieden en ze weergeven met al den eenvoud, die hare kern uitmaakt, zij stempelen hem tot een kunstenaar, die een geheel aparte plaats in onze schilderkunst der laatste jaren inneemt, tot iemand van ongewone beteekenis.

STUDIE VOOR GEBRAND GLASVENSTER
(EIGENDOM VAN DEN HEER K. GROESBEEK, AMSTERDAM).

TH. TH. HEINE.

SIMPLICISSIMUS.
DOOR CORNELIS VETH.

Evenals in het physieke de natuur, daar waar ziekte-kiemen aanwezig zijn, niet zelden zelve ook voor meer of minder afdoende geneesmiddelen zorgt, zoo schijnt ook in de maatschappij der menschen de logica der feiten tegenover het eene uiterste gaarne als remedie het andere uiterste te stellen. In de despotisch geregeerde landen vindt men de anarchie van de daad; in het zoo niet autocratische, dan toch autoritair-bestuurde Duitschland vond een jonge generatie van vrijheidlievende intellectueelen gereeden troost in een respectlooze, spottende, schampere houding tegenover het haar opgedrongen barsche en redelooze gezag van het fonctionnarisme, het militarisme, den clerus. De humor is het onvervreemdbaar bezit van den onvrije veeleer dan van zijn tiran; slechts blijft gewoonlijk de meester onkundig van de kritische gedachten, die het leven van zijn knecht vervroolijken en zijn uitteraard geen menschen minder bevattelijk voor hun eigen belachelijkheid dan de zelfgenoegzamen en de meesterachtigen die de traditioneele dragers zijn van het gezag in een politie-staat.

Hoe verbolgen moet dan wel de rechtzinnige machtsaanbidder en machtsuitvoerder zijn, zoodra die geest van spot, verscherpt en verhard door het lang verkropt-zijn, zich openlijk gaat uiten en zoo taai en onverwinbaar, zoo slim en zoo geraffineerd blijkt te zijn, dat alle pogingen tot onderdrukking moeten falen, daar elk wapen afslijt op zooveel volhoudendheid, daar zulke gladheid elken greep ontglipt! En de wapens van de officieele overmacht zijn nu eenmaal van huis uit zelden anders dan stomp, en het bevattingsvermogen van hooger hand is meestal juist niet groot. Zoodat allengs het euvel noode wordt geduld, dat niet anders kon worden tegengegaan dan door er de oorzaken van te verwijderen.

Het militante blad van het jongere Duitschland *Simplicissimus* heeft menigen aanval doorstaan. Uit een reeks van strafprocessen en verbodsbepalingen is het zegevierend altijd weer opgekomen, gesteund door een koopgraag publiek, van landgenooten, zoowel als van vreemdelingen; gesterkt telkens opnieuw door de ondervinding, die het leerde, hoe nóg weer krachtiger te treffen op een wijze, waar de wetten nóg weer minder vat op hadden.

Het merkwaardigste van de geheele loopbaan van het blad is misschien wel de welwillendheid van het publiek ten zijnen opzichte. Dit orgaan, dat behalve een snijdend wapen, gericht tegen het regime van ambtenaren, politie en geestelijkheid, ook wel degelijk een fel strijdmiddel was tegen heerschende traditiën, tegen de geldende begrippen van moraal, tegen een te biedere gemoedelijkheid en sentimentaliteit, tegen de overgeërfde denkbeelden en vooroordeelen van het Duitsche volk, won ondanks dit

TH. TH. HEINE.

DER ZAR UND DER FRIEDENSENGEL.

alles de genegenheid en bijval van gansche scharen uit die natie zelf.

Het pikante, dat in zulk een gestadig uiten van den geest des tegenspraaks gelegen is, mag daarvan óók een verklaring zijn, ik meen toch, dat onloochenbare verdiensten van het blad niet minder hebben bijgedragen tot zijn populariteit. Het zou werkelijk moeilijk vallen in eenig Witz-blad zulk een groot getal puntig geformuleerde, fijne en rakespotternijen te vinden als in de jaargangen van den *Simplicissimus*; zulke krasse snedige verhaaltjes als die in de rubriek Lieber Simplicissimus, of die waarmee de bekende reeks Serenissimus-grappen de doorluchtigheidjes te lijf gaat, zulke voortreffelijke spotdichten als „Peter Schlemihl" maakt; een wakkerder campagne gade te slaan dan die, welke het Münchener Weekblad al zooveel jaren voert.

TH. TH. HEINE.

EINE ANECDOTE AUS DER GRIECHISCHEN GESCHICHTE.

Alexander der Grosse war der Sohn König Philipps von Makedonien. Philipp hob sein Staatswesen auf eine hohe Stufe der Vollkommenheit empor, wozu nicht am wenigsten die trefflichen Reden und Ansprachen beitrugen, die er oft und gern an seine Truppen und Heerführer sowie an das Volk zu richten pflegte. Nach einer solchen besonders zündenden Rede fand König Philipp seinen Sohn in Thränen aufgelöst, und er fragte: „Mein Sohn, weshalb weinest du?" — „Oh, Königlicher Herr und Vater!" antwortete Alexander, „ich fürchte, wenn du noch lange regierst, wirst du mir nichts zu reden übrig lassen." PLUTARCH, Parallelen.

Aanvankelijk te veel op het Parijsche blad *Gil Blas* gelijkende, waaraan Steinlen zooveel van zijn mooiste werk heeft geschonken, kwam de *Simplicissimus* gaandeweg op een meer eigenaardig terrein, gewezen door de uiteenloopende talenten vooral van de twee voornaamste teekenaars: Thomas Theodor Heine en Eduard Thöny.

Die beide hoogst begaafde teekenaars, die uitgemunt zouden hebben ook in een ander tijdvak en in een andere omgeving, werden dan nog terzijde gestaan door lieden van eveneens verscheiden en daarbij zeer ongelijke kwaliteiten: Bruno Paul, Rudolf Wilke, von Reznicek, Engl, Gullbransson, Caspari, Wilhelm Schulz.

Verscheidenheid van gaven, van werkmanier, van opvatting, van stijl, dat is het opmerkelijkste voor dengene die de bijdragen der beeldende kunstenaars in het Münchener spotblad volgt, was er van den beginne af te over. Het werk, somtijds van groote kracht en rijp vermogen, schijnt dat van lieden van verschillend ras, uit verschillende cultuurperioden. Er blijkt niets van een zelfde school, waarin hun vernuft en smaak zouden zijn opgeleid, niets van een richting waarop allen op ieder zijn eigen wijze zouden aansturen. Dit is teekenend voor de jongste Duitsche kunst. Het noodzakelijke fond van ontwikkelden natuurlijken smaak ontbreekt zelfs den vaardigste somtijds zoozeer, dat hij met alle worstelen zich niet weet op te werken uit een wrange virtuoziteit, terwijl elders minder begaafden als van zelf het goede spoor volgen, dat een rijke traditie baande. En die

traditie bestaat niet voor de Jugend-generatie. Ieder zoekt het ergens anders; de meesten vér weg. Slechts aan de sterksten gelukt het, niettegenstaande dit gemis aan aangeboren stijlhoudendheid, zich een trant te veroveren, dien zij geheel meester zijn.

Die sterksten zijn in dit geval Heine en Thöny.

Dezelfde eigenaardige spraakverwarring, die het geheel van Simplicissimus' teekenbijdragen biedt, vindt men ook reeds terug in de naast elkaar geziene werken van Th. Th. Heine. Buiten kijf is hij de bekwaamste der teekenaars aan het blad, zelfs een van de allerbekwaamste lieden die ooit voor de pers hebben geteekend. Hij heeft een gansche rij van werkformules, lijkt wel, en brengt het in elke tot iets bizonders en in zekeren zin volmaakts. Maar dit somtijds razend knappe teekenen is nooit aan de manier ontgroeid. Er ontbreekt een zeker ik weet niet wat, — of ik weet eigenlijk wel wat, een overtuiging, een spontaniteit, en ook die mate van onverwoestbare naïveteit in alles, die het heerlijk bezit der grootsten is. Bij alle kaligrafische mooiigheid, bij alle vernuft, bij alle expressievermogen, alle krasheid en juistheid is er in schier al die prenten iets schraals, en ik wil niet zeggen leelijks, want dat zou leelijk gezegd zijn, maar iets rauws zeker Rauw is hij, deze schitterende teekenaar, wien nochtans evenmin uitgesproken gevoel voor gratie als verfijnd beeldend vermogen ontbreekt, rauw in zijn geestigheid, in zijn heftigheid, in zijn praal zelfs, en niet het minst in zijn sentiment. Het is treffend, verbijsterend, hoe deze handigste der gráphici alles maken kan — behalve iets waarlijk ernstigs, waarlijk overtuigds, iets waar een menschelijk bewogen hart uit spreekt. En toch, het soort van werk dat hij doet vraagt dit. Hier kan geen koude, wijs-nuchtere volmaakte kunst volstaan, die „sans sourire et sans soupirer" het doen der menschen opteekent in een trant, die aangenaam, behagelijk of wel leerzaam is voor het oog, neen, hier zijn wij in het rijk van den gepassioneerden spot, van de woeste boetpredicatie, van de brieschende verontwaardiging. Hier worden de grillen en de misdaden van regeerders gehoond, hier wordt het onrecht van alle dagen geopenbaard, hier worden de knoeierijen en de leugens en de wreedheden van alle uren gericht....

TH. TH. HEINE.

ENTLASSUNG EINES STRÄFLINGS.

„Ich stehe hier in meiner Eigenschaft als Mitglied des Vereins zur Fürsorge für entlassene Straflinge und ich frage Sie: Wollen Sie von nun an ein nützliches Mitglied der menschlichen Gesellschaft sein?" — „Ja, das will ich." — „Und ein Anstandiger Mensch werden?" — „Ja, das will ich." — „Gut, dann wollen wir Ihnu dazu verhelfen — hier!" (uberreicht ihm eine Schnurbartbinde).

De eisch schijnt mij niet onbillijk, dat in een kunst, die zulke dingen wil zeggen, de stem als het ware, de zware en geduchte stem zou te hooren zijn van een grooten hartstocht; dat wij, deze prenten ziende, vóór ons zouden kunnen denken een breed gebaar van machtige denonciatie; dat wij, ons deze prenten herinnerende, een weergloed zouden

gevoelen van stouten en waardigen ernst, van waarachtige liefde en waarachtigen haat. Denk aan Daumier en zijn fiere ontembaarheid, denk aan Steinlen en zijn onverdachte vervoering, en zie dan hoe in deze wonderknappe prenten van den schier alvermogenden tweeden Heine de wrevel is afgepast, de toorn uitgemeten, de ergernis toegedruppeld. Zie hoe de man niet woedt maar grinnikt, niet slaat maar bijwijst, niet vloekt, maar grapt.

Ik voor mij vindt iets pathologisch in een kunst, die voorgevende de boosheid te brandmerken, zoo arm aan pathos bleef.

Want zijn de serieus-bedoelde dramatische gevallen, die de teekenaar meermalen beproefde, als zoodanig steeds mislukt, de grijns die domineert in schier al zijn voorstellingen, geeft overal iets onheimelijks en geniepigs aan zijn stellig sterke en rake bespotting van de dwaasheden zijner medemenschen. Dit is het geheim, waarom zijn meest felle beschuldigingen tegen maatschappelijke euvelen ons zoo koud laten, dat in die kunstig gefabriekte prenten van geraffineerde techniek en krasse uitdrukking, niet één ernstige grondgedachte tot forsche uiting kwam, maar dat een vernuftig en geestvol inelkaargezette en uitgevoerde teekening de illustratie moet zijn van een prangend besef. Men weet zelfs soms voorwaar niet eens, of de teekenaar grappig dan wel ernstig heeft willen zijn; zoo zeer is de barre schimp met het melodrama vergroeid tot een hybridisch geheel.

Maar ik wil recht doen wedervaren aan de verdiensten van Th. Th. Heine. Geen die op zulk een klaar aanschouwelijke wijze snedige kritiek illustreert als de *Simplicissimus* wekelijks weet te geven. In het rijk, overwogen, scherp verbeelden van de bijtendste Witze in het genre is Heine een meester. In den rijkdom van detail, de handige compositie, de altijdsprekende expressie, de volmaakte vormentaal, de oorspronkelijkheid van voordracht, de oorspronkelijkheid van vinding, zijn bijna al deze prenten, elk voor zich, geraffineerde meesterstukken.

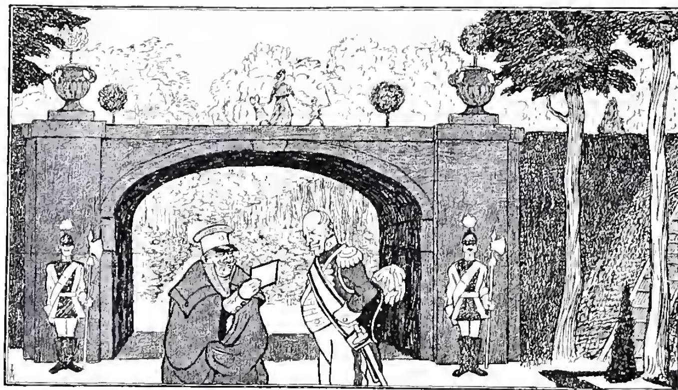
Nergens is plompheid, slapte, zwakheid, stijfte. Alle trucs, — zij zijn vele — die hij gebruikt, heeft hij gebezigd met een overmoed, die slechts zelfbewuste kracht zich kan veroorloven. Zijn receptmatigheid schijnt een onplezierig aanwensel, waar hij buiten kan. Zijn decoratieverige methodes blijkt hij dikmaals met succes over boord te kunnen gooien. Over zijn wansmakelijke affectaties toont hij telkens wanneer hij wil, baas te kunnen blijven. Het schijnt een gril, wanneer hij zijn figuren zottelijk uitknipt, blauw of groen gaat omlijnen, zijn prent leelijk afsnijdt, de menschen houterig maakt of te lang — een

TH. TH. HEINE.
BILDER AUS DEM FAMILIENLEBEN. — NO. 25. HÄUSLICHES VERGNÜGEN.
„Papa, warum kriegt denn de Mutter heite keene Keile?"

volgende maal doet hij weer geheel anders, teekent vlot, blijkt gevoel te hebben voor licht en schaduw, voor toon, voor allerlei subtiele schilderachtigheden. Nu eens is de voorstelling schamel, dan weer rijk, nu eens ledig, dan weer vol welgekozen detail, in een welgevonden milieu. Alles slaagt: de koel-allegorische prent, het genre, de samenspraak, de politieke manifestatie, de vrije navolging van andere stijlen.

De prent, die indertijd zijn veroordeeling uitlokte, op 's Keizers reis naar Palestina, die van hem zelf in de gevangenis, op de vingers gekeken door dienders, de Entlassung eines Sträflings, „der Südafrikanische Riesenkater", Victoria die de Afrikaansche struisvogels plukt, de door dienders opgebrachte Rijksadelaar, die door de belasting voor de vloot zoo geplukt is, dat hij „zonder ontuchtig te zijn, het schaamtegevoel grovelijk beleedigt"; de soldaat met de Chineezen-koppen aan den gordel in den hemel, die deze koppen in de garderobe moet afgeven, daar heidenen niet worden toegelaten; de burgerjuffrouw in den hemel, die wel vleugels aan wil hebben, maar geen eieren leggen; de Bismarck, ook al in den hemel, die zich verheugt op het wederzien van zijn hoogzaligen meester, maar moet vernemen, dat dit niet kan plaats hebben; daar de oude keizer in de afdeeling voor groote mannen is en hij in die voor handlangers komt; de prent zu Böcklins Tod, (het zwijgen in het officieele woud), in al die platen is een geestig bedenken op waarlijk schitterende wijze in beeld gebracht. De bedekte glossen op den keizer zijn legio en de teekeningen bij sommige daarvan behooren tot Heine's beste vondsten. De vorst, die zijn staatslieden doceert: „Men moet in de buitenlandsche aangelegenheden fouten maken, om de aandacht van de binnenlandsche af te leiden en in de binnenlandsche staatkunde fouten maken, om de aandacht van de buitenlandsche af te leiden", is een zeldzaam perfekte creatie, maar wordt nog overtroffen door een andere van dergelijke soort. De ministers wagen het, Serenissimus hunne deemoedige gelukwenschen met het begin van de nieuwe eeuw „ganz gehorsamst zu Füssen zu legen". De vorst, verbleekend: „Wat hooren mijn ooren? De nieuwe eeuw! Heeft het mij niet behaagt te bevelen, dat de tijd van nu af aan terug zou gaan?" Dit is in zijn soort een volmaakte prent. De prachtig getypeerde ministers, akelig diep buigend, de hondsche vorst, de schitterende zaal, de door de opengeslagen deuren geziene tweede zaal, waar de Vorstin wordt gelukgewenscht door strijkages makende dames, alles is rijk en lustig geteekend met groote vastheid en zwierigen nadruk. Een soortgelijke prent; de vorst die in dubio is of hij schilderen of dichten of komponeeren of de sociale kwestie oplossen zal, is even gedocumenteerd en fraai, terwijl de minder mooie, waar de koning zich afvraagt of hij werkelijk koning is, dan wel grootheidswaanzin heeft, en de nar hem antwoordt: „wellicht beide, Sire", sterk genoeg van expressiegehalte is om de fijne spotternij waardig te illustreeren.

TH. TH. HEINE.

SERENISSIMUS UND DIE WELTGESCHICHTE.

Als Serenissimus die Nachricht vom Tode des Fürsten Bismarck erhielt, war er tieferschuttert und sagte: „Das war ein seelenguter Mensch aber dumm, — aber dumm!"

Een weinigje overtuiging en daaruit geboren dramatische kracht zou van de mooigevonden serie „durchs dunkelste Deutschland" Heine's chef d'oeuvre hebben kunnen maken. De stof was er en werd geestelijk goed verwerkt. Maar men smacht naar wat minder wetenschappelijke juistheid misschien

en wat meer sterk gevoel, naar een flater desnoods en wat meer hartstocht, naar een stamelen welhaast, inplaats van zooveel griezelige welbespraaktheid, naar wat minder flegmatisch vernuft en wat inniger direktheid.

Hoe geraffineerd ook de karakterbeelding overal is, zij is van een minderwaardig soort, zij getuigt aldoor van grof-grappige bedoelingen in een geheel, dat zwaar moest gaan van sombere duidingen. Overal, door de ernstige gevallen heen van ellende en onderdrukking, grijnzende bakkessen, smalend aangekeken figuren van slachtoffers, die even hatelijk zijn als hun beulen.

Zoo is het ook al met de Bilder aus dem Familienleben. Bij de werkelijk kranige uitwerking der motieven, geen sprake van de zelfbeheersching, die een misplaatste moppigheid zou hebben geweerd, als vloekend met de sobere, eerlijke oprechtheid van bedoeling, die alleen het woord moest hebben. Zoeklichten geworpen over die verdorvenheden der maatschappij, die voor onze open oogen gesloten blijven, omdat wij ze niet willen zien, flitsen, die ons zouden doen sidderen van smartelijk begrijpen? Helaas — schimpscheuten, die schampschoten moeten blijken! Want het is niet Heine's cynisme dat ons zoo onovertuigd laat, het is zijn sneerend leedvermaak, zijn valsch vernuft, zijn wansmaak. De serie Bilder aus dem Familienleben zou alleen dan iets moois en treffends zijn, wanneer niet op de twintig twee, maar wanneer schier alle tafreelen uit het huiselijk leven, dien onmiskenbaren stempel van waarheid droegen, die van alle echte satire het onmisbaar kenmerk is.

E. THONY.

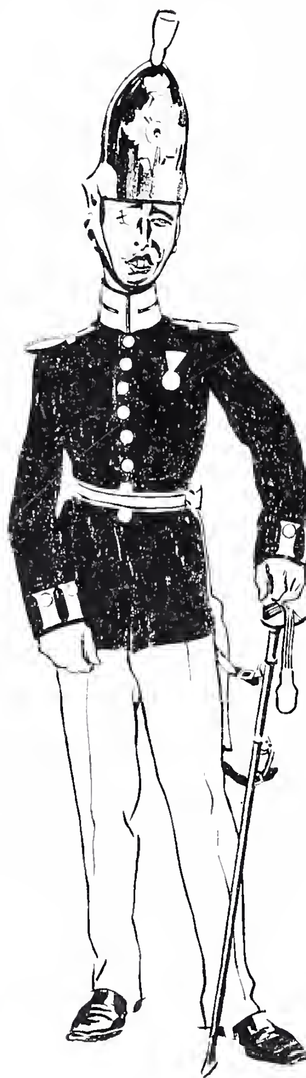
GEPLAGTE MENSCHEN.

„Und wie gefällt dir der Dienst, Edgar?" — Na, 'ne Beschäftigung musz der Mensch ja schliesslich haben, sie darf nur nicht in Arbeit ausarten."

De best geslaagde van die „Bilder" zijn wel de eerste en ik wensch niet te ontkennen dat daar voortreffelijke prenten onder zijn. En onweerstaanbaar goede grappen zeker. De professor bijvoorbeeld, wien het eindelijk gelukt is, langs chemischen weg een mensch te verwekken en die concludeert: „Thans kunnen wij eerst energisch tegen de onzedelijkheid te velde trekken"; de juffrouw die haar hondje bij (uitstekend gekarakteriseerde) kermisklanten aan het braadspit terug vindt; het stakkerige meisje, dat in dienst genomen wordt op voorwaarde, dat zij niet verklapt, dat ze van de familie is; de rentenier die zich aan de studie van de litteratuur wil wijden en zich dus op de *Gartenlaube* geabonneerd heeft, zijn kostelijke typen op kloekberedeneerde wijze in het passend milieu gezet. Maar veel, het meeste is te gezocht, te half-komisch, of wel te schril-onwaar.

Ik geef alweer grif toe, dat een vurige hervormingszin, door felle tegenstelling van de werkelijkheid met een ideaal tot ziedende driftsuitingen gedreven, nimmer die spitsvondige stekeligheden had kunnen doen uitdenken, waarvoor de *Simplicissimus* terecht beroemd werd en dat dus Heine in den geest werkzaam is van zijn blad, wanneer hij kleinmoedig *sneert* waar oudere satirieke teekenaars groot zouden geweest zijn in hun eenvoudigen ernst. De *Simplicissimus* is geen partijblad, het maakt geen propaganda, het is niet

het orgaan van isten van eenige soort, het brengt van uit de bourgeoisie zelf een ongunstig getuigschrift over de maatschappij van haar schepping; zijn medewerkers schijnen burgers zonder burgerlijke vooroordeelen, tradities, gehechtheden, die een ontstellend requisitor opstellen over den veegen staat van zaken, waartoe het met het menschenras gekomen is; blind niet voor één der kwalen van elk der klassen van samenleving. Hun cynisme, dat verwant is aan de hopeloosheid, weet van geen bemoedigende aanwijzingen naar iets beters en geen wonder, dat hun galgenhumor van de nijpendste koelbloedigheid is. Maar wat in Heine hindert is het kermisman-achtige gegrinnik, waarmee hij het zondenregister van zijn land en tijd accompagneert. Het zijne is geen cynisme als dat der beste latere Franschen, demonisch, maar dan van een demon die vóór zijn val hooger sferen gekend heeft, doch een ricaneerende pygmeeën-onverschilligheid, die van groote of kleine verhoudingen niets afweet en alles gelijkelijk besmoest en bevuilevingert, begrauwt en besnauwt. De *Simplicissimus*, genoemd naar een booze geest der overlevering moge een duivel zijn; de prins der duisternis zelf was, indien wij op zekere gezaghebbende getuigenis mogen afgaan, een gentleman, en de geniale Semiet, de eerste kracht van het spotblad, stuit ons juist herhaaldelijk zoozeer, door zijn algeheel gemis aan kieschheid van doen. Niets waarlijk is te drastisch om geteekend te worden door hem, die het met ernstige bedoeling weer wil geven, maar door automobielen verminkte, of door honger gesloopte menschenlichamen kunnen nu eenmaal niet met rauwe grappigheid worden afgebeeld, dan op straffe van weerzin op te wekken bij hen, die tegenover welke echte kunst ook nooit vijandig staan.

E. THONY.

EIN EDELSTER DER NATION.

„Wenn man nich „von" is, is es doch eijentlich janz ejal, wie man heiszt.

Een kleinzielige potsenmakerij bederft o zoo veel goed opgezette gevallen. In een land is watersnood. Te vergeefs bidden de inwoners God en de hooge regeering om bijstand. Tot een prins komt jagen in de buurt en natte voeten krijgt. Dan eerst bemerkt de regeering dat werkelijk het water snood is en zorgt Waterstaat dat het land binnen zeer korten tijd niet meer onder water staat. De tegenstelling tusschen het malheur van den prins en de rampen der boeren is schrijnend. Maar op Heine's kranig ontworpen prent ziet men belachelijke gekken van boeren potsierlijk bidden en dat bederft alweer al het dramatisch effect, dat de voorstelling kon bieden. Dit is slechts één voorbeeld uit vele.

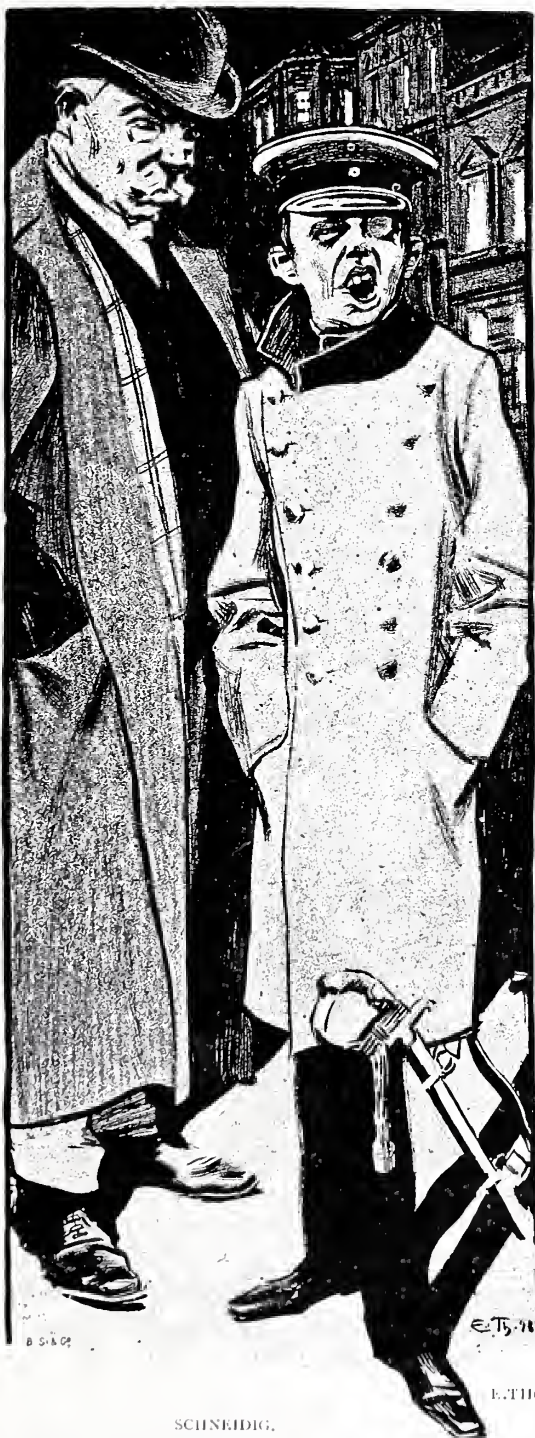
Waar deze redenen tot afkeuring niet gelden, is de schitterende teekenaar met zijn rijken aanleg wel in staat ons tot bewondering te dwingen. De krasse duidelijkheid, de kernachtigheid van zijn voordracht, de gemakkelijkheid van hand, de smaak voor geestig bijwerk, de zin voor groote lijnen, de ver-doorgevoerde karakteristiek, zij treffen ons als kwaliteiten van een, die slechts met de eersten in het genre mag worden vergeleken. Een keuzecollectie van zijn politieke prenten vooral, zal niemand in twijfel laten omtrent zijn voortreffelijke verdienste als satiriker en als grafisch kunstenaar. En sommige der door mij genoemde acht ik tot het beste te behooren, dat de laatste kwart-eeuw in die lijn heeft voortgebracht.

Heine zou zonder twijfel door kunnen gaan op dezen weg en ons nog vaak verbazen door zijn geest, vernuft en virtuositeit. In

een tijd en een kunst, waarin iedere beunhaas zich wel een Uebermensch waant, is een kerel, die alles kan wat hij wil, onze aandacht ten zeerste waardig. Maar ik beken, als ik denk aan zijn gemis aan intimiteit en dieperen eenvoud van zin, aan warme menschelijkheid en waardigen stijl, een zwak te hebben voor zwakker werk dan het zijne.

Een geheel ander slag van teekenaar is Eduard Thöny. Een specialist, en een van den eersten rang.

Het geval is curieus en wel waard vermeld te worden als een bewijs te meer, hoe de beste spotters van zekere zeden en categoriën van menschen, dikwijls voortkomen uit het ras zelf, dat zij zoo wel hekelen: Eduard Thöny had officier willen worden, verkeert met luitenants. Is overigens minder dubieuze en meer afdoende spotternij denkbaar, dan die waarop de fijnbegaafde teekenaar ons ten koste van den Duitschen militair vergast? Zijn luitenant is een creatie, zóó compleet, dat men niet door de breede straten van het koude, leelijke München kan gaan, zonder er telkens weer hevig aan te worden herinnerd. Door al de subtiele verscheidenheden der exemplaren heen is één grondtype vastgelegd door de stoute en sierlijke teekenhand van den helderzienden kunstenaar: het telkens op andere wijze zich openbarend onverwoest baar hoofdkenmerk, de arrogantie.

E. THÖNY.

SCHNEIDIG.

„Ist Ihnen die konfiszierte Nummer des Simplicissimus zu Gesicht gekommen, Herr Lieutenant?" -- „Schu—utzmann!!!"

In forsche en rappe lijnen, fraaie en krasse schetsen uitmakende, die treffend zijn als welgeslaagde instantanés, biedt schier elke aflevering van den *Simplicissimus* ons andere exemplaren van het soort: garde-luitenants, kavalerie-luitenants en hoe ze verder heeten, of hun superieuren, oversten, generaals, allen ingebeeld, wereldsch, ongeletterd, geaffecteerd en onbeschaafd. Evenzeer als in kennis der makelij en eigenaardigheden van hun uniformen, is de teekenaar thuis in de gelaatkunde van het ras. Hij onderscheidt door enkele summiere trekken, den adellijken pochhans van zijn ambtgenoot, den plebejer, den ouden vechtgeneraal van den manoeuvre-leider. Zijn talrijke prenten geven een ongetwijfeld malicieuze, maar alleszins gedocumenteerde natuurlijke historie van het zoowel machtige als pretentieuse ras, met in de onderschriften, de alleenspraken en dialogen der afgebeelde typen, het bijna over-

bodig commentaar, kernachtig en afdoend als een epigram.

Hemel, welk een spiegel is voorgehouden aan dit snorkerig menschensoort in dit breed opgezet werk van cultuur-historische waarde. Bruten en gedegenereerden, botterikken en zotten loopen in mooie kleeren te pralen en vormen met elkaar, één als zij zijn in vooroordeelen, in kleingeestigheid, in kaste-vereering en minachting voor al wat buiten hun engen gezichtskring ligt, een staat in een staat, een wereldje apart met eigen zeden en eigen wetten. Hun onderlinge gevoelens, verhoudingen, intriges, hun noodzakelijke ontmoetingen met de burgerij, alles is door Thöny opgeteekend en op schitterende wijze gekenmerkt, in losse, gevoelige krabbels, met die vrije, ronde hand van doen, die terecht zoo veel bewonderd is. Zijn teekenen is suggestief en beknopt beide, het geeft kleur en diepte, nuance en détail op een wijze, die de karakterizeerende hoofdlijnen op ongemeen rijke wijze steunt. Ik spreek bij Thöny met opzet van karakteristiek, liever dan den nadruk te leggen op de acute expressie zelf der gelaatstrekken en houdingen van zijn figuren, waarin zijn sterkste verdienste juist niet ligt. Het is merkwaardig, hoezeer bij dezen snedig-typeerenden teekenaar de illustratie der dialogen als zoodanig betrekkelijk weinig treffend en duidelijk is. Zoo lukt hem ook niet dikwijls de vollere compositie; het best zijn steeds de kloeke neergezette figuren ieder op zich zelf, elk als type, men kan veronderstellen, als portret.

BRUNO PAUL.

AUSLIEFERUNG AN DER RUSSISCHEN GRENZE.
Nun frage dich, du deutsches Volk der Denker:
Wer ist gemeiner — Scherge oder Henker?

Van den verwaanden melkmuil, die vindt: „Wenn man nich von is, is es doch eijentlich janz ejal, wie man heisst", tot den anderen die met zijn vader in den trein zittend, dezen kapittelt: „Papa, wir werden noch so lange zweite Klasse fahren, bis wir Läuse kriegen", of hem die van zich getuigt: „Ich bin nich jerade reich, aber blödsinnig bejütert", blijft de onverbroken rij van kras geobserveerde individuën zich in voortreffelijkheid gelijk. Monnier, de groote kenner en bespotter van de Fransche bourgeoisie in het midden van de negentiende eeuw, heeft in zijn zeker minder hoogstaanden trant ook nooit meer over deze kunnen mededeelen dan Thöny over de wereld, daar zijn officieren mee in aanraking komen. Want de dames der groote wereld, de Commerzienraths, de lakeien, acteurs, cocottes, koetsiers, diplomaten, waar ze in Thöny's prenten voorkomen, zijn even goed als zijn militairen. Zoo heeft hij ook prachtige renpaarden gegeven, krasse jockey-typen, Beiersche boeren en boerinnen van treffende realiteit. Zonder, tot zijn eer zij het gezegd, in eenig opzicht te behooren tot het verwerpelijk soort teekenaars, dat wij chic noemen, verstaat de schepper van den Leut'nant in verheugende mate de kunst om de eigenaardige bekoring van salons, eetzalen, balzalen met weinig middelen weer te geven, en die bizondere elegance te vertolken, die de beau-monde der wereldsteden pleegt te bezitten. Niet alleen de wereld der militairen, ook Berlin W. en de upper ten thousand van Beieren hebben in hem een waardigen,

zij het wellicht niet zeer gewaardeerden chroniqueur gevonden, al blijft het zeker, dat hij in het behandelen van zulke onderwerpen minder oorspronkelijk is dan in zijn eigen speciaal genre. Maar daarin heeft hij dan ook den overigens geheel niet te minachten, handigen Schlittgen van de *Fliegende Blätter* voorbijgestreefd, door de buitengewone stoutheid van zijn trant en de forschheid en scherpte van zijn karakteriseerend vermogen, dat zoowel samengaat met de gelijkertijd in zijn onderschriften zoozeer aan die van zijn voorganger superieure gedurfdheid.

Thöny heeft niet, als Heine, geschitterd door veelzijdigheid ook in de manier van teekenen. Eén trant, één stijl is zijn domein en daarin is hij thuis; daarin heeft hij méér en méér bereikt, door met ernst zijn eigen bizondere gaven te ontwikkelen en er mede te woekeren, tot hij op dat bepaalde gebied een krachtbewust meester werd. Er waren en zijn er voorzeker die ook in een realisme als het zijne iets nog schooners en completers hebben gegeven, zonder zelfs het betrekkelijk gemakkelijk middel van de kleur te hulp te nemen, maar ik geloof, dat van al de teekenaars in den *Simplicissimus*, Thöny degeen is, die de meest volmaakte kunst, de meest echte kunst geeft.

DIE GEFANGENEN. W. SCHULZ.

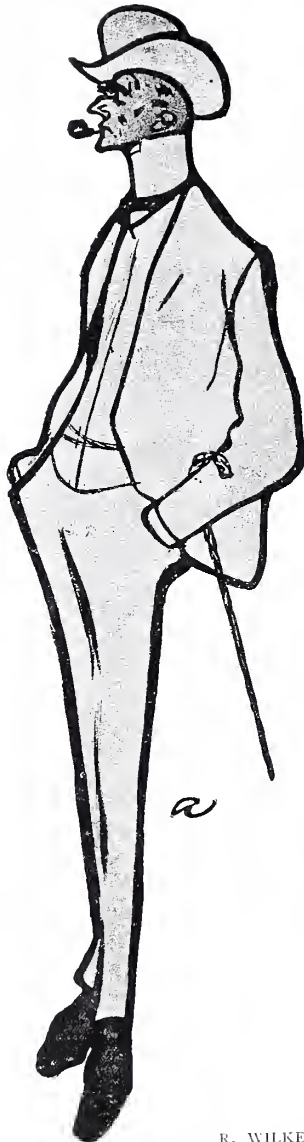
In waarde volgt zeker op hem Bruno Paul, die het intusschen buiten mijn genegenheid zal moeten stellen. Bruno Paul is een versieringskunstenaar van reputatie, een van hen, die den stijlloozen *Jugend*-Stil hebben ingevoerd. Ik zal niet loochenen dat hij een bekwaam teekenaar is en zekeren niet veelvuldig voorkomenden zin voor het expressief-groteske heeft. Maar ik vind hem een grof heerschap. Dat altijd werken volgens een zelfde en geheel niet probaat recept, dat kiezen van rauwe, schelle kleuren, dat verwringen en misvormen van zijn figuren op een wijze, die niets met de evocatieve hoekigheden en kantigheden, welke de expressie versterken, te maken heeft, dat opzichtige van zijn verre van smaakvolle trucs, het schijnen mij excentriciteiten van een minder allooi. Ik zou deze zijn unheimische kunst bastaardkunst willen noemen, wanneer het vaderschap ervan in den dan toch gedistingeerder Aubrey Beardsley niet zoo gemakkelijk aan te wijzen ware. Pauls ostentatieve manier van met omvangrijke, scherp van elkaar gescheiden plekken of vlakken te teekenen heeft hem zelden tot mooie resultaten gebracht; zijn beste prenten zijn nog die, waar hij, ik zou het willen noemen, meer als een gewoon mensch te werk gaat. Zoo is een waarlijk mooie prent van hem: „die officielle Berliner Kunst in Saint Louis", waar hij een fraaie hand en een ontwikkelde zin voor het vullen van een vierkant in toont. Geheel in zijn eigen dorperen trant is een expressieve prent; „Gemüthsmenschen", studenten in de medicijnen, waarvan er een zegt: „Ich habe jetzt einen kolossal interessanten Fall zu Hause: mein alter Herr wird blödsinnig". Nog noem ik „Wilhelm der

Schweigsame" een buitengewoon bekwaam uitgevoerde teekening, één van *Simplicissimus'* vernuftigste stekeligheden illustreerende „Unsinn, det jibt es ja gar nich" zegt de Berlijnsche museum-bezoeker, als hij bovenstaand opschrift leest, en denkt aan een anderen Wilhelm, hem van naderbij bekend. Er zijn meer prenten en vignetten van Bruno Paul die in hun onplezierig soort zeldzaam bekwaam moeten genoemd worden, maar het gros komt mij des ondanks te leelijk voor om van harte bewonderd te mogen worden.

Minder knap, minder vruchtbaar en evenzeer een manierist van Beardsley's school is Rudolf Wilke, die evenwel somtijds in zijn kleurenkeus vooral iets meer smaak toont.

Van hoe geheel ander kaliber is de mondaine Freiherr von Reznicek. Hij is de wufte schilder van de wuftheid, flutterig teekenaar zonder veel persoonlijkheid, maar met gevoel voor gratie, handig in het schetsen van coquet-mooie juffertjes, zichzelf zeer ongelijk, zichzelf somtijds op verbazende wijze overtreffend, een luchtig, vluchtig, niet ongeestig charmeur, zeer productief in het geven van lievig-sensueele voorstellinkjes, daar de scherpe onderschriften niet altijd even wel bij voegen.

Ook zinnelijk, maar op zwaarder, fantastischer wijs is de fijner aangelegde maar zwakke Wilhelm Schulz. Hij geeft graag origineel-bedachte, sprookjesachtige, melankolisch-humoristische tafreelen, waarvan men de ietwat weekelijke bekoring somtijds niet kan weerstaan. Er is niets in hem van de agressieve felheid van Heine of Bruno Paul, niets van Thöny's sterk-uitgesproken observatie, of Reznicek's virtuositeit, maar met dat al heeft hij qualiteiten, die ik zeer hoog meen te mogen stellen. In zijn wonderlijke, grillige voorstellingen is meermalen op werkelijk aangrijpende wijze een soort van droomerig-bang sentiment van verteederde wulpschheid uitgesproken — dat tusschen de harde bitsheden van andere prenten en grappen als iets warms en vriendelijks boeit en streelt. Minder bekoren mij zijn meer realistische teekeningen en vluchtige schetsen, zooals die, welke den prachtigen Witz op het „Reichsverband gegen die Socialdemocratie" vergezelt: „Angereigt durch diese Idee schlagen wir vor, einen Verein zur Ausrottung des schlechten Wetters zu gründen, und zwar in der Weise, dass alle Laubfrösche von den Freunden der guten Witterung erschossen werden." Teekeningen bij zulke woorden zijn aan Heine's vaardigheid beter toevertrouwd. Zoo ook zulke, als bij de schrille ergheid der een Parijschen tooneeldirecteur in den mond gelegde uitlating over een ouden, suffen acteur, dien het hem wordt aangeraden spoedig in een asyl op te bergen. „Ja, aber vorher schicken wir ihn noch auf eine Tournee nach Deutschland."

R. WILKE.

„Ich finde, das Turnen der Deutschen ist kein Sport, es ist eine Gemutskrankheit."

W. Caspari is een genietelijk en bekwaam teekenaar, een eenvoudiger en minder oorspronkelijk artiest, die evenwel nimmer zondigt door smakeloosheden als die op rekening van Heine en Bruno Paul staan.

J. B. Engl heeft op weinig pretentieuzen en ook ver van fraaie wijze, met iets plomps en bijna vulgairs in zijn droge manier, de bierdrinkers en epicuristen van allerlei slag uit München geteekend, niet zonder humor en met veel kennis van

W. CASPARI.

VATERLICHER RAT.

„Edgar, du muszt den Leutnants das „Äh" nicht nachsprechen; das ist ja geistiger Diebstahl."

de typen zijner sujetten. Het door Harburger reeds zoo geëxploiteerde genre nog eens opnieuw en met succes te hebben aangepakt, is zijn eerlijke verdienste.

Een van de later er bij gekomenen is O. Gulbransson. Hij kwam alweer met een nieuwe manier, een die zoo goed was geweest als ieder andere, als hij er veel mee had uitgedrukt. Maar ik kan in zijn kabalistische teekens niet veel expressie vinden, al is er in heel enkele van zijn portretten wel iets komieks, b.v. in dat van Tolstoï en in sommige van zijn platen iets wel drolligs.

Het zonderling allegaartje van teekenaars, dat den *Simplicissimus* heeft bediend, bijgestaan door geestige schrijvers die, met evenveel vinding en vernuft toegerust als zij, de uitspraken van het oordeelkwistig blad in niet zelden geraffineerd keurige omschrijvingen neerlegden, heeft in het tiental jaren, dat achter ons ligt, waardevolle prenten bij de vleet toegevoegd aan den schat van satirieke kunst, die onze veel bewogen tijd als krachtig bewijs van leven kan overleggen. Methodische dwaasheid, geestige onvoegzaamheid, stoute strijdvaardigheid en puntige profaniteit, de eigenaardige uitkomst van hun bizondere positie onder een wrevel regime, mogen in hun agressieven spot veel eer worden toegejuicht dan veroordeeld. Hun isegrimmige hartstochteloosheid, uiting van een gansch niet onverklaarbaar cynisme, kan ons enerveeren, doch niet blind maken voor hun vele verdiensten, al hadden wij liever een warm hart vermoed, waar slechts een koel hoofd het onrecht en de ellende, den leugen en de zonde blijkt te hebben aanschouwd, al hadden wij in vele gevallen met meer ontzag een titanische vervloeking dan hun studentikoozen schimp aangehoord; al kan heel onze schik in hun onvermoeide en vindingrijke baldadigheid ons niet verleiden om de

I. B. ENGL.

SPEKULATIV.

„Na, do hob'n ganz recht, do Antialkoholisten. Do soll'ns so weit bringa, dasz d'Leut gar koa Bier nimmer trinken. Vielleicht wird's nachher billiger."

DE KAHRIJE DSCHAMI TE STAMBOUL, TOT 1491 DE VERLOSSERSKERK.

besten zelfs onder hen met de klassieken in het genre op e n lijn te stellen, met meesters, wier aandoeningen met machtige direktheid tot de onze worden gemaakt.

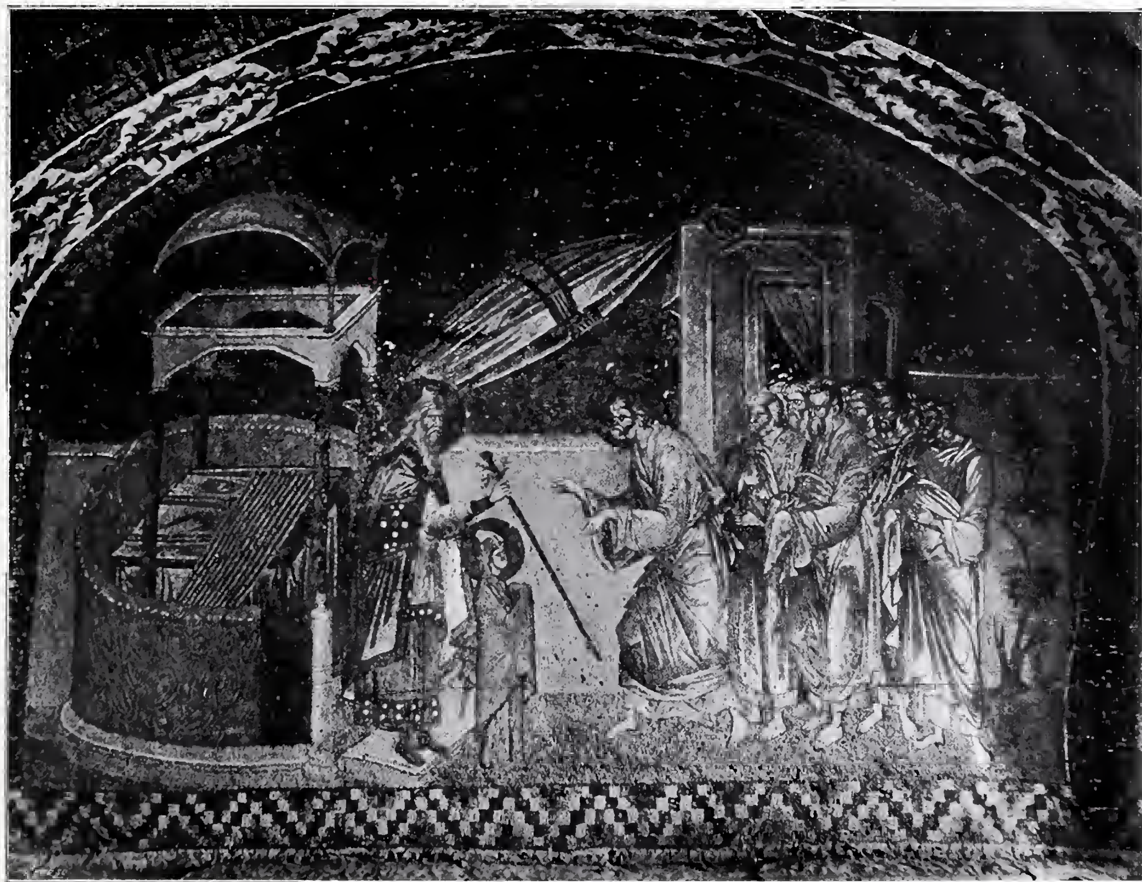
En zeker — mij althans zou het een oprechte verzuchting kosten, zoodra in den boeienden strijd van dit geestig troepje artisten en intellectueelen met een barsch gezag, de overheid triomfeerde en de uitvoerder van het hoog bevel, den laatsten geconfisqueerden *Simplicissimus* ver van zich af houdend, rapporteerde:

„Melde gehorsamst: das Vaterland ist gerettet!"

DE FRESCO'S IN DE KAHRIJE DSCHAMI TE STAMBOUL. DOOR „AESGO".

Toen de Turken aan den morgen van den 30sten Mei 1458 door de kleine Xylokerkospoort Byzantium waren binnengedrongen, gedurende drie dagen de ongelukkige stad hadden geplunderd en een groot deel harer inwoners vermoord, was het eerste wat Sultan Mohammed II, die zich zelven den bijnaam Fatih, den veroveraar, gaf, deed, zorg dragen de stad weder te herstellen en opnieuw te bevolken. De Christenen, die dit wilden, konden te Istamboul, zoo was nu haar naam, blijven wonen, hun werd bescherming toegezegd en vrije godsdienstoefening, maar de voornaamste en mooiste kerken werden in moskeën veranderd. Dit was ook het lot van de Verlosserskerk, die bij het Klooster van het Land (*μονὴ τῆς χώρας*) behoorde, welke naam men het heilige gebouw had gegeven, omdat het bij hare stichting buiten de muren van Byzantium lag.

Van de oorspronkelijke kerk, die keizer Justinianus in het midden der zesde eeuw

DE HOOGEPRIESTER GEEFT MARIA AAN JOZEF TOT BRUID.

liet bouwen, was weinig meer over toen keizerin Maria Dukana in het laatst van de elfde eeuw den herbouw gelastte. Een honderdtal jaren later restaureerde Theodoros, de groot-kanselier van keizer Andronichos II, den tempel, liet er grafkapellen tegen aan bouwen en de wanden met muurschilderingen bedekken, mosaïken en fresco's, die thans nog ieder bezoeker in verrukking brengen. De kerk bezat ook het wonderdoende door den heiligen Lukas geschilderde beeld van de Wegwijzende Jonkvrouw (Hodegetria) dat bij den val van Byzantium door de Janitsaren vernield werd, maar de muurschilderingen bleven gespaard. Toen de kerk in 1491 in een moskee, met den naam Kahrije Dschami, veranderd werd, bedekten de Turken de fresco's in 't schip van 't gebouw met kalk, maar lieten die in de voorhallen, welke zij niet gebruiken, ongemoeid. Veel hebben zij echter geleden door de heftige aardbeving in 1894.

Deze fresco's kunnen met de beste Italiaansche kunstwerken van dat soort op een lijn worden gesteld; zij munten uit door kleurenpracht, groote levendigheid der figuren en zorgvuldige detailuitvoering, zoodat men geneigd is ze toe te schrijven aan een Italiaanschen meester, wat echter onjuist zoude zijn.

Alle mosaïken stellen tafreelen uit den Bijbel voor en wel de volgende:

1. *a.* Een engel verschijnt aan Jozef en kondigt de geboorte des Heeren aan; *b.* Jozef, Maria en Simon op weg van Nazareth naar Bethlehem.
2. De volkstelling te Bethlehem.
3. *a.* De geboorte van Christus; *b.* De herders in de velden van Bethlehem.
4. *a.* Christus Pantocrator; daaronder rechts: *b.* Het wonder met de brooden; *c.* De bruiloft te Cana.
5. Herodes en de drie koningen.
6. *a.* Herodes gelast den kindermoord; *b.*

HERODES EN DE DRIE KONINGEN.

De kindermoord in de bergen; *c.* Jezus geneest den verlamde.

7\. *a.* De geboorte van Maria; *b.* Voor Maria wordt een bad gereed gemaakt.

8\. *a.* De groot-kanselier Theodoros toont knielende aan Christus het plan van de kloosterkerk; *b.* Christus op den troon.

9\. *a.* Jozef en Maria te Nazareth terug gekeerd nemen afscheid van elkander en gaan ieder naar hun eigen woning; *b.* Maria boodschap; *c.* De hooge priester beoordeelt Maria.

10\. Zacharias geeft Maria aan Jozef tot bruid.

11\. Maria ontvangt de purperen draad.

12\. *a.* Jezus geneest kranken; *b.* Hij geneest den stomme en den blinde; *c.* Hij geneest twee blinden.

13\. *a.* De doop in de Jordaan; *b.* De duivel toont Jezus steenen en vraagt Hem, die in brood te veranderen; *c.* De duivel gelast Jezus hem te aanbidden; *d.* De duivel tart Jezus zich van de tinne des tempels naar beneden te werpen.

14\. De voorvaderen van Jezus, 39 in getal.

15\. Idem, koningen van Juda, 27 in getal.

16\. Maria in den tempel.

17\. *a.* Joachim en Anna buigen zich voor de moeder-maagd als kind; *b.* Joachim draagt haar in de armen.

18\. Maria met het kind Jezus.

19\. De heilige Andronicus.

20\. De heilige George.

21\. De apostel Paulus.

22\. De apostel Petrus.

23\. Twee engelen: de een vermoedelijk de aartsengel Michael.

24\. Een heilige krijger, naam niet bekend.

25\. De heilige Samanas en vermoedelijk de heilige Arethas.

26, 27 en 28. Jezus en eenige aartsengelen.

29\. De kindermoord.

30\. Maria boodschap.

31\. Maria en de aartsengel.

32\. Jozef geleidt Maria naar zijne woning.

33\. Zacharias buigt voor de zeven maagden.

34\. De bruiloft te Cana.

35\. Genezing van den stomme en den blinde.

36\. Genezing van twee blinden.

37\. Genezing van de schoonmoeder van Petrus.

MARIA ONTVANGT DEN PURPEREN DRAAD.

38. Genezing van de kranke vrouw.
39 en 40. Reproductie in het groot van no. 16.
41. Idem van no. 17*b*.

Het maakt een zeer eigenaardigen indruk een moskee te betreden, Petrus en Paulus als dorpelwachters te aanschouwen en een jongen Turk met een groenen tulband, een directen afstammeling van den profeet zelven, van Isa, Jezus, en Mirjam, Maria, te hooren spreken en verhalen te hooren doen uit den tewrat, den bijbel, waarin hij zeer goed thuis bleek te zijn, wat echter niet voortsproot uit zijn dorst naar kennis van ons geloof, maar alleen en uitsluitend een gevolg was van zijne begeerte naar bachschisch die deze kennis hem verschafte.

Ik moet eerlijk bekennen, dat ik van hem nog een en ander heb geleerd, want wat de mosaïken, onder de nummers tien, elf en negen *a* vermeld, voorstelden, was mij niet bekend; zij bleken mij later ontleend te zijn aan het Pro evangelium Jacobi IX en X.

Op de eerste ziet men den hoogen priester in ambtsgewaad, staande voor het Allerheiligste; met opgeheven rechterhand wijst hij Josef op zijne bruid Maria; zijne linker rust op haar hoofd.

Op de tweede aanschouwt men Maria na de verloving en de zeven jonge maagden, met welke zij, volgens de legende, in den tempel werd opgevoed. De hooge priester heeft hun een hoeveelheid vlas, zijde en purperdraden gegeven om die te spinnen voor het altaar. Zij besluiten te loten om de taak, die ieder zal vervullen; Maria trekt de purperdraad, waarop de anderen uitroepen: „purper valt alleen ten deel aan koninginnen!" en zij roepen haar uit tot koningin der maagden.

Nummer negen *a* is eene voorstelling van het afscheid der verloofden na hun terugkeer te Nazareth; zij gaan naar hunne ouderlijke woning tot de huwelijks dag daar is.

Al deze schoone mosaïken bevinden zich in de twee voorhallen, narthices, die er nu weer uitzien als in de dagen toen de Kahrije Dschami nog Verlosserskerk heette. Maar het middenschip is geheel en al moskee, alles wat daar eens de wanden sierde, is onder kalk verdwenen, deels door brand vernield;

slechts hier en daar schemert nog iets door, o.a. een beeld van Jezus en een van Maria, maar goed te onderkennen is niets meer.

De fijne matten, die, zooals in ieder Mohamedaansch bedehuis, den grond bedekken, liggen alle eenigszins scheef, omdat de nis, waarin de mihrab, het altaar, staat, niet de juiste richting naar Mekka aangeeft; in de schoone Aja Sofia ziet men hetzelfde. Dat beide moskeën reeds in den Byzantijnschen tijd door eene onderaardsche gang verbonden waren, komt mij met het oog op hare ligging en de vroegere vestingwerken, niet waarschijnlijk voor.

Aan dr. Mühlmann, den directeur der Duitsche School alhier, heeft men het voornamelijk te danken, dat de prachtige mosaïken voor zoo verre dit mogelijk was, weder te voorschijn gekomen en gerestaureerd zijn.

Zij worden thans voor beschadiging behoed, wat meer nog noodig is met het oog op de vreemde bezoekers dan op de Turken. Onder eerstgenoemden zijn, helaas, zeer vele Vandalen!

DE APOSTEL PETRUS ALS DORPELWACHTER IN DE KAHRIJE DSCHAMI.

OP DE TIGRIS.

DOOR „BENDEH".

Mijne karavaanreis in westelijk Perzië had bijna twee maanden geduurd. Elke dag had zijne beide stations vertoond: dat van vertrek en dat van aankomst. Menigen avond hadden de toppen der Alpen van het Bachtiariland rood gegloeid; vele morgens had de Oosterkim goudstralen geschoten, wegvagende de vonken des nachts van het lichtende, kort te voren nog azuurblauwe, firmament. De reis was belangwekkend geweest, maar lastig; vol ontberingen, zóózeer dat met volle teugen genoten werd de rust, aan boord van de stoomboot op de Tigris, het aangenaam gevoel van zich te verplaatsen zonder eigen inspanning.

Ik zonderde mij gaarne af van de europeesche medepassagiers. Een hoekje op het bovendek, een ware schuilplaats, was mij lief. Het was achter de hut van den kapitein Vandáár kon alles worden gadegeslagen wat er gebeurde onder de perzische dekpassagiers; veel worden afgeluisterd van

hetgeen zij elkander hadden te vertellen.

Bij het ophalen van het anker, had ik er een laatsten blik geworpen op Basra. Verwaasd had er zich voor mijn oog, in de schemering van korten duur, de dadelstad, en de oevers van den Schat el Arab, weerkaatsende de palmen in den rijzenden vloed, die onze vaart, stroomopwaarts, scheen te bevorderen.

BASRA.

Daar verdween het panorama van den zeeweg; de lichten der stoomers werden stippen; wij gleden naar Korna, palmbeschaduwd dorp op den spitsen landtong, welks laatste punt vereenigt de Euphrates en de Tigris, beiden kinderen der sneeuwhoogten van Armenië: Korna, volgens de inboorlingen, de wieg der menschheid, de tuin uit welken Adam en Eva werden verjaagd.

De perzische pelgrims van beiderlei geslacht, op weg naar Kerbela en Nedjef, gekampeerd als zij daar op het scheepsdek liggen, met hunne theeketels, kopjes, bundels, de vrouwen natuurlijk gesluierd met den ondoorzichtigen „roebend", spreken over Korna. Het woord „paradijs" in het arabisch (Djennèt) en in het perzisch (Behèscht) gaat van mond tot mond. Een oude mollah geeft het verhaal van Genesis 3 op zijne, schiitische, wijze:

TIGRIS BIJ AMARA.

Nà Adams lichaam uit aarde te hebben gemaakt, wilde God dat de Ziel daarin zou gaan, maar deze, wetende dat die vereeniging een zondig schepsel zou vormen, was daartoe niet genegen. Aldus ontving een engel den last zich te verschuilen in Adam's lichaam en de Ziel te lokken. Van alle dingen trekt de Muziek het meest de harten aan, de engel begon dan ook een onweerstaanbaar liefelijk fluitspel en langzamerhand kwam de Ziel naar binnen.

Toen ontving het engelenheir het gebod om Adam te aanbidden: „Hoe kunnen wij knielen voor een uit aarde gevormd menschelijk wezen?" vraagden de gevleugelden. En het antwoord luidde: „Omdat deze een Profeet is en de stamvader zal zijn van vele Profeten." Alle engelen gehoorzaamden nu, met uitzondering van Shaïtan (Satan), die den mensch eeuwige vijandschap zwoer.

Adam en de, uit zijne ribbe geschapen, Eva aten in het Paradijs vruchten: eene ideale spijze, welke geene digestie vereischte. Koren, dat niet zonder spijsverteering genuttigd kon worden, was hun, juist om die reden, verboden.

Het was Shaïtan, eerst in de gedaante van een pauw, daarna als slang, die Eva overreedde om van het koren te proeven. De zonde kwam

PERZISCHE VROUWEN OP REIS.

in de wereld. De mensch moet zijn, van het koren gemaakt wordend, brood verdienen in het zweet zijns aanschijns."

Aandachtig hadden de Perzen naar den priester geluisterd. Toen hij zijn verhaal geëindigd had, was de stoomboot genaderd tot de plek, waar begraven ligt de profeet Ezra, „een vaardig schriftgeleerde in de wet van Mozes, die zijn hart gericht had om de wet des Heeren te zoeken en te doen, en om in Israël te leeren de inzettingen en de rechten." Scherp teekende zich de grafkoepel af op den kalen oever: onafzienbare moeras, gekweekt door de rivier de Kerka, de Choaspes der Ouden, komende van het land van Suza.

De nacht was voorbijgegaan. Den volgenden morgen was op het dek alles in beweging. Amara kwam in zicht, en met de hun aangeboren nieuwsgierigheid, nog verhoogd door de verlangde afwisseling van het leven aan boord, maakten de perzische reizigers zich gereed om den kost te schenken aan hunne oogen. Een scheepsofficier, Europeaan, naar den boeg gaande ten einde aldaar bevelen te geven, kon zich slechts met moeite een weg banen in het gedrang der Perzen en van hunne vrouwen, tusschen de overal verspreid liggende voorwerpen: bidtapijten, pannen, beddegoed, welke zij met zich voerden.

De Mollah had angst dat de onreine met zijn lange abba in aanraking zou komen. Dicht aan het lijf trok hij het kleedingstuk, hij, die houdt van afzondering voor zichzelven, voor zijne vrouwen, voor zijn land. Met leede oogen aanziende dat de Koning, vooral door reizen in de streken der ongeloovigen, zich inlaat met de Kafirs en dier instellingen bewondert, leert de schiïtische priester aan zijne kudde:

Indien een dier wordt geslacht in het huis van een niet-Mohamedaan, indien de beenderen van dat dier, hetwelk alsdan eo ipso onrein geworden is, blijven liggen, en indien een vogel één dezer knoken opnemende, er mede wegvliegt en het been laat vallen op het dak der woning van een musselman, dan zijn gedoemd tot onzaligheid: allen die dat huis bewonen, hunne kinderen en kindskinderen tot in het zevende geslacht. Als een keuken éénmaal heeft gediend tot het toebereiden van iets dat van het varken afkomstig is, moet zij worden gesloopt; en een openbaar of bijzonder bad, in hetwelk de ongeloovige slechts met één voet is geweest, behoort evenzeer gelijk te worden gemaakt met den grond.

Eens, in het voorjaar, als wanneer in Perzië vele daken plegen in te storten, zag ik op

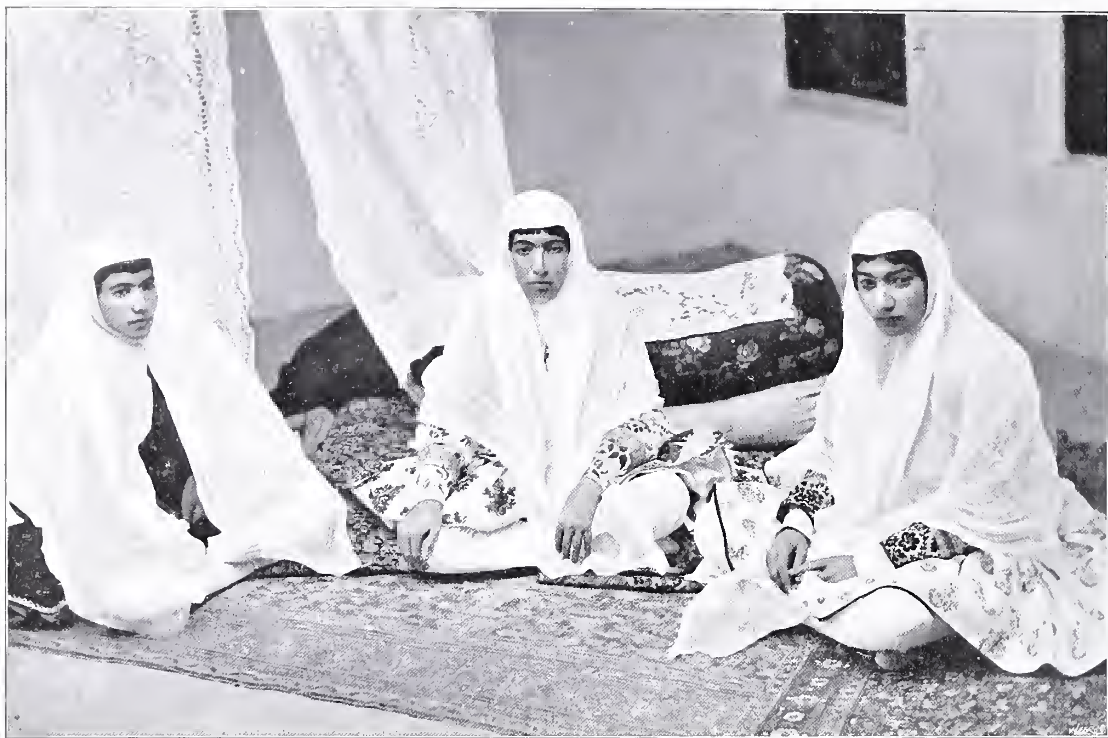
PERZISCHE DANSERESSEN.

eene plaats waar eene openbare badinrichting geweest was, twee vervaarlijke puinhoopen. Ook haar dak was te gronde gegaan. De mannen, in hunne afdeeling, de badende vrouwen in de hare, hadden, onbezorgd, berekeningen gemaakt voor den volgenden dag, alsof, terwijl zij het heden nog niet gelukkig hadden ten einde gebracht, het morgenrood hun reeds toebehoorde. Vergetende dat het leven een in bruikleen ontvangen goed is, dat slechts de seconde, in welke wij ademen, ons eigendom kan worden genoemd, schertste men aan beide zijden. Op eens kraakte het boven hunne hoofden, maar nòg werd gespot met eene stem die uitriep: „Naar buiten, er is gevaar!", want hem die „voorzichtig!" roept, weet meestal niemand dank; doch de zorgeloosheid duurde niet lang: een oogwenk later geschiedde werkelijk het onheil. Reddeloos werden de ongelukkigen bedolven onder de naar beneden komende overblijfselen van het platte, hier en daar gekoepelde, dak.

Korten tijd daarna kwam ik voorbij diezelfde plaats. De ééne puinhoop was verdwenen; de andere vertoonde eene hier en daar geëvende, met kalk bedekte massa. Terwijl de lijken der mannen waren opgeruimd en elders begraven, was de hekatombe der vrouwen in denzelfden toestand gebleven. Hier immers had men niets mogen doen; geen man mag aanschouwen zelfs het doode lichaam eener vrouw, die de zijne niet is.

Bij het leven is, voor de perzische vrouw, het gelaat te vertoonen gelijkstaand met oneer. Op straat, op reis gaat zij gehuld in een zak van donkerblauwe kleur, welke hare vormen, het hoofd, het gezicht zóó omhult dat zij niet herkend kan worden zelfs door den eigenen echtgenoot, die overigens haar in het openbaar niet zou *mogen* herkennen, die haren naam niet mag noemen, nooit van haar spreekt tenzij het volstrekt noodzakelijk is, en haar dan nog slechts aanduidt als: Ayalem = mijne familie.

Doch de vrouw, die eerbied heeft voor zichzelve, inzonderheid de vrouw van voornamen huize, gaat het liefst in het geheel niet uit. Zij is en blijft in het Enderoen, in strenge afzondering van alle mannen, behalve van de eunuchen. Alléén voor den echtgenoot, voor haren vader of haren broeder ontsluiert zij zich, en de gruwel van het zich laten

PERZISCHE VROUWEN.

photografeeren laat zij over aan danseressen en aan andere vrouwen van verdacht allooi. Eén der gevolgen van deze afsluiting is dat alle tuinen en huizen zijn omgeven door hooge muren, die elke stad, elk dorp in Perzië het aanzien geven van een doodenstad.

De perzische vrouw is vroeg rijp en spoedig oud. Op dertigjarigen leeftijd is zij vaak grootmoeder en in elk geval wordt zij als matrone beschouwd. Dan is haar groote wensch ter bedevaart te kunnen gaan: naar Meshed in Chorassan, of nog beter naar Kerbela bij Bagdad.

Met dit al zong Hafiz, de dichter:

De zee der liefde is een zee, die geene oevers heeft,
Däär is geen redding als men 't leven gansch niet (geeft.
Wanneer gij 't hart der liefde wijdt, is 't uur gebenedijd,
Tot twijfel is bij haar geen enk'le moog'lijkheid.

Mij echter doet de verhouding van de perzische vrouw tot haren man steeds denken aan Goethe's „Wo das Vertrauen fehlt, da fehlt dem Kranze der Liebe seine schönste Blume".

Moeielijk valt dan ook tegen te spreken dat het leven der perzische vrouw een weemoedig bestaan is, al zij het dat slechts enkelen harer zich daarvan rekenschap schijnen te geven. Toch heb ik op de Tigris gehoord de vraag van eene schiïtische aan den priester: „waarom, terwijl de vrouwen der Feringhi (Europeanen) aan het openbaar leven mochten deelnemen, de Kor'an wilde — althans volgens de opvatting der mohamedaansche theologen — dat de mohamedaansche zich bij voortduring afzondert.

Ziehier het kenschetsend antwoord: „Er was eens een man, die mij den wensch te kennen gaf priester te worden. „Goed!" zeide ik, „ik zal u te Kerbela opleiden; doch gij moet mij beloven gedurende drie jaren geen enkel teeken van leven te zullen geven aan uwe bloedverwanten en vrienden en de brieven, welke gij van hen krijgt, mij ongeopend ter hand te zullen stellen." Hij nam de voorwaarde aan en werd, op den vastgestelden tijd, mollah. Toen echter vernam hij dat inmiddels zijne moeder was overleden, zijn broeder in de gevangenis geraakt en dat een zijner vrienden hem had bedrogen, en maakte er mij een verwijt van, dat hij van dit alles

TUIN TE TEHERAN VAN DEN VROEGEREN GROOTVIZIER AMINE SULTAN.

onkundig was gebleven. Evenals ik toen tot hem zeide dat die onaangename tijdingen thans nog vroeg genoeg tot hem kwamen, zoo zeg ik thans tot u, mijne dochter, die alleen God en uwen man hebt te behagen, dat door niets te weten men aan veel verdriet ontsnapt."

De vrouw zweeg. Haar heer en meester die het onderhoud had aangehoord scheen mede te gaan met des priesters logica. Hij beval haar op hem te wachten. Hij wilde aan wal gaan, naar de bazaar van Amara, waar de boot stil lag.

Het is een statig dorp met, in westerschen stijl opgetrokken, regeeringsgebouwen, gelegen aan de samenvloeiing van de Tchagla en de hier overbrugde Tigris. De plaats bestaat eerst sedert 1860 en wordt door de inboorlingen ook wel geheeten „el oerdoe" = het kamp; want zij heeft haar ontstaan te danken aan eene legermacht, welke in gemeld jaar hierheen werd gezonden om een opstand van de arabieren te onderdrukken.

Als wij hooger op de rivier zijn, bemoeielijken hare talrijke bochten, krommingen en ondiepten onze vaart en die van andere schepen. De „Mossoel", toebehoorende aan eene turksche maatschappij is vastgeraakt. Dagen zullen wellicht verloopen eer het stoomschip weder vlot te krijgen is. Wij zijn gelukkiger en hebben slechts weinig oponthoud.

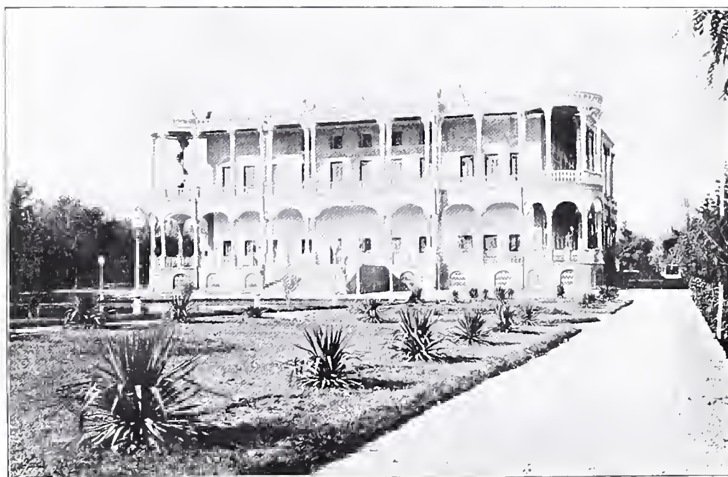
Des avonds luister ik weder naar mijne perzische reisgenooten. De maan schijnt met pracht op de zacht kabbelende golven van den grooten stroom. De sneeuwtoppen van Iran zijn, in de verte, zilveren grensbakens.

Op het dek gaat de waterpijp (Kalian) van mond tot mond. De theeketel heeft de eigenschap van nooit den bodem te toonen. Tot lang nà zonsondergang wordt er gekout.

„Er zijn," zoo verhaalt de priester, „menschen aan wie de wellevendheid als het ware

is aangeboren. Andere weder zeggen steeds als bij instinkt datgene, wat hunnen naaste onaangenaam is. Daar hebt gij het geval van Hadji Kerim, den beroemden shawlwever. Over één shawl werkte hij een geheel jaar, en verkocht deze dan gewoonlijk aan den koning. Eéns had hij het prachtigste stuk gereed dat ooit uit zijne handen was gekomen. Bij den koning ontboden, werd hij door Zijne Majesteit geraadpleegd over de vraag: welke bestemming wel aan deze shawl zou kunnen worden gegeven. De wever zweeg. Toen vroeg de koning om raad aan zijne kamerheeren. De één zeide dat het stuk kon worden gebruikt als voorhang; de ander: dat er een mantel van gemaakt kon worden; een derde wilde het als wandversiersel laten dienen.

Eensklaps vroeg Hadji Kerim verlof om te spreken. Toen dit was ingewilligd, riep hij uit: „„Uwe Majesteit moet er een begrafeniskleed van laten maken."" En de koning liet den wever ombrengen."

PALEIS TE TEHERAN VAN DEN VROEGEREN GROOTVIZIER AMINE SULTAN.

Er glinsterde iets in het oog van den verhaler dat op eene bestraffing geleek. Zijn blik ging naar een perzischen koopman, die den vorigen avond, toen de mollah reeds scheen te slapen, het volgende had verteld, waarbij valt op te merken dat een schiïet nimmer drinkwater mag weigeren aan iemand die dorst heeft:

Een weduwnaar stierf en liet tien kinderen na. Daaronder waren acht minderjarigen. De nalatenschap moest worden geregeld door den priester. Toen deze de eerste keer in het sterfhuis kwam, zeide hij dorst te hebben. Men bracht hem drinkwater. „Van waar hebt gij dit gehaald?" vroeg hij. „Uit onze abambar" (watervergaarbak) was het antwoord. „Dan kan ik het niet drinken, want ik mag van weezen niets nemen." „Dat is een eerlijke priester," zoo dacht men. „Maar, nadat de meerderjarige kinderen hun deel van de nalatenschap hadden gekregen, benoemde de mollah zich zelven tot voogd over de minderjarigen en beheerde hun geld zóó, dat er bij hunne meerderjarigheid voor hen niets meer over was."

Als de nachtelijke koelte zich op de rivier doet gevoelen, maken de pelgrims toebereidselen voor de rust. O, zij zijn spoedig gereed! Het dek is hun dons; een tapijtje, een oude deken beschermt hen tegen de kilheid; als hoofdkussen vinden zij wel altijd den eenen of den anderen bundel. Terwijl de nacht een sluier spreidt over de vermoeide levensvlam van elk hunner, slapen zij in, met den gelukkigen glimlach op de lippen, van hem die weinig of niets het zijne vermag te noemen. „Bezit is last" schijnt geschreven voor de reizende oosterlingen, en onder hen gaat vaak van mond tot mond de legende van den koning, die aan een kwaal leed, geneeslijk alléén, zooals de bekwaamste artsen verklaarden, indien de vorst éénen nacht kon slapen in het hemd van een gelukkig man. Overal werd gezocht, jarenlang, naar één van des Konings onderdanen, die durfde zeggen „ik heb het geluk gevonden" Eindelijk ontmoetten de dienaren van het Hof een man die een pij aanhad, blootsvoets ging en blootshoofds was, doch wiens gelaat straalde van geluk. „Zijt gij gelukkig in alle opzichten?" werd hem gevraagd. „Ik ben het!" riep hij. „Dan heeft de Koning uw hemd noodig!" „Mijn hemd" was het antwoord, „indien ik mij de weelde van een

hemd te dragen wilde veroorloven, hoe zou ik dan gelukkig kunnen zijn! Ik heb er geen."

Dit doet mij denken aan een gesprek, dat ik eens te Teheran had met een derwisch. Het was in het najaar van 1903; ik wandelde in den tuin van Amine Sultan, Atabek Azam, den Grootvizier, die juist van zijn ambt vervallen verklaard en naar Europa „verbannen" was. De derwisch, bekend als Hadji Mobarek, was één der meest uitmiddelpuntige verschijningen, die men zich denken kan: een groote, goed gebouwde neger, met des zomers en des winters geen ander kleedingstuk dan een groote lap vol gaten, die hij zich met behendigheid om de lenden wist te wikkelen en tevens over de schouders te laten hangen. Geen der teheransche bedelmonniken wist het medelijden der Europeanen op te wekken als hij: door blik, houding, kwinkslag en verhaaltrant.

Vóór het paleis in dien tuin sprak hij mij aan.

„Tot den eigenaar van al dit schoons hier heb ik eens gezegd dat hij vergeleken kon worden met Haroen al Raschid, en dat ik dan des Kalifs broeder, Babol, de derwisch, was."

„Vertel mij die geschiedenis, Hadji!"

„Evenals de Iman Hassan, de zoon van Ali, had Babol alles wat hij bezat verdeeld onder de armen. Dikwijls had Haroen al Raschid deze goedgeefschheid aan zijnen broeder verweten. Deze zeide op zekeren dag, toen zulks weder geschiedde: „ik heb u tot dusver daarop nooit een antwoord gegeven; ditmaal zal ik het doen, doch op voorwaarde dat gij mij een verzoek van te voren inwilligt."

„En dat is?"

„Dat gij heden alles doen zult wat ik u gebied. Tot datgene waartoe ik u verplicht, verbind ik mij zelven ook."

Haroen al Raschid stemde toe.

RUÏNE VAN CTESIPHON.

Babol had een grooten, diepen kuil laten graven, dezen met hout doen vullen en er toen een plank over gelegd. Het hout werd aangestoken.

„Thans," zeide de derwisch tot zijnen broeder, „moet gij, staande op die plank, mij alle uwe roerende en onroerende goederen opnoemen."

De kalif begon, maar de lijst zijner bezittingen was zóó lang, dat, vóór deze ten einde was, de vrees hem bekroop van in het vuur te zullen vallen, en hij ijlings van de plank liep. Babol had echter toen nog ruimschoots tijd om over den kuil te gaan, met de woorden: „jek abba, jek essa darem" (ik heb éénen mantel en één stok). Deze beide voorwerpen maakten inderdaad alle zijne bezittingen uit.

En, Hadji Mobarek, de teheransche negerderwisch had geglimlacht, toen ik hem een geschenk in geld aanbood voor zijne vertelling.

Dichter en dichter komen wij bij Bagdad, de stad van Haroen al Raschid, die nog slechts 27 kilometer verwijderd is. Bij een der groote bochten welke de rivier maakt, vertoont zich de ruïne van Ctesiphon. Uren lang ziet men haar, bij de krommingen van de Tigris, welke het schip moet volgen. Om deze ruïne zweeft de aureool der zeer grijze oudheid. Mededingster van Seleucia, de grieksche stad waar het levenslicht aanschouwde Diogenes, hij, die den nap wegwierp bij het zien van iemand die uit de hand dronk, had Ctesiphon den bloeitijd onder de sassanidische koningen, overwinnaars der Parthen. Lange muurlijnen in den woestijn aan beide zijden der Tigris — Seleucia lag op den tegenovergestelden, rechteroever — duiden aan de vroegere grenzen der beide steden. Door mijne perzische reisgenooten worden die plaatsen „el Modaïn" geheeten.

Weldra landen wij te Bagdad, alwaar onze reis op de Tigris ten einde is. De stad heeft thans weder eene schoone toekomst vóór zich met het oog op den spoorweg, welke haar, binnen eenige jaren met Europa zal verbinden. De perzische pelgrims gaan van daar naar Kerbela en Nedjef, ten einde hunne devotiën te verrichten en den godsdienstigen titel te verwerven van „Kerbelaï".

EEN REEKS VAN AANGENAME VERRASSINGEN. DOOR FREDERIKE J. VAN UILDRIKS.

Witte pluisballonnetjes in menigte, groote en kleine, een milde overvloed van zacht en pluizig goedje, dat aan stille zomerdagen doet denken, als er kalmte is in de atmosfeer en geen enkele windstoot de lucht in beweging brengt. Want dit hier is een broos en teèr verschijnsel in het leven der natuur; zij moet, als zij deze uitgebloeide [paardebloemhoofdjes en kruiskruidkorfjes een poosje mooi en in hun vollen luister laten wil, als 't ware den adem inhouden, dat ze de fijne met pluis gekroonde vruchtjes niet wegblaast. Want och zoo licht laten die los; dan vliegen heinde en ver de vruchtjes, op den wind gedragen, voort, zwevend op hun aardige valschermpjes, spelend met de zomerkoelte, tot ze soms heel ver van huis belanden.

Vereenzaamd blijft dan de kale bloembodem achter, een witgeel, leeggeplukt, zachtgewelfd kussentje, vol indrukseltjes van de litteekens, waar de vruchtjes waren ingeplant. Het derde bolletje van links op de kleine plaat is omgeven door verscheiden van die ledige bloembodempjes, zijn eigen voorland, zooals het zelf ook spoedig achterblijven zal, wanneer de rijpe vruchtjes op reis zullen zijn gegaan. Ook bij de groep paardebloemen, die brandnetels tot zij- en achtergrond hebben, zijn er van die uitgebloeide, duidelijk bij voorbeeld beneden rechts.

PAARDEBLOEMHOOFDJES.

Het kijkje, dat deze beide foto's geven, is

er een, zooals er in ons land onnoemelijk vele zijn te vinden, want algemeener bloemen zijn er al haast niet dan paardebloem en kruiskruid. Niet altijd ziet men zooveel donsballonnetjes bijeen, en vaak bederven wind of regen het mooie tooneeltje, maar toch, wie herinnert zich geen grasveld, geel van paardebloemen, wie zag niet honderden en honderden van malen in zijn leven 't kleine kruiskruid? Elk van die bloemen wordt tot een ballonnetje, dus aan gelegenheid voor waarnemen ontbreekt het niet. Maar zien en zien zijn twee, en deze dingen gaat men licht voorbij met een afwezigen geest; zij vragen zelden om gezette aandacht, want daarvoor zijn ze te bescheiden en daarbij veel te algemeen.

In onze jeugd, ja, toen kon een kaarsje, dat je leêg kon blazen, ons nog wel eens boeien; zelfs werd het aantal „blazen", dat er noodig was, om alle pluisjes weg te krijgen, soms geteld met ademlooze aandacht. Stond je hier niet voor 't orakel, dat vertellen ging, na hoeveel jaren je zou trouwen?

UITGEBLOEID KRUISKRUID.

En dan, is voor de kinderen de paardebloem niet ook de „kettingbloem?" Hoe mooi en lang wordt zulk een ketting, als men de holle bloemstelen tot ringen buigt en ze in elkander schakelt! Zoo heerlijk kan dat, daar de steel der bloem van onderen dikker is dan van boven, zoodat je de uiteinden van de lange buis lekker stevig in elkander kunt doen sluiten.

Misschien was het een verrassing voor een kleiner broertje of zusje, als 't oudere dat spelletje ondernam en een langen ketting tooverde, maar toch, er zijn nog andere en grootere verrassingen, die deze groepen ons weer brengen voor den geest.

Taraxacum officinale en *Senecio vulgaris* zijn de deftige, of laat ons liever, omdat het veel meer beteekent, zeggen, de internationale namen van de paardebloem en 't kruiskruid. 't Zijn beide leden der familie van de Composieten, de samengesteldbloemigen, kruiskruid heeft enkel buisbloempjes en paardebloem bestaat geheel uit lintbloemen, beide dus anders dan ganzebloemen, madeliefjes, groot en klein hoefblad, asters, kamille en nog meer, die ook composieten zijn, maar buis- en lintbloempjes tegelijk hebben, de eerste in het midden, de tweede als straal- of rand- of lintbloempjes er omheen.

Dit kan men al gauw met het bloote oog onderscheiden; maar eigenlijk recht genieten van zulke samengestelde bloemen kan men eerst, als men de loupe gebruikt, dat kleine, eenvoudige vergrootglas, dat ieder, die ook maar een beetje belang in de plantenwereld stelt, altijd in den zak moest dragen, waarvan hij onafscheidelijk moest zijn, nog onafscheidelijker dan van zijn portemonnaie, zijn zakmes, zijn zakschaartje en zijn potlood.

Met de loupe nu beginnen de verrassingen. Men wist wel, dat binnen het groene omwindsel zich een aantal kleinere bloempjes bevonden, maar dat men zelfs bij de kleine buisbloempjes van 't kruiskruid zóó mooi een vijfslippig kroontje zou kunnen onderscheiden, dat had men niet durven hopen, zoo min als men had vermoed, dat de afzonderlijke bloemen van de paardebloemlinten zoo beeldig zouden zijn, met dat lange gele, fijn uitgerande bloemblad en dien in tweeën gedeelden stempel zoo keurig uitkomend boven de buis der meeldraden.

Ja, die meeldradenbuis, die is voor wie de composieten goed bekijkt, ook een altijd weer opnieuw verrukkend wonderding, die een mensch verrassing na verrassing kan bereiden. Saâmhelmigen noemt men de groep der composieten wel, saâmhelmigen of Synanthereeën; ze hebben namelijk alle helmknopjes, die dicht tegen elkaâr aan zijn gelegen en als een lange buis vormen, waaronder de helmdraden meestal nog als vrij te herkennen zijn. En nu is het aardige, dat die helmknopjes, als ze rijp zijn en opengaan, het stuifmeel naar binnen uitlaten en dat de stamper, tusschen de meeldraden door zijn stempel omhoog schuift, zoodat hij bepoederd daarboven uit te voorschijn komt, om boven eerst den tweedeeligen stempel uiteen te doen gaan, opdat de gevoelige oppervlakte stuifmeel zou ontvangen.

Hoe verheugend is het dan verder, bij deze soort van bloemen de lotgevallen van de vruchtjes te volgen. Eerst, als de bloempjes verschrompelen, de lintjes van de paardebloem, zoowel als de buisbloempjes van 't kruiskruid, gaan de omwindselbladeren weer tot elkander, om de vruchtjes te beschutten, en uit het bekertje of kokertje, veel grooter bij paardebloem dan bij kruiskruid, komt dan al gauw de pluisvoorraad uitkijken, als wit schuin bij een glas, met bier gevuld.

Dat duurt, tot het pluis nog verder zich wil uitbreiden, omdat de vruchtjes rijp zijn; dan wijken de omwindsels weer bescheiden terug en laten de mooie donsparapluietjes vrij. Maar intusschen heeft de bloemsteel, nu vruchtsteel geworden, een merkwaardige beweging uitgevoerd. Toen de omwindsels nog den knop moesten beschermen en ook toen de bloemen in volle fleur waren, stonden de stelen rechtop; bij 't rijpen van de vruchtjes bogen ze zich ter aarde, en toen eindelijk de vruchtjes rijp waren, verhieven de stelen zich weer, en recht overeind staan de donsballonnetjes.

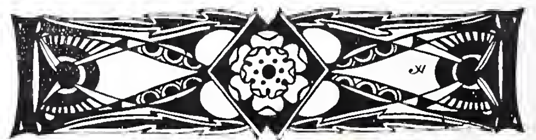
Die met de loupe te bekijken, geeft ook weer tot allerlei uitroepen van bewonderende verrassing aanleiding. Het vruchtpluis, zoo'n mooi kransje van witte haren, dat de plaats van den kelk inneemt, heeft bij de paardebloem een steeltje tusschen zich en 't langwerpige vruchtje, bij kruiskruid ontbreekt het steeltje, zoodat daar 't vruchtje zelf voor steel van de parapluie fungeert; maar zie, bij beide zijn de fijne haren niet van zijharen voorzien, ze lijken dus niet op veêrtjes en nu weten we, waarom het heet, dat deze composieten ongevederd vruchtpluis hebben.

En dan 't verrassende bekijken van de bruine vruchtjes zelf, die zoo aardig fijn wit doorschijnend waren, toen ze nog als vruchtbeginseltjes onder in de bloempjes moesten worden gezocht! Zie nu, hoe die dopvruchtjes bij *Taraxacum* van boven stekelige knobbeltjes hebben, en hoe ze bij *Senecio* geribd zijn met fijne kantjes, o zoo mooi en geacheveerd.

Eén verrassinkje moet hier nog bijgevoegd, namelijk dat, wat het omwindsel van 't kruiskruid u kan bezorgen. Het cylindervormige bekertje is zoo gracieus en bestaat uit heel smalle, dicht tegen elkander aangedrukte blaadjes, die allersierlijkst boven in een zwart puntje uitloopen. De beker lijkt beneden wat verbreed door een paar rijen zeer korte omwindselblaadjes, scherp en puntig en voor de helft zwart, een sieraad aan den groen geribden beker met zijn gelen of witten inhoud, bruisend over den rand.

En nu nog één woordje over de groene bladeren, waarlijk geen onbeduidend deel van een plant. Hoe aardig omvatten ze bij 't kruiskruid den stengel en wat is er een regelmatigheid te bespeuren bij de schijnbare onregelmatigheid van de insnijdingen. De slipjes worden al kleiner naar den voet van het blad, anders dan bij de paardebloem, waar de slippen van de wortelrozetbladeren kris kras door elkander staan, groote en kleine, nu eens achterwaarts gericht, dan vlak uitgespreid, een wonderlijk onsystematisch geheel.

Zoo doodgewone, alledaagsche bloemen! Wél zijn ze een beeld van den rijken overvloed van indrukken, die de nadere kennismaking met ieder klein stukje natuur ons geven kan!

VAN DE VEREERING DES LEVENS. DOOR HENRI VAN BOOVEN.

(Slot).

HOOFDSTUK X *(Vervolg)*.

Een zonnigen Aprilmorgen nam hij afscheid van zijn vriend. Maarten reisde naar de kleine stad om te beproeven zijn kamers opnieuw in te huren. Al zijn meubels werden nog in dat huis bewaard, hij had zijn hospita dikwijls uit geldelijken nood geholpen en zij zou wel wat voor hem over hebben.

Toen hij er terug kwam bemerkte hij dat alles nog was als toen hij heen ging. De kamers waren onbewoond gebleven, hij kon er dadelijk gebruik van maken als hij wilde. Des middags bezocht hij zijn notaris, besprak de nalatenschap zijner moeder; hij bracht alles in orde, ook de huiselijk-making van zijn vertrekken. Gaand door de straten van de kleine stad had hij er hevigen angst Alice te ontmoeten, hij zou niet weten hoe zich te houden, hij zou haar aanspreken misschien. Dat mocht niet, zij zou toch met hare moeder zijn, zij liep nooit alleen vroeger, of hoogst zelden, zij zou hevig ontstellen en hij zou alles bederven in eens misschien. Neen dat kon niet zoo, hij moest bij zijn plan blijven, zich niet langer ophouden dan noodig was en nog dien zelfden avond weggaan met den nachttrein naar Parijs, dan verder door naar het Zuiden. Er mocht nu nog niets gebeuren, hij moest eerst geheel genezen zijn, wat krachtige afleiding zoeken in reizen en het zien van nieuwe dingen.

Later, later dan moest het terecht komen.

De trein ging tegen acht uur, alles was klaar voor de reis, zijn koffers waren al bij zijn vriend ingepakt. Alice had hij niet gezien, in zijn gejaagdheid had hij zijn zaken bizonder snel vóór zijn vertrek afgehandeld. Vroeg, toen niemand er nog was, zat hij in het restaurant waar hij vroeger geregeld zijn middagmaal nam. De omgeving, onbevolkt, nam hem als een weergevondene terug; een bizondere blijheid leefde er in hem bij het opnemen van al die onveranderdheden. De wanden met de spiegels staarden als vroeger, de tafels met het eetgerij, de bloemen op de middelste tafel, het electrische licht; alleen kwam het hem voor alsof alles frisscher geworden was, helderder en zindelijker van kleur. Zag hij het leven binnen de huizen anders dan vóór zijn ziekte?

Ongeduld begon in hem te zenuwen. De eerste menschen die in het restaurant kwamen bespiedden hem nieuwsgierig, alsof ze nog niemand verwachtten en nu heel verwonderd leken al een bezoeker te ontwaren. Hij dacht onophoudelijk aan Alice. Ondanks zijn angst had hij haar willen zien. Hoe later het werd, hoe meer hij er naar verlangde haar ergens in de straten te ontmoeten.

Was ze op reis nog? Uit brieven van zijn vrienden had hij toch geweten dat ze al weer terug was.

Hij liep wrevelig en zonder te weten wàt te doen, uit het restaurant. Het was veel te vroeg om een rijtuig naar het station te nemen, hij had nog uren den tijd. Maarten kwam op het pleintje bij den vijver, daar wachtten altijd huurrijtuigen. Nu stonden er weer. Zou hij zich wat laten rond toeren. Hij kon door het park rijden een uurtje.... Langs het huis van Alice misschien.... Langs haar huis....

Maarten reed door de nauwe straatjes van de kleine stad naar het park. Hij reed langs den vijver waarin de zwanen rustig zwommen.

Het licht van de naar de kimmen verlangende zon schoot schuin benedenwaarts, over de nokken van de huizen die het water omwalden, in de toppen der hooge heesters op het eilandje midden in den vijver; het liet de bijna ontplooide jonge blaadjes gloeien in oker en vermiljoen, in bleek, al naar oranje vagend gekleur. Onder die glooiende schaduwlijn leefde de vochtverzade heesteratmosfeer in dauwachtigen vaagpaarsen gloor, die leek uit te wasemen nog op eenigen afstand buiten de gewassen. 't Was alsof die daar nu stonden om dadelijk opnieuw in zich te verzamelen alle tintenwarmte en die dan overvloediger weer naar alle kanten uit te stooten, zoo heerlijke, en innig stemmende gloeiing verleenend, aan den opstand van elk ding in den laten middag. Naar den anderen kant, juist tegenover de zon, stak de bovenste, helderste lichthelft de wittige huizen in een

wonder-ontroerenden brand, die van het gladde water uitkaatste, zwijgend, trillend, geheel nieuw en vergoud schijnbaar.

Van den weg langs den vijver kwam hij onder tusschen de boomen op een groot plein, toen in een breede straat die op een ander plein uitliep, waar ook boomen stonden. Later reed het rijtuig het park in. Maarten werd onrustiger hoe dichter hij bij het huis van Alice kwam.

Als zij eens wandelde naar huis, als hij eens langs haar reed en zij hem zag, wat zou hij anders kunnen doen dan onmiddellijk uit het rijtuig springen en op haar afrennen en roepen: „Hier ben ik! Hier ben ik weer!"

Het was stil in het park, het macadam was hard en glad, het vehikel ging gelijkmatig en zonder gestoot. Vogels in de laatzondoorzeefde boomen maakten tevreden geluid, de stammen rezen glad en rustig, op den vergane-bladeren-bedekten boschgrond groeiden massa's kleine, witte bloemen, anemonen, alsof het bloesems geregend had, een overvloedig gevallen bloemensneeuw.

Voorjaarsgeuren wademden langs de paden, zoet, opwekkend, zeldzaam, zacht en lauw gegeur. In de verte kwam een verliefd paar aangeloopen, kalm, fluister-pratend; zij wandelden dicht tegen elkander aangedrukt. Zij gingen het rijtuig voorbij zonder opkijken. Maarten keerde zich om toen zij een eind achter waren, de gelieven wendden het hoofd tezelfder tijd en hij meende op te merken dat zij lachten.

Door de boomen zag hij het huis van Alice.

Hij zeide den koetsier te wachten en stapte het rijtuig uit.

Maarten liep om het huis tot achter in de dennenboschjes die aan den tuin grensden.

Van af een paadje tusschen die dennen door keek hij naar den achtergevel van het huis in het park. Maarten zag alles duidelijk. De dienstboden werkten in de keuken ter rechterzijde. Alle vensters stonden open, de groote, breede deuren van de serre, ook de ramen van haar kamer waren opengemaakt.

Er was niemand in den tuin en ook niemand onder de verandah; buiten het gerucht dat uit de keuken kwam leek het huis uitgestorven. Zou er niemand thuis zijn? Haar vader kwam eerst laat van het station. Zou Alice nog met hare moeder in de stad wandelen?....

Plotseling hoorde hij de piano uit den salon.

Maarten luisterde, sterk ontroerd. Hij kende het niet wat er gespeeld werd, maar hij hoorde dat het Alice moest zijn die speelde.

Bevende hoorde hij het aan.

Door den laten, rustigen namiddag gleden de klanken zacht, schoon en eenvoudig.

Het was geen treurige wijze, maar eene die kalm en tevreden stemde. Hij werd niet door het spel genomen, maar had een sterke nijging om ieder ding dat hij zag en hoorde met zijn gewaarworden-van-het-oogenblik in verband te brengen, hij proefde uiterst helder den samenhang van het gebeurende; bizonder schoon vooral leek hem het moment toen het slotakkoord verklonk en tezelfder-tijd bijna een duif haar vleugels uitsloeg in een boom en krachtig wegzweefde over den tuin het hooge hout door. Binnen hoorde hij de piano sluiten, hij hoorde zelfs het metalige nazoemen van de snaren even in het instrument.

Op eens .... daar stond Alice onder de verandah ....

Maarten voelde zijn hart angstig pijnen. Hij kroop zenuwachtig tastend, diep naar achter het hout, toch geen oogenblik zijn oogen van haar afhoudend. Zij was veel slanker geworden, smaller en bleeker haar gezicht. Zij had een geel zijden kimono aan, in hare handen hield zij een boek. Even keek zij naar buiten en rond in den tuin, toen ging zij weer naar binnen. In het half-duister van de achterkamer zag hij haar gestalte wegschimmen, snel, als een licht dat uit-gaat.

Maarten bleef staan, een koortsige begeerte in zich om te roepen: „Alice!" Om de gestalte terug te wenken en haar dicht bij zich te hebben achter het tuinhek, met haar te praten, veel, veel, oneindig veel dingen te bespreken.

Toen, en het leek of er iets uit hem werd gescheurd, draaide hij driftig om, liep het pad af tot aan den grooten rijweg, waar het rijtuig nog wachtte.

Ontdaan liet hij zich naar zijn huis rijden, hij had het toch niet moeten doen dacht hij, het zou hem zijn heele reis bijblijven als een visioen dat lokte, dat hem bond aan het huis in het park bij de kleine stad.

In den nachttrein kwam slaap geen oogenblik over hem. Hij zag al den tijd van de reis, den tuin, omtogen van het leta middag-licht, en dat jonge meisje in gele zijde, onder een verandah.

Hij reisde niet verder naar het Zuiden maar darde een paar weken besluiteloos rond in Parijs. Hij logeerde enkele dagen bij een vriend die een „maison de campagne" had in Ville d'Avray, liep veel in het bosch, luisterde naar het Fransche voorjaar, dat ijl en doorzichtig heenglipt met muziek van heel fijne instrumenten, in teer getint van ontroerend broze sluiering, in geheel ongekend en zwak lichtstamelen, helderder, hooger licht dan het licht van Holland. Hij luisterde naar dat eerlijke Fransche voorjaar dat als een zoet kind zich groot-speelt, en niet ondeugend huilt als de Hollandsche lente met zijn woeste stormen, zijn jachtsneeuw soms, zijn harde, stugge zeewinden, die uren ver het land in onrust brengen. Hij luisterde en peinsde en droomde van het nieuwe werk dat hij beginnen zou; het fijne voorjaar doorproevend, herdacht hij de prachtige atmosfeeren in de werken van Flaubert, van de Goncourts, maar altijd als hij even goed een sensatie doorging, kwam Alice's beeld terug, wondere zonneverschijning waarvan hij zich zoo bruusk had weggerukt en hij voelde weer de pijn van zijn te snelle verwijdering, een stille kwelling als een wroeging.

Na een paar dagen verveelde het hem, de „campagne" viel hem toch tegen, 't was alles te doorzichtig en te iel, er zat te weinig forschheid in; hij wist er van te genieten van dat schoon, maar het was van zoo gansch anderen en lang niet zoo pittigen aard als het mooi dat hij van uit zijn vroegste jeugd had leeren lief-hebben, had leeren koesteren met een eerbied en ontzag dat hij geen ander landschap-mooi gunde.

In de stad met zijn lichte, in het voorjaar juichende nevels, was het mooier nu en hij ging weer naar Parijs, nam een kamer in een hotel op den „Grand-Boulevard" en slenterde ongeduldig en ontevreden rond, soms even een huiver van schoonheid om het vele belangwekkende, de oude, Gothische gebouwen, de kunsttresoren in het Louvre, in Carnavalet, in Cluny, in Guimet en de vele andere zamelplaatsen, in de bibliotheken, waar overal die geur nog van lang verloren gegane aesthetische tijden deinde en de oude dingen hulde in een wade van weemoed, van zorgen en van angst, van bange verwachting vooral.

Toch werkte hij, maakte nauwkeurige aanteekeningen voor zijn nieuwe boek, snuffelde in de „Bibliothèque Nationale" heele middagen, hij las en studeerde, oefende weer. Maar zijn verlangen bleef en hinderde. Eindelijk kon hij het niet meer houden, Parijs begon hem te hanteeren, hij zag overal beletsel dat hem weerhield langer te blijven. Er was iets in Parijs dat hem onrustig maakte, wrevelig, verontwaardigd ook wel.

Hij had altijd gemeend dat van Frankrijk, van Parijs de verfijning en de beschaving uitging; er ontbrak aan de kunst van de laatste vijftig jaren in alle landen iets nobels, iets verheffends en grootsch wanneer de kunstenaars niet eerst met ernst en toewijding de Fransche kunstgeschiedenis hadden bestudeerd; eerst na begrijping van de kern der Fransche aesthetica zou een kunstenaar iets mogen beginnen, dan eerst zou er in de ziel van zijn werk iets kunnen trillen, zou het eerst door een uithuivering van voornaamheid en hoogste beschaving kunnen ontroeren. Maarten had zich voorgesteld dat die Fransche goede smaak wel de directe reïncarnatie moest zijn van den smaak die in oude tijden de Grieken ontwikkeld hadden, dit alles voor zooveel het aard en wijze van kunstschepping betrof.

Nu begon hij anders te begrijpen; nog kende hij eerbied en bewondering voor de geschiedenis van Frankrijk, erkende hij den diepen invloed die door hun oorspronkelijkheid de Fransche meesters op de wording van kunst en schoonheidszin in andere landen hadden uitgeoefend, maar hij haatte het Fransche volk van heden dat hij verzwakt, volhardingloos en slap-vicieus vond.

Nu was het Fransche volk republikeinsch, fel en verstokt, een verleelijkt, klein ras, vooral de Parijzenaars die met botte, grove vroolijkheid hun onbehaaglijke atmosfeer meesleepten overal. Zij waren overal en niet

te ontloopen, als een mislukte saus over geurige spijzen, als een bende haveloozen tusschen goed-gekleede menschen, als geschreeuw van dronkaards in een kathedraal, als XXste-eeuwsche modder tegen een antiek marmer, als grove, wollen kousen over de beenen van een markiezin, als paardebloemen tusschen orchideeën, als een troep parvenus in een zaal waar de overgeblevenen van den Franschen adel feest-vieren. Die algemeene verlomping hinderde hem ontzaglijk. Als hij langs de boulevards liep, was daar geen spoor te ontdekken van den luister dien hij zich voorstelde dat daar thuis behoorde, voornaamheid uit den tijd toen koningen en keizers Frankrijk regeerden, toen Parijs werkelijk en *echt* „la ville lumière" was, de wondere stad van vorstelijken luister en statie, toen die stad fonkelde van rijke voornaamheid, van lichtend gepraal, toen stoeten edellieden in blinkende vehikelen de menigte lieten verstommen, later tijdens het tweede keizerrijk, overschitterend de zacht hellende baan van de Champs Elysées, waar op het verhevenst gedeelte een massieve triomfpoort, de steengeworden hooghartige fierheid, den wil van een keizer onder de keizers, die het Fransche volk aan zich dienstbaar maakte en het tot grootsten roem bracht. En dat zelfde volk vond hij nu verleelijkt, zonder noblesse, zonder zijn oude hoffelijkheid, maar bruut en dom, wel schreeuwend voor vaandel en vaderland en in zijn theaters juichend als er een stuk gespeeld werd dat de glorie van Frankrijk verkondigde, maar niet beseffend dat de ziel van 't vertoonde kunstwerk uit een sfeer was opgestegen waarin een kern van adel had geleefd, een kernvan voorkomendheid en voornaamheid, toen er een ander vaandel wapperde, toen er andere regeeringen bestonden.

In de straten van de groote, sombere stad liep hij tusschen het plompe, Parijsche burgerdom, tusschen een nieuwe, Fransche bevolking van parvenus en geldaristocraten, die zich op gepermitteerd-perverse en domme wijs vermaakten en er brutaal op los leefden, verpestend de wegen van het „Bois" en de Champs-Elysées met hun stof-opjagende, helsche, stinkende automobielen, die vandaalsch de resten vernietigden van afstraling uit een grootsch verleden, dat schimmig van achter revolutie-nevelen nog wel wilde doorschemeren blijven en verlangen, zooals reinen lijfgeur van voorname, welriekende vrouwen weemoedig zweven blijft in de verlaten vertrekken waarin zij hebben feest-gevierd.

Er ging, van Parijs af, geen héél buitengewone verfijning en beschaving meer over de wereld weg, vond hij, in de museums en bibliotheken en op tentoonstellingen en conferenties was niet *alles* te vinden wat hij zocht.

Het moderne Parijsche leven vond hij hol en grof, het mishaagde hem. Dan was de tuin van Holland hierbij vergeleken een frisch en zonnig oord, het zeewind-overwaaide land van oergezonde, stoere mannen en vrouwen, van grove werkers, van wel onbeschofte aanmatigende en ruwe klanten, maar van oprechte democraten, van hard arbeidende boeren, die hem in hun ruwheid toch van zuiverder, guller, gastvrijer, van rechtschapener aard leken, dan die in en in-verproolde, grove Parijzenaars met hun revolutionaire tradities.

Toen besloot hij terug te gaan naar Holland en niet eerst naar het Zuiden, hij voelde zich lichamelijk weer volkomen gezond en forsch, zijn sterk gestel had alles wonderwel overwonnen en alleen zijn voortdurend denken aan Alice hield onrust in hem wakker, maakte hem nerveus en ongeduldig alsof hij nog veel schokkende sensaties moest beleven.

Toch bleef hij. Er ging een bizondere bekoring van Parijs uit; terwijl het eene oogenblik de stad hem hanteerde, hem een angstsoort deed voelen die hij nooit in andere steden kende, hield zij hem bij zich als met onzichtbare koorden die zich vaster en vaster om hem wikkelden hoe langer hij draalde.

Hij was nu met den opzet en met de aanteekeningen voor zijn nieuwen roman bijna gereed, voor ieder hoofdstuk had hij de uitvoerigste notities bijeen, hij had materiaal voor een uitgebreid werk waaraan hij maanden en maanden, enkele jaren misschien zou arbeiden.

Toen hij sterk genoeg den drang in zich voelde om een aanvang met dit werk te maken, begon hij zijn toebereidselen voor de terugreis naar Holland.

Een der laatste avonden voor zijn vertrek wandelde hij wat rond op Montmartre.

Hij kwam van den grooten boulevard, liep langs de Place de l'Opéra, langs het „Café de la Paix" tot aan de Madeleine, ging den zelfden weg terug tot de Rue Lafitte, keek voor elk raam van de kunsthandelaars en de oudhedenverkoopers in die straat, liep weer den boulevard tot aan de Madeleine en ging rechtsaf den betrekkelijk stillen Boulevard Malesherbes tot aan het Parc Monceau. Bleef wat voor het hek staan turen, zag naar de colonaden bij het gladde vijvertje en naar de beelden die in het heldere maanlicht wit rezen van de hellende gazons achter zware boomgroepen. Hij slenterde langzaam den Boulevard Courcelles, den Boulevard des Batignolles tot de Place Clichy waar de huizen al dat leelijke, onsoliede, lugubere uiterlijk krijgen van woningen uit een minder voorname buurt.

In de verte kon hij de Place Blanche aangeduid zien door een uitbundigheid van electrisch licht dat boven langs de kanten van een reusachtige stoomdraaimolen was aangebracht. Rondom door het witte licht beschenen, stonden de huizedrommen. Bovenop het rondend gevaarte stond een schoorsteen armoedig schuin, een kachelpijp waaruit vuile, grijze walm de lucht in poefte, verder naar onder, de pret van draaimolen-gangers onder het verschrikkelijke, witte licht uit de fel schijnende, vele booglampen. Midden-in stond stil het orgel wit en roomkleurig als een monumentale, koele roomtaart waar het schaamtelooze koperen getoeter opdringerig uit heen dolde. Het Parijsche burgerdom vermaakte zich.

Duidelijk zichtbaar gingen op de eindeloos cirkelende molen op-en-neer, achter elkander, geschilderde houten varkens; mooie, rose marsepijnige varkens met oranje wortels in de bekken, achter elkander in een onpasselijk makenden wiebelwip-draf, de rose, als pas in room gedompelde pooten ijverig en bevallig gestrekt, een sierlijke kring-optocht van groote, zindelijke zwijnen en zeugen.

Op elke varken zat een lichtekooi, soms twee, en wel eens drie lichtekooien.

Die vrouwen wierpen met serpentines en confetti, maakten bespottelijke, uitgelaten gebaren. Zij hadden de rokken hoog opgetild zoodat het ondergoed in overvloed, hoog boven de strak-omkouste kuiten te zien kwam. Zij lolden bedrijvig, als menschen die het druk hebben, die druk plezier maken uit liefde voor de vreugd.

Het maakte hem droevig dat gezicht. 't Was alles toch maar armoede en ellende wat er stond en ging te draaien, 't was echte, grauwe Montmartresche misère. 't Was een on-nuchtere, heete, droeve vreugd-om den-broode, een armzalige liefde-belofte van povere, verordinairde menschen.

Verder ging hij de Rue Lepic toen hooger tot de Moulin de la Galette en opnieuw terug naar de stijgende kronkelstraat, totdat hij in nauwe, schemerige steegjes kwam, zoo slecht verlicht en luguber dat ieder huis wel een moordhol leek.

Ergens onder een lantaarn in een heel nauw straatje werd gevochten.

Twee vrouwen scholden elkander uit onder een lantaarn die scheef in den muur hing; „Hotel" stond er op, met langwerpige vierkante letters. De vrouwen spuwden elkander in 't gezicht, trapten tegen beenen en buik. grepen in de haren, rukten haarspelden uit en stootten er mee naar elkanders oogen, Bloed bedekte hun gezichten. De grootste vrouw gilde opeens schel en akelig, ze was in het oog gestoken, zij struikelde en viel krijschend van pijn op de steenen, de kleinste trappelde op haar rond, rukte haar de rokken van het lijf. Mannen kwamen uit het huis geloopen, pakten de vrouwen beet, hielpen hen weg naar andere, duistere steegjes. De grootste vrouw gilde door.

Maarten daalde naar de Boulevards Exterieurs.

Op den hoek van een zij-steegje in de Rue Lepic stond een venter bij licht uit een varkensslagerij een liedje te zingen, hij hield een papier op. Bij elk nieuw couplet dat hij begon waarschuwde hij:

„Ecoutez bien le suivant, c'est amusant." Of: Ecoutez, c'est très, très bien ceci," en hij zong op een eigenaardige wijs, hoe de goede Parijzenaar zijn Zondag doorbrengt, telkens even ophoudend om zijn: „Ecoutez le suivant" te zeggen. Zijn stem klonk rauw, grof en versleten, vibreerde erg, het was

alsof hij de woorden zingend sprak om meer de beteekenis en de inhoud er van aan de omstanders duidelijk te maken. Tegen de ruiten van den spekslagerswinkel aangeleund deed hij zijn werk, kijkend op zijn slap papier bij het licht van gaspitten in den winkel, dat duidelijk en nuchter ook liet zien het tooneelfond: stapels blikjes, neerlijnende rissen grijze, bruine en roodig-zwarte, dikke worsten, een slapende geschrapte varkenskop, zoo zuiver glad, mooie vet-rose stukken ham en bleeksmeue zijden spek aan haken. De slachter en zijn vrouw waren aan den ingang van hun winkel komen staan om beter te kunnen luisteren. De kring van luisteraars werd snel grooter. Er stonden arme vrouwen aandachtig met inkoopen onder den arm, straatjongens met de petten achter op het hoofd, de monden wat open, handen in de zakken, nette meneeren, met hooge hoeden op, die luid-ruchtig uit een restaurant waren geloopen en toen stil hielden om te luisteren. Er stonden enkele mannen met zeer ongunstige gezichten bij, zij hadden wijde, bombazijnen broeken aan en hooge petten op, roode dassen om den nek en sluike haren, naast hen een jonge vrouw met ontrafeld kapsel en zwarte, wilde oogen; ook die menschen luisterden oplettend.

De man begon voor de tweede maal zijn coupletten, krachtiger, met meer nadruk en meer kwinkslagen tusschen de verzen, aangemoedigd door het vele publiek dat hij met zijn zingen had weten te trekken en dat een goeden „sou"-oogst beloofde.

Maarten wandelde door. Achter hem hoorde hij dat de man zijn grof liedje opnieuw begon:

„Ecoutez donc, messieurs, dames, c'est très, très intéressant:

Even luisterde Maarten nog: . . . .

. . . . Quand le dimanch' s'amèn'
Ah comm' on est heureux, ...

Het was laat geworden; in de straten tusschen de uiterste en de binnenste, groote boulevards was niet veel verkeer, die straten waren slecht verlicht en somber. Hij slenterde langs de „Folies Bergères," aarzelde om binnen te gaan, nam een promenoir, 't was soms wel amusant. Hij bleef er kijken een poos naar een troep beroepsworstelaars, die juist aan het publiek voorgesteld werden toen hij binnen kwam. Het was belangwekkend, maar ook belachlijk. Een heer in rok had verzekerd dat geworsteld zou worden volgens de Grieksch-Romeinsche methode. Maarten kreeg visioenen van slanke Grieksche athleten die zich in een arena de naakte lichamen met olie wreven, van godlijk-schoone krachtmannen, vlug en veerkrachtig worstelend in de open lucht onder het felle blauw van den zuidelijken hemel, terwijl een geestdriftige menigte iederen mooien greep en wederkeerige ontwringing vatte, en luid be-juichte.

Behalve het troepje belangstellenden dat achter de afbakening op het tooneel toekeek, was er in de zaal niemand die naar de wedstrijden gekomen was om er het klassieke van op te merken en te genieten. De worstelaars zelf waren geweldige, vette vleeschmassa's, zij deden denken aan gemeste ossen; van strenge lijnen aan hunne kwabbige lichamen geen spoor, noch van het edele dat Maarten wel in de Parijsche museums aan de ranke, Grieksche beelden opgemerkt had. En die wanstaltige, overvette, dik-bebuikte lichamen spanden zich ten geweldigste in, ophijgend een slechte, sigarendamp-bevangen lucht.

Wat stond dit alles ver weg van lichaamsoefeningen uit den Griekschen en den Romeinschen tijd. Allerdwaast, het gezwoeg van de gemeste, onslanke twintigste-eeuwsche worstelaars. Toch stelde hij er belang in, hoe leelijk het ook was dit worstelspel in die omgeving, want er scheen opnieuw smaak gekweekt te worden voor de klassieke lijfvorming, het leek alsof komende geslachten wakker geschud gingen worden uit langen, langen dommel, alsof hun een frisscher, onbedompter leven voorbereid werd, tijd waarin dan te-zelfder-wijle natuurlijke schoonheid algemeener zou worden begrepen en vereerd.

Peinzend drentelde Maarten naar huis. Hij dacht aan veel dingen; aan het eigenaardige, afwisseling-rijke, wel avontuurlijke leven van de Montmartre-bewoners, aan den man die zong, aan de worstelaars, aan het felle, leelijke licht van de Place Blanche, aan de Parijzenaars met hun kortzichtigheid, hun weinigen zin voor verandering en verbetering.

Het leven van bijna iederen Parijzenaar was eigenlijk het zelfde als van den provincaal die gehecht geraakt is aan een nauwe, volgens zijn voelen, volkomen aangename omgeving, en die daar nooit uit weg zou willen. Hij kende menschen die jaren lang in een klein winkeltje dag in, dag uit, zelfs de Zondagen nering deden, die van het verdere Parijs niets afwisten, die in een vrijwillige afzondering leefden zonder ooit behoefte te voelen eens iets meer van de wereld te onderzoeken dan het brokje stad dat ze kenden en liefhadden. Hij kende andere Parijzenaars, lieden die niet konden begrijpen dat er buiten hun stad gewichtiger en betere dingen bestonden, die de schouders optrokken wanneer hun gezegd werd dat Parijs technisch bij andere steden achter bleef, van dag tot dag meer, menschen die absoluut de zelfde verwatenheid, domheid, ontaarding toonden van den eigenwijzen landbewoner die de aanwezigheid van belangrijker zaken buiten zijn omgeving ontkent.

Telkens kwam zijn denken terug op Alice. Door al wat hij dacht schimde Alice's figuur, haar omtrekken; als zij er een oogenblik niet dadelijk en goed herkenbaar was, dan gleed haar wezen dof toch aan als verwachting ergens, waar hij het duidelijk vermoedde, ook wel als iets doorschijnends en lichtends dat tooverig bekoort.

Hij kon even vrij zijn in zijn denken en plotseling schoof dat andere er tusschen, of het er bij behoorde en niet weg kon gaan, of het eigenlijk hoofdzaak ware.

Soms verlangde hij hevig weer terug te zijn in de kleine stad. Dat verlangen kwam eensklaps, fel en verdrietig, daarbij besef van zijn hulpeloosheid, maar dat besef deed hem toch rustig worden weer, het was nu eenmaal niet anders, hij moest geduld hebben, zijn vertrek ging spoedig gebeuren.

Maarten ontwaarde de lichten van den grooten Boulevard; de menigte, de nachtgangers die als schimmen voorbijschoven, treuzelden over de trottoirs. Het was tegen middernacht, de opera zou spoedig uitgaan.

Toen hij op de Place-de-l'Opéra kwam, kon hij binnen langs de groote trap de menschen al naar beneden zien komen. Hij bleef onder aan de trappen om eens toe te zien; er was iets bekorends in het bekijken van de massa die uit een theater komt.

Niets dan vreemde gezichten. Vrouwen, mannen, welgekleed, ruischende tooisels, zindelijk zwart en wit van heeren-kleedij, glimmende, hooge hoeden, welgesteldheid, maar weinig voornaamheid.

Een lange, blonde jonge man, wilde in een rijtuig stappen. Hij herkende hem onmiddellijk, het was zijn vriend Emile.

Naast Emile een groote, donkere vrouw; dat was Alice's moeder.

Maarten ontstelde geweldig; hij herinnerde zich dadelijk de laatste brieven van een zijner goede kennissen, die hem schreef over zekere verhoudingen die er tusschen Emile en Alice's moeder moesten ontstaan. Hij had er niet veel van geloofd.

Duidelijk zag hij hen beiden in het rijtuig, toen dat langs hem reed . . . .
. . . .

Den volgenden dag des avonds ging hij uit Parijs, terug naar de kleine stad . . .
. . . .

Over de keien van het provinciestadje hotste het rijtuig. Het had een lange straat te rijden, een paar pleinen over te steken en dan weer recht door tot aan het huis waar Maarten zijn kamers had gehuurd. De trein was vroeg in den middag aangekomen, het was zonnig en warm weder, vele grachten waren met linden en kastanjes begroeid. De kastanjes stonden in bijna uitgebloeide, roode en witte bloesems, vogels zongen, het leek alsof het midden in den zomer was.

In het hart van de kleine stad ging méér bedrijvigheid, er liepen nogal veel menschen, luchtig gekleed, de vrouwen naar burgerbegrip net en passend voor de wandeling uitgedost, veel heeren gingen met stroohoeden.

Op zijn kamers stonden de ramen hoog opengeschoven; alles of hij nooit weg geweest was, elk ding waar hij het graag wilde hebben. Zijn hospita, uit vriendelijkheid, had bloemen voor hem neergezet op de tafel, de vertrekken waren van voorjaars en bloemgeuren vervuld. De boomen van het pleintje stonden haast in vol blad en het water in

den vijver waar de zwanen zwommen lag rustig, bijna zonder rimpeling.

Maarten baadde en verkleedde zich, en ging toen op straat.

Nu wilde hij haar zoeken, misschien was zij alleen in de stad, Alice.

Als hij haar niet in de stad vond zou hij na het middagmaal naar het huis in het park loopen. Hij wilde haar zien, weten wat zij deed, hoe het haar ging, hij wist het stellig dat ze nooit aan iemand anders dan aan hem zou hechten; had ze hem niet alles beloofd, had zij zelf het hem niet gezegd?

Hij liep een kwartier in de drukste straten, overal nauwkeurig rondkijkend maar hij zag haar niet, enkele kennissen ging hij voorbij, doend alsof hij niemand herkende.

Toen hij langs een nauwe, stille straat ging voelde hij dat achter hem iemand zijn arm aanraakte.

Alice stond achter hem, duwde hem half, leidde hem in de stille straat.

Zij begon te spreken. Haar eerste spreken klonk onecht en hij wist ook niet goed wat hij antwoordde. Hij besefte niet recht.

Het was alsof zij toch elkanders vertrouwen voelden, alsof zij van den langen tijd die zij niet bij elkander waren geweest geen hinder hadden gehad en nu, bijeen weer, dat samenzijn beschouwden als een van zelf sprekende zaak.

Maar het was zéér pijnlijk.

Alice had zijn arm genomen, hield hem zenuwachtig vast, zij beefde.

Maarten zag Alice zeer bleek worden.

„Wij zullen naar mijn huis gaan", zeide hij. Hevig ontroerd, sprakeloos bijna, liepen zij als vluchtelingen sneller en sneller. Zij bekeken elkander, Alice had tranen in de oogen, hij zelf wist niet dat hij tranen in de oogen had ook.

Hij voelde haar arm om zijn arm geklemd.

Nog maar een paar minuten, zeide hij heel bezorgd.

In huis wilde hij haar de trap opdragen.

„Laat maar, het gaat," antwoordde zij.

Maarten ondersteunde haar.

Hij ging de kamer binnen, deed de deur achter hen toe.

Toen sloeg Alice haar armen dringend om hem, zoende hem weenend, luid opsnikkend in een geweldige, gulzige overgave aan dat pijnend geluk van het smartelijk gebeide weerzien. Zij kon niet spreken, snikte maar en kneep beide armen stijver om zijn lijf. Maarten tilde haar op de sofa en bleef haar omhelzen, voor haar op den grond geknield. Een moment voelde hij haar armen slappen, zij lag een oogenblik bezwijmd, maar hij verzorgde haar met groote toewijding en teederheid, waschte haar polsen, haar voorhoofd en Alice kwam weer bij.

„Ik ben van jou, Maarten, van jou alleen, er is voor mij niets dan jij . . . jij bent alleen voor mij . . . . Ik wil alles doen wat je wilt. Wij blijven nu altijd bij elkaar niet waar?... Ik wil je iederen dag zien . . . . nu zal ik mij nooit meer van je laten scheiden, zoo brutaal, zooals een jaar geleden. Ik heb van het eerste oogenblik af dat het gebeurde geen oogenblik er aan gedacht, dat je ook maar de minste schuld had. Ik liet je gaan, omdat ik dacht dat ik niet anders mocht doen . . . . maar nu is alles zoo heel anders . . . .

Maarten wilde er niet over spreken en zeide maar:

„Ja, ik weet alles . . . . ik zal je vader opzoeken en met hem praten, wij mogen nu nooit meer van elkander, ik zou je ook nooit meer van mij weg willen laten gaan, ik heb geen moment aan jou getwijfeld, ik begreep wel dat we ten laatste weer bij elkander zouden komen.

Sprakeloos hielden zij elkander omvat, heftig ontroerd, weenend om dit plotselinge, overgroote gelukzalige van hun her-eeniging. Alice vertelde van haar reizen, van haar dagboek, hoe droef en stil het nu was, zij zoo verlaten met haar knorrigen vader.

„Papa wil niets meer met de familie van mama te doen hebben, gisteren logeerde papa's zuster nog bij ons, maar nu zou ik weer voor langen tijd alleen in huis geweest zijn."

Maarten luisterde, vol deernis, hij beloofde haar te doen wat hij kon om verandering in haar leven te brengen, zij moesten niet onvoorzichtig, maar met tact te werk gaan. Hij wilde haren vader zooveel mogelijk zorg besparen. „Wij weten nu", zeide hij, „dat wij twee schepsels zijn die niet van elkander zijn te scheiden, die op elkander rekenen,

vast en zeker vertrouwen: wij zijn onafhankelijk en vrij, kunnen doen naar begeeren, maar laten we oppassen dat alles langs een effen weg gaat, het is veel beter wanneer wij met je vader in vredelievende verhouding blijven. Ga eens na hoe hij je gezind is, spreek na een paar dagen over mij en zie wat voor indruk dat bij hem geeft."

Maarten was vol zorgen voor Alice. Om haar niet ongerust te maken zeide hij, nadat zij hem gevraagd had of hij haar veel veranderd vond: „Je ziet er bijna jonger uit nog dan verleden jaar, je bent alleen wat slanker geworden." In werkelijkheid vond hij haar vermagerd en erg bleek, maar het was waar dat zij een jeugdiger en fijner uiterlijk had. Zij liepen dicht tegen elkander aan door de vertrekken.

In de achterkamer stonden ook de ramen open, de vensters die uitzicht gaven op een grooten tuin, waar vogels in de jongbeblade twijgen een gering jubelgerucht brachten. Een wijle bleven zij stil voor de open vensters en luisterden naar het belofte-vol geluid van den zonnigen, warmen voor-zomer-dag die eindigen ging.

Geen van beiden wilde de rust verstoren met gepraat. Het was of zij plotseling onder den invloed waren gekomen van een zelfde, onverklaarbaar gebeuren dat hen vast-hield, als ware een openbaring in hen voorgekomen, een rilling van teere gelukzaligheid.

Zij stonden, de armen om elkanders lijven, dringend aan-een, en zij voelden hoe rust in hen dalen ging, een heerlijke, zachte toedekking van lieve blijheid, zoo stil en heerlijk begeleid van het late dag-gesuizel, zoo heilig en zorgenvrij, zoo rustig en kalmend; onbegrijpbaar hullend en omwikkelend, als een begin van avondschemering, zeeg een wijde liefdezegening in hunne zielen neer.

Achter in de kamers kwam van buiten, uit vensters in andere huizen vele malen herkaatst, een bleek, goudig zonschijnsel. Dat werd meerder en meerder, ging tasten aan oud koper op den schoorsteen, gleed langs het gladde beeldhouwwerk van een eiken kast en langs een zware kaarsekroon, tooverde parelmoerig glanzen uit een oud Perzisch kleed tegen den wand, verwarmde nog het vreemde schoon van Japansche bronzen op een antieke tafel, verdwaalde dan over het donkere vloerkleed, zonderling-innige schaduwen wekkend in de pluizige stof die het licht scheen op te zuigen. Toen Alice en Maarten zich omwendden zagen zij dat heerlijk lichtspel en grooter vreugde nog begon in hen te tintelen. Het was hun een oogenblik alsof zij al gehuwd waren en die wonder beschenen voorkamer hun beider werkvertrek was. Naar hun gewaarworden en denken van dat moment kwam elk ding in die kamer hun voor als iets welbekends dat zij voor het eerst na lange scheiding hervonden, genietend van alle, vaak met oogen geliefkoosde, lijnen en kleuren.

„Als we getrouwd zijn moeten wij onze kamers inrichten in den trant zooals je ze nu hebt Maarten", zeide Alice.

„Dat is goed, als je dat zoo verkiest. Ik ben blij dat je het zoo naar je zin vindt."

Alice schikte voor den spiegel haar kleeding wat. Het wordt nu tijd voor mij om weg te gaan, Maarten, ik moet maken dat ik bijtijds thuis ben, en oppassen dat papa niet wantrouwig wordt".

Maarten stond zwijgend naar haar te kijken.

„Zie ik je morgen weer Alice?"

„Ja, ja, ik wil je morgen weerzien antwoordde zij gretig."

„Zullen we gaan wandelen?... Weer naar die plek... je weet, dat mooie plekje in het dennenbosch...?"

Zij sloeg hare armen om zijn hals en kuste hem en fluisterde: „Ja ik heb er al aan gedacht, laten we daar naar toe gaan".

„Zal ik dan tegen twee bij je huis zijn?"

„Maar, laten we zorgen dat ik anderhalf uur voor papa thuis komt, weer in het park ben.

„Goed daar zullen wij op letten."

Wat later gingen zij samen heen.

HOOFDSTUK XI.

Maarten zat op zijn kamer. Voor hem gaf de lamp een breeden lichtkring. De gordijnen aan de straat-zijde waren gesloten, in de achterkamer stonden de ramen hoog opengeschoven, een geur van heidebrand kwam

binnen. Op de tafel vlak bij hem lagen Alice's brieven in wit papier gewikkeld. Hij staarde er op maar wilde ze nog niet inzien, hij bewaarde het, wilde het verlangen vóór het lezen nog laten duren, om er des te heviger van te genieten daarna.

Hij dacht aan de middag-wandeling met Alice.

Het weder was prachtig geweest, juist zooals een jaar geleden, maar er had een wat sterker, warme wind gewaaid, die blauwige nevels meevoerde en den prikkelenden geur van die brandende heiden. De zon scheen fel en schroeide toen zij langs het mulle zandpad den heuvel opklommen.

„Vermoeit het je niet Alice?" had hij gevraagd.

„O, neen, ik ben even sterk als verleden jaar, en ik zie jou naast mij", dat had Alice gezegd.

Naast elkander zittend op het dorre naaldloof, weer onder dien vooruitstekenden boom, vertelde zij hem nog eens van haar vreeselijke wanhoop eerst, van haar brieven later en van haar berusten eindelijk, toen zij het leven ondanks allen rampspoed, in heilig vertrouwen toch nog schoon had kunnen zien. Dat was nog niet lang geleden dat zij zoo gevoeld had; en Maarten had gedacht aan die mystieke harmonie die er bestond in hun beider gelijktijdig vervormde levensbegrijpen.

O! zij was wonder, wonder mooi geweest in haar witte kleed, haar lieve handen om zijn hoofd en haar adem die de teedere woorden zeide, haar adem die als aroom van vruchten was.

„Als wij later kinderen hebben. . . ." Zij had gesproken van hun huwelijk als over een zeer aanstaande gebeurtenis en weer had zij zich tegen hem aangedrongen, hevig en fel hartstochtelijk, hem kussend waar zij kon en hem nog eens, telkens weer zeggend dat zij nooit iemand anders zou liefhebben dan hem, hem alleen.

Later hadden zij weer zoo stil, zoo stil zitten luisteren naar den dag, juist zooals dat voor een jaar gebeurde. Het suizelend, droomerig leven van de licht-omtaste lentedingen. De gouden zon over het wijde, vriendelijke, vlakke, Hollandsche landschap, vaag gerucht van bedrijf op een boerenhofstede waar ook een hond wel blafte, de leeuwerik, die lustzingend hoog den hemel in klom, zoo diep tot zij hem haast niet meer zagen, maar nog altijd hoorden zij zijn geluid, heel dichtbij als een geruststelling; de krekels die de lucht lieten schudden.

Aan wijde horizonten vertrilden de omtrekken door de uit de aarde terugvlammende zonnehitte, het zilver van de berken leek vloeibaar te worden en het gras en de lage heesters voor de kleine stad schenen te laaien van een doorzichtigen, fellen brand.

Achterover neerliggend hadden zij getuurd in dat eindelooze blauw van de lucht, dat over hen gespreid lag als een plechtige zegening. Bijtijds waren zij naar huis gegaan.

„Zal ik je nu mijn brieven meegeven", had Alice gevraagd.

Hij had gewacht achter het huis, in de duistere dennenlaantjes waar zij hem de brieven bracht.

Maarten bekeek de lamp voor hem die met zacht geruisch licht gaf, staarde op het manuskript in wit papier gewikkeld, toen maakte hij de brieven open en hij begon te lezen: . . .

„Ik wil deze bladen vol schrijven met de kleine verhalen van mijn smart, korte, droeve verhalen . . ." Dikwijls las hij gedeelten over, diep ontroerd. Er was dus geen oogenblik geweest dat zij niet aan hem gedacht had, dat ze niet vertrouwde hem weer terug te zien, en door haar vertrouwen juist had zij het leven kunnen vereeren en liefhebben, zooals hij het vereerde en lief had om haar, omdat hij door haar de wereld zoo overstelpend schoon voor zich had zien opengaan.

O! Als er een mensch met een schoone en reine ziel geboren was, een heilige waarin alleen het goede wonen kon, dan was het zeker haar lieve, zachte ziel geweest, die in den felsten rampspoed nog te denken vermocht aan het heil van anderen:

. . . . Ik heb mijn vader en mijne moeder altijd liefgehad, eerst zonder het te weten en later omdat ik niet anders kon en wenschte en nog wil ik dat dit zoo blijven zal . . . . ik wil ze eeren nog alle beide, mijn vader en mijne moeder . . . ."

Hij zou Alice altijd diep vereeren om haar

zuivere goedheid, haar zeldzame, ontroerende teederheid voor al wat leefde, om de kracht en de sterkte waarmee zij kinderlijk toch, de wereld begreep en er alleen het goede van verwachtte. Was het wonder dat zij eindelijk toegegeven had aan dat opperst natuurlijke dat het stelligst van al in het leven bedoeld is, dat niet slecht zijn kan, de liefde van het eene schepsel voor het andere; kon dat wel door banden gebonden blijven wanneer er zoo een geweldige genegenheid bestond?

. . . . „Moet ik mij dan nog bekommeren om mijn vader en mijne moeder terwijl ik je zóó ontzettend liefheb? . . ."

O, zeker, zeker Alice, voor de menschen, voor de lieden van den engen kring, voor hen zou het een schande een voortdurende schande geweest zijn. Maar als er eenmaal dat hevige besef van liefde in ons ontstaan is, dat van geen belemmering weet, dat als wijde meren van schoonheid in een lichtenden, zingenden zonnemorgen voor ons openbloeit, dan bestaat er alleen dàt en dàt alleen, dan stuwt een machtige sterke wil ons in dat grenzenlooze geluk waar menschen geen leed meer aan ons kunnen doen. En wij die dat geluk nu gekend hebben en voor eeuwig zullen blijven kennen, mogen wij ons nog langer laten weerhouden?

Ik lees het daar Alice: Hoe wonderlijk, die bewustwording van het eenig echte waarop alle geluk rusten moet, de vereering des levens, hoe dan alles wil wegvallen eerst, een toegeven aan den dood die heel nabij is en met zijn zonderlinge bekoring de ziel naar zich toe wringt. Maar dan, opeens, stil, een openbaring, iets dat zeer ver van het zwarteduister en levenlooze afstaat . . . zeker, dat is de kentering reeds.

. . . . „Soms zie ik de dingen scherp en ondervind dan veel vreugde, vooral de avonden zijn gelukzalig en brengen lichtenden afschijn in mijn ziel" . . . En later dat volstrekte overwinnen, dat glorierijk stijgen in het Vertrouwen: . . . „Mijn gewaarwordingen zijn buitenaards bijkans, maar ik weet dat ze tot het leven behooren, juist daarom kan ik zoo dankbaar zijn. . . . Nu ben ik dronken van nachtweelde, ik voel den zwaren hartslag van het Eeuwige Leven gonzen rondom . . . Ik ben bevangen van de schoonheid des Eeuwigen Levens. . . ." Zeker, zeker Alice, mijn goede, zachte kind, dat is de bevestiging van die groote triomf waartoe een ziel door het lijden geraakt, die triomf zooals ik die ook gevierd heb toen ik na mijn ziekte mijn eersten gang deed, een lichten voorjaarsmorgen, mijn eersten gang over de heide, de verre vlakte met haar kleuren en geluiden. Toen ik de Kern des Levens te proeven verstond. Zeker zoo zouden eigenlijk alle menschen moeten zijn, want zoo is het Leven bedoeld, de menschen moeten het schoon leeren vinden onder alle omstandigheden en het dankbaar leeren aanvaarden. En daarbij zullen zij moeten beseffen dat er ook maar één ding, één groote, lichtende hoofdzaak bestaat, één bron waaraan ieder sterveling duurlijkste verkwikking vinden moet: Want zonder de Liefde zou het Leven dor zijn, zou het niet genoten kunnen worden zooals dat noodzakelijk is; nog zou het schoon zijn, licht, licht en warm als de zon, maar het zou licht-dronken maken, waanzinnig om gemis van wat schaduw. O! de Liefde is als koelte onder het lommer van boomen in een woestijn, als zon voor de ooftboomen, als olie voor den brand in avondlampen. . . .

Maarten leunde achter in zijn stoel, en bestaarde Alice's werk. Hij dacht aan velerlei dingen, maar vooral aan haar onvergelijkelijke trouw, haar gehechtheid, die hem een huwelijksleven van groote en zuivere harmonie waarborgde, hem hechter, altijd hechter in zijn vertrouwen voor de toekomst deed staan.

Hij overpeinsde toen wat er gedaan moest worden. Zeker was het dat Alice den meesten invloed op haren vader kon uitoefenen, hij moest zich zelf nog op den achtergrond houden en wachten totdat er kans op goede schikking ging bestaan. Wanneer haar vader dan nog bleef weigeren, als het dan niet gaan kon zooals de dingen volgens de orde en den regel van een maatschappij moeten geschieden, dan, dàn eerst zou er aan een dwingenden maatregel mogen worden gedacht, aan een begin van verzet.

Er werd gescheld.

Maarten keek op de klok, het was al over tienen.

Zijn hospita zelf bracht hem een brief. Hij herkende het schrift van Alice's vader.

„De man wacht beneden op antwoord, mijnheer", zeide zij.

„Wat voor man is het?"

„Het schijnt een huisknecht te zijn."

„Goed, ik zal even lezen, wacht een oogenblik."

Hij las: „Geachte heer, wanneer het u convenieert zoude ik gaarne, morgen-ochtend, tegen half-elf, ten mijnent, een onderhoud met u hebben. Wilt gij uw antwoord aan brenger dezes meegeven?" . . .

„Ik zal morgen om half-elf bij mijnheer zijn, wilt u dat aan dien knecht zeggen?"

De vrouw ging de kamer uit.

Zeer verwonderd en ontsteld bekeek Maarten het schrift, las het briefje nog een paar malen over: Ja, het stond er duidelijk: „morgen ochtend tegen half elf ten mijnent." Maar wat wilde die man dan? Had hij iets ontdekt, of vermoed alleen maar. Zou er nu toch voor-goed nog een eind aan gemaakt kunnen worden? En als het nu niets was waarover hij zich ongerust moest maken, eerder iets aangenaams en verblijdends, dan zou Alice er toch wel van geweten hebben, en die had dan gelijkertijd met dezen brief toch wel een briefje van haar mee kunnen geven. Hij begreep er niets van eerst. Later overdacht hij kalmer. Wanneer er werkelijk iets verontrustends was voorgekomen, dan, veronderstelde hij, zou haar vader wel anders opgetreden zijn. Alice had waarschijnlijk geen gelegenheid kunnen vinden hem ook te schrijven. O! Als het haren vader te doen geweest was, om nu voor altijd een eind te maken aan hun verhouding, dan wist Maarten, kende die man wel andere middelen. Hij herinnerde zich nog duidelijk den morgen toen hij zijn voorlaatsten brief ontving, toen hij als zinneloos om het leegstaande huis geloopen had, toen Alice haar reis maakte en haar dagboek schreef. Neen, dan zou Alice's vader niet zóó schrijven en beginnen met: „Geachte heer." „Geachte heer!" Ha! Ha! Zoo spreken de handelslieden elkander toch gemeenlijk aan, met dat „Geachte heer," bedriegen zij elkander toch lichtelijk, geven zij elkander een vertrouwelijk kneepje in de wangen, vóór met sjacheren te beginnen! Ha! Hij was er zeker van, zoo'n aanhef dat *kon* geen ironie zijn; intellectueelen kunnen ironisch doen, maar handelslui niet, die strijken over hun brieven een grof en wankleurig vernisje, en vangen aan met kille, lang-van-buiten-gekende, onsmakelijke termen. Neen, dit briefje, het was eerder een handelscorrespondentie, op deze manier werden transacties geopend, het had den stijl van een aanduiding onder een factuur, de korte, zakelijke inlichting als van een cognossement. O neen, volstrekt niet, hij kon zich niet vergissen, het was een invitatie, een commercieel schrijven, een nieuwe relatie bij de vele die al goed geld hadden aangebracht.

In zulk een geval, dacht Maarten, moet ik voorzichtigheid ontwikkelen, laten we op onze tellen passen en voet bij stuk houden zooals handelslieden dat plegen te doen. Vooral is het noodig om in gevallen als deze van een ijsharde correctheid te blijven.

Maarten bekeek het schrift van Alice en van haren vader, hij vergeleek het. Het was niet moeielijk, leek het hem, om te leeren het karakter uit het handschrift van een individu te kennen. Alice's schrift wat ongelijk, met dat eigenaardige, grillige in den aesthetischen bouw van iedere letter. Haar vader had elke letter netjes en weloverdacht, zooals dat-behoort, afgemaakt. De hoofdletters netgeteekend met smakeloozen zwier van krullen bij het begin en aan het einde. De eindletters van elk woord waren duidelijk geschreven, volkomen naar schoonschrift-karakter en volgens de regelen der kunst neergepeuterd. Daar lagen de twee handschriften voor hem, hoe langer hoe meer ontdekte Maarten uit de simpele letters het bijna-ongelooflijk verschil van karakter tusschen die twee menschen.

Hij begon zich toch wat ongerust te maken over het briefje dat haar vader hem had geschreven. Het stond vast bij hem dat hij hem wilde spreken over Alice, de man was nu alleen, verkoos zijn dochter misschien getrouwd te zien, Alice was een meisje dat zich niet aansloot bij de families waarin hij haar graag gepousseerd had, zij had hem beslist gezegd dat zij nooit met een handelsman zou willen trouwen, dat zij dan liever

ongehuwd zou blijven. Maar gaf haar vader dan toch toe, dat ongevoelige manneke, was zijn ijzig karakter aan het ontdooien, het kwam Maarten alleronwaarschijnlijkst voor.

Hij begreep, dat wanneer Alice's moeder nog iets te zeggen zou hebben, er van een hereeniging met toestemming der ouders geen sprake kon zijn. Maar zij was nu voor goed heen gegaan, zij zou hem nooit meer kunnen hinderen, haar echtgenoot voelde zich tegenover de menschen en de wereld te hevig gecompromitteerd. Die gebeurtenis had den kleinen, blonden man het laatste restje natuurlijk-edel gevoel uit zijn beklagenswaardige ziel gejaagd, hij bleef haast alleen op de wereld achter, want zijn dochter, het eenige wat hem nu na zijn zaken nog aan het leven bond, die had zulke gansch andere opvattingen en overtuigingen, die stond zoo beslist, maar tegelijkertijd zoo zachtaardiglijdelijk weerstaand tegenover zijn grof levensbekijken, die stille ziel kon hij niet begrijpen, die werd hem tot een hinder bijna, tot een voortdurende ergernis.

Maarten stelde zich het droefgeestige leven van die twee menschen voor. Het stille, treurige bestaan van twee eenzame menschen in een groot huis. O! Het moest een verschrikking zijn. Een sombere kwelling dag aan dag.

De klokken speelden in den toren. Elf uur.

Hij wilde nog wat wandelen vóór het slapen gaan. Peinzend daalde hij de trappen af. Er was een groote rust in huis. Zijn hospita zat beneden in een achterkamer, met de lamp op tafel.

„Ik ga er nog even uit," zeide hij. Zijn stem klonk duidelijk en vast alsof het het eenige geluid was dat sinds geruimen tijd daar werd gehoord. De ramen in de achterkamer zag hij hoog opgeschoven en ook de tuindeur, achter in de gang stond wijd geopend. Overal in het huis geurde de frischheid van den binnensluipenden koelen voorzomernacht. Hij huiverde. Daar voelde hij het weer dat wonderbaarlijke, dat overal zijn kon, hevig en onverwacht, die rillingen om een even, heel sterk gevoeld, zuiver geluk.

Maarten deed de deur achter zich dicht. De nacht omvatte hem, nam hem vriendelijk in zich op, zoodat het hem was alsof goede machten hun wil aan hem deden en zijn gaan bestuurden. Maarten wandelde doelloos, omtogen van die bijna heilige, rustigverrukkelijke nachtstemmingen; zonder het te weten dwaalde hij het park in, zag Alice's huis rijzen in den schemer van het hooge geboomte. Hij doolde er om-heen. Er brandde nergens een licht, het huis leek uitgestorven. Langzaam slenterde hij door de stilte naar huis weer; zijn ongerustheid kwam opnieuw aandreigen.

Zoo erg kon het toch niet zijn, suste hij, de brief werd gebracht, laat in den avond nog bij hem gebracht, haar vader scheen er dus prijs op te stellen zoo spoedig mogelijk een onderhoud met hem te hebben. Wanneer het den man er om te doen geweest was hem een akelige verrassing te bereiden, dan had hij eenvoudig zijn brief met de post verzonden, zonder meer.

Maar nu scheen er werkelijk haast mee gemaakt te worden, duidelijk was het dat Alice's vader met hem spreken wilde en juist daarom had hij zekerheid van diens niet zeer onwelwillende bedoelingen.

Maar wanneer haar vader hem alleen komen liet om hem beleedigende dingen te zeggen, hem er verwijt van te maken dat hij toch nog, ondanks zijn verbod een verhouding met zijn dochter onderhield? De man moest buiten zich zelven zijn, na het gebeurde met zijn vrouw; zag wellicht tegen het ergste niet op in zijn smarte-waanzin, zijn heete spijtwoede, wilde grof en misschien van drift handtastelijk worden.

Na veel gepeins kwam hij, terwijl hij zich ontkleedde om te gaan slapen, toch op zijn oorspronkelijk vermoeden terug. Het was een handelscorrespondentie, een aanbieding, een uitnoodiging. Alice's vader scheen na welbepeinzen tot een overeenkomst bereid, hij zag het misschien met mismoedigheid aan dat zijn kind ook door zijn schuld haar leven vertreurde, er was iets menschelijks in hem wakker geworden, hij luisterde naar die vriendelijke, onvolkomen geluiden en was nu bereid de dingen naar zijn inzichten te schikken.

Ja, dat moet het zijn, dacht Maarten toen hij zich te-rusten legde. En roerloos luisterde hij een wijle naar het stille, donkere geritsel buiten in den tuin, snuivend den zoet-be-

dwelmenden geur van den windloozen, tooverigen voor-zomernacht.

Hij droomde dat hij met Alice dwaalde door een dicht bosch, daar waren zij beiden angstig om de groote stilte, maar toch voelden zij zich tevreden, want zij wisten van elkanders onverwoestbaar geluk. Daar doolden zij zonder te spreken voort en hoorden hunne stappen gaan, maar er was onrust onder het geboomte, in de boschgeuren ging onrust en angst aan. In al zijn droomen van dien nacht kwam onrust weer. Soms gingen zij in steden, door drukke straten, omtogen van geel zonlicht, dat de vensters vooral verlichtte, maar zij vreesden dat menschen hen op de hielen waren, die zochten hen en zij liepen sneller, sneller voort. Ook wel zat hij verlaten in het zomerhuis van zijn vriend, in het dennenbosch. Buiten in het bosch ging geen gerucht, maar een enkel maal kraakten er dorre takken alsof iemand om het huis heen liep die zocht binnen te sluipen. Hij zat aan zijn werktafel en luisterde vol ongerustheid tot het kraken van de dorre takken terug zou komen, en bangend verwachtte hij een tikken tegen de vensters of tegen de gegrendelde deur. Of hij zat ergens alleen in een kamer, overal doodstilte. Het was middag. Weinig zonlicht kwam langs de kieren van afgelaten jaloesieën, die door een harden wind buiten bewogen werden, heen en weer geschud, dat ze kleppenden. Als zij enkele oogenblikken stil gehangen hadden, kwam snel-opnieuw, gierend de wind en die rukte de jalousielatten heftig. Maar de zon scheen, buiten op straat gingen wagens voorbij en de kamer bleef in den half-duisteren schemerschijn van het bij fijne straaltjes naar binnen spuitende licht en de deur werd niet geopend, wat hem zeer onrustig maakte, want iemand moest hem in die kamer bezoeken, en met hem spreken.

Dikwijls werd Maarten wakker.

Zonder dadelijk aan het aanstaande onderhoud met Alice's vader te denken, was er toch ongerustheid om hem heen. Hij woelde heen en weer in bed en luisterde wakend. De nacht bleef stil en windloos, geen leven ging. Tot opeens het klokgetik hem als iets nieuws en verrassends scheen. Wat tikte die klok luid en snel, en aanhoudend.

Buiten, ver weg langs andere huizen heen, wekte het morgenlijk gekraai van een vroegen haan, een hond begon te blaffen verwoed en brutaal door den doffen nacht; maar opeens hield het geblaf op, en de stilte heroverkroop de donkere buitendingen, verdrong alle leven uit de nachtkamers, Maarten hoorde het tikken van de snelle klok niet meer, en sliep weer in....

De zonvergoude Junidag was vorstelijk open-gegaan.

Een groot zongeluid schetterde als met het koperen, schitterende muziek-geraas van duizenden heraut-trompetten, hoog-omhoog door de feestelijk-helle licht-tij-atmosfeer. De zomer zong een daverend blij lichtgezang waarin de lust woest lachend draafde, stampte voort. Het jaargetij was droog, zonder ruwe willekeur van storm en regenbuien, iedere zomerdag ging zonlicht-omvangen, warm daarheen, die dagen leken er hel en zorgenvrij door en als verzaad van een grenzenloos, zonrein welbehagen, een onbedwingbare feestelijkheid.

Maarten, bedaard voortstappend naar het huis in het park voelde wel die lustige, woelige atmosfeer, proefde wel het lichtgenot van den wilden, stoeienden, hellen zomer, van den jongen, koelen morgen, maar onrust pijnde in hem, kwelde hem wanneer hij aan de toekomst dacht, aan Alice's vader, aan Alice, aan dat wondere, mooie, zachte meisje dat nu wel vol zorg moest zijn ook.

Even voor half elf schelde hij.

Hoorende binnen het schelgeluid dat in de ruime gang fel weerklonk, voelde hij zich verbleeken. Hij dacht aan de gebeurtenissen van een jaar geleden toen hij zoo dikwijls binnen in dat huis geweest was, er zoovele kamers van kende, kamers die hem met hun slechte bemeubeling toch vertrouwd geworden waren, omdat in ieder ervan een atmosfeer leefde die hem herinnering bracht aan haar, aan Alice, die iedere omgeving met de aanwezigheid van haar wezen zoo lie te maken vermocht.

Onverwacht vlug werd de deur wijd open gemaakt.

Het was Alice's vader zelf die luid uitnoodigde:

„Ik was juist beneden, komt u binnen".

Hij sloot de deur, haastig. Redeneerend nerveus, trok hij Maarten bij een mouw van zijn jas; daarmee wilde hij waarschijnlijk een zekere vertrouwelijkheid toonen. Hij bracht hem de gang door naar de achterkamer, aanhoudend jachtend ging zijn stem:

„Ik moet u bepaald spreken, het is u misschien bekend, een en ander, laten we niet meer denken aan de dingen die voorbij gegaan zijn; het is wellicht beter dat we weer tot elkander komen, er zijn omstandigheden niet waar? In de kranten las ik van uw succes, respectabel, respectabel! Ja! Ga hier binnen, wij zullen met mijn dochter spreken, die is hier" en Alice's vader deed de deur van de achterkamer open. Maarten ging binnen. Hij zag Alice onder de geopende deur van de verandah staan, zij kwam hem, bijna niet merkbaar glimlachend tegemoet en gaf hem een hand. Zij was zeer bleek.

Geveinsd vroolijk en nerveus riep haar vader: „Is dat nu de manier om elkander te verwelkomen wanneer men elkander na zoo langen tijd weer terug ziet?"

Maarten kuste haar, zeer ontroerd, niets nog van den toestand begrijpend en zeide: „Het is ook een heel ongewoon weerzien, mijnheer."

„Gaat u zitten," zeide haar vader. „Ik wil deze dingen „à trois" bespreken, wij hebben er alle evenveel belang bij, ik heb van uw succès gehoord, er blijkt „après tout" weinig waar te zijn van een beschuldiging die indertijd tegen u is ingebracht, wij kunnen wel zeggen dat u „pas pour deux sous" schuld gehad hebt. Daarom „amende honorable", ik zou wel graag wenschen dat onze verhouding weer als vroeger werd, dat wil zeggen dat wij weer „sans gêne" bij elkander komen, dagelijks elkander zien....

Alice's vader liet zijn blond, belorgnet hoofd wat in zijn handen steunen die hij, ellebogen op knieën, rusten liet, toen met plotseling, hoekig gebaar, het hoofd weer heffend, streek hij licht met handen klappend op knieën, daarover heen en vervolgde: „Alice heeft mij gezegd dat zij altijd nog veel sympatie voor u voelt, nu meen ik wel op te merken dat u evenmin haar vergeten hebt. Bedrieg ik mij daarin? Zeg mij eens... „Eh bien!...?

Maarten antwoordde: „Neen mijnheer, u vergist u niet, er..."

Alice's vader viel hem haastig in de reden. „Juist, juist, dan heb ik toch goed gezien, heel goed, heel goed, ça me fait vraiment beaucoup, beaucoup de plaisir, dat is heel mooi, heel braaf, „très noble", om het zoo maar eens uit te drukken, wanneer jonge menschen elkander trouw blijven, ik zou haast zeggen dat niet ieder... Maar wat wilde ik zeggen? Ah! Juist, ik houd er niet van lang om een „affaire" heen te draaien, dadelijk ingrijpen en goed aanpakken, dat is het juist, en om nu maar eens met de deur in huis te vallen: Ik heb er niets op tegen dat jullie trouwen, maar ik moet dan enkele condities stellen en"... toen begon Alice's vader te spreken op een wijze alsof hij enkele instructies aan zijn jongsten kantoorbediende gaf... „ik moet er wel nadruk op leggen dat ik heel ongaarne zou zien dat mijn „conseil" in deze niet werd geregardeerd. Kijk eens, „écoutez" Maarten, ik noem je maar weer Maarten, hè...."

Maarten knikte beleefd en antwoordde kalm: „Zeker, zeker mijnheer, héél goed".

„Luister eens goed, Maarten, vervolgde Alice's vader, doend alof hij niet eens gehoord had wat Maarten zeide: „Ik houd héél, héél veel van mijn dochter, „C'est mon enfant unique" en ik heb nu niets anders meer op de wereld. Ik heb altijd, mijn heele leven, gewenscht, mijn heele leven is er maar één gedachte in mij geweest, ik zou mijn kind óók als ze getrouwd is bij mij willen houden, ze zou bij mij in huis wonen. Je zult mij moeten toegeven, dat *jij alléén* niet genoeg kapitaal hebt om de heele inrichting van een huis en de „ménage", met alle groote en kleine uitgaven die daarbij komen, te bekostigen en"...

„Pardon mijnheer!" viel Maarten in de rede, vóór u verder gaat, moet ik u dit zeggen, dat ik het volstrekt niet met u eens ben wat mijn vermogen aangaat. Ik ben veel minder vermogend dan u, maar volgens *ons* oordeel is mijn kapitaal op dit oogenblik sterk genoeg om een familie ruim te onderhouden, hoe denk jij er over Alice?"

„Natuurlijk zeide Alice, ik vind het meer dan voldoende, ik zou niet meer en beter

wenschen, ik heb ook nooit om groote luxe gegeven."

„Jullie praten onzin! Onzin! „C'est de la blague!"" zeide de vader schreeuwend bijna, dadelijk verstoord, zoodra hem werd tegengesproken. „Het is onzin zeg ik je Alice. Ik heb aan jouw opvoeding toen je heel jong nog was, altijd héél, héél veel besteed, daar is mij niets te veel voor je geweest, naderhand ook heb je gehad „le meilleur de tout, de tout, de tout." Ik kan gerust zeggen dat ik een kapitaal voor je opvoeding alleen gespendeerd heb. Je bent in luxe groot gebracht, je hebt een huis gehad, een groot huis om in te wonen, ik heb je veel geld gegeven voor toilet, om met je op reis te gaan, zeg eens, wat je mij vraagde, heb je dat alles niet gekregen?

„En toch", sprak Alice wat luider en vastberaden, „is het dàt alles niet wat voor mij 't gelukkigste en 't kostbaarste in de wereld is, vooral niet den laatsten tijd, geloof mij gerust wanneer ik u zeg dat ik niets en niets meer om eenige weelde geef, ik heb er eerder een afkeer van gekregen, ik wil liever eenvoudig leven, met minder behoeften, minder overdaad om mij heen; van wat ik te veel had heb ik nooit genoten."

„Onzin, onzin, Alice, dwaasheid, hoe kan je zóó praten riep haar vader, zeer opgewonden. Ik verbied je dat te zeggen, het lijkt wel alsof je ondankbaar bent. Het staat bij mij vast en hoe je ook praat dat is bij *mij* niet te veranderen: Ik ken je, ik weet je behoeften, ik heb voor je educatie gezorgd en ik zeg je dat je je heel ongelukkig zoudt voelen, wanneer je uit die „athmosphère" komt waarin je groot gebracht bent, ik ken je karakter, zou ik mijn eigen kind niet kennen? „En" . . . vervolgde hij, wat minder opgewonden, bemerkend dat geen van beiden meer iets in het midden poogde te brengen, „en, terwijl ik de zaken zóó inzie, is het mijn plicht om te zorgen, dat het je ook „à l'avenir" aan niets en niets ontbreekt. Nu is er maar één ding mogelijk in dit geval, en dat is, dat jullie beiden getrouwd bij mij in huis komt wonen, op zoo'n manier verandert er niets voor jouw Alice, wij zien elkander altijd en met „ennuis d'argent" behoef je op zoo'n manier geen kennis te maken. De eenige dienst die je mij daarvoor terug geeft, Alice, die is, dat je voor mij de „ménage" laat marcheeren, op die manier kunnen wij alle drie tevreden zijn."

Maarten kon zich bijna niet beheerschen, hij stond verbaasd over zoo een reusachtige zelfzucht, een zeer sarcastische „sneer" hield hij nog in.

„Juist", ging Alice's vader door, tot bedaren gekomen weer, zoodra niemand meer hem iets te zeggen had, „juist, over geldelijke onaangenaamheden, dat punt blijft nu nog te bespreken en dit is een heel importante conditie, „la seconde et la dernière: Ecoutez" Maarten, hè, we zullen maar weer gemeenzaam zijn en maar weer dadelijk met de deur in huis vallen, om onnoodige, lange redenaties te voorkomen: Je zal je er niet geblesseerd door voelen wanneer ik je dit zeg: Artiesten zijn heel achtenswaardige menschen maar... „tu comprends" zie ik wil dit maar zeggen, zij weten niet met geld om te gaan . . . zij hebben niet die „flair" om van geld te maken wat er van te maken is, het uitzetten van kapitaal, de aankoop en de verwisseling van papieren en . . . ja . . . dan, de meeste artiesten zijn arm, leven van wat zij verdienen, of eten hun kapitaal op . . . Wat wilde je zeggen?"

Maarten zeide:

„Neemt u mij niet kwalijk mijnheer, dat komt zeer zeker voor dat kunstenaars hun vermogen, als ze het hebben, niet kunnen beheeren en het uitgeven om later in ellende te zitten, maar dat is daarom nog geen regel...."

„Regel of geen regel", viel Alice's vader weer grof in de rede: „Het staat bij *mij* vast, dat een artiest geen „financier" is en nu heb ik heel veel respect voor je capaciteiten, maar je moet het mij niet kwalijk nemen, wanneer ik niet van je geloof dat je in staat bent een kapitaal te verzorgen, „comme il faut"; en daarom, dit is mijn tweede conditie, en wanneer je ook die inwilligt dan kunnen jullie trouwen gaan en liefst zoo spoedig mogelijk, ik geef mijn „permission" voor jullie huwelijk als je mij je vermogen wilt toevertrouwen, dan zal ik voor de administratie er van zorgen en je hebt met dat lastig geldbeheer niets meer te maken, dan

zal je pas rustig en zonder zorg kunnen werken, ik zal je natuurlijk geregeld van tijd tot tijd rekening en verantwoording doen en je advies geven, hetzij bij aankoop of eventueel noodige ruiling van stukken „etcetera".

Ik raad jullie nu maar in een en ander toe te stemmen dan wil ik mij niet langer tegen jullie huwelijk verzetten en ik wensch jullie veel geluk."

Maarten had het aangehoord, sprakeloos van verbazing, van ontsteltenis om zoo grove, brutale schaamteloosheid. Alice stond verbaasd ook, drukte zich tegen hem, nam zijn hand en keek hem ernstig aan.

„ „Eh bien!", wat zeggen jullie nu?" vraagde de vader verzettend zijn lorgnet, vinden jullie dit maar niet het beste?"

Maarten begon te spreken, zich met uiterste inspanning beheerschend.

„Ik vraag u, hoe zouden wij *dit het beste* kunnen vinden? U heeft het doen voorkomen daarnet alsof wij al iets hadden ingewilligd, maar waarachtig, wanneer er hier nog van een inwilliging gesproken wordt, dan zou het mijns inziens niet te veel gevergd zijn, wanneer u ons toestaat, eens over uw voorstellen na te denken. Niet waar Alice, die eerste voorwaarde zouden we kunnen inwilligen, hoewel we ons ons huwelijk zóó volstrekt niet hebben voorgesteld. Heb jij je ooit verbeeld, Alice, dat wij gehuwd bij onze ouders in huis zouden komen wonen?"

„Neen," antwoordde Alice zacht.

„Maar dat had je je niet anders voor mogen stellen," riep haar vader verwoed, „is je vader, die zijn gansche leven goed voor je geweest is, je dat niet waard!"

Alice boog het hoofd, en Maarten vraagde haar: „Zullen we daarin dan toestemmen? Zij antwoordde stil: „Ja, dat zouden wij kunnen doen."

„Nu, u hoort het dan mijnheer," vervolgde Maarten, zich spitsend tot een ten-uiterst bedwongene correctheid, „wij zullen het dan als een eer en een voorrecht beschouwen, wanneer u het ons toestaat bij u in huis te wonen.."

„Zóó is het goed, „c'est très bien," zeide de vader, dat is héél goed van jullie dat je dat besluit genomen hebt, uitmuntend! En hoe denk je over mijn tweede voorwaarde?"

Alice drukte zich dringender nog tegen Maarten en keek hem aan met tranen in de oogen, Maarten antwoordde, Alice aankijkend, alsof hij háár verantwoording deed:

„Neen, mijnheer, ik moet u heel beleefd vragen om die voorwaarde in te trekken, want werkelijk, ik houd te veel van Alice, dan dat ik wenschen zou, dat zij met een man huwt, die door haren vader voortdurend gewantrouwd wordt. Ik verzeker u stellig, dat ik zeer wel in staat ben om het toezicht op mijn vermogen te houden, en ik zou niet wenschen dat iemand anders dan ik er het beheer over voert. Zoo'n voorwaarde mijnheer, dat moest u begrijpen, dat is een vernedering, daar zal ik niet op ingaan!"

„Neen, Maarten, daar kan je niet op ingaan" zeide Alice beslist en zij kuste hem.

Maar haar vader riep woedend: „Dan komt er van jullie huwelijk niets! Niets!..."

Alice klemde zich plotseling, in snikken uitbarstend, aan haar vader, hare armen om zijn hals en huilde: „Papa, hoe kunt u dàt nu eischen, u hebt daarnet zelf gezegd, dat u niets meer gelooft van wat er indertijd van Maarten is verteld! Hij *kan* daar niet in toestemmen, hoe kunt u *dat* van hem vergen!"

„Ik heb jouw „intérêt" op het oog, Alice, zoolang ik leef zal je onbekommerd leven, wat er na mijn dood gebeurt, daar zal ik niet meer voor kunnen zorgen, maar ik wil een „garantie" voor het geluk van mijn eenigst kind, dat wil ik! En jij staat nu óók tegen je vader op, je bent ondankbaar, hoogst ondankbaar!"

„Neen, zij is niet ondankbaar! En u *zult* mij vertrouwen!" riep Maarten. „Met zoo'n conditie maakt u het huwelijk tusschen Alice en mij immers tot een onmogelijkheid; wat een toestand, drie menschen levend in een schijn-vrede samen in één huis! Met uw achterdocht en uw wantrouwen daarmee wil ik niet onder één dak zijn. Ik weiger beslist!"

Alice snikte: „Toe papa, papa! Trekt u dàt nu toch in! Zonder dàt weet ik zeker dat we óók heel gelukkig zullen zijn!"

Toen begon Alice's vader te twijfelen. Hij zag het, Maarten was vastberaden en niet van zins in te willigen, zóó ging hij alleen achter blijven, voor goed met Alice alleen,

als hij aan zijn plan houden bleef. Het scheen dat die jongen dan toch wel met geld om kon gaan, iemand die zwak staat is wel voor steun in zoo'n geval te vinden, maar hij scheen 't als een beleediging te beschouwen zijn voorstel, 't deed hem bijna plezier, ja daar moest je maar mee aankomen met zoo'n conditie, bij iemand die verstand van geld heeft; hij zou vragen of-i gek was. Maar watbliksem, heelemaal zeker van zijn zaak was-i toch niet, en, hoe durfde zoo'n jongen hem te dwarsboomen. Als hij hem eens vraagde wat hij dàn wel wilde:

„Nu wat zou je dàn wel willen, wat heb je op mijn voorstel aan te merken?" vraagde hij nijdig.

„Ik wil over uw voorstel geen woord meer spreken mijnheer, maar ik wil u dit verzoek doen: wanneer u nog bij uw plan blijft ons te laten huwen, dan ben ik bereid u, zooals ik dat vroeger deed, om raad te vragen in finantieele quaesties, ik zal u natuurlijk ook alles meedeelen wat de nalatenschap van mijne moeder betreft, ik wil u laten zien, dat het er mij niet om te doen is u te contrarieeren, maar ik stel er prijs op, zelf mijn zaken te besturen en vraag u alleen om uw vertrouwen."

Alice's vader dacht een oogenblik na: Nu of nooit dacht hij, het kan nu eenmaal niet zooals ik me heb voorgesteld, 't is ontzettend jammer, neen, het kan niet, hij wil het niet, maar ik zou toch precies weten wat hij heeft, kan er dan van-zelf toch over spreken, ja, met hem over redeneeren, en toezicht houden. Toen zeide de vader:

„Ik heb je op de proef willen stellen Maarten, ik vind het bijna aangenaam dat je je een oogenblik opgewonden hebt, dat mag ik je niet kwalijk nemen...." Alice omhelsde Maarten plotseling wild en kuste hem, bezwijmend bijna van geluk; maar haar vader ging onbewogen door; zoo'n uiting van opperste vreugde kon hem niet roeren, daar kon hij het ontroerende niet van begrijpen, er niets, niets van voelen ... „en de proef is naar mijn genoegen „geréusseerd," ik had werkelijk niet verwacht dat je zoo vast in de schoenen zoudt staan. Ik accepteer, ik begrijp wel, dat ik je nooit aan je verzekeringen zal behoeven te herinneren...."

„O neen, volstrekt niet mijnheer, dat spreekt toch van zelf," zeide Maarten.

De vader vervolgde: „Van nu af aan heb je dan mijn „confiance," het heeft mij „vraiment" indertijd moeite gekost om jullie „fiançailles" te breken, ik zag wel heel goed dat je „bon travailleur" was, je uiterste best deed, maar zoodra ik moest gaan twijfelen, „tu comprends, c'était très difficile," en als je één kind hebt; enfin, ik heb gedaan zooals mijn „conscience" het mij heeft voorgeschreven, het kan zijn dat ik niet goed gedaan heb, maar er is niets verloren voor jullie, alles schijnt tusschen jullie nog zooals vroeger te zijn. En nu hoop ik maar dat we in dit huis met ons drieën gelukkig zullen worden, we hebben zoo altijd gezelschap aan elkander hè? en mijn eenigste wensch is vervuld." Toen, en dat beschouwde Alice's vader als een voortreffelijk, zeer oorspronkelijk en bij de gelegenheid passend, vertrouwelijk gebaar, stak hij de verloofden de handen toe en sprak: „Jullie mogen trouwen en dan liefst maar „à la française", het is nu niet meer noodig lang te wachten, jullie hebt met recht de vuurproef doorstaan, Ha! Ha! „Et après la pluie le beau temps." Voor de engagementskaarten zorg ik van-middag, en over een paar weken teekenen jullie aan. Ha! Ha! à tantôt, à tantôt, ik laat jullie een poosje alleen, Maarten je déjeuneert en dineert vandaag bij ons, hè! Alice, zorg jij voor alles? Tot straks, Ha! Ha! C'est vraiment gentil"... en Alice's vader deed de deur achter zich dicht.

De trap oploopend, naar zijn kamer, dacht hij: zoo is 't uitstekend, 't had iets beter kunnen zijn, maar 't is toch bijna precies zooals ik 't wenschte. Als zij getrouwd zijn, dan zal ik het er eens van nemen, ja als ze goed en wel getrouwd zijn, dan ga ik van tijd tot tijd naar Parijs, neem hen meê als ze willen, ga anders alleen, dat is nog beter misschien, ja, ik wil veel in Parijs zijn.

En in Holland, in mijn huis, daar zal ik zooals vroeger altijd mijn kind terugvinden.

Zij trouwden, en dien schoonen zomer was hun eerste huwelijkstijd van een zeldzame harmonie, zij leefden in een grenzenloos liefdegeluk. Maar daar kwamen dagen dat

Alice's vader dien vrede op dwaze en droeve wijs verstoorde. Hij werd zeer lastig en onverdraagzaam in het dagelijks verkeeren met Maarten en Alice.

Des morgens aan het ontbijt, vóór zijn rijtuig naar het station voor de deur te wachten stond, begon hij zonderlinge aanmerkingen te maken. Hij vond de inrichting van de ontbijttafel te Hollandsch; hij begreep zich niet, zeide hij, dat een mensch des morgens in de vroegte meer gebruiken kan dan wat „café au lait" en wat brood. Hij schold op de Hollandsche gewoonten waaraan hij zeide zich niet te willen wennen. Hij stond veel later op, reed later naar het station, de trein was dan soms al vertrokken en hij schold op zijn koetsier die hem al jaren lang gediend had, maar dien hij toch wegstuurde om daarna een voortdurend gesukkel met nieuwe koetsiers te beginnen. Een middag toen hij thuis kwam van zijn bureau, maakte hij aanmerkingen op het eten en Maarten die wist hoeveel zorg Alice aan het huishouden besteedde noemde hem onrechtvaardig en verdedigde zijn vrouw, zeide dat het hoogstens een verschil van smaak kon zijn en dat Alice niet voor alles de volle aansprakelijkheid kon dragen. Haar vader, wit van drift, werd nog heftiger in zijn ontevredenheid. Alice had stil gehuild, Maarten was zeer verontwaardigd geworden, en had zich ook erg opgewonden. Dat was het begin van een zeer pijnlijke en treurige verhouding tusschen de jonggehuwden en hun vader.

Onder den somberen druk van dit droeve gebeuren, leed Alice het meest. Haar zacht gemoed dat al zooveel te doorstaan had gehad door de vroegere slechte verstandhouding van hare ouders kon deze nieuwe onaangenaamheden veel moeilijker verdragen, want nu begreep zij, dat haar vader, altijd een individu uit zijn omgeving greep om zijn kwade humeuren op te ontladen en zij met hun beiden zouden daar nu toe kunnen dienen, jaar-in-jaar uit.

Een middag toen zij stil naast elkander onder de verandah gezeten waren, kort voor hun vader thuis kwam, zeide Maarten: „Ik zie er weer zóó tegen op, tegen het diner. Het is jammerlijk, jammerlijk en het is geheel buiten onze schuld, we zouden er met den besten wil ter wereld geen verandering in kunnen brengen, wij willen toch alleen den vrede in huis, als wij alleen waren, zou er vrede zijn. O! Het is jammerlijk zoo'n toestand, moet dat altijd zoo duren?" Alice antwoordde niet, legde stil haar hoofd tegen hem en streelde zijn handen.

„En jij, jij verdient dat niet mijn goede, zachte kind", vervolgde Maarten en hij kuste haar. „Dikwijls is er iets wilds en onstuimigs in mij, dat zegt mij, dat we dit niet *mogen* verdragen, wij zijn jong en wij hebben het leven toch lief, niet waar, Alice, zelfs in deze omstandigheden; maar ik weet Alice dat we gelukkiger zouden zijn wanneer we alleen woonden. O! Als ik alléén met jou was, als je een kind had dat je lief zoudt hebben, O, zeg, zouden we dan niet oneindig veel gelukkiger zijn?"

Maar Alice bleef stil zitten, antwoordde nog niet, drukte zich alleen vaster aan hem en Maarten herbegon:

„Er zijn toch grenzen! Als je het wenscht zal ik meer en erger afwachten, zal ik erger weten te dragen, maar ik vraag je nog eens mijn lieve kind, *mag* het, moeten we ons niet losmaken? Ik zeide daareven, dat we er geen verandering in zouden kunnen brengen, maar ik weet toch een verandering en als dat moet, als ik zie dat je je deze slechte verhouding meer en meer gaat aantrekken. O! Alice, dan *mag* niets ons er van afhouden uit dit huis weg te gaan, ik wil verdragen wat verdragen kan worden, maar wij behoeven ons niet op te offeren, zoo is het leven van twee menschen die elkander lief-hebben als wij niet bedoeld." Toen sprak Alice: „Wat je me daar zegt, Maarten, dat heb ik al vele keeren overdacht, ik heb zoolang gezwegen, want ik vertrouwde dat jij er wel over beginnen zoudt. Je hebt gelijk, er zijn grenzen, ook ik heb mij dikwijls afgevraagd of we dit mogen aanvaarden ons leven zooals het nu is. Ik ben wel veel veranderd, Maarten, de tijden veranderen, de menschen ze veranderen ook zóózeer, zóózeer. Als ik mij voorstel *hoe* ik vroeger mijn ouders lief had. Ik had ze lief als een kind, ik zou toen nooit hebben durven denken dat mijn ouders in staat konden

zijn iets onbehoorlijks, iets slechts te doen; ondanks hun vele twisten vereerde ik hen, had ik hen lief grenzenloos, maar dat schijnt niet te mogen blijven dat mooi, dat wordt door het leven vermoord, dat wisselt van gedaante, wordt leelijk, blijft als slechte walm hangen . . . En toen kwam jij. O! Wat jij in mijn leven veranderd hebt, jij hebt er iets zoo groots en brandends in gebracht, iets zoo zuiver, zuiver schoons, dat ik niet weet wat er bij mijn liefde voor het leven buiten jou voor schoon kan zijn. Ik heb je nu zoo ontzettend lief, Maarten. O God, ik wil geen leelijkheid, geen zwartheid en somberte meer om mij heen, hebben we niet een *heel nieuw* leven voor ons? . . . . Ah! Daar is niets, niets, niets buiten jou . . . .

En terwijl zij elkander dringend vast-hielden zeide Maarten:

„Als het moet dan zullen we verbetering in die tegenwoordige toestanden weten te brengen Alice. Dan zullen we uit dit huis weggaan, dan zullen wij wonen in een huis dat van ons is, waarin wij ons eigen huisraad, onze eigen meubels hebben, waarin we onafhankelijk zijn en blijven . . . .”

Zij bleven stil naast elkander zitten wachten tot hun vader thuis ging komen, luisterden naar het gerucht van vogels in den tuin, waardoor de zomer hoog en heerlijk heen trok met wonder, laat lichten, waardoor de zomer geweldig en onstuimig op-trok als een leger van licht-geluiden, als een stoet van koningen die willen feest-vieren.

Alice's vader werd steeds ontevredener, hij voelde zich diep rampzalig en verlaten; het meest hinderde hem, al wilde hij het zich zelven niet bekennen de afwezigheid van zijn echtgenoote, want al haatte hij haar nu, hij kon het gemis van haar schoone, forsche gestalte in huis niet verdragen, het was hem, alsof er een groot en kostelijk meubel, waaraan hij zeer gewend geraakt was, uit zijn huis was weggestolen, terwijl hem niet de minste hoop overbleef het ooit terug te krijgen, want nu behoorde het aan een ander, nu was het een vuil en goor, hatelijk ding van een ander geworden, dat hij vervloekte, maar in zijn huis miste hij het mooie, kostbare dat daar vóór de scheiding was geweest.

Hij zocht nu dingen, personen om zich heen, waarop hij zijn woede koelen kon, zijn ziekelijke, leelijke drift, en Alice en Maarten moesten het ontgelden, zoolang hij niet buitenshuis uitvoer tegen andere menschen. Als hij zag dat Alice leed, nooit iets terug zeide, maar stil voor zich kijkend de stormen schijnbaar over haar hoofd liet gaan, terwijl ze tranen stortte toch, dan liet hij zijn dochter eindelijk met rust, maar al zijn drift kwam nu op Maarten neer, die minder zelfbeheersching kende, al wist hij zijn schoonvader meestentijds ook als een zieke te beschouwen, zonder te veel op zijn insinuaties in te gaan. Maar soms kon Maarten zich niet langer inhouden; dan zeide hij rond-uit hoe hij zoo'n gedrag vond, dat hij het slecht en laf en onedel noemde en dat zij dat niet langer wilden verduren, het leven in een huis op die wijze; dan zeide hij dat zij aan dat samenwonen een einde konden maken wanneer zij dat verkozen, omdat hun leven van jong gehuwde, zeer aan elkaar gehechte menschen, op zoo'n manier tot een hel gemaakt werd. En de kleine, blonde man lachte wat valsch en tartend; zijn helle, blauwe oogjes kneep hij achter de lorgnet-glazen dicht van kwelplezier en hij wreef zich de handen alsof hij erg in zijn schik was. En heviger, altijd heviger begon zijn verlangen weer te plagen dat heete verlangen een huis te hebben in Parijs, te wonen in die wondere stad, en des middags, aan tafel, sprak hij er dikwijls over, noodigde zijn kinderen uit mee te gaan, om dáár te wonen, voorgoed, waar de menschen zooveel beter wisten te leven dan in Holland. Als het hem telkens geweigerd werd, driftte hij steeds hatelijker, ruwer woorden. Meermalen ging hij alleen naar Parijs, vond er naar begeeren het leven dat hij lief-had, enkele dagen, een paar weken lang en keerde bedroefd en zeer slecht gehumeurd naar het huis in het park terug. Dan gedroeg hij zich allerdwaast, keurde alles af wat voorviel en gedaan werd, deed zonderlinge voorstellen, wilde dat er in zijn huis Fransch gesproken zou worden, verkoos van tijd tot tijd in restaurants in de stad te eten, omdat de wijze waarop het voedsel bereid werd hem thuis niet beviel, bemoeide zich met huishoudelijke

dingen, zonder zich om Alice's oordeel te bekommeren, sprak aan tafel meestal over kantoor-zaken omdat hij wist dat hij Maarten daarmee hinderde, verzette zich er tegen wanneer Maarten des avonds bezoek wilde hebben van zijn vrienden, noodigde daarentegen meermalen Maurice ten eten of Frits en Arnold die handelslieden waren.

Die enkele uren daags dat hij met zijn kinderen des avonds aan het diner en daarna samen was, kon hij de jonggehuwden tot een aanhoudende ergernis maken. Ten slotte liet hij het niet meer bij hatelijke opmerkingen en insinuaties. Hij wist van zijn schoonzoon dat hij een afkeer van honden had, omdat die beesten een huis met hun overvloedige luid-ruchtigheid te storen vermogen, en de bedaard-aangename ernst van een intellectueele omgeving met hun opdringerig trouwheidsbetoon kunnen verkillen. Alice's vader kocht toen een anderen fox-terrier, die gedurende de afwezigheid daags van zijn meester diens lastigheid en hinderlijke manieren wel scheen over te nemen. „En het huis is voor den hond zoogoed als voor jullie", zeide Alice's vader, „begrijp dat wel." Aan tafel was het beest met zijn hongerig geblaf van een brutale, woeste onrustigheid; maar erger en bepaald onhoudbaar werd het wilde dier na het middagmaal. Zijn meester had hem langzaam aan het gebruik van thee gewend, hierdoor was de hond vooral des avonds niet rustig te houden, hij drentelde de kamers door, jankte wat, ging liggen even soms, stond op weer, hief zich op de achterpooten, tilde het bovenlijf overal tegen en snuffelde onderdrukt jankend aan de kleeding van de personen in het vertrek, aan de tafellooper, aan kastkieren, aan de deur; het werd een groote last en belemmering, een ware kwelling voor Maarten en Alice, die gewoon waren elkander des avonds uit boeken en tijdschriften voor te lezen. Meermalen maakte Alice haren vader de opmerking dat de hond zoo hinderlijk was en dat het niet onaangenaam zou zijn wanneer hij gedurende het lezen buiten de kamer bleef. Haar vader was daarover zeer verstoord en Maarten die onrechtvaardigheden tegen zijn vrouw niet verdragen wilde raakte in een hevig twistgesprek met zijn vader, waarin hij hem nog eens zeide dat zij uit het huis zouden weggaan wanneer zij nog langer zoo willekeurig werden behandeld. „U tast onze vrijheid aan," zeide Maarten, „maar wij zullen weten ons geheel vrij te maken wanneer wij dat noodig oordeelen." De vader lachte schamper en antwoordde: „Wat praat je van vrijheid wanneer je geen geld voor je vrijheid hebt!"

„Al bezat ik maar het vierde deel van wat ik nu bezit, dan zou het ons niet moeilijk vallen een oneindig veel gelukkiger leven te vinden buiten uw huis . . . ."

Alice zou moeder worden.

Haar vader scheen er geen oogenblik door ontroerd, het scheen alsof met het verdwijnen van zijn vrouw, alle natuurlijk en menschelijk gevoel uit hem weg-geslagen was, hij verkoos zich niet te matigen, misschien was alle vermogen tot zelfbeheersching wel in hem teloor gegaan. Des middags dronk hij nu meer wijn aan tafel dan gewoonlijk, spoorde Alice en Maarten ook aanhoudend tot wijn gebruiken aan, en hij werd helsch driftig als zij zijn raad niet opvolgden.

Een avond, den dag vóór hij weer voor eenigen tijd naar Parijs zou reizen begon hij met zijn hond te spelen terwijl Maarten Alice voorlas. De luid-ruchtigheid van het dier maakte alle aandacht onmogelijk.

„Wilt u den hond wat rustig houden," verzocht Maarten.

„Het beest is jong, hij heeft behoefte aan beweging," zeide de vader.

Zij verdroegen het een tijdlang, maar er kwam geen einde aan het spel.

„Laten we naar onze kamers gaan Alice" zeide Maarten, „daar kunnen wij rustig werken.

Toen werd de vader razend van drift, hij schold en tierde langen tijd, wilde absoluut niet dat zij naar hun kamer gingen: „Jullie zult hier blijven!" schreeuwde hij.

Zij bleven in de kamer, zwijgend naast elkander op een sofa. Alice gleden de tranen langs de wangen. En de hond maakte jammerlijk geraas, want zijn meester verkoos nog langen tijd zich met hem te vermaken.

De zomer was nu voorbij-gegaan en de herfst kwam, maar nog waren de kortere,

gouden September-dagen schoon en warm en rijk van zon, en het bleef zeer droog weder.

Een middag, dat was enkele dagen na het vertrek van hun vader, vonden zij aan de andere zijde van het park een geschikt, nieuwgebouwd huis, dat huurden zij. Maarten liet er zijn eigen meubels in ordenen bij het kostbare, antieke huisraad dat hij overgehouden had uit den inboedel van zijne moeder. Zij hadden het plan opgemaakt er eerst de meubels in te brengen en dan op reis te gaan. Zij oordeelden een zeereis het best. Maarten had Alice den raad gegeven volkomen rust te nemen voor de geboorte van haar kind, na den moeilijken droeven tijd die zij in het huis in het park geleefd hadden. In Antwerpen zouden zij aan boord gaan. Alice wilde reizen tot Las Palmas, zij zeide dat het haar innigste verlangen was samen met Maarten die wondere eilanden weer te zien waar zij zoo ontzettend had verlangd in den tijd toen zij in haar ziek zijn alle hoop en vertrouwen verloren had. Later als hun kind geboren was, zouden zij in de kleine stad terug komen . . . .

Alles was nu gereed voor de reis, de koffers stonden in de gang, Alice had de knechts en de dienstboden vrij-af gegeven, een brief had zij op den lessenaar van haren vader neergelegd.

Toen het avond werd kwamen zij na het diner uit een restaurant in de kleine stad naar huis terug. De schemering dwaalde al aan door de vergeten, overdadig gemeubelde kamers, maakte ze somber en treurig met het verlaten glimlicht hier-en-weer in metalen voorwerpen die den laatsten dagglans nog wel wilden vasthouden.

Maarten zeide: „Het rijtuig zal nu wel gauw komen" en Alice vraagde zacht: „Zullen wij nog éénmaal in den tuin wandelen?" „Dat is goed, maar laat mij eerst licht maken." En Maarten stak in de luchters op den schoorsteen een paar kaarsen aan.

Dan gingen zij door de nog wijd open deuren onder de verandah in den tuin. Het was er stil, en in de beweginglooze, nog warme lucht liepen zij zwijgend, hand in hand. Langs den nu wat bewolkten hemel gleden zwaarder, donkerder wolken uit het Zuiden aan; in dat doffe van die late, roerlooze schemering schoven zij wachtend voort, sprakeloos.

En zonder dat zij er elkander ooit van gezegd hebben, voelden zij toen heel sterk en ontroerend weer dat onvergankelijke van een eindelooze gelukzaligheid om het leven en hunne liefde, wisten zij hoe dat wondere hen gelijktijdig overhuiverde.

Aan het einde van den tuin rezen donker en hoog de boomen, die stonden zoo stil en eerbiedig te luisteren, zoo angstig te beiden wat er gebeuren moest.

Uit de verte ging het zuivere, heldere fluiten van een trein, en het metalige gerommel van wagens over de rails.

„Het begint te regenen" zeide Alice, „laten we onder de verandah schuilen."

Zij wandelen naar het huis terug en zagen de kaarsen rustig branden in de luchters op den schoorsteen.

Achter hen hoorden zij door de wijde stilte het droge geluid van de op het al dorrende boomloof zwaar neer-tikkende regendruppels....

Een rijtuig hield stil voor het huis.

Maarten sloot de verandah-deuren, deed er de luiken voor.

Toen werd er gescheld.

Maarten nam de kaarsen en zeide:

„Kom Alice, laten we nu gaan."

„Ja" antwoordde zij.

Zij liepen door de duistere gang, buiten zagen zij het rijtuig wachten.

Maarten maakte de voordeur open, hij stak het gas in de ruime vestibule aan, blies de kaarsen uit, en hielp Alice in het rijtuig.

Toen de koffers opgeladen waren, draaide hij het licht neer en trok de deur hard achter zich toe . . . .

In het rijtuig zaten zij dicht tegen elkander aangedrukt.

Zij zagen den regen dichter en dichter vallen, totdat het park ruischte van het overvloedig neervallende water en elkander dringender omvattend nog, sprakeloos om dit nieuwe, on-eindige geluk, mijmerden zij van hun wijde en grenzenlooze vrijheid en van het nieuwe leven dat komen ging.

Den Haag—Parijs.
November 1903—Maart 1905.

VAN EEN KLEINE GEBEURTENIS DOOR LOUIS CARBIN.

Stilte, zwijgende maan-nacht.

Van Hoogwoude en Rincourt zaten na tafel aan dek en zagen gedachtenloos uit naar 't vlakke baai-water, dat onmerkbaar overging in de Indische Oceaan, vlak en vér-uit tot de kimlijn: scherpe scheiding tusschen 't donkere water en de lichte maan-nachtlucht.

Beweegloos boogden zich wijd om de, in de kust-haven op de boeien liggende, *Van Kinsbergen* de zware, donkere, zilver-grijs-bewaasde bergkoppen. — Hoog en helder stond de maan — intens-scherp-uitgesneden, lichtende camée in fluweelig, zilver-wazig blauw-zwart — en verspikkelde uiterst fijntjes haar onstoffelijk zilver over de slapende natuur; over 't dof-zwart der zwaar-op-koppende bergen, die daar ver-weg zilver-blank verdoezelden tegen de lichte kimlucht en over 't glans-zwarte water, dat rustig lag uitgevlakt tusschen die wijd bogende hoogten.

Op kleinen afstand langs 't schip was de strakke, dof-bruin-grijze band van den steenen havendam, licht, maan-beschenen afstekend tegen 't zwarte water, dat zoo dichtbij wel gansch en al 't witte zilveren licht leek op te slorpen. Op grooteren was hier en daar 't mat-groene schijnsel van een lichtboei, aangevend 't vaarwater dicht langs den hoogen grindwal van de baai, onder langs de helder witte lichtopstelling.

Hoog stond deze daar op een der berg-uitloopers, die scherp-zwart, — want dichtbij, — afstak, tegen 't zilver-grijs der verder-op sterk wegbuigende kust. Als onverstoorbare, waarschuwende wachter stond 't kustlicht daar op zijn hooge standplaats en toonde geluidloos, vreemd-zwijgend zijn kort-heftige, hel-gele schitter-flikkering met regelmatige tusschenpoozen.

Vreemd dit geluidlooze, kort-heftige gedoe bij de alom slapende beweegloosheid en oneindige stilte, welke juist scherp merkbaar werd door 't ver-af, onafwisselende kricken der milliarden krekels op den wal.

Van Hoogwoude streek gedachtenloos met de slanke, blanke, wel-verzorgde vingers langs zijn donkeren puntbaard en keek van tijd tot tijd naar 't glad-geschoren, nog ietwat jongensachtig gelaat van zijn vriend. Hij zag hoe deze glimlachte, vaag, en als om zich een houding te geven, zijn kopje koffie opdronk en terug op de verschansing zette, dan weer achteroverleunde met zacht-verteederde glanzing in de heldere, Noorsch-blauwe oogen.

„Zeg Henk", kwam Hoogwoude op den hem gewonen, bedaarden, rustigen toon.

„Wel?" vroeg Rincourt uit zijn droomerijen opschrikkend.

„Ik geloof", — en er tintelde goed-moedige spot in zijn felle, donkere oogen — „dat ik weet, waar je zoo over zit te piekeren."

„Nou, dat weet ik nog zoo niet", antwoordde Rincourt, gewild luchtig.

„Nou ik geloof, dat ik niet ver van de wijs ben", kwam 't op de langzaam-afgemeten, immer-weloverdachte wijze van zich reeds levens-oud voelende, „als ik beweer, dat je druk bezig bent met blonde Willy te idealiseeren" —

Onderzoekend keek hij daarop den ander aan, die nu een ietwat verlegen uitdrukking op 't sprekende gelaat had.

Een oogenblik was er een zwijgen. Een vaag bang was er in Rincourt om zijn innerlijke gevoelens bloot te leggen, bang voor den spot, die hij hoorde. — Even maar dit, toen ineens driftig:

— „Idealiseeren! idealiseeren! D'r hoeft heelemaal niets aan haar geïdealiseerd te worden.

— „Zoo"?! . . . kwam de ander gerekt en de spot-tinkling verdofte.

— „Ja zeker, jij met je zoo, heb je ooit mooier groote-blauwe oogen gezien? En dan 't figuurtje! Ze is subliem."

— De oudste floot zachtjes voor zich heen, nadenkend, toen voelend dat na zulke woorden zwijgen zeer pijnlijk moest worden:

— „Ja dat is zoo, uiterlijk geef ik je dat volkomen toe."

— „Nou en innerlijk ook," kwam de ander.

— „Hola, hola, hoe weet jij dat in 's Hemelsnaam, hoe kun je dáár over oordeelen."

— „Ja, dat weet ik niet, maar ik voel dat 't zoo is."

— „Zoo, zoo, voel je dat. Nou, dan geloof ik, dat je 't danig te pakken hebt, mon cher."

— „Ja," kwam de ander openhartig, driftig door den vagen spot met wat hem zeer lief was geworden. Nu werd zeer ernstig 't gelaat van den ander en zijn oogen rustten met zachte genegenheid op 't steeds nog naar zee gewende jong-opgewonden gelaat van zijn vriend.

— „Hoe bedoel je dat, Henk, dat „ja"? Is 't „maar gecharmeerdheid of komt er werkelijk. . . ."

— . . . Dieper gevoel bij in 't spel, bedoel je? — vervolgde Henk, blij-voelend, dat nu weer naast hem zat de goede vriend, dien hij altijd in volkomen begrijpen en meevoelen wist.

— „Ja, is dat zoo?"

— „Man, ik vertrouw mezelve niet als ik haar weer ontmoet. Ik geloof zeker, dat ik haar vraag."

— „Dat kind?" had de ander op de lippen, denkend aan Willy's pas zeventien jaar zijn. Hij zeide 't echter niet, voelend, hoe dat pijn zou doen, daarom zei hij kalm, zacht:

— „Dat moet je toch niet doen!"

En er was bijna vaderlijkheid in zijn stem, en dat was niet vreemd, ondanks hun maar-één-jaar-verschillen, want van Hoogwoude was vroeg-oud en bezadigd, terwijl de ander op vier-en-twintigjarigen leeftijd steeds iets jongens-achtig spontaans had, dat dikwijls overneigde tot onbezonnenheid.

Er kwam zelfs eenige bezorgdheid in Hoogwoude, want 't flitste door zijn denken, dat Rincourt niets dan zijn zeeofficiers-tractementje had en dat Willy de dochter was van een ongefortuneerd reeds oud kapitein van 't landleger, die misschien wel heel spoedig met pensioen aan kant gezet zou worden. Daarom herhaalde hij:

— „Dat moet je niet doen, Henk!"

— „En waarom niet?"

— „Och, om zoovéél redenen niet! ontweek Hoogwoude, die een moment zwaar voelde de verantwoording van dit ingrijpen en daardoor ineens even twijfelde.

— „Je vindt er nog te jong? Maar dat is een kwaal die met den dag betert en" — aanhalend 't argument, dat hij zoo dikwijls in zich zelf tegenover zijn eigen twijfelingen plaatste — „als zij dertig is, ben ik ongeveer veertig, beiden juist in de kracht van ons leven."

— „Jawel, jawel, maar dat is trouwens 't voornaamste niet," kwam Hoogwoude nu besloten.

— „Wat dan?"

— „Och moet ik 't oude bekende deuntje weer eens zeggen?: Waar de armoede de deur intreedt, zweeft de liefde al heel gauw 't raam uit."

— „O, natuurlijk, jij maakt er weer een geldkwestie van" — en driftig wordende, omdat hij voelde 't zeer ware en gewichtige van deze woorden en niet wilde bekennen, hoe dit dikwijls als een donkere schaduw stond tusschen al zijn lichtgedachten over Willy — „jij bent ook niet voor niks de zoon van een handelsman, alles wordt maar geld en koele berekening."

't Gezegd hebbende voelde hij hem pijn gedaan te hebben, en Hoogwoude verontschuldigend aanziende, die nog steeds had den goedmoedigen glimlach van een liefhebbend vader, wien door zijn kind onbewust hatelijke dingen gezegd worden, kwam hij zacht met balsemende, bijna-teederheid:

— „Neem me niet kwalijk, Karel, ik weet wel beter hoor, maar ik liet me meesleepen door drift omdat . . . omdat. . . ."

— . . . „Je voelde, dat ik 't toch wel een beetje bij 't rechte end had, hè."

— „Ja," kwam 't berustend.

— „Laten we er nu eens ernstig over praten, Henk. Ik geef je toe, dat 't een lief kind is en mooi, zeer mooi. . . ."

— . . . O je wilt zeker beweren, dat ik alleen op haar mooi gezichtje verliefd ben.

— Volstrekt niet, zeker niet, maar toch. . . .

— . . . Nou dat 't dan toch de groote oorzaak is en dat is zeer. . . .

— „Juist," viel Hoogwoude in, en daar behoef je je heelemaal niet nijdig om te maken, want dit is een feit, dat de liefde van den man voor de vrouw zeer zeker altijd begint met verliefdheid op 't uiterlijk. 't Begint altijd met zinnelijke liefde. . . ."

„ . . . Zinnelijk! . . . "

„Ja zeker, niet in die ongure, exclusief-

vulgaire manier, waarop dit woord gewoonlijk wordt opgevat, maar in de meer algemeene beteekenis, en dan pas naderhand ontwikkelt zich 't sluimerend-geestelijke. Kijk zelf maar eens rond, je kunt ze met een kaarsje zoeken, de lui, die zich de moeite zullen geven in een leelijk kind 't mooie innerlijk op te sporen. Waar of niet?

— „Waar!"

— „Goed; laten we 't geval eens kalm, klaar en duidelijk voor ons zetten, je weet, daar hou ik van; dus jij bent begonnen met zeer gecharmeerd te zijn door haar uiterlijk en laten we nu maar eens zeggen, dat je toen daarna een goed fond er in gevonden hebt."

— „Laten we maar es zeggen! laten we maar es zeggen! 't Is zoo."

— „Best, goed," kwam de ander met zeer zachte spotglinstering in de donkere oogen „Dat is dus zoo. Maar wat waarborgt jou, als zij toestemt zoo jong, dat haar liefde de ware, goede is en een zeer sterke, die tegen armoede zal kunnen. En dan die zuinigheid van jou? Nou daar ik geef ik niet veel voor. Kerel, en denk nou eens na, geloof jij nu eerlijk gezegd, dat er maar één meisje op de wereld is, dat „de" vrouw voor je is? Er zijn zooveel aardige meisjes. Trouwens hoe vaak laat je je niet door plotse emoties meesleepen...."

— „Och schei maar uit met je gephilosopheer. Al wat je zegt, daar heb ik zelf al over gepiekerd. 't Is zoo, 't zou goed kunnen afloopen zoo'n huwelijk, maar er zijn zoo'n hoop kansen voor 't tegenovergestelde, dat 't gewoon een onverstandige zet zou zijn."

— „Maar, man, als je er nou toch zóó over denken kan, dan begrijp ik niet, dat je nog eenig plan had?

„Toen had ik geen steun in die redeneeringen."

„Zoo, dus nu je ze van mij nog eens hoort, heb je er ineens wel steun in, raar type."

„Toch is 't zoo" zei Rincourt, 't zelf vreemd vindend, omdat hij niet wist 't zeer ware, dat inwendige overwegingen, door een ander hardop herhaald, sterk toenemen in belangrijkheid.

Nu was er weder zwijgen, terwijl beiden aangenaam zich dicht samen voelden in de sfeer hunner groote sympathie. Beiden waren blij dat dit gesprek er geweest was, maar toch bleef bij hen nog de onzekerheid of de komende daden wel in overeenstemming met deze verstandsredeneeringen zouden zijn.

't Was de volgende Woensdag in den vooravond. Als ieder keer, nu er een marineschip in de haven lag, was de muziekavond „Eendracht" met zoogenaamd „dansen voor de kinderen" herschapen in een danspartijtje voor de ouderen.

Van Hoogwoude, die een paar dansen had medegedaan, maar 't te warm kreeg, had zich aangesloten bij de niet-dansende en oudere heeren, die bij de breede trapafgang tusschen den achterkant van de soos en de voorzijde van de zaal zaten.

Door de drie groote deuren beneden voor hen konden zij de ruime danszaal met haar grijs-steenen vloer zien.

Blazend en gedurig zich met een zakdoek koelte toewuivend schommelde Hoogwoude in zijn stoel. „Idiotenboel toch", zei hij tegen den naast-hem-zittenden tweede-luitenant Raven.

„Hoe dat?"

„Neen, 't is hier minstens driemaal zoo warm als in Holland, en in plaats van nou driemaal zoo weinig te dansen, doen ze 't hier driemaal zoo veel."

„Ja, ik pas er ook altijd voor, je moet hier nooit een beweging te veel maken."

„Nou, dat doe jij dan ook heelemáál niet", kwam Hoogwoude lachend.

„Neen, zelden", lachtte de ander bewust van zijn gemakzucht, toen luider: „Jongens!"

Toewâan!

Bawah satoe Whiskey-split!" — en zachter tegen Hoogwoude: — „jij wil zeker wel, hè."

„Nou, dat kan ik niet afslaan, hoewel 't je maar weer harder aan 't transpireeren brengt."

„O, 't is heelemaal niet goed, maar 't is lekker."

Een oogenblik zwegen zij, luisterend naar een juist-ingezette wals en ziende naar de dansende paren.

„Zeg, die amice van jou, schijnt 't bij de kleine kinderen te zoeken en bekommert zich weinig om de warmte, de vent danst nu al den geheelen tijd."

„Ja", zei Hoogewoude zijn gedachten ver van den naast hem zittende, nu hij Henk met Willy Medenkamp zag voorbijgaan. En hij werd onrustig, ziende naar Henk's glanzend gezicht.

„Ik begrijp niet," kwam Raven, „dat de kaptein 't toelaat dat zoo'n jong kind al druk met ouderen uitgaat."

„Neen, ik ook niet", antwoordde Hoogwoude steeds nog afgetrokken — „zou al die verstandige praat voor niets geweest zijn?" — dacht deze.

Ineens stond hij op. Hij zag dat Rincourt met haar den tuin inging, terwijl de wals nauwelijks begonnen was.

„Wat ga jij doen?"

„Even weg."

„Ha ik begrijp", zei dé ander, die 't verkeerde begreep. Hoogwoude glimlachte niet eens, zoo was zijn denken vol van de vrees, dat „die jongen" weer doldriftig door zou draven. — Waar waren ze nou? — O, daar had je ze al! — Vlug liep hij aan op 't tafeltje buiten, waar ze op een eenzaam plaatsje in druk gesprek zaten. Hij zag hoe een vage trek van verveling was op haar gelaat en hoe haar blik telkens afdwaalde naar de dansenden in de zaal. Rincourt scheen 't niet te bemerken, daar hij in druk praten ver voor zich uit zag en slechts van tijd tot tijd haar aankeek. Hoogwoude kende dat en wist dat hij nu sprak over een of ander, dat hem zeer aan 't hart ging.

„Wel, en wordt er niet gedanst van avond?" kondigde hij zich aan.

„Zeker, zeker", zei Rincourt zichtbaar verlegen.

„We zijn maar wat gaan zitten praten voor afwisseling zei Willy, haar groote blauwe oogen vol naar hem opslaande."

„O, dus mijn verwachting wordt geheel teleurgesteld!"

„Welke verwachting?"

„Wel ik had gaarne de laatste helft van deze wals nog een paar toertjes met je gemaakt.

„O maar . . ." kwam ze, terwijl de verhelderende glimlach op haar fijn pittig-mooi gezichtje een toestemming inhield.

„Heb je er wat op tegen Rincourt, dat ik, nu je toch niet danst, met haar een paar toertjes maak?" dreef Hoogwoude door.

„Ik?" kwam deze, opziend uit zijn strak voor zich kijken. „Wel nee, volstrekt niet. Ga jij gerust je gang, Willy."

Stroef moeilijk kwamen de woorden, zoodat groot medelijden opwelde in Hoogwoude. Willy in nog-kinderlijke luchthartigheid bemerkte niets en was al opgestaan, blij weer te kunnen dansen.

— „Ik geloof", — zond Hoogwoude tastend uit onder 't dansen — „dat je eigenlijk veel te veel van dansen houdt, om er bij te gaan zitten."

„Ja eigenlijk wel, ik vind dansen een zaligheid!"

„Zoo, dus is Rincourt ondeugend geweest door je een stukje van je zaligheid af te nemen."

„Ja, ik begrijp er eerlijk gezegd niets van. Hij danst altijd zoo prettig en lang" — kwam ze jeugdig openhartig — „en nu ineens wou hij, dat we wat buiten gingen zitten en begon hij verschrikkelijk gewichtig te praten over 't weinig hoogstaande leven in Indië en over 't oppervlakkige der jonge meisjes."

— „Zoo, dus niet erg complimenteus."

— „O, ja wel," lachtte ze, „hij vertelde, dat ik een uitzonderling was. Verbeeld je! Dat moest mijn vroegere gouvernante eens hooren!"

— „Zoo, zoo, dus wel complimentjes en voelde je je er niet verheugd mee?" kwam hij plaag-lachend.

— „O neen, heelemaal niet. Ik vond — maar je moet 't niet vertellen hoor — ik vond 't eigenlijk heel vervelend, dit is juist zoo'n prettige wals.

— „Ja, dat is zoo." — Zwijgend dansten ze nu door, Hoogwoude blij 't groote, dreigende gepareerd te hebben; Willy blij toch te dansen.

Rincourt was onderwijl weer naar binnen gegaan en had Hoogwoude's stoel ingenomen.

„Zoo," zei Raven, „kom jij de plaats innemen van dat inconsequent heer."

„Wie is dat?"

„Wel, Hoogwoude, die zelf beweert dat dansen idiotenwerk is in Indië en nu toch meedoet en nog wel met dat coquette nest van een kind.

„Coquet nest!" had Rincourt verontwaar-

digd op de lippen, maar hij bedwong zich en riep kalm:

„Jongens!"

„Toewaân!"

„Pait!"

Even zuchtte hij en strak voor zich uitziend kwam hij als hardop-denkend:

„Ja 't is toch maar beter zoo."

„Juist, man, nu wor-je verstandig," — zei Raven. Verschrikt keek Rincourt hem aan: „Hoe dat?"

„Wel dat rondgespring in de hitte!" kwam deze met minachtend schouderophalen.

„O, ja," zei Rincourt blij om dit niet-begrijpen. Rustig zat hij toe te kijken, maar, hoewel zijn verstand hem dankbaarheid aan Hoogwoude voorschreef, was 't in hem droef te moede, als had hij daar opeens iets zeer schoons onherroepelijk verloren. —

BOEKBESPREKING DOOR H. R.

MARCELLUS EMANTS, W a a n, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf, 1905.

Marcellus Emants is voor mij in de eerste plaats de zeer knappe psycholoog, de fijnste dien wij hebben misschien. Ik laat nu in 't midden de vraag hoe hij tot zijn menschenkennis is gekomen, of 't bij hem — behalve dan ondervinding en waarneming natuurlijk — hoofdzakelijk intuïtie van gevoel dan wel verstandelijke meditatie geweest is, ik wil alleen wijzen op het onmiskenbare feit van de kennis, die hij standvastig voortgaat op zoo abolut eerlijke, scherpe, koelbloedige — soms misschien wat wreede, schijnbaar impassibele — wijze te uiten. Emants kent den modernen stadsmensch door-en-door, hij kent in de eerste plaats zichzelf; hij weet precies wat hij kan; 't is waarlijk niet gering; en nooit geeft hij indrukken van onmacht, ja zelfs maar van moeite, van reiken naar iets wat te hoog voor hem hangt.

En of hij nu, zooals in dat prachtige boek, „Inwijding" — zijn allermooiste roman volgens mij — vertelt van een ordinair-schijnende vrouw, die toch tot zóó krachtige liefde, zóó diepe innigheid in staat was, of, gelijk in „Waan", van zoogenaamd gedistingeerden, die „ordinair", in den zin van gewoon, niet-bizonder, banaal, blijken te zijn, dan mag hij ons in het éene geval meer ontroeren dan in het andere, in beide overtuigt hij, in beide gelóóven wij aan zijn menschen en aan zijn gevallen. Een uitzondering zou ik mogelijk moeten maken voor het laatste hoofdstuk van het hier besproken boek. Dat lezende kreeg ik eenige malen de sensatie dat de gedachten des schrijvers, niet meer die van zijn boek-personen weergegeven werden. Maar... 't bewijs moet ik schuldig blijven. Het is immers niet onmogelijk, dat een Versluissen den man, dien hij tot een kamercandidatuur wil overhalen, toevoegt (bl. 184): „Over Indië wil je en kan je spreken met kennis van zaken. Best... da's immers al wat we noodig hebbe. Voor de rest kan je 'n beetje schettere en praat je eenvoudig andere na. Of 't al's gezeid is... wat doet het toe? Je zegt 't nog's; da's 't voornaamste".... Het is niet onmogelijk, maar ik twijfel, en ook de meditatie van Henk, waarmee het boek sluit, lijkt mij wat al te wijsgeerig-pessimistisch en fijn psychologisch voor iemand, die genoemde candidatuur met veel animo denkt te aanvaarden....

Edoch — absolute objectiviteit is bij mijn weten noch door niemand in een kunstwerk bereikt, en 't werk zou misschien ook ál te knap, vervelend van perfectie worden.

„Waan" is een interessant, een knap, uitstekend geschreven boek, werk van een man, die heusch... lang niet ordinair is! Het karakter „Maggie", wat een waardevolle aanwinst weer, voor de „Vrouwenkarakters in Emants' werken", waaraan wellicht eens een ijverig letterminnaar een interessante studie zal wijden.

TOP NAEFF, D e D o c h t e r, Utrecht, A. W. Bruna & Zoon, 1905.

In een kleinere Hollandsche havenstad woont de rijke Veemer, een weduwnaar, met zijn eenig kind, zijn dochter Julie. Vader en dochter verkeeren er in de zoogenoemd allerbeste kringen. De Veemers zijn een geziene familie. Mijnheer houdt rijtuig, en ook... een kantoor, maar daar merkt men niet veel

van; 't is ook waarschijnlijk niet bijster belangrijk wat daar gebeurt. Wie 't leven van menschen als deze wil geven, moet feesten beschrijven, diners vooral . . . en begrafenissen. Dat zijn de „hoogtepunten" er van . . .

Van 't stoflijke dus, wat geluk geven kan, ontbreekt er in 't groote huis aan de haven wel ongeveer niets. Alleen, Julie vindt er haar geluk niet. Een zwaarmoedig meisje. Ze voelt zich eenzaam, en onvoldaan. Een werkelijk leed helpt haar leven versomberen: papa Veemer „drinkt." Als een vreeslijke schande, voor hem en voor haar, een smet op het huis, zoo beseft Julie dat gebrek van haar vader. Zij lijdt er onder; wordt oud voor haar tijd; haar onbevredigde liefde-verlangens, haar zenuwzwakke zwaarmoedige buien, ze zoeken een uitweg in smartlijk getob over 't drinken van vader. 't Wordt bijna iets ziekelijks, monomanie, zoo verbeeldt ze zich dat er haar iedereen, altijd, op aankijkt, dat niemand haar anders ooit ziet of kent dan als: de dochter van Veemer den dronkaard.

Ziedaar van dit boek het eenvoudig gegeven.

Wat is er nu mee? Wat gebeurt met die menschen?

Och, niet veel meer dan men veilig verwachten kon. Deze roman mist ten eenenmale alle intrige, alle bedachte verwikkelingen. Van heel alledaagsche, gewone gevallen vertelt ons de schrijfster. Haar boek is er waarlijk niet minder om, niet minder aandoenlijk, niet minder „goed."

Ondanks zijn herhaalde, gemeende beloften, ondanks een aanvankelijke beterschap zelfs, valt Veemer telkens noodlottig terug in zijn kwade gewoonte, zijn passie voor drinken. Een nichtje trouwt; op de bruiloftspartij wekt zijn houding schandaal, hij slaat dronken een toast, ploft neer in de balzaal. Kort daarna zouden ze samen op reis gaan, naar de Riviera, Julie en hij, maar hij wil nu niet, laat hem alleen vertrekken, blijft zielig alleen in het groote huis. Een huwelijksaanzoek van Mr. Greve, een weduwnaar, ernstigen nobelen man, heeft ze afgeslagen . . . En de vader sterft in een fransche politiepost. Dronken is hij op straat gevonden. Die roes was de laatste . . .

Brengt nu zijn dood het geluk aan de dochter? 't Heeft er niets van. Zij treurt om haar vader. Hij was zoo goedhartig, zoo gul en gezellig, zoo vlug met vergeven, zoo hartelijk dikwijls. Meer eenzaam dan ooit zoekt Julie ten slotte een veilige haven, schuilplaats en troost, bij „Mademoiselle", in Zwitserland; ze was huishoudster na mama's dood, is al jaren weg, moeilijk loopend en doof . . , een oud menschje . . .

Deze dingen nu zijn geheel subjectief, van de dochter uit, gezien en beschreven. Al de andere menschen, de vroolijke vader, de tantes, Adèle en Fenna, de ooms, de nichtjes en neven, Nans de naaister, ze stelde ze zich objectief voor oogen de knappe schrijfster, beschreef ze zuiver, en min of meer „af". Papa en de tantes wel 't allerbest. Ook Nans is uitstekend. De nichtjes, Freddy en Marian.

Alleen van haar hoofdpersoon heeft ze zich zelden, of nooit, geheel en al los kunnen maken. Vandaar dat de lezer aanvankelijk méé gevoelt, alsof werkelijk het drinken des vaders zoo vreeslijk, zoo'n ramp en zoo'n schande is, 't noodlot der dochter. Pas langzamerhand, en vooral als men 't boek voor de tweede maal leest — wat het waard is! — komt men tot de ontdekking: het meisje zou toch niet gelukkig geweest zijn, al had ook haar vader volstrekt niet gedronken. Het zit in haar zelve . . . De schrijfster zal dat waarschijnlijk niet éé́ns zijn . . .

De kleine foutjes? . . . Er zijn er wel. Maar ik heb geen lust ze hier op te gaan sommen. Top Naeff is sinds haar „beroemde" boeken verbazend vooruit gegaan. Ze zal zelf wel in staat zijn haar foutjes te vinden. Dan zal ze wel minder „gerenommeerde" maar stellig àl betere boeken gaan schrijven. Want ze is een werkster, ernstig, eenvoudig, zeer bescheiden tegenover haar kunst. „De Dochter" is al een „goede roman." Ik houd van dit boek. Het heeft mij, bij 't lezen en overlezen, nooit heftig, maar ernstig en zacht ontroerd, en mij aldoor bekoord door het schijnbaar leuk-luchtige, toch conscientieuse, het eerlijke, echte, het nergens eenigszins sentimenteele of vrouwelijk weeke, 't wél vrouwelijk teere, gedistingeerde, het „lady-like" van geest en gevoel, en van schrijftrant en taal ook. Als de veerende tred van een slanke vrouw is haar stijl in „De Dochter."

M. SCHARTEN—ANTINK, Sprotje, Amsterdam, G. Schreuders, 1905.

„Ze had bijna gehuild, maar dáár moest „ze nu weer pret om hebben, en ze lachte „met het plotseling-evene, geluidlooze, zenuw-„achtige mond-sperrinkje, dat altijd haar „lachen was, en waarom de jongens op straat „haar scholden voor „sprot" (blz 16).

Dit schijnt niet geheel voldoende, het is mij niet heelemaal duidelijk, maar dat kon het misschien ook niet zijn. Volkshumor is dikwijls niet te begrijpen, met ons redeneerend verstand zoo min als met het „verfijnde" gevoel, van ons „beschaafden"! 't Berust op instincten, soms ook op half- of on-bewuste gevoelens of waarnemingen. Eén vind een bijnaam, anderen praten dien na, zonder zich rekenschap geven, proevend als 't ware, onmiddellijk, de toepasselijkheid. Maar tóch..., had mevrouw Scharten niet hier, zoowel als op andere plaatsen, van haar verdienstlijk, in veel opzichten mooi, hier en daar werklijk voortreflijk boekje, beter gedaan nóg wat langer te kijken naar 't meisje — werklijkheid of verbeelding — dat officieel Marie Plas, in de wandeling Sprotje genoemd werd? ....

Het „plotseling-evene" ..... „mondsperrinkje" — 'k Begrijp dat wel, maar .... is het Hollandsch? Is 't wel geoorloofd zoo'n woordje „even" als adjectief te gebruiken? Of liever is het wel mooi? Want alles wat mooi is, is stellig geoorloofd. Maar moet men niet net zoo lang zoeken en proeven, tasten en toetsen, tot men ook zonder zijn taal te forceeren zuiver kan weergeven wat men gezien, gevoeld of bedoeld heeft?

„Mondsperrinkje" is heel goed. En Marietje „sperde" haar mondje zoo plotseling soms, en 't duurde maar even. Heel goed. Maar is het noodzakelijk zoo iets zoo haastig, in twee aan elkaar gekoppelde woorden te zeggen? 't Gold hier toch de eigenaardigheid waaraan Sprotje haar bijnaam te wijten had. En was 't ook niet doenlijk geweest 't bewuste „sperrinkje" althans eenigszins te beschrijven? 'k Vermoed, dat de reeds wat vooruitstaande lippen bij 't plotseling opengaan nóg iets méér zich naar voren tuitten, omkrulden even misschien ... Welnu ...

Zoo zijn er meer, o! wel kleine hiaatjes in 't innig contact, maar waardoor toch wel wezenlijk wordt gehinderd wie al die fijne, preciese notities met aandacht volgt, juist omdat in werk als dit alles innigheid zijn moet, en *juist omdat* in M. Antink's „Sprotje" bijna alles innigheid is.

Ik weet wel, werk van dit soort ('t schijnt de vloek er van!) 't kán nooit volmaakt zijn. De natuur, het leven, ze dulden dat niet, dat overal, altijd, precies betrappen. Meer misschien dan van andere kunst geldt van dit fijne gevoels-realisme: 't is maar benaderen.

Ik wil dan ook enkel maar zeggen, dat, naar mijn meening, de schrijfster M. Antink iets nóg mooiers zou kunnen maken dan „Sprotje" al is, wanneer ze nóg maar meer tijd en geduld had, meer rust, nóg diepere, vollere aandacht. Vooral 't laatste gedeelte, van bladzijde 90 af tot het slot, schijnt mij ietwat te haastig, heet-hoofdig gemaakt, niet met de rustig-opene aandacht, de koel-vaste hand van de vorige pagina's.

Dat is al het slechts — als men 't zóó wil noemen! — wat ik te zeggen had over dit boekje. Ik vind het een zeer merkwaardig geschriftje. De meerendeels louter instinctieve gedragingen van een kind uit „het volk" kan men op twee wijzen trachten te vatten en weer te geven. Ten eerste door ze zich zelf te herinneren, wanneer men een „kind uit het volk" is geweest (dus dat kan niet wie wil) ten tweede door ze met zulk een liefde, gevoeligheid en intelligentie, na te gaan als mevrouw Scharten gedaan heeft, vroeger in „Catharine", nu weer in „Sprotje".

Voor wie 't nog niet weet uit de vele recensies: dit boekje vertelt hoe een arm, zwak meisje, dat erg graag een „dienstje", een knussig dienstje gehad zou hebben, door moeder en oudere zusters bedild wordt en naar een fabriek gestuurd, tot haar verdriet.

De uitgaaf, die ik hier in mijn handen heb, is de zoogenaamde »luxe-editie". Ze ziet er ook keurig uit, niet overdadig, ook niet bepaald luxueus, zou ik zeggen. Maar later zal 't boekje worden opgenomen in Simons' Wereld-Bibliotheek, zoodat men 't zal kunnen verwerven à 30 cts. in een linnen bandje, à 20 cts. in omslag. Al wie daar niet op hoeft te wachten, koope het nu reeds.

VIVARINI.

Meesterwerken der Schilderkunst (1400—1800), photogravures naar de mooiste werken in openbare en particuliere verzamelingen, met beschrijvenden tekst door Sir Martin Conway en Dr. Wilhelm Boode, voor Nederland bewerkt onder toezicht van Dr. A. Bredius, tweede serie nº. 1, Amsterdam, Uitgevers-Maatschappy Elsevier, 1905.

In het prospectus dezer tweede serie — waarbij zij gracieuselijk een mooie reproductie naar Del Sarto's edelen „Johannes de Dooper" aanbieden — constateeren de uitgevers met begrijpelijke voldoening, dat de eerste reeks van 24 afleveringen *in* en *buiten* de pers évenzéér geroemd is. Het is of zij eenigszins verrast zijn door het feit: ditmaal heeft die pedante pers 't publiek dan toch eens gelijk gegeven! En inderdaad, het omgekeerde is lang niet zeldzaam. Populariteit en de lof der critiek gaan niet geregeld broederlijk te zamen. Maar — men ziet het dan toch! — er zijn gevallen waarin ook de vitlustigste of lastigste criticus zich gewonnen geeft en instemt met het koor der lofzangers. Bij het verschijnen der „Meesterwerken" deed zulk een geval zich voor.

En ik wil het waarlijk wel gelooven! De tijd der oleografieën in vergulde lijsten, der „Peinture Bogaerts" en der premieplaten van Engelsche Kerst-uitgaven schijnt nu wel voor goed achter ons te liggen. Voor twee gulden verschaft men zich een aflevering „Meesterwerken", bestaande uit drie voortreffelijke photogravures, met blijkbaar pieuse zorg gemaakt naar schilderijen van waarlijk „voorname" schilders. De eerste aflevering dezer nieuwe serie bevat een reproductie naar Rembrandt, een naar Del Sarto, een naar Adriaen van Ostade. Van den Del Sarto hebben wij een — natuurlijk veel verkleinde — autotypie laten maken, die hiernaast staat afgedrukt; de andere bij dit stukje gevoegde illustratie is genomen naar een Vivarini, die men in een volgende aflevering der Meesterwerken aantreffen zal.

Er zullen zonder twijfel kunstminnaars zijn die liever een mooie ets of origineele litho aan hun kamermuur zien hangen. Maar drie mooie etsen of origineele litho's kosten minstens vijftig gulden. Er zullen er wellicht óók zijn, onder de jongste, allermodernste Nederlanders, die heelemaal geen schilderij, ets of gravure aan hun kamerwanden dulden, daar immers — gelijk wij onlangs lazen — een landschap aan den muur een gat

gelijken zou *in* den muur, een gat waardoor men een landschap ziet.... Laat ons thans niet ingaan op deze o. i. wel zéér bestrijdbare opvatting. Die zeer modernen en hervormers zullen dan toch zeker voor de groote kunstenaars, wier werken zelve zij verbannen naar musea, genoeg gevoelen om gesteld te zijn op het bezit van werkelijk mooie reproducties naar hun werk. Zij mogen dan hun muren effen houden of versieren met louter ornament, dat zij een portefeuille aanleggen, een prenten-collectie, en er den tijd eens voor nemen te bekijken wat zij hebben. De strengste kunstrechter zal hun dat veroorloven, en zij zullen er van genieten.

DEL SARTO.

Ziehier weer het groote voordeel dat de beeldende kunst heeft boven de litteraire: haar taal, internationaal, wordt overal verstaan. Wanneer van een uitgave als deze geen duizenden, ja tienduizenden exemplaren konden worden vervaardigd en, met bijschriften in verschillende talen, verspreid over de geheele wereld, wanneer men b.v. beperkt was tot een terrein als 't Hollandsche alleen, geen sprake zou er zijn van een prijs als die waarvoor deze albums worden verkrijgbaar gesteld, met minstens het tienvoudige zouden zij betaald moeten worden. Hoe hulpeloos staat daartegenover de litteratuur! Gesteld eens, men verstond onze taal over de geheele wereld! Boeken van vier of vijf gulden zouden voor evenveel kwartjes, dubbeltjes misschien te krijgen zijn. En iedereen zou zijn bibliotheek kunnen hebben.

Doch bewonderen wij, zonder te benijden....

De eerste aflevering van deze nieuwe serie „Meesterwerken" bevat, zooals ik reeds zeide, o.a. een magnifique photogravure naar Rembrandt's bekend schilderij, dat in het museum te Dresden hangt en den kunstenaar voorstelt, zijn jonge vrouw op de knie, een roemer wijn in de hoogte heffend, een beeld van levensvreugde, rijkdom en overmoed, zooals er maar weinige zijn in de wereld. De lach des schilders — zoo lezen wij in het bijschrift — is door velen „niet van harte" genoemd. Welk een oppervlakkig oordeel! Is er dan geen andere lach dan de zich geheelgevende van zorgelooze jeugd of gedachteloozen ouderdom? Men beschouwe den prachtigen kop toch wat langer. Aldoor inniger wordt dan dat lachen. Maar de vroolijkheid is 't van een diep intelligent en gevoelvol man. De lachende oogen zijn één en al ziel, de mond is die van een denker. Verwonder u

dan niet zoo ge er eenigen weemoed en... ondoorgrondelijkheid in vindt.

Verder ontvingen wij sinds onze vorige opgave tot 15 Nov.:

P. v. Assche, In 't Veen- en Polderland, Antwerpen, G. J. en E. Janssens, 1905.

P. J. v. Baarda, Eerste Verzen, Amsterdam, H. Meulenhoff.

Henri Borel, Wijsheid en Schoonheid uit Indië, Amsterdam, Van Kampen en Zoon.

F. A. Buis, Anna Pauw, 2 dln., Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon.

Cyriel Buysse, Het Leven van Rozeke van Dalen, 2 dln, Bussum, v. Dishoeck 1905.

H. Th. Chappuis, Napoleon de Groote, met 66 ill., Alkmaar, P. Kluitman.

L. v. Deyssel, Achtste Bundel Verzamelde Opstellen, Amsterdam, Scheltema & Holkema's Boekhandel, 1905.

J. Eigenhuis, Ergernissen, Amsterdam, van Holkema en Warendorf.

Guido Gezelle, Proza-Werken, II, III en IV, Amsterdam, L. J. Veen.

J. Faber, Groote-stadsjeugd, geïll. door T. van Dijk, Almelo, W. Hilarius Wzn.

J. Hartog, Grootmeesters der Toonkunst, III, Joseph Haydn, zijn broeder Michaël, en hun werken, Amsterdam, Scheltens en Giltay.

Mil van Hoorn, Stadsbloed, Amersfoort, Valkhoff en Co.

Anna de Savornin Lohman, Liefde, Amsterdam, L. J. Veen.

Jos. M. van Mens, Johan, Een Eerste Liefde, 's Gravenhage, Mart. Nijhoff, 1905.

Marie Metz—Koning, Verzen, Tweede Bundel, Bussum, C. A. J. v. Dishoeck, 1905.

J. van Overloop, Wintertijd, Rotterdam, Meindert Boogaerdt Jun., 1905.

Jeanne Reyneke van Stuwe, Huize ter Aar, 2 dln., Amsterdam, L. J. Veen.

A. W. G. van Riemsdijk en Cyriel Buysse, Se non è vero, tooneelspel, Haarlem, De Erven F. Bohn, 1905.

Herman Robbers, Van Stilte en Stemming. Amsterdam, Jacs. G. Robbers, 1905.

J. B. Ruzius, „Heilig Indië, 2 dln., Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1905.

E. S., Gebroken Licht, Haarlem, de Erven F. Bohn, 1905.

Annie Salomons, Verzen, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1905.

Anton Smit, Alice van Westerhove, Amersfoort, Valkhoff en Co.

A. J. van Stockum, Een Ontdekkingstocht in de Binnenlanden van Suriname, Dagboek v. d. Saramacca-Expeditie, met afb. en kaarten, Amsterdam, G. P. Tierie, 1905.

Bé Stolk, Avonden, Almelo, Hilarius.

J. H. de Veer, „De Stilte", gedicht, Beek bij Nijmegen, Uitgevers Mij D'Wilde Horzel, 1905.

Gustaaf Vermeersch, Mannenwetten, 2 dln, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1905.

Albert Verwey, Inleiding tot de Nieuwe Nederlandsche Dichtkunst, Amsterdam, G. Schreuders.

Benno Vos, Carla, Drukkerij en Uitgevers-Maatschappij „Voorburg", 1905.

Maurits Wagenvoort, De Voorbijganger, 2 dln., Amsterd., H. J. W. Becht, 1905.

Jan Walch, Holland, Eerste Gedichten, Kampen, Stads Boek- en Courantdrukkerij.

C. A. Wienecke, „Boort", eenvoudige gedichten, Amsterdam, W. Kirchner, 1905.

Het Beroemde Prentenboek, naar Struwelpeter, door Oom Gus, geïll. door C. Spoor, Amsterdam, H. Meulenhoff.

L. C. T. Bigot, Van Tommy en Pommy, teekeningen van Jan Rinke. Baarn, Hollandia-Drukkerij.

Fabies, Voor Broer en Zus, met ill. van A. J. Bosscha. Haarlem, A. E. van der Heide.

Minet van Hasselt, Kijkjes in de Kinderwereld, met teeken. van W. Pothast, I en II. Amsterdam, H. Meulenhoff.

Kabouterboek. Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1905.

Louis Raemaekers, Guitenstreken van Pim, Piet en Puckie. Baarn, Hollandia-Drukkerij.

J. Stamperius, De Klompenmaker en de Prinses. Amsterdam, Höveker & Wormser.

J. Stamperius, Van de Oude Juffrouw, Het Kleine Meisje en Het Hondje Flaks, met illustr. van Jan Sluyters. Amsterdam, Höveker & Wormser.

A. C. C. de Vletter, Zeven Jongens en 'n Ouwe Schuit. Utrecht, A. W. Bruna & Zn.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00609 6297

